

**Польща та Україна
у тридцятих–сорокових роках XX століття**

Невідомі документи з архівів спеціальних служб
Том 4
Частина друга

**Polska i Ukraina
w latach trzydziestych–czterdziestych XX wieku**

Nieznane dokumenty z archiwów służb specjalnych
Tom 4
Część druga

Державний архів Служби безпеки України
Архів Міністерства внутрішніх справ і адміністрації Республіки Польща
Інститут національної пам'яті –
– Комісія з переслідування злочинів проти польського народу
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
Національної академії наук України

Польща та Україна
у тридцятих–сорокових роках ХХ століття

Невідомі документи з архівів спеціальних служб

Том 4

ПОЛЯКИ І УКРАЇНЦІ
МІЖ ДВОМА
ТОТАЛІТАРНИМИ
СИСТЕМАМИ
1942–1945

ЧАСТИНА ДРУГА

Варшава – Київ 2005

Instytut Pamięci Narodowej –
– Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji RP
Państwowe Archiwum Służby Bezpieczeństwa Ukrainy
Instytut Badań Politycznych i Narodowościowych
Narodowej Akademii Nauk Ukrainy

Polska i Ukraina
w latach trzydziestych–czterdziestych XX wieku

Nieznane dokumenty z archiwów służb specjalnych

Tom 4

POLACY I UKRAIŃCY
POMIĘDZY DWOMA
SYSTEMAMI
TOTALITARNYMI
1942–1945
CZĘŚĆ DRUGA

Warszawa – Kijów 2005

Редакційна колегія

Сергій Богунов
Малгожата Вінярчик-Коссаковська
Зузанна Гайовнічек
Бернадетта Гронек
Петро Кулаковський
Пйотр Мерецький
Володимир Пристайко
Олександр Пшенніков
Єнджей Тухольський
Юрій Шаповал

Наукова редакція

Гжегож Мотика
Юрій Шаповал

Упорядники

Бернадетта Гронек
Сергій Кокін
Петро Кулаковський
Марцін Маєвський
Володимир Пристайко
Олександр Пшенніков
Єнджей Тухольський
Ванда Худзік

Переклад

Іван Козловський

Коректори

Катерина Сень
Ванда Худзік

Обкладинка

Кшиштоф Сівец

Комп'ютерна верстка

ТОВ ТИРСА

ISBN 83-89078-77-5

© Всі права застережені
Державний архів Служби безпеки України
Архів Міністерства внутрішніх справ і Адміністрації Республіки Польща
Інститут національної пам'яті – Комісія з переслідування злочинів
проти польського народу
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
Національної академії наук України
Варшава 2005

Komitet redakcyjny

Serhij Bohunow
Zuzanna Gajowniczek
Bernadetta Groniek
Petro Kułakowski
Piotr Mierecki
Wołodymyr Prystajko
Oleksandr Pszennikow
Jurij Szapował
Jędrzej Tucholski
Małgorzata Winiarczyk-Kossakowska

Opracowanie naukowe

Grzegorz Motyka
Jurij Szapował

Redakcja

Wanda Chudzik
Bernadetta Groniek
Serhij Kokin
Petro Kułakowski
Marcin Majewski
Wołodymyr Prystajko
Oleksandr Pszennikow
Jędrzej Tucholski

Przekład

Iwan Kozłowski

Korekta

Wanda Chudzik
Katarzyna Seń

Okladka

Krzysztof Siwiec

Fotoskład

TYRSA Sp. z o.o.

ISBN 83-89078-77-5

© Copyright by
Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni
przeciwko Narodowi Polskiemu
Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji RP
Państwowe Archiwum Służby Bezpieczeństwa Ukrainy
Instytut Badań Politycznych i Narodowościowych
Narodowej Akademii Nauk Ukrainy
Warszawa 2005

III

В ГАЛИЧИНІ

III

W GALICJI

Протокол допиту Регіни Крохмаль від 3 березня 1949 р.

Справа № ____

Копія

ПРОТОКОЛ ДОПИТУ СВИДКА

Валбжих, 3 III 1949 р.

Трущинський Францішек Реф. слідчий офіцер Пов[ітового] управління Громадської безпеки у Валбжиху допитав як свідка нижчезазначеного, попередивши його згідно із ст. 107 КПК/64 КВПК про кримінальну відповідальність за неправдиві свідчення за ст. 140 КК

Прізвище та ім'я:	Крохмаль Регіна
Імена батьків:	Гитер і Мехель (уроджена Бухвальд)
Дата і місце народження:	1 V 1913 р. в Зеленому Усті Бучацького пов[іту]
Місце проживання:	Валбжих, вул. Неподлеглосьці 74
Національність:	полька
Громадянство:	польське
Віросповідання:	юдейське
Робота:	господиня
Освіта:	середня
Сімейний стан:	заміжня
Майновий стан:	не має
Судимість:	за її словами не судима
Відношення до підозрюваного:	чуже

Свідомий відповідальності за приховування правди або давання неправдивих свідчень, урочисто клянусь, що буду говорити щиро правду, не приховуючи нічого з того, що мені відомо.

(—) Крохмаль Регіна
підпис свідка

Запитання: З якого часу свідок знає Гуменюка Юзефа і де з ним познайомився?

Відповідь: Гуменюка Юзефа знаю з моменту його народження у місті Устя Зелене.

Protokół przesłuchania Reginy Krochmal z 3 marca 1949 r.

Nr akt _____
Odpis

PROTOKÓŁ PRZESŁUCHANIA ŚWIADKA
Wałbrzych, dnia 3 III 1949 r.

Truszczyński Franciszek ref. **oficer śledczy** Pow[iatowego] Urzędu **Bezpieczeństwa Publicznego** w Wałbrzychu **przesłuchał w charakterze świadka** niżej wymienionego, **uprzedziwszy go w myśl art. 107 K.P.K./64 K.W.P.K. o odpowiedzialności karnej za fałszywe zeznania z art. 140 K.K.**

Nazwisko i imię:	Krochmal Regina
Imiona rodziców:	Gyter i Mechel z d. Buchwald
Data i miejsce urodzenia:	1 V 1913 r. w Uściu Zielonym, pow[iat] Buczacz
Miejsce zamieszkania:	Wałbrzych, ul. Niepodległości 74
Narodowość:	Polka
Obywatelstwo:	polskie
Wyznanie:	mojżeszowe
Zajęcie:	gospodyni
Wykształcenie:	średnie
Stan rodzinny:	mężatka
Stan majątkowy:	nie posiada
Karalność:	ze słów nie karana
Stosunek do podejrzanego:	obcy

Świadom odpowiedzialności za utajenie prawdy, lub złożenie fałszywego zeznania, przyrzekam uroczyście, że będę mówić szczerą prawdę, niczego nie ukrywając z tego, co mi jest wiadome.

(—) Krochmal Regina
podpis świadka

Pytanie: Od kiedy świadek zna Humeniuka Józefa i gdzie go poznał?

Odpowiedź: Humeniuka Józefa znam od chwili jego urodzenia w m[ia-
steczku] Uście Zielone.

Pytanie: Co może świadek powiedzieć o jego zachowaniu się przed 1939 r.?

Запитання: Що свідок може розповісти про його поведінку до 1939 р.?

Відповідь: Мені відомо, що до 1939 р. належав до гітлерівської [!] організації (ця банда називалася „бандерівцями”, оскільки прізвище її керівника Бандера).

Запитання: Що свідок може сказати про його поведінку під час німецької окупації?

Відповідь: З моменту початку війни, коли війська відступали, Гуменюк Юзеф разом з цілою бандою роззброював військо і офіцерів, жорстоко знущалися над ними, а тих, хто не хотів дати себе роззброїти, убивали на місці, били прикладами по голові. Після вступу Червоної Армії Гуменюка Юзефа одразу ж розшукували, але не зловили, оскільки він переховувався у лісі та у батьків тих осіб, які з ним співпрацювали, аж до початку німецько-радянської війни. З 1941 р., коли радянські війська відступали, Гуменюк на чолі цілої своєї банди встановив кулемети на дахах і обстрілював війська, які там проходили. Кого не вбили на місці, того брали у полон. Я бачила такий факт: Гуменюк Юзеф у Зеленому Усті^a топтав ногами солдата^a Червоної Армії, солдат з плачем благав його і просив, щоб йому дарували життя, оскільки має жінку і дітей, але Гуменюк Юзеф не дав себе ублагати і сказав, що вже довго чекав на цей момент, щоб могли помститися комуністам. Далі сказав, що комуніст, єврей і поляк не мають права на життя, потім убив його ударом карабіна в голову. У 1942 році Гуменюк Юзеф допомагав німцям шляхом збирання контингенту, допомагав організувати армію для німців з українських громадян і допомагав у облавах на поляків з метою висилання їх в табори. Протягом всього часу допомагав у проведенні єврейських акцій, він ішов від села до села, щоб виявляти людей, які переховувалися. Того, кого йому вдалося зловити, убивав ганебним чином. На початку 1943 р., це було у тому самому населеному пункті, ми попросили^a директора Возняка,^a щоб прийняв нас. Тоді директор Возняк дав нам притулок, зробив під підлогою бункер. Це тривало кілька тижнів, одного дня [він] сказав, що за нами слідкують. Одного дня ввечері я вийшла, щоб приготувати щось їсти. У той час я бачила, що весь будинок був оточений цією бандою, на чолі якої був Гуменюк Юзеф. Тоді кинули до бункру гранату. Декого було вбито на місці, а решта були поранені. Лише дві дівчини не були поранені. Будучи в комірчині, я бачила, як Гуменюк особисто зв'язав директора Возняка колючим дротом і повісив на дверях. Потім обрізав йому пальці, а коли директор кричав, відрізав йому язика й так його залишив. Дівчат, які залишилися живі, Гуменюк разом з цілою бандою, було їх близько^a 20–25, згвалтували,^a

Odpowiedź: Wiadomo mi jest, że przed 1939 r. należał do organizacji hitlerowskiej [!] (banda ta nazywała się „banderowcy”, ponieważ przewodniczący nazywał się Bandera).

Pytanie: Co świadek może powiedzieć o jego zachowaniu się podczas okupacji niemieckiej?

Odpowiedź: Od chwili wybuchu wojny, gdy wojsko się cofało, to Humeniuk Józef wraz z całą bandą rozbroił wojsko i oficerów, znęcali się nad nimi w okrutny sposób, a tych, co nie chcieli się dać rozbroić, zabijali na miejscu, bili kolbami w głowę. Po wkroczeniu Armii Czerwonej Humeniuk Józef zaraz był poszukiwany, ale nie został ujęty, ponieważ ukrywał się w lesie i u rodziców tych osób, co razem z nim współpracowali, aż do wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej. Od 1941 r. gdy wojsko sowieckie cofało się, to Humeniuk na czele całej swojej bandy ustawił karabiny maszynowe na dachach i ostrzeliwał przechodzące tam wojsko, kogo nie zabił na miejscu, tych zabierał do niewoli. Widziałam taki fakt – Humeniuk Józef w Uściu Zielonym ^adeptał nogami żołnierza^a Armii Czerwonej, żołnierz ten z płaczem błagał i prosił, ażeby mu darował życie, ponieważ ma żonę i dzieci, ale Humeniuk Józef nie dał się ubłagać i powiedział, że już długo na tę chwilę czekał, ażeby mógł się mścić na komunistach, dalej powiedział, że komunistą, Polak i Żyd nie ma[ją] prawa do życia, następnie go zabił przez uderzenie karabinem w głowę. W roku 1942 Humeniuk Józef pomagał Niemcom przez zbieranie konty[n]gentu, pomagał zorganizować armię z obywateli ukraińskich dla Niemców i pomagał w łapaniach Polaków dla wysłania ich do łagrów. Przez cały czas pomagał w akcjach żydowskich, szedł on od wioski do wioski, ażeby wykryć ludzi, co się ukryli; takiego, co mu się dał złapać, zabijał w haniebny sposób. Na początku 1943 r. było to w tej samej miejscowości, myśmy poprosili ^aDyr. Woźniaka^a ażeby nas przyjął, wówczas dyrektor Woźniak dał nam schronienie, zrobił pod podłogą bunkier. Trwało to kilka tygodni, aż pewnego razu powiedział, żeśmy są śledzone. Pewnego dnia ja wyszłam wieczorem, ażeby coś ugotować, wtenczas widziałam, że cały dom był obstawiony przez tę bandę, na czele której stał Humeniuk Józef; wówczas rzucili granat do bunkra, gdzie niektórzy byli zabici na miejscu, a reszta była raniona, tylko dwie panienki zostały bez ran. Ja, będąc w komórce, widziałam jak dyr. Woźniaka związał Humeniuk osobiście kolczastym drutem i powiesił na drzwi[ach], następnie obcinał mu palce, a gdy dyrektor krzyczał, urznął mu język i tak go zostawił. Panienki, które zostały przy życiu, Humeniuk oraz cała banda, było ich około ^a20–25, zgwałcili,^a następnie przez uderzenie w głowę żelazną sztabą zabili, aż mózg pryskał na sufit. Było to w tym samym roku, banda ta ^apodpaliła wieś Korościatyn,^a w środku wioski pozostało kilka domów nie spalonych, wówczas Humeniuk ze swoją bandą pobierał

потім вбили ударом залізного прута в голову, аж мозок бризкав на стелю. Було це у тому ж році. Ця банда ^апідпалила село Корошатин,^а у центрі села залишилося кілька вцілілих будинків. Тоді Гуменюк зі своєю бандою позбирав усіх ^ажінок і дітей,^а які залишилися, завів їх до однієї сушильні, розпорів перини, насипав на них пір'я й підпалив. Всі були спалені живцем. Незадовго перед визволенням Гуменюк вислав дітей (3) сім'ї Блоховських до Німеччини, а дім, у якому мешкала сім'я ^аБлоховських^а підпалив. ^аВсі, хто був у будинку загинули.^а

Запитання: Що свідок може ще додати до протоколу?

Відповідь: Не можу вже нічого додати до протоколу.

Запитання: Кого свідок може ще назвати як свідків?

Відповідь: Свідків можу назвати, але не знаю місць їхнього проживання. Це: Смульський Ян, його брат Владек, Отрембович Марія.

На цьому протокол закінчено і після прочитання підписано.

Допитав:
(—) Трущинський Фр[анцішек]

Дала свідчення:
(—) Крохмаль Регіна

^бКопія вірна (—)^б

ІНП, 0192/336, т. 29, арк. 21–21 зв.

Завірена копія, машинопис на бланку.

Примітки

^{а-а} Підкреслено від руки.

^{б-б} Дописано від руки.

wszystkie pozostałe ^akobiety i dzieci^a zaprowadził [je] do jednej suszarni, rozpruł pierzyny, nasypał pierza na [nie] i podpalił; [tam] wszyscy żywcem zostali spaleni. Krótko przed wyzwoleniem Humeniuk wysłał dzieci (3) rodziny Blochowski[ch] do Niemiec, a dom zamieszkały przez rodzinę ^aBlochowskich^a podpalił; ^awszyscy [w nim] zginęli.^a

Pytanie: Co świadek może jeszcze do protokołu dodać?

Odpowiedź: Do protokołu już nie mam nic do dodania.

Pytanie: Kogo świadek może jeszcze podać jako świadków?

Odpowiedź: Świadków mogę podać, ale nie znam ich miejsca zamieszkania; Smulski Jan, jego brat Władek, Otrembowicz Maria.

Na tym protokół zakończono i po przeczytaniu podpisano.

Przesłuchał:

(—) Truszczyński Fr[anciszek]

Zeznała:

(—) Krochmal Regina

^bZa zgodność (—)^b

IPN, 0192/336, t. 29, k. 21–21 a.

Kopia uwierzytelniona, maszynopis na formularzu.

Przypisy

^{a-a} Podkreślono odręcznie.

^{b-b} Dopisano odręcznie

**Витяг із суспільно-політичного огляду ОУН від 30 липня 1943 р.
про ситуацію на Львівщині**

ОГЛЯД
політичних, суспільних та господарських відносин
на терені Львів[ської] області
за місяць червень 1943 р.

[...]

II. Поляки сильно заактивізувались наслідком волинських подій. Є багато польських втікачів з Волині, особливо в прикордонних повітах Сокаль і Радехів. Поляки розюшені на укр. виступи на Волині, дишуть на українців полум'ям ненависти і жадобою відплати. Вже готується з їх сторони активні виступи в сторону українців на терені області (вбивство українця в Радехівщині, спроби атентатів в Жовківщині). В таких умовинах тяжко провадити тактичну лінію на протипольському відтинку, а це головне наслідком її зломання на терені Волині і шовіністичного наставлення польської поліції, якій все сниться імперіялістична Польща і яка не хоче бачити зросту сили українського народу на ЗУЗ, та хиба могла б бути переконана реальним аргументом п'ястука.

[...]

Постій, 30 VII 1943 р.

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 71, арк. 4–5.

Оригінал, машинопис.

**Fragment przeglądu społeczno-politycznego OUN z Lwowskiego
z 30 lipca 1943 r.**

PRZEGLĄD
stosunków politycznych, społecznych i gospodarczych
na terenie obwodu lwow[skiego]
za czerwiec 1943 r.

[...]

II. Polacy bardzo uaktywnili się wskutek wydarzeń na Wołyniu. Jest wielu polskich uciekinierów z Wołynia, szczególnie w przygranicznych powiatach sokalskim i radziechowskim. Rozjątżrzeni ukr[aińskimi] wystąpieniami Polacy pałają do Ukraińców ogniem nienawiści i dyszą żądzą odwetu. Przygotowują już czynne wystąpienia przeciwko Ukraińcom na terenie obwodu (zabójstwo Ukraińca w Radziechowskim, próby zamachów w Żółkiewskim). W takich warunkach trudno stosować [przyjętą] taktykę na odcinku antypolskim, głównie wskutek jej załamania na terenie Wołynia oraz szowinistycznego nastawienia policji polskiej, której wciąż śni się imperialistyczna Polska i która nie chce zauważyć wzrostu sił narodu ukraińskiego na ZUZ. Można by ją przekonać [jedynie] realnym argumentem pięści.

[...]

Postój, 30 VII 1943 r.

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 71. k. 4-5.
Oryginal, maszynopis

**Витяг із протоколу допиту Федора Вознюка
від 23 травня 1944 р.**

Копія

Протокол допроса
1944 года, мая месяца, 23 дня.

Я, оперуполномоченный Дедеркальского РО НКВД л[ейтенан]т Овчаренко Я. Д., допросил задержанного:

Вознюка Федора Ирадионовича, 1921 года рождения, уроженец с. Радошевка Дедеркальского р[айо]на¹ Тарнопольской обл., по национальности украинец, гр[аждани]н СССР, с 1940 по 1941 был комсомолец, с образованием 4 класса, по происхождению из крестьян-середняков, родители занимались с/хозяйством.

[...]

25 апреля 1943 г. меня приняли в банду бандеровцев. Станичный Ерчук С. И. вечером забрал меня и отвел в Загаецкий лес Дедеркальского р[айо]на и сдал коменданту боевки Тикальскому Ивану Франковичу по псевдониму „Ключ“. Боевка, которой командовал „Ключ“, в это время была единственная бандгруппа в Дедеркальском районе и насчитывала в своем составе 20 человек. Командир боевки „Ключ“ – Тикальский Иван Франкович, 1920 г. рожд., украинец, проживавший в с. В. Дедеркалы, сейчас убит. Его помощником был „Довбня“ – Яцюк Илья Степанович, возрастом 23–24 года, проживавший в с. Шкроботовка Дедеркальского р[айо]на. Сейчас он ховается в Дедеркальском районе. Занимаемая его должность – начальник организационно-мобилизационного отдела по Дедеркальскому району. Сейчас псевдоним его „Шугай“. 26 апреля 1943 г. из Загаецкого леса мы ушли на операцию в с. Загорцы, где разгромили помещика Козерацкого. Забрали бензин килограмм 50, масло машинное 5 кг, свинью, пару лошадей, и вернулись в Загаецкий лес. После этого к нам шла молодежь каждый день и комендант боевки „Ключ“ собирал их по 10–15 человек и направлял в штаб Кременецкого округа, который находился в Антоновских лесах. Командиром Кременецкого окружного штаба был в то время „Крук“, сам из села Верещаки Вышгородецкого района,

**Fragmenty protokołu przesłuchania Fedira Wozniuka
z 23 maja 1944 r.**

Odpis

Protokół przesłuchania
Dnia 23 maja 1944 roku

Ja, oficer operacyjny dederkalskiego RO NKWD l[ejtenan]t Owczarienko J. D., przesłuchałem zatrzymanego:

Wozniuka Fedira s. Rodiona, urodzonego w 1921 roku we w[si] Radoszówka r[ejo]nu dederkalskiego obw[odu] tarnopolskiego, narodowości ukraińskiej, ob[ywatel]a ZSRS, od 1940 do 1941 był komsomolcem, wykształcenie 4 klasy, pochodzącego z chłopów-średniaków, rodzice prowadzili gospodarstwo r[olne].

[...]

25 kwietnia 1943 r. zostałem przyjęty do bandy banderowców. Wicczorem staniczny Jerczuk S. I. zabrał mnie i zaprowadził do zahajeckiego lasu r[ejo]nu dederkalskiego, gdzie przekazał mnie komendantowi bojówki Tykałskiemu Iwanowi s. Franka, pseudonim „Klucz”. Bojówka, którą dowodził „Klucz”, była jedyną grupą band[ycką] w rejonie dederkalskim i liczyła 20 osób. Dowódca bojówki „Klucz” – Tykałskij Iwan s. Franka, ur. w 1920 r., Ukrainiec, zamieszkały we w[si] Dederekały W[ielkie], zabity. Jego pomocnikiem był „Dowbnia” – Jaciuk Ilia s. Stepana liczący 23–24 lata, zamieszkały we w[si] Szkrobotówka r[ejo]nu dederkalskiego. Teraz ukrywa się w rejonie dederkalskim. Zajmowane przez niego stanowisko – naczelnik wydziału organizacyjno-mobilizacyjnego na rejon dederkalski. Obecny jego pseudonim „Szuha”. Z lasu zahajeckiego wyruszyliśmy 26 kwietnia 1943 r. na akcję do w[si] Zahorce, gdzie splądrowaliśmy [majątek] ziemianina Kozierackiego. Zabraliśmy 50 kilogramów benzyny, 5 kg oleju maszynowego, świnie, parę koni i wróciliśmy do zahajeckiego lasu. Po tym młodzież szła do nas każdego dnia. Komendant bojówki „Klucz” zbierał ich po 10–15 osób i kierował do sztabu okręgu krzemienieckiego, znajdującego się w lasach antonowickich. Dowódcą krzemienieckiego sztabu obwodowego był wtedy „Kruk”. Był on ze wsi Wereszczaki rejonu wyszogródzkiego. Jego nazwiska, imienia ani imienia ojca nie znam. Pomocnikiem

фамилию, имя, отчество и местонахождение его я не знаю. Его помощником был „Кропыва”, служивший в с. Вышневецы² к[оманди]ром полиции. Недели две тому назад его убили в с. Коордышив Шумского р[айо]на. В последнее время его псевдоним был „Мыкола”. Командиром хозяйственной части округа был „Каминь” – Яскевич Леонтий, месяц тому назад я его видел в Еловецких лесах Шумского р[айо]на. Перед нашей боевкой была поставлена задача убивать и грабить всех поляков и евреев на территории Дедеркальского р[айо]на. Я лично принимал участие в погроме поляков и евреев в Дедеркальском районе в с. Котляровка 10–15 мая 1943 г. Там мы сожгли 10 хозяйств поляков, убили человек 10 поляков, а остальные убежали. Взяли лошадей 6 шт., 8 коров, посуду, 3 свиней. 5 или 6 мая мы расстреляли семью поляков в с. Радошевка, на Михайловских хуторах мы сожгли 5 хозяйств поляков и убили человек 5. Числа 20 мая меня отправили в окружной штаб в Антоновецкий лес Шумского р-на. Там формировалась сотня „Голуба”.

[...]

В июле м-це 1943 г. наша сотня „Голуба” и 2 сотни мельниковцев³, которых „Крюк”⁴ попросил нам на помощь, поехали в с. Куты Шумского р[айо]на, где большинство было поляков. Окружили это село, подожгли его, но поляки убежали с оружием в костел и в школу. Мы с ними бились до утра, а утром отошли обратно в Антоновецкий лес. Штаб мельниковцев стоял в том же лесу, но где точно я не знаю. Начальником штаба мельниковцев был „Хрин”, фамилия Медведский⁵, имя и отчества не знаю. Сам он был начальником Кременецкой полиции, сейчас убежал с немцами вместе со своей бандой.

[...]

В том же июле м[еся]це [19]43 г. мы окружили и сожгли с. Майдан Шумского р[айо]на, убили 7 поляков, а остальные убежали.

[...]

Записано со слов моих верно. Протокол зачитано мне:

Допросил:

Ст[арший] оперуполномоченный ББ
Л[ейтенан]т (—) Агеев

Верно:

Нач[альник] Дедеркальского РО НКВД
Капитан (—)

^а

jego był „Kropywa”, który służył jako do[wód]ca policji we w[si] Wiśniewiec. Prawie dwa tygodnie temu został zabity we w[si] Kordyszów r[e]jo]nu szumskiego. Ostatnio miał pseudonim „Mykoła”. Dowódcą działu gospodarczego okręgu był „Kamiń” – Jaskewycz Łeontij. Miesiąc temu widziałem go w lasach jełowieckich [?] r[e]jo]nu szumskiego. Nasza bojówka otrzymała zadanie zabijania i rabowania wszystkich Polaków i Żydów na terenie r[e]jo]nu dederkalskiego. Osobiście brałem udział w pogromie Polaków i Żydów we w[si] Kotlarówka [?] rejonu dederkalskiego 10–15 maja 1943 r. Tam spaliliśmy 10 polskich gospodarstw, zabiliśmy 10 Polaków, a pozostali uciekli. Zabraliśmy 6 koni, 8 krów, naczynia i 3 świnie. We w[si] Radoszówka 5 lub 6 maja rozstrzelaliśmy polską rodzinę. W chutorze Michajłówka spaliliśmy 5 polskich gospodarstw i zabiliśmy 5 osób. Dnia 20 maja wysłano mnie do sztabu okręgowego w lesie antonowickim r[e]jo]nu szumskiego. Tam formowała się sotnia „Hołuba”.

[...]

W lipcu 1943 r. nasza sotnia „Hołuba” i 2 sotnie melnykowców¹, których „Kruk” poprosił, żeby nam pomogli, pojechały do w[si] Kuty r[e]jo]nu szumskiego, w której większość stanowili Polacy. Okrążyliśmy tę wieś, podpaliśmy ją, lecz Polacy z bronią ukryli się w kościele i szkole. Walczyliśmy z nimi do rana, a rano wycofaliśmy się z powrotem do lasu antonowickiego. Sztab melnykowców mieścił się w tym samym lesie, ale gdzie dokładnie – nie wiem. Szefem sztabu melnykowców był „Chrin”, nazwisko Nedzwedśkyj², imienia ani imienia ojca nie znam. Został on mianowany szefem krzemienieckiej policji. Teraz razem ze swoją bandą uciekł z Niemcami.

[...]

W tym samym miesiącu (lipcu) [19]43 r. okrążyliśmy i spaliliśmy w[ieś] Majdan r[e]jo]nu szumskiego, zabiliśmy 7 Polaków, a pozostali uciekli.

[...]

Z moich słów zapisano wiernie. Protokół został mi odczytany:

Przesłuchał:

St[arszy] oficer operacyjny WB

L[ejtenan]t (—) Agiejew

Za zgodność:

Nacz[elnik] Dederkalskiego RO NKWD

Kapitan (—)

a

Примітки

^a Кругла печатка з державним гербом всередині та лише частково розбірливим написом: [...] НКВС УРСР по Тарнопільській області. Катербурське районне відділення НКВС та російською мовою: [...] НКВД УССР по Тарнопольской области Катербурского райотдел[ения] НКВД.

¹ Так у тексті; правильно: Радошівка Великодедеркальського району.

² Так у тексті; правильно: Вишнівець.

³ Йдеться про сотні партизанських загонів ОУН-М, база яких знаходилась у Антоновицькому лісі в Крем'янецькому повіті. Це були сотні „Хріна” і, правдоподібно, „Арійця” („Білого”).

⁴ Ймовірно: „Крук”.

⁵ Недзвецький Микола (1911 р. н.), псевдо „Хрін”, поручник; член ОУН-М; з кінця 1941 начальник української поліції в Крем'янці; в 1943 командир сотні ОУН-М, після розбросання сотні бандерівцями спочатку заарештований СБ ОУН, потім в УПА – в штабі Командування УПА-Північ; після втечі, у 1943–1944 в штабі УНС, учасник Варшавського повстання 1944 на боці німців.

Przypisy

- ^a Pieczęć okrągła z godłem państwowym i częściowo czytelnym napisem w jęz. ukraińskim i rosyjskim: [...] NKWD USRS obwodu tarnopolskiego. Katerburski Rejonowy Oddział NKWD.

¹ Chodzi o sotnie oddziałów partyzanckich OUN-M, których bazą był las antonowicki w Krzemienieckiem. Były to sotnie „Chrina” i prawdopodobnie „Arijca” („Białego”).

² Nedzwedśkyj Mykoła (ur. 1911), ps. „Chrin”, por.; członek OUN-M; od końca 1941 kmdt policji ukraińskiej w Krzemieńcu; w 1943 dca sotni OUN-M, po rozbrojeniu sotni przez banderowców początkowo aresztowany przez SB OUN, potem w UPA – w sztabie Dowództwa UPA-Północ; po ucieczce w l. 1943–1944 w sztabie ULS, uczestnik powstania warszawskiego 1944 po stronie niemieckiej.

Витяг із суспільно-політичного огляду ОУН від 29 серпня 1943 р.
про ситуацію на Львівщині

ОГЛЯД
Політично-суспільних та господарських
відносин на терені Львівщини
за місяць липень 1943

[...]

Поляки:

В цьому підзвітному періоді замітне є посилення польського підпільного організаційного руху, як теж сильної активізації всіх польських мас. Виразно видно, що поляки пляново підготовляють себе до боротьби за ЗУЗ, що їх хочуть включити в кордони Польської Держави. Конкретна, плянова підготовка їх до боротьби за ЗУЗ проявляється в тому, що вони вже концентрують на тих теренах свої збройні сили, в формі малих озброєних відділів від 15–20, а то і 30 чоловіка. Ці озброєні банди польські напливають на наш терен з північного заходу через Любачівщину та Равщину, йдучи в напрямі полудневим, полуднево-східнім та полуднево-західнім. Вслід за творенням реальної збройної сили вони ведуть відповідну свою акцію, яка мала б підготовити їм та влегчити оту боротьбу на відтинку українському і польському. Зараз повели вони насильно і то провокаційну роботу, що мала б насторожити чуйність польську проти загрози українства, а тим самим змобілізувати духово польські маси до боротьби з найбільшим свої ворогом – українцями. Цю політичну роботу вони старалися перевести і перевели засобом розсилання до чільніших українських громадян (на терені цілої області) – листів погроз. Цією роботою довели вони до того, що польське населення, яке рівночасно живе в страху, накіпіло безмежною ненавистю до українства, вслід за чим не по рабські, а чинно думає і приготовляє себе до того, дати відпір загрозі українській. Не чим інакшим, а тільки тим, ми мусимо собі пояснити, що поляки всіма силами себе дозброюють.

Згідно зі своїми плянами воєнної компанії вони роблять зараз сильний наступ на бази постачання по містах та робітничих осередках. Вони різними способами стараються перехопити в свої руки укр. кооперації (Золочів, Радехів) фірми „Остгандлю”, і тим подібне. Ця робота проводиться ними пляново, систематично на цілому терені області, в чому помагають їм в великій мірі самі таки німці та деякі

**Fragment przeglądu społeczno-politycznego OUN
z 29 sierpnia 1943 r. z Lwowskiego**

PRZEGLĄD

Stosunków polityczno-społecznych i gospodarczych
na terenie Lwowskiego za lipiec 1943

[...]

Polacy:

W okresie sprawozdawczym zauważyć można nasilenie się polskiego organizacyjnego ruchu konspiracyjnego, jak też silną aktywizację polskich mas. Wyraźnie widać, że Polacy w sposób planowy przygotowują się do walki o ZUZ, które chcą wcielić do państwa polskiego. Konkretnie i planowe przygotowanie Polaków do walki o ZUZ przejawia się w koncentracji na tych terenach ich sił zbrojnych w postaci małych oddziałów liczących od 15–20, a nawet i do 30 ludzi. Te polskie bandy zbrojne napływają na nasz teren z północnego zachodu przez Lubaczowskie oraz Rawskie i przemieszczają się w kierunku południowym, południowo-wschodnim oraz południowo-zachodnim. W ślad za tworzeniem realnej siły zbrojnej [Polacy] prowadzą odpowiednią akcję, mającą na celu przygotowanie oraz ułatwienie walki na odcinku polsko-ukraińskim. Ostatnio nasilili działalność prowokacyjną, która ma doprowadzić do zaostrzenia czujności Polaków wobec zagrożenia ukraińskiego, a tym samym zmobilizować duchowo polskie masy do walki z ich największym wrogiem – Ukraińcami. To polityczne zadanie starali się wykonać i wykonali, rozsyłając znacznie szerszym obywatelom ukraińskim (na terenie całego obwodu) listy z pogróżkami. Taką działalnością doprowadzili do tego, że ludność polska, która jednocześnie żyje w strachu, żywi głęboką nienawiść i na skutek tego nie pod przymusem, a [dobrowolnie i] aktywnie przygotowuje się do dania odporu zagrożeniu ukraińskiemu. Niczym innym, tylko tym można wytłumaczyć fakt energicznego zbrojenia się Polaków.

Zgodnie ze swoimi planami kampanii wojennej, przypuszczają oni obecnie silne natarcia na bazy zaopatrzeniowe w miastach i ośrodkach robotniczych. Na różne sposoby usiłują przejąć ukraińskie spółdzielnie (Złoczów, Radziechów), firmy „Osthandlu” i tym podobne. Prace te wykonują planowo i systematycznie na terenie całego obwodu. Działalność tę wspomagają w poważnym stopniu sami Niemcy oraz niektórzy panowie ukr[aińscy] dyrektorzy, chcący zawczasu zaskarbić sobie ich łaski i przygotować ciepłe posadki w „przyszłym” państwie polskim. Donosicielstwem, które obecnie

панове укр. директори, що хочуть собі заздалегідь заскарбити ласки та підготувати тепле місце в „майбутній” польській державі. Своєю донощицькою роботою, що зараз сильно поглиблена і поширена різними способами (архіви, проскрипційні листи), які впадають в нім. руки, як теж і терористичними актами, звернутими в бік визначних сильніших громадян сіл та місточок, стараються знищити чужими, чи власними руками провідний кадр укр. народу, щоб в той спосіб обезчолити укр. народні маси та зробити їх нездатними до боротьби. В цьому випадку вповні йдуть їм на руку нім. поліційні чинники, які є переважно під впливами поляк, вже беруть в оборону. Між укр. загалом вони стараються повести роботу, демобілізуючи в площині політичній засобами пропаганди. Вона має на меті зродити зневіру в сили укр. мас, вбити віру в Укр. Державу, виказуючи, що її ніколи тут не може бути, бо ЗУЗ є польськими і будуть польськими, бо Польща має тут і там ще сильну польську армію, а в кінці, що війну виграє тільки Америка, Англія і Польща. Свою роботу повели вони живим і друкованим словом (свої газети підпольні вони висилають теж до українців, одну з них залучую). Та на тому відтинку вони мають зараз найменше успіхів. Дуже мінімальна частина українства піддається впливам оцієї імперіялістичної польської пропаганди. Українство, навпаки, чим раз більше накипає ненавистю до поляків до тої міри, що кожної хвилини готові вирізати поляків до кореня і не буде застисливим твердженням, коли скажу, що якраз на тому відтинку укр. маси здібні перевести в чин (бо в тому випадку, вони не будуть відведені від своїх загомінків). Поляки про такий стан укр. мас є теж в повні свідомі й, що ще підсилює ріст антагонізмів дуже близьких до вибуху. Тому і тяжко нам буде говорити, а тим більше щось конкретного зробити по злагідненні відносин на польсько-українському відтинку. Українське суспільство зараз цього зрозуміти не може, бо воно бачить, як сильно поляки в наступі активні. Це може статися тільки тоді, коли б поляки в занятих до тепер своїх позиціях відступили.

[...]

Постій, 29 VIII 1943 р.

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 71, арк. 10–15.

Оригінал, машинопис.

na różne sposoby bardzo pogłębia się i rozprzestrzenia (archiwa, listy proskrypcyjne trafiające w niem[ieckie] ręce), jak również dokonywaniem aktów terroru przeciwko co znamienitszym obywatelom wsi i miasteczek, usiłując obcymi lub własnymi rękoma zniszczyć przodującą warstwę narodu ukr[aińskiego] i w ten sposób pozbawić ukr[aińskie] masy ludowe przywódców oraz uczynić je niezdatnymi do walki. W tym wypadku całkowicie idą [Polakom] na rękę niem[ieckie] czynniki policyjne, będące przeważnie pod ich wpływem i biorące ich w opiekę. Wśród ukr[aińskiego] ogółu [Polacy] starają się prowadzić działalność demobilizującą na płaszczyźnie politycznej środkami propagandowymi. Propaganda ich usiłuje zrodzić zwątpienie w siły mas ukr[aińskich] i zabić wiarę w Państwo Ukr[aińskie], utwierdzając w przekonaniu, że ono tu nigdy nie powinno istnieć, ponieważ ZUZ są polskie i pozostaną polskimi, że Polska ma jeszcze tu i tam silną armię i na koniec, że wojnę wygra Ameryka, Anglia i Polska. Swoją działalność prowadzą przy pomocy słowa mówionego i drukowanego (swe gazety konspiracyjne wysyłają również Ukraińcom, jedną z nich załączam). Ale na tym odcinku mają oni w tej chwili minimalne osiągnięcia. Wpływowi owej imperialistycznej propagandy polskiej ulega znikoma część społeczności ukraińskiej. Przeciwnie, wśród Ukraińców narasta w stosunku do Polaków nienawiść tak silna, że w każdej chwili Ukraińcy gotowi są ich wyrznąć co do nogi, i nie będzie to zbyt daleko posunięte twierdzenie, jeśli powiem, że właśnie na tym odcinku ukr[aińskie] masy są zdolne, by tego dokonać (bo wtedy już nic ich nie powstrzyma od tych zamiarów). Polacy są w pełni świadomi takiego stanu mas ukr[aińskich], co także wzmaga antagonizmy prowadzące do wybuchu. Dlatego też trudno będzie nam rozmawiać, a tym bardziej uczynić coś konkretnego w kierunku złagodzenia konfliktu polsko-ukraińskiego. Społeczeństwo ukraińskie nie może tego obecnie zrozumieć, ponieważ zdaje sobie sprawę, w jakim stopniu Polacy potrafią być aktywni w natarciu. To stanie się dopiero wtedy, gdy Polacy wycofają się ze swego dotychczasowego stanowiska.

[...]

Postój, 29 VIII 1943 r.

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 71, k. 10–15.

Oryginał, maszynopis.

Витяг із політичного звіту ОУН від 30 липня 1943 р.
про ситуацію на Стрийщині

СТРИЙЩИНА

ПОЛІТИЧНИЙ ЗВІТ
за місяць липень – серпень 1943 р.

[...]

Поляки:

Внутрі є нездібні дійти до єдності думок, чого доказом є їхня пропаганда, одначе у виступах назовні вповні консолідується, напр., в Стебнику говорять, що їхній уряд змагає до співпраці з українцями, що скоро покінчиться війна та буде вільна Україна і Польща, як добрі два союзники. В других осередках, Борислав, Стрий, Самбір знову наставлені до українців шовіністично.

Комуністична партизанка дещо їх підкріпила на дусі. В різних околицях появилися групи польських боєвиків, як Сколе, Турка, Устрики¹. Групи ці є доповнювані новими силами зі Заходу. Завданням таких груп є уміститися в Карпатах та звідси робити випадки провокативні на рахунок українців, як от в Сколім вбили п'ятьох азербайджанців та одного малярського старшину. Самі знову мають тісний зв'язок з Мадярщиною, куди переходять узброєні навіть групами, з наладованими наплечниками. Є відомості, що на терен Турки прийшло зі Заходу около 220 польських підпільників. Вони є розташовані по польських селах та лісництвах. До розпорядимости польських підпільних організацій стоять майже всі „фольксдойчери” з Баншуцу і Шуцманшафту. Їх підпільні робітники є дуже добре матеріально ситуовані й диспонують добрими документами.

Деякі групи їхні є тісно зв'язані з комуністами. Штаб їхніх груп перебував в С[трийсько]му повіті, де наша УНС його зліквідувала. Назагал поляки супроти німців чинно не виступають. Супроти українців є допоміжним німецьким апаратом. Провокують не тільки індивідуально, але і масово. Це тільки, й хто тільки може: чи то робітник, міщанин, селянин, чи інтелігент, голосять, що українці їх нищать, на доказ дають події на Волині. По містах знову оперують всякими видуманими сплетнями. Наприклад: около 10 VIII вибили в Бориславі відозви в українській мові, в яких сказано було, що всі поляки та німці мають до 48 годин забратися з терену. Жінки і діти робітників та

**Fragment sprawozdania politycznego OUN z 30 lipca 1943 r.
dotyczącego sytuacji w rejonie Stryja**

STRYJSKIE

SPRAWOZDANIE POLITYCZNE

za lipiec – sierpień 1943 r.

[...]

Polacy:

Nie są zdolni do jednomyślności między sobą, czego dowodem jest ich propaganda, jednak na zewnątrz w pełni konsolidują się, np. w Stebniku powiadają, że ich rząd dąży do współpracy z Ukraińcami, że niedługo zakończy się wojna oraz że będą istnieć niepodległa Ukraina i Polska, jako dwaj dobrzy sąsiedzi. Z kolei w innych ośrodkach, [jak] Borysław, Stryj i Sambor przejawiają wobec Ukraińców szowinizm.

Partyzantka komunistyczna nieco podtrzymała ich na duchu. W różnych okolicach, jak Skole, Turka i Ustrzyki, pojawiły się grupy polskich bojówkarzy. Są one uzupełniane posiłkami z Zachodu. Zadaniem tych grup jest ulokowanie się w Karpatach i organizowanie tam prowokacyjnych wypadów idących na konto Ukraińców, jak to miało miejsce w Skolem, gdzie zabito pięciu Azerów i jednego węgierskiego oficera. Sami z kolei mają ścisłe kontakty z Węgrami, dokąd przenoszą się nawet uzbrojone grupy z załadowanymi plecakami. Są informacje, że na teren Turki przyszło z Zachodu około 220 polskich działaczy konspiracyjnych. Są oni rozlokowani w polskich wsiach i leśnictwach. Prawie wszyscy „Volksdeutsche” z Bahnschutzu i Schutzmanschaftu są do dyspozycji polskich organizacji konspiracyjnych. Działacze konspiracyjni [tych organizacji] są doskonale sytuowani i posiadają dobre dokumenty.

Niektóre grupy są ściśle związane z komunistami. Sztab grup znajdował się w powiecie s[tryjski]m, gdzie nasza UNS go zlikwidowała. Na ogół Polacy nie występują czynnie przeciwko Niemcom. [W wystąpieniach] przeciwko Ukraińcom pełnią rolę pomocniczą w stosunku do Niemców. Prowokacje mają charakter nie tylko indywidualny, ale też masowy. Jak tylko i kto tylko może: czy to robotnik, mieszczanin, chłop, czy inteligent – wszyscy głoszą, że jakoby Ukraińcy ich niszczą, a jako dowód przytaczają wydarzenia na Wołyniu. W miastach z kolei rozsiewają rozmaite zmyślane plotki. Na przykład: około 10 VIII w Borysławiu zostały wydrukowane odezwy w języku ukraińskim głoszące, że wszyscy Polacy i Niemcy mają

урядовці поприходили на фабрики, говорячи, що бояться дома спати, бо українці їх мають вирізати. У відповідь на се німці виарештували весь український комітет в Бориславі. Одначе полякам сего було замало. Вони вибили ще летючки в українській мові, звернені проти поляків і німців, та старалися їх розкидати в робітничих варстатах в Бориславі. Робітники польські не зорієнтувались, хто це є, очевидно, думаючи, що це українці, віддали тих, що розкидали летючки на поліцію. Показалося, що летючки розкидали поляки із „Кріпо”². Німці побачили, що це провокація поляків, випустили наших арештованих. В Стрию і Самборі були такі випадки, що поляки донесли на станиці „Шупо”³ та „Орскоманди”⁴, що тої ночі (дати не тямлю) мають вирізати українці всіх німців та поляків. Німці зарядили в себе поготівля та вдалися в цій справі до комітетових чинників. Щойно по кількох днях переконалися німці, що це звичайна провокація. Справа польсько-українська стала повседневною балачкою поляків старих, навіть дітей. Був такий випадок: вулицею міста Стрий іде жінка – полька з маленьким хлопчиком. По часі, хлопчик, вертаючися до мами й каже: „Мамцю, то українце ржнов полякув. Я з Юзкем возьмем нуж і секерен і бендземисен брониць”. Доказом того, що поляки звернули тепер свою боротьбу проти українців хоч би те, що в Стрию – на станції, без жодної підстави арештували визначного члена нашого, поляк-банщуц в порозумінні з поляками Коховини [?]. Арештування відбулося не на наказ німців, а лише з власної охоти поляків. По терені завважується їх підозрілі рухи – головно все вечером.

[...]

П[остій], 30 липня 1943 р.

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 71, арк. 52–55.

Оригінал, машинопис.

Примітки

¹ Так у тексті; правильно: Нижньо-Устріки.

² Криміналполізе (Кріпо) – німецька кримінальна поліція, входила до складу РСХА як V Департамент.

³ Шуцполіція (Шупо) – німецька поліція громадського порядку, завданням якої була охорона громадського порядку (забезпечення репресивних акцій) в містах і більших містечках, входила до складу Орпо.

⁴ Правильно: Ортскомандатура – міська комендатура німецької поліції громадського порядку (Орпо).

wynieść się z terenu w ciągu 48 godzin. Żony i dzieci robotników oraz urzędnicy przychodzili do fabryk, mówiąc, że boją się nocować w domu, bo Ukraińcy zamierzają ich wyrzucić. W odpowiedzi na to Niemcy aresztowali cały komitet ukraiński w Borysławiu. Polakom jednak było tego za mało. Znowu wydrukowali ulotki w języku ukraińskim o treści antypolskiej i antyniemieckiej oraz usiłowali rozrzucić je w warsztatach robotniczych w Borysławiu. Robotnicy polscy nie wiedząc, kto jest autorem, i myśląc, że to Ukraińcy, przekazali rozrzucających ulotki w ręce policji. Okazało się, że ulotki rozrzucali Polacy z „Kripo”¹. Niemcy zorientowali się, że to prowokacja Polaków i wypuścili naszych aresztowanych. W Stryju i Samborze były takie wypadki, że Polacy donieśli na posterunku „Schupo”² oraz „Orskomendy”³, iż pewnej nocy (daty nie pamiętam) Ukraińcy zamierzają wyrzucić wszystkich Niemców i Polaków. Niemcy zarządzili u siebie stan pogotowia i udali się w tej sprawie do działaczy komitetu. Dopiero po kilku dniach Niemcy przekonali się, że była to zwykła prowokacja. Problemy polsko-ukraińskie stały się przedmiotem codziennych rozmów dorosłych Polaków, a nawet dzieci. Był taki przypadek: ulicą miasta Stryja szła kobieta – Polka z małym chłopczykiem. W pewnym momencie chłopczyk, zwracając się do matki, rzekł: „Mamciu, a to Ukraińcy rzną Polaków. My z Józką weźmiemy nóż i siekiere i będziemy się bronić”. Dowodem na to, że Polacy skierowali obecnie swe działania przeciwko Ukraińcom jest chociażby to, że w Stryju na stacji, bez żadnego uzasadnienia aresztowali naszego wybitnego działacza. [Dokonał tego] Polak – Bahnschutz w porozumieniu z Polakami Kochowyny [?]. Aresztowania dokonano nie na rozkaz Niemców, a z inicjatywy Polaków. W terenie dają się zauważyć ich podejrzanе ruchy – głównie wieczorem.

[...]

P[ostój], 30 lipca 1943 r.

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 71, k. 52–55.

Oryginał, maszynopis.

Przypisy

¹ Kriminalpolizei (Kripo) – niemiecka policja kryminalna, wchodziła w skład RSHA jako Departament V.

² Schutzpolizei (Schupo) – niemiecka policja porządkowa, zadaniem której była ochrona porządku publicznego (zabezpieczanie akcji represyjnych) w miastach i większych miasteczkach, wchodziła w skład Orpo.

³ Właśc. Ortskommendantur – miejska komendantura niemieckiej policji porządkowej (Orpo).

**Витяг із політичного звіту ОУН від 27 серпня 1943 р.
про ситуацію в районі Перемишля**

ПОЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

[...]

3. Поляки:

В цьому місяці серед поляків помітне дальше пожвавлення роботи, але зауважується і розгубленість.

По переведенні німцями серед них арештів почали більше конспіруватися, менше відгрозуватися в сторону укр., але де можуть покористуватися можливістю вдарити по укр. з урядової стопи, то виконують це як найдбайливіше. Вперід в таких акціях йде поль. поліція¹, яка під різними видуманими притекстами нельоальности, тероризує укр. населення. Навіть на міських базарах ведуть „політику”; відбирають, або за безцін купують харчеві продукти, принесені укр. селянами в місто і це зграбоване добро перепродують місцевим полякам та в такий спосіб прохарчують поль. населення в містах.

Польське простолюддя починає вірити в можливість повстання Укр. Держави й такою поговоркою послуговуються поляки в найбільш зшовінізованому повіті, як „Жешув”. А в розмовах з українцями на всі лади стараються впевняти, що Україна буде, але за Збручем, а думати про Україну за Сяном, то є абсурд. Видно з цього, що таку лінію надала їм „гора”, бо одною мовою і одночасно заговорили до українців на всіх теренах. Також таку думку підтверджує слідуочий момент: на днях прислали поляки одному мельниківцеві (авторитетові) щось в роді „меморандум”. Письмо несе 13 ст. машинового друку (в укр. мові), в якому розглядають потребу і позитивні сторони польсько-української співпраці. Наводять там різні приклади з українсько-польської історії, де спільні виступи приносили великі позити для обидвох народів, а ворожнечі навпаки. (Про більше подібних випадків терен не повідомив – дістати покищо не могу, бо її властитель наш запеклий ворог, – попробую відписати).

В парі з таким політичним „змудрінням” поляків, їхні терористичні банди дальше присилають і виконують присуди смерти на свідомих українцях. (Властители цих смертних вироків стараються в більшості затаїти такі справи, тому тяжко подати точні дані).

Останньо приїхали з Волині польські родини (ок. 600 осіб і всі перебувають в лягрі в Перемишлі), що ще більше доляло ненависти

Fragmenty sprawozdania politycznego OUN z 27 sierpnia 1943 r. dotyczącego sytuacji w rejonie Przemysła

SPRAWOZDANIE POLITYCZNE

[...]

3. Polacy:

W tym miesiącu wśród Polaków daje się zauważyć dalsze ożywienie działalności, lecz także pewne zamieszanie.

Po przeprowadzeniu przez Niemców aresztowań wśród Polaków, ci ostatni bardziej zakonspirowali się i rzucają mniej pogroźek pod adresem Ukr[aińców], aczkolwiek tam, gdzie mają możliwość uderzenia w Ukr[a-
ińców] poprzez administrację, robią to bardzo gorliwie. Do takich akcji wkracza najpierw pol[ską] policja¹, która pod różnymi wymyślnymi pretekstami nieoljalności terroryzuje ludność ukr[aińską]. Nawet na miejskich bazarach [Polacy] prowadzą „politykę”: odbierają lub kupują za bezcen żywność przyniesioną przez ukr[aińskich] chłopów do miasta i owe zrabowane produkty sprzedają miejscowym Polakom, żywiąc w ten sposób pol[ską] ludność w miastach.

Prości ludzie narodowości polskiej zaczynają wierzyć w możliwość powstania Państwa Ukr[aińskiego]. Taką pogłoskę rozsiewają Polacy w najbardziej szowinistycznym powiecie, jakim jest [powiat] rzeszowski. W rozmowach zaś z Ukraińcami na wszelkie sposoby starają się utwierdzić ich w przekonaniu, że Ukraina będzie, lecz za Zbruczem, a pomysł Ukrainy za Sanem jest absurdem. Widać z tego, że taką linię narzuciła im „góra”, bo zaczęli rozmawiać z Ukraińcami używając takich samych słów jednocześnie na wszystkich terenach. Wniosek ten potwierdza następujący fakt: w ostatnich dniach Polacy przekazali jednemu z melnykowców (cieszącemu się autorytetem) coś w rodzaju „Memorandum”. List ten zawiera 13 str[on] maszynopisu (w języku ukr[aińskim]) i rozważa się w nim potrzebę oraz pozytywne strony współpracy polsko-ukraińskiej. Przytaczają tam różne przykłady z historii [stosunków] polsko-ukraińskich, gdzie wspólne działania przynosiły wielkie korzyści dla obu narodów, a nieprzyjaźń – odwrotnie. (O większej ilości wypadków [rozpowszechniania listu] teren nie donosi; zdobyć go na razie nie można, bo jego posiadacz jest naszym zaciętym wrogiem. Spróbuję zrobić odpis).

Z jednej strony Polacy nabierają „mądrości” politycznej, a z drugiej – ich bandy terrorystyczne wciąż przysyłają i wykonują wyroki śmierci na posiadających świadomość [narodową] Ukraińcach. (Adresaci tych wyroków śmierci w większości zatajają je, trudno więc podać dokładniejsze dane).

в відношенні до українців, а також і страху. Жінки і діти прибувших ходять по улицах Перемишля та просять помочі в прохожих; поляки зі співчуттям помагають, але обвинувачуючо вигукують: „Але, же сце съен так темпиць бандитом”, а ті відповідають: „Пан (пані) сон одважні тутай в Перемисьлю”. Німці намагаються їх знову відіслати на Волинь, але ті під жодною умовою не хочуть туди вертати.

Партизанські загони даліше пересиджують в лісах, але поважніших акцій не ведуть, за виїмком Ярославщини і Лежайщини, де оперує ок. двохсотна група, озброєна в легку пальну зброю та тероризує даліше укр. населення. З Кроснянщини, Ясельщини, Сяніччини і Криниччини доносять тільки про льокальні випадки польських банд. Натомість є певні відомості про посилення поль. партиз. акцій в околицях Катовиць [!].

Підпілля польське даліше не уступає в активізації; магазинують харчі, припаси і медичні середники, та пересуви поль. елементу до міст, що даліше є актуальним.

На наслідки, а радше причини смерті Сікорського дивляться в більшості, як на „безличний” вчинок Англії в поль. політ. проблемі. Напр., на терені Ряшівського повіту поль. підпільна організація повідомила комунікатом (ок. 10 VIII) своїх членів, що Сікорський згинув з руки англійців і з того приводу в боротьбі за самостійну Польщу належить числити на власні сили (летючку читав з рук поляка наш українець, яку по прочитанні поляк забрав).

[...]

Загальні відомості з терену:

Дня 1 VIII в селах Костова і Ходорівка (Динівщина) поль. поліція перевела терористичну ревізію в укр. селян, під претекстом шукання награбленого під час війни заліза. В Ходорівці забрали в укр. Гнатєва залізо, куплено на бецугшайн його убрання і черевики, а решту порозкидали по хаті. В кінці побили цілу родину (жінку і діти), так, що на слідуєчий день усіх відставлено до шпиталю. А також в обидвох згаданих селах змасакрували ок. 15-ть укр. родин, та при побоях викрикували: „Хцелісьце України по Жещув, маце по Кракув”. По цій цілоденній екзикуції відійшли до Кросна.

З 4–5 VIII напала поль. боївка на о. Олешка (українця) у с. Стефковій (Сянок), священника змасакрували, пограбили дім і відійшли.

12 VIII в с. Жапалів (Ярослав) появилася поль. партизанська банда в ч. 14 осіб, розпитали скільки є на станиці укр. поліцаїв, а скільки поляків в селі і відійшли.

Ostatnio przyjechały z Wołynia polskie rodziny (ok. 600 osób; wszyscy przebywają w obozie w Przemyślu), co jeszcze zwiększyło nienawiść do Ukraińców i strach. Przybyłe kobiety i dzieci chodzą po ulicach Przemyśla i proszą przechodniów o pomoc; Polacy ze współczuciem pomagają, lecz jednocześnie oskarżycielskim tonem rzucają: „Ale żeście się dali tak załawić bandytom”, na co ci odpowiadają: „Taki odważny jest pan (pani) tutaj w Przemyślu”. Niemcy usiłują odesłać ich z powrotem na Wołyń, lecz oni w żadnym wypadku nie chcą tam wracać.

Oddziały partyzanckie wciąż siedzą po lasach i nie podejmują poważniejszych akcji, z wyjątkiem Jarosławskiego i Leżajskiego, gdzie uzbrojona w lekką broń palną ok[oło] dwuosobowa grupa nadal terroryzuje ludność ukr[aińską]. Z okolic Krosna, Jasła, Sanoka i Krynicy donoszą tylko o lokalnych wypadach polskich band. Natomiast mamy pewne informacje o nasileniu pol[skich] akcji part[yzanckich] w okolicach Katowic [!].

Polskie podziemie nie traci na aktywności: magazynuje żywność, amunicję i środki medyczne oraz [organizuje] przenoszenie pol[skiego] elementu do miast, co wciąż pozostaje sprawą aktualną.

Następstwa, a raczej przyczyny śmierci Sikorskiego przeważnie oceniają jako „cyniczne” posunięcie Anglii w [celu rozwiązania] polskiego problemu politycznego. Na przyk[ład], na terenie powiatu rzeszowskiego pol[ska] organizacja konspiracyjna powiadomiła w komunikacie (ok. 10 VIII) swoich członków, że Sikorski zginął z rąk Anglików i z tego powodu w walce o niepodległą Polskę należy liczyć na własne siły (ulotkę dał do przeczytania naszemu Ukraińcowi Polak, po czym ją zabrał).

[...]

Ogólne wiadomości z terenu:

Dnia 1 VIII we wsiach Kosztowa i Chodorówka (okolice Dynowa) pol[ska] policja sterroryzowała i przeprowadziła rewizję [w gospodarstwach] ukr[aińskich] chłopów, pod pretekstem poszukiwania zrabowanego w czasie wojny żelaza. W Chodorówce skonfiskowali Ukraińcowi Hnatewowi żelazo oraz kupione na Bezugsschein ubranie i trzewiki, a resztę porzucali po chacie. Na koniec pobili wszystkich członków rodziny (żonę i dzieci), tak że następnego dnia odwieziono ich do szpitala. W obu wspomnianych wsiach napadli na około 15 rodzin ukr[aińskich], wykrzykując podczas bicia: „Chcieliście Ukrainy po Rzeszów, no to macie po Kraków!”. Po tej całodniowej akcji wycofali się do Krosna.

4–5 VIII polska bojówka dokonała napadu na o. Oleszkę (Ukraińca) we w[si] Stefkowa (Sanok). Duchownego poturbowali, obrabowali dom i wycofali się.

14 VIII в с. Рівне (Кросно) в числі 20 осіб напала на станицю укр. веркшущів², веркшущи, що їх також було 20-ть, поставили збройний спротив, у висліді чого згинуло 2-х веркшущів, поляки відступили без втрат.

13–14 VIII. на с. Полави (Кросно) напала польська терор. боївка, в числі 13 осіб. Жертвою їхнього морду впав муж довір'я УДК³ та його 15-тилітний син. Замордований був свідомим українцем і морду поляки доконали цілево (прізвища не подали). Морду доконали крісовими кулями дум-дум.

Тієї ж ночі і ця ж банда пірвала з дому укр. солтиса з с. Покуп (Кросно) і пропала невідомо куди. Солтиса по найбільшим правдоподібностям замордували, бо до сьгоднішнього часу не вернув.

13 VIII між с. М'якішем з Греблем (Ярослав) появилася більша польська партизанська група (ок. 150 осіб), озброєна в легку пальну зброю; – вислала в сторону М'якіша свої стежі, які розпитували про умовини в селі. Зараз по полудне відділ укр. поліції звів з цим відділом банд бій і розгромлені поляки відступили.

В дні 16 VIII невідомого походження напасники обстріляли рій укр. поліц., що їхала гостинцем до Добромиля. Коли поліція почала відстрілюватись, напасники втекли. На слідуочий день при облаві в тій же околиці знайдено жид. криївку.

[...]

П[остій], 27 VIII

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 71, арк. 39–43.

Оригінал, машинопис.

Примітки

¹ Йдеться про т. зв. гранатову поліцію, створену німцями в 1939 в ГГ службу охорони порядку з числа колишніх співробітників Державної поліції.

² Йдеться про членів Веркшущу – фабричної сторожі, формованої німцями з 1939 на території ГГ. Українці служили в Веркшущі з осені 1939.

³ УДК – Український допомоговий комітет, його представництва (делегатури) були створені за згодою німців на рубежі 1939/1940 в районах проживання українського населення в ГГ. Після утворення УЦК – УДК стали його регіональними представництвами.

12 VIII we wsi Zapałów (Jarosław) pojawiła się pol[ska] banda partyzancka l[icząca] 14 ludzi, którzy rozpytywali, ilu ukr[aińskich] policjantów jest na posterunku, a ilu Polaków we wsi, po czym wycofali się.

14 VIII we w[si] Równe (Krosno) [banda] licząca 20 osób napadła na posterunek ukr[aińskich] Werkschutzów², których również było 20 i stawili zbrojny opór, w wyniku czego 2 zginęło. Polacy wycofali się bez strat.

13–14 VIII na w[ieś] Polany (Krosno) napadła polska bojówka terror[ystyczna] licząca 13 osób. Ofiarą ich mordu padł mąż zaufania UDK³ oraz jego 15-letni syn. Zamordowany był świadomym Ukraińcem, a więc Polacy dokonali mordu celowo (nazwisko nie zostało podane). Zastrzelono go przy użyciu kul dum-dum.

Również tej nocy ta sama banda we w[si] Pokup [?] (Krosno) porwała z domu ukr[aińskiego] sołtysa i oddaliła się w nieznanym kierunku. Prawdopodobnie sołtys został zamordowany, bo do dnia dzisiejszego nie wrócił.

13 VIII między w[sią] Miękisz a Hreblēm [?] (Jarosław) pojawiła się większa polska grupa partyzancka (ok. 150 osób), uzbrojona w lekką broń palną; wysłała w kierunku Miękisz swój zwiad, który rozpytywał o sytuację we wsi. Zaraz po południu oddział ukr[aińskiej] policji stoczył z tym oddziałem walkę i rozbici Polacy wycofali się.

16 VIII nieznani napastnicy ostrzelali rój polic[ji] ukr[aińskiej], jadącej gościńcem do Dobromila. Gdy policja odpowiedziała ogniem, napastnicy uciekli. Następnego dnia podczas obławy w tej samej okolicy znaleziono żyd[owską] kryjówkę.

[...]

P[ostój], 27 VIII

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 71, k. 39–43.

Oryginał, maszynopis.

Przypisy

¹ Chodzi o tzw. policję granatową, służbę ochrony porządku utworzoną przez Niemców w 1939 w GG z byłych funkcjonariuszy Policji Państwowej.

² Chodzi o członków Werkschutzu, czyli formowanej od 1939 na terenie GG przez Niemców straży fabrycznej. Ukraińcy służyli w Werkschutzu od jesieni 1939.

³ UDK – Ukraiński Komitet Pomocy, jego delegatury zostały utworzone za zgodą Niemców na przełomie 1939/1940 na terenach GG zamieszkiwanych przez ludność ukraińską. Po powstaniu UCK – UDK stanowiły jego regionalne delegatury.

Донесення коменданта ЗВ Львів НКЗВ від 28 серпня 1943 р.
про диверсійні акції

Н.К.З.В.

28.8.1943 р.

Повідомлення

У Винниках, що під Львовом, Комендант поста української поліції Вільчинський 13 серпня [19]43 р. прийняв від місцевого українського населення присягу щодо різанини поляків. Акція готувалася на 20 серпня ц. р. Оскільки свідком вищенаведених подій був поляк, член Збройного визволення Фердинанд Балюк, ми встигли вчасно вжити відповідних запобіжних заходів.

Місцева Диверсійна команда відправила шефові гестапо, його заступникові і кільком цивільним німцям вироки смерті українською мовою, а згодом, двома днями пізніше поінформувала, що на 20 серпня ц. р. готується різанина німців, вказавши ватажків і склад зброї.

В результаті цього, 19 липня [19]43 року було заарештовано всіх тих, які склали присягу.

КОМЕНДАНТ З. В. ЛЬВІВ:
(—) Гжимала

*ІНП, (МБП) АК 605, арк. 7.
Копія, машинопис.*

**Meldunek komendanta ZW Lwów dla NKZW z 28 sierpnia 1943 r.
w sprawie akcji dywersyjnej**

Do N.K.Z.W.

Dn. 28.8.1943 r.

Meldunek

W Winnikach pod Lwowem komendant posterunku pol[icji] ukraińskiej Wilczynskij w dniu 13 sierpnia [19]43 r. odebrał przysięgę od miejscowej ludności ukraińskiej co do rżnięcia Polaków. Akcja szykowana była na dzień 20 sierpnia r.b. Ponieważ świadkiem powyższych wypadków był Polak, członek Zbrojnego Wyzwolenia Ferdynand Baluk, zdołaliśmy na czas podjąć odpowiednie kroki zaradcze.

Miejscowa Komenda Dywers[ji] wysłała do szefa Gestapo, jego zastępcy i kilku cywilnych Niemców wyroki śmierci w języku ukraińskim, a następnie, dwa dni potem zawiadomiła, że jest przygotowywana rzeź Niemców na dzień 20 sierpnia r.b., wskazała prowadzących i skład broni.

Wynikiem tego w dniu 19 lipca [19]43 r. aresztowano wszystkich tych, [którzy] składali przysięgę.

KOMENDANT Z. W. LWÓW:
(—) Grzymała

*IPN, (MBP) AK 605, k. 7.
Kopia, maszynopis.*

Рапорт пароха тисьменицької парафії польському підпіллю

Рапорт пароха тисьменицької парафії

22 серпня ц. р. в населених пунктах Станіславського воєводства відбулися громадські збори українців, на яких прийнято рішення вирізати всіх місцевих поляків. Це має стати вінцем всіх дотеперішніх гонінь на поляків. У цьому населеному пункті, так як у інших місцях, від самого початку приходу до влади укр[аїців], із запеклою безпощадністю на кожному кроці і при кожній нагоді переслідують поляків.

Укр[аїнська] влада вибирає для вивезення до Німеччини самих поляків. Поляки всюди зустрічаються з явною ненавистю з боку укр[аїців]. Нема мови про те, щоби хтось з поляків, навіть найздібніший, міг займати якусь посаду. Вся офіційна, гмінна, шкільна, судова, міська документація ведеться українською мовою і від поляків вимагають користуватися цією мовою (у спілкуванні і на письмі). Українці чудово володіють польською мовою, але на задані поляками питання польською мовою або не відповідають взагалі, або недоброзичливо відповідають їм своєю мовою.

Ліквідовано польські школи (Дрогомирчани, Ксаверівка, Пшеничники, Марковці і т. д., і т. д.)

Укр[аїнська] міліція взяла під пильний нагляд польські дома. Поляки всюди зустрічаються з явною недоброзичливістю українців. Ночами і у білий день українці обкрадають господарства поляків, забирають вози, худобу, урожай і плоди. Зовсім не бентежаться, а на зауваження поляків відповідають образами. Найбільші контингенти мають здавати лише поляки. Вбивства поляків є злободенними. Нещодавно у Посічі українці вбили бухгалтера п. Тучинського. Під Коломисю по-звірячому вбили кілька польських сімей. Під Городенкою жертвою українських бандитів став лісник п. Божемський. Щораз з'являються нові жертви. Щоденно тільки й чути: „будемо різати ляхів”.

Слід підкреслити, що вищезгадані явища мають місце на всій території Східної Малопольщі. Так, наприклад, поляки одного з населених пунктів коло Городка, отримали три тижні тому від організації українців-незалежників листа, в якому аж пригрозили полякам, що якщо до 14 днів всі 500 мешканців добровільно не залишать цього населеного пункту, то чекає їх те саме, що поляків на Волині.

ІНП, (МБП) АК 605, арк. 15.

Копія, машинопис.

Під текстом нерозбірливий підпис.

Raport proboszcza parafii w Tyśmienicy dla polskiego podziemia

Raport proboszcza z parafii tyśmienickiej

Dnia 22 sierpnia b.r. odbyły się w miejscowościach województwa stanisławowskiego publiczne zebrania Ukraińców, [na których] uchwalono wyróżnić wszystkich miejscowych Polaków. Ma to być ukoronowaniem wszystkich dotychczasowych prześladowań wobec Polaków. W miejscowości tej, podobnie jak w innych miejscach, od samego początku dojścia Ukr[aińców] do władzy ściga się Polaków na każdym kroku i [przy] każdej sposobności bezwzględnie zażarcie.

Władza ukr[aińska] wybiera na wywóz do Niemiec samych Polaków. Wszędzie spotykają się Polacy z jawną nienawiścią ze strony Ukr[aińców]. Nie ma mowy o tym, żeby ktoś z Polaków, choćby najzdolniejszy, mógł piastować jakiś urząd. Wszystkie pisma urzędowe, gminne, szkolne, sądowe, miejskie wydawane są w języku ukraińskim i tego języka wymaga się od Polaków w mowie i w piśmie. Ukraińcy władają doskonale językiem polskim, a na pytanie postawione w języku polskim przez Polaków albo wcale nie odpowiadają, albo niechętnie im odpowiadają [w] swoim język[u].

Szkoły polskie zlikwidowano (Drohomiczany, Ksawerówka, Pszeniczniki, Markowce i t.d., i t.d.).

Milicja ukr[aińska] rozciągnęła czujną inwigilację nad domami polskimi. Wszędzie spotykają się Polacy z jawną niechęcią Ukraińców. Nocami i w jasny dzień Ukraińcy okradają gospodarstwa polskie, zabierają wozy, bydło, plony i owoce, nie krępują się wcale, a na uwagi Polaków odpowiadają obelgami. Największe kontyngenty składać mają tylko Polacy. Morderstwa dokonywane na Polakach są na porządku dziennym. Niedawno zamordowali Ukraińcy w Posieczu buchaltera p. Tyczyńskiego. Pod Kołomyją zamordowali w sposób bestialski kilka rodzin polskich. Pod Horodenką padł ofiarą zbirów ukraińskich leśnik p. Borzemski. Coraz to nowe ofiary przybywają. Codziennie nie słyszy się nic innego, jak tylko: „będziemy rżnąć Lachów”.

Zaznaczyć należy, że wspomniane wyżej zjawiska zachodzą na całym obszarze Wschodniej Małopolski. Tak np. Polacy [w] jednej miejscowości koło Gródka Jagiellońskiego otrzymali przed trzema tygodniami pismo od organizacji Ukraińców niepodległych, w którym aż zagrozili Polakom, że jeżeli do 14 dni nie opuszczą dobrowolnie – wszyscy w liczbie 500 osób – tej miejscowości, to spotka ich to samo, co Polaków na Wołyniu.

IPN, (MBP) AK 605, k. 15.

Kopia, maszynopis.

Pod tekstem nieczytelna paraafa.

**Витяг із політичного звіту ОУН від 10 вересня 1943 р.
про ситуацію на Львівщині**

ЛЬВІВЩИНА

[ПОЛІТИЧНИЙ ЗВІТ]
серпень 1943

[...]

Поляки:

Польський рух: Політика: Польський підпільний рух репрезентує ідеолог. орг.: 1. Стронніцтво Народове, 2. Соціалісти, 3. Людовци, 4. Стронніцтво Праці. Вони творять Делегатуру уряду в краю (груба чвірка). Провідник був Ратайські¹ – вмер, наступник Пекалкевич² – арештований, тепер Кльоновські. До помочі має раду, зложена з 4-ох партій. Це Соха – презес Стронніцтва Нар., Пужак³, Вітос⁴, офіційний орган – „Жечпосполіта Польска”⁵.

Військо: Одна Організація – це Польські Звйонзек Повстаньцуф, або Польске Сіли Збройне в Краю. Командантом був Токажевські⁶, якого усунули інтригами. Тепер командантом був Ровецкі – арештований. Кістяк цієї організації творять б. поль. старшини і підстаршини. Організація подібна до б. поль[ської] армії (полки і т. д.). Заступник Ровецького – Коморовські – полковник (псевдо Корчак, Бур). Шеф штабу – полк. Пелчильські⁷, шеф розвідки – полк. Дробік⁸, шеф бюро інфор. і пропаганди – полк. Ян Жепецкі⁹. Пропаганда на високому поземі. Друкарні модерні. Статті пишуть: Коссак-Шуцка¹⁰, Новачинські¹¹, Альфр. Макушинські¹².

Є ще організації ППР¹³ (комун.). З ними поляки не хочуть говорити. ОНР не належить до Делегатури. Штаб: „Роман” – правдоподібно Мізальські, б. посол. Має особисті порахунки з презесом Стр. Нар. Сохою Ст. ОНР тепер називається Звйонзек Ящурови¹⁴ – Народове Сіли Збройне. Вони дуже слабі. На чолі стоїть інж. Сольські¹⁵, Стольновські, Матлаховські¹⁶ і Стипунковські¹⁷ (адвокат зі справи Доброшинського¹⁸). Подібна різношерстність поль[ських] організацій є і за кордоном. Уряд Сікорського – є уряд національної єдності з през. Рачкович¹⁹. Є зареєстровані два місця для українців. Сейда²⁰ і Комарницькі лявірують поміж Сікорським і Белецьким²¹.

Члени поль. нелегальної організації найбільше рекрутуються з військ. кругів, далі інтелігенції, мало робітників, майже зовсім нема селян. Літа різні. Багато жінок.

**Fragment sprawozdania politycznego OUN (Lwowskie)
z 10 września 1943 r.**

LWOWSKIE

[SPRAWOZDANIE POLITYCZNE]
sierpień 1943 r.

[...]

Polacy:

Ruch polski: Polityka: Polski ruch konspiracyjny reprezentuje ideolog[ie] org[anizacji]: 1. Stronnictwo Narodowe, 2. Socjaliści, 3. Ludowcy, 4. Stronnictwo Pracy. Tworzą one Delegaturę Rządu na Kraj („wielka czwórka”). Przywódcą był Ratajski¹ – zmarł; następca Piekalkiewicz² – został aresztowany, obecnie „Klonowski”. Do pomocy ma radę, złożoną z [przedstawicieli] czterech partii. Są to Socha – prezes Stronnictwa Nar[odowego], Pużak³, Witos⁴, oficjalny organ – „Rzeczpospolita Polska”⁵.

Wojsko: Jedna organizacja to Polski Związek Powstańców lub Polskie Siły Zbrojne w Kraju. Komendantem był Tokarzewski⁶, który został usunięty wskutek intryg. [Ostatnio] komendantem był Rowecki – został aresztowany. Trzon tej organizacji stanowią b[yli] pol[scy] oficerowie i podoficerowie. Organizacja jest podobna do b[yłego] Wojska Pol[skiego] (pułki itd.). Zastępca Roweckiego – Komorowski – pułkownik (pseudo Korczak, Bór). Szef sztabu – pułk[ownik] Pełczyński⁷, szef zwiadu – pułk[ownik] Drobik⁸, szef Biura Inform[acji] i Propagandy – pułk[ownik] Jan Rzepecki⁹. Propaganda na wysokim poziomie. Drukarnie nowoczesne. Artykuły piszą: Kossak-Szczucka¹⁰, Nowaczyński¹¹, Alfr. Makuszyński¹².

Są jeszcze organizacje PPR¹³ (komun[isści]). Z nimi Polacy nie chcą rozmawiać. ONR nie należy do Delegatury. Sztab: „Roman” – prawdopodobnie Mizalski, b[yły] poseł. Ma osobiste porachunki z prezesem Str[onnictwa] Nar[odowego] Sochą St[anisławem]. ONR ma teraz nazwę Związek Jaszczurczy¹⁴ – Narodowe Siły Zbrojne. Są one bardzo słabe. Na czele stoi inż. Salski¹⁵, Stolnowski, Matłachowski¹⁶ i Stypułkowski¹⁷ (advokat w sprawie Doboszyńskiego¹⁸). Podobne zróżnicowanie pol[skich] organizacji jest również za granicą. Rząd Sikorskiego jest rządem jedności narodowej z prez[ydentem] Raczkiewiczem¹⁹. Są przeznaczone dwa miejsca dla Ukraińców. Seyda²⁰ i Komarnicki lawirują pomiędzy Sikorskim a Bieleckim²¹.

Członkowie pol[skiej] organizacji konspiracyjnej rekrutują się głównie ze środowisk wojsk[owych], następnie z inteligencji, niewielu robotników, prawie nie ma chłopów. Różne roczniki. Dużo kobiet.

Всі ці організації хочуть Польщі в побільшених границях. Експанзія на схід – це конфедерація народу²² – провід. Вол. Пясецькі²³, на захід – Звйонзек Ящурови.

Тактика: Організувати, підготовляти кадри і чекати аж німці заломляться. Тепер сидіти тихо. На початку 1943 р. з послабленням Німеччини і хаосом в Європі – почали рухатися, між іншим вистрілюють конфідентів, напр. у Варшаві 700 (польських конфідентів дуже багато) та терористичні замаху. Під покришкою робіт і будівничих фірм їдуть на Україну і Білорусь, де перепроводжують саботажі, а за це українці покутують. Конспірація добра, але не придержуються. За це дотепер поляків коштувало 50 000 вбитих. Мораль боекваса висока – знає за що гине, що робить і що його жде. Героїчними у боротьбі є сірі люди, зате провідники – всякі полковники, політики і т. д. майже всі підлі і зрадливі.

До українців всі ставляться негативно. Уважають за погній для їхньої культури і для українців готують тільки кулю і стричок.

Уривки з діяльності польського підпілля в терені:

1. ПОТ (Польська Організація Терористична – Равщина, Теребовельщина). Організаційна побудова – трійковий та п'ятковий систем. Елемент в ній – військово-бойовий. Період ведуть люди з військовим знанням, головні б. офіцери і стшельци. До українців ставляться скрайно-терористично, в Равщині висилає українцям листи з погрозами смерті.

2. ПОКВ (Польська Орган. Кресуф. Вхосходніх – Львів, Зборів, Сокальщина). Присвячується вбільшості пропаганді за втримання польськості на ЗУЗ та проповідують про око демократизм. Період веде урядничу інтелігенція. Мають захланну політично-ідеологічну концепцію та обґрунтування в дусі шляхетсько-польської бундючності та зарозумілості, питомих зрештою польській „моцарстwowій” громацкості. Є виразником передвоєнної кресової політики Польщі та йде по лінії Делегатури польського уряду. Сама назва вказує на відношення до українців. Засадничо ділять українців на дві групи: 1) мирних „обивателі Жечипосполітей”, що тужать за нею, та яких звивають активно боротися за Польшу, взаїну за що обіцяють рай в майбутній Польщі, і 2) зрадників „обивателі Жечипосполітей народовосці українскей”. Тому в поборюванні українства не перебирають в засобах. Проводять спеціальну протиукраїнську розвідку, доносять німцям, а навіть самі стосують терор проти українців висилаючими погрозами смерті. Не резигнують теж з півн.-західних українських земель: Волині, Полісся та Підляшша, як теж білоруських і литовських земель.

Wszystkie organizacje chcą Polski w poszerzonych granicach. Ekspansja na wschód – Konfederacja Narodu²² – przywódca Wol. Piasecki²³. Na zachód – Związek Jaszczurczy.

Taktyka: Organizować i przygotowywać kadrę oraz czekać na załamanie się Niemiec. Teraz siedzieć cicho. Na początku 1943 r. z osłabieniem Niemiec i chaosem w Europie – uaktywnili się, między innymi wykonują wyroki na konfidentach, na przyk[ład] w Warszawie 700 (polskich konfidentów jest bardzo dużo), oraz zamachy terrorystyczne. Pod pretekstem prac i firm budowlanych jadą na Ukrainę i Białoruś, gdzie dokonują sabotażu, a Ukraińcy pokutują. Konspiracja dobra, lecz jej nie przestrzegają. Kosztowało to Polaków, jak dotąd, 50 000 zabitych. Morale bojowników wysokie – wiedzą za co giną, co robią i co ich czeka. Bohaterami w walce są zwykli obywatele, a przywódcy – prawie wszyscy pułkownicy, politycy itd. są podli i zdradzieccy.

Do Ukraińców wszyscy mają negatywny stosunek. Uważają ich za gnój wobec własnej kultury i szykują im tylko kulę i strycek.

Przykłady z działalności polskiego podziemia w terenie:

1. POT (Polska Organizacja Terrorystyczna – Rawskie, Trembowelskie). Struktura organizacyjna – system trójkowy i piątkowy. Przekrój organizacji – wojskowo-bojowy. Przeważnie są to ludzie posiadający wiedzę wojskową, głównie b[yli] oficerowie i strzelcy. Wobec Ukraińców stosują skrajny terrorizm. W Rawskim wysyłają Ukraińcom listy, w których grożą śmiercią.

2. POKW (Polska Organ[izacja] Kresów Wschodnich – Lwów, Zborów, Sokalskie). Zajmuje się głównie propagandą za utrzymaniem polskości na ZUZ oraz głosi pozornie demokrację. Przewagę ma urzędnicza inteligencja. Posiada zaborczą koncepcję polityczno-ideologiczną oraz charakteryzuje się szlachecko-polską wyniosłością i zarozumiałością, typowymi zresztą dla polskiej „mocarstwowej” społeczności. Jest wyrazicielem przedwojennej polityki kresowej Polski oraz postępuje zgodnie z linią [polityczną] delegatury polskiego rządu. Sama nazwa wskazuje na stosunek do Ukraińców. Zasadniczo dzieli Ukraińców na dwie grupy: 1) spokojnych „obywateli Rzeczypospolitej” tęskniących za Polską, których wzywają do aktywnej walki o nią, za co obiecują im raj w przyszłej Polsce, oraz 2) zdrajców „obywateli Rzeczypospolitej narodowości ukraińskiej”. W związku z tym przy zwalczaniu wszystkiego, co ukraińskie, nie przebiegają w środkach. Prowadzą specjalny wywiad antyukraiński, donoszą Niemcom, a nawet sami stosują terror wobec Ukraińców przez wysyłanie im [listów], w których grożą śmiercią. Nie rezygnują też z pół[nocno]-zachodnich ziem ukraińskich: Wołyń, Polesia i Podlasia, jak też z ziem białoruskich i litewskich.

3. Збройна Сітка в Краю (Судова Вишня). Мають свій (Збройна Сіла в Краю) окремий текст присяги, прийняття членів та свою форму звітування. Ідеологічно зближені до ПОКВ, будує Польщу на „кресах всходніх”, заціплюючи членству фанатичну патріотичність. Сама назва організації та черга в звітуванні вказують, що найголовнішою передумовою в здобутті Польщі вважають військо та для успішного поборювання найгіршого ворога знання укр. суспільних відносин. Черга звітування така: 1) військо, 2) всі особи, що працюють в користь німців, 3) українські справи: УЦК, клер, ОУН, 4) відношення німців до місцевого польського населення (органи влади, переселення, контингенти, арешти), 5) одноразово – підприємства, що працюють в користь окупанта (млини, тартаки, магазини), 6) шкідники польської держави, що виступали проти поляків в 1939 р.

4. Бяли Ожел (Стрийщина) членство вербує з усіх шарів поль[ського] суспільства. Перід веде інтелігенція: офіцери, судді. Має два відділи: внутрішній і зовнішній. Внутрішній відділ це орган. сітка, якої завданням є вербування членів, виховання, вишколи та господарський відтинок. Зовнішній відділ це розвідка, якої завданням є стежити за ворожими чинниками: українцями і німцями, та обсаджувати важні пункти, установи своїми людьми. Членство між собою конспірації не придержується. Роблять сходини, на яких буває 70 осіб. Натомість наказують строгу конспірацію перед українцями, а головно перед ОУН. Виразного ідеологічного обличчя не мають. Кермуються більш кон'юктуральною політикою і подіями, та з ними зв'язують свою майбутність. Почувають тут себе в меншості та слабшими. Тому теж останньо начальним наказом є узброїтися та військово-підготовка, щоб могли дати раду українцям, яких тут більшість та виграти назріваюче загально польське повстання. Ворогом ч. 1 уважають ОУН СД²⁴, тому припоручують робити списки укр. націоналістів, висліджувати скільки, яку і де заховують зброю. Робити теж списки укр. поліцистів, скільки зброї по станицях УП та у місцевих німців. Найменшою військовою одиницею є дружина, в склад якої входить 6–8 осіб з провідником.

5. Звйонзек Полскіх Офіцерув і Організація Млодзєжи Польскей (Перемишль). Зі собою співпрацюють. Обидві сильно розбудовані, охоплюють велику кількість – перша старшого громадянства, друга молоді. Масовість, а в парі з тим провокаторство, як і збройні виступи ЗПО спричинюють арешти членів обох організацій, а часті всипи членів в часі слідства підвищують число арештованих до 50 і більше осіб нараз. У відношенні до українців обидві шовіністично-україножерні.

3. Siatka Zbrojna w Kraju (Sądowa Wisznia). Mają (Siły Zbrojne w Kraju) swój odrębny tekst przysięgi, [system] przyjmowania członków oraz własną formę sprawozdawczości. Ideologicznie są zbliżeni do POKW, budują Polskę na „Kresach Wschodnich” poprzez zaszczepianie swym członkom fanatycznego patriotyzmu. Sama nazwa organizacji oraz kolejność [punktów] sprawozdań wskazują na to, że za najważniejszą siłę w [od]zyskaniu Polski oraz w zwalczaniu najgroźniejszego wroga uważają wojsko, [posiadające] wiedzę o ukr[aińskich] stosunkach społecznych. Kolejność w sprawozdaniach jest następująca: 1) wojsko, 2) wszyscy pracujący na korzyść Niemców, 3) sprawy ukraińskie: UCK, kler, OUN, 4) stosunek Niemców do miejscowej ludności polskiej (organa władzy, przesiedlenia, kontyngenty, aresztowania), 5) jednorazowo – przedsiębiorstwa, które pracują na rzecz okupanta (młyny, tartaki, magazyny), 6) ludzie działający na szkodę państwa polskiego, którzy wystąpili przeciwko Polakom w 1939 r.

4. Biały Orzeł (Stryjskie): członków werbują ze wszystkich warstw społeczeństwa pol[skiego]. Przewagę ma inteligencja: oficerowie, sędziowie. Są dwa oddziały: wewnętrzny i zewnętrzny. Oddziałem wewnętrznym jest organ[izacyjna] siatka, której zadaniem jest werbowanie członków, wychowanie, szkolenie oraz odcinek gospodarczy. Oddział zewnętrzny to wywiad, którego zadaniem jest obserwacja wrogiego elementu: Ukraińców i Niemców oraz obsadzanie swoimi ludźmi ważnych punktów i instytucji. Między sobą członkowie nie przestrzegają [zasad] konspiracji. Organizują zebrania, na których bywa do 70 osób. Natomiast nakazują ścisłą konspirację wobec Ukraińców, głównie OUN. Nie mają wyraźnego oblicza ideologicznego. W polityce – kierują się bardziej koniunkturą i [bieżącymi] wydarzeniami oraz na nich opierają swoją przyszłość. Czują się tu w mniejszości i słabsi. Dlatego też ostatnio głównym rozkazem było zbrojenie się i szkolenie wojskowe, żeby poradzić sobie z Ukraińcami stanowiącymi tutaj większość oraz zwyciężyć w ogólnopolskim powstaniu, na które się zanoszą. Za wroga nr 1 uważają OUN SD²⁴ i dlatego zlecają sporządzanie list ukr[aińskich] nacjonalistów, a także wyśledzenie, ile posiadają broni, jaką i gdzie ją ukrywają. [Każą] również sporządzać wykazy ukr[aińskich] policjantów oraz ile broni jest na stanicach UP i u miejscowych Niemców. Najmniejszą jednostką wojskową jest drużyna, w skład której wchodzi 6–8 osób z dowódcą.

5. Związek Polskich Oficerów i Organizacja Młodzieży Polskiej (Przemysł). Współpracują ze sobą. Obie [organizacje] są silnie rozbudowane, obejmują wielką ilość: pierwsza – [przedstawiciele] starszego społeczeństwa, druga – młodzieży. Masowy charakter i – co za tym idzie – prowokacje, jak też zbrojne wystąpienia ZPO powodują aresztowania członków obu organizacji. Częste wsypy członków podczas śledztwa podnoszą liczbę

6. Звйонзек Організації Войскових (Чортківщина). Організує партизанку в Бучаччині. Останньо видали наказ, щоб усі поляки, які служать в бавдінсті на тому терені, втікали з нього.

7. Рицеже Сьмерці (Коломийщина). Це витвір буйности молодого польського елементу з розбійничо-сенкевичівським характером, хоч ніяких актів за собою немає. Без політичного вироблення, ширшого світогляду та впливу. Охоплює кілька сіл без зв'язку зі старшим громадянством.

8. Зожа (Бережанщина). Під наголовком „Глос земі червянській” поширювала брошура з протиукраїнським змістом. Роблять теж списки українців.

9. Союз Шляхти Загонової Червінської Землі (Галичина). На існування вказує поява летючок за наведеним підписом, хоч може це бути баламуцтво організації іншої назви. Стверджується одначе, що між „заговою шляхтою” панує сильний конспіративний рух. До нього втягають навіть українців-шляхтичів та спрямовують їх на розвідку, спеціально на проти ОУН СД-івський відтинок.

10. Польські Комітет Організаційни (Станіславів). Знаний тільки з висиланих присудів смерти українцям.

Вісті з терену вказують, що польські підпільні організації організують у догідних лісових, замешканих скупчено поляками, околицях партизанку.

В Швейківській лісі к. Затурина (Підгайці) міститься табор польських партизан. Мають контакт з поляками з поблизьких сіл.

В лісах коло сс. Пужники, Лубенко, Комарівка (Бучач) міститься табор польських партизан в числі около 200. Через ліс не дозволяють нікому переходити. Ходять в білий день, нападають та граблять українців. Убрані в німецькі та большевицькі мундури.

В лісах в околиці с. Ганачів²⁵ – Сверх²⁶ (Перемишляни) є около 200 польських партизан і 60 жидів. Поляки мають окремий табор та жидів до себе близько не пускають. Рисують мапи та мають радіо-відбірний і надавчий апарат. Всі грабунки в цьому терені, це робота тих партизан.

З теренів центральної Польщі багато польського бойового елементу (поляки начислюють їх на 2000) перейшли на ЗУЗ, частина з них примістилася у Львові. Між іншим як студенти на високих школах. Їхні бойові завдання мають і матимуть передовсім протиукраїнський характер. Частина з тих людей творить польську партизанку в лісистих теренах, головно в Карпатах. Поляки думають, що вкоротці Німеччина розлетиться. Хочуть випередити українців в опануванні

aresztowanych do 50 i więcej osób naraz. W stosunku do Ukraińców obie są szowinistyczno-ukrainożercze.

6. Związek Organizacji Wojskowych (Czortkowskie). Organizuje partyzantkę w okolicach Buczacza. Ostatnio wydał rozkaz, żeby wszyscy Polacy służący na tym terenie w Baudienst, uciekali z niego.

7. Rycerze Śmierci (Kołomyjskie). Jest to wytwór bujnego [temperamentu] młodzieży polskiej w stylu rozbójniczo-sienkiewiczowskim, chociaż nie przeprowadzono żadnych akcji. Bez doświadczenia politycznego, szerszego światopoglądu i wpływów. Obejmuje kilka wsi, bez kontaktu ze starszym pokoleniem.

8. Zorza (Brzeżańskie). Rozpowszechniała broszurę o treści antyukraińskiej pod tytułem „Głos Ziemi Czerwieńskiej”. Sporządza też listy Ukraińców.

9. Związek Szlachty Zagrodowej Ziemi Czerwieńskiej (Galicja). Na jego istnienie wskazuje pojawienie się ulotek z podpisem wymienionej [grupy], chociaż równie dobrze może to być kamuflaż organizacji o innej nazwie. Stwierdza się jednak, że wśród „szlachty zagrodowej” istnieje silny ruch konspiracyjny. Wciągana jest do niego nawet ukraińska szlachta i kierowana do wywiadu, głównie na odcinek OUN SD.

10. Polski Komitet Organizacyjny (Stanisławów). Jest znany tylko z wysyłanych Ukraińcom wyroków śmierci.

Informacje z terenu wskazują na to, że polskie organizacje konspiracyjne tworzą partyzantkę w dogodnych, zamieszkałych przez Polaków leśnych okolicach.

W lesie szwejkowskim k. Zaturzyna (Podhajce) znajduje się obóz polskich partyzantów. Utrzymują kontakt z Polakami z pobliskich wsi.

W lasach koło wsi Puźniki, Dubienko [?] i Komarówka (Buczacz) mieści się obóz polskich partyzantów w liczbie około 200 [ludzi]. Nie pozwalają nikomu przechodzić przez las. Chodzą w biały dzień, napadają i rabują Ukraińców. Ubrani są w mundury niemieckie i bolszewickie.

W lasach w okolicach wsi Hanaczów – Świrz (Przemyślany) przebywa około 200 polskich partyzantów i 60 Żydów. Polacy mają oddzielny obóz i nie pozwalają Żydom podchodzić blisko siebie. Sporządzają mapy oraz mają radiostację nadawczo-odbiorczą. Wszystkie rabunki na tym terenie są sprawką tychże partyzantów.

Wielu polskich bojowników przeszło na ZUZ z terenów Polski centralnej (Polacy szacują ich liczbę na 2000). Część z nich osiadła we Lwowie, między innymi jako studenci na wyższych uczelniach. Ich zadania bojowe mają i będą miały przede wszystkim charakter antyukraiński. Część tych ludzi tworzy polską partyzantkę na terenach leśnych, głównie w Karpatach.

ЗУЗ. У своїх діях в Карпатах числять на поміч мадярів і навіть коли б ситуація була для них не вигідна, перейти на Закарпаття до мадяр, щоб звіттам в догідну пору повернути назад.

У Львові польська підпільна організація розіслала присуди смерти багатьом українцям. Деякі присуди виконали.

Польська партизанка розгортає свою діяльність в Сяніччині. Дня 8 VIII в сс. Команча – Лупків (при кордоні) показала в числі около 100 осіб. Говорили до населення, щоб не здавали контингенту, бо їх за короткий час прийде більше. (Від місцевих людей забрали харчі). Узброєні в нагани, гранати, кілька скорострілів. Мабудь перейшли вони з Мадярщини. Є вістки, що на Закарпаттю коло Берегова та Кральова²⁷ знаходяться табори, де вишколюються поляки під кермою мадярів, яких по вишколі висилають на ЗУЗ. Інші групи оперують в Ярославщині в околицях Ясла, Коросна, Березова та Горлиці. 6 VIII пробоем випустили з в'язниці в Яслі в'язнів.

Стрічається теж по інших теренах (Бережанщина, Бібреччина, Равщина) менші групи озброєних поляків.

По містах, містечках та селах відбувають сходини та вишколи. Дальше роблять запаси харчів і медичних середників.

Одна полька зі села Коросна (Перемишляни) призналась перед одним українцем, кого з українців поляки мають вбити. Подала якраз тих осіб, які найшла при арештованих поляках на списку українська поліція в минулому місяці в Перемишлянах. Сказала теж, що до польської організації належать два фольксдойчі з жандармерії та трьох поляків з кріпо в Перемишлянах.

Укр. поліція в Завалові придержала на дорозі поляка Соботкевича Юзефа із с. Заставче (Підгайці), при якому найшли п'ять брошур п. заг. „Пшисенга над трунов Сікорського”. Найшли теж шкіци з топографічними знаками та штафетку з наказом плутонового Нальота та Шпака творити військові дружини в Завалові, Середнім, Заставчу та Яблонівці.

4 і 5 VIII поляки з сіл Старий Скалат, Полупанівці і Новосілка Скал. робили пробні тривоги. Провідником цих тривог був Едвард Печишин із Скалата. Узброєні в кріси, гранати, сокири.

Дня 4 VIII в с. Гнильче (Підгайці) один українець забрав від Слабуцької Марії, яка спала пасучи корови, підпільну газетку „За вольносць і неподлеглосць”.

В Ряшівщині 10 VIII розкинули летючки. В них м. ін. говорять, що англійці вбили Сікорського і тому в боротьбі за польську державу треба покладати на [власні] сили.

В Короснянщині появилися теж летючки, які інформують польське громадянство про господарські, політичні справи та про

Polacy myślą, że wkrótce Niemcy rozpadną się i chcą wyprzedzić Ukraińców w opanowaniu ZUZ. Działając w Karpatach, liczą na pomoc Węgrów, a nawet, gdyby sytuacja nie była dla nich sprzyjająca, [planują] przejście na Zakarpacie do Węgrów, żeby w stosownym czasie stamtąd wrócić.

We Lwowie polska organizacja podziemna rozesała wyroki śmierci wielu Ukraińcom. Niektóre wyroki zostały wykonane.

Polska partyzantka rozwinęła swoją działalność w Sanockiem. Dnia 8 VIII we w[siach] Komańcza – Łupków (przy granicy) pojawił się [oddział] liczący około 100 ludzi. Zabronili oni ludności zdawania kontyngentów, bo [jak zapowiedzieli], wkrótce przyjdzie ich więcej. (Ludności miejscowej zabrali żywność). Uzbrojeni byli w nagany, granaty, kilka karabinów maszynowych. Widocznie przeszli z Węgier. Są informacje, że na Zakarpaciu koło Berehova i Kralowa znajdują się obozy, gdzie pod kierunkiem Węgrów są szkoleni Polacy, których po szkoleniu wysyła się na ZUZ. Inne grupy operują w Jarosławskiem w okolicach Jasła, Krosna, Beretowa [?] oraz Gorlic. 6 VIII siłą oswobodzili więźniów z więzienia w Jasle.

Mniejsze grupy uzbrojonych Polaków spotyka się na innych terenach (Brzeżańskie, Bobreckie, Rawskie).

Po miastach, miasteczkach i wsiach odbywają się zebrania i szkolenia. Ponadto gromadzone są zapasy żywności i środków medycznych.

Pewna Polka ze wsi Korosna [?] (Przemyślany) powiedziała jednemu Ukraińcowi, kogo Polacy zamierzają zabić. Podała akurat osoby z listy znalezionej u Polaków aresztowanych w ubiegłym miesiącu przez ukraińską policję w Przemyślanach. Dodała, że do polskiej organizacji należy dwóch Volksdeutsche z żandarmerii oraz trzech Polaków z Kripo w Przemyślanach.

Ukr[aińska] policja w Zawałowie zatrzymała na drodze Polaka Sobotkiewicza Józefa ze wsi Zastawcze (Podhajce), u którego znalazła pięć broszur pt. „Przysięga nad trumną Sikorskiego”. Znalaziono również szkice ze znakami topograficznymi oraz przeznaczony do rozkolportowania rozkaz plutonowego Nalota i Szpaka, by tworzyć drużyny wojskowe w Zawałowie, Serednem, Zastawczu i Jabłonówce.

4 i 5 VIII Polacy ze wsi Skałat Stary, Połupanówka i Nowosiółka Skał[acka] robili próbne alarmy. Kierownikiem tych alarmów był Edward Peczyszyn ze Skałatu. Uzbrojeni byli w karabiny, granaty i siekiery.

Dnia 4 VIII we wsi Hnilcze (Podhajce) pewien Ukrainiec zabrał Słabuckiej Marii, która przysnęła w czasie pasienia krów, konspiracyjną gazetkę „O Wolność i Niepodległość”.

W Rzeszowskiem 10 VIII rozrzucono ulotki. Mówi się w nich m. in., że Sikorskiego zabili Anglicy i dlatego w walce o państwo polskie trzeba polegać na [własnych] siłach.

українців. При кінці закликають поляків використати кожену нагоду для ліквідації і боротьби з українцями.

В днях 15–20 VIII вислала польська організація за підписом „Керовніцтво валькі цивільней”²⁸ – летючку упімнення до всіх станиць укр. поліції в Перемищині.

На адресу деяких українців в Перемишлі, Ходорові і ін. вислали поляки газетку „Жечипосполіта Польска” за серпень.

В терені появилися летючки проти польського змісту, щоб поляки вибиралися на захід за Сян. Ті летючки кольпортовані самі поляками. 12 VIII розкинули провокаційні летючки в Сокалі. Розкинули їх польські студенти, з яких двох арештували і які при слідстві всипали ще чотирьох. Склад тих летючок був в захристії в костелі в Сокалі.

Настрої поляків не у всіх місцевостях однакові. В загрожених пунктах поводять себе дальше панічно. З тих місцевостей зауважується дальше рідкий виїзд тільки урядничих родин (Заліщики, Коломийщина) та виїзд керівників дворів на нічліг до міст (Станіславів, Рогатин). Та назагал настрої покращали. Склалось на це такі причини, як: фронтові події, розкинення летючок до поляків, запорука безпеки німцями, наступ польського підпілля на українство та те, що вже призвичаїлись до страху.

Появу летючок коментують різно. Одні покладають надії, що їм буде краще, другі незадоволені, але бояться, що як будуть рухатися, то їм грозить кара. Ночують уже по домах, хоч варти по селах роблять дальше. В Сокальщині кольоністи, які були вивтікали – повернули назад.

Заяву німців, що за одного вбитого поляка буде збірна відповідальність українців (Станіславів, Коломия) прийняли з вдовіллям. Шукаючи охорони перед українцями в німців, головно в жандармерії, в якій багато фольксдойчів – збільшили доноси та провокацію, яка має часто трагічне закінчення для українського населення, а часом комічно-компромітуюче німецьку владу. За що донощик звичайно ніяких консеквенцій не поносить.

10 IX 1943 р.

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 71, арк. 66–72.

Оригінал, машинопис.

Примітки

¹ Ратайський Цирил (1875–1942), адвокат, діяч СП; в 1922–1924 і 1925–1934 президент міста Познані; в 1924–1925 міністр внутрішніх справ; в 1940–1942 Делегат Уряду для Польщі.

W Krośnieńskim również pojawiły się ulotki, które informują polskie społeczeństwo o sprawach gospodarczych, politycznych oraz o Ukraińcach. Na koniec wzywają Polaków, aby wykorzystali każdą okazję do likwidacji Ukraińców i walki z nimi.

W dniach 15–20 VIII polska organizacja wysłała ulotkę-upomnienie podpisaną przez „Kierownictwo Walki Cywilnej”²⁵ do wszystkich stanic ukr[aińskiej] policji w Przemyślu.

Na adresy niektórych Ukraińców w Przemyślu, Chodorowie i in[nych miejscowościach] Polacy wysłali sierpniową gazetkę „Rzeczpospolita Polska”.

W terenie pojawiły się ulotki o treści antypolskiej, [nakazujące] żeby Polacy wyjeżdżali na Zachód za San. Ulotki są kolportowane przez samych Polaków. 12 VIII prowokacyjne ulotki rozrzucono w Sokalu. Rozrzucili je polscy studenci. Dwaj z nich zostali aresztowani i w toku śledztwa sypnęli oni jeszcze czterech. Wspomniane ulotki były magazynowane w zakrystii kościoła w Sokalu.

Nastroje wśród Polaków są różne w zależności od miejsca zamieszkania. W miejscowościach zagrożonych wciąż ulegają panice. Ciągłe daje się zauważyć dość rzadki wyjazd z tych miejscowości na nocleg do miast. Są to tylko rodziny urzędników (Zaleszczyki, Kołomyjskie) oraz zarządców folwarków (Stanisławów, Rohatyn). Ogólnie rzecz biorąc, nastroje polepszyły się. Składają się na to następujące przyczyny: wydarzenia na froncie, rozpowszechnianie ulotek [skierowanych] do Polaków, gwarancje bezpieczeństwa dane przez Niemców, ofensywa polskiego podziemia przeciwko Ukraińcom oraz fakt, że już przyzwyczajono się do strachu.

Pojawienie się ulotek komentują różnie. Jedni liczą, że będzie im lepiej, drudzy są niezadowoleni i boją się, że jeśli zaczną działać, będą ukarani. Nocują już w domach, jakkolwiek wciąż organizują we wsiach warty. W Sokalskie powrócili koloniści, którzy wcześniej puciekali.

Oświadczenie Niemców, że za jednego zabitego Polaka będą ponosić odpowiedzialność zbiorową Ukraińcy (Stanisławów, Kołomyja) przyjęli z zadowoleniem. Szukając ochrony przed Ukraińcami u Niemców, głównie u żandarmerii, w której jest dużo Volksdeutschów – zwiększyli ilość donosów i prowokacji, kończących się często tragicznie dla ludności ukraińskiej, a czasami komicznie i kompromitująco dla władz niemieckich, za co donosiciel nie ponosi żadnych konsekwencji.

10 IX 1943 r.

*PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 71, k. 66–72.
Oryginał, maszynopis.*

² Пекалкевич Ян (1892–1943), статистик, діяч СЛ; в 1942–1943 Делегат Уряду для Польщі; заарештований гестапо і замучений.

³ Пужак Казимир (1893–1950), політичний діяч та діяч національно-визвольного руху; в 1919–1935 депутат Сейму; в 1921–1939 генеральний секретар ППС; в 1939–1945 лідер ППС-ВРН, комендант ГЛ ППС; в 1944–1945 голова Ради національної єдності; в березні 1945 викрадений НКВС і вивезений до Москви – проходив як підсудний у „процесі шістнадцяти”; звільнений у 1945, повернувся до Польщі; знов заарештований УБ; правдоподібно, замучений у в’язниці.

⁴ Вітос Вінценти (1874–1945), політик, лідер селянського руху; в 1919–1933 депутат Сейму РП; в 1920–1921, 1923 і 1926 прем’єр; з 1933 до 1939 на еміграції у Чехословаччині; в 1939–1941 в німецькому ув’язненні, відмовився співпрацювати з німцями; потім перебував під домашнім арештом; в 1945 обраний віце-президентом КРН, не прийняв цієї посади; з червня до жовтня 1945 голова ПСЛ.

⁵ „Річ Посполита Польська”, підпільний двотижневик, друкований орган Делегатури Уряду, в 1941–1944 виходив у Варшаві (під час Варшавського повстання – щоденна газета), в 1944–1945 виходив у Кракові.

⁶ Токажевський-Карашевич Міхал Тадеуш (1893–1964), псевдо „Торвід”, „Столярський”, „Доктор”, ген. бриг.; під час вересневої кампанії 1939 командир ОГ Армії „Помор’я”, згодом заступник командира АГ „Варшава”; ініціатор і Головнокомандувач СПП, призначений комендантом Регіону СЗБ № 3 – Львів, потім комендантом СЗБ радянської зони окупації; заарештований під час перетину кордону 6/7 березня 1940 як Тадеуш Міровий; невпізнаний, засланий до табору під Архангельськом, де був розпізнаний щойно у січні 1941 і переданий в Москву (ген. броні – 1964).

⁷ Правильно: Пелчинський Тадеуш (1892–1985), псевдо „Гжегож”, ген. див.; в 1929–1932 і 1935–1939 начальник II Відділу Гол. штабу; під час вересневої кампанії 1939 ПД 19 ДП; в 1940–1941 комендант Округу СЗБ Люблін; з 1943 заступник, пізніше начальник штабу КГ СЗБ-АК; учасник Варшавського повстання 1944; з 1944 до 1945 в німецькому полоні; після війни – на еміграції.

⁸ Дробік Маріан (1898 р. н.), псевдо „Дзенцьол”, дипл. майор; під час вересневої кампанії 1939 начальник III Відділу ОГ „Сльонськ” („Сілезія”); в 1939–1940 начальник штабу Командування Округу СПП-СЗБ Люблін; в 1942 начальник II Відділу ГК АК; замучений німцями.

⁹ Жепецький Ян (1899–1983), пс. „Бурмістш”, „Презес”, дипл. полк.; під час вересневої кампанії 1939 начальник III Відділу штабу Армії „Краків”; в 1940–1944 начальник БП ГК СЗБ-АК; учасник Варшавського повстання; з 1945 в. о. коменданта „Не”, начальник ДСЗ і голова ВіН; в 1945–1947 і 1949–1955 в ув’язненні.

¹⁰ Коссак-Щуцька Зофія (1890–1968), письменниця; в 1942–1943 ред. місячника „Правда”; з 1943 до 1944 в ув’язненні в концтаборі в Освенцімі; в 1945–1957 на еміграції.

¹¹ Новачинський Адольф (1876–1944), письменник, публіцист, літературний критик; співробітник „Газети варшавської” та „Національної думки”.

¹² Напєвно Макушинський Корнель.

¹³ Польська робітничка партія (ППР), комуністична партія, створена в січні 1942 ініціативною групою, що прибула на територію окупованої Польщі з СРСР; в 1942 створила власну боївку – ГЛ, перетворену пізніше в АЛ; в грудні 1948 об’єдналася з ППС (з якої було усунуто діячів національно-визвольного руху) і створила ПОРП.

¹⁴ „Союз ящірок”, підпільна організація, створена у жовтні 1939; збройне формування „Шаньца”, комендантом був В. Якса-Марцінковський; у вересні 1942 разом з НОВ утворило НСЗ.

Przypisy

¹ Ratajski Cyryl (1875–1942), adwokat, działacz SP; w l. 1922–1924 i 1925–1934 prezydent Poznania; w l. 1924–1925 minister spraw wewnętrznych; w l. 1940–1942 Delegat Rządu na Kraj.

² Piekałkiewicz Jan (1892–1943), statystyk, działacz SL; w l. 1942–1943 Delegat Rządu na Kraj; aresztowany przez Gestapo i zamordowany.

³ Pużak Kazimierz (1893–1950), działacz polityczny i niepodległościowy; w l. 1919–1935 poseł na Sejm; w l. 1921–1939 sekretarz generalny PPS; w l. 1939–1945 przywódca PPS-WRN, kmdt GL PPS; w l. 1944–1945 przewodniczący Rady Jedności Narodowej; w marcu 1945 porwany przez NKWD i wywieziony do Moskwy – sądzony w „procesie szesnastu”; zwolniony w 1945, powrócił do Polski; ponownie aresztowany przez UB; prawdopodobnie zamordowany w więzieniu.

⁴ Witos Wincenty (1874–1945), polityk, przywódca ruchu ludowego; w l. 1919–1933 poseł na sejm RP; w l. 1920–1921, 1923 i 1926 premier; od 1933 do 1939 na emigracji w Czechosłowacji; w l. 1939–1941 więziony przez Niemców, odmówił współpracy; następnie pozostawał w areszcie domowym; w 1945 powołany na wiceprezydenta KRN, nie przyjął funkcji; od czerwca do października 1945 prezes PSL.

⁵ „Rzeczpospolita Polska”, dwutygodnik konspiracyjny, organ prasowy Delegatury Rządu, w l. 1941–1944 ukazywał się w Warszawie (w powstaniu warszawskim dziennik), w l. 1944–1945 w Krakowie.

⁶ Tokarzewski-Karaszewicz Michał Tadeusz (1893–1964), ps. „Torwid”, „Stolarski”, „Doktor”, gen. bryg.; w kampanii wrześniowej 1939 dca GO w Armii „Pomorze”, potem zca dcy GA „Warszawa”; inicjator i Dca Główny SZP, mianowany komendantem Obszaru ZWZ Nr 3 – Lwów, następnie komendantem okupacji sowieckiej ZWZ; aresztowany podczas przekraczania kordonu granicznego 6/7 marca 1940; nierozpoznany, zesłany został do obozu pod Archangielskiem, gdzie dopiero w styczniu 1941 rozpoznano go i przekazano do Moskwy (gen. broni – 1964).

⁷ Pełczyński Tadeusz (1892–1985), ps. „Grzegorz”, gen. dyw.; w l. 1929–1932 i 1935–1939 szef Oddz. II Szt. Gł.; w kampanii wrześniowej 1939 dca PD 19 DP; w l. 1940–1941 kmdt Okręgu ZWZ Lublin; od 1943 zca, później szef sztabu KG ZWZ-AK; uczestnik powstania warszawskiego 1944; od 1944 do 1945 w niewoli niemieckiej; po wojnie na emigracji.

⁸ Drobik Marian (ur. 1898), ps. „Dzięcioł”, mjr dypl.; w kampanii wrześniowej 1939 szef Oddz. III GO „Śląsk”; w l. 1939–1940 szef sztabu Komendy Okręgu SZP-ZWZ Lublin; w 1942 szef Oddz. II KG AK; zamordowany przez Niemców.

⁹ Rzepecki Jan (1899–1983), ps. „Burmistrz”, „Prezes”, płk dypl.; w kampanii wrześniowej 1939 szef Oddz. III sztabu Armii „Kraków”; w l. 1940–1944 szef BIP KG ZWZ-AK; uczestnik powstania warszawskiego; od 1945 p. o. kmdta „Nie”, szef DSZ i prezes WiN; w l. 1945–1947 i 1949–1955 więziony.

¹⁰ Kossak-Szczucka Zofia (1890–1968), pisarka, w l. 1942–1943 red. miesięcznika „Prawda”; od 1943 do 1944 więziona w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu; w l. 1945–1957 na emigracji.

¹¹ Nowaczyński Adolf (1876–1944), pisarz, publicysta, krytyk literacki; współpracownik „Gazety Warszawskiej” i „Myśli Narodowej”.

¹² Zapewne Makuszyński Kornel.

¹³ Polska Partia Robotnicza (PPR), partia komunistyczna utworzona w styczniu 1942 przez przybyłą z ZSRS na terytorium okupowanej Polski grupę inicjatywną; w 1942 powołała własną bojówkę – GL przekształconą później w AL; w grudniu 1948 połączyła się z PPS (z której usunięto działaczy niepodległościowych) tworząc PZPR.

¹⁵ Правильно: Сальський Тадеуш (1910–1981), діяч ОНР; в 1942–1943 нач. Відділу пропаганди ГК НСЗ; в 1943 емісар до Лондону; до 1977 на еміграції.

¹⁶ Матлаховський Ян (1906–1989), юрист, діяч СН; в 1942–1944 в розкольницькій групі підпільної партії СН; в 1945–1961 на еміграції.

¹⁷ Правильно: Стипулковський Збігнев (1904–1979), юрист, діяч СН; в 1930–1935 депутат Сейму РП; в 1938 захисник А. Добошинського в справі т. зв. мисленицької експедиції; в 1942–1944 в розкольницькій групі підпільної партії СН; в 1945 викрадений НКВС і проходив як підсудний в „процесі шістнадцяти” в Москві; з 1945 на еміграції.

¹⁸ Добошинський Адам (1904–1949), інж., діяч СН; в 1939–1946 на еміграції; таємно повернувся до Польщі, в 1947 заарештований УБ, засуджений до смертної кари і страчений.

¹⁹ Правильно: Рачкевич Владислав (1885–1947), політик; в 1921, 1925–1926 і 1935–1936 міністр внутрішніх справ; з 1930 до 1935 маршал Сенату, потім Поморський воєвода; з 30 вересня 1939 Президент РП.

²⁰ Сейда Маріан (1879–1967), юрист, політик, член СН; в 1919–1935 послідовно: депутат Сейму РП і сенатор; з осені 1939 міністр без портфеля (Комітет міністрів у справах Польщі); в 1940–1941 міністр юстиції еміграційного уряду РП.

²¹ Белецький Тадеуш (1901–1982), політик національної демократії; в 1930–1935 депутат Сейму РП; з червня 1939 голова ЗГ СН, з кінця 1939 на еміграції; в 1940 віце-голова Національної ради РП; в 1954–1972 голова Ради національної єдності.

²² Конфедерація народу – підпільна організація, створена у вересні 1940; на чолі стояв Б. П'ясецький; існувала до 1945.

²³ Правильно: П'ясецький Болеслав (1915–1979), політичний діяч; з 1933 в СН, згодом в ОНР; після заборони ОНР співорганізатор ОНР-Фаланга; в 1940 заарештований гестапо, засуджений до смертної кари, звільнений після втручання італійського посольства; співорганізатор Конфедерації народу і творець Ударних кадрових батальйонів; з 1943 в структурах АК; заарештований НКВС, погодився на співпрацю з ПКНВ; з 1952 голова „Паксу” („Рах”).

²⁴ ОУН самостійників-державників, друга назва ОУН-Б.

²⁵ Так у тексті; правильно: Ганачівка.

²⁶ Так у тексті; правильно: Свірж.

²⁷ Так у тексті; правильно: Королеве.

²⁸ Керівництво цивільної боротьби (КВЦ), створене восени 1940 як референтура БІП ГК СЗБ, потім перенесена до ДУ; в 1943 відбулося об'єднання КВЦ ДУ з Керівництвом підпільної боротьби АК – повстало Керівництво підпільної боротьби.

¹⁴ Związek Jaszczurczy, organizacja konspiracyjna założona w październiku 1939; formacja zbrojna „Szańca”, kmdtem był W. Jaxa-Marcinkowski; we wrześniu 1942 razem z NOW utworzył NSZ.

¹⁵ Salski Tadeusz (1910–1981), działacz ONR; w l. 1942–1943 szef Wyd. Propagandy KG NSZ; w 1943 emisariusz do Londynu; do 1977 na emigracji.

¹⁶ Matfachowski Jan (1906–1989), prawnik, działacz SN; w l. 1942–1944 w grupie rozłamowej konspiracyjnego SN; w l. 1945–1961 na emigracji.

¹⁷ Stypułkowski Zbigniew (1904–1979), prawnik, działacz SN; w l. 1930–1935 poseł na Sejm RP; w 1938 obrońca A. Doboszyńskiego w sprawie tzw. wyprawy myślenickiej; l. 1942–1944 w grupie rozłamowej konspiracyjnego SN; w 1945 porwany przez NKWD i sądzony w „procesie szesnastu” w Moskwie; od 1945 na emigracji.

¹⁸ Doboszyński Adam (1904–1949), inż., działacz SN; w l. 1939–1946 na emigracji; potajemnie powrócił do kraju, w 1947 aresztowany przez UB, skazany na śmierć i stracony.

¹⁹ Raczkiewicz Władysław (1885–1947), polityk; w l. 1921, 1925–1926 i 1935–1936 minister spraw wewnętrznych; od 1930 do 1935 marszałek senatu, potem wojewoda pomorski; od 30 września 1939 prezydent RP.

²⁰ Seyda Marian (1879–1967), prawnik, polityk, członek SN; w l. 1919–1935 kolejno poseł na Sejm RP i senator; od jesieni 1939 minister bez teki (Komitet Ministrów dla Spraw Kraju); w l. 1940–1941 minister sprawiedliwości Rządu RP na wychodźstwie.

²¹ Bielecki Tadeusz (1901–1982), polityk narodowej demokracji; w l. 1930–1935 poseł na Sejm RP; od czerwca 1939 prezes ZG SN, od końca 1939 na emigracji; w 1940 wiceprezes Rady Narodowej RP; w l. 1954–1972 przewodniczący Rady Jedności Narodowej.

²² Konfederacja Narodu, organizacja konspiracyjna założona we wrześniu 1940; na czele stał B. Piasecki; istniała do 1945.

²³ Właśc. Piasecki Bolesław (1915–1979), działacz polityczny; od 1933 w SN, następnie w ONR; po delegalizacji ONR współtwórca ONR-Falanga; w 1940 aresztowany przez Gestapo, został skazany na karę śmierci – uwolniony dzięki interwencji ambasady włoskiej; współorganizator Konfederacji Narodu i twórca Uderzeniowych Batalionów Kadrowych; od 1943 w ramach AK; aresztowany przez NKWD, zgodził się na współpracę z PKWN; od 1952 przewodniczący „Pax-u”.

²⁴ OUN Samostijnykiw-Derżawnykiw (Niepodległościowców-Państwowców), inna nazwa OUN-B.

²⁵ Kierownictwo Walki Cywilnej (KWC), powstało jesienią 1940 jako referat BIP KG ZWZ, potem przeniesione do DR; w 1943 doszło do scalenia KWC DR z Kierownictwem Walki Konspiracyjnej AK – powstało Kierownictwo Walki Podziemnej.

Витяг із документу ОУН від лютого 1944 р. про ситуацію на Тернопільщині наприкінці 1943 р.

Польський терор в Тернопільській області

Польський нарід сьогодні також в ярмі, також поділяє долю і недолу поневолених народів. Ми вірні гаслові „свобода народам і людині”, признаємо його право на вільне життя, на створення незалежної Польщі. Ми простягнули йому свою руку згоди, забуваючи про довгі роки польської неволі, прощаючи жорстокі нелюдські знущання польських посіпак над кріпаками, забуваючи смерть Підкови¹, Виговського², Коцка³, Басарабової⁴, Данилишина⁵, не пам'ятаючи про Тухолу, Домбе, Святий Хрест, Бригідки, Березу, про пацифікацію, кольонізацію та садизм польських поліцаїв, а закликаючи до остаточної повної мирної ліквідації українсько-польських конфліктів, до включення Польщі у революційний фронт спільної боротьби поневолених народів проти спільних ворогів, московського та німецького імперіалізмів.

Та польський нарід, ведений засліпленими в своїм шовінізмі проводирами, відкинув нашу братню руку. Він прямо виповів українському народові війну, завжди ще думаючи, що він займає настільки виняткове становище в світі, що він може йти проти духа та порядку історичних епох, що він сам у неволі може поневолювати інших.

В „Інструкції розвідчої праці” польської підпільної організації на землях Західної України говориться: „В кожній тереновій одиниці нашої організації мусить бути докладна евіденція всіх відділів ОУН, беручи під увагу число, вік, настрої, стан вишколу, озброєння, муніції, прояви діяльності, прізвища й адреси провідників”.

Полякам не вистачає, що вони користають з гостинності українського народу, що живуть на його землі, але ще й хочуть докладно знати про його визвольну боротьбу й про організацію, яка цю боротьбу очолює, щоб йому в ній перешкоджати, ставити колоди під ноги. Але їхній апетит тим ще не задовольняється.

В політичних програмових вказівках польської організації написано таке: „Сьогодні тяжко передбачити, як далеко на схід будуть сягати майбутні кордони Польщі. Найправдоподобніше, поза малими змінами, не багато будуть відбігати від старих. Заключений договір з Росією дозволяє припускати, що після війни можна буде досягнути з Росією якоесь модне рішення. В інтересі Росії, як і Польщі, є не допустити до створення Української Самостійної Держави. Мильним

Fragmety dokumentu OUN z lutego 1944 r. dotyczącego sytuacji w Tarnopolskiem pod koniec 1943 r.

Polski terror w obwodzie tarnopolskim

Naród polski znajduje się dzisiaj w jarzmie i również dzieli los zniewolonych narodów. Będąc wiernymi hasłu „wolność narodom i jednostkom”, uznajemy jego prawo do wolności i do utworzenia niepodległej Polski. Wyciągnęliśmy do niego rękę na zgodę, zapominając o długich latach polskiej niewoli, wybacząc okrutne, nieludzkie znęcanie się polskich siepaczy nad chłopami pańszczyźnianymi, nie pamiętając o śmierci Pidkowy¹, Wyhowskiego², Koćki³, Basarabowej⁴, Danyłyszyna⁵ oraz o Tucholi, Dąbiu, Świętym Krzyżu, Brygidkach, Berezie, o pacyfikacji, kolonizacji i sadyzmie polskich policjantów. Wzywaliśmy do ostatecznego i całkowitego wyciszenia konfliktów polsko-ukraińskich, do włączenia się Polski w rewolucyjny front wspólnej walki zniewolonych narodów przeciwko wspólnym wrogom – imperializmowi moskiewskiemu i niemieckiemu.

Zaś naród polski, prowadzony przez zaślepionych szowinizmem prowodyrów, odrzucił naszą bratnią dłoń. Wypowiedział wprost narodowi ukraińskiemu wojnę, ciągle jeszcze myśląc, iż zajmuje tak wyjątkową pozycję w świecie, że może występować przeciwko duchowi czasu i konieczności dziejowej oraz, będąc samemu w niewoli, może zniewalać innych.

W „Instrukcji pracy wywiadowczej” polskiej organizacji podziemnej na ziemiach Zachodniej Ukrainy jest napisane: „W każdej jednostce terenowej naszej organizacji ma być [sporządzona] dokładna ewidencja wszystkich oddziałów OUN oraz dane dotyczące ich liczebności, wieku [członków], nastrojów, wykszolenia, uzbrojenia, amunicji, działalności, nazwisk oraz adresów przywódców”.

Polakom nie wystarcza, że korzystają z gościnności narodu ukraińskiego, że żyją na jego ziemi, lecz jeszcze chcą mieć dokładne informacje o jego walce wyzwoleniczej i o organizacji stojącej na jej czele, żeby w walce tej przeszkadzać i rzucać kłody pod nogi. Ale ich apetyt nie kończy się na tym.

W programowych wytycznych politycznych polskiej organizacji zapisano, co następuje: „Dzisiaj trudno przewidzieć, jak daleko na wschód będą sięgać przyszłe granice Polski. Najprawdopodobniej, poza niewielkimi zmianami, nie będą się wiele różnić od dawnych. Podpisana z Rosją umowa pozwala przypuszczać, że po wojnie będzie można osiągnąć z Rosją jakieś modne [?] rozwiązanie. W interesie zarówno Polski, jak i Rosji leży niedopuszczenie do

було б думати, що Самостійна Україна, що повстала б навіть на землях поза нашими границями, зречеться претенсій по Сян і Буг”.

Отже, ясно. Польські вожаки думають, що в інтересі Польщі не лежить піддержування українських державницьких змагань проти Росії, тільки саме навпаки, союз Польщі з Росією для поневолення отої національної держави й для поділу бездержавної України між Польщу й Росію. Чи не завеликий апетит.

До ударемнення державницьких змагань українського народу та прилучення Західної України до майбутньої польської держави, поляки змагають різними шляхами, не перебираючи в засобах, чи то чесні, чи ні. Перш за все стараються нищити українців чужими руками (німецькими, більшовицькими). Кріпо і донощики Кріпа й гестапа рекрутуються головно з поляків. Не будемо наводити тут усіх даних, обмежимось лиш до найбільш маркантих.

Перемишлянщина:

Дня 8 XI 1943 р. Орлевич Михайло зі с. Селиська йшов з Підцерковним Михайлом зі с. Станомира через польське село Ганачів. Тут їх здержував місцевий поляк Завара, а коли вони не хотіли стати, він побіг до громадського уряду, де було 4-ох кріпаків, взяв кріса та почав за хлопцями стріляти. Ті почали тікати, але їм дорогу заступили місцеві поляки, що повибігали з вилами, мотиками та сокирами з криком „лапайце українцуф!”, „тшимайце!”. Орлевич мав при собі два револьвери та почав відстрілюватися. Коли в одному забракло набойів, він кинув в ріку, а стріляв з другого, який однак затявся. Обох ляхи зловили, при чому донощик Кріпа Вайс, родом з Ганачева, ранив Орлевича в рам'я. Зловлених запровадили до громадської канцелярії, де в страшний спосіб над ними знущалися. В міжчасі надійшов дорогою Івахів Микола зі Станомира, який ніс до направи радіо. Його ляхи також зловили, забрали радіо, а в течку підкинули дві гранати. Його також відразу почали тортурувати. Коли приїхала німецька жандармерія та українська поліція з Підгорілець⁶, всіх трьох арештованих скуто та відставлено до Курович, а звідти до Перемишлян. – Дня 9 XI 43 р. год. 17, кріпак Хрустіль та донощик Вайс (поляки) везли згаданих арештованих до лісу розстрілювати. Незв'язаний Підцерковний під час їзди вискочив з авта та почав утікати. Посипались за ним стріли, однак він, хоч ранений, утік. Двох останніх, розібраних до білля, звязаних руками взад, положили в лісі лицем до землі та стріляли в грудну клітку. В той час недалеко дався чути стріл. Екзекутори, думаючи, що засуджені вже неживі, побігли до авта й скоренько від'їхали. Орлевич, який був тільки смертельно ранений (2–3 см від серця), по від'їзді катів піднявся скутий та почав від того місця бігти. Стрінув трьох хлопців, які його віднесли

powstania Ukraińskiego Niepodległego Państwa. Błędem byłoby myślenie, że Niepodległa Ukraina, nawet jeśli powstanie na ziemiach poza naszymi granicami, wyprze się pretensji [do terenów] po San i Bug”.

Wszystko jest więc jasne. Polscy przywódcy uważają, że w interesie Polski leży nie wsparcie ukraińskich dążeń państwowotwórczych, lecz przeciwnie, sojusz Polski z Rosją w celu zniewolenia wspomnianego państwa narodowego oraz podziału Ukrainy nie posiadającej własnego państwa między Polskę i Rosję. Czyż nie jest to zbyt wielki apetyt?

Żeby udaremnić pragnienie narodu ukraińskiego posiadania własnego państwa i włączyć Zachodnią Ukrainę w skład przyszłego państwa polskiego, Polacy stosują, nie przebierając w środkach, różne metody – uczciwe lub nie. Przede wszystkim usiłują niszczyć Ukraińców cudzymi rękoma (niemieckimi i bolszewickimi). Kripo oraz donosiciele Kripo i Gestapo rekrutowani są głównie spośród Polaków. Nie będziemy przytaczać tu wszystkich danych, ograniczymy się do przykładów najbardziej przygnębiających.

Przemyślańskie:

Dnia 8 XI 43 r. Orłewycz Mychajło ze w[si] Sełyśka [?] szedł z Pidcerkownym Mychajłem ze w[si] Stanimirz do domu przez polską wieś Hanaczów. Tu chciał ich zatrzymać miejscowy Polak Zawara, a gdy nie posłuchali, pobiegł do gromadzkiego urzędu, gdzie było 4 kripowców, wziął strzelbę i zaczął do chłopców strzelać. Ci rzucili się do ucieczki, lecz zastąpili im drogę miejscowi Polacy, którzy wybiegli z widłami, motykami, siekierami, krzycząc: „Łapcie Ukraińców!”, „Trzymajcie!”. Orłewycz miał przy sobie dwa rewolwery i zaczął się ostrzeliwać. Gdy w jednym rewolwerze zabrakło naboju, rzucił go do rzeki i strzelał z drugiego. Ten jednak zaciął się. Lachy obu [chłopców] schwyтали, przy czym donosiciel Kripo Weiss, urodzony w Hanaczowie, zranił Orłewycza w ramię. Zatrzymanych zaprowadzono do gromadzkiej kancelarii i tam w straszny sposób znęcano się nad nimi. W międzyczasie nadszedł Iwachiw Mykoła ze Stanimirza, który niósł do naprawy radio. Lachy również i jego zatrzymali, do teczki podrzucili mu dwa granaty i od razu zaczęli torturować. Gdy przyjechała niemiecka żandarmeria i ukraińska policja z Pohorylców, wszystkich trzech zaaresztowanych skuto i odstawiono do Kurowic, a stamtąd do Przemyślan. 9 XI 43 r. o godzinie 17 kripowiec Chrustil i donosiciel Weiss (Polacy) wieźli wspomnianych aresztowanych do lasu na rozstrzelanie. Pidcerkownyj, który nie był skrepowany, w czasie jazdy wyskoczył z samochodu i rzucił się do ucieczki. Posypały się strzały, jednak mimo odniesionych ran udało mu się uciec. Dwóch pozostałych, rozebranych do bielizny, ze związanymi z tyłu rękoma, położyli w lesie twarzą do ziemi i każdemu strzelili w pierś. W tym czasie niedaleko rozległ się strzał. „Egzekutorzy”

до найближчого села. Поляки в Ганачеві говорять, що як тільки який українець в селі з'явиться, то вони його зараз уб'ють.

Бережанщина:

Домбруфка Вінценти, поляк, працює в Кріпо та є членом польської підпільної організації. Він зі свого списку вичитав прізвища 21 українців, яких розстріляно в Бережанах.

Петрикуф Рудольф, поляк, кріпак. Є шефом сітки конфідентів, яких дуже багато сам вербував. Сам розстрілював українських політ[ичних] в'язнів. Вбив українця Заяця зі Свистільник.

Клезор Станіслав, донощик Кріпо, видав в руки Кріпо Терещука Василя з с. Підвисоке.

[...]

Бучаччина:

[...]

Боївка, якою проводив Степковський Володимир „Чарни Ожел”, мала завданням нищити українців. Боївка була поділена на плютони, в яких було 10 людей. Кожного ранку боєвик здавав звіт, що за ніч зробив. Звіти відбирали завудци плютонів і передавали ротмістрові Степковському. Боївка протягом двох тижнів знищила поперх 500 українців. Та польська банда була зложена з 350 людей.

Вертаючи з боевого морду, польська боївка зложила зброю в Любліні, вул. Колійова, ч. 33. В тім домі, де була видана. Кожний боєвик дістав гроші на поворот додому. Вдома мав кожний зголоситися у свого довудци, який його вислав. Бжезінські вернув до Файзля і здав йому звіт з роботи, який дав йому секретар ротмістра Степковського, Сцібйор Володимир „Цибулька”, замешканий в Любліні, Підзамче, ч. 15 (будинок почти). Сцібйор, бувший поручник копу в Пйотркові Трибунальскім, тепер займається кравецтвом. Сцібйор повідомив тих довудців, котрі висилали боєвиків, що вони осягнули свою ціль.

Боївка Степковського „Чарни Ожел” оперувала в двох повітах, Луцьк і Володимир Волинський, від 28 VIII – 7 IX 1943 р.

[...]

Ось які то підлі методи поступування застосовуєте ви, поляки, на нашій землі. Ми не будемо вам доказувати, що це ваше поступування мильне, не будемо вас закликати до згоди й не думаємо вам вказувати правильного шляху. Ми це вже робили не раз.

На одне хочемо ще раз звернути вашу увагу, а саме, на неорганічність і механічність підбою Західної України, який ви плянуєте. Ви

myśląc, że osądzeni już nie żyją, pobiegli do samochodu i szybko odjechali. Orlewycz, który został tylko śmiertelnie (!) ranny (2–3 cm od serca) po odjeździe katów wstał i zaczął stamtąd uciekać. Spotkał trzech chłopców, którzy zanieśli go do najbliższej wsi. Polacy w Hanaczowie mówią, że jak tylko jakiś Ukraińiec pojawi się we wsi, od razu go zabijają.

Brzeżańskie:

Dombrówka Wincenty, Polak, pracuje w Kripo i jest członkiem polskiej organizacji podziemnej. Ze swojej listy odczytał nazwiska 21 Ukraińców, którzy zostali rozstrzelani w Brzeżanach.

Petrykuff Rudolf, Polak, kripowiec. Jest szefem siatki konfidentów, z których wielu zwerbował osobiście. Sam rozstrzeliwał ukraińskich więźniów politycznych. Zabił Ukraińca Zajca ze Świstylnik.

Klecor Stanisław, donosiciel Kripo, wydał w ręce Kripo Tereszczuka Wasyla ze w[si] Podwysokie.

[...]

Buczackie:

[...]

Bojówka, którą dowodził Stepkowski Włodzimierz, „Czarny Orzeł”, miała zadanie likwidowania Ukraińców. Była podzielona na plutony, które liczyły po 10 osób. Każdego ranka członek bojówki składał sprawozdanie, co zrobił w ciągu nocy. Sprawozdania odbierali dowódcy plutonów i przekazywali rotmistrzowi Stepkowskiemu. W ciągu dwóch tygodni bojówka zlikwidowała ponad 500 Ukraińców. W skład tej polskiej bandy wchodziło około 350 ludzi.

Wracając z akcji likwidacyjnej, placówka złożyła broń w Lublinie, ul. Kolejowa nr 33, w tym samym budynku, w którym została wydana. Każdy członek bojówki otrzymał pieniądze na powrót do domu. W miejscu zamieszkania każdy miał zgłosić się u swojego dowódcy, który go wysłał. Brzeziński wrócił do Fajzla i złożył sprawozdanie z pracy, jaką wyznaczył mu sekretarz rotmistrza Stepkowskiego, Ścibjor Włodzimierz „Cebulka” zamieszkały w Lublinie, Podzamcze nr 15 (budynek poczty). Ścibjor, były porucznik KOP w Piotrkowie Trybunalskim, obecnie zajmuje się krawiectwem. Zawiadomił on tych dowódców, którzy wysłali członków bojówki, że osiągnęli oni cel.

Bojówka Stepkowskiego, „Czarny Orzeł”, działała w dwóch powiatach: łuckim i włodzimierskim od 28 VIII do 7 IX 1943 r.

[...]

Takie oto podle metody stosujecie wy, Polacy, na naszej ziemi. Nie będziemy wam udowadniać, że się mylicie, nie zamierzamy wzywać was do zgody ani wskazywać wam właściwej drogi. Robiliśmy to już nie raz.

повинні вже врешті зрозуміти, якщо ще не переконались, що твердження про те, що землі між Сяном і Збручем настільки споєні з етнографічною Польщею, що творять з нею одну органічну цілість, є чисто інтелектуальною ілюзією. Дозвольте собі сказати, що українська національна потенція між Сяном і Збручем не є лише без порівняння сильніша від місцевої польської, але що вона з легкістю, якщо ви цього хочете, може розторошити вас у пух і прах. Якщо б ви як слід зважили усі факти, які дають мірила про взаємовідношення дійсних органічних українсько-польських сил, то це не уйшло б вашої уваги. Коли б ви сьогодні були здібні не суб'єктивного, егоцентричного, тільки до об'єктивного думання, то ви певно не чванилися б своєю ніби-то „вищістю” з тої речі, що змогли колись підбити українські землі й напевно не плянували б цього на майбутнє, бо це вам на здоров'я не вийшло й не вийде.

Сьогодні ще раз прийшов час на опам'ятання, на відступ з позицій односторонніх диктатів. На експерименти часу вже немає. Національні, політичні, соціальні й культурні проблеми теперішності вимагають негайних і то дуже глибоких і сміливих ревізій і реформ, бо від цього залежить „бути чи не бути” всіх держав народів. Світ котиться по похилій площині вниз щораз швидше. Тому, якщо прагнете, щоб запанував між Україною і Польщею мир, то дорога до цього веде не через „переговори, угоди й пакти”, тільки вона веде через перетворення цілої політичної психіки польського народу.

Подумайте ще раз над цим! Щоб не було запізно. Ви вже переконалися на власній шкурі, що караюча рука українського народу важка, що він зуміє відстояти своє право на вільне життя у своїй Самостійній Державі й дати належну відправу всім, хто йому цього права відмовляє.

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 210–218.

Оригінал, машинопис.

Примітки

¹ Підкова Іван, козацький отаман, страчений за наказом короля Стефана Баторія у 1578.

² Виговський Іван, козацький гетьман в 1657–1659, розстріляний за наказом одного з прихильників Речі Посполитої у 1664.

³ Коцько Адам (1882–1910), діяч українського студентського руху, загинув в бійці.

⁴ Басараб Ольга (1890–1924), громадська діячка, член УВО; померла в тюрмі.

⁵ Данилишин Дмитро (1907–1932), член УВО і ОУН, один із учасників замаху на Т. Голувка; засуджений до смертної кари і повішений.

⁶ Так у тексті; правильно: Погорільці.

Na jedno chcemy jeszcze raz zwrócić waszą uwagę: planowany przez was podbój Zachodniej Ukrainy jest sztuczny i nieprzemyślany. Powinniście wreszcie zrozumieć, jeśli jeszcze nie dotarło to do was, że twierdzenie, iż ziemie pomiędzy Sanem a Zbruczem są tak silnie związane z Polską pod względem etnicznym, że tworzą z nią organiczną całość, jest czystą iluzją i spekulacją intelektualną. Dajcie sobie wytłumaczyć, iż ukraińska potencja narodowa pomiędzy Sanem a Zbruczem jest nie tylko o wiele silniejsza od miejscowej polskiej, ale może też z łatwością, jeśli tylko tego chcecie, rozbić was w puch i zetrzeć na proch. Gdybyście rozważyli wszystkie fakty, będące miernikiem stosunku realnych ukraińsko-polskich sił organicznych, zauważylibyście to. Gdybyście dzisiaj byli zdolni nie do subiektywnego i egocentrycznego, lecz do obiektywnego myślenia, na pewno nie chęłpilibyście się swoją rzekomą „wyższością” tylko dlatego, że kiedyś potrafiliście podbić ukraińskie ziemie i z całą pewnością nie planowalibyście tego na przyszłość, bo to wam na zdrowie nie wyszło i nie wyjdzie.

Dzisiaj jeszcze raz nadszedł czas na opamiętanie się, na wycofanie z pozycji jednostronnych dyktatów. Nie ma już czasu na eksperymenty. Narodowe, polityczne, społeczne i kulturalne problemy dnia dzisiejszego wymagają natychmiastowych, bardzo głębokich i odważnych zmian oraz reform. Od tego zależy „być albo nie być” wszystkich państw i narodów. Świat stacza się po równi pochyłej coraz szybciej. Jeśli pragniecie, żeby między Polską a Ukrainą zapanował pokój, [musicie zrozumieć], że droga do tego prowadzi nie przez „rozmowy, umowy i pakt”, a przez całkowitą zmianę myślenia politycznego narodu polskiego.

Zastanówcie się nad tym jeszcze raz, żeby nie było za późno. Przekonaliście się już na własnej skórze, że ręka sprawiedliwości narodu ukraińskiego jest ciężka, że potrafi on obronić swe prawo do swobodnego życia we własnym Niepodległym Państwie i dać należyty odpór każdemu, kto mu tego prawa odmawia.

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 34, k. 210–218.

Oryginał, maszynopis.

Przypisy

¹ Pidkowa Iwan, ataman kozacki, ścięty z rozkazu Stefana Batorego w 1578.

² Wyhowski Iwan, hetman kozacki w l. 1657–1659, rozstrzelany z rozkazu jednego ze stronników Rzeczypospolitej w 1664.

³ Kočko Adam (1882–1910), ukraiński działacz studencki, zginął w bójce.

⁴ Basarab Olga (1890–1924), działaczka społeczna, członkini UWU; zmarła w więzieniu.

⁵ Danyłyszyn Dmytro (1907–1932), członek UWU i OUN, uczestnik m. in. zamachu na T. Hołówkę; skazany na śmierć i powieszony.

Витяг із суспільно-політичного огляду ОУН
від 25 вересня 1943 р. про ситуацію на Станіславщині

СТАНІСЛАВСЬКА ОБЛАСТЬ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД
за час від 5-го серпня по 5-го вересня 1943 р.

[...]

Поляки:

Піднесені на дусі фронтовими подіями, поляки свою роботу щораз більше посилюють. Вона концентрується довкола організаційної, пропагандивної та, по часті терористичної акцій, спрямованих майже виключно проти українців.

У своїй терористичній та провокаційній діяльності поляки мають союзника в німцях, а останньо ще й в мадьярах. Разом з мадярами, що прибули останньо в більшій кількості, з невиясненою досі ціллю до Станиславова прибули теж в їхніх уніформах б. польські офіцери і навіть жиди. Вже з першого дня поляки почали шукати з ними зв'язків, виробляти прихильне наставлення до себе мадяр, а водночас мадярами застрашувати укр. населення.

Організаційна діяльність: Рух поляків, сходина, поїздки по селах, відвідування місц[евих] поляків таємничими осібниками – це все набирає масових розмірів. В околиці Станиславова запримічено цілі польські групи. Як подають, в терені (Клубівці Тисьменницького району), починає організуватися ще одна польська організація „Чарна Фальянга”. Окремо м. Станиславів та м. Коломия стали прибіжищем польського підпілля, де почала гуртуватися більша кількість чужинців із кор. Польщі. Найзамітнішими теренами їхньої діяльності, крім названих міст, останньо були Гродненський, Снятинський та Долинський повіти. Як зв'язковий вузол немалу роль грає теж містечко Заболотів. Стверджено на одних сходинах поляків (с. Бринь Галицького пов[іту]), що темою їх являється: активізація і організація всіх поляків, слідження й нищення українців – в першу чергу. Поляки підсилають на села в цілях провокативно-розвідчих своїх людей в ролі паскарів і др. Тут і там вони переводили військовий вишкіл (12 ІХ – Височанка, Боднарів, Бринь, Майдан – Галич), та в Прибилові (Товмач!). Подають, що в цьому останньому терені поляки мають у своєму посіданні к. 200 крісів.

**Fragment przeglądu społeczno-politycznego OUN (Stanisławowskie)
z 25 września 1943 r.**

OBWÓD STANISŁAWSKI

PRZEGLĄD SPOŁECZNO-POLITYCZNY
za okres od 5 sierpnia do 5 września 1943 r.

[...]

Polacy:

Podniesieni na duchu dzięki wydarzeniom na froncie, Polacy coraz bardziej rozwijają działalność. Sprowadza się ona do akcji organizacyjnych, propagandowych oraz częściowo terrorystycznych, skierowanych niemal wyłącznie przeciwko Ukraińcom.

W działalności terrorystycznej i prowokacyjnej Polacy mają sprzymierzeńca w Niemczech, a ostatnio również w Węgrach. Razem z licznie przybywającymi ostatnio Węgrami w celu dotychczas nieustalonym, pojawili się w Stanisławowie również w węgierskich mundurach b[yli] polscy oficerowie, a nawet Żydzi. Już od pierwszych dni Polacy zaczęli szukać z Węgrami kontaktu i starać się o ich przychylność, a jednocześnie straszyć nimi ludność ukr[aińską].

Działalność organizacyjna: Ruch Polaków, zebrania, wyjazdy na wieś, odwiedzanie miejs[cowych] Polaków przez tajemniczych osobników – wszystko to nabiera olbrzymich rozmiarów. W okolicy Stanisławowa zauważono całe polskie grupy. Jak podają, w terenie (Kłubowce rejonu tyśmienickiego) tworzona jest jeszcze jedna polska organizacja „Czarna Falanga”. Oddzielnie m. Stanisławów i m. Kołomyja stały się ostoją podziemia polskiego, dokąd zaczęły napływać większe ilości obcych z rdz[ennej] Polski. Ich działalność, poza wymienionymi miastami, ostatnio najbardziej daje się zauważyć na terenie powiatów horodeńskiego, śniatyńskiego i dolińskiego. Znaczącą rolę ogniwa łączącego odgrywa też miasteczko Zabłotów. Stwierdzono, że tematem jednego z zebrań Polaków (w[ieś]) Bryń pow[iatu] halickiego jest: aktywizacja i organizowanie się wszystkich Polaków oraz inwigilacja i wytępienie Ukraińców – w pierwszej kolejności. W celu prowokacyjno-wywiadowczym Polacy podsyłają na wieś swoich ludzi w roli paskarzy i in[nych]. Gdzieniedzie prowadzili oni szkolenia wojskowe (12 IX – Wysoczanka, Bednarów, Bryń, Majdan – Halicz oraz w Przybyłowie – Tłumacz). Podają, że w tym ostatnim Polacy mają w swoim posiadaniu ok. 200 karabinów.

У Товмаччині², Коломийщині, Долинщині й ін. місцях поляки ходять навіть зі зброєю, їздять на конях й автами.

Дуже голосно говорять про свої боєві сили, що мали б бути в Карпатах. В дійсності появилися вістки про їх перебування в лісах б. Вікторова – Крилоса, а з грабунково-терористичної діяльності можна вносити, що вони теж є в Долинщині та в окремих теренах Коломийської округи. Конспірують себе одначе добре, а свої акції підтягають під большевицьку фірму.

Пропагандивна діяльність: Б. „стшельци” та польська свідома маса, де тільки має змогу старається входити в зв'язки з місц[евим] населенням та творити собі між ними випадні пропагандивні бази. Кокетування українських мас йде так далеко, що фельвальтери лігеншафтів³ – поляки в Коломийщині не вагають підвищати і то поважно зарплатні в натурі робітникам-українцям, що працюють у них, щоб тільки зискати їхню симпатію та повне довір'я. Поза тим розвивають пропаганду, що по своїй суті поділяється на кілька груп:

а) „Польська держава на ЗУЗ – це питання кількох тижнів, тому українцям слід якнайскоріше зайняти відповідне становище супроти назріваючих подій”. При тому головно вдаряють на ОУН, щоб підірвати довіру мас до нього, бо воно, на їх думку, основна причина польсько-української ворожнечі.

„Англія і Америка вже признала на терені Галичини польську державу. В Туреччині стоїть готова до бою 300 000 польська армія, яка має перевернути цілу Галичину в «грузи»”.

„Війна закінчиться скоро, та шкода тільки, що українці орієнтувались на Німеччину. Німеччина сьогодні програє, а разом з німцями програють і українці”.

б) Дальше від цього залякування поляки переходять вже прямо до погроз. Тут характеристичний один такий вислів: „Ваша організація нічого не робить, тільки співає: «Смерть, смерть, Ляхам смерть!» – тепер побачимо кому прийде смерть”.

в) Ведуть теж агітацію при здачі контингенту, м. ін., з такими словами: „Контингенту не здавати, бо незабаром прийде Польща і їй теж щось треба дати”. Деінде прямо грозять смертю, хто здасть 100% контингенту.

Окремо кольпортують вістки про вбивства українців у Львові „за польські кривди”, щоб ними залякувати населення. (В горі майже всі тексти з Коломийського терену).

Терористична пропаганда поляків та такі важкі аргументи, як події на фронтах у їхніх руках таки дійсно в окремих місцях пантеличать народ, особливо про масові вбивства українців. Наслідком того, серед

W Tłumackiem, Kołomyjskiem, Dolińskiem i in[nych] rejonach Polacy nawet chodzą z bronią, jeżdżą konno i samochodami.

Głośno rozprawiają o swoich siłach bojowych, które są ponoć w Karpatach. W rzeczywistości pojawiły się wiadomości o ich pobycie w lasach k. Wiktorowa – Kryłosa. Natomiast na podstawie działań rabunkowych i terrorystycznych można wnioskować, że znajdują się one również w Dolińskiem oraz na poszczególnych terenach rejonu kołomyjskiego. Jednak konspirują się dobrze, a ich akcje podciągane są pod działalność bolszewicką.

Działalność propagandowa: B[yli] „strzelcy” oraz część uświadomionych Polaków, gdzie tylko mają możliwość, usiłują nawiązywać kontakty z ludnością miejsc[ową] i tworzyć sobie wśród niej propagandowe bazy wypadowe. Kokietowanie mas ukraińskich posuwa się tak daleko, że felwalterzy Liegenschaftów¹ – Polacy w Kołomyjskiem bez zastanowienia podwyższają, i to poważnie, pensje pracującym u nich robotnikom – Ukraińcom, żeby tylko zyskać ich sympatię i pełne zaufanie. Poza tym rozwijają propagandę, w której można wyodrębnić kilka kierunków:

a) „Państwo polskie na ZUZ – to jest sprawa kilku tygodni, dlatego Ukraińcy powinni jak najszybciej zająć odpowiednie stanowisko wobec nadchodzących wydarzeń”. Przy czym [ostrze propagandy] skierowane jest głównie przeciw OUN, żeby poderwać zaufanie mas do niego, ponieważ, ich zdaniem, [działania OUN] stanowią główną przyczynę polsko-ukraińskiej nieprzyjaźni.

„Anglia i Ameryka już uznały polskie państwo na terytorium Galicji. W Turcji stoi gotowa do boju 300-tysięczna polska armia, która mogłaby obrócić całą Galicję w «gruzy»”.

„Wojna niedługo się skończy. Szkoda tylko, że Ukraińcy byli zorientowani na Niemcy. Dzisiaj Niemcy przegrywają, a razem z nimi przegrywają również Ukraińcy”.

b) Od tego zastraszania Polacy przechodzą wprost do pogroźek. Charakterystyczne jest tu następujące zdanie: „Wasza organizacja nic nie robi, tylko śpiewa: «Śmierć, śmierć, Lachom śmierć!» – teraz zobaczymy komu przyjdzie śmierć”.

c) Prowadzą również agitację przy zdawaniu kontyngentów, mówiąc m.in.: „Kontyngentu nie dawać, bo niedługo przyjdzie Polska i jej też coś trzeba dać”. Poniekąd wprost grożą śmiercią [tym], którzy zdają 100% kontyngentu.

Ponadto kolportują wiadomości o likwidacji Ukraińców we Lwowie „za polskie krzywdy”, żeby zastraszać nimi ludność (powyżej prawie wszystkie teksty z terenów Kołomyjskiego).

Uprawiana przez Polaków propaganda strachu oraz posiadane przez nich tak ważne argumenty, jak wydarzenia na frontach, rzeczywiście

українського громадянства зроджується занепокоєння та настирливі домагання „до підпольної організації”. Чому вона не протидіє?

Терористична діяльність: У Коломийщині – головно Гвіздець та Долинщині проявили себе польські боївки, які тут часто на зовні грають роль злодійсько-грабіжницьких або большевицьких банд. У Гвіздеччині вони нападали на господарства та тероризують і грабують. У Долинщині знайдено 2-ох трупів селян-українців, що їх морд приписують полякам. У Станиславській окрузі по селах останньо занотовано три випадки скритих польських стрілів до свідомих українців.

Більшу загрозу одначе представляють поляки з боку провокаційно-розвідчої своєї роботи. Іменно – останньо у Стан[иславському] повіті поляки перейшли до послідовного слідження націоналістів по селах й все доносять на гестапо. Жертвою їх доносів впало 10 українців в Свободі Рангурській, пов. Коломия. Їм приписують події в Галичі й багато інших.

При таких услівях думка про спільний фронт боротьби не знаходить серед загалу свідомого українства жодного зрозуміння.

[...]

25 вересня 1943 р.

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 71, арк. 60–65.

Оригінал, машинопис.

Примітки

¹ Так у тексті; правильно: Тлумач.

² Так у тексті; правильно: Тлумаччині.

³ Лігеншафти – колишні польські поміщицькі володіння, перетворені в результаті колективізації в колгоспи, що після 1941 перейшли у німецьке володіння, і якими німці керували як державними маєтками.

w różnych miejscowościach trapią naród, szczególnie te [informacje] o masowych zabójstwach Ukraińców. W rezultacie tego wśród społeczności ukraińskiej powstaje zaniepokojenie oraz pretensje do organizacji podziemnej – „Czemu ona nie przeciwdziała?”.

Działalność terrorystyczna: w Kołomyjskiem (głównie Gwoździec) i Dolińskiem wystąpiły polskie bojówki, podszywające się często pod bandy rabunkowo-złodziejskie lub bolszewickie. W okolicach Gwoźdźca dokonują napadów na gospodarstwa oraz terroryzują i rabują. W Dolińskiem znaleziono 2 trupy chłopów – Ukraińców, których zamordowanie przypisywane jest Polakom. W okręgu stanisławowskim we wsiach odnotowano ostatnio trzy przypadki strzelania z ukrycia przez Polaków do bardziej świadomych Ukraińców.

Jednak większe zagrożenie stanowią działania prowokacyjno-wywiadowcze Polaków. Właśnie ostatnio w powiecie stan[isławowskim] Polacy przystąpili do systematycznej inwigilacji nacjonalistów we wsiach i wszystko donoszą na Gestapo. Ofiarą ich donosów padło 10 Ukraińców w Słobodzie Rungurskiej powiat kołomyjski. Przypisywane są [Polakom] wydarzenia w Haliczu oraz wiele innych.

W takich warunkach idea wspólnej walki nie znajduje żadnego zrozumienia wśród ogółu świadomej społeczności ukraińskiej.

[...]

25 września 1943 r.

*PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 71, k. 60–65.
Oryginał, maszynopis.*

Przypisy

¹ Liegenschaftly, dawne polskie majątki ziemskie, zamienione w wyniku kolektywizacji w kolchozy, które po 1941 przejęte zostały przez Niemców i były zarządzane jako majątki państwowe.

**Витяг із політичного звіту ОУН від 30 вересня 1943 р.
про становище у Львові**

ПОЛІТИЧНИЙ ЗВІТ
за місяць вересень 1943 р. міста Львова

[...]

Ад. 2) Убивство проф. Ластовецького¹, який мав широкі зв'язки у колах львівської інтелігенції doprowadило до максимум напруження. Перше це було питання у бік організації: „Чому нічого не роблять?“, „Де ці молоді?“. Ворожі круги пустили злобну думку, мовляв „за своїми поїхали аж до Житомира, а чужих і на місці не рушають. Чому? Певно польські гроші“.

Громадська опінія рухнулася. Навіть люди, що стояли осторонь від усяких політичних подій, намагалися репресій на поляках. Чільніших громадян огорнула паніка. Ніхто поза восьму годину не виходив майже на вулицю. В помешканні проф. Панчишина² і ще у кількох ночувала сторожа. У такій атмосфері група бувших комбатантів зложена з 5-ти осіб, запропонувала нашому зв'язковому зорганізувати самооборону, а в своїх деклараціях дійшли до того, що самі будуть виконувати присуди. Їм в засаді не заборонено зорганізуватися, але сказано, що організація має досить людей до технічної роботи, ці громадяни сповняють як слід обов'язок супроти самооборони, коли добре зорганізуються між собою як симпатика, коли дадуть відповідні хати, де мусіли б заїхати люди, які займаються самообороною, коли оподаткують себе місячно і т. п. Це були зареальні домагання, тому, коли втихли стріли, а польська пропаганда, яка сильно працювала, ширила поміж українцями вістки, що Ломагу чи кого ж іншого вбили самі українці, що всі ці вбивства, це порахунки українців між собою. Польська пропаганда вбивала даліше кілька разів денно проф. Груцу чи других. Під впливом цієї пропаганди німці заявили представникам комітету, які домагалися охорони укр. професори, що можливе, що це вороже до німців наставлені українці вистрілюють українців, які симпатизують з німцями.

Ад. 3) У Львові створено Центральний комітет для переселенців з проф. Сімоновичем на чолі. Німці зажадали, щоби комітет взяв під опіку москалів і поляків, що втікають, це зн., щоб в цілості відповів за Схід. Комітет відмовив і казав перевести москалів до Варшави, до російського допомогового комітету. У Львові створено для переселенців 15 пунктів.

**Fragmenty sprawozdania politycznego OUN
z 30 września 1943 r. – Lwów**

**SPRAWOZDANIE POLITYCZNE
za wrzesień 1943 r., miasto Lwów**

[...]

Ad. 2) Zabójstwo prof. Łastoweckiego¹, który miał szerokie kontakty w kołach inteligencji lwowskiej, doprowadziło do bardzo silnego napięcia. Natychmiast pojawiło się pytanie do organizacji: „Dlaczego nic nie robią?”, „Gdzie ta młodzież?”. Wrogie koła puściły w obieg złośliwą uwagę, że niby „pojechali za swoimi aż do Żytomierza, a obcych nie ruszają nawet na miejscu. Dlaczego? Pewnie polskie pieniądze”.

Opinia publiczna była wstrząśnięta. Nawet ludzie, którzy trzymali się na uboczu od wszelkich wydarzeń politycznych, domagali się represji przeciw Polakom. Znaczniejszych obywateli ogarnęła panika. Po godzinie ósmej prawie nikt nie wychodził na ulicę. W mieszkaniu prof. Pańczyzna² oraz u kilku innych nocowała ochrona. W takiej atmosferze grupa byłych kombatantów licząca 5 osób, zaproponowała naszemu łącznikowi, że zorganizuje samoobronę. [Ludzie ci] nawet deklarowali, że sami będą wykonywać wyroki. W zasadzie nie zabroniono im zorganizowania się, lecz powiedziano, że organizacja ma dosyć ludzi do [wykonywania] pracy technicznej. Obywatele ci należycie spełnią swe obowiązki wobec samoobrony, jeśli dobrze zorganizują się jako sympatycy, udostępnią odpowiednie pomieszczenia, do których mogliby przyjeżdżać ludzie z samoobrony, jeśli opodatkują się miesięcznie itp. Były to zbyt realne żądania, więc gdy ucichły strzały, [Polacy uprawiający] propagandę szerzyli wśród Ukraińców pogłoski, że Łomaha czy ktokolwiek inny został zabity przez samych Ukraińców, że wszystkie te zabójstwa – to porachunki między Ukraińcami. Polska propaganda nadal zabijała kilka razy dziennie profesora Hrucu lub innych. Pod wpływem tej propagandy Niemcy oświadczyli przedstawicielom komitetu domagającym się zapewnienia ochrony ukr[aińskim] profesorom, że to prawdopodobnie ci Ukraińcy, którzy są wrogo nastawieni do Niemców rozstrzelują [swych rodaków] sympatyzujących z nimi.

Ad. 3) We Lwowie utworzono Centralny Komitet do spraw przesiedleńców z prof. Simonowyczem na czele. Niemcy zażądali, żeby komitet wziął pod opiekę uciekinierów – Moskali i Polaków, tzn., żeby odpowiadał w całości za Wschód. Komitet odmówił i zaproponował, by Moskali

Під кінець вересня скликав Вехтер³ нараду, на якій з українців були присутні Панківський⁴ і Зелений⁵. Обговорюючи міжнародне положення, заявив Вехтер, що галицькі українці не мають чого поширювати панікарських настроїв, рухи німецьких військ на сході плянові, а незадовго на сході стануться такі події, що світ зачудується. Заявив далі, що українські думки щодо львівських вбивств не можна брати односторонно, бо він має дані, що в Галичині згинуло 28 українців, а коло 500 поляків. Тому остерігає перед одностороннім судом.

[...]

9) Поляки:

Польська проблема у місті Львові стала за останній місяць з огляду на події особливо важна. Загально можна зареєструвати зріст настроїв польського громадянства в парі з ударами на Німеччину. Вершком була капітуляція уряду Бадолія⁶. Польські боївки повиписували по місті цього дня пропагандивні написи, як: „Польська жие і вальчи, або немец капут” і другі. Рівночасно з убивством проф. Ластовецького польська організація видала летючку, яка заявляла, що поляки не беруть на себе проливу крові в той час, польський нарід збирає тепер тільки свої прадідівські землі, проти цього українці-галичани не повинні виступати. Галичину приділять до Великої Польщі, яку створять західні аліянти. Аліянти думають створити в пол. схід. Європі Союз Вільних Держав (Польща, Румунія, Мадярщина, Югославія, Болгарія, Чехословаччина), в якому б Польща грала першу скрипку, Польща не має назагал притенсій до Східної України, могла б навіть попірати її створення, як протибольшевицьку атуату. Польський Уряд, який зрікається Львова відразу провалюється у своїому громадянстві.

В парі з радістю з хвилиною німецьких неуспіхів на сході, з'являється у розважніших поляків журба відносно приходу большевиків. Ця частина збирається в разі чого утікати на захід. Другі думають, що німці втримають большевицький фронт до весни, тим більше, що Америка не посилає останньо совітам убору на зиму, тим самим робить їх меншвартними. Америка, на думку цих поляків, воліє бачити большевиків над Дніпром, як даліше на Захід.

[...]

Постій, 30 IX 1943 р.

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 2–6.

Оригінал, машинопис.

przewieziono do Warszawy [i oddano] pod opiekę rosyjskiego komitetu zapomogowego. We Lwowie utworzono dla przesiedleńców 15 punktów.

Pod koniec września Wächter³ zwołał naradę, na której ze strony Ukraińców byli obecni Pankiwski⁴ i Zełenyj⁵. Omawiając sytuację międzynarodową Wächter oświadczył, że Ukraińcy galicyjscy nie mają powodów do szerzenia paniki, ruch niemieckich wojsk na wschodzie jest planowy, a niedługo nastąpią tam takie wydarzenia, że świat będzie zdumiony. Następnie oznajmił, że do ukraińskich uwag na temat zabójstw we Lwowie nie można podchodzić bez zastrzeżeń, ponieważ on dysponuje danymi, że w Galicji zginęło 28 Ukraińców, ale 500 Polaków. Wobec tego ostrzega przed wypowiedzianiem jednostronnych sądów.

[...]

9) Polacy:

W związku z zaistniałymi wydarzeniami kwestia polska w mieście Lwowie stała się w ciągu ostatniego miesiąca szczególnie ważna. Ogólnie można odnotować podniesienie nastrojów wśród ludności polskiej, co wiąże się z uderzeniami na Niemcy. Punktem kulminacyjnym była kapitulacja rządu Badoglio⁶. W tym dniu polskie bojówki porobiły w mieście propagandowe napisy, jak: „Polska żyje i walczy” albo „Niemiec kaput” i inne. Jednocześnie w związku z zabójstwem prof. Łastoweckiego polska organizacja wydała ulotkę z oświadczeniem, że Polacy nie biorą na siebie odpowiedzialności za przelew krwi w czasie, gdy naród polski zbiera dopiero teraz swoje prastare ziemie. Ukraińcy galicyjscy nie powinni przeciwko temu występować. Galicja zostanie przydzielona Wielkiej Polsce, którą utworzą alianci. Alianci mają zamiar powołać do życia w poł[udniowo]-wsch[odniej] Europie Sojusz Niepodległych Państw (Polska, Rumunia, Węgry, Jugosławia, Bułgaria, Czechosłowacja), w którym Polska będzie grać pierwsze skrzypce. Polska w zasadzie nie rości pretensji do Wschodniej Ukrainy, nawet mogłaby poprzeć jej utworzenie, co byłoby atutem przeciwko bolszewikom. Polski Rząd, który rzeknie się Lwowa, będzie skazany na klęskę we własnym społeczeństwie.

Mimo radości z niemieckiego niepowodzenia na wschodzie, bardziej rozsądni Polacy niepokoją się z powodu nadejścia bolszewików. Ta część [Polaków] zamierza w razie czego uciekać na zachód. Inni myślą, że Niemcy utrzymają bolszewicki front do wiosny, tym bardziej, że Ameryka nie wysłała ostatnio Sowietom zimowych ubrań, zmniejszając w ten sposób ich sprawność. Zdaniem tych Polaków, Ameryka wołałaby widzieć bolszewików nad Dnieprem, niż dalej na Zachód.

[...]

Postój, 30 IX 1943 r.

Примітки

¹ Ластовецький Андрій (1902–1943), проф., фізик, з 1929 працівник Львівського університету ім. Яна Казимира, вбитий АК; у відплату ОУН ліквідувала 1 жовтня 1943 доц. Б. Ялового.

² Паньчишин Маріан (1882–1943), проф., лікар; в 1939–1941 делегат Народних зборів Західної України і Верховної Ради СРСР; в 1941–1942 член Української Національної Ради у Львові; помер від серцевого нападу, спричиненого побоюванням замаху на його життя, (після смерті Ластовецького і Ялового).

³ Вехтер Густав Отто (1901–1949), гр., Групенфюрер СС, Ген. дер Поліцай; з листопада 1939 до січня 1942 губернатор дистрикту Кракау, в 1942–1944 губернатор дистрикту Галичина; з травня 1944 начальник військової адміністрації при тимчасовому гомандувачеві Вермахту в Італії; після війни переховувався в монастирі у Римі.

⁴ Паньківський Кость (1897–1973), адвокат, захисник на політичних процесах; з 1941 генеральний секретар Української Національної Ради; в 1942–1945 заст. голови УЦК, згодом на еміграції у Німеччині – заступник прем'єра уряду УНР в екзилі і в США.

⁵ Зелений Зенон (1901–1973) або Зелений Петро (1908–1991).

⁶ Бадольо Піетро (1871–1956), марш., в 1925–1940 начальник генерального штабу італійських збройних сил; з 1936 віце-король Ефіопії; з липня 1943 до червня 1944 прем'єр уряду Італії.

Przypisy

¹ Łastowećkyj Andrij (1902–1943), prof., fizyk, od 1929 pracownik UJK, zabity przez AK; w odwecie OUN zlikwidował 1 października 1943 doc. B. Jałowego.

² Pańczyszyn Marian (1882–1943), prof., lekarz; w l. 1939–1941 delegat Zgromadzenia Ludowego Zachodniej Ukrainy i Najwyższej Rady ZSRS; w l. 1941–1942 członek Ukraińskiej Rady Narodowej we Lwowie; zm. na atak serca spowodowany obawą przed zamachem (po śmierci Łastowećkiego i Jałowego).

³ Wächter Gustaw Otto (1901–1949), hr., SS Gruppenführer, Gen. der Polizei; od listopada 1939 do stycznia 1942 gubernator dystryktu Krakau w l. 1942–1944 gubernator dystryktu Galizien; od maja 1944 kmtd administracji wojskowej przy tymczasowym Dowódcy Wehrmachtu we Włoszech; po wojnie ukrywał się w klasztorze w Rzymie.

⁴ Pankiwśkyj Kost' (1897–1973), adwokat, obrońca w procesach politycznych; od 1941 sekretarz generalny Ukraińskiej Rady Narodowej; w l. 1942–1945 zca przewodniczącego UCK, następnie na emigracji w Niemczech – zca szefa rządu URL na emigracji i w USA.

⁵ Zełenyj Zenon (1901–1973) lub Zełenyj Petro (1908–1991).

⁶ Badoglio Pietro (1871–1956), marsz., w l. 1925–1940 szef sztabu generalnego włoskich sił zbrojnych; od 1936 wicekról Etiopii; od lipca 1943 do czerwca 1944 premier rządu Włoch.

**Витяг із суспільно-політичного звіту ОУН від 25 жовтня 1943 р.
про становище на Львівщині**

25.10.43

[...]

Три напади поляків на укр[аїнські] села

1. В ніч з 20 на 21 жовтня виконали польські банди три напади на українські села Самбірщини, а це: на село Сіде, Блажів і Гуменець.

На село Сіде напала група около 15 людей, уоружена в пістолі і кріси. В першу чергу пішли до мешкання лікаря д-ра Фідика (українця). Застукали до дверей і почали його взивати до хворої дитини. Коли дружина лікаря зорентувалася, що це напад, счинили крик, а д-р Фідик кинувся до оборони. В цій хвилині посипалися стріли і він впав трупом на місці. Бандити вдерлися до хати і стероризували жінку і слугу, забрали дослівно все і відійшли в сторону польського присілку Олексята. Місцеве населення є того переконання, що нападую доконала польська банда, яка рекрутується з місцевого польського населення. На те вказувало б, в першу чергу, те, що під час нападу через цілий час послуговувалися польською мовою, а коли вживали української, то дуже слабо і з польським акцентом. Вживали також мови нім. і російської, але тими мовами володіли дуже слабо, натомість польською мовою говорили дуже гладко і видко було, що члени банди це інтелігентні люди. Прихід і відхід в сторону польського присілку Олексята рівнож вказує на це, що нападую доконали поляки. (д 3)

2. В ночі з 20 на 21 жовтня банди з гір перевели організований напад на село Блажів. Банда складалася з около 40 осіб, всі з замазаними лицами чорною фарбою, деякі з них в одностроях німецьких вояків. Всі були дуже узброєні в гранати, кріси, машинні кріси і пістолі. Напад почався в годині 23-ій знищенням телефоничної сполуки.

Відтак напасники напали на канцелярію волосного уряду, забрали телефон, гроші з каси і понищили всі авта. Потім зловили голову УОТ п. Лагдана і примусили його провадити їх до волосного делегата, п. Шедного Івана і вїта Гурана Івана. Обох згаданих стероризували і цілковито обрабували. Цікаве, що не забрали нічого з харчів. Відтак випровадили їх обох за село, сильно побили і нагнали до хати.

Інша група в тому самому часі розбила районову молочарню і забрала около 100 кг масла, яке зложила на забрану від вїта фіру і відїхала в сторону Монастирця коло Пібужа.

**Fragment sprawozdania społeczno-politycznego OUN (Lwowskie)
z 25 października 1943 r.**

25.10.43

[...]

Trzy napady Polaków na wieś ukr[aińskie]

1. W nocy z 20 na 21 października polskie bandy dokonały trzech napadów na ukraińskie wsie w Samborskiem, a mianowicie: na wieś Side [?], Błażów i Humieniec.

Na wieś Side napadu dokonała grupa około 15 ludzi, uzbrojona w pistolety i karabiny. W pierwszej kolejności poszli do mieszkania lekarza dr. Fidyka (Ukraińca). Zapukali do drzwi i zaczęli wzywać go do chorego dziecka. Gdy żona lekarza zorientowała się, że to napad, narobiła hałasu, a dr Fidyk rzucił się do obrony. W tym momencie posypały się strzały i padł on trupem na miejscu. Bandyci wdarli się do chałupy, sterroryzowali żonę i służącego, zabrali dosłownie wszystko i wycofali się w kierunku polskiego przysiółka Ołeksiata. Miejscowa ludność jest przekonana, że napadu dokonała polska banda, rekrutowana z miejscowych Polaków. Przede wszystkim wskazywałby na to fakt, że podczas najścia przez cały czas posługiwali się językiem polskim, a gdy używali ukraińskiego, to bardzo słabo i z polskim akcentem. Używali również języka niem[ieckiego] i rosyjskiego, lecz tymi językami władali bardzo słabo. Natomiast po polsku mówili bardzo płynnie i było widać, że członkowie bandy są ludźmi inteligentnymi. Przyjście i wycofanie się w kierunku polskiego przysiółka Ołeksiata również wskazuje na to, że napadu dokonali Polacy. (d 3)

2. W nocy z 20 na 21 października bandy z gór przeprowadziły zorganizowany napad na wieś Błażów. Banda składała się z około 40 ludzi, wszyscy z twarzami wymazanymi czarną farbą. Niektórzy w mundurach niemieckich żołnierzy. Wszyscy byli bardzo dobrze uzbrojeni w granaty, strzelby, karabiny maszynowe i pistolety. Napad rozpoczęto zniszczeniem łączności telefonicznej o godzinie 23.

Potem napastnicy wdarli się do kancelarii urzędu gminy, zabrali telefon, pieniądze z kasy oraz zniszczyli wszystkie auta. Natępnie zatrzymali przewodniczącego UOT p. Łahdana i zmusili go, by zaprowadził ich do gminnego delegata, p. Szednego Iwana i wójta Hurana Iwana. Obydwu wspomnianych sterroryzowali i całkowicie obrabowali. Ciekawe, że nie brali niczego z żywności. Następnie wyprowadzili obu za wieś, ciężko pobili i puścili do domu.

Напасники були частинно в німецьких одностроях, говорили мовами укр. (слабо), польською з наголосом жидівським і російською. (д 3)

3. В ночі з 20 на 21 [жовтня] банда, зложена з приблизно 10 людей, в цивільних убраннях, узброєна в пістолі і кріси, напала на дім священика о. Стефанишина в селі Гуменець. Банда прийшла з околиці села Надиб (70% польське). Бандити вивалили вікно і вдерлися до мешкання священика, гадаючи грошей і годинника. Не чекаючи відповіді, стягнули його з ліжка і зачали копати, називаючи його бунтівником, що він намовляє до мордування поляків, що він націоналіст. При цьому знищили тризуб, а портрету Шевченка не могли стягнути. Відтак поставили о. Стефанишина під сторожу і побивши сильно служницю, мешкання цілковито обрабували і здемолювали. З награбованим добром відіхали в сторону села Чапель, на відході загрозили о. Стефанишинові, що коли він до двох тижнів не вибереться, то вони придуть вдруге, а тоді він побачить, що вони з ним зроблять.

О. Стефанишин і населення є переконаним, що банда була польська і то з дооколичного населення. Це підтверджують такими даними: напасники прийшли з околиці польського села Надиб, старалися говорити російською мовою, але не вміли, вмішуючи густо польські слова, а відтак говорили тільки по-польськи. (д 3)

Напади і вбивства в Олещині, пов. Золочів

В ніч з 19 на 20 [жовтня] невідомі напасники напали і спалили гаївку в селі Гавареччині, б. Олеська, пов. Золочів. Гаєвий згорів живцем в своїй хаті.

В ніч з 19 на 20 жов[т]ня узброєна група жидів около 10 напала на дім фольксдойча в селі Майдан Пеняцький, пов. Золочів і почала обстрілювати. Власник дому втік. Банда обрабувала і забрала все, що лише можна було взяти. В часі хаотичної стрілянини напасники вбили самі двох своїх товаришів, залишаючи їх на подвір'ю. Слідуючого дня під вечір напасники прийш[л]и вдруге, забрати двох вбитих товаришів і віднісши їх недалеко в ліс, поховали.

Акція жандармерії і кріпо в с. Підгірцях

Дня 21 жовтня приїхав до села Підгорець відділ жандармерії і кріпо. На підставі готового списку, який привезли зі собою, почали ходити по найсвідоміших українцях села, перепроводжуючи основну ревізію, переглядаючи рівночасно, чи вся худоба і безрога є покульчикована. У висліді арештовано одного українця Жарковського і за-

W tym samym czasie druga grupa włamała się do rejonowej mleczarni i zabrała około 100 kg masła, które ułożyła na zabraną wójtowi furę i odjechała w kierunku Manasterca koło Podbuża.

Część napastników była w niemieckich mundurach. Mówili językiem ukr[aińskim] (słabo), polskim z żydowskim akcentem i rosyjskim. (d 3)

3. W nocy z 20 na 21 [października] banda złożona prawie z 10 ubra-nych po cywilnemu ludzi, uzbrojonych w pistolety i karabiny, napadła na dom duchowego o. Stepanyszyna we wsi Humieniec. Banda przyszła z okolic wsi Nadyby (w 70% polska). Bandyty wywalili okno i wdarli się do mieszkania duchownego, żądając pieniędzy i zegara. Nie czekając na odpowiedź, ściągnęli go z łóżka i zaczęli kopać, nazywając go buntownikiem, ponieważ namawia on do mordowania Polaków i jest nacjonalistą. Przy tym zniszczyli tryzub, ale portretu Szewczenki nie potrafili zdjąć. Następnie wzięli o. Stepanyszyna pod straż i pobiwszy dotkliwie służącą, całkowicie splądrowali i zdemolowali mieszkanie. Ze zrabowanym mieniem odjechali w stronę wsi Czaple. Odchodząc zagrozili o. Stepanyszynowi, że jeśli w ciągu dwóch tygodni nie wyprowadzi się, to przyjdą po raz drugi, a wtedy on zobaczy, co z nim zrobią.

O. Stepanyszyn i ludzie są przekonani, że była to polska banda, [składająca się] z okolicznych mieszkańców. Potwierdzają to następujące dane: napastnicy przyszli z okolicy polskiej wsi Nadyby, usiłowali rozmawiać po rosyjsku, lecz nie umieli, często wtrącali polskie słowa, a potem mówili tylko po polsku. (d 3)

Napady i mordy w Oleskiem, powiat złoczowski

W nocy z 19 na 20 [października] nieznani sprawcy dokonali napadu i spalili gajówkę we wsi Gawarczyzna k. Oleska powiat złoczowski. Gajowy spłonął żywcem we własnym domu.

W nocy z 19 na 20 października uzbrojona grupa Żydów w sile około 10 osób dokonała napadu na dom Volksdeutscha we wsi Majdan Pieniacki pow[iatu] złoczowskiego i rozpoczęła ostrzał. Właściciel domu uciekł. Banda zrabowała i zabrała wszystko, co się dało. Podczas chaotycznej strzelaniny napastnicy zabili dwóch własnych kompanów, których zostawili na podwórku. Nazajutrz pod wieczór przyszli po raz drugi zabrać ich zwłoki. Zanieśli je [w miejsce] niedaleko lasu i tam pochowali.

Akcja żandarmerii i Kripo we w[si] Podhorce

Dnia 21 października do wsi Podhorce przyjechał oddział żandarmerii i Kripo. Na podstawie przywiezionej ze sobą gotowej listy wchodzili do

брано чотирнадцять непокульчикованих свиней і одного бугая. При тому перепроваджено ревізію в пароха, о. Пришляка (голова Олеської Делегатури), в якого забрано більшу кількість книжок і літератури та дві некульчиковані свині. У арештованого Жарковського знайдено два зіпсуті радіоапарати і частини дубельтівки.

На увагу заслуговує лише факт, що жандармерія ходила лише до українців, хоча село до 50% польське, а поляки доперва слідууючого дня закликали комісію і покульчикували свині. Селяни твердять, що це все на польський донос і навіть знають поляка, який зладив список і підписався під ним. Це причинилося до загострення відносин між українцями і поляками.

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 10–12.

Оригінал, машинопис.

najbardziej świadomych Ukraińców we wsi, przeprowadzając gruntowną rewizję i sprawdzając jednocześnie, czy całe bydło i świnie są pokolczykowane. W rezultacie aresztowano jednego Ukraińca Żarkowskiego i zabrano 14 niepokolczykowanych świń i jednego buhaja. Ponadto przeprowadzono rewizję u parocha, o. Prysłaka (przewodniczący Oleskiej Delegatury), któremu odebrano większość ksiązek i literatury oraz dwie niekolczykowane świnie. U aresztowanego Żarkowskiego znaleziono dwa zepsute radia i części dubeltówki.

Na uwagę zasługuje fakt, że żandarmeria wchodziła tylko do Ukraińców mimo że wieś jest w 50% polska, a Polacy dopiero następnego dnia wezwali komisję i pokolczykowali świnie. Chłopi twierdzą, że to wszystko [stało się] w wyniku polskiego donosu i nawet znają Polaka, który sporządził listę i podpisał się pod nią. Przyczyniło się to do zaostrenia stosunków między Polakami i Ukraińcami.

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 74, k. 10–12.

Oryginał, maszynopis.

**Витяг із політичного звіту ОУН (Стрийщина, Дрогобиччина)
від жовтня 1943 р.**

СТРИЙЩИНА – ДРОГОБИЧЧИНА

ЗВІТ ПОЛІТИЧНИЙ
за місяць вересень – жовтень 1943 р.

[...]

Поляки:

В нічому не змінили своєї тактики від попередньої. Доноси на українців, провокації, листівки і в тому місяці мали місце у нас. (Залучую оригінальну листівку, яка появилася у Турці). В Стрию переловлено польську боївку, яка мала за завдання ліквідувати українців. Це переважно „заходняки” (Варшава, Радом, Дембіца). Така сама боївка приїхала до Турки, та більший відділ перейшов в Мадярщину. Мабуть їх роботою є теж залізнична катастрофа між Дрогобичем і Рихтичами. На деяких теренах (Самбірщина) працюють у комуністичній сітці, щоб їх використати для себе (дістати зброю). До нас ставляться скрайно ворожо та рівночасно помітний страх перед нашими ударами. Багато з підміських околиць виїжджає на ніч до міста (головно інтелігенція, урядовці дворів).

Сітка їх частинно розкрита та зраджуюча біганиною. На терені є їх малі партизанські групи, наразі не висліджені. Для замаскування вбирають вишивані сорочки та рівночасно зраджуються, бо в тих околицях таких немає. Політичними подіями та ситуацією на фронтах в деякій мірі одушевленні. Розуміється вони на свій спосіб укладають плани та будуче: большевики тут не прийдуть, бо тут прийдуть англійці вже остаточно і большевики не такі то страшні для них. Говорять, що навіть ОСУЗ і цілу Україну заберуть англійці, бо українці не здібні рядити – це „вижуткі сполеченьства”.

[...]

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 71, арк. 80–84.

Оригінал, машинопис.

**Fragment sprawozdania politycznego OUN (Stryjskie, Drohobyckie)
z października 1943 r.**

STRYJSKIE – DROHOBYCKIE

SPRAWOZDANIE POLITYCZNE
za wrzesień – październik 1943 r.

[...]

Polacy:

W niczym nie zmienili swojej taktyki w porównaniu z poprzednią. Również w tym miesiącu miały miejsce u nas donosy na Ukraińców, prowokacje i ulotki. (Załączam oryginał ulotki, jaka pojawiła się w Turce). W Stryju wyłapano [członków] polskiej bojówki, której zadaniem była likwidacja Ukraińców. Byli to przeważnie „zachodniacy” (Warszawa, Radom, Dębica). Taka sama bojówka przyjechała do Turki, a większy oddział przedostał się na Węgry. Zapewne też ich sprawką jest katastrofa kolejowa między Drohobyczem i Rychcicami. Na niektórych terenach (Samborskie) pracują w komunistycznej siatce, żeby wykorzystać ją dla siebie (otrzymać broń). Do nas są nastawieni skrajnie wrogo, ale jednocześnie da się zauważyć strach przed naszym uderzeniem. Wielu z podmiejskich okolic wyjeżdża na noc do miasta (głównie inteligencja i zarządcy folwarków).

Ich siatka została częściowo ujawniona oraz [sama] zdradziła się wskutek dużej aktywności. W terenie są małe partyzanckie grupy, [które] na razie nie zostały wytropione. W celu zamaskowania się zakładają wyszywane koszule i tym się zdradzają, bo w tych okolicach takich nie ma. Wydarzeniami politycznymi oraz sytuacją na frontach nawet entuzjasmują się. Zrozumiałe jest, że na swój sposób układają plany na przyszłość: bolszewicy tu nie pojawią się, bo już ostatecznie przyjdą Anglicy, więc bolszewicy nie są dla nich aż tak groźni. Mówią, że nawet OSUZ i całą Ukrainę zabiorą Anglicy, bo Ukraińcy nie są zdolni do rządzenia – są to „wyrzutki społeczne”.

[...]

*PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 71, k. 80–84.
Oryginał, maszynopis.*

**Витяг із протоколу допиту Фердинанда Малиновського
від 21–22 вересня 1944 р.**

Протокол допроса
обвиняемого Малиновского Фердинанда-Николая Антоновича
21 сентября 1944 г., г. Чертков

Допрос начат в 8 ч. 40 м.

Вопрос: На политику каких кругов опиралась организация „Польска войскова” при осуществлении своих целей?

Ответ: Как мною уже показано на предыдущих допросах, организация „Польска войскова”, в которой я состоял членом, действовала под руководством польского эмигрантского правительства в Лондоне. Поэтому она всецело стояла на стороне политики, проводимой указанным правительством.

[...]

Вопрос: Какие позиции имела организация по отношению к украинскому населению?

Ответ: Директивных указаний центра по этому поводу я не знаю, а вообще наша организация, в связи с происходившими нападениями банд „украинских националистов” на польское население, имела враждебные позиции по отношению к украинцам.

Вопрос: А что же практически осуществляла организация в целях предотвращения злодеяний „украинских националистов”?

Ответ: Никакие действия нашей организации по этому поводу мне неизвестны.

Вопрос: Это неправда, следствию известно, что организация „Польска войскова”, в которой Вы состояли членом, в Трембовлянском районе совершала террористические акты по отношению к украинцам. Скажите, на почве каких побуждений это совершалось?

Ответ: Никаких террористических действий наша организация по отношению к украинцам не совершала. Я об этом совершенно ничего не знаю.

Вопрос: Вы неправдивы, расскажите о террористических актах, совершенных вашей организацией по отношению к украинцам в с. Плебановке Трембовлянского района?

**Fragmety protokołu przesłuchania Ferdynanda Malinowskiego
z 21–22 września 1944 r.**

Protokół przesłuchania
oskarżonego Malinowskiego Ferdynanda Mikołaja s. Antoniego
21 września 1944 r., m. Czortków

Przesłuchanie rozpoczęło o g[odzinie] 8 m[inut] 40

Pytanie: Na polityce jakich kręgów opierała się „Polska Organizacja Wojskowa” przy realizowaniu swych celów?

Odpowiedź: Jak już zeznałem na poprzednich przesłuchaniach, „Polska Organizacja Wojskowa”, której byłem członkiem, działała pod kierownictwem polskiego rządu emigracyjnego w Londynie. Dlatego całkowicie utożsamiała się z polityką prowadzoną przez ten rząd.

[...]

Pytanie: Jakie było stanowisko organizacji wobec ludności ukraińskiej?

Odpowiedź: Wytycznych władz centralnych w tej kwestii nie znam, a generalnie nasza organizacja, w związku z napadami band „ukraińskich nacjonalistów” na ludność polską, miała wrogi stosunek do Ukraińców.

Pytanie: A co faktycznie robiła organizacja w celu zapobiegania przestępstwom „ukraińskich nacjonalistów”?

Odpowiedź: Żadnych działań naszej organizacji w tej sprawie nie znam.

Pytanie: To nieprawda, śledztwu wiadomo, że „Polska Organizacja Wojskowa”, której członkiem byliście, dokonywała aktów terroru wobec Ukraińców w rejonie trembowelskim. Powiedźcie, na jakim tle dochodziło do tych aktów?

Odpowiedź: Nasza organizacja nie dopuszczała się żadnych akcji terrorystycznych względem Ukraińców. Nic o tym nie wiem.

Pytanie: Kłamiecie. Opowiadajcie o aktach terroru, dokonanych przez waszą organizację wobec Ukraińców we w[si] Plebanówka rejonu trembowelskiego.

Odpowiedź: W listopadzie 1943 r. we w[si] Plebanówka rzeczywiście zamordowano czterech Ukraińców, wśród których byli:

1. Łucykyj, imienia ani imienia ojca nie znam, około 22–23 lat, o miejscu jego pracy nie mogę nic powiedzieć.

Ответ: В ноябре месяце 1943 г. в с. Плебановке действительно было совершено убийство четырех украинцев, в числе которых оказались:

1. Луцкий, имени и отчества не знаю, около 22–23 лет, о месте его работы ничего сказать не могу.

2. Луцкий, имени и отчества не знаю, около 22 лет, больше о нем также ничего не знаю.

3. Перхалюк Николай, около 36 лет, занимался сельским хозяйством.

4. Кобыльняк Иван, около 45–50 лет, работал сельским агрономом.

Кто их убил и каковы причины убийства, я не знаю, но ходили разговоры, что убийство указанных украинцев совершил мой брат Малиновский Владимир Антонович в порядке мести за убийство нашего брата Юхневича Ивана Стефановича, убитого полицейским Урбанским, имя и отчество которого мне неизвестны.

Вопрос: Расскажите подробно об указанном Вами выше факте совершения убийства украинцев.

Ответ: 9 ноября 1943 года мой родной брат по матери Юхневич Иван Стефанович в порядке очередности дежурил посыльным по месту своего жительства при сельской управе в с. Плебановка. Во время его дежурства туда приехал из Трёмбовля полицейский Урбанский, имени и отчества не знаю.

Последний, обратившись к старосте управы Луцкому Леонтию, потребовал показать место, где прятался от преследований немцев один из евреев, неизвестный мне по фамилии.

Луцкий Леонтий сказал Урбанскому, что указанный еврей скрывается на кирпичном заводе в с. Плебановке и приказал моему брату, Юхневичу, как посыльному управы, повести Урбанского к месту укрытия еврея.

Юхневич Иван, исполняя приказание старосты управы, пошел с Урбанским к кирпичному заводу, где последним был убит на месте задержания еврея. Вернее, Юхневич Урбанским был тяжело ранен выстрелом из винтовки и по истечении примерно двух часов умер, сказав, что его убил Урбанский.

По истечении, кажется, одной недели, не знаю, кто совершил убийство в с. Плебановке четырех, мною уже показанных, украинцев, то есть двух сыновей старосты сельской управы Луцкого Леонтия и двух других жителей с. Плебановки.

Как я уже показал, ходили разговоры среди граждан, что убийство указанных украинцев совершил мой брат Малиновский Владимир Антонович в порядке мести за убийство нашего брата Юхневича Ивана Стефановича, а примерно через неделю после убийства украинцев,

2. Łucykj, imienia ani imienia ojca nie znam, około 22 lat, więcej o nim również nic nie wiem.

3. Perchaluk Mykoła, około 36 lat, uprawiał ziemię.

4. Kobylniak Iwan, około 45–50 lat, pracował jako wiejski agronom.

Kto ich zabił i jakie były motywy zbrodni, nie wiem. Krążyły jednak plotki, że zabójstwa wymienionych Ukraińców dokonał mój brat Malinowski Włodzimierz s. Antoniego, żeby pomścić naszego brata Juchniewiczza Jana s. Stefana, zabitego przez policjanta Urbanśkiego, którego imienia ani imienia ojca nie znam.

Pytanie: Opowiedzcie dokładnie o podanym przez Was wyżej fakcie zabójstwa Ukraińców.

Odpowiedź: 9 listopada 1943 roku mój przyrodni brat Juchniewicz Jan s. Stefana według kolejności dyżurował jako goniec w miejscu swojego zamieszkania w zarządzie wiejskim we w[si] Plebanówka. W czasie jego dyżuru przyjechał z Trembowli policjant Urbanśkyj, imienia ani imienia ojca nie znam.

Zwrócił się on do starosty zarządu Łuckiego Łeontija z żądaniem, by ten wskazał miejsce, w którym ukrywał się przed prześladowaniami Niemców jakiś nieznan mi z nazwiska Żyd.

Łucykj Łeontij powiedział Urbanśkiemu, że wymieniony Żyd ukrywa się w cegielni we w[si] Plebanówka i polecił mojemu bratu Juchniewiczowi jako gońcowi urzędu, by zaprowadził Urbanśkiego do miejsca ukrywania się Żyda.

Juchniewicz Jan, wykonując polecenie starosty zarządu, poszedł z Urbanśkim do cegielni i został przez niego zabity w miejscu zatrzymania Żyda. Właściwie Juchniewicz został przez Urbanśkiego ciężko raniony strzałem z karabinu i po upływie mniej więcej dwóch godzin zmarł, [zdążywszy] powiedzieć, że zabił go Urbanśkyj.

Po upływie, zdaje się, jednego tygodnia, ktoś – nie wiem, kto – zabił we w[si] Plebanówka czterech wymienionych przeze mnie Ukraińców, to jest dwóch synów starosty zarządu wiejskiego Łuckiego Łeontija oraz dwóch innych mieszkańców w[si] Plebanówka.

Jak już zeznałem, wśród obywateli krążyły plotki, że zabójstwa wymienionych Ukraińców dokonał mój brat Malinowski Włodzimierz s. Antoniego, żeby pomścić śmierć naszego brata Juchniewiczza Jana s. Stefana. Mniej więcej tydzień po zabójstwie Ukraińców, to jest pod koniec listopada 1943 roku, we w[si] Plebanówka, ktoś – nie wiem, kto – dokonał napadu na Polaków, w wyniku którego zostali zabici:

1. Malinowski Ignacy, imienia ojca nie znam, około 24–25 lat, Polak, pracował jako robotnik przy remoncie szosy.

то есть к концу ноября месяца 1943 года, в с. Плебановке, не знаю кем, было совершено нападение на поляков, в результате которого оказались убитыми:

1. Малиновский Игнат, отчества не знаю, около 24–25 лет, поляк, работал рабочим на ремонте шоссейной дороги.

2. Малиновский Николай, отчества не знаю, около 45–50 лет, поляк, занимался сельским хозяйством.

3. Малиновский Кароль, отчества не знаю, около 45 лет, поляк, занимался сельским хозяйством.

4. Малиновский Юзеф Михайлович, около 35 лет, поляк, занимался сельским хозяйством.

5. Тураньский Кароль Казимирович, 1903 г. рождения, работал бригадиром на ремонте шоссейной дороги.

6. Тарка Михаил, отчества не знаю, 1903 г. рождения, поляк, занимался сельским хозяйством.

7. Длива, имени и отчества не знаю, около 50 лет, поляк, занимался сельским хозяйством.

8. Смолянский, имени и отчества не знаю, около 38 лет, поляк, занимался сельским хозяйством.

9. Микусь, имени и отчества не знаю, около 70 лет, поляк, занимавшийся рыбной ловлей.

Кроме этого Матковский Онуфрий¹, по отчеству не знаю, около 65–70 лет, поляк, работал ветеринарным врачом, был сильно изранен холодным оружием, но остался жив и в настоящее время, якобы, проживает в с. Плебановке.

Утром, после убийства перечисленных выше поляков, житель с. Плебановки Сливинский Станислав, призванный в Красную Армию, нашел бумажку, прибитую в с. Плебановке на телеграфном столбе, в которой было написано: „За четырех наших братьев, убитых Малиновским Владимиром на украинской земле, мы уничтожили десять поляков”, „Если поляки повторять убийства украинцев, то мы будем поступать также и в дальнейшем”.

Больше по существу поставленного вопроса показать ничего не имею.

[...]

Допрос прерван в 02 ч. 10 м. 22.9.44 г. с перерывом на один час.

Ответы на поставленные вопросы с моих слов записаны правильно, протокол прочитан мне вслух. В чем и расписываюсь:

(—) Малиновский

2. Malinowski Mikołaj, imienia ojca nie znam, około 45–50 lat, Polak, uprawiał ziemię.

3. Malinowski Karol, imienia ojca nie znam, około 45 lat, Polak, uprawiał ziemię.

4. Malinowski Józef s. Michała, około 35 lat, Polak, uprawiał ziemię.

5. Turański Karol s. Kazimierza, urodzony w 1903 r., Polak, pracował jako brygadzysta przy remoncie szosy.

6. Tarka Michał, imienia ojca nie znam, urodzony w 1903 r., Polak, uprawiał ziemię.

7. Dliwa, imienia ani imienia ojca nie znam, około 50 lat, Polak, uprawiał ziemię.

8. Smolański, imienia ani imienia ojca nie znam, około 38 lat, Polak, uprawiał ziemię.

9. Mikuś, imienia ani imienia ojca nie znam, około 70 lat, Polak, rybak.

Poza tym Matkowski Onufry¹, imienia ojca nie znam, około 65–70 lat, Polak, pracował jako lekarz weterynarii, był ciężko poraniony bronią białą, ale pozostał przy życiu. Obecnie mieszka podobno we w[si] Plebanówka.

Nazajutrz rano po zabójstwie wymienionych wyżej Polaków, powołany do Armii Czerwonej mieszkaniec w[si] Plebanówka Śliwiński Stanisław znalazł przybitą do słupa telegraficznego we w[si] Plebanówka kartkę, na której było napisane: „Za czterech naszych braci zabitych przez Malinowskiego Włodzimierza na ukraińskiej ziemi, zlikwidowaliśmy dziesięciu Polaków”, „Jeżeli Polacy będą w dalszym ciągu zabijać Ukraińców, zrobimy to samo w przyszłości”.

Więcej w sprawie postawionego mi pytania nic nie mogę zeznać.

[...]

Przesłuchanie przerwano 22.9.44 r. o g[odzinie] 02 m[inut] 10 (z jednogodzinną przerwą).

Odpowiedzi na postawione pytania z moich słów zapisano wiernie, protokół przeczytano mi, co potwierdzam podpisem:

(—) Malinowski

Przesłuchał:

Śledczy Oddz[iału] Śled[czego] UNKGB TO

Lejtenant b[ezpieczeństwa] p[a]ństwowego]

(—) Bieszczastnow

Допросил:

Следователь следотд[ела] УНКГБ по ТО

Лейтенант г/б

(—) Бесчастнов

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 1020, арк. 332–364.

Оригінал, рукопис.

Примітки

¹ Матковський Онуфрій (1873–1970), був важко поранений шаблями, у результаті чого став інвалідом; після війни в Польщі; напад мав місце 24 листопада.

PA SBU, F. 13, spr. 1020, k. 332–364.
Oryginał, rękopis.

Przypisy

¹ Matkowski Onufry (1873–1970), został ciężko poraniony szablami, w wyniku czego doznał trwałego inwalidztwa; po wojnie w Polsce. Napad miał miejsce 24 listopada.

Комунікат „Оборонців українського народу” від 1 січня 1944 р.

Комунікат

Дня 11 XII 1943 р. кількох поляків – фабричних сторожів з тютюневої фабрики в Ягольниці під проводом інж[енера] Коміновського (поляка, а під фірмою фольксдойчера – запеклого шовініста й ворога українського, польського і німецького народів), на донос Кожелі Людвика (з Хом'яківки) – виконали бандитський напад на українську молодь в селі Хом'яківка біля Ягольниці. Під час цього наскоку зловили одного хлопця й дві дівчини. Їх по-звірськи побили й віддали в руки німецької поліції, закидуючи ним, майже дітям, приналежність до підпільної організації. Очевидно, що це гидкий наклеп. Ці молоді люди зовсім невинні. Четвертого, також невинного молодого українця, вхопив цей самий звір Коміновський у селі Салівка.

Злочинна робота Коміновського й його заушників діє виразно на шкоду українського й польського народів і відсуває можливість порозуміння між цими двома народами. Таких злочинів безкарно пропускати ми не можемо! Тому впроваджуємо збірну відповідальність: за злочини, що їх поповнять поляки на українському населенні, впаде відповідальність на польське громадянство. Один за всіх, всі за одного!

Коміновський віддав у руки німців 4 українських хлопців і дівчат. За те ми взяли тільки 12 поляків з Хом'яківки як закладників. Якщо до тижня від дати появи цього комунікату, арештованих на Хом'яківці й Салівці українських хлопців і дівчат не звільнять з тюрми – всі 12 поляків-закладників згинуть. (Вони до тепер живі!).

Остерігаємо, що за дальші акти терору на українському населенні, поповнені польськими бандитами, відповідь польське населення і за кожну жертву терору заплатить десятикратно! Польське громадянство мусить вже вкінці зрозуміти, що ворожою поставою до українського народу готує собі нещадну загибелю і знищення! Тільки приязнь Українського Народу може забезпечити поляків від винищення. На цю приязнь польське населення Українських Земель мусить собі заслужити.

1 січня 1944 р.

Оборонці Українського Народу

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 253.

Оригінал, машинопис.

Komunikat „Obrońców Narodu Ukraińskiego” z 1 stycznia 1944 r.

Komunikat

Dnia 11 XII 1943 r. kilku Polaków – dozorców fabrycznych z fabryki wyrobów tytoniowych w Jagielnicy pod przewodnictwem inż. Kominowskiego (Polaka, Volksdeutscha – zacieklego szowinisty oraz wroga narodów ukraińskiego, polskiego i niemieckiego) na podstawie donosu Koźeli Ludwika (z Chomiakówki) – dokonało bandyckiego napadu na młodzież ukraińską we wsi Chomiakówka koło Jagielnicy. Podczas tego napadu złapali jednego chłopca i dwie dziewczyny. [Młodzież] została w bestialski sposób pobita i wydana w ręce niemieckiej policji. Tym, prawie że dzieciom, zarzucano przynależność do organizacji konspiracyjnej. Oczywiście, jest to ohydne oszczerstwo. Ci młodzi ludzie wcale nie są winni. Ten sam zbir Kominowski schwycił we wsi Salówka czwartego, również niewinnego młodego Ukraińca.

Zbrodnicza działalność Kominowskiego i jego zauszników wyraźnie działa na szkodę narodów polskiego i ukraińskiego oraz odsuwa możliwość porozumienia pomiędzy tymi dwoma narodami. Takich zbrodni nie możemy darować bezkarnie! Dlatego wprowadzamy odpowiedzialność zbiorową: za zbrodnie, których dokonują Polacy na ludności ukraińskiej, odpowiedzialność spadnie na społeczność polską. Jeden za wszystkich, wszyscy za jednego!

Kominowski przekazał w ręce Niemców 4 ukraińskich chłopców i dziewcząt. Za to wzięliśmy jako zakładników tylko 12 Polaków z Chomiakówki. Jeśli w ciągu tygodnia, od dnia ogłoszenia tego komunikatu, aresztowani w Chomiówce i Salówce ukraińscy chłopcy i dziewczęta nie zostaną wypuszczeni z więzienia – 12 Polaków zakładników zginie. (W chwili obecnej oni żyją!).

Ostrzegamy, że za dalsze akty terroru dokonane przez polskich bandytów na ludności ukraińskiej odpowie ludność polska i za każdą ofiarę terroru zapłaci dziesięciokrotnie! Społeczność polska musi w końcu zrozumieć, że wskutek wrogiej postawy wobec narodu ukraińskiego szykuje sobie zagładę i zniszczenie! Tylko przyjaźń Narodu Ukraińskiego może uchronić Polaków przed zagładą. Na tę przyjaźń ludność polska Ziemi Ukraińskiej musi sobie zasłużyć.

1 stycznia 1944 r.

Obrońcy Narodu Ukraińskiego

*PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 34, k. 253.
Oryginał, maszynopis.*

**Протокол СБ ОУН від 30 січня 1944 р. у справі нападу
на українців села Соколів**

Протокол
в справі польського бандитського нападу
на мирних укр. громадян села Соколів пов. Підгайці

Дня 16.1.44 р. гурток хлопців з с. Соколів вибралися з колядою на присілок Ганчірки. Звідтам вертали ніччю підводою домів. Між Соколовом і Ганчіркою напала на них польська банда в числі 5 чоловік, яка кинулась на підводу, наперед освітивши її електричними лямпками. Їхнє озброєння були ножі і багнети. Між нападеними і бандитами навязалася бійка. Кожний з бандитів старався поконати свою жертву атакуючи ножем чи багнетом. В висліді було трьох українців ранено, а саме: Дзюрбан Гринько – дістав удар багнетом в ліву руку, Лопатинський М. дістав легку рану ножем в карк і станичний с. Соколів одержав рану в руку, де перетято два пальці аж до кості. Нападени українці не втратили притомності, але боролися доти з бандитами, доки не порозганяли їх, а одного з бандитів схопили з собою і відставили на укр. станицю поліції в Золотниках.

При поліційнім допиті бандит признався, що банда мала на меті: кожний бандит мав зарізати одного українця.

В тім часі, коли українці зі схопленим бандитом поїхали на укр. поліцію, прочі бандити побігли до с. Соколів, де зорганізували більшу банду поляків в числі 28 чоловік, озброєних в сокири, сапи, граблі і ін., бігали по селу, шукаючи за пірваним бандитом в цілі відбиття – не знаючи, що його відставлено на укр. поліцію. Рівно ж шукали за тими хлопцями, що пірвали бандити. На підставі зізнань схопленого бандита, група складалася з таких осіб:

1. Павлович Влодзімеж,
2. Штовбак Влодзімеж,
3. Мнєвскі Влодзімеж,
4. Гіряк Влодзімеж,
5. Бочан Ваврик.

Вище вимінені поляки походять з села Соколів.

Постій, 30 I 1944 р.

*ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 204.
Оригінал, машинопис.*

**Protokół SB OUN z 30 stycznia 1944 r. w sprawie napadu
na Ukraińców ze wsi Sokołów**

Protokół
w sprawie polskiego napadu bandyckiego
na cywilnych ukr[aińskich] obywateli wsi Sokołów pow[iat] podhajecki

Dnia 16.1.1944 r. kilku chłopaków ze w[si] Sokołów wybrało się z koledą na przysiółek Hanczirki. Stamtąd wracali nocą podwodą do domu. Między Sokołowem a Hanczirkami napadła na nich polska banda licząca 5 ludzi, którzy rzucili się na podwodę po oświetleniu jej elektrycznymi latarkami. Uzbrojeni byli w noże i bagnety. Pomiędzy napadniętymi a bandytami wywiązała się walka. Każdy z bandytów starał się pokonać swoją ofiarę, atakując ją nożem lub bagnetem. W rezultacie trzech Ukraińców zostało rannych, a mianowicie: Dziurban Hryńko – został uderzony bagnetem w lewą rękę, Łopatynskij M. został lekko ranny nożem w szyję, a staniczny w[si] Sokołów odniósł ranę w rękę – rozcięto mu dwa palce aż do kości. Napadnięci Ukraińcy nie ulegli panice, lecz walczyli z bandytami dopóty, dopóki nie przepędzili ich, a jednego nawet złapali i odstawili na posterunek ukr[aińskiej] policji w Złotnikach.

Podczas policyjnego przesłuchania bandyta zeznał, co banda miała na celu: każdy bandyta miał zarznąć jednego Ukraińca.

W tym czasie, gdy Ukraińcy ze złapanym bandytą pojechali na ukr[a-
ińską] policję, pozostali bandyci pobiegli do w[si] Sokołów, gdzie zorganizowali większą bandę Polaków liczącą 28 ludzi uzbrojonych w siekiery, motyki, grace i in. Biegali oni po wsi i szukali porwanego bandyty, by go odbić, nie wiedząc, że został odstawiony na ukr[aińską] policję. Szukali również chłopców, którzy porwali bandytę. Na podstawie zeznań schwytanego bandyty, grupa składała się z następujących osób:

1. Pawłowicz Włodzimierz,
2. Sztowbak Włodzimierz,
3. Mniewski Włodzimierz,
4. Hiriak Włodzimierz,
5. Boczan Wawrek.

Wymienieni wyżej Polacy pochodzą ze wsi Sokołów.

Postój, 30 I 1944 r.

*PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 34, k. 204.
Oryginał, maszynopis.*

**Витяг із огляду ОУН від 28 лютого 1944 р.
про становище на Перемишльщині**

ПЕРЕМИШЛЬЩИНА

ОГЛЯД

суспільно-політичних відносин
(за час від 8 I до 28 II 1944 року)

[...]

б) Поляки:

1. Польські маси: в настроях польських мас помітно депресію. Втихли усякі поголоски зі змістом себепевности. Серед зпролетаризованих польських кругів закріплюється орієнтація на В. Василевську; вірять в позитивні зміни для польського питання, Конституції СРСР. В Ярославщині кольпортували „Відозву В. Василевської”, в якій закликається польське суспільство до боротьби проти німців, є заклики, щоб нарід польський орієнтувався на уряд „Радзецке Польскі” – як єдиного виразника і репрезентанта боротьби польського народу за свою самостійність (відозви поки що не маю в своїх руках). Більшість поль[ських] мас вичікує нетерпеливо зміни політ[ичних] обставин (хоч би і на гірше), уважаючи, що в цей спосіб приспішиться позитивна реалізація польського питання на міжнародній арені.

2. Підпольні організації: в протягу звітового часу не провели більших акцій на жодних протидіючих відтинках, за виїмком кількох випадків. Можна сказати – причаїлися. На таку поставу вплинули слідуєчі причини: а) арешти (через провокації – Коросно, і всипа – Перем.), б) можливість приходу більшовиків, в) неуспіх польської проблеми на міжнародній арені. Рівночасно зараз проводять внутрішнє перегрупування своїх сил і стараються створити вищу сітку, усунувши „неблагонадьожний” елемент (чого в них не бракує – конфіденційні відомості).

[...]

Постій, дня 28 II 1944 р.

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 71, арк. 129–133.

Оригінал, машинопис.

**Fragment przeglądu OUN
z 28 lutego 1944 r. – rejon przemyski**

PRZEMYSKIE

PRZEGLĄD

stosunków społeczno-politycznych
(za okres od 8 I do 28 II 1944 roku)

[...]

b) Polacy:

1. Polskie masy: w nastrojach polskich mas daje się zauważyć przygnębienie, a z wszelkich pogłosek zniknęła pewność siebie. Wśród proletariackich kręgów polskich umacnia się orientacja na W. Wasilewską; wierzą, że [nastąpią] pozytywne zmiany w kwestii polskiej [dzięki] Konstytucji ZSRS. W Jarosławskim kolportowano „Odezwę W. Wasilewskiej”, w której wzywa się społeczeństwo polskie do walki przeciwko Niemcom oraz apeluje o przejście narodu Polskiego na stronę rządu „Polski Sowieckiej” – jako jedyne go wyraziciela i reprezentanta walki narodu polskiego o niepodległość (odezwy na razie nie zdobyłem). Większość pol[skich] mas czeka z niecierpliwością na zmianę sytuacji politycznej (nawet na gorsze), uważając, że w ten sposób przyspieszy się pozytywne rozwiązanie sprawy polskiej na arenie międzynarodowej.

2. Organizacje konspiracyjne: w okresie sprawozdawczym nie zorganizowały większych akcji na żadnym z odcinków przeciwdziałania, z wyjątkiem kilku wypadków. Można powiedzieć, że przyczaiły się. Na taką postawę wpłynęły następujące sprawy: a) aresztowania (wskutek prowokacji – Krosno i wsypa – Przemyśl), b) możliwość nadejścia bolszewików, c) niepowodzenia w sprawie polskiej na arenie międzynarodowej. Jednocześnie dokonują wewnętrznego przegrupowania sił i usiłują lepiej zakonspirować się, usuwając element „niepewny” (którego u nich nie brakuje – informacja od konfidenta).

[...]

Postój, dnia 28 II 1944 r.

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 71, k. 129–133.

Oryginał, maszynopis.

Звіт українського підпілля від 9 лютого 1944 р. про антипольські акції

ЗВІТ

Відплатні акції:

В ночі 3–4 лютого відділ „Сіроманців”¹ виконав відплатну акцію на польське с. Ганачів п. Перемишляни. ^aВбито біля 160 [?] поляків, ранено около 200, а решта згоріла у вогні. ^a Село спалено у [...] ⁶%. Лишилися лише муровані хати і костел.

Ляшня ставила великий опір: стріляли з трьох скорострілів, МП, крісів, гранатометів і ручних гранат. Багато боронилися теж граблями, сокирами і т. д.

Зброї їхньої не здобуто. Все згоріло. З нашої сторони втрачено 734 набоїв та гранат. Втрат у людях жодних. Протокол перемл.

Дня 5 II виконано відплатну акцію на поляків в с. Слобідка Волшівецька² п. Рогатин. ^aВбито 12 мужчин і 9 ранено. ^a Ляхи з цього села видали районowego коменданта, якого цього дня розстріляно в Станіславові. Про це теж буде окремих протокол.

[...]

Постій, 9 II 1944.

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 254.

Оригінал, машинопис.

Примітки

^{a-a} Підкреслено від руки.

⁶ Нерозбірлива цифра.

¹ У 1942 в районі Долини було створено Школу військових кадрів ОУН „Тигри”. Вона стала навчальною базою для сотні „Сіроманців” Дмитра Карпенка, псевдо „Яструб”. Сотня була створена в 1943 в Карпатах, була підпорядкована ВО „Лисоня”. Навесні 1944 передислокувалася на Любачівщину. Брала участь в атаках, м. ін., на Ганачів, Гуту Пеняцьку, Великі Очі. Восени 1944 повернулася до ВО „Лисоня” (Тернопільщина) і була переформована в курінь (тому в літературі дуже часто можемо знайти згадки про курінь „Сіроманців” вже навесні 1944).

² Так у тексті; правильно: Слобідка Більшовцівська Більшовцівського району Станіславської області, нині – Слобідка Більшівцівська Галицького району Івано-Франківської області.

Sprawozdanie ukraińskiego podziemia z 9 lutego 1944 r. dotyczące akcji antypolskich

SPRAWOZDANIE

Akcje odwetowe:

W nocy z 3 na 4 lutego oddział „Siromanciw”¹ dokonał akcji odwetowej na polską w[ieś] Hanaczów p[owiat] przemysłański. ^a-Zabito około 160 [?] Polaków, raniono około 200, a reszta spaliła się. ^a Wioska została spalona w [...] ^b %. Pozostały tylko murowane chałupy oraz kościół.

Ludzie stawiali silny opór: strzelali z trzech karabinów maszynowych, MP, karabinów, granatników, rzucano ręczne granaty. Wielu broniło się również grabiami, siekierami itd.

[Broni] ich nie zdobyliśmy. Wszystko spaliło się. Po naszej stronie zużyto 734 naboje i granaty. Żadnych strat w ludziach. Protokół prześle.

Dnia 5 II dokonano akcji odwetowej na Polakach we w[si] Słobódka Bołszowiecka p[owiat] rohatyński. ^a-Zabito 12 mężczyzn, a 9 zostało rannych. ^a Lachy z tej wsi wydali komendanta rejonowego, który w tym dniu został rozstrzelany w Stanisławowie. O tym też będzie oddzielny protokół.

[...]

Postój, 9 II 1944

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 34, k. 254.

Oryginał, maszynopis.

Przypisy

^{a-a} Podkreślono odręcznie.

^b Liczba nieczytelna.

¹ W 1942 w rej. Doliny powstała Szkoła Kadr Wojskowych OUN „Tyhry” („Tygrysy”). Stała się ona bazą szkoleniową dla sotni „Siromanciw” Dmytra Karpenki ps. „Jastrub”. Sotnia powstała w 1943 w Karpatach, była podporządkowana WO „Łysonia”. Wiosną 1944 przegrupowała się w Lubaczowskie. Brała udział w atakach m. in. na Hanaczów, Hutę Pieniacką i Wielkie Oczy. Jesienią 1944 powróciła do WO „Łysonia” (Tarnopolskie) i została przemianowana w kureń (stąd też w literaturze nierzadko błędnie mowa o kureniu „Siromanciw” już wiosną 1944).

**Витяг із агентурної справи НКДБ УРСР „Звірі”
про події в Гуті Пеняцькій**

Выписка
из аг[ентурного] дела № 40 „Звери”, арх. № 2387,
стр. 26, 50, 55, 56, 112.

28 февраля 1944 года в 5–6 часов утра украинские националисты совместно с войсками дивизии „СС-Галичина” окружили село Гута-Пеняцко¹ Пониковоецкого района Львовской обл., где проживали поляки, обстреляли село, после чего вошли в село, всех жителей данного села собрали на площадь к церкви, население разбили на группы и по группам заводили в сараи, закрывали их, после чего обливали их горючим и сжигали вместе с людьми, кто из них пытался бежать, их расстреливали и бросали в огонь.

Таким путем расстреляли и сожгли более 700 человек поляков, 120 домов с надворными постройками. Скот, хлеб и другое имущество увезено бандитами.

Житель села Гута-Пеняцко Кобелянский Франко Иосифович рассказал, что „28 февраля 1944 года рано утром из леса дали две ракеты, затем на наше село стали стрелять, после стрельбы, вскоре из леса, со всех концов села, наше село окружили немцы и гражданские, все они были вооружены автоматами и винтовками, шли в село и со всех концов стреляли. Немцы и гражданские вошли в село и стали сгонять все население села на площадь к церкви, а когда собрали мужчин, женщин, стариков и детей, то немцы и гражданские брали людей нашего села по 20–30 чел., загоняли в сараи, закрывали помещение и зажигали помещение с людьми, а которые пытались бежать, то их убивали, таким образом было убито и сожжено 680–700 чел., уведен весь скот, вывезена обувь и одежда”.

Житель села Гута-Пеняцко рассказывает: „28 февраля 1944 года на наше село рано утром стали стрелять, затем после стрельбы вскоре в село пришли войска «СС» с немцами, но немцев было мало, много было гражданских мужчин с подводами. Эсесовцы были украинцы, они прошли по всем хатам и собирали всех стариков, детей и молодежь на площадь к церкви, часть людей загнали в церковь, а потом какой-то комендант из эсесовцев, он говорил на украинском языке, брал стариков и детей и группами отправляли в сарай и там их закрывали, сарай зажигали и люди вместе с сараем сгорали.

Wyciąg ze sprawy agenturalnej NKGB USRS „Zwiery” dotyczący wydarzeń w Hucie Pieniackiej

Wyciąg
ze sprawy ag[enturalnej] nr 40 „Zwiery”, jedn. arch. 2387,
s. 26, 50, 55, 56, 112.

28 lutego 1944 roku o godzinie 5–6 rano nacjonałiści ukraińscy wspólnie z wojskami dywizji „SS-Galizien” okrążyli zamieszkałą przez Polaków wieś Huta Pieniacka rejonu podkowieńskiego obw[odu] lwowskiego, ostrzelali wieś, po czym wkroczyli do niej. Wszystkich mieszkańców wsi zebrali na placu przed cerkwią, podzielili na grupy i grupami prowadzili do szop, które zamykali, po czym oblewali je łatwopalną cieczą i palili razem z ludźmi. Tych, którzy próbowali ratować się ucieczką, rozstrzeliwali i rzucali w ogień.

W ten sposób rozstrzelali i spalili ponad 700 osób narodowości polskiej, [zniszczyli] 120 domów z zabudowaniami gospodarskimi, uprowadzili bydło oraz wywieźli zboże i inne rzeczy.

Mieszkaniec wsi Huta Pieniacka Kobielański Franciszek s. Józefa opowiedział, że: „28 lutego 1944 roku wczesnym rankiem z lasu dano sygnał świetlny – dwie rakiety sygnałowe, po czym rozpoczęto ostrzał wsi. Niedługo po ostrzale z lasu, naszą wieś okrążyli ze wszystkich stron Niemcy i cywile. Uzbrojeni byli w automaty i karabiny. Wkroczyli do wsi ze wszystkich stron i strzelali. Niemcy i cywile po wejściu do wsi spędzili wszystkich mieszkańców na plac przed cerkwią. Gdy zgromadzili mężczyzn, kobiety, starców i dzieci, brali mieszkańców naszej wsi po 20–30 os[ób], zapędzali do szop, zamykali je i podpalali wraz z ludźmi, zabijając tych, którzy próbowali uciekać. W taki sposób zabito i spalono 680–700 os[ób], całe bydło uprowadzono, a obuwie i odzież wywieziono”.

Mieszkaniec wsi Huta Pieniacka opowiada: „Wczesnym rankiem 28 lutego 1944 roku nasza wieś była ostrzeliwana. Niedługo po ostrzale do wsi wkroczyły wojska «SS» z Niemcami, lecz Niemców było mało, wielu było mężczyzn – cywilów na podwodach. Esesmani byli Ukraińcami, obeszlili oni domy i zebrali wszystkich starców, dzieci i młodzież na placu przed cerkwią, część ludzi zapędzili do cerkwi. Następnie jakiś komendant esesman, mówiący po ukraińsku, grupami kierował starców i dzieci do szop. Tam ich zamykano i podpalano szopy, które paliły się wraz z ludźmi.

Znajdowałem się w cerkwi i bałem się wyjść. Esesman wywołał mnie z cerkwi. Zebrano nas w grupę liczącą około 40–50 ludzi, wśród których

Я находился в церкви и боялся выходить, меня эсесовец вызвал из церкви, собрал нас группой, были среди нас дети, старики и женщины, и примерно 40–50 человек нас повели к одному из сараев, когда мы подходили к сараю, то видели, как горели другие сараи, и в них нечеловеческими голосами кричали люди, здесь мы узнали, что нас сжигают. Народ бросился бежать, а в это время эсесовцы из автоматов расстреливали людей. Я упал между камней и остался жив. Затем нас живых собрали обратно в сарай, закрыли дверь и зажгли, когда горел сарай, в это время я выломал две доски и выбежал из-под огня и убежал в лес. Остальные все сгорели”.

Участник банды УПА Довгань Юстин Васильевич показал: „Не помню точно, какого числа, но хорошо знаю, что в конце февраля 1944 года, рано утром ко мне на квартиру зашел Мельник Иван Захарович и приказал мне, чтобы я быстро явился к хате Якимова Якуба, где получить оружие.

При этом он мне сообщил, что сейчас вся банда УПА совместно с Волынской и немецкими войсками «СС-Галичина» двинется на село Гута-Пеняцк.

Я явился в вышеуказанное место, получил у Якимова Якуба винтовку русского образца и 15 штук к ней боевых патронов, а Мельник Иван, Якимов Якуб и командир волынской банды УПА объявили всем участникам, что сейчас мы двинемся на село Гута-Пеняцк для расправы с населением, ибо они помогают красным партизанам.

После этих коротких сообщений и приготовлений стали двигаться немецкие войска «СС-Галичина» на повозках численностью около 200 чел., впереди их в санях поехали староста сельуправы Кавеч Иосиф Максимович с командиром – немцем в чине капитана, и отдельными санями также впереди поехали Жарковский Василий Иванович и Жарковский Стефан.

Примерно минут через 15–20 после немцев стала двигаться на Гуту-Пеняцк и наша банда совместно с волынской бандой УПА, и как мы только стали подходить к вышеуказанному селу, немцы открыли артиллерийский огонь из двух пушек и пулеметов, одновременно окружая село со всех сторон.

Участники банды УПА, подошедшие к этому времени, по команде Мельника Ивана Захаровича и Жарковского Петра, совместно с командиром волынской банды тоже окружили село и выполняли то, что делали немцы, т. е. поджигали дома и различные постройки, а жителей его конвоировали в костел. Пытавшихся скрыться расстреливали на месте, а также открывали сильный ружейный огонь из винтовок по убегающим.

znajdowały się dzieci, starcy i kobiety i poprowadzono nas do jednej z szop. Gdy podchodziliśmy do szopy, widzieliśmy jak paliły się inne, w których nieludzkimi głosami krzyczeli ludzie. Tak więc dotarło do nas, że nas spalą. Ludzie zaczęli uciekać, a esesmani rozstrzelali ich z automatów. Padłem na ziemię między kamienie i przeżyłem. Następnie nas, pozostałych przy życiu, zgromadzili z powrotem w szopie, zamknęli drzwi i podpalili. Gdy szopa płonęła, wyłamałem dwie deski, wybiegłem z ognia i uciekłem do lasu. Wszyscy pozostali spalili się”.

Członek bandy UPA Dowhań Justyn s. Wasyla zeznał: „Nie pamiętam dokładnie daty, lecz dobrze wiem, że pod koniec lutego 1944 roku, wczesnym rankiem, do mojego mieszkania wpadł Melnyk Iwan s. Zachara i kazał mi szybko stawić się przed chałupą Jakimowa Jakiwa, gdzie otrzymam broń.

Przy tym powiadomił mnie on, że zaraz cała banda UPA wspólnie z [bandą z] Wołynia i niemieckimi wojskami «SS-Galizien» ruszy na wieś Huta Pieniacka.

Stawiłem się w wymienionym wyżej miejscu, gdzie Jakimow Jakiw wydał mi karabin rosyjskiego typu i do niego 15 sztuk ostrych naboii. Melnyk Iwan, Jakimow Jakiw i dowódca wołyńskiej bandy UPA oznajmili wszystkim uczestnikom, że zaraz ruszymy na wieś Huta Pieniacka, żeby rozprawić się z mieszkańcami, ponieważ pomagają oni czerwonej partyzantce.

Po otrzymaniu tych krótkich informacji i zakończeniu przygotowań, ruszyły na podwodach niemieckie wojska «SS-Galizien» w [liczbie] 200 ludzi. Na ich czele pojechali saniami starosta *Sieluprawy* Kawecz Josyp s. Maksyma z dowódcą – Niemcem w stopniu kapitana. Drugimi sańmi, również na przedzie, pojechali Żarkowski Wasyl s. Iwana i Żarkowskij Stepan.

Za Niemcami, mniej więcej 15–20 minut później, ruszyła na Hutę Pieniacką również nasza banda wspólnie z wołyńską bandą UPA. Jak tylko zaczęliśmy podchodzić do wymienionej wyżej wsi, Niemcy otworzyli ogień z dwóch armat i karabinów maszynowych, otaczając jednocześnie wieś ze wszystkich stron.

Członkowie bandy UPA, którzy wówczas nadeszli, na rozkaz Melnyka Iwana s. Zachara i Żarkowskiego Petra oraz dowódcy wołyńskiej bandy, również okrążyli wieś i robili to samo, co Niemcy, tzn. podpalali domy i inne zabudowania, a mieszkańców eskortowali do kościoła. Tych, którzy próbowali ukryć się, rozstrzelali na miejscu oraz otwierali silny ogień karabinowy do uciekających.

Po tym, jak pierścień okrążenia, w którym była wieś, zacisnął się i akcja zbliżała się do końca, ludzie z kościoła zostali przeprowadzeni do szop i domów. Następnie zamykano je i podpalano. Mieszkańców wsi Huta

После того, как кольцо, которым было окружено село, сжалось и операция подходила к концу, жителей стали из костела конвоировать в сараи и дома, а затем закрывали и поджигали. Сараев было наполнено жителями села Гута-Пеняцка 4 или 5, в которых находилось примерно 700–750 чел. в общем количестве и все они были сожжены.

Погром вышеуказанного села продолжался с 8 часов утра и до 2–3 часов дня. После чего немецкие войска забрали в основном весь скот – коров, лошадей, овец, свиней, хлеб, а участники банд УПА забрали носильные вещи, домашнюю птицу и другое имущество, затем вместе с немецкими войсками возвратились в село Жарків, где немцы часть скота и, в частности, коров продали за самогон населению.

Примерно через 2 недели после погрома села Гута-Пеняцка наша банда совместно с волынской бандой УПА, а также и бандами УПА окружающих сел произвели налет и погром села Гута-Верхобуска² Олесского района, было расположено в 5-ти км от села Гута-Пеняцка. Причиной погрома этого села, как показано мною выше, явилось то, что жители его также имели связь с красными партизанами.

В результате погрома села Гута-Верхобуска было сожжено около 60–70 домов с надворными постройками, убито также при бегстве из села около 100 человек жителей села. Разграблено бандой УПА имущество и скот жертв погрома”.

Верно: (—)

*ДА СБУ, Ф. 26, оп. 2, спр. 2, арк. 208–211.
Завірена копія, машинопис.*

Примітки

¹ Тут і далі назва села подається за документом, правильно – Гута Поняцька Підкаміньського району, пізніше приєднане до с. Жарків Бродівського району Львівської області.

² Так у тексті; правильно: Гута Верхобужівська.

Pieniacka zapędzono do 4 lub 5 szop, w których znalazło się, ogólnie biorąc, około 700–750 [udzi]. Wszyscy zostali spaleni.

Pogrom wymienionej wsi trwał od 8 godziny rano do 2–3 po południu. Następnie niemieckie wojska zabrały przede wszystkim całe bydło – krowy, konie, owce, świnie oraz zboże, a członkowie bandy UPA wzięli odzież, drób oraz inne rzeczy, po czym razem z niemieckimi wojskami wrócili do wsi Żarków, gdzie Niemcy sprzedali mieszkańcom za wódkę część bydła, głównie krowy.

Mniej więcej 2 tygodnie po zniszczeniu wsi Huta Pieniacka nasza banda wspólnie z wołyńską bandą UPA oraz bandami UPA z okolicznych wsi dokonała napadu i pogromu wsi Huta Wierchobuska rejonu oleskiego, położonej w odległości 5 km od wsi Huta Pieniacka. Przyczyną pogromu tej wsi, jak zeznałem wyżej, było to, że jej mieszkańcy również utrzymywali kontakty z czerwoną partyzantką.

W wyniku pogromu wsi Huta Wierchobuska zostało spalonych około 60–70 domów z zabudowaniami gospodarskimi. Zabito także podczas próby ucieczki ze wsi około 100 mieszkańców. Banda UPA zrabowała mienie i bydło ofiar pogromu”.

Za zgodność: (—)

PA SBU, F. 26, op. 2, spr. 2, k. 208–211.

Kopia uwierzytelniona, maszynopis.

**Протокол допиту СБ ОУН Збігнева Шелінського
від 2 березня 1944 р.**

Справа банди „П”

2 III 1944 р.

Протокол
списаний з поляком Шелінським Збігневом,
з Бербеків¹, пов. Кам. Стр.

Шелінський Збігнєв, син Яна і Марії з Рогодівських зі Львова, ур. 18 II 1902 р. у Львові, середня освіта, підстаршинська школа у Львові, заводовий польський підстаршина.

Дня 2 III 44 р. с. Мазярні Гоголевої², група озброєних людей замордувала узброєних 3 українців зі с. Язениця Руська³. Замордовано Володимира Рудого, ур. 20 I 1905 р. в Язениці Руській, та Михайла і Івана Лабаїв з Язениці Руської. Зачувши крики в тій стороні, зроблено поїздку в ту сторону. У висліді зловлено узброєного Шелінського Збігнева. Задержаний відстрілювався, але ранений у руку мусів заперестати стрільбу. Біля нього знайдено: кріс „Мавзер” та 20 набоїв до нього, дві гранати, документи помордованих Лабаїв і особисті документи.

Придержаний член загону польської боївки Завіше, яка стояла на Бербеках. Член ПСЗ від 1940 р. заводовий підстаршина. Допомігав командантові відділу боївки Завіші та командантові окренгу Ружі (хто такий Ружі не скажу). Завданням боївки Завіші було нищити активний український елемент та вишколювати військово польську молодь.

Шелінські брав участь в нападі на українські села Нивиці і Трійці. В нападі брали участь поляки: Адамів, Шльозаків, Верховлів з Будок Незнанівських, Бербеків, з Язениці Польської, Мазярні Ваврикової та Майдану Старого⁴. В Нивицях зістав Шалінські ранений в ногу та ще досі рани докладно не вилічив. В Трійці згинув його товариш з Мазярні Ваврикової капраль Позняк Станіслав, брат якого Юзеф погрожував за смерть брата знищенням всіх сусідніх українських сіл. Хто застрілив Рудого, він не знає. Сам він зарубав сокирою зв'язаного Михайла Лабая. Він також забрав документи обох братів Лабаїв. Де похоронено трупи він також не знає, бо їздив на засідку до ліса, де його й зловлено.

За зізнанням Шелінського в Бербеках і на Мазярні Гоголевій замордовано 19 українців.

**Protokół przesłuchania przez SB OUN Zbigniewa Szelińskiego
z 2 marca 1944 r.**

Sprawa bandy „P”

2 III 1944 r.

Protokół
spisany z Polakiem Szelińskim Zbigniewem
z Berbeków, pow[iat] kam[ionecki]

Szeliński Zbigniew, syn Jana i Marii z Rohadowskich ze Lwowa, ur. 18 II 1902 r. we Lwowie, wykształcenie średnie, szkoła podoficerska we Lwowie, zawodowy polski podoficer.

Dnia 2 III 44 r. we wsi Maziarnia Gogolowa grupa uzbrojonych ludzi zamordowała 3 uzbrojonych Ukraińców ze w[si] Jazienica Ruska. Zamordowani zostali Wołodymyr Rudyj, ur. 20 I 1905 r. w Jazienicy Ruskiej oraz Mychajło i Iwan Łabajowie z Jazienicy Ruskiej. Po usłyszeniu krzyków udano się w tamtą stronę. W rezultacie został zatrzymany uzbrojony Szeliński Zbigniew. Schwytany ostrzeliwał się, lecz raniony w rękę musiał zaprzestać strzelaniny. Znalezione przy nim: karabin „Mauzer” oraz 20 nabojów do niego, dwa granaty, dokumenty zamordowanych Łabajów i [jego] dokumenty osobiste.

Został zatrzymany członek oddziału polskiej bojówki „Zawiszy”, która stacjonowała w Berbekach. Członek PSZ od 1940 r., zawodowy podoficer. Pomagał komendantowi oddziału bojówki „Zawiszy” oraz komendantowi okręgu Róży (kim jest Róża, nie potrafię powiedzieć). Zadaniem bojówki „Zawiszy” była likwidacja aktywnego elementu ukraińskiego oraz szkolenie wojskowe polskiej młodzieży.

Szeliński brał udział w napadzie na ukraińskie wsie Niwice i Trójca. W napadzie brali udział Polacy: [z] Adamów, Szłozaków [?], Werchołów [?], Budek Nieznanowskich, Berbeków, Jazienicy Polskiej, Maziarni Wawrzkowej oraz ze Starego Majdanu. W Niwicach Szeliński został ranny w nogę, do tej pory rany dobrze nie wyleczył. W Trójcy zginął jego kolega z Maziarni Wawrzkowej kapral Pozniak Stanisław, za którego śmierć jego brat Józef groził zniszczeniem wszystkich sąsiednich ukraińskich wsi. Kto zastrzelił Rudego – on nie wie. Sam zarząbał siekierą skrupowanego Mychajła Łabaję. On również zabrał dokumenty obu braci Łabajów. Gdzie zostały pogrzebane zwłoki, także nie wie, ponieważ jeździł na zasadzkę do lasu, gdzie właśnie został schwytany.

Примітки

¹ Хутір Бербеки, нова назва Межовий Поморянського району, потім Перемишлянського району Львівської області; виключений з обліку у зв'язку з переселенням жителів.

² Так у тексті; правильно: х. Мазарня Гоголева Бузького району Львівської області; виключений з обліку у зв'язку з переселенням жителів.

³ Село Язениця Руська, нова назва Ясениця Кам'янська Бузького району Львівської області; виключене з обліку у зв'язку з переселенням жителів.

⁴ Так у тексті; правильно: Старий Майдан.

Według zeznań Szelińskiego, w Berbekach i w Maziarni Gogolowej
zamordowano 19 Ukraińców.

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 34, k. 215.

Oryginał, maszynopis.

**Протоколи окружного референта СБ ОУН від 8 березня 1944 р.
про ліквідацію польських колоній в районі Калуша**

КАЛУЩИНА

**ПРОТОКОЛ
з ліквідації ТСП-у в Кропивнику**

Найголовнішим осередком активного діяння польського підпілля була фабрика ТСП в Кропивнику. Майже легальні військові вишколи зі зброєю, технічні звена проводу ПОНВУ, а вкінці засідки на українців (арештування, писанина, погоня за кур'єром) стали сильно загрожувати нам по відступі німців. У ТЕСП-і перебував теж провідник ПОНВУ на Підкарпаття Левіцкі і звідти керував всією підпільною роботою (протокол Гавранка).

Знищено цілу колонію мазурську в Кропивнику і всі мешкальні і адміністративні забудовання ТСП-у. Фабрика остала ненарушена.
^a-Знищено около 20 осіб.^a

Окр. Реф. С. Б.

**ПРОТОКОЛ
з ліквідації Нової Верхні**

Польська колонія Нова Верхня славилася провокаторською та донощицькою роботою проти українців. Вона мала зв'язки з кріпом та жандармерією, вислідом яких було вбивство Скакуна та арештування його батька, в якому брали участь поляки з Нової Верхні.

Спалено колонію та зліквідовано актив поляків.

Окр. Реф. С. Б.

КАЛУЩИНА
Справа Ч.IV.

8 III 1944

**ПРОТОКОЛ
з ліквідації Широкого Поля**

Догідне положення Широкого Поля дало широкі можливості розвитку польської підпільної роботи. Зорганізовано там „пляцуфку”,

**Protokoły okręgowego referenta SB OUN z 8 marca 1944 r. dotyczące
likwidacji polskich kolonii w rejonie Kałusza**

KALUSKIE

PROTOKÓŁ
w sprawie TSP w Kropiwniku

Głównym ośrodkiem aktywnego działania polskiego podziemia była fabryka TSP w Kropiwniku. Prawie legalne szkolenia wojskowe z bronią, techniczne drużyny kierownictwa PONWU, a w końcu [urządzenie] zasadzek na Ukraińców (aresztowania, pisanina, pościg za kurierem) zaczęły nam bardzo zagrażać po wycofaniu się Niemców. W TSP przebywał też dowódca PONWU na Podkarpacie Lewicki i stamtąd kierował całą podziemną pracą. (protokół Hawranka).

Zniszczono całą mazurską kolonię w Kropiwniku oraz wszystkie zabudowania mieszkalne i administracyjne TSP. Fabryka pozostała nie tknięta.

^a-Zlikwidowano około 20 osób.^a

Okr[ęgowy] Ref[erent] SB

PROTOKÓŁ
w sprawie likwidacji Nowej Wierzchni

Polska kolonia Nowa Wierzchnia słynęła z działań prowokacyjnych i donosicielstwa na Ukraińców. Miała kontakty z Kripo i żandarmerią, rezultatem czego było zamordowanie Skakuna i aresztowanie jego ojca, w czym brali udział Polacy z Nowej Wierzchni.

Kolonię spalono oraz zlikwidowano polski aktyw.

Okr[ęgowy] Ref[erent] SB

KALUSKIE
Sprawa cz. .../IV.

8 III 1944

PROTOKÓŁ
w sprawie likwidacji Szerokiego Pola [?]

Dogodne położenie Szerokiego Pola dało duże możliwości rozwoju polskiej pracy podziemnej. Została tam zorganizowana „placówka”, której

якої командантом був солтис. „Пляцуфка” та мала 15 крісів. Крім того, мала там знайти теж тимчасове приміщення польська бойова група, яку організовано у Вигоді.

Наведені матеріяли походять з протоколу Гавранка Казимира, члена Окр. Пров. ПОНВ і солтиса, команданта цієї самої „пляцуфки”.

Знищено:

^a-спалено 26 чисел і зліквідовано около 100 осіб.^a При акції натраплено на самооборону членів „пляцуфки”, які відстрілювались і кидали гранати.

Окр. Реф. С. Б.

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 256.

Оригінал, машинопис.

Примітки

^{a-a} Підкреслено від руки.

komendantem był sołtys. W posiadaniu „placówki” było 15 karabinów. Poza tym miała tam znaleźć tymczasowe schronienie polska grupa bojowa zorganizowana w Wygodzie.

Przytoczone materiały pochodzą z protokołu Hawranka Kazymyra, członka Okr[ęgowego] Kier[ownictwa] PONW i sołtysa, komendanta tej samej „placówki”.

Zlikwidowano:

^{a-}Spalono 26 jednostek oraz zlikwidowano około 100 osób.^{-a} W czasie akcji natknięto się na samoobronę członków „placówki”, która ostrzeliwała się i rzucała granaty.

Okr[ęgowy] Ref[erent] SB

*PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 34, k. 256.
Oryginał, maszynopis.*

Przypisy

^{a--a} Podkreślono odręcznie.

Надзвичайний звіт курінного УПА від 14 березня 1944 р.
про події в Підкамені

ЛЬВІВЩИНА
УПА

НАДЗВИЧАЙНИЙ ЗВІТ

В мій терен перейшов курінь УПА. Стаціонував в с. Черниця (Бридщина). Там були німаки і в п'яному стані почали стріляти до наших. Наші їх розброїли і старшину ранили. Пізніше перев'язали рану і відставили до Бродів з відповідним листом. Потім німці приїхали до курінного до с. Черниці. На авті мали білу хоруговку. Почались переговори, які вів зв'язковий старшина. Договорились, що ні німці не будуть стріляти до УПА, ні УПА до німців. Німці запропонували, щоб цей курінь заняв Підкамінь і хоронив ці терени перед бандами, бо стаціонуючі там війська відіслали на поблизький фронт. Курінний на це погодився. Устійнено клички, щоб взаємно не стрілятись. В переговорах курінний домагався зброї і поставив контингент: 10 „Максимів”, 60 кулеметів, 60 крісів, 15 минометів легких, 4 тяжких, 100 фінок¹, 20 пістолів, 2 гарматки, 10 далековидів і карти. Німаки зараз видали 200 крісів, 2 міномети, 6 „Максимів”, 20 лент, 2 легкі кулемети, 12 дисків, 32 000 аmunіції; карти. Той курінний видів лише 2 чоті. Решта вкривається, лише німцям показав місце постою, одначе і втім місці людей всіх не тримає. Німаки зазначили, що вони зброї не можуть видати, бо її не мають під рукою. Дальше німці сказали, що будуть забирати зі собою всіх молодих мужчин. Зараз їх використовують на старім російськiм кордоні до копання окопів. Курінний цьому спротивився, а німці погодилися не брати до роботи мужчин. Їх хоче цей курінний змобілізувати до своїх відділів. Цю політику веде генерал Придман². Якщо наших арештували б, то треба признатися, що з укр. партизан і покликатися на генерала і курінного, то німці випускають. Були вже випадки, що таким способом випустили 3 стрільців і 2 зв'язкових.

Німці в двох повітах: Золочів і Броди заборонили укр. поліції та всім своїм частинам зачіпати наші відділи та стріляти до них, якщо вони переходитимуть. Німці у всіх місцевостях домагаються зв'язків з командирами УПА та ОУН.

Курінь цей робив на польські села акцію. Німці дали нашим до розпорядимости 4 гарматки і танкетку. В цій акції курінь поповнив

**Nadzwyczajny meldunek kurenego UPA z 14 marca 1944 r.
w sprawie wydarzeń w Podkamieniu**

LWOWSKIE
UPA

MELDUNEK NADZWYCZAJNY

Na mój teren przeniósł się kureń UPA. Stacjonował we w[si] Czernica (Brodowskie). Byli tam Niemcy i po pijanemu zaczęli strzelać do naszych. Nasi ich rozbroili i ranili oficera. Później opatrzyli mu ranę i z odpowiednim listem odstawili do Brodów. Potem Niemcy przyjechali do kurenego do w[si] Czernica. Na samochodzie mieli białą chorągiewkę. Rozpoczęły się pertraktacje, które prowadził oficer łącznikowy. Doszli do porozumienia, że Niemcy i UPA nie będą nawzajem do siebie strzelać. Niemcy zaproponowali, żeby kureń zajął Podkamień i osłaniał te tereny od band, bo stacjonujące tam wojska wysłali na pobliski front. Kurenni wyraził na to zgodę. Ustalono hasła, żeby nie strzelać do siebie nawzajem. W czasie rozmów kurenni domagał się broni i określił kontyngent: 10 „Maksimów”, 60 karabinów maszynowych, 60 karabinów, 15 lekkich moździerzy, 4 ciężkie, 100 finek¹, 20 pistoletów, 2 armatki, 10 lornetek i mapy. Niemcy od razu wydali 200 karabinów, 2 moździerze, 6 „Maksimów”, 20 taśm naboju, 2 lekkie karabiny maszynowe, 12 dysków, 32 000 [sztuk] amunicji i mapy. Ten kurenni [widział] tylko dwie czoty. Reszta ukrywa się, Niemcom pokazał tylko miejsce postoju, jednak i w tym miejscu nie trzyma wszystkich ludzi. Niemcy zaznaczyli, że [całej] broni nie mogą wydać, bo nie mają jej pod ręką. Ponadto powiedzieli, że zabiorą ze sobą wszystkich młodych mężczyzn. Natychmiast ich wykorzystają do kopania okopów na starej rosyjskiej granicy. Kurenni sprzeciwił się temu i Niemcy zgodzili się nie brać do roboty mężczyzn. Kurenni chce ich zmobilizować do swoich oddziałów. Taką politykę prowadzi generał Prydman². Gdybyby kogoś z naszych aresztowano, to ma się on przyznać, że jest ukr[aińskim] partyzantem oraz powołać się na generała i kurenego, a wtedy Niemcy wypuszczą go. Były już wypadki, że Niemcy w taki sposób wypuścili 3 strzelców i 2 łączników.

Niemcy w dwóch powiatach: złoczowskim i brodowskim zabronili ukr[aińskiej] policji oraz swoim jednostkom ruszać nasze oddziały i strzelać do nich, gdy te będą przechodziły. Niemcy we wszystkich miejscowościach chcą nawiązywać kontakty z dowódcami UPA i OUN.

нетакт. Вистріляли поляків 300 чоловік. В тім теж жінок. Дальше наші зробили акцію на монастир в Підкамені, де було 700 поляків з Волині. Одначе вони втекли ніччю. Вбито 150 поляків. Німці до цієї акції хотіли нашим дати до розпорядимости літаки і дві сотні німаків. Курінний відмовив. В монастирі здобули великі запаси харчів, аптеку та багато іншого майна.

14 III 1944

*ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 68, арк. 244.
Оригінал, машинопис.*

Примітки

¹ Йдеться про автомати ППШ зразка 1941.

² Правильно: Прюцман Ганс (1901–1945), Обергрупенфюрер СС, генерал дер Ваффен СС і Поліції; в 1941–1944 Вищий командир Поліції і СС спочатку „Ostland und Russland-Nord”, потім „Russland-Süd”; в травні 1945 був схоплений англійцями, після чого вчинив самогубство.

Kureń ten zorganizował akcję na polskie wsie. Niemcy dali naszym do dyspozycji 4 armatki i tankietkę. W akcji tej kureń popełnił nietakt [!]. Wystrzelano 300 Polaków. W tym też kobiety. Później nasi przeprowadzili akcję na klasztor w Podkamieniu, gdzie było 700 Polaków z Wołynia. Jednak uciekli oni w nocy. Zabito 150 Polaków. Niemcy do tej akcji chcieli dać naszym do dyspozycji samoloty i dwie sotnie Niemców. Kurenni odmówił. W klasztorze zdobyli wielkie zapasy prowiantu, aptekę oraz wiele innych rzeczy.

14 III 1944

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 68, k. 244.
Oryginał, maszynopis.

Przypisy

¹ Chodzi o pistolety maszynowe PPSz wz. 1941.

² Właśc. Prützmann Hans (1901–1945), SS Obergruppenführer, General der Waffen SS und Polizei; w l. 1941–1944 Wyższy Dowódca Policji i SS, początkowo „Ostland und Russland-Nord”, potem „Russland-Süd”; w maju 1945 został schwytany przez Brytyjczyków, popełnił samobójstwo.

**Витяг із протоколу допиту Д. Паламарчука
від 2 серпня 1944 р.**

Протокол допроса

ПАЛАМАРЧУК Д. Ф., 1914 года рождения, уроженец села Ивангород Христиновского района Винницкой области, житель г. Одессы, по происхождению из крестьян, служащий, украинец, в 1939 году закончил Одесский педагогический институт, одинокий, с 1939 по 1942 год член ЛКСМУ, со слов не судим. С ноября 1943 года по июль 1944 года находился в УПА под псевдонимом „АНДРИЙЧУК”, он же „ЛИМАН”

От 2 августа 1944 года

Вопрос: Расскажите свою автобиографию.

Ответ: [...] Подружив[шись] с „политвоспитателем” куреня, стоявшем в с. Колодном¹, с „ГОНТАРЕМ” и с командиром „НАЛИВАЙКО”, я узнал у них многое из внутренней жизни УПА.

В то время, как провод выдавал опровержения, оправдываясь перед народом в том, что УПА не имеет ничего общего с немцами, отдельным командирам давалось полное право входить в самые различные сделки с немцами. Например: командир куреня „МАКС”², входивший в группу петлюровского полковника „ИГОРЯ”, помогал немцам сдерживать напор Красной Армии, идущей на Подкамень. За это немцы разрешили бандеровцам ограбить кляштор-крепость, вырезать польское население, прятавшееся здесь, и забрать все ценности-утварь старого, очень богатого костела. Здесь орда бандериады, упившись кровью детей, беззащитных женщин, мужчин, служителей культа – ксендзов, забрала ценности и оставила Подкамень.

Кроме разрешения ограбить кляштор, немцы выдали до полтысячи (точно не знаю) винтовок советских, тысяч 40–45 патронов, 11 „Максимов”, 8 разного калибра минометов, много мин, гранат. Это все поручено было получить у немцев командиру „ГАМАЛИИ”.

[...]

Из материалов, которые я видел у „СЕРГЕЯ”, его беседы с „СЕРЕДОЙ”, со статьи „В новой действительности”, мне удалось устано-

**Fragment protokołu przesłuchania D. Pałamarczuka
z 2 sierpnia 1944 r.**

Protokół przesłuchania

PAŁAMARCZUK D. F., urodzony w 1914 roku we wsi Iwanhorod rejonu christinowskiego obwodu winnickiego, mieszkaniec m. Odessy, pochodzenie społ[eczne] – z chłopów, urzędnik, Ukrainiec, w 1939 roku ukończył Odeski Instytut Pedagogiczny, kawaler, od 1939 do 1942 roku członek LKSMU, ze słów nie karany. Od listopada 1943 roku do lipca 1944 roku był w UPA pod pseudonimem „ANDRIJCZUK”, *on że* „LIMAN”

Z 2 sierpnia 1944 roku

Pytanie: Podajcie swój życiorys.

Odpowiedź: [...] Zaprzyjaźniwszy się z „wychowawcą polit[ycznym]” kurenia, który stacjonował we w[si] Kołodno, z „HONTAREM” oraz z dowódcą „NAŁYWAJKO”, dowiedziałem się od nich sporo o życiu wewnętrznym w UPA.

Podczas gdy Prowid odpierał zarzuty i tłumaczył się przed narodem, że UPA nie ma nic wspólnego z Niemcami, poszczególnym dowódcom dawano pełną swobodę w kwestiach wchodzenia z nimi w różne porozumienia. Na przykład: dowódca kurenia „MAKS”¹, który wchodził w skład grupy petlurowskiego pułkownika „IHORA”, pomagał Niemcom powstrzymać napór Armii Czerwonej nacierającej na Podkamień. Za to Niemcy pozwolili banderowcom zrabować klasztor – fortecę, wyrznąć ukrywającą się tam ludność polską oraz zabrać wszystkie przedmioty wartościowe – paramenty kościelne starego, bardzo bogatego kościoła. Tam horda banderowców, upojona krwią dzieci, bezbronných kobiet, mężczyzn, duchowieństwa – księży, zabrała cenne rzeczy i opuściła Podkamień.

Poza pozwoleniem na obrabowanie klasztoru, Niemcy wydali do pół tysiąca (dokładnie nie wiem) sowieckich karabinów, około 40–45 tysięcy nabojęw, 11 „Maksimów”, 8 moździerzów różnego kalibru, dużo min. Polecono dowódcy „HAMALIJI”, by wziął to wszystko od Niemców.

[...]

Z materiałów, które widziałem u „SERHIJA”, z jego rozmowy z „SEREDA” i z artykułu „W nowej rzeczywistości” udało mi się ustalić, że w OUN

вить, что в ОУН произошел раскол и „СЕРГЕЙ” и „СЕРЕДА” все чаще и более открыто начали критиковать программу ОУН, ее устройство, стратегию и тактику.

Закидывали бандеровщине следующие ошибки:

1. ОУН ставила вопрос „Украина – для украинцев” и этим оттолкнула от себя массы.

2. ОУН пошла на службу фашистам.

3. С благословения ОУН УПА вырезала тысячи ни в чем невинного польского населения. При этом занималась грабежами.

4. ОУН создала СБ, которая при помощи пута и топора помогает „прививать” массам украинские национальные идеи.

5. ОУН не сумела поднять массы восточной Украины.

6. ОУН начала строить „Украинское независимое государство”, делать „революцию” силами крестьян, оставляя в стороне рабочий класс, являющийся в действительности главной ведущей силой всякой революции.

[...]

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 372, т. 16, арк. 1–17.

Копія, машинопис.

Документ без підпису.

Примітки

¹ Так у тексті; правильно: Колодно Велике, перейменоване Велике Колодно.

² Скорупський Максим (1915–1981), псевдо „Макс”; в ОУН з 1939, в 1939–1940 служив у Веркшущі; з 1941 в ОУН-М; з 1943 ПЗ ОУН-М „Хріна” (командир чоти); після роззброєння бандерівцями перейшов до УПА, в 1943–1944 командир куреня в ОВ „Богун”; в травні 1944, після того, як здав командування куренем, не з’явився на виклик СБ ОУН; згодом перебрався до Німеччини, знову в ОУН-М; потім в США.

nastąpił rozłam. „SERHIJ” i „SEREDA” zaczęli coraz częściej i bardziej otwarcie krytykować program OUN, jej strukturę, strategię i taktykę.

Banderowcom zarzucali następujące błędy:

1. OUN głosiła ideę: „Ukraina – dla Ukraińców” i tym zraziła do siebie masy.

2. OUN była na służbie faszystów.

3. UPA za aprobatą OUN wyrznęła tysiące Bogu ducha winnej ludności polskiej. Przy tym dokonywała grabieży.

4. OUN utworzyła SB, która przy pomocy pęt i siekiery pomaga „zaszczepiać” masom ukraińskie idee narodowe.

5. OUN nie potrafiła porwać mas wschodniej Ukrainy.

6. OUN zaczęła budować „Ukraińskie Niepodległe Państwo” i [próbowała] wywołać „rewolucję” przy pomocy chłopów, pozostawiając na ubożu klasę robotniczą, która w rzeczywistości jest napędową siłą rewolucji.

[...]

PA SBU, F. 13, spr. 372, t. 16, k. 1–17.

Kopia, maszynopis.

Brak podpisów na końcu dokumentu.

Przypisy

¹ Skorupskyj Maksym (1915–1981), ps. „Maks”; w OUN od 1939, w l. 1939–1940 służył w Werkschutz; od 1941 w OUN-M; od 1943 OP OUN-M „Chrina” (dca czoty); po rozbrojeniu przez banderowców przeszedł do UPA, w l. 1943–1944 dca kurenia w OW „Bohun”; w maju 1944 po zdaniu dowództwa nie stawił się na wezwanie SB OUN; następnie przedostał się do Niemiec, ponownie w OUN-M; potem w USA.

**Протокол головного судового засідання від 24 травня 1945 р.
у справі Антона Торанського**

№ справи К. спец. 52/45

24 травня 1945 р.

ПРОТОКОЛ ГОЛОВНОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

^а-Окружний суд^а Спеціальний кримінальний суд у Любліні

Справа Торанського Антона

Обвинуваченого за ст. 1 § 1 літ. „а” Декрету ПКНВ від 31 VIII 1944 р. (Вісник Законів РП № 4 ст. 16) в редакції Декрету від 16 II 1945 р. (Вісник Законів РП № 17 ст. 29)

Присутні:

Голова

суддя А. Фургала

^а-Судді^а Засідателі:

Богуславський і Богуволя

помічник прокурора:

С. С. Мельник

Протоколіст:

стажер-юрист Сівек Зофія

Оголошено справу о 10 год. 10 хв.

Розгляд відбувся відкрито.

На розгляд з'явилися:

[...]

Обвинувачений Торанський Антоні із оборонцем, призначеним судом адвокат Тадеушем Пліщинським.

**Обвинувачений представив стосовно своєї особи (ст. 82 кпк).
[...].**

Торанський Антоні або Тужанський, народився 22 III 1912 р. у селі Літовиська Бродівського пов[іту] Тернопільського воєводства, син Іллі і Марії, уродженої Сульбецької, з 1905 [?] р. проживав у Підкамені Бродівського повіту Тернопільського воєводства, українець, православний, муляр, одружений, має трьох дітей, дружина Гелена, уроджена Куласінська, майном не володіє, освіта – 3 класи початкової школи, не судимий, мобілізований 29 IV 1944 р., РВК Підкамінь.

З викликаних свідків ^аі експертів^а прибули всі, за винятком:

**Protokół rozprawy głównej z 24 maja 1945 r.
w sprawie Antoniego Torańskiego**

Nr akt. K. spec. 52/45

Dnia 24 maja 1945 r.

PROTOKÓŁ ROZPRAWY GŁÓWNEJ

^a-Sąd Okręgowy^a Specjalny Sąd Karny w Lublinie

Sprawa Torańskiego Antoniego

Oskarżonego z art. 1 § 1 lit. „a” Dekr[etu] z dnia 31 VIII 1944 Dz.U.R.P. nr 4 poz. 16 w brzmieniu Dekr[etu] z dnia 16 II 1945 r. Dz.U. R.P. nr 17 poz. 29.

Obecni:

Przewodniczący:

Sędzia A. Furgała

^a-**Sędziowie**^a Ławnicy:

Bogusławski i Boguwola

podprokurator:

S. S. Mielnik

Protokółant:

apl[ikant] Siwek Zofia

Wywołano sprawę o godz. 10 min. 10

Rozprawa odbyła się jawnie.

Na rozprawę stawili się:

[...]

Oskarżony Torański Antoni z obrońcą z urzędu adw[okatem] Tadeuszem Pliszczyńskim.

Oskarżony podał co do swej osoby (art. 82 k.p.k.) [...].

Torański Antoni vel Turzański ur. 22 III 1912 r. we wsi Litowisko, pow[iat] Brody, woj. tarnopolskie, syn Eliasza i Marii z domu Sulbeckiej, zam[ieszkały] od 1905 [?] r. w Podkamieniu, pow[iat] Brody, woj. tarnopolskie, Ukrainiec, prawosławny, murarz, żonaty, pos[iada] 3 dzieci, żona Helena z domu Kułasińska, maj[ątku] nie pos[iada], wyksz[tałcenie] – 3 klasy s[zkoły] pow[szechnej], nie karany, zmobilizowany dnia 29 IV 1944 r., P.K.U Podkamień.

Z wezwanych świadków ^a-i biegłych^a stawili się wszyscy z wyjątkiem:

Jana Janiszyna i Kazimierza Żurakowskiego – brak wiadomości o do-ręczeniu wezwań.

Яна Янішина і Казімежа Жураковського – немає інформації про вручення викликів.

Оборонець обвинуваченого пропонує вивчити справу і, після того, як обвинувачений дасть пояснення, відкласти розгляд з метою виклику свідків.

Прокурор заперечує з огляду на те, що свідки Ян Янішин і Казімеж Жураковський служать в армії і виникли труднощі із спровадженням їх на судовий розгляд.

Суд ухвалив:

Вивчити справу і заслухавши свідчення обвинуваченого, ухвалити про ^бнеобхідність^б допиту свідків. ^в[...] ^в

Зачитано обвинувальний висновок.

Обвинувачений, на запитання голови, чи зізнається в інкримінованому йому діянні та які пояснення хоче дати судові, повідомив: „Винним себе не визнаю і пояснюю: проживаю у Підкамені з 1905 [?] року. До початку польсько-німецької війни займався мулярством. У період війни мав ресторан. Не належав до жодної організації. У мій ресторан приходили різні люди, навіть німці, але я не мав з ними нічого спільного. У березні 1944 р. до Підкаменя приїхало дуже багато поляків з 18 навколишніх сіл. Вони втекли з місць свого проживання від переслідувань бандерівців. Всі вони оселилися у монастирі Отців Домініканів, який знаходився на відстані 400 м від місця, в якому знаходився мій ресторан.

8 III 1944 р., увечері, до Підкаменя прибула банда бандерівців. Не можу сказати точно, скільки було бандерівців, знаю лише, що було їх дуже багато. Бандерівці розсіялися по місті, були у мене в ресторані і через кілька годин перебування, подалися до села Черниця, розташованого на відстані 5 км від Підкаменя. Вранці наступного дня ^в[...] ^в бандерівці знову приїхали до Підкаменя, напали на монастир Отців Домініканів і знищили польське населення, яке там перебувало. Вбивство поляків тривало аж до вечора того дня. У цей час я сховався від бандерівців у домі свого сусіда Міхала Штрекера, протягом кількох годин був у свого іншого сусіда Бажика Юзефа. Бачили мене там Казімеж Прищевський з дружиною Стефанією ^в[...] ^в та Юлія Кровіцька.

В монастирі Отців Домініканів я був щойно наступного дня після нападу, оскільки гмінне управління наказало мені, як і багатьом іншим мешканцям Підкаменя, вивозити трупи вбитих на кладовище.

Obrońca oskarżonego wnosi o rozpatrzenie sprawy i, po złożeniu wyjaśnień przez oskarżonego, [o] odroczenie rozprawy celem wezwania świadków.

Prokurator oponuje z uwagi na to, że świadkowie Jan Janiszyn i Kazimierz Żurakowski służą w wojsku i jest trudność ze sprowadzeniem ich na rozprawę.

Sąd postanowił:

Rozpoznać sprawę i co do ^b-konieczności^b przesłuchania świadków orzec po wysłuchaniu zeznań oskarżonego. ^c[...] ^c

Odczytano akt oskarżenia.

Oskarżony zapytany przez Przewodniczącego, czy przyznaje się do zarzucanego mu czynu i jakie wyjaśnienia chce złożyć sądowi, podał: „Do winy nie przyznaję się i wyjaśniam: mieszkam w Podkamieniu od 1905 [?] r. Do wybuchu wojny polsko-niemieckiej zajmowałem się murarstwem. W czasie wojny miałem restaurację. Nie należałem do żadnej organizacji. Do mojej restauracji przychodzili różni ludzie, nawet Niemcy, ale nie miałem z nimi nic wspólnego. W marcu 1944 r. do Podkamienia przyjechało bardzo dużo Polaków z 18 okolicznych wiosek. Uciekli oni z miejsca swego zamieszkania przed prześladowaniem banderowców. Wszyscy oni zamieszkali w klasztorze o.o. Dominikanów, który znajdował się w odległości 400 m od miejsca, w którym znajdowała się moja restauracja.

Dnia 8 III 1944 r. wieczorem do Podkamienia przybyła banda banderowców. Nie mogę powiedzieć dokładnie, ilu było banderowców, wiem tylko, że było ich bardzo dużo. Banderowcy rozproszyli się po mieście, byli u mnie w restauracji i po kilku godzinach pobytu udali się do wsi Czernica, położonej w odległości 5 km od Podkamienia. Rankiem dnia następnego ^c[...] ^c banderowcy przyjechali ponownie do Podkamienia, napadli na klasztor o.o. Dominikanów i wymordowali znajdującą się tam ludność polską. Aż do wieczora tego dnia trwała rzeź Polaków. Ja w tym czasie ukrywałem się przed banderowcami w domu mego sąsiada Michała Sztrekera, byłem także przez kilka godzin u drugiego mego sąsiada Barzyka Józefa. Widzieli mnie tam Kazimierz Pryszczewski z żoną Stefanią ^c[...] ^c oraz Julia Krowicka.

W klasztorze o.o. Dominikanów byłem dopiero na drugi dzień po napadzie, ponieważ Gmina poleciła mi, jak i wielu innym mieszkańcom Podkamienia, wywozić trupy zamordowanych na cmentarz. Widziałem wówczas ciała 25 osób, przeważnie mężczyzn. Organista kościoła, Władysław Ptaszek, jeden z nielicznych Polaków, którzy ocalili dał mi wtedy worek

Я бачив тоді тіла 25 осіб, переважно мужчин. Органіст костьола Владислав Пташек, один з небагатьох поляків, які вижили, дав мені тоді мішок картоплі, мішок ячменю, 60 кг пшениці, дитяче ліжко, казан, м'ясорубку і кілька кусків мила.^в[...]^в

Під час вбивства Владислава Подгурського я був вдома. Це можуть підтвердити Міхал Штрекер з дружиною, Юзеф Бажик з дружиною, Казімеж Прищевський і Юлія Кровіцька. Незадовго перед вбивством Подгурського, забіг в моє помешкання якийсь українець, одягнутий у німецький мундир і озброєний рушницею. Сказав мені, що вб'є мене разом з моєю сім'єю, якщо не скажу (не видам – в оригіналі), де мешкають поляки. Тоді, побоюючись смерті, я показав на помешкання Подгурського.

Свідків Яна Янішина і Казімежа Жураковського знаю добре. З Янішином жив у згоді. Казімеж Жураковський до війни не заплатив мені 2 зл. за тютюн, який придбав у мене. З цього приводу^г він може почувати до мене^г ненависть, бо моя дружина кілька разів сварилася з ним, вимагаючи повернення грошей. Де Казімеж Жураковський був під час нападу бандерівців я не знаю. До армії пішов на підставі мобілізації. Там мені помилково змінили прізвище на Тужанський, я не виправляв, оскільки не надавав цьому значення”.

Оборонець обвинуваченого пропонує відкласти розгляд з метою виклику на новий термін свідків Я. Янішина і Казімежа Жураковського, а також з метою отримання в порядку юридичної допомоги показань таких осіб: Казімежа Прищевського, Стефанії Прищевської, Міхала Штекера з дружиною, Юзефа Бажика з дружиною, Юлії Кровіцької і Владислава Пташека – всі поляки за національністю і проживають у Підкамені Бродівського повіту Тернопільського воєводства. Владислава Пташека – щодо факту, звідки обвинувачений взяв речі після вбитих, а решту – щодо факту, де перебував і як поведився обвинувачений під час нападу бандерівців. Крім того, оборонець пропонує, звернутися до виконкому сільради у Підкамені з вимогою установити, чи обвинувачений справді був скерований на вивезення трупів. Прокурор заперечує з огляду на те, що докази, які є в матеріалах справи є достатніми для констатації вини обвинуваченого, а згадані свідки або виселені з містечка Підкамінь, або перебувають тепер в армії.

Суд ухвалив:

Не приймати до уваги пропозиції оборони, оскільки, на думку суду, свідки правдоподібно переселені на територію Польщі, зачитати

kartofli, worek jęczmienia, 60 kg pszenicy, łóżko dzieciinne, baniak, maszynkę do mięsa i kilka kawałków mydła. ^c[...] ^c

W czasie zamordowania Władysława Podgórskiego byłem w domu. Mogą to ustalić Michał Sztreker z żoną, Józef Barzyk z żoną, Kazimierz Pryszczewski i Julia Krowicka. Na krótko przed zabiciem Podgórskiego, wpadł do mego mieszkania jakiś Ukraińiec, ubrany w mundur niemiecki i uzbrojony w karabin. Powiedział mi, że mnie zabije razem z moją rodziną, jeśli nie wydam, gdzie mieszkają Polacy. Wówczas, w obawie przed śmiercią, wskazałem na mieszkanie Podgórskiego.

Świadków Jana Janiszyna i Kazimierza Żurakowskiego znam dobrze. Z Janiszynem żyłem w zgodzie. Kazimierz Żurakowski przed wojną nie zapłacił mi 2 złotych za tytoń, który u mnie nabył. Z tego powodu ^dmoże on czuć do mnie ^dnienawiść, bo żona moja kilkakrotnie kłóciła się z nim, żądając zwrotu pieniędzy. Gdzie był Kazimierz Żurakowski w czasie napadu banderowców – nie wiem. Do wojska poszedłem na podstawie mobilizacji i tam omyłkowo zmieniono mi nazwisko na Turzański, ja nie prostowałem, ponieważ nie przywiązywałem do tej zmiany wagi”.

Obrońca oskarżonego wnosi o odroczenie rozprawy celem wezwania na nowy termin św[iadków] J. Janiszyna i Kazimierza Żurakowskiego oraz celem uzyskania w drodze pomocy prawnej zeznań nast[ępujących] osób: Kazimierz Pryszczewski, Stefania Pryszczewska, Michał Sztreker z żoną, Józef Barzyk z żoną, Julia Krowicka i Władysław Ptaszek – wszyscy narodowości polskiej i zamieszkali w Podkamieniu pow[iat] Brody woj. tarnopolskie. Władysław Ptaszek – na okoliczność, skąd wziął oskarżony rzeczy po zamordowanych, a pozostali – na okoliczność, gdzie przebywał i jak się zachowywał oskarżony w czasie napadu banderowców. Nadto obrońca wnosi o zwrócenie się do Zarządu Gminy w Podkamieniu z żądaniem ustalenia, czy istotnie oskarżony był skierowany do wywożenia trupów. Prokurator oponuje z uwagi na to, że dowody, jakie są w aktach, są wystarczające dla stwierdzenia winy oskarżonego, a ci świadkowie są albo wysiedleni z miasteczka Podkamień, albo znajdują się obecnie w wojsku.

Sąd postanowił:

Nie uwzględnić wniosku obrony, ponieważ, zdaniem Sądu, świadkowie są najprawdopodobniej przesiedleni na teren Polski, odczytać zeznania św[iadków] Jana Janiszyna i Kazimierza Żurakowskiego – karta 7, 13, 15, 17 i 24.

Przewodniczący odczytał zeznania św[iadków] Janiszyna i Żurakowskiego.

Na pytanie sądu oskarżony wyjaśnia, że istotnie zabrał garderobę Podgórskiego Władysława po zabiciu go przez banderowców.

показання свідків Яна Янішина і Казімежа Жураковського – аркуш 7, 13, 15, 17 і 24.

Голова зачитав показання свідків Янішина і Жураковського.

На запитання Суду обвинувачений пояснив, що справді забрав вбрання Подгурського Владислава, після вбивства останнього бандерівцями.

На запитання голови – сторони заявили, що не вимагають додаткового судового розгляду.

Голова оголосив, що судовий розгляд закрито, після чого надав слово сторонам:

Обвинувач: пропонує покарати.

Цивільний позивач: ———

Оборонець: пропонує визнати невинним.

Обвинувачений в останньому слові: просить визнати невинним.

Суд виходить на нараду. Після повернення в зал, голова привселюдно оголосив ^гскладений у письмовій формі вирок^г ^в[...] ^ві заявив, що вирок має законну силу¹.

^в[...] ^в

Закреслено „була між нами”, надписано „може він почувати”

Закреслено „обставини”, надписано „необхідності”

Засідання закрито о 11 год. 45 хв.

(—) Голова

(—) Протоколіст

ІНП, ССКЛ 48, арк. 55–57 зв.

Оригінал, рукопис на бланку.

Примітки

^а-^а Перекреслено.

^б-^б Дописано над перекресленим: *обставини*.

^в-^в Закреслено друкований текст двох пунктів формуляра, які йдуть один за одним.

^г-^г Дописано над перекресленим: *була серед нас*.

^г-^г Виправлено з: *складена в письмовій формі сентенція вироку*.

¹ 24 травня 1945 вироком Спеціального кримінального суду в Любліні Торанський був засуджений до смертної кари; вирок виконано 23 червня 1945.

Na zapytanie Przewodniczącego – strony oświadczyły, że nie żądają uzupełnienia przewodu sądowego.

Przewodniczący ogłosił, że przewód sądowy jest zamknięty, po czym udzielił głosu stronom:

Oskarżyciel: wnosi o ukaranie.

Powód cywilny: —

Obrońca: wnosi o uniewinnienie.

Oskarżony w ostatnim głosie: prosi o uniewinnienie.

Sąd udał się na naradę. Po powrocie do sali Przewodniczący ogłosił publicznie ^esporządzony na piśmie wyrok ^e[...]^c i oznajmił, że wyrok jest prawomocny¹.

^c[...]^c

przekreślono „była między nami”, nadpisano „może on czuć”.

przekreślono „okoliczności”, nadpisano „konieczności”.

Rozprawę zamknięto o godz. 11 min. 45.

(—) Przewodniczący

(—) Protokółant

IPN, SSKL 48, k. 55–57 a.

Oryginał, rękopis na formularzu.

Przypisy

^a-^a Przekreślono.

^b-^b Dopisano nad przekreślonym: *okoliczności*.

^c-^c Odręcznie skreślony drukowany tekst formularza.

^d-^d Dopisano nad przekreślonym: *była między nami*.

^e-^e Poprawiono z: *sporządzona na piśmie sentencja wyroku*.

¹ Torański został skazany wyrokiem Specjalnego Sądu Karnego w Lublinie 24 maja 1945 na karę śmierci; wyrok wykonano 23 czerwca 1945.

Протокол допиту Томаша Іловського від 7 липня 1948 р.

Козле, ^{a-7} VII^a 48 р.

Протокол допиту свідка

Сліва Станіслав, слідчий офіцер Повітового управління Громадської безпеки в Козлі допитав як свідка нижчезазначеного, попередивши його згідно із ст. 107 КПК про кримінальну відповідальність за неправдиві свідчення за ст. 140 КК.

Прізвище та ім'я	Іловський Томаш
Імена батьків	Юзеф і Анеля
Дата і місце народження	4 III 1904 р в Підкамені Бродівського пов[іту]
Місце проживання	Козле [...]
Національність	поляк
Громадянство	польське
Віросповідання	римо-католик
Робота	сторож у „Сполем”
Освіта	3 класи початкової школи
Склад сім'ї	дружина і четверо дітей
Судимість	за його словами не судимий
Майновий стан	не має
Відношення до підозрюваного	чуже

Свідомий відповідальності за приховування правди або неправдиві свідчення, урочисто клянуся, що буду говорити щиру правду, не приховуючи нічого з того, що мені відомо.

(—) Іловський Томаш

Свідок зізнає таке:

Мені відомо, що Чернявський Владислав був українським націоналістом. Знаю, що до війни навчався у вищих навчальних закладах, щоб отримати фах інженера-агронома. Під час німецької окупації Чернявський Владислав перебував у селі Черниця Бродівського повіту Тернопільського воєводства разом з усім штабом і бандою українських націоналістів. Знаю, що ця банда дислокувалася у селі Черниця,

Protokół przesłuchania Tomasza Hłowskiego z 7 lipca 1948 r.

Koźle, dnia ^a-7 VII-^a 48 r.

Protokół przesłuchania świadka

Śliwa Stanisław, oficer śledczy Pow[iatowego] Urz[ędu] Bezpieczeństwa Publicznego w Koźlu, przesłuchał w charakterze świadka niżej wymienionego, uprzedziwszy go w myśl art. 107 K.P.K. o odpowiedzialności karnej za fałszywe zeznanie z art. 140 K.K.

Nazwisko i imię	Hłowski Tomasz
Imiona rodziców	Józef i Aniela
Data i miejsce urodzenia	4 III 1904 r. w Podkamieniu, pow[iat] Brody
Miejsce zamieszkania	Koźle, [...]
Narodowość	Polak
Obywatelstwo	polskie
Wyznanie	rzym[sko]-kat[olickie]
Zajęcie	dozorca w „Społem”
Wykształcenie	3 kl[asy] szkoły powszechnej
Stan rodziny	żona i czworo dzieci
Karalność	ze słów nie karany
Stan majątkowy	nie posiada
Stosunek do podejrzanego	obcy

Świadom odpowiedzialności za utajenie prawdy lub złożenie fałszywego zeznania, przyrzekam uroczyście, że będę mówił szczerą prawdę, niczego nie ukrywając z tego, co jest mi wiadomo.

(—) Hłowski Tomasz

Świadek zeznaje co następuje:

Wiadomo mi, że Czerniawski Władysław był nacjonalistą ukraińskim. Wiem, że przed wojną chodził do szkół wyższych, kształcąc się na inżyniera agronoma. Podczas okupacji niemieckiej Czerniawski Władysław przebywał we wsi Czernica pow[iat] Brody woj. tarnopolskie wraz z całym sztabem i bandą ukraińskich nacjonalistów. Wiem, że banda ta mieściła się we wsi Czernica, dobrze uzbrojona w automaty i karabiny maszynowe, sztab ich mieścił się u Ralko – teścia Czerniawskiego.

(—) Hłowski Tomasz

добре озброєна автоматами і кулеметами. Їх штаб був розташований у Ралька – тестя Чернявського.

(—) Іловський Томаш

Це було 12 березня 1944 р., коли до Підкаменя прибула банда українців з села Черниця, щоб убивати поляків. Побачивши їх поляки почали утікати до монастиря, там забарикадувалися й не хотіли впускати українців. Коли ми їх не хотіли впустити, тоді українці повідомили німцям у місті Броди і німці негайно приїхали бронеавтомобілями й разом з українцями оточили нас і почали нас обстрілювати; так обстрілювали нас дві години. Через дві години бандерівці прислали до нас делегацію, що складалася з кількох осіб, [які сказали] що нам нічого не зроблять й що це місце потрібне їм для спостереження. Коли ми вийшли, [то] в нас почали стріляти і отримали наказ протягом 4 днів вбивати поляків по домах. Того дня з [членів] моєї сім'ї було вбито дружину і 7 осіб з родини. Мені відомо, що двома днями раніше вбивали людей в Гуті Пенявській¹ і Утішкові Бродівському. Після вбивства поляків обидва ці села спалено. Я його особисто в цій акції не бачив, але бачили його інші люди. Чернявського і Ройка знають також наступні особи: ⁶Вісневський Чеслав, який проживає у Козлю [...], Вісневський Міхал, який проживає в Козлю. Те, що бачив, правдиво розповів і прочитавши протокол свідомо підписую.⁶

(—) Іловський Томаш

ІНП, 0192/336, т. 25, арк. 105.

Оригінал, машинопис.

Примітки

^{а-а} Вписано від руки.

^{б-б} Підкреслено від руки.

¹ Правильно: Гуті Поняцькій.

Było to w dniu 12 marca 1944 r. gdy do Podkamienia przybyła banda Ukraińców ze wsi Czernica, aby mordować Polaków. Gdy ich ujrzeli Polacy, poczęli uciekać do klasztoru i tam się zabarykadowali i nie chcieli dopuścić Ukraińców. Gdy my ich nie chcieli[śmy] dopuścić, tak wtedy Ukraińcy dali znać do Niemców do miasta Brody i Niemcy natychmiast przyjechali autami pancernymi i okrążyli nas wraz z Ukraińcami i zaczęli do nas strzelać. Strzelano tak do nas dwie godziny. Po dwóch godzinach przysłali banderowcy do nas delegację, składającą się z kilku osób, [i przekazali,] że nam nic nie zrobią, że oni potrzebują to miejsce na obserwacje. Gdy my wyszli[śmy] tak [wtedy] poczęli strzelać i otrzymali rozkaz mordowania po domach [przez] 4 dni Polaków. W tym dniu z mojej rodziny została zamordowana żona i 7 osób z rodziny. Jest mi wiadomo, że dwa dni przed tym mordowano ludzi w Hucie Pieniawskiej¹ i Uciskowie Brodzkim [?]. Po wymordowaniu tam Polaków obydwie wioski te spalono. Ja go w tej akcji osobiście nie widziałem, ale widzieli go inni ludzie. Czerniawskiego i Rojka znają jeszcze następując[y] ludzie: ^bWiśniewski Czesław zam[ieszkały] w Koźlu [...], Wiśniewski Michał zam[ieszkały] w Koźlu. To co wiedziałem, zgodnie z prawdą powiedziałem i po przeczytaniu protokołu świadomie podpisuję.^{-b}

(—) Howski Tomasz

IPN, 0192/336, t. 25, k. 105.

Oryginał, maszynopis.

Przypisy

^{a--a} Wpisano odręcznie.

^{b--b} Podkreślono odręcznie.

¹ Właśc. Hucie Pieniackiej.

**Протокол допиту СБ ОУН Францішека Духевича
від 17 березня 1944 р.**

Справа банди „П”

17.3.1944 р.

Протокол
списаний з Францішком Духевичом з Бербеків, пов. Кам. Стр.

Францішек Духевич, син Юзефа і Магдалени зі Збронців, ур. 2.5. 1901 р. в Бербеках, середня освіта, урядник.

Дня 17.3.44 р. відділ, зложений з кількадесяти озброєних людей, напав на село Соколю. Банда обсіпала людей стрілами. Вбито 70-літню жінку Настю Чорну та спалено одну хату. Дальше до села банди не допущено. Кулеметним вогнем вбито (відділ Орла) 6 людей, двох ранених втікало в напрямі ліса, та зістали зловлені. Один незнаний тип добився пострілом з кріса в голову. Францішка Духевича зловлено живим. Біля нього знайдено: 1) фінку, 2) запасний кружок до фінки, 3) гранату, 4) документи вбитого 2.3.44. Володимира Рудого з Язениці Руської, 5) особисті документи на імя українця Йосифа Гречаника з Добросина, пов. Жовква.

Францішек Духевич, чл. польської військової організації, що організувала польські боївки в Кам'яниччині. Близький співробітник Завіші. В тайних польських організаціях працює активно від квітня 1940 р. 2.3.1944 р. вбив в Мазярні Гоголевій Володимира Рудого, документи якого знайдено в Духевича. Тепер, коли всіх трьох помордованих знайдено в Мазярні Гоголевій і забрано до с. Соколі, де збіглось майже ціле населення села, Духевич хотів скористати з замішання і знищити с. Соколе. Добре уплянований напад не вдався. Банда мусіла відступити, втративши 7-х людей і команданта в особі Францішека Духевича.

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 217.

Оригінал, машинопис.

**Protokół przesłuchania przez SB OUN Franciszka Duchewicza
z 17 marca 1944 r.**

Sprawa bandy „P”

17.3.1944 r.

Protokół

spisany z Franciszkiem Duchewiczem z Berbeków, pow[iat] kam[ionecki]

Franciszek Duchewicz, syn Józefa i Magdaleny ze Zbrońców, ur. 2.5.1901 r. w Berbekach, wykształcenie średnie, urzędnik.

Dnia 17.3.44 r. oddział liczący kilkudziesięciu uzbrojonych ludzi dokonał napadu na wieś Sokole. Banda ostrzelała ludzi gradem kul. Zabito 70-letnią kobietę – Nastię Czorną oraz spalono jedną chałupę. Dalej do wsi bandy nie wpuszczono. Strzałami z karabinów maszynowych zabito (oddział Orła) 6 ludzi, dwóch rannych uciekało w kierunku lasu, lecz zostali schwytani. Jakiś nieznany osobnik dobił się strzelając sobie w głowę z karabinu. Franciszek Duchewicz został schwytany żywcem. Przy nim znaleziono: 1) finkę, 2) zapasowy dysk do finki, 3) granat, 4) dokumenty zabitego 2.3.44 Wołodymyra Rudego z Jazienicy Ruskiej, 5) dokumenty osobiste na nazwisko Ukraińca Josypa Hreczanyka z Dobrosina, pow[iat] żółkiewski.

Franciszek Duchewicz jest czł[onkiem] polskiej organizacji wojskowej, która zajmowała się organizowaniem polskich bojówek w okolicach Kamionki [Strumiłowej]. Bliski współpracownik „Zawiszy”. W polskich organizacjach tajnych pracuje czynnie od kwietnia 1940 r. W Maziarni Gogolowej zabił 2.3.44 r. Wołodymyra Rudego, którego dokumenty znaleziono u Duchewicza. W momencie, gdy wszystkich trzech zamordowanych w Maziarni Gogolowej znaleziono i zabrano do w[si] Sokole, zbiegła się tam niemalże cała ludność wsi. Duchewicz chciał skorzystać [wtedy] z zamieszania i zniszczyć tę wieś. Dobrze zaplanowany napad nie powiódł się jednak. Banda musiała wycofać się, straciwszy 7 ludzi i komendanta Franciszka Duchewicza.

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 34. k. 217.

Oryginał, maszynopis.

**Протоколи українського підпілля від 12 квітня 1944 р.
про антипольські акції на Станіславщині**

СТАНІСЛАВІВЩИНА

ПРОТОКОЛ ч. 1

В справі ліквідації польської колонії Земьянок¹

Дня 2 IV 1944 обл. боївка і група „Гайдамаків” в числі 50 чоловік перевела акцію на вищезгадану колонію. Під час акції зліквідовано ^a40 поляків і спалено 52 господарства.^{-a}

Акцію виконано за напад польської боївки на 2 курієрів, які переходили лісом недалеко цієї колонії.

Постій, дня 12 IV 1944.

ПРОТОКОЛ ч. 2

В справі ліквідації польських колоній,
положених між Перкосами і Протесами

Дня 4 IV 1944. окр. боївка і група „Гайдамаків” (в окр. боївці 9 і 7 в групі „Гайдамаків”) виконала акцію на вище згадані колонії. Акцію розпочато в год. 4.30, під час якої зліквідовано ок. ^a20 осіб (мужчин) і спалено 30 господарств.^{-a}

Постій, дня 12 IV 1944.

ПРОТОКОЛ ч. 3

В справі ліквідації польських колоній Павликівка і Черешеньки

Дня 5 IV 1944 окр. боївка і група „Гайдамаків” в числі 36 чоловік виконала протипольську акцію в польських колоніях Павликівка і Черешеньки. Акцію розпочато год. 22. Зліквідовано ^a15 осіб^{-a} (ставили активний спротив) та спалено ^a130 господарств.^{-a}

Акцію уряджено як відплату за вбивство лісничого – українця польською боївкою, що мала свій осідок в Черешеньках.

Постій, дня 12 IV 1944.

**Protokoły podziemia ukraińskiego z 12 kwietnia 1944 r. dotyczące
antypolskich akcji w Stanisławowskiem**

STANISŁAWOWSKIE

PROTOKÓŁ cz. 1
w sprawie likwidacji polskiej kolonii Zełemianka

Dnia 2 IV 1944 obw[odowa] bojówka oraz grupa „Hajdamaków” w liczbie 50 ludzi przeprowadziły akcję na wymienionej wyżej kolonii. Podczas akcji zlikwidowano ^a40 Polaków i spalono 52 gospodarstwa.^a

Akcję przeprowadzono [w odwecie] za napad polskiej bojówki na 2 kurierów, którzy przechodzili lasem nieopodal tej kolonii.

Postój, 12 IV 1944.

PROTOKÓŁ cz. 2
w sprawie likwidacji polskich kolonii
położonych pomiędzy Perekosami i Protesami

Dnia 4 IV 1944 okr[ęgowa] bojówka oraz grupa „Hajdamaków” (w okr[ęgowej] bojówce 9 [ludzi] oraz 7 w grupie „Hajdamaków”) przeprowadziły akcję na wymienionych wyżej koloniach. Akcję rozpoczęto o godz. 4.30 i podczas niej zlikwidowano ok[oło] ^a20 osób (mężczyzn) oraz spalono 20 gospodarstw.^a

Postój, 12 IV 1944.

PROTOKÓŁ cz. 3
w sprawie likwidacji polskich kolonii Pawlikówka i Czereszczuki

Dnia 5 IV 1944 okr[ęgowa] bojówka oraz grupa „Hajdamaków” w liczbie 36 ludzi przeprowadziły antypolską akcję na polskich koloniach Pawlikówka i Czereszczuki. Akcję rozpoczęto o godz. 22. Zlikwidowano ^a15 osób^a (stawały czynny opór) oraz spalono ^a130 gospodarstw.^a

Akcję zorganizowano w odwecie za zabójstwo leśniczego – Ukraińca przez polską bojówkę, która miała siedzibę w Czereszczukach.

Postój, 12 IV 1944.

ПРОТОКОЛ ч. 4
В справі з ліквідації польської колонії Томашівці

Дня 10 IV 1944 окр. боївка і група „Гайдамаків” в числі 110 чоловік виконали акцію на польську ^а-колонію Томашівці.^а Акцію розпочато в год. 21. ^а-Зліквідовано 40 осіб та спалено 300 господарств.^а З нашої сторони один ранений.

Томашівці від довшого часу були активним протиукраїнським центром. Польські боївки, що там приміщувалися, переслідували прохожих українців, а деяким грозили ліквідацією. Безпосередньою причиною цієї акції було вбивство двох членів Організації в с. Голинь польською боївкою.

Постій, дня 12 IV 1944.

*ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 255.
Оригінал, машинопис.*

Примітки

^{а-а} Підкреслено від руки.

¹ Так у тексті; правильно: х. Землянка.

PROTOKÓŁ cz. 4
w sprawie likwidacji polskiej kolonii Tomaszowce

Dnia 10 IV 1944 okr[ęgową] bojówka oraz grupa „Hajdamaków” w liczbie 110 ludzi przeprowadziły akcję w polskiej ^akolonii Tomaszowce.^a Akcję rozpoczęto o godz. 21. ^aZlikwidowano 40 osób i spalono 300 gospodarstw.^a Z naszej strony jeden ranny.

Tomaszowce od dawna były aktywnym ośrodkiem antyukraińskim. Znajdujące się tam polskie bojówki prześladowały przejeżdżających Ukraińców, a niektórym groziły likwidacją. Bezpośrednią przyczyną tej akcji było zamordowanie przez polską bojówkę dwóch członków Organizacji we w[si] Hołyń.

Postój, 12 IV 1944.

*PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 34, k. 255.
Oryginał, maszynopis.*

Przypisy

^{a- -a} Podkreślono odręcznie.

**Протокол СБ ОУН від 16 квітня 1944 р. у справі взаємодії
поляків і угорців під час антиукраїнських акцій**

ПРОТОКОЛ

в справі польсько-мадярських протиукраїнських акцій
в с. Копанки Калушського повіту

Дня 11 IV в год. 13-ій до с. Копанки приїхали два вантажних авто з 15 осібняками в німецьких мундурах. Авто задержалося біля цвинтаря, осібняки густим вогнем почали обстрілювати зв'язкову хату. Селяни почали втікати до ліса, напасники звернули на них свою зброю, внаслідок чого вбито 8 осіб і 7 ранено. Згоріло 26 українських господарств.

В год. 15-ій напасники відїхали з награвленим майном в сторону Калуша, залишаючи 5-ох, щоб не дозволити населенню вгасити вогню.

В той час близько не було жодного нашого відділу, який міг би прийти з допомогою селянам.

Дня 13 IV поляки в числі 100 людей знов напали на с. Копанки, почали ладувати на фіри награвлене майно. Після чого почали знов палити село. Цим разом наспіла вже наша боївка в числі 23 людей. Хлопці поділились на дві групи й зробили засідку. Коли поляки виїздили зі села з награвленим майном, хлопці взяли їх між два вогні. Згинуло 80 поляків (багато потопилося в річці), інші розбіглися.

За годину стійка повідомила, що зі сторони Калуша підступають ровами нові відділи поляків. Хлопці ще не встигли згрупуватись, як поляки почали їх обстрілювати з кулеметів і гранатометів. З поляками були й мадяри. Перед переважаючою силою боївка відступила в ліс. Поляки почали новий грабунок у селі та вбили 7 осіб.

14 IV поляки знов наскочили на село, награбили досить майна й підпалили кілька хат.

15 IV поляки з мадярами знов заїхали автами в село. Вив'язався бій з нашою групою, у висліді якого згоріло авто і вбито кількох типів у мадярських одностроях.

16 IV 1944.

ДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 228.

Оригінал, машинопис.

**Protokół SB OUN z 16 kwietnia 1944 r. w sprawie współdziałania
Polaków i Węgrów podczas akcji antyukraińskich**

PROTOKÓŁ

w sprawie polsko-węgierskich akcji antyukraińskich
we w[si] Kopanki powiat kałuski

Dnia 11 IV o godz. 13 do w[si] Kopanki przyjechały dwa samochody ciężarowe z 15 ludźmi w niemieckich mundurach.auta zatrzymały się przy cmentarzu, a ludzie ci rozpoczęli zmasowany ostrzał chałupy stanowiącej punkt kontaktowy. Chłopi zaczęli uciekać do lasu. Napastnicy obrócili przeciwko nim swoją broń, w wyniku czego zostało zabitych 8 i rannych 7 osób. Spłonęło 26 ukraińskich gospodarstw.

O godz. 15 napastnicy odjechali ze zrabowanym mieniem w kierunku Kałusza, pozostawiając 5 [ludzi], żeby nie pozwolili mieszkańcom na ugaszenie ognia.

W tym czasie w pobliżu nie było żadnego naszego oddziału, który mógłby przyjść chłopom z pomocą.

Dnia 13 IV Polacy w liczbie 100 ludzi znowu napadli na wieś Kopanki i zaczęli ładować na wozy zrabowane mienie, po czym po raz kolejny podpalili wieś. Tym razem pojawiła się nasza bojówka licząca 23 ludzi. Chłopcy podzielili się na dwie grupy i urządzili zasadzkę. Gdy Polacy ze zrabowanym mieniem wyjeżdżali ze wsi, chłopcy wzięli ich w ogień krzyżowy. Zginęło 80 Polaków (wielu utopiło się w rzece), pozostali rozbiegli się.

Po godzinie placówka powiadomiła, że od strony Kałusza rowami podchodzą nowe oddziały Polaków. Chłopcy jeszcze nie zdążyli przegrupować się, gdy Polacy zaczęli ostrzeliwać ich z karabinów maszynowych i granatników. Z Polakami byli również Węgrzy. Przed przeważającymi siłami [wroga] bojówka wycofała się do lasu. Polacy dokonali kolejnego rabunku we wsi oraz zabili 7 osób.

14 IV Polacy powtórnie napadli na wieś, zrabowali dużo mienia i podpalili kilka chałup.

15 IV Polacy z Węgrami znowu zajechali autami do wsi. Wywiązała się walka z naszą grupą, w wyniku której zostało spalone auto oraz zabito kilku ludzi w węgierskich mundurach.

16 IV 1944.

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 34, k. 228.

Oryginał, maszynopis.

**Повідомлення підрозділу УПА від 14 червня 1944 р.
про бої з німцями і поляками**

ВШВО II.в.6.

До звідомлення „бої за Посадів”,
що відбулися 9.4.1944

Безпосередньою причиною УПА проти польських банд на відтинку Рокітно¹ – Посадів було ствердження нашої розвідки, що польські банди, які зі своїм штабом закорінилися в фільварку Посадів в Стенятині та поближких селах і лісах, почали головно вимордовувати українців з тих же сіл. Селянин з Посадова Саноцький Гриць зізнав, що в Телятині польські банди убили вже 39 українців, м. ін., згинув Захар Олійник – війт, Коляда і інші. Селянин з Посадова Олевич Василь, Зельонка Юстина, Солодуха Степанія, Банах Гриць, Банах Іван і інші подають, що в Посадові згинувло 22 особи, між іншим Зельонка Іван, Зельонка Михайло, Романчук Костик, Смолінський Яків, Смолінський Василь, Ткачек Сергій, Гордутко Гриць, Сапиґа Михайло, Яцюк Михайло, Зельонка Теодор, Мазурок Лесько, Олевич Семко, Гаврилук Степан, Ткачек Катерина, Грищечко Назар, Солодуха Володимир, Струк Іван, Струк Марія, Маланчук – учитель, крім того, в найближчих днях поляки готовились розстріляти по списку знова звише 50 осіб. Населення згаданих сіл було до краю стероризоване, не вільно було українцям нікуди виходити із села. Своїми харчевими припасами були приневолені годувати польські банди, які без того грабили все, що лише знайшли, одержу, обуву, харчі.

Бій біля Плебанки

13.4.1944 р. частина відділу Галайда² та районова боївка провели акцію на кольонію Плебанку, село Ходованці і фільварок Плебанку. Ціль: знищити польські банди на тім відтинку та їхні гнізда. Сили поділено на три групи. Перша група під командою Чорноти мала знищити кольонію Плебанку, 2 група під проводом Беркута мала за завдання зліквідувати польські сили в Ходованцях, 3 група під командою Дзидза мала опанувати фільварок Плебанка і в часі відвороту спалити його. Год. 04.05 почато акцію. 1 і 2-га група без труднощів виконала своє завдання. 3-тя група не дописала. В часі акції полякам наспіла поміч, а саме, прибула нім[ецька] жандармерія з Ярчева в силі

Informacja ukraińskiego podziemia z 14 czerwca 1944 r. dotycząca walk z Niemcami i Polakami

WSzWO II. cz. 6.

Do meldunku „Walki o Posadów”,
do których doszło 9.4.1944

Bezpośrednią przyczyną [walk] UPA przeciwko polskim bandom na odcinku Rokitno – Posadów było doniesienie naszego zwiadu, że bandy polskie, które wraz ze swoim sztabem umocniły się na folwarku Posadów w Steniatynie oraz w pobliskich wsiach i lasach, zaczęły mordować Ukraińców zamieszkałych głównie w tych wsiach. Chłop z Posadowa Sanočkyj Hryć zeznał, że w Telatynie polskie bandy zamordowały już 39 Ukraińców, m. in. zginął Zachar Olijnyk – wójt, Kolada i inni. Chłop z Posadowa Ołewycz Wasyl, Zielonka Justyna, Sołoducha Stepanija, Banach Hryć, Banach Iwan i inni podają, że w Posadowie zginęły 22 osoby, między innymi Zielonka Iwan, Zielonka Mychajło, Romanczuk Kostyk, Smoliński Jakiw, Smoliński Wasyl, Tkaczek Serhij, Hordutko Hryć, Sapyha Mychajło, Jaciuk Mychajło, Zielonka Teodor, Mazurok Łeško, Ołewycz Semko, Hawryluk Stepan, Tkaczek Kateryna, Hryceczko Nazar, Sołoducha Wołodymyr, Struk Iwan, Struk Marija, Małanczuk – nauczyciel. Poza tym Polacy szykowali się do rozstrzelania w najbliższych dniach ponad 50 następnych osób według listy. Ludność wspomnianych wsi była w najwyższym stopniu sterroryzowana, Ukraińcom nie wolno było opuszczać wsi. [Mieszkańcy] byli zmuszeni do żywienia polskich band z własnych zapasów, a [bandyci] i tak rabowali wszystko, co tylko znaleźli – odzież, obuwie i żywność.

Bój koło Plebanki

13.4.1944 r. część oddziału „Hałajdy”²¹ wspólnie z bojówką rejonową przeprowadziły akcję na kolonię Plebanka, wieś Chodywańce i folwark Plebanka. Cel: zniszczyć polskie bandy oraz ich siedziby na tym odcinku. Siły zostały podzielone na trzy grupy. Pierwsza pod dowództwem „Czornoty” miała zniszczyć kolonię Plebanka, 2 grupa pod dowództwem „Berkuta” otrzymała zadanie likwidacji polskich sił w Chodywańcach, 3 grupa pod dowództwem Dyzdza miała opanować folwark Plebanka i spalić go w czasie odwrotu. Akcję rozpoczęto o godz. 04.05. Grupy 1 i 2 bez trudności wykonały swoje zadania. 3 grupa nie dopisała. W czasie akcji nadeszła pomoc dla Polaków, a mianowicie przybyła niem[iejska] żandarmeria

15 люда з машиною зброєю, та фольксдойчери з Юрова рівнож добре узброєні. Вони заатакували боївку з фільварку. Боївка мимо добрих становищ за мурами зпанікувала і вицофалась. Вигідні становища за мурами заняли німці, та почали з відтам обстрілювати наші відділи. Треба було наново фільварок здобувати в дуже не вигідних теренових умовах. З важким трудом удалося німців виперти і завдання виконати. При здобуванні фільварку з нашої сторони впав один вбитий Кобак Михайло, псевдо Шишка, і трьох віднесло рани. Німці втратили 5 вбитих і ранених. Поляків цивільних і фольксдойчерів впало около 50 осіб. Здобуто два кріси. Втрачено один кріс. Акція закінчилася о годині 10-тій.

[...]

Бій під Наролем, дня 21 V 1944 р.

Як доносила розвідка більші сили польських банд були скупчені на відтинку Нароль – Липсько – Андріївка, звідки постійно робили випадки на дооколишні українські села та безпощадно грабили їх. Заплановано отже акцію відплатну на ці ворожі гнізда, щоби дати охорону українському населенню.

Ніччю 20 V 44 два відділи Сіроманці і Галайда вийшли з місця постою для проведення акції. Біля півночі почав падати сильний дощ. Марш відбувся багнистими теренами. Акцією командував к[оманд]ир Богдан. Плян акції був як слідує: Сіроманці під командою Яструба мали облягти Андріївку, здобути і знищити її. Галайда під ком[андуванням] Євшана це саме мав вчинити відносно Липська. Важкий гранатомет, поміщений між Липськом та Андріївкою, мав обстрілювати Липсько, Нароль і Андріївку. Перші стріли з цього гранатомета мали бути рівночасно знаком до акції. Було припущено, що більші сили ворога знаходяться в Липську та Наролі. Виконання пляну: к[оманд]ир Сіроманців Яструб вислав одну чоту під ком[андуванням] чот[ового] Косача в залогу від сторони Яцькового Города, Дембліни і Павельців. Дві другі чоти підійшли під Андріївку на віддаль яких 70 м. Робився день. Налезало окопати важку зброю (скоростріл і гранатомет). З огляду на теренові умовини та й на те, що Яструб бажав мати зброю біля себе, окопано її рівнож у віддалі 70 м від села. Ще не скінчено окопування, як ворожа стійка трьома стрілами заалармувала село. Треба було починати акцію, хоч гранатомет Галайди ще не почав діяти. Акція почалася по першій серії важкого стріла. Обі чоти пішли в наступ. Третя чота під ком[андуванням] Окуня, скріплена роєм ВОП-у [?] під ком[андуванням] Явора, наступала з південно-західної

z Jarczowa w sile 15 ludzi uzbrojonych w broń maszynową oraz Volksdeutsche z Jurowa, również dobrze uzbrojeni. Zaatakowali oni bojówkę od strony folwarku. Bojówka mimo dobrych stanowisk za murami, wpadła w panikę i wycofała się. Niemcy zajęli doskonałe stanowiska za murami i zaczęli stamtąd ostrzeliwać nasze oddziały. Trzeba było na nowo zdobywać folwark w bardzo niekorzystnych warunkach terenowych. Z ciężkim trudem udało się wyprzeć Niemców i wykonać zadanie. Przy zdobywaniu folwarku z naszej strony padł jeden zabity – Kobak Mychajło, pseudonim „Szyszka” oraz trzech odniosło rany. Niemcy stracili 5 zabitych i rannych. Polaków – cywilów i Volksdeutschów – poległo około 50. Zdobyto dwie strzelby. Stracono jedną strzelbę. Akcja została zakończona o godzinie 10. [...]

Starcie pod Narolem 21 V 1944 r.

Według doniesień zwiadu, większe siły polskich band były skoncentrowane na odcinku Narol – Lipsko – Andrzejówka, skąd stale urządzały wypadki na okoliczne wsie ukraińskie, rabując je doszczętnie. Zaplanowano więc akcję odwetową na owe wrogie gniazda, żeby ludności ukraińskiej zapewnić ochronę.

Nocą 20 V 44 dwa oddziały „Siromanciw” i „Hałajdy” opuściły miejsce postoju w celu przeprowadzenia akcji. Około północy zaczął padać silny deszcz. Przemarsz odbywał się przez tereny bagniste. Akcją dowodził d[owódca] Bohdan. Plan akcji był następujący: Siromanci pod dowództwem „Jastruba” mieli otoczyć Andrzejówkę, zdobyć ją i zniszczyć. Oddział „Hałajdy” pod dow[ództwem] Jewszana miał zrobić to samo z Lipskiem. Ustalono, że ciężki granatnik, ustawiony między Lipskiem a Andrzejówką będzie ostrzeliwać Lipsko, Narol i Andrzejówkę, a pierwsze strzały z niego będą jednocześnie sygnałem do rozpoczęcia akcji. Zakładano, że większe siły wroga znajdują się w Lipsku i Narolu. Realizacja planu: d[owódca] „Siromanciw” „Jastrub” wysłał jedną czotę pod dow[ództwem] czot[owego] Kosacza, by urządził zasadzkę od strony Jackowego Horodu, Dębliny i Pawelców. Dwie czoty przesunęły się pod Andrzejówkę na odległość jakichś 70 m. Robiło się widno. Należało okopać broń ciężką (ciężki karabin maszynowy i granatnik). Ze względu na warunki terenowe oraz na to, że „Jastrub” chciał mieć broń koło siebie, również ją okopano w odległości 70 m od wsi. Okopywanie jeszcze nie zostało zakończone, gdy wroga placówka trzema strzałami zaalarmowała wieś. Trzeba było zaczynać akcję, mimo że granatnik „Hałajdy” jeszcze nie był gotowy. Działania rozpoczęto po pierwszej serii strzałów z broni ciężkiej. Obydwie czoty poszły do natarcia. Trzecia czota pod dow[ództwem] Okunia, wzmocniona rojem WOP [?]

сторони, перша чота зі сходу. Важка зброя була поміжена з півдня, де находився і сам Яструб. Чоти впали до села, і почали палити. Загорілося 8–10 хат. Важкий скоростріл затявся з огляду на пісок і дощ. Треба було його усунути зі становища. Від самого початку почали поляки атакувати штаб Яструба від сторони присілка Михалець. Перший наступ поляків відбито скорострілами і трьома фінками. Перша чота в селі дістала сильний вогонь ззаду і була змушена відступити до ліса. Дістала наказ від Яструба наступати вдруге. Знову вірвалася до села, спалила кілька хат і дійшла аж до центра села, але і вдруге була змушена відступити на край села. Потім наступала ще втретє, але дістала сильний вогонь від сторони Михалець, знову відступила до ліса. В тім моменті вдруге був заатакований штаб Яструба також від сторони Михалець з лісу. Третя чота, діставши сильний вогонь з центра села, вицофалась на своє вихідне становище і долучила до першої. О год[ині] 7-ій з мінутами почався пляновий відступ. Впало трьох вбитих і 10 ранених. Поляки почали погоню і треба було їх три рази відбивати. Погоня тривала до Яцкового Городу. Усіх ранених забрано. Трупів залишено на полі бою. Ворожі втрати не менше 60 озброєних трупів. Деякі впали від багнетів наших стрільців, крім того, напевно були вбиті, яких наочно не стверджено, і були ранені. Андріївку знищено в 70%. Відзначилися в бою чот[овий] Явір, рой[овий] Попович, стр[ілець] Сова (згинув), стр[ілець] Коваль, стр[ілець] Шугай, стр[ілець] Моряк, скорострільчик Демян, стр[ілець] Підступний, стр[ілець] Козаненко, рой[овий] Марцегель і цілий рой ВЛП-у [?].

Відділ Галайда під ком[андуванням] Євшана почав акцію дещо пізніше ніж відділ Сіроманців. Ціла сотня діяла рівночасно, крім чоти Беркута, яка була призначена для охорони штабу і важкої зброї. Важкий гранатомет відкрив вогонь по черзі на Липсько, Нароль і Андріївку. Наступ почався з півдня. Поодинокі відділи (чоти, рої), острілявши скорострільним і крісовим вогнем село, звідки неслися ворожі стріли, швидко вдерлися в середину села, та, спалюючи будинки, дійшли аж до костела в північній частині села. Дальша частина села відгороджена від першої ширшою прогалиною і тому, з огляду на сильний вогонь Ворона, занехано дальшого наступу. Село знищено в 80%. Сильніша реакція ворога почалася щойно тоді, коли він зорієнтувався, що наші відділи відступали пляново і втрат не було. Відступаючи спалено місцевості Павельці, Маврецьку, частинно Ільків Город і Бжазінки. У відворотній акції ворог перешкоджав аж до Волі Великої, звідки був змушений відступити, втративши кількох вбитих і ранених.

dow[odzionym] przez „Jawira”, nacierała od strony południowo-zachodniej, a pierwsza czota od wschodniej. Broń ciężka była ustawiona na południu, gdzie był też sam „Jastrub”. Czoty wkroczyły do wsi i zaczęły podkładać ogień. Zapaliło się 8–10 chałup. Ciężki karabin maszynowy zaciął się od piasku i deszczu. Trzeba było wycofać go ze stanowiska. Od samego początku Polacy atakowali sztab „Jastruba” od strony przysiółka Michalec. Pierwsze natarcie Polaków zostało odparte [ogniem] karabinów maszynowych i trzech finek. Pierwsza czota we wsi została silnie ostrzelana od tyłu i musiała wycofać się do lasu. Otrzymała rozkaz „Jastruba” do ponownego natarcia. Ponownie wkroczyła do wsi, spaliła kilka chałup i dotarła aż do jej centrum, ale po raz drugi była zmuszona do wycofania się na kraniec wsi. Potem natarła po raz trzeci, ale pod silnym ogniem od strony Michalec znowu wycofała się do lasu. W tym samym momencie po raz drugi został zaatakowany sztab „Jastruba”, również z lasu od strony Michalec. Trzecia czota, pod silnym ogniem z centrum wsi, wycofała się na swoje pozycje wyjściowe i dołączyła do pierwszej. O godz. 7 z minutami rozpoczął się planowy odwrót. Padło trzech zabitych, a 10 odniosło rany. Polacy rozpoczęli pościg, który trwał aż do Jackowego Horodu, i trzeba było trzykrotnie odpierać ich [ataki]. Wszystkich rannych zabraliśmy. Zabitych pozostawiliśmy na polu walki. Straty wroga – zabito nie mniej niż 60 uzbrojonych ludzi. Niektórzy zginęli od bagnatów naszych strzelców, ponadto z całą pewnością było [więcej] zabitych, ale nie stwierdzono [tego] naocznie; byli też ranni. Andrzejówka została zniszczona w 70%. W starciu wyróżnili się: czot[owy] „Jawir”, roj[owy] Popowycz, strz[elec] Sowa (zginął), strz[elec] Kowal, strz[elec] Szuhaj, strz[elec] Moriak, cekaemista Demian, strz[elec] Pidstupnyj, strz[elec] Kozanenko, roj[owy] Marcehel i cały rój WŁP-u [?].

Oddział „Hałajdy” pod dow[ódtwem] Jewszana rozpoczął akcję nieco później niż oddział „Siromanciw”. Cała sotnia działała w tym samym czasie, poza czotą Berkuta, która została wyznaczona do ochrony sztabu i broni ciężkiej. Z ciężkiego granatnika ostrzelano po kolei Lipsko, Narol i Andrzejówkę. Natarcie rozpoczęło się od strony południowej. Poszczególne oddziały (czoty, roje), po ostrzelaniu wsi z karabinów maszynowych i karabinów, szybko wtargnęły do centrum oraz pałac domy dotarły aż do kościoła w północnej części. Pozostała część wsi była oddzielona szerszą polaną, a więc ze względu na silny ogień [wroga] dalszej ofensywy zaniechano. Wieś została zniszczona w 80%. Silniejsza reakcja wroga nastąpiła dopiero po jego zorientowaniu się, że nasze oddziały wycofywały się zgodnie z planem i bez strat. Przy wycofywaniu się spalono osiedla: Pawelcy, Mawreciwkę, częściowo Ilkiw Horod i Brzazinki. Podczas odwrotu wróg nękał nas aż do Woli Wielkiej. [Dopiero] stamtąd musiał wycofać się po stracie kilku zabitych i rannych.

Власні втрати 2 легко ранених. Втрати ворога: Без сумніву стверджено звиж 40 вбитих, догідно є далеко більше число. І невідоме число ранених. Здобуто 4 кріси.

Недотягнення: розвідка щільно поінформувала, що більші сили ворога були скупчені на присілку Андріївки – Михальці. І це мабуть було причиною більших втрат Сіроманців.

Постій, 14 VI 1944 р.

Ватюга

*ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 66, арк. 60–67.
Копія, машинопис.*

Примітки

¹ Так у тексті; правильно: Рокитно.

² Онишкевич Тарас (1913–1944), псевдо „Галайда”; член ОУН, в 1939–1941 організатор підпілля на ЗУЗ, зв’язковий між ЗУЗ і Проводом ОУН в ГГ; в 1941 в похідних групах ОУН; заарештований німцями в Житомирі, втік; в 1941–1942 організатор підпілля на Сході України; в 1943–1944 член обласного Проводу ОУН і командир СБ ОУН на Львівщині; з кінця березня 1944 командир куреня; поранений під час сутички з польськими партизанами в Острові, помер від отриманих ран.

Straty własne: 2 lekko rannych. Straty wroga: stwierdzono ponad wszelką wątpliwość powyżej 40 zabitych, ale ich liczba jest o wiele wyższa. Nieznana jest liczba rannych. Zdobyto 4 karabiny.

Niedociągnięcia: zwiad omyłkowo poinformował, że większe siły wroga były skoncentrowane na przysiółku Andrzejówki – Michalce. To chyba spowodowało większe straty „Siromanciw”.

Postój, 14 VI 1944 r.

Watiuha

*PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 66, k. 60–67.
Kopia, maszynopis.*

Przypisy

¹ Onyszkewycz Taras (1913–1944), ps. „Hałajda”, członek OUN; w l. 1939–1941 organizator podziemia na ZUZ, łącznik pomiędzy ZUZ a Prowidem OUN w GG; w 1941 w grupach pochodnych OUN; aresztowany w Żytomierzu przez Niemców, zbiegł; w l. 1941–1942 organizator podziemia na wschodzie Ukrainy; w l. 1943–1944 członek obwodowego Prowidu OUN i dca SB OUN w Lwowskiem; od końca marca 1944 dca kurenia; ranny w starciu z polską partyzantką w Ostrowie, zmarł z ran.

**Протоколи українського підпілля від 6 травня 1944 р.
про антипольські акції у Дрогобицькій області**

ДРОГОБИЦЬКА ОБЛ.

Українські протипольські відплатні акції

ПРОТОКОЛ

з проведеної протипольської акції
в селі Зади Дрогобицького пов.

Ч. 1

Вночі, 10 IV 44 р. боївка з 25-ох людей провела ліквідацію польського села Зади, як кару за доноси місцевих поляків (оригінал на донесення на гестапо в Дрогобичі маємо в руках) на українських громадян.

Акція почалася в год. 23.30 окруженням з чотирьох сторін та рівночасно п'ята група вскочила з командантом боївки в середину села. Тут в одній хаті забарикадувалось 25 людей (молодих), які не відчиняли дверей. Командант серією з фінки стріляє кількох, а решта ховається. Підпалюють хату – зі стриху почули крики: „Давай відли, беж секерен і т.п.”. За новою серією всі почали злазити і їх вистріляно. Жінок і дітей відставлено на село. Всі групи, що окружували село – зі всіх сторін чистили визначені їм хати. Були випадки чинного спротиву жінок, яких зліквідовано (5). Коли запалено село зі всіх сторін – поляки почали вискакувати з хат і говорити по українськи. На запит команданта – чи вони українці, почали кричати: „Ми естесьми поляки з крві і косьці”. Всіх з місця зліквідовано. Найбільше боронився учитель – поляк (Бадецькі) і його дві дочки, з яких одна до бою (рукопашного) учителя з боївкарем кричала: „Татусю, не буй сен. Русіні нас мордуйов, але на ніх теж пшийдзе час. Наруд польські помсьці нашон смерць. Нех гіне Україна”. Їх застрілено, а учитель двічі ранений, врятувався втечею.

Акцію закінчено в год. 2.30 над ранком. Спалено всі польські господарства (52), школу, громадський уряд. ^аВбито 30 мужчин, 5 жінок^а (під час чинного спротиву). Невідоме число мужчин згоріло в вогні.

У відворотній дорозі зловлено поляка зі сусіднього села Волоща, який конем гнав до Дрогобича, щоб заалярмувати гестапо. Його розстріляно.

**Protokoły ukraińskiego podziemia z 6 maja 1944 r.
w sprawie antypolskich akcji w obwodzie drohobyckim**

OBW[ÓD] DROHOBYCKI

Ukraińskie antypolskie akcje odwetowe

PROTOKÓŁ
dotyczący przeprowadzonej antypolskiej akcji
we wsi Zady [?] pow[iat] drohobycki

Cz. 1

W nocy 10 IV 1944 r. bojówka licząca 25 ludzi przeprowadziła likwidację polskiej wsi Zady jako karę za donosy miejscowych Polaków (posiadamy oryginał donosu do Gestapo w Drohobyczu) na obywateli ukraińskich.

Akcja zaczęła się o godz. 23.30 okrzykiem z czterech stron; jednocześnie pięta grupa z komendantem bojówki wpadła do wsi. Tu w jednej chałupie zabarykadowało się 25 (młodych) ludzi, którzy nie otwierali drzwi. Komendant serią z finki zastrzelił kilku, a reszta schowała się. Podpalili chałupę – ze strychu usłyszeli krzyki: „Dawaj widły! Bierz siekiery! itp.”. Po nowej serii wszyscy zaczęli schodzić i wystrzelano ich. Kobiety i dzieci odstawiono do wsi. Wszystkie grupy, które okrążyły wieś – ze wszystkich stron oczyszczały wyznaczone im chałupy. Były przypadki czynnego oporu kobiet, które zostały zlikwidowane (5). Kiedy wieś została podpalona ze wszystkich stron – Polacy zaczęli wyskakiwać z chałup i rozmawiać po ukraińsku. Na pytanie komendanta – czy są Ukraińcami, zaczęli krzyczeć: „Jesteśmy Polakami z krwi i kości!”. Wszystkich z miejsca zlikwidowano. Najdłużej bronił się nauczyciel – Polak (Badecki) i jego dwie córki, z których jedna podczas walki (wręcz) nauczyciela z bojówkarzem krzyczała: „Tatusiu, nie bój się! Rusini nas mordują, ale na nich też przyjdzie czas. Naród polski pomści naszą śmierć. Niech ginie Ukraina!”. Zostały zastrzelone, a dwukrotnie raniony nauczyciel uratował się ucieczką.

Akcję zakończono o godz. 2.30 nad ranem. Zostały spalone wszystkie polskie gospodarstwa (52), szkoła i urząd. ^aZabito 30 mężczyzn i 5 kobiet^a (podczas czynnego oporu). Nieznana liczba mężczyzn spaliła się w ogniu.

W drodze powrotnej schwytano Polaka z sąsiedniej wsi Wołoszcza, który gnał konno do Drohobycza, żeby zaalarmować Gestapo. Został rozstrzelany.

ПРОТОКОЛ

ч. 2

Дня 18 квітня 1944 р. нічню наша боївка виарештувала всіх активних поляків (мужчин) зі села Мейнич¹ Самбірського пов. в числі 13 осіб і зліквідувала. Забудови не спалено, з огляду на укр. господарства, які знаходилися в сусідстві.

ПРОТОКОЛ

ч. 3

Дня 3 квітня 1944 р. відділ юнацької школи в дорозі до табору спільно з місцевою боївкою знищив польські колонії коло сіл Жулин і Семичинів² Стрийського пов. ^aСпалено забудування і вбито кільканадцять мужчин.^a

ПРОТОКОЛ

ч. 4

В неділю вечером, дня 9 квітня 1944 р. в польському селі Крехівка³ група Явора перевела пацифікаційну акцію проти тамошнього польського населення. Під час акції спалено ^a20 господарств, 10 осіб забито^a і 3 тяжко ранені. Між спаленими і убитими були також поляки, які прибули з Дашавського Корчунок⁴. Під час акції всі поляки вибралися на Дашавський Корчунок, а до села приходять тільки днем. Всі заходять до хати одного фольксдойчера, яка ще осталась, в цій же хаті міститься їхня боївка.

Дня 20 квітня приїхало авто німаків до спаленої Крехівки, беручи зі собою двох селян-українців зі с. Сулятич[і]. З Крехівки забрали 5 поляків і одну жінку, які мали при собі багнети і гранати. Їх привезли до села Сулятич, лишили, як арештованих, під опікою якогось дольмечера 17-літнього (правдоподібно українець) і місцевого населення, а самі поїхали до телефонічної станиці. Повернувши, не застали поляків вже живими. Всі були побиті місцевим населенням і дольмечером. Убивство поляків умотивував дольмечер спробою утечі, так, що німці навіть нічого не говорили. Зараз таки відїхали, випускаючи тих двох зі с. Сулятич, яких взяли зі собою, коли їхали на Крехівку. Поляки, які перенеслися на Корчунок, виразно говорять, що зі Сулятичами буде те саме, що з ними.

PROTOKÓŁ

cz. 2

Dnia 18 kwietnia 1944 r. w nocy nasza bojówka aresztowała wszystkich aktywnych Polaków (mężczyzn) ze wsi Majnicz pow[iatu] samborskiego w liczbie 13 osób i zlikwidowała. Zabudowy nie spalono ze względu na ukr[aińskie] gospodarstwa, które znajdowały się po sąsiedzku.

PROTOKÓŁ

cz. 3

Dnia 3 kwietnia 1944 r. oddział szkoły junackiej po drodze do obozu wspólnie z miejscową bojówką zniszczył polskie kolonie w pobliżu wsi Żulin i Siemiginów pow[iatu] stryjskiego. ^aZostały spalone zabudowania i zabito kilkunastu mężczyzn.^a

PROTOKÓŁ

cz. 4

W niedzielę wieczorem, 9 kwietnia 1944 r. w polskiej wsi Krechówka, grupa „Jawira” przeprowadziła akcję pacyfikacyjną przeciwko tamtejszej ludności polskiej. W czasie akcji spalono ^a20 gospodarstw, 10 osób zabito^a i 3 ciężko raniono. Wśród spalonych i zabitych byli też Polacy, którzy przybyli z Korczunka Daszawskiego. Na czas akcji wszyscy Polacy przenieśli się do Korczunka Daszawskiego, a do wsi przychodzą tylko na dzień. Wszyscy wchodzi do chałupy jednego Volksdeutscha, która jeszcze się ostała. W tej chałupie przebywa też ich bojówka.

Dnia 20 kwietnia przyjechali samochodem Niemcy do spalonej Krechówki, wioząc ze sobą dwóch ukraińskich chłopów ze w[si] Sulatycze. Z Krechówki zabrali 5 Polaków i jedną kobietę, którzy mieli przy sobie bagnety i granaty. Przywieźli ich do wsi Sulatycze, zostawili jako aresztowanych pod nadzorem jakiegoś 17-letniego tłumacza (prawdopodobnie Ukrainiec) i miejscowej ludności, a sami pojechali na stację telefoniczną. Po powrocie nie zastali już Polaków przy życiu. Wszyscy zostali zamordowani przez miejscową ludność ukraińską i tłumacza. Zabójstwo Polaków tłumacz wyjaśnił próbą ucieczki, tak że Niemcy nic nie powiedzieli. Natychmiast odjechali, wypuszczając tych dwóch ze w[si] Sulatycze, których wzięli ze sobą, jadąc do Krechówki. Polacy, którzy przenieśli się do Korczunka, wyraźnie mówią, że z Sulatyczami będzie to samo, co z nimi.

ПРОТОКОЛ

ч. 5

Дня 11 квітня 1944 р. група Явора та місцева боївка перевела пацифікаційну акцію на польське село Соколів. Під час акції спалено кільканадцять хат та ^азабито около 10 осіб.^а З нашої сторони втрат жодних. Майно польських селян skonфісковано. Під час акції частина поляків виїхала до Стрия, інші на Дашавський Корчунок.

Постій, дня 6 травня 1944 р.

*ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 257–258.
Оригінал, машинопис.*

Примітки

^{а-а} Підкреслено від руки.

¹ Так у тексті; правильно: Майнич.

² Так у тексті; правильно: Семигинів.

³ Так у тексті; правильно: Крехів.

⁴ Так у тексті; правильно: Корчунок-Дашавський.

PROTOKÓŁ cz. 5

Dnia 11 kwietnia 1944 r. grupa „Jawira” oraz miejscowa bojówka przeprowadziły akcję pacyfikacyjną na polską wieś Sokołów. Podczas akcji spalono kilkanaście chałup oraz ^{a-}zabito około 10 osób.^{-a} Po naszej stronie strat żadnych. Dobytek polskich chłopów został skonfiskowany. Podczas akcji część Polaków wyjechała do Stryja, inni do Korczunka Daszawskiego.

Postój, 6 maja 1944 r.

*PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 34, k. 257–258.
Oryginał, maszynopis.*

Przypisy

^{a--a} Podkreślono odręcznie.

**Протокол українського підпілля від 12 травня 1944 р.
про антипольські акції**

ТЕРНОПІЛЬЩИНА

ПРОТОКОЛ

в справі відплатних акцій на поляках в пов. Перемишляни

Дня 1 IV 44 р. вбито в с. Біле 19 поляків, спалено 11 господарств.

Дня 2 IV 44 р. вбито 9 поляків, дві жидівки, які були на службі поляків.

Дня 5 IV 44 р. в с. Пнятин вбито 5 поляків.

Дня 14 IV 44 р. вбито 58 поляків в с. Жидовичі¹. В тому числі 4 жінки, які ставили опір. Спалено 14 господарств.

Дня 15 IV 44 р. в с. Тучне вбито 66 поляків, спалено 23 господарства.

Дня 29 IV 44 р. в с. Добряничі вбито 5 поляків і одного українця-сексота.

Дня 29 IV 44 р. в с. Утіховичі вбито 9 поляків.

Дня 30 IV 44 р. в с. Тучне вбито 4-ох поляків.

Дня 29 IV 44 р. в с. Прибин² вбито одну польську шовіністку й 11 господарств спалено.

Дня 30 IV 44 р. в с. Прибин вбито трьох поляків і спалено одно господарство.

Дня 30 IV 44 р. в с. Глібовичі ^aвбито 42 поляків,^a на присілках: Мискова – 22, Містечко – 36, Зарубина – 27, Бекас – 18, Неділиська – 19, Грабник – 19, Галина – 80, Жабокрук – 20 поляків.

Всі акції проводила пов. боївка за допомогою УПА „Орли”.

Вище заподані акції на поляків переведено в зв'язку з подіями на Холмщині та тому, що вони дійсно співпрацювали з німцями і сильно паралізували нашу роботу в цьому терені.

Постій, 12 V 1944 р.

Г. к.

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 263.

Оригінал, машинопис.

Примітки

^{a-a} Підкреслено від руки.

¹ Пізніше перейменовано на с. Розсохи.

² Так у тексті; правильно: Прибинь.

**Protokół ukraińskiego podziemia z 12 maja 1944 r.
w sprawie akcji antypolskich**

TARNOPOLSKIE

PROTOKÓŁ

dotyczący akcji odwetowych w pow[iecie] przemysłańskim

Dnia 1 IV 44 r. zabito we w[si] Biała 19 Polaków, spalono 11 gospodarstw.

Dnia 2 IV 44 r. zabito 9 Polaków i dwie Żydówki, będące na służbie u Polaków.

Dnia 5 IV 44 r. we w[si] Pniatyn zabito 5 Polaków.

Dnia 14 IV 44 r. zabito 58 Polaków we w[si] Żedowice. Między innymi 4 kobiety, które stawiały opór. Spalono 14 gospodarstw.

Dnia 15 IV 44 r. we w[si] Tuczna zabito 66 Polaków, spalono 23 gospodarstwa.

Dnia 29 IV 44 r. we w[si] Dobrzanica zabito 5 Polaków i jednego Ukraińca – donosiciela.

Dnia 29 IV 44 r. we w[si] Utichowycze [?] zabito 9 Polaków.

Dnia 30 IV 44 r. we w[si] Tuczna zabito 4 Polaków.

Dnia 29 IV 44 r. we w[si] Prybeń zabito jedną polską szowinistkę i spalono 11 gospodarstw.

Dnia 30 IV 44 r. we w[si] Prybeń zabito trzech Polaków i spalono jedno gospodarstwo.

Dnia 30 IV 44 r. we w[si] Chlebowice ^{a-}zabito 42 Polaków,^a w przysiółkach: Mysiowa – 22, Misteczko – 36, Zarubyna – 27, Bekas – 18, Nedzielińska – 19, Hrabnyk – 19, Hałyna – 80, Żabokruki – 20 Polaków.

Wszystkie akcje przeprowadziła pow[iatowa] bojówka przy pomocy UPA „Orły”.

Wymienione wyżej akcje przeciwko Polakom przeprowadzono w związku z wydarzeniami w Chełmskim oraz dlatego, że oni rzeczywiście współpracowali z Niemcami i silnie paraliżowali naszą pracę na tym terenie.

Postój, 12 V 1944 r.

G[łówne] d[owództwo]

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 34, k. 263.

Oryginał, maszynopis.

Przypisy

^{a- a} Podkreślono odręcznie.

**Звіт українського підпілля від травня 1944 р.
про антипольські акції**

ЗВІТИ

з відбутих протипольських відплатних акцій
на терені окр. Рава-Руська

РАВЩИНА:

Дня 17-го IV 44 відділи УПА, що діють на наших теренах (Галайда, Пролом) провели нищільні акції на гнізда польських банд Равщини – Річки і Забір'я. Цього ж дня польська банда, зложена з кількадесяти осіб, мала виконати, як це без сумніву ствердила наша розвідка, протиукраїнську акцію в селі Забір'ю. Акцію польської банди наші відділи випередили всього на пів години. Відділ „Галайди” провів акцію в Річках, де зліквідовано 15 польських бандитів. В часі акції „Галайди” над'їхало під Річки 10 автомашин німецької шуцполіції і одна танкетка з Рави. Між ними і скорострільним гніздом „Галайди” нав'язалась перестрілка. Одначе німці по деякому часі почали давати знаки піднесенням кріса в обох руках з закличками: „Україна! Україна!”, щоб здержати вогонь. Чорнота пояснив їм в чому річ і після того німці від'їхали, а акція в Річках продовжувалась. Відділ „Пролом” в тому ж часі провадив акцію в Забір'ю, де знищено 30 бандитів. Кільканадцять польських бандитів втекло до лісу, звідки відстрілювались. Власних втрат не було.

Дня 19.4.44. відділ „Ягоди”¹ з чотою „Кармелюка” зробив випад на польську кольонію Стенятин, яку знищено без опору. Відділ зі Стенятини подався чотами на Лащів², два км. перед Лащевом відділ наткнувся на засідку німецької військової частини. Відділ „Ягоди” завернув в сторону Посадова, не чіпаючи німців. Одначе чота „Кармелюка”, мимо виразного наказу до відвороту, пиняво почала відворот, не маючи певности, що це німці. Німці відкрили по ній вогонь. Відстрілюючись, „Кармелюк” почав відворот в сторону Посадова, лишаючи вбитих. Німці підсунулись під Посадів та відкрили вогонь з гранатомета і скорострільів. Одначе відділ „Ягоди” цільним вогнем примусив ворога до втечі.

Власні втрати: 6 вбитих (між ними „Кармелюк”), 3 пропавших, 3 ранених. Втрати ворога: кільканадцять вбитих і багато ранених. Здобуто один курінний гранатомет і дев'ять гранат до нього, один скоростріль (кольт), дві тисячі набоїв.

Sprawozdanie ukraińskiego podziemia z maja 1944 r. dotyczące akcji antypolskich

SPRAWOZDANIA

z przeprowadzonych akcji odwetowych na terenie okr[ęgu] rawskiego

RAWSKIE:

Dnia 17 IV 44 oddziały UPA, które działają na naszych terenach („Hałajda”, „Prołom”) przeprowadziły akcję likwidacyjną siedzib polskich band w Rawskiem – Rzyczki i Zaborze. W tym samym dniu polska banda składająca się z kilkudziesięciu ludzi miała wykonać, jak to stwierdził ponad wszelką wątpliwość nasz wywiad, antyukraińską akcję we wsi Zaborze. Akcję polskiej bandy nasze oddziały uprzedziły tylko o pół godziny. Oddział „Hałajdy” przeprowadził akcję w Rzyczkach, gdzie zlikwidowano 15 polskich bandytów. W czasie akcji „Hałajdy” nadjechało pod Rzyczki 10 samochodów niemieckiej Schutzpolizei i jedna tankietka z Rawy. Między nimi a gniazdem karabinu maszynowego „Hałajdy” wywiązała się strzelanina. Jednak po pewnym czasie Niemcy zaczęli dawać sygnały przez podniesienie karabinu w obu rękach z okrzykiem: „Ukraina! Ukraina!”, żeby powstrzymać ogień. „Czornota” wytłumaczył im, w czym rzecz, i [zaraz] po tym Niemcy odjechali, a akcja w Rzyczkach była kontynuowana. Oddział „Prołoma” w tym samym czasie prowadził akcję w Zaborzu, gdzie zlikwidowano 30 bandytów. Kilkunastu polskich bandytów uciekło do lasu skąd ostrzeliwali się. Własnych strat nie było.

Dnia 19.4.1944 oddział „Jahody”¹ wraz z czołą „Karmeluka” zrobił wypad na polską kolonię Steniatyn, która została zniszczona bez oporu. Oddział ze Steniatyna skierował się czołami na Łaszczów. Dwa km przed Łaszczowem oddział napotkał zasadzkę niemieckiej jednostki wojskowej. Oddział „Jahody” zawrócił w kierunku Posadowa, obchodząc Niemców. Jednak czoła „Karmeluka”, wbrew wyraźnemu rozkazowi do odwrotu, zaczęła odwrót opieszale, nie mając pewności, czy są to Niemcy. Niemcy otworzyli do nich ogień. Ostrzeliwując się „Karmeluk” zaczął odwrót w kierunku Posadowa, zostawiając zabitych. Niemcy podeszli pod Posadów i otworzyli ogień z granatnika i broni maszynowej. Jednak oddział „Jahody” zmasowanym ogniem zmusił wroga do ucieczki.

Straty własne: 6 zabitych (wśród nich „Karmeluk”), 3 zaginionych, 3 rannych. Straty wroga: kilkanastu zabitych i wielu rannych. Zdobyto jeden kurennny granatnik i dziewięć granatów do niego, jeden karabin maszynowy (Colt), dwa tysiące naboji.

19.4.44. вечером польська банда силою 20–30 чоловік пробувала розстрільною прокрастися до села Річиці. Наша стежа обстріляла їх і примусила до утечі в сторону Жарники.

22.4.44. відділи УПА „Тигри” і „Пролом” та відділ „Орла” провели нищільну акцію на польську колонію Поледів, Лупче, Зімно і село Ратичів. Акція тягнулась дві години. Опору жодного не було. Всі згадані місцевості знищено (Зімно – лише східну частину з фільварком). При відході наших відділів прибули фольксдойчі з села Юрова, однак вони не наважились чіпати наших, лише спалили кілька українських хат.

Дня 25.4.44. окружна боївка провела нищільну акцію на село Смолин, у висліді чого спалено 6 польських господарств і зліквідовано 6 мужчин і дві жінки поляків.

Дня 27.4.44. та сама боївка зліквідувала в селі Улицько-Середковичі³ 55 мужчин і 5 жінок поляків. При цьому спалено около 100 господарств. Під час пожежі чути було вибухи муніції і гранат.

Подрібні відомості про число зліквідованих поляків відділами УПА: Потоки – 3 (місц.), Любича-Колайці – 3 (місц.), Гута-Любицька – 2 (невід.), Любича – 10 (втік.), Потелич – 13 (місц.), Дагани Вел. – 2 (нев.), Верхрата – 1 (місц.), Річиця – 8 (3 місц., 5 невід.), Домашів – 2 (1 місц., 1 невід.), Брукенталь – 2 (нев.), Остобіж – 1 жінка (місц.), Хоронів – 1 (місц.), Салаші – 1 (місц.), Тяглів – 15 і 4 жінки (місц.), і 44 (нев.), Вербиця – 3 (місц.), Ходованці – 9 (невід.), Забір’я – 30 (місц. і невід.), Річки – 15 (місц. і невід.).

ЖОВКІВЩИНА:

17.4.44. відділи УПА („Громовий”) і боївка „Довбуша” знищили польську твердиню Станіслівок⁴. При цьому зліквідовано около 80 мужчин поляків.

ЛЮБАЧІВЩИНА:

19.4.44. відділ УПА „Местники”⁵ знищили польське село Рутку. В год. 5.30 відділ вступив в село і зажадав від солтиса, щоб населення здало зброю, в противному разі ціле село буде спалене. Село поставилося до домагання негативно. Тому село спалено і зліквідовано 80 поляків. Під час пожежі хат чути було вибухи муніції, що незгасали довший час. Власних втрат не було.

25.4.44. сотня „Местники” знищила чисто польське село Вільку Коровицьку. Село спалено. Під час пожежі чути було часті вибухи муніції. Власних втрат не було.

19.4.44 wieczorem polska banda licząca 20–30 ludzi próbowała tyralierą podejść do wsi Rzeczyca. Nasza warta ostrzelała ich i zmusiła do ucieczki w kierunku na Żerniki.

22.4.44 oddział UPA „Tyhry” i „Prołoma” oraz oddział „Orła” przeprowadziły niszczyielską akcję na polskie kolonie Poledów, Łubcze, Zimno oraz wieś Ratyczów. Akcja trwała dwie godziny. Nie było żadnego oporu. Wszystkie wymienione miejscowości zostały zniszczone (Zimno – tylko wschodnia część z folwarkiem). Podczas wycofywania się naszych oddziałów przybyli Volksdeutsche ze wsi Jurów, jednak nie odważyli się zaczepić ich, tylko spalili kilka ukraińskich chałup.

Dnia 25.4.44 okręgowa bojówka przeprowadziła akcję likwidacyjną na wieś Smolin, w wyniku której spalono 6 polskich gospodarstw oraz zlikwidowano 6 mężczyzn i dwie kobiety narodowości polskiej.

Dnia 27.4.44 ta sama bojówka zlikwidowała we wsi Ulicko-Seredkiewicz 55 mężczyzn i 5 kobiet narodowości polskiej. Jednocześnie spalono około 100 gospodarstw. Podczas pożaru było słyhać wybuchy amunicji i granatów.

Podobne wiadomości dotyczące liczby Polaków zlikwidowanych przez oddziały UPA: Potoki [?] – 3 (miejsc[owi]), Lubycza-Kołajce – 3 (miejsc[owi]), Huta Lubycza–2 (niezn[ani]), Lubycza – 10 (uciek[inierzy]), Potylicz – 13 (miejsc[owi]), Dagany Wiel[kie] – 2 (niezn[ani]), Werch-rata – 1 (miejsc[owy]), Rzeczyca – 8 (3 miejsc[owych], 5 niezn[anych]), Domaszów – 2 (1 miejsc[owy], 1 niezn[any]), Bruckenthal – 2 (niezn[ani]), Ostobuż – 1 kobieta (miejsc[owa]), Choronów – 1 (miejsc[owy]), Sałasze – 1 (miejsc[owy]), Tehlów – 15 i 4 kobiety (– miejsc[owi]) oraz 44 (niezn[ani]), Wierzbica – 3 (miejsc[owi]), Chodywańce – 9 (niezn[ani]), Zaborze – 30 (miejsc[owi] i niezn[ani]), Rzyczki – 15 (miejsc[owi] i niezn[ani]).

ŻÓLKIEWSKIE:

17.4.44. Oddziały UPA („Hromowj”) i bojówka „Dowbusza” zniszczyły polski punkt oporu Stanisłówkę. Przy tym zlikwidowano około 80 mężczyzn Polaków.

LUBACZOWSKIE:

19.4.44 oddział UPA „Mestnyky”² zniszczył polską wieś Rudkę. O godz. 5.30 oddział wkroczył do wsi i zażądał od sołtysa, żeby ludność oddała broń, w przeciwnym razie cała wieś zostanie spalona. We wsi dano odpowiedź odmowną, dlatego została ona spalona i zlikwidowano 80 Polaków. Podczas pożaru chałup słyhać było wybuchy amunicji, które trwały bez przerwy przez dłuższy czas. Własnych strat nie było.

4.5.44. сотня „Местники” з повітовою боївкою провела акцію на містечко Чесанів, де є більшість поляків. Поляки перед тим розстрілювали місцевих українців (нпр. атентат на др. Баб'яка – адвоката з Чесанова). Чесанів спалено.

13.5.44. та сама сотня знищила польську колонію Фрайфельд. При цьому зліквідовано 9 польських кольоністів. 13.5.44. окр. боївка зробила засідку на поляків, що йшли з Немирова до Рави. В висліді зліквідовано 20 поляків. Під час бою поляки відстрілювалися, одначе серед наших жертв немає.

ХОЛМЩИНА⁶:

Бої за Посадів. Розвідка донесла, що польські боївки т. зв. „армії крайовой” розміщені в колонії Стенятин, фільварку Посадів, в лісі Посадів і окружуючих колоніях Поледів, Жарники, Лубче, Губинок.

Дня 5.4.44. наші відділи „Галайда” і „Тигри” провели нищільну акцію насамперед проти колоній: Губинок, Лубче, Поледів, Жарники. В той спосіб очистили собі праве крило, щоби відтак вдарити на головне гніздо Посадів і Стенятин. Відділи „Галайда” і „Тигри” вийшли насамперед колонію Лубче. Поляки не сподівались і взяли їх за своїх. Щойно, коли „Тигри” запалили сусідню колонію Губинок, зорієнтувалися і почали протиакції, окружуючи наш відділ. Почався бій. Поляків примушено втекти до Жарник. Тоді здобуто і важкий кулемет, кілька крісів і багато муніції. В Поледові наші відділи перегрупувалися і вдарили на Жарники. Ворог, в числі 100 людей заняв становища за фільварком біля стиртів. По півгодинній перестрелці примушено поляків до дальшої втечі. На полі бою залишив ворог вбитих, між ними командира Завішу (виходило із записок, знайдених при ньому), і подався в сторону Посадівського лісу. Переслідуючи ворога, відділ „Галайда” дав поміч „Проломові”, який через припізнену акцію попередніх відділів попав в скрутне положення. „Пролом”, знищивши колонію Рокитно, заліг вздовж тору вузькаторівки, мав одначе не вигідне положення, бо поляки з Посадівського лісу, занявши узгір'я, посипали по „Проломові” скорострільним і крісовим вогнем. Відділ мусів лявірувати під вогнем ворога та відступати, це одначе коштувало трохи жертв. Але тут саме чота „Чорноти” з відділу „Галайда” виручила своїх, уможливлуючи їм своїм вогнем відступ без більших втрат. В акції з дня 5.4.44. знищено отже колонії: Губинок, Поледів, Лубче, Рокитно. Здобуто: 1 важкий кулемет, кріси, амуніцію, архів, боєприпаси. Крім того, відділ самооборони „Лиса” знищив колонію Марисін і Радків, а відділ „Орла” польські кольонії в Ріплині. Згинуло кількадесят польських вояків і багато цивільного населення. Власні

25.4.44 sotnia „Mestnyky” zniszczyła całkowicie polską wieś Wólkę Horyniecką. Wieś została spalona. Podczas pożaru słychać było częste wybuchy amunicji. Strat własnych nie było.

4.5.44 sotnia „Mestnyky” wraz z powiatową bojówką przeprowadziły akcję na miasteczko Cieszanów, którego większość stanowią Polacy. Przedtem rozstrzelali oni miejscowych Ukraińców (na przyk[ład] zamach na dr. Babjaka – adwokata z Cieszanowa). Cieszanów został spalony.

13.5.44 ta sama sotnia zniszczyła polską kolonię Freifeld. Przy tym zlikwidowano 9 polskich kolonistów. 13.5.44 okr[ęgową] bojówką zrobiła zasadzkę na Polaków, którzy szli z Niemirowa do Rawy. W rezultacie zlikwidowano 20 Polaków. Podczas walki Polacy ostrzeliwali się, jednak u nas ofiar nie ma.

CHEŁMSKIE³:

Walka o Posadów: Wywiad doniósł, że polskie bojówki tzw. „Armii Krajowej” rozkwaterowane są na kolonii Steniatyn, folwarku Posadów, w lesie posadowskim i w okolicznych koloniach: Poledów, Żerniki, Łubcze, Gubynok.

Dnia 5.4.44 nasze oddziały „Hałajdy” i „Tyhry” przeprowadziły akcję likwidacyjną głównie przeciwko koloniom: Gubynok, Łubcze, Poledów i Żerniki. W ten sposób oczyściły sobie prawe skrzydło, żeby móc uderzyć na główne gniazda: Posadów i Steniatyn. Oddziały „Hałajdy” i „Tyhry” weszły najpierw do kolonii Łubcze. Polacy nie spodziewali się i wzięli ich za swoich. Dopiero gdy „Tyhry” podpaliły sąsiednią kolonię Gubynok, zorientowali się i zaczęli przeciwdziałać, okrążając nasz oddział. Rozpoczęła się walka. Polaków zmuszono, by uciekali do Żernik. Wtedy zdobyto 1 ciężki karabin maszynowy, kilka karabinów i dużo amunicji. W Poledowie nasze oddziały przegrupowały się i uderzyły na Żerniki. Nieprzyjaciel w liczbie 100 osób zajął pozycje za folwarkiem obok stert. Po półgodzinnej strzelaninie zmuszono Polaków do dalszej ucieczki. Na polu bitwy wróg zostawił zabitych, wśród nich dowódcę „Zawiszę” (wynikało to ze znalezionych przy nim notatek) i przegrupował się w kierunku lasu posadowskiego. Ścigając wroga, oddział „Hałajdy” okazał pomoc „Prołomowi”, który przez spóźnioną akcję poprzednich oddziałów znalazł się w trudnej sytuacji. Po zniszczeniu kolonii Rokitno „Prołom” zajął pozycje wzdłuż torów wąskotorówki, znalazł się jednak w niekorzystnej sytuacji, bo Polacy z posadowskiego lasu, zajmawszy wzgórze, ostrzeliwali „Prołoma” z karabinów maszynowych. Oddział musiał lawirować pod ogniem wroga i wycofywać się. To jednak kosztowało trochę ofiar. Ale właśnie w tym momencie czota „Czornoty” z oddziału „Hałajdy” wyręczyła swoich i osłaniając ich ogniem

втрати: 11 вбитих (в тому 3 санітарки) і 14 ранених. Бій 5.4. виказав, що головні сили ворога знаходяться в колоніях: Посадів і Стенятин. Ліквідацію їх призначено на польський великдень. Дня 9.4. в год. 2-ій ночі наші частини виступили зі села Ульгівок в напрямі на Ріплин, звідси цивільне населення втекло і тут заквартирував штаб. В год. 5.45 починається бій в Посадівському лісі, що його почав відділ УПА. Рівночасно відділ „Галайди” атакує на село Посадів, проганяє ворога із села і фільварку і лучиться з УПА. Поляки втекли на Жуличі, лишаючи вбитих. Після того іде наступ на село Стенятин. Праве крило УПА підходить до Жулицького лісу, де сконцентрувався ворог, не опанувавши одначе хребта від північного рогу по Телятин. З-за того хребта висувається ворожа розстрільна, грозить окруженням, УПА робить відворот, залишивши Посадів, що переходить в руки ворога. В тому часі в лісі, де оперували „Тигри”, ворог починає запеклий бій. „Тигри” домагаються помочі. Коло год. 13-ої інспектор Вадим створив з одного роя відділу „Орла”, з мародерів із частини УПА відділ, як поміч „Тиграм”. Вони сильно держалися в лісі аж до год. 15-ої і зліквідували багато ворогів. Тим часом командир Євшан, побачивши, що УПА опустила Посадів, наказав своєму відділові опанувати назад фільварок і не допустити ворога до села. Коли ворог наблизився на віддаль 150–300 м, відкрито скорострільний, гранатометний і крисовий вогонь. Ворог панічно втік, лишаючи багато трупів. Коло год. 16-ої бій закінчився, табор зі здобутим майном вирушив зі села Посадова, запаливши фільварок.

Втрати ворога: знищені колонія Телятин, Посадів, частина Стенятин, решта колонії Рокітно, фільварок і колонія Лагівці. Понад 100 польських бандитів убито (в самім лише лісі Посадів 70 вбитих), багато ранених. Здобуто і РКМ, багато крісів, пістолі, далековиди, магазини (три фіри сала, цукор, мука, одежа), аптеку, кінний табір, худобу і т.д. Власні втрати: 4 вбитих і 13 ранених. Загально припускають, що до акції ворог кинув около 300 людей.

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 264–266.

Оригінал, машинопис.

Примітки

¹ Лукашевич Маріан (1921–1945), псевдо „Ягода”, „Черник”, майор УПА; командир Тактичного відтинка „Данилів”, з 1943 служив в дивізії СС Галичина; після того як дезертирував, створив сотню (з 1945 – курінь) УПА „Вовки”; загинув під час облави у Жнятині Грубешівського повіту.

² Так у тексті; ймовірно: Лещатів.

umożliwiła im odwrót bez większych strat. W akcji z 5.4.44 zniszczone zostały więc kolonie Gubynok, Poledów, Łubcze i Rokitno. Zdobyto: 1 ciężki karabin maszynowy, karabiny, oporządzenie, archiwum i amunicję. Poza tym oddział samoobrony „Łysa” zniszczył kolonie Marysin i Radków, a oddział „Orła” polskie kolonie w Rzeplinie. Zginęło kilkadziesiąt polskich wojaków i dużo cywilnej ludności. Własne straty: 11 zabitych (w tym 3 sanitariuszki) i 14 rannych. Walki z 5.4. wykazały, że główne siły wroga znajdują się w koloniach Posadów i Steniatyn. Ich likwidację wyznaczono na polską Wielkanoc. Dnia 9.4. o godz. 2 w nocy nasze oddziały wyszły ze wsi Ułhówek w kierunku Rzeplina, skąd uciekła ludność cywilna, i tu zakwaterował się sztab. O godz. 5.45 oddział UPA rozpoczął walkę za posadowskim lasem. Jednocześnie oddział „Hałajdy” zaatakował wieś Posadów, wyparł wroga ze wsi oraz folwarku i połączył się z UPA. Polacy uciekli do Żulic, zostawiając zabitych. Następnie doszło do ofensywy na wieś Steniatyn. Prawe skrzydło UPA podeszło do żulińskiego lasu, gdzie nastąpiła koncentracja wroga, jednak nie opanowało wzgórze z północnej strony Telatyna. Zza tego wzgórza wysunął się nieprzyjaciel tyralierą, grożąc okrążeniem. UPA wycofała się, zostawiając Posadów, który przeszedł w ręce wroga. W tym czasie w lesie, gdzie operowały „Tyhry”, wróg rozpoczął zaciekłą walkę. „Tyhry” domagały się pomocy. Około godz. 13 inspektor Wadym utworzył z jednego roju oddziału „Orła” i z maruderów z formacji UPA oddział [mający iść na] pomoc „Tyhrom”. Oni mocno trzymali się w lesie aż do godz. 15 i zlikwidowali wielu wrogów. Tymczasem dowódca Jewszan, zauważywszy, że UPA opuściła Posadów, wydał rozkaz swojemu oddziałowi, by z powrotem opanował folwark i nie dopuścił wroga do wsi. Kiedy nieprzyjaciel zbliżył się na odległość 150–300 m, otworzono ogień z broni maszynowej, granatników i karabinów. Wróg uciekł w panice, zostawiając wiele trupów. Około godz. 16 bitwa się skończyła, tabor ze zdobytym mieniem wyruszył ze wsi Posadów, podpalając folwark.

Straty wroga: Zniszczone kolonie Telatyn, Posadów, część Steniatyna, reszta kolonii Rokitno, folwark i kolonia Łagiwci. Ponad 100 polskich bandytów zostało zabitych (w samym tylko lesie posadowskim 70), wielu rannych. Zdobyto RKM, sporo karabinów, pistolety, lornety, magazyny (trzy wozy słoniny, cukier, mąka, odzież), aptekę, tabor konny, bydło itp. Straty własne: 4 zabitych i 13 rannych. Szacuje się, że nieprzyjaciel rzucił do akcji około 300 ludzi.

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 34, k. 264–266.

Oryginał, maszynopis.

³ Так у тексті; правильно: Улицько-Середкевичі, згодом перейменоване на с. Середкевичі.

⁴ Так у тексті; можливо: х. Станіславівка Сокальського району.

⁵ Правильно, „Месники” – сотня, що виникла на початку 1944 в півн.-сх. частині Рясівщини; основу становили дезертири з української допоміжної поліції; командиром був Іван Шпонтан, псевдо „Залізник”; в 1944 сотня брала участь в антипольських акціях, м. ін. провела пацифікацію Рудки і спалила Чесанів; в 1947 підрозділи, які були підпорядковані „Залізникові” (з 1945 командир куреня), розпущено, а їх члени перейшли на територію України або на Захід.

⁶ Правдоподібно помилка. Йдеться про Томашівщину.

Przypisy

¹ Łukaszewycz Marian (1921–1945), ps. „Jahoda”, „Czernyk”, mjr UPA; dca Odcinka Taktycznego „Danyliw”, od 1943 służył w dywizji SS Galizien; po dezercji utworzył sotnię (kureń od 1945) UPA „Wowky”; zginął w Żniatyniu pow. Hrubieszów podczas obławy.

² Właśc. „Mesnyky” („Mściciele”), sotnia powstała na początku 1944 w pn.-wsch. części rzeszowskiego; trzon stanowili dezercerzy z ukraińskiej policji pomocniczej; dca był Iwan Szpontak ps. „Zalizniak”; w 1944 sotnia brała udział w akcjach antypolskich, m. in. spacyfikowała Rudkę i spaliła Cieszanów; w 1947 pododdziały podległe „Zalizniakowi” (od 1945 dca kurenia) rozwiązano, a ich członkowie przeszli na Ukrainę lub na Zachód.

³ Prawdopodobnie pomyłka. Chodzi o Tomaszowskie.

Протокол допиту Юзефа Бісса від 8 червня 1945 р.

8 червня 1945 р.

м. Ряшів

Я, слідчий офіцер Воєводського управління Громадської безпеки у Ряшеві, Бек, допитав як обвинуваченого:

Бісса Юзефа Станіславовича¹,
який для вияснення справи показав:

Запитання: Чи підтверджуєте свої попередні показання, які ви дали на попередніх допитах?

Відповідь: Так, усі свої попередні показання, які я дав на попередніх допитах, підтверджую і несу за них відповідальність.

Запитання: Минулого разу Ви показали, що Ваша рота проводила відплатні акції проти українців, опишіть всі випадки і їх перебіг?

Відповідь: В часи німецької окупації відплатні акції проти українців були досить частим явищем. Взагалі відплатні акції відбувалися в околицях Львова, таких як: Семенівка – тричі, у Яричеві, в Глинній Наварії. Переважно ловили на місці злочину і виконували вироки на місці. ^aНа тутешніх землях відплатні акції ми проводили також у районі Блажової, але останнім часом у цьому напрямку не робилося нічого.^a

Запитання: До цього часу ви пояснювали своє право на існування, необхідністю охорони населення від українських нападів і потребою проведення відплатних акцій. Отож, чому тепер у вас не зареєстровано жодної відплатної акції, а також, яким чудом ви охороняли польське населення від нападів, перебуваючи у безпечних населених пунктах, чи ви визнаєте це?

Відповідь: В останній період часу ми займалися підготовкою, тобто навчанням солдатів, підготовкою їх до лісових умов, а також займалися поповненням зброї і боєприпасів. Після закінчення навчання і укомплектування, ми мали намір всією ротою податися в загрожені українцями райони з метою охорони майна і життя поляків, які залишилися, а також з метою проведення відплатних акцій проти українців.

Запитання: Минулого разу Ви показали, що комплектували нові бойові підрозділи (д) і висилали їх у загрожені райони. З кого Ви комплектували ці загони?

Відповідь: Наше місце постою у Змислувці планувалося ^aяк навчальний табір,^a кожних 6 тижнів мали прибувати нові загони

Protokół przesłuchania Józefa Bissa z 8 czerwca 1945 r.

Dnia 8 czerwca 1945 r.

m. Rzeszów

Ja, oficer śledczy Woj[ewódzkiego] Urzędu Bezp[iecieństwa] Publicz[nego] w Rzeszowie Bek, przesłuchałem w charakterze obwinionego: Bissa Józefa¹, s. Stanisława, który dla wyświecenia sprawy zeznał:

Pytanie: Czy potwierdzacie swoje poprzednie zeznanie, dane przez was na poprzednich przesłuchaniach?

Odpowiedź: Tak, wszystkie swoje poprzednie zeznania, dane przeze mnie na poprzednich przesłuchaniach, potwierdzam i jestem za nie odpowiedzialny.

Pytanie: Poprzednio zeznaliście, że wasza kompania przeprowadzała akcje odwetowe na Ukraińcach. Opiszcie wszystkie wypadki [w trakcie] ich przebiegu.

Odpowiedź: Za czasów niemieckiej okupacji akcje odwetowe dokonane na Ukraińcach były dość częstym zjawiskiem. Na ogół akcje odwetowe odbywały się w okolicach Lwowa jak: w Siemianówce trzykrotnie, w Jaryczowie, w Glinnej Nawarii; przeważnie łapaliśmy na gorącym uczynku i wyroki wykonywaliśmy na miejscu. ^aNa tutejszych terenach również akcje odwetowe przeprowadzaliśmy w terenie Błażowej. Ostatnio zaś w tym kierunku nic się nie czyniło. ^a

Pytanie: Dotychczas tłumaczyliście rację swego bytu potrzebą ochrony ludności przed napadami ukraińskimi i potrzebą przeprowadzania akcji odwetowych, dlaczego więc nie notuje się obecnie u was żadnej akcji odwetowej, jak i również, przebywając w bezpiecznych miejscowościach, jakim to cudem ochranialiście ludność polską przed napadami, czy to przyznajecie?

Odpowiedź: W ostatnim okresie czasu myśmy się zajmowali podgotówką, t.j. szkoleniem żołnierzy, przygotowaniem ich do leśnych warunków, jak i również zajmowaliśmy się skompletowaniem broni i amunicji. Po ukończeniu szkolenia i skompletowaniu mieliśmy zamiar udać się całą kompanią na tereny zagrożone przez Ukraińców dla ochrony mienia i życia pozostałych Polaków, jak i również dla przeprowadzenia akcji odwetowych na Ukraińcach.

Pytanie: Poprzednio zeznaliście, że kompletowaliście nowe jednostki bojowe (d) i posyłałiście w tereny zagrożone; z kogo kompletowaliście owe oddziały?

з місць і ми мали їх готувати. Вищезгадані роти мали комплектуватися з львів'ян, які прибули із східних районів. У тих районах перебувало кілька рот львів'ян, однією з яких командував „Віктор”. Також планувалося комплектування нових загонів з місцевих. ^аВищезгадані загони після проходження навчання ми мали направляти у загрожені райони.^а

Запитання: У скількох відплатних акціях Ви особисто брали участь?

Відповідь: Я приймав участь у ^аблизько 9 відплатних акціях, акції проводилися проти українців-бандерівців.^а

Запитання: ^аУ скількох акціях у тутешніх місцях Ви брали участь?

Відповідь: У тутешніх місцях ніяких відплатних акцій ми не проводили.^{а, б}

Запитання: Я зачитав Вам витяг з донесення „Вацлава” [адресованого] КО, з якого випливає, що Ви не лише проводили відплатні акції, а й також ^бпроводили ліквідаційні акції пепеєрівців, представників ПКНВ², чи визнаєте це?

Відповідь: Про вищезгадані ліквідаційні акції я нічого не знаю й на це питання я не можу дати задовільної відповіді.^б

Запитання: З ким Ваша рота підтримувала зв'язок і через кого?

Відповідь: ^аНаша рота підтримувала зв'язок з „Даном”³, який був начальником „Вацлава”. Місцем перебування „Дана” був Ряшів. Зв'язок з „Даном” підтримував особисто ^{а б}„Вацлав”, який їздив до нього близько 3 рази. А останній раз, перед моїм затриманням у п'ятницю, він поїхав до „Дана” в службових справах, що врятувало його від арешту. Під час вищезгаданої поїздки він мав полагодити питання грошей і підвищень.^б

Запитання: У якому місці в Ряшеві „Вацлав” мав зустрітися з „Даном”?

Відповідь: Я не маю уявлення, у якому місці „Вацлав” мав зустрітися з „Даном”.

Запитання: Що ще можете додати до своїх показань?

Відповідь: Нічого суттєвого до моїх показань додати не можу.

Протокол з моїх слів записаний вірно і мені прочитаний, що засвідчую своїм підписом:

Обвинувачений: (—)

Протокол склав
слідчий офіцер ВУГБ (—)

Odpowiedź: Nasze miejsce postoju w Zmysłówce było projektowane^a jako obóz wyszkoleniowy,^a z terenu co 6 tygodni miały nadchodzić inne oddziały i myśmy mieli je szkolić. Powyższe kompanie miały się kompletować z lwowiaków przybyłych ze wschodnich terenów. W tutejszych terenach przebywało parę kompanii lwowiaków, z których jedna była dowodzona przez „Wiktora”. Również było projektowane kompletowanie nowych oddziałów z miejscowych ochotników. ^aPowyższe oddziały mieliśmy po wyszkoleniu posyłać na tereny zagrożone.^a

Pytanie: W ilu akcjach odwetowych przyjmowaliście osobiście udział?

^b**Odpowiedź:** Ja przyjmowałem udział w ^aokoło 9 akcjach odwetowych, akcje były dokonane na Ukraińcach banderowcach.^a

Pytanie: ^aNa tutejszych terenach w ilu akcjach przyjmowaliście udział?

Odpowiedź: Na tutejszych terenach żadnych akcji odwetowych nie przeprowadzaliśmy.^{a, -b}

Pytanie: Przeczytałem wam wyciąg z meldunku „Wacława” do K.O., z którego wynika, że nie tylko ^bprzeprowadzaliście akcje odwetowe, również przeprowadzaliście akcje likwidacyjne PPR-owców, przedstawiciele PKWN², czy to przyznajecie?

Odpowiedź: O powyższych akcjach likwidacyjnych nic nie wiem, i na to pytanie nie jestem w stanie dać zadowalającej odpowiedzi.^b

Pytanie: Z kim wasza kompania utrzymywała łączność i przez kogo?

Odpowiedź: ^aNasza kompania utrzymywała łączność z „Danem”³, który był przełożonym „Wacława”, miejsce pobytu „Dana” było w Rzeszowie. Łączność z „Danem” utrzymywał osobiście^{a -b} „Wacław”, który jeździł do niego około 3 razy, ostatnio zaś przed moim zatrzymaniem w piątek pojechał do „Dana” w sprawach służbowych, co go uchroniło od zatrzymania. W powyższej pojeździe miał załatwić kwestie pieniężne i awanse.^b

Pytanie: W jakim miejscu miał się „Wacław” spotkać w Rzeszowie z „Danem”?

Odpowiedź: W jakim miejscu miał się spotkać „Wacław” z „Danem” nie mam pojęcia.

Pytanie: Co jeszcze możecie uzupełnić do swych zeznań?

Odpowiedź: Więcej nie posiadam nic istotnego dla uzupełnienia moich zeznań.

Protokół spisany prawdziwie z moich słów i mnie przeczytany, co potwierdzam swoim podpisem:

Obwiniony: (—)

Protokół sporządził
oficer śledczy W.U.B.P. (—)

Примітки

^{а-а} Підкреслено від руки.

^{б-б} Фрагмент зазначений вертикальною рисою на полях.

¹ Бісс Юзеф (1913–1977), псевдо „Вацлав”, підпоручник запасу; до квітня 1944 комендант VI району (Янів) Західного мікрорайону Інспекторату АК Львів-місто; з червня до липня 1944 командир 1 роти 26 пп АК; з жовтня 1944 до травня 1945 командир роти „Д 26” лісових загонів „Варта”; заарештований УБ 29 травня 1945; рішенням Верховного військового суду від 2 жовтня 1945 засуджений до 7 років позбавлення волі.

² Польський комітет національного визволення (ПКНВ) – тимчасовий орган виконавчої влади на зайнятих Червоною Армією польських землях, створений 20 липня 1944 в Москві членами Центрального бюро польських комуністів в СРСР і Союзу польських патріотів, хоча остаточне рішення про його створення і особовий склад прийняв Сталін.

³ Бялошевич Влодзімеж (1902–1999), псевдо „Дан”, „Слава”, поручник кавалерії; під час вересневої кампанії 1939 командир 1 взводу 3 ескадрону 1 кавполку КОП; в СЗБ-1 командир області в Окрузі Львів-Захід, потім заступник коменданта Округу і командир провінції; під час „Бурі” (1944) командир Східної ділянки З’єднання Місто 5 ДП АК; з вересня 1944 до липня 1945 командир батальйону Д лісових загонів „Варта”.

Przypisy

^{a--a} Podkreślono odręcznie.

^{b--b} Fragment zaznaczony pionową kreską na marginesie.

¹ Biss Józef (1913–1977), ps. „Wacław”, ppor. rez.; do kwietnia 1944 kmdt rejonu VI (Janów) Dzielnicy Zachodniej Inspektoratu AK Lwów-miasto; od czerwca do lipca 1944 dca 1 komp. 26 pp AK; od października 1944 do maja 1945 dca komp. „D26” oddziałów leśnych „Warta”; aresztowany przez UB 29 maja 1945; postanowieniem Najwyższego Sądu Wojskowego z 2 października 1945 skazany na 7 lat pozbawienia wolności.

² Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego (PKWN), tymczasowy organ władzy wykonawczej na ziemiach polskich zajętych przez Armię Czerwoną, powołany 20 lipca 1944 w Moskwie przez członków Centralnego Biura Komunistów Polskich w ZSRS i ZPP, choć ostateczną decyzję o jego powstaniu i składzie osobowym podjął Stalin.

³ Białoszewicz Włodzimierz (1902–1999), ps. „Dan”, „Sława”, por. kaw.; w kampanii wrześniowej 1939 dca 1 plutonu z 3 szw. 1 pkaw KOP; w ZWZ-1 dca obwodu w Okręgu Lwów-Zachód, potem zca kmdta okręgu i dca prowincji; podczas „Burzy” (1944) dca Dzielnicy Wschodniej w Zgrupowaniu Miasto 5 DP AK; od września 1944 do lipca 1945 dca batalionu D oddziałów leśnych „Warta”.

**Оскарження Головної військової прокуратури
від 8 вересня 1945 р. вироку ГВС у Ряшеві в справі
Юзефа Бісса і Здзіслава Жиповського**

Військова гарнізонна прокуратура
у Ряшеві

Таємне
Екз. №

8.9.1945
Л.Пр.Г. 2155/45

До Верховного військового суду
Через Головну військову прокуратуру

ОСКАРЖЕННЯ
вироку Військового гарнізонного суду у Ряшеві
від 4.9.1945 у справі № Г. 405/45

Військовий гарнізонний суд у Ряшеві після розгляду 4.9.1945 справи Бісса Юзефа і компанії засудив:

Бісса Юзефа, обвинуваченого за ст. 117 § 1 і 2 у зв'язку зі ст. 118 § 1 ККВП до 6 років ув'язнення, за ст. ^a187^a КК [19]32 року до 1 року ув'язнення. Застосувавши ст. 5 § 1 п. 1б і п. а Декрету про амністію звільнив обвинуваченого від цих покарань повністю. Натомість за ст. 1 і 4 п. 1а Декрету ПКНВ засудив обвинуваченого до сукупного 7-річного ув'язнення з позбавленням прав на 3 роки. Застосувавши ст. 5 § 1 п. 2 Декрету про амністію цей термін позбавлення волі було зменшено йому на 5 років. Таким чином обвинуваченому залишилося відбутися 2 роки ув'язнення.

Жиповського Здзіслава¹, обвинуваченого за ст. 117 § 1 і 2 ККВП у зв'язку зі ст. 118 § 1 ККВП засудив до 5 років тюремного ув'язнення, за ст. 187 КК 1932 року до 1 року ув'язнення. Застосувавши ст. 5 § 1 п. 1б і п. а Декрету про амністію звільнив обвинуваченого від цих покарань повністю. Натомість за ст. 1 і 4 п. 1а Декрету ПКНВ від 30.10.1944 р. засудив до сукупного 5-річного позбавлення волі з позбавленням прав на 2 роки. Застосувавши ст. 5 § 1 п. 2 Декрету про амністію від цього покарання звільнив його повністю.

**Zażalenie Naczelnej Prokuratury Wojskowej
z 8 września 1945 r. na wyrok WSG w Rzeszowie
w sprawie Józefa Bissa i Zdzisława Żypowskiego**

Wojskowa Prokuratura Garnizonowa
w Rzeszowie

Tajne
Egz. Nr

Dnia 8.9.1945
L.Pr.G. 2155/45

Do Najwyższego Sądu Wojskowego
Przez Naczelną Prokuraturę Wojskową

ZAŻALENIE

przeciwko wyrokowi Wojskowego Sądu Garnizonowego w Rzeszowie
z dnia 4.9.1945 w sprawie akt Nr G. 405/45

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Rzeszowie po rozpatrzeniu w dniu 4.9.1945 r. sprawy Bissa Józefa i tow[arzyszy] skazał:

Bissa Józefa osk[arżonego] z art. 117 § 1 i 2 w zw[iązku] z art. 118 § 1 KKWP na karę więzienia przez lat 6, z art. ^a-187^a KK z [19]32 r. na karę więzienia przez 1 rok, które to kary stosując art. 5 § 1 p. 1b. i p. a Dekretu o amnestii darował osk[arżonemu] w całości. Osk[arżonego] zaś z art. 1 i 4 p. 1a. Dekretu PKWN skazał na karę łączną więzienia przez lat 7 z utratą praw na lat 3, którą to karę pozbawienia wolności stosując art. 5 § 1 p. 2 Dekretu o amnestii zmniejszył mu o lat 5, tak że do odbycia pozostała osk[arżonemu] kara więzienia przez 2 lata.

Żypowskiego Zdzisława¹ osk[arżonego] z art. 117 § 1 i 2 KKWP w zw[iązku] z art. 118 § 1 KKWP skazał na karę więzienia przez lat 5, z art. 187 KK z [19]32 r. na karę więzienia przez 1 rok, które to kary darował mu w całości stosując art. 5 § 1 p. 1b. i p. a Dekretu o amnestii, zaś z art. 1 i 4 p. 1a Dekretu PKWN z 30.10.1944 r. skazał na karę łączną pozbawienia wolności przez lat 5 z utratą praw przez 2 lata, którą to karę stosując art. 5 § 1 p. 1 a. Dekretu o amnestii darował mu w całości.

Wyrok ten jest niesłuszny z następujących powodów:

1a) Biss Józef pod pseudonimem „Czarny”, a później „Wacław”, od

Цей вирок є несправедливий з таких причин:

1а) Бісс Юзеф під псевдонімом „Чарни”, а пізніше „Вацлав” з квітня 1942 року до 29 травня 1945 р., тобто до моменту арешту, будучи офіцером запасу ВП, займав керівні посади у забороненій організації АК. З травня 1944 р. був командиром окремої збройної групи АК під назвою „Вацлав”, яка нараховувала понад 60 осіб. Будучи відірваним від Головного командування АК на свій страх і ризик перебував у підпіллі, готуючи і озброюючи свою групу у лісах, вороже ставлячись до демократичної Польщі і Радянського Союзу, „ліквідовуючи” громадян демократичної Польщі, які йому „заважали”. Про це свідчить його особистий рапорт від 6.2.1945 про ліквідацію 3 партійних більшовиків (речові докази, аркуш 95), а також, знайдений під час арешту серед його паспортів партійний квиток № 4 277203 на прізвище Грицюка Петра Порфировича. Будучи офіцером, з метою ухилення від служби у Війську Польському користувався двома фальшивими розпізнавальними картками.

Під час слідства, розуміючи, яку велику відповідальність він несе, протягом довгого часу не зізнавався у тому, що під псевдонімом „Вацлав” керував збройною групою АК.

б) Військовий гарнізонний суд у Ряшеві неслухно застосував ст. 5 п. 1 і п. 2 Декрету про амністію щодо Бісса Юзефа, обвинуваченого за ст. 1 і 4 п. 1а Декрету ПКНВ від 30.10.1944 р.

в) Військовий гарнізонний суд у Ряшеві порушив положення ст. 7 § 1 п. 1 Декрету про амністію, який позбавляє права на амністію особи, які займали вищі керівні посади у забороненій організації й у визначений термін разом зі своїми підлеглими не вийшли з цієї організації, не здали зброї та не з'явилися у відповідні органи.

г) Військовий гарнізонний суд у Ряшеві порушив також положення ст. 7 § 1 п. 2 Декрету про амністію, який позбавляє права на амністію особи, які вчинили злочини результатом яких були наслідки, визначені ст. 225 КК [19]32 року.

2а) Жиповський Здзіслав під псевдонімом „Сирокомля” з квітня 1940 р. до 29 травня 1945 р., тобто до дня арешту, виконував спочатку функції командира взводу, а з 1944 р. був заступником Бісса, псевдо „Вацлав” і за посадою був заступником керівника окремої забороненої збройної організації АК, яка у групі „Вацлава” нараховувала близько 60 людей. Як заступник „Вацлава” був його правою рукою і разом з ним залишався у підпіллі, скуповуючи зброю, озброюючи і готуючи свою групу в лісах, вороже ставлячись до демократичної Польщі і Радянського Союзу. Разом зі своїм шефом, як його заступник, був

kwietnia 1942 roku do dnia 29 maja 1945 r., t.j. do chwili aresztowania, będąc oficerem rezerwy W.P. pełnił kierownicze funkcje w zabronionej organizacji AK. Od maja 1944 r. stał jako dowódca na czele samodzielnej zbrojnej grupy AK liczącej ponad 60 osób, pod nazwą grupa „Wacława”. Będąc oderwanym od Głównego Dowództwa AK, na własną rękę trwał w konspiracji, szkoląc i uzbrajając swą grupę w lasach, zajmując wrogie stanowisko wobec Polski Demokratycznej i Związku Sowieckiego, „likwidując” przeszkadzających mu obywateli Polski Demokratycznej o czym świadczy osobisty jego raport z dnia 6.2.1945 o likwidacji 3 bolszewików partyjnych (dowody rzeczowe, karta 95) oraz znaleziony w czasie jego aresztowania w jego dowodach osobistych bilet partyjny Nr 4 277203 na nazwisko Hryciuk Piotr Porfirowicz. Będąc oficerem, w celu uchylenia się od służby w Wojsku Polskim, posługiwał się dwoma fałszywymi kartami rozpoznawczymi.

W śledztwie, poczuwając się do ciężkiej na nim wielkiej odpowiedzialności, przez dłuższy czas nie przyznawał się do tego, że pod pseudonimem „Wacław” kierował zbrojną grupą AK.

b) Wojskowy Sąd Garnizonowy w Rzeszowie zastosował niesłusznie art. 5 p. 1. p. 2 Dekretu o amnestii w stosunku do Bissa Józefa osk[arżonego] z art. 1 i 4 p. 1a. Dekretu PKWN z 30.10.1944 r.,

c) Wojskowy Sąd Garnizonowy w Rzeszowie naruszył przepis art. 7 § 1 p. 1 Dekretu o amnestii, który wyłącza spod amnestii osoby, pełniące naczelne funkcje kierownicze w zabronionym związku, a które związku tego wraz z podwładnymi nie porzuciły w określonym terminie, nie oddały broni i nie zgłosiły się u właściwych władz.

d) Wojskowy Sąd Garnizonowy w Rzeszowie naruszył również przepis art. 7 § 1 p. 2 Dekretu o amnestii, który wyłącza spod amnestii osoby, które dopuściły się przestępstw w wyniku których nastąpiły skutki określone w art. 255 KK z [19]32 r.

2a) Żypowski Zdzisław pod pseudonimem „Syrokomla” od kwietnia 1940 r. do 29 maja 1945 r., t.j. do dnia aresztowania, pełnił początkowo funkcję dowódcy plutonu, a od 1944 r. stał się zastępcą Bissa pseudo „Wacław” i jako taki był zastępcą kierownika samodzielnej zbrojnej [grupy] zabronionej organizacji AK liczącej w grupie „Wacława” około 60 ludzi. Jako zastępcą „Wacława” był jego prawą ręką i wspólnie z nim trwał w konspiracji skupiając broń, zbrojąc i szkoląc swą grupę w lasach, zajmując wrogie stanowisko wobec Polski Demokratycznej i Związku Radzieckiego. Łącznie ze swym szefem jako jego zastępcą za wszelkie wrogie wystąpienia przeciw Obywatelom Polski Demokratycznej i Związku Radzieckiego był odpowiedzialny. Odpowiedzialny jest również za dzia-

відповідальний за всі ворожі виступи проти громадян демократичної Польщі і Радянського Союзу. Також є винним у антидержавній діяльності, ліквідації пепе[ер]івців і українців. Так само як його шеф був озброєний двома пістолетами, які були знайдені при ньому під час обшуку. Будучи молодшим прапорщиком запасу ВП з метою ухилення від служби у Війську Польському користувався фальшивою розпізнавальною карткою. Під час слідства, розуміючи, яку велику відповідальність як заступник „Вацлава” він несе, протягом довгого часу не зізнавався у тому, яку посаду він займав у забороненій організації АК й у тому, що його псевдо „Сирокомля”.

б) Військовий гарнізонний суд у Ряшеві неслухно застосував ст. 5 § 1 п. 1а Декрету про амністію щодо Жиповського Здзіслава обв[инуваченого] за ст. 1 і 4 п. 1а Декрету ПКНВ від 30.10.1944 р.

в) Військовий гарнізонний суд у Ряшеві порушив положення ст. 7 § 1 п. 1 і 2 Декрету про амністію, які позбавляють права на амністію особи, які займали вищі керівні посади у забороненій організації й у визначений термін разом зі своїми підлеглими не вийшли з цієї організації, не здали зброї та не з'явилися у відповідні органи, а також особи, які вчинили злочини, результатом яких були наслідки, визначені ст. 225 КК [19]32 року.

3. Стосовно обох обвинувачених немає навіть найменших підстав припускати, що залишаючись на волі вони склали б зброю і разом з підлеглими повернулися до мирної праці.

[4.] Досить того, що суд присудив обвинуваченим за їхні злочини дуже малі покарання, то ще неслухно застосувавши положення про амністію, зменшив обидвом засудженим покарання на 5 років, в результаті чого Біссові Юзефу залишилося відбутися 2 роки позбавлення волі, а Жиповського Здзіслава звільнив від відбуття покарання повністю і випустив на волю.

На підставі вищеназваних мотивів прошу:

Вирок Військового гарнізонного суду у Ряшеві від 4.9.1945 № Г. 405/45 щодо Бісса Юзефа і Жиповського Здзіслава відмінити і матеріали справи повернути Військовому гарнізонному судові у Ряшеві з метою повторного розгляду справи іншим складом Суду².

Прокурор
Військової гарнізонної
прокуратури у Ряшеві
(—) Матковський Цезарі³, майор

вик. З. С., З. К.

łałość antypaństwową, za likwidację PP[R]-owców i Ukraińców. Uzbrojony był, podobnie jak jego szef, w dwa pistolety, znalezione przy nim w czasie rewizji. Będąc podchorążym rezerwy W.P., w celu uchylecia się od służby w Wojsku Polskim, posługiwał się fałszywą kartą rozpoznawczą; w śledztwie poczuwając się do ciężącej na nim wielkiej odpowiedzialności jako zastępcy „Wacława” przez dłuższy czas nie przyznawał się do swej funkcji w zabronionej organizacji AK i do swego pseudonimu „Syrokomla”.

b) Wojskowy Sąd Garnizonowy w Rzeszowie niesłusznie zastosował art. 5 § 1 p. 1a. Dekretu o amnestii w stosunku do Żypowskiego Zdzisława osk[arżonego] z art. 1 i 4 p. 1a. Dekretu PKWN z 30.10.1944 r.

c) Wojskowy Sąd Garnizonowy w Rzeszowie naruszył przepisy art. 7 § 1 p. 1 i 2 Dekretu o amnestii, które wyłączają od amnestii osoby pełniące naczelną funkcję kierowniczą w zabronionym związku i jeśli związku nie porzuciły wraz z podwładnymi, nie oddały broni i nie zgłosiły się do właściwych władz, jak również i te osoby, które dopuściły się przestępstw w następstwie których nastąpiły skutki określone art. 225 KK z [19]32 r.

3. Odnośnie do obydwu oskarżonych brak najmniejszych podstaw nawet do przypuszczenia, że w wypadku pozostawania na wolności byliby złożyli broń i powrócili wraz z podwładnymi do spokojnej pracy.

[4.] Nie dosyć na tym, że Sąd obydwóm oskarżonym wymierzył bardzo niską karę za ich przestępstwa, to jeszcze niewłaściwie stosując przepisy o amnestii, obydwóm skazanym zmniejszył karę o lat 5, w następstwie czego Bissowi Józefowi do odciernienia pozostała jedynie kara pozbawienia wolności przez lat 2, a Żypowskiemu Zdzisławowi karę darował w całości i wypuścił na wolność.

Na podstawie powyższych motywów proszę:

Wyrok Wojskowego Sądu Garnizonowego w Rzeszowie z dnia 4.9.1945 Nr G. 405/45 co do Bissa Józefa i Żypowskiego Zdzisława uchylić i akta sprawy zwrócić Wojskowemu Sądowi Garnizonowemu w Rzeszowie celem ponownego rozpoznania sprawy w innym składzie Sądu².

Prokurator
Wojskowej Prokuratury
Garnizonowej w Rzeszowie
(—) Matkowski Cezary³ mjr

Wyk. Z.S., Z.K.

ІНП, 915/1718, арк. 126–128.

Оригінал, машинопис.

На документі дві печатки з написом: Військо Польське. Головна військова прокуратура. Надійшло _ 194 _ р. № _ . Додатків _ для _ перша та: Підстава: Закон від [...] січня [...] року ст. [...] (Вісник Законів Р. П. [...] ст. 95 друга.

Примітки

^{a- -a} Виправлено від руки.

¹ Жиповський Здзіслав (1914–1994), підпоручник запасу піхоти; до травня 1944 заступник коменданта V району Західного мікрорайону Інспекторату АК Львів-місто; потім заступник командира 1 роти 26 пп АК; в 1944–1945 заступник командира роти „Д 26”; заарештований УБ 29 травня 1945; рішенням Верховного військового суду від 2 жовтня 1945 засуджений до 5 років позбавлення волі.

² Рішенням Верховного військового суду від 2 жовтня 1945 вирок ВСР в Ряшеві від 4 вересня 1945 було скасовано в питанні присуджених кар для Бісса, Жиповського та ін. На думку ВВС вони не підлягали амністії від серпня 1945.

³ Матковський Цезари, майор; оф. ЧА; в 1945–1946 начальник Гарнізонної військової прокуратури в Ряшеві, згодом, до лютого 1948, начальник Районної військової прокуратури у Ряшеві (підполковник в 1948); відкликаний до СРСР.

IPN, 915/1718, k. 126–128.

Oryginał, maszynopis.

Na dokumencie dwie pieczęcie z napisami: Wojsko Polskie. Naczelna Prokuratura. Wpł. dn. _ 194_ r. Nr _ Załączników _ dla_; oraz druga: Podstawa: Ustawa z dnia [...] stycznia [...] roku art. [...] (Dz.U.R.P. [...] poz. 95.

Przypisy

^{a- -a} Poprawiono odręcznie.

¹ Żypowski Zdzisław (1914–1994), ppor. rez. piech.; do maja 1944 zca kmdta rejonu V Dzielnicy Zachodniej Inspektoratu AK Lwów-miasto; potem zca dcy 1 komp. 26 pp AK; w l. 1944–1945 zca dcy komp. „D26”; aresztowany przez UB 29 maja 1945; postanowieniem Najwyższego Sądu Wojskowego z 2 października 1945 skazany na 5 lat pozbawienia wolności.

² Postanowieniem Najwyższego Sądu Wojskowego z 2 października 1945 wyrok WSR w Rzeszowie z 4 września 1945 został uchylony w kwestii zasądzonych kar. Biss, Żypowski i in. w opinii NSW nie podlegali amnestii z sierpnia 1945 r.

³ Matkowski Cezary, mjr; of. ACz.; w l. 1945–1946 szef Wojsk. Prok. Garn. w Rzeszowie, następnie do lutego 1948 szef Wojsk. Prok. Rejonowej w Rzeszowie (ppłk w 1948); odwołany do ZSRS.

Інформація українського підпілля від 14 червня 1944 р. про антипольські акції в районі Стрия

СТРИЙЩИНА

Українські протипольські акції

1. Ніччю з 8/9 V 44. група Явора з місцевою повітовою боївкою обступили село Держів, в якому поміщувалося багато поляків, щоб почати чистку польського елементу. Поляки почали тікати до костела і там замкнулись. Інші сиділи в хатах замкнені так, що важко було дістатися до середини. Тому почали палити хати, рівнож спалено костел. Втікаючих ляхів стріляли. В час цієї суматохи впало жертвою також кількох українців, які разом з поляками втікали. Під час акції забито 60 поляків. В результаті цієї акції поляки вибралися всі зі села. Поліція в цю справу не встрявала. В поблизькому селі стояли малярські частини, до яких поляки зверталися за поміччю і порадою, що мають робити. Мадяри відповідали: „Забирайтеся чим скоріше з українських земель, то будете жити, інакше всім буде смерть”.

2. Дня 5 V 44. повітова боївка друга Підкови зліквідувала 9 поляків, а саме: в Дідушичах Вел.¹ – 7, в Задеревачі – 2. Робота чиста.

3. Дня 10 V повітова боївка друга Іскри зліквідувала під час засідки 16 поляків, які повтікали до ліса зі спаленого Держева.

4. Дня 4 V 44 о год. 24-ій окружна боївка перевела відплатну акцію в селі Комарники, повіт Турка. В цій акції брало участь два рої. Вислід акції: 9 спалених господарств і 8 мужчин вбитих. Решта повтікали в поля, бо не було змоги з такою кількістю людей обсадити відповідно ціле село. Під час акції були вибухи амуніції й вибухових матеріалів. По нашій стороні втрат не було. Акцію закінчено о год. 1.30.

Постій, дня 14 VI 44

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 269.

Оригінал, машинопис.

Примітки

¹ Так у тексті; правильно: Дідушичі Великі, згодом перейменовано на с. Великі Дідушичі.

**Informacja ukraińskiego podziemia z 14 czerwca 1944 r.
dotycząca antypolskich akcji w rejonie Stryja**

STRYJSKIE

Ukraińskie akcje antypolskie

1. Nocą z 8/9 V 1944 r. grupa „Jawira” [wspólnie] z miejscową bojówką powiatową otoczyła wieś Derżów, w której znajdowało się wielu Polaków, w celu przeprowadzenia likwidacji polskiego elementu. [Część] Polaków uciekła do kościoła i tam się zamknęła. Inni siedzieli po chałupach pozamykani tak, że trudno było dostać się do środka. Zaczęto więc palić chałupy, kościół również został spalony. Do uciekających Lachów strzelano. W czasie tego zamieszania padło ofiarą kilkoro Ukraińców, którzy uciekali razem z Polakami. Podczas akcji zabito 60 Polaków. W jej wyniku wszyscy Polacy wyprowadzili się ze wsi. Policja nie wtrącała się w tę sprawę. W pobliskiej wsi stacjonowały węgierskie jednostki, do których Polacy zwracali się o pomoc i radę, co mają robić. Węgrzy odpowiadali: „Wyjeżdżajcie jak najszybciej z ziem ukraińskich, to będziecie żyć, w przeciwnym razie wszyscy zginiecie”.

2. Dnia 5 V 44 powiatowa bojówka druha Pidkowy zlikwidowała 9 Polaków, a mianowicie: w Dzieduszycach Wiel[kich] – 7, w Zaderewaczu – 2. Robotą czysta.

3. Dnia 10 V powiatowa bojówka druha Iskry zlikwidowała w zasadzce 16 Polaków, którzy uciekli do lasu ze spalonego Derżowa.

4. Dnia 4 V 44 o godz. 24 okręgowa bojówka przeprowadziła akcję odwetową we wsi Komarniki powiat turczański. Wzięły w niej udział dwa roje. Wynik akcji: 9 spalonych gospodarstw i 8 zabitych mężczyzn. Reszta uciekła w pola, ponieważ z taką ilością ludzi nie można było otoczyć należycie całej wsi. Podczas akcji miały miejsce eksplozje amunicji i materiałów wybuchowych. Z naszej strony ofiar nie było. Akcję zakończono o godz. 1.30.

Postój, dnia 14 VI 44.

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 34, k. 269.

Oryginał, maszynopis.

Таємний додаток
ВзСЗ № 6

[...]

Українська акція проти польського населення:

У веденій з тупою завзятістю акції, яка має на меті позбутися з цієї землі поляків, українці використовують нові форми і методи. Це погрози і накази про залишення польських поселень в короткі строки. Ці погрози підтримуються вбивствами найбільш невігідних або найбільш беззахисних людей. Отже, ми є свідками масового переміщення населення з сіл до міст і на захід. Останнім часом українці використовують жорстоку блокаду міст. Наприклад, УПА оточила кордоном Бережани в радіусі 4 км, не пропускаючи в місто селян з продовольством. З поселень, де серед більшості поляків проживають невеликі групи українців, усувають своїх, щоб забезпечити свободу дій під час нападів, наприклад у Свіржі. Часто після переможного відбиття атак, польське населення залишає загрожені населені пункти або в результаті втоми і браку віри у доцільність дальшого опору, або через те, що під час бою ціле село пішло з димом. Українці оголосили нам безжальну війну і ведуть її з використанням всіх засобів і методів, незважаючи ні на що. Всі донесення з провінції і всі розмови з людьми завершуються сповненими стурбованості запитаннями, чи вся Польща про це все поінформована, чи здає собі справу з серйозності небезпеки, якою загрожує нашим основним інтересам укр[аїнська] політика творення dokonаних фактів і чи у відповідний час будуть проведені належні заходи з нашого боку.

Оцінюючи ситуацію вцілому, слід констатувати, що при енергійних заходах з нашого боку можна б ще справу врятувати і хоча б частково її відродити.

Надходять, наприклад хороші звістки з повітів округу Львівського воєводства про акції сильного польського лісового „Надтанв'янського” загону, який діє на північ від Львова. 24 IV посланці з наших загонів розклеїли ^aзвернення^a до українців у Белжці, в Наролі й Угнуві, щоб переселилися до 24 годин. Багато [людей] з цих містечок вже втекли.

У Жовківському повіті ситуація трагічна. В даний момент повіт є для нас втраченим.

Яворівський повіт також знищений. Польське населення стягнуто до Яворова, Великих Очей і Краківця, звідки партіями виїжджає на захід.

„Wiadomości z Ziemi Wschodnich” nr 6 (fragmenty)

Dodatek poufny
WZZW nr 6

[...]

Akcja ukraińska przeciwko ludności polskiej:

W prowadzonej z tępą zaciekłością akcji zmierzającej do pozbycia się z tej ziemi Polaków stosują Ukraińcy nowe formy i metody. Są to pogroźki i nakazy opuszczenia w krótkim terminie osiedli polskich. Groźby te popiera się mordowaniem ludzi najbardziej niewygodnych, lub najbardziej bezbronych. Jesteśmy więc świadkami masowego przenoszenia się ludności ze wsi do miast i na zachód. Ostatnio stosują Ukraińcy ostrą blokadę miast, np. UPA otoczyło kordonem Brzeżany w promieniu około 4 km, nie dopuszczając chłopów z żywnością do miasta. Z osad, gdzie wśród większości Polaków żyją mniejsze grupy Ukraińców, usuwają swoich, aby mieć swobodę ruchu przy napadach np. w Świrzu. Często po zwycięskim odparciu ataku ludność polska opuszcza zagrożone miejscowości, albo wskutek znużenia i braku wiary w celowość dalszego oporu albo przez to, że w czasie walki cała wieś idzie z dymem. Ukraińcy wydali nam bezlitosną wojnę i toczą ją z użyciem wszelkich środków i metod, nie oglądając się na nic. Wszystkie relacje z prowincji, wszelkie rozmowy z ludźmi kończą się pełnymi troski pytaniami, czy cała Polska jest o tym wszystkim poinformowana, czy zdaje sobie sprawę z powagi niebezpieczeństwa, jaki[m] grozi naszym podstawowym interesom ukr[aińska] polityka tworzenia faktów dokonanych i czy będą zastosowane w odpowiednim czasie stosowne środki z naszej strony.

Oceniając całość sytuacji, należy stwierdzić, że przy energicznym działaniu z naszej strony można by jeszcze sprawę uratować i chociaż częściowo ją odrobić.

Nadchodzą np. pomyślnie wiadomości z powiatów okręgu województwa lwowskiego o akcji silnego oddziału polskiego leśnego „Nadtanwianckiego”, działając[ego] na północ od Lwowa. W dn. 24 IV wysłannicy naszych oddziałów rozlepili ogłoszenia do Ukraińców w Bełżcu, w Narolu i Uhnowie, aby się wynieśli [w ciągu] 24 godzin. Wielu z tych miasteczek już uciekło.

W powiecie żółkiewskim sytuacja jest tragiczna. Powiat jest w tej chwili dla nas stracony.

Powiat jaworowski jest również wyniszczony. Ludność polską ściągnięto do Jaworowa, Wielkich Oczu i Krakowca, skąd partiami wyjeżdża na zachód.

У Львівському, Городоцькому і Мостиському повітах поляки мають більші сили і є прикриттям Львова.

У Біберському повіті біля самої Біберки втрималися ще два найсильніші польські села Ланки й Стрілки. У Рудківському, Самбірському і Дрогобицькому повітах відмічено лише спорадичні вбивства.

(Львів, 29 V 44)

Із Золочева повідомляють, що польська відплатна [акція], застосована у Хлібовичах Свіржських Перемишлянського повіту, у селі, яке до цього часу не було втягнуте в терористичну антипольську акцію принесла сумний факт: польський загін помилково розстріляв у ньому також шістьох поляків. У Соколівці той самий загін спровокував припущення української акції проти поляків, так що мало бракувало до звернення за допомогою до німців. Так само не були задіяні в антипольській акції села Черепин Львівського повіту та Лопушна Біберського повіту. Відплатна акція львівського загону, в результаті якої [було] застрелено кільканадцятьох українських селян, відповідно до пануючої тут думки, спричинила хвилю вбивств поляків у Біберському повіті.

Наприклад, у Лопушній із 46 скликаних війтом на підводи візників польський загін розстріляв 41 українця, відпустивши поляків. Таким чином були розстріляні винні і невинні. Українська акція одразу ж після відходу польського загону призвела до повної ліквідації трьох сіл і часткової ліквідації наступних трьох сіл і польських жертв у кількості близько 200 осіб. Відплатні [акції] слід виконувати належно підготовленими і щодо сіл, які брали участь у вбивствах, а також у місцевостях, де польські села є належним чином підготовлені до оборони. Найбільш відповідною справою була б задумана у широкому масштабі акція проти УПА, спрямована виключно на оволодіння лісами і знищення зосереджених там військ УПА, а також надання допомоги з лісу польським поселенням, на які вчинено напад.

У зв'язку з цим, слід ^бвідзначити^б думку серйозних німців, які прихильно ставляться до поляків, про шкідливість публічного оголошення співпраці АК з більшовицькою диверсією, що в результаті призводить до німецьких репресій проти поляків і до підтримки українців у антипольській акції.

(Золочів, 29 IV 44)

Увага Краків – Ярослав. Поляк Матусяк Владислав проживав у селі Марушка біля Куткора, за більшовицьких часів був великим комуністом і гнобив поляків доносами, тепер побратався з українцями, доносив, хто з поляків має зброю і про що говорять. Був за це побитий. При чому поляки пригрозили йому, що якщо не заспокоїться, то

Powiaty Lwów, Gródek Jagielloński i Mościska reprezentują większą siłę Polski i stanowią zabezpieczenie Lwowa.

W powiecie bobreckim utrzymały się pod samą Bóbrką dwie polskie silniejsze wsie Łanki i Strzałki. Powiaty Rudki, Sambor i Drohobycz mają tylko sporadyczne mordy.

(Lwów, dn. 29 V 44)

Ze Złoczowa donoszą, że odwet polski zastosowany w Chlebowicach Świrskich pow. Przemyślany, wsi dotychczas nie angażowanej w akcji terrorystycznej przeciwpolskiej przyniósł smutny fakt, iż oddział polski omyłkowo rozstrzelał również i 6 Polaków, a w Sokołówce tenże sam oddział wywołał mniemanie akcji ukraińskiej przeciwpolskiej, tak że mało brakowało do zaalarmowania Niemców o pomoc. Podobnie nie były zaangażowane w akcji przeciwpolskiej wsie Czerepin pow. Lwów i Łopuszna pow. Bóbrka. Akcja odwetowa oddziału lwowskiego, w wyniku której zastrzelono kilkunastu chłopów ukraińskich, wedle panującej tu opinii, spowodowała falę mordów na Polakach w pow. bobreckim.

Na przykład w Łopusznej, spośród zwołanych przez wójta 46 furmanów na podwoły rozstrzelał oddział polski wszystkich 41 Ukraińców, wypuszczając Polaków. W ten [sposób] rozstrzelani zostali bez wyboru winni i niewinni. Akcja ukraińska natychmiast po wystąpieniu polskiego oddziału doprowadziła do likwidacji zupełnej trzech wsi, a częściowej dalszych trzech i ofiar polskich w liczbie około 200 osób. Odwet należy wykonywać należycie przygotowany na wsiach, które brały udział w mordach i w okolicy, gdzie polskie wsie są należycie przygotowane do obrony. Najwłaściwszą rzeczą byłaby akcja na wielką skalę przeciw UPA skierowana wyłącznie na opanowanie lasów i wyniszczenie tam zgrupowanych wojsk UPA oraz udzielanie z lasów pomocy napadniętym osiedlom polskim.

W związku z tym zarejestrować należy opinie poważnych a przychylnych Polakom Niemców o szkodliwości publicznego ogłoszenia współpracy AK z dywersją bolszewicką, co w konsekwencji doprowadza do represji niemieckich w stosunku do Polaków i do poparcia Ukraińców w akcji przeciwpolskiej.

(Złoczów, dn. 29 IV 44)

Bacność Kraków – Jarosław. Polak Matusiak Władysław [który] zamieszkiwał w wiosce Maruszka koło Kutkorza [oraz] za czasów bolszewickich był wielkim komunistą i gnębił Polaków donosami, obecnie zbratał się z Ukraińcami, donosił, kto z Polaków ma broń i [o] czym mówią. Został za to pobity, przy czym Polacy zagrozili mu, że jeżeli się nie uspokoi, wykończą go. W obawie przed zasłużoną karą postarał się o wagon i wyjechał z rodziną do Jarosławia. Mszcząc się, doniósł do Krasnego do komendy

прикінчать його. Побоюючись заслуженого покарання, отримав вагон і виїхав з сім'єю до Ярослава. Мстячи, доніс в німецьку комендатуру у Красне, що у Марущці є озброєна польська боївка, що стало причиною німецького слідства у цьому селі. Слід було б з ним негайно відповідним чином поступити.

(Львів, 27 V 44)

[...]

Українські вбивства:

Тепер надійшло багато додаткових повідомлень про вбивства поляків, здійснені українцями у березні цього року в Долинському повіті: 10 березня здійснено напад на село Широке Поле. Вбито 59 осіб. Розквартировані поблизу німці надали допомогу пораненим полякам, але через три дні українці напали на них, вбивши шістьох німецьких солдатів і тяжко поранивши нім[ецького] командира.

8 III у Велдзіжі і Витвиці вбито 15 осіб, а 10 III у Вигоді – 4 особи. Далі дізнаємося, що в ніч з 17 на 18 III здійснено напад на село Кальників Мостиського повіту. Мешканці втекли, вбито 1 особу. В Ганеві над Прутом вбито 8 осіб. В Жукотині – 1 особу. 18 березня в Мостах, гміна Тулиголови, вбито 1 особу. В селі Хліпло Мостиського повіту 11 березня вбито 8 осіб. В Рудниках Яворівського повіту 10 III вбито три особи. В повіті Кам'янка Струмилова в ніч з 27 на 28 березня українці спалили дотла село Бібрки і вбили 9 осіб.

Після знищення тернопільського і станіславського округів, українські вбивства у львівському окрузі набрали стихійної сили. Тепер українська акція поширюється у повітах на північ від залізничної лінії Львів – Перемишль. Так, наприклад, українці у містечках Белжець, Угнів дозволили собі зігнати поляків у визначені будинки і створили після цього польське гетто. 22 IV німці привезли до Белжця два повні автомобілі людей з Сідлиск з-під Рави-Руської. 20 і 21 квітня українці вбили 30 осіб в Річках коло Рави-Руської і 50 мужчин в Рудці коло Брусно під Чесановом. У Ловчі вбили 4 мужчин, в Годованцях парафіяльного ксьондза. Надійшли далші деталі про події у Яворівському повіті. 3 кв[ітня] цього року з Яворова втекла до лісу вся українська поліція в повному озброєнні. Безпосередньо після цього розпочалися напади. В нападі на село Мосберг у ніч з 6 на 7 квітня, про який ми повідомляли, загинула 31 особа, а в селі Пешівка – 52, головним чином [згоріли] у вогні і задушилися у льохах. Польське населення, яке втікає з сіл, розміщене у Яворові, Великих Очах і Краківці. Однак жоден з цих трьох населених пунктів не годиться для оборони. 15 кв[ітня] українці вбили посланця, який переносив гроші біженцям у Великих Очах. 18 IV вбито 1 особу в селі Дрогомишль. У Львівському,

niemieckiej, że w Maruszce jest uzbrojona bojówka polska, co wywołało dochodzenia niemieckie w tej wsi. Należałoby natychmiast z nim odpowiednio postąpić.

(Lwów, dn. 27 V 44)

[...]

Mordy ukraińskie:

Nadeszło obecnie wiele uzupełniających wiadomości o mordach ukraińskich, dokonanych na Polakach w marcu br. W powiecie Dolina, dn. 10 marca napadnięto na wieś Szerokie Pole [?], którą doszczętnie spalono z wyjątkiem trzech domów ukr[aińskich]. Zamordowano 59 osób. W pobliżu zakwaterowani Niemcy udzielili pomocy rannym Polakom, ale w trzy dni później Ukraińcy napadli na nich, zabijając sześciu żołnierzy niemieckich i ciężko raniąc dowódcę niem[ieckiego].

Dn. 8 III zamordowano w Wełdzirzu i Witwicy razem 15 osób, a dn. 10 III w Wygodzie 4 osoby. Dalej dowiadujemy się, że w nocy z dn. 17 na 18 III napadnięto wieś Kalników pow. Mościska. Ludność zbiegła, zamordowano 1 osobę. W Haniowie nad Prutem zamordowano 8 osób. W Żukocinie 1 osobę. Dnia 18 marca w Mostach gm[ina] Tuligłowy zamordowano 1 osobę. We wsi Chliple pow[iat] Mościska zamordowano dn. 11 marca 8 osób. W Rudnikach pow. Jaworów zamordowano dn. 10 III trzy osoby. W pow. Kamionka Strumiłowa w nocy z dn. 27 na 28 marca Ukraińcy spalili doszczętnie wieś Bobrki i zabili 9 osób.

Po wyniszczeniu okręgu tarnopolskiego i stanisławowskiego mordy ukraińskie w okręgu lwowskim przybrały siłę żywiołową. Obecnie akcja ukraińska rozszerza się w powiatach na północ od linii kolejowej Lwów – Przemyśl, tak np. Ukraińcy pozwalali sobie na spędzanie Polaków w miasteczkach (Bełzec, Uhnów) do wyznaczonych domów, a za tym na tworzenie getta polskiego. Dn. 22 IV przywieźli Niemcy do Bełzca dwa pełne auta ludzi z Siedlisk spod Rawy Ruskiej. Dn. 20 i 21 kwietnia Ukraińcy zamordowali 30 osób w Rzyczkach koło Rawy Ruskiej i 50 mężczyzn w Rudce k. Brusna pod Cieszanowem. W Łowczy zamordowali 4 mężczyzn, w Chodywańcach proboszcza. Nadeszły dalsze szczegóły wypadków w pow. jaworowskim. Dn. 3 kw[ietnia] br. uciekła w lasy cała policja ukr[aińska] z Jaworowa w pełnym uzbrojeniu. Bezpośrednio po tym zaczęły się napady. W napadzie na wieś Mosberg [?] w nocy z 6 na 7 kw[ietnia], o którym donosiliśmy, zginęło 31 osób, zaś we wsi Peszówka 52, głównie w płomieniach i piwnicach przez uduszenie. Ludność polska uciekająca ze wsi umieszczona została w Jaworowie, Wielkich Oczach i Krakowcu, jednak żadna z tych trzech miejscowości nie nadaje się do obrony. Dn. 15 kw[ietnia] zamordowali Ukraińcy posłańca, który przynosił pieniądze

Городоцькому й Мостиському повітах є найсильніші польські осередки, тому здійснюючи спорадичні вбивства українці щойно готують справжній виступ. У Бібрському пов[іті] масові вбивства розпочалися у березні. 7 III вбито 10 осіб в Стрілиськах Ст[арих] колонія Генріківка, решту близько 120 осіб вигнали, не дозволивши нічого взяти з собою. 8 III зарубано сокирами 12 осіб у Соколівці, а також 5 осіб в Кнесьолі, майно „конфісковано”. Про напад на Гутисько ми повідомили попереднього разу. Майже одночасно з цим нападом спалено Гуту Щерецьку (вбито 45 осіб) і Гуту Суходільську (вбито 23 особи). Крім того, вбито низку осіб у Тушчеві, Ланках і у Великих Хлібовичах, а 21 IV 2 особи в Лопушній. В результаті цих вбивств населення залишає села, так, що під Бібркою залишилися тільки два сильні польські села Ланки і Стрілки. У Перемишлянському повіті в нападі на Женовіце загинула 31 особа (14 кв[ітня]), а в нападі на Тучне – 90 осіб (15 кв[ітня]). 10 квітня у селі Ясна вбито 3 особи, 18 кв[ітня] у селі Янчин 3 особи. У Бережанському повіті 4 кв[ітня] українці розстріляли 23 поляків у Куропатниках. У Нарайові українці жорстокими методами вбили 52 особи і спалили польські садиби. У Золочівському повіті 25 IV українці знову напали на Віцинь, а потім на Ушно. В повіті Кам'янка Струмилова українці отримали від Крайсгауптмана свободу дій в діяльності банд ОУН проти поляків, що було мотивоване офіційною співпрацею Польщі з Радами проти німців.

В останній момент нам повідомили, що 26 IV українці вбили у Глинянах Перемишлянського повіту 40 мужчин поляків разом з польським парафіяльним ксьондзом.

(Львів, 29 квітня 1944)

Польське суспільство:

У львівських настроях слід відзначити загальне бажання виїзду на захід. Розпорядження про необхідність залишатися на місці, у багатьох осіб втрачає морально зобов'язуючу вагу. Безпосереднім приводом, який схиляє до залишення Львова є загальна чутка про примусову евакуацію, яку вважають правдоподібною. В міській управі складають списки мужчин від 1909 до 1925 року народження, що без найменшого сумніву пов'язане з бажанням вивезти цих людей на захід і не дати більшовикам рекрутів. Наступною причиною, яка виганяє поляків зі Львова, є зростання німецького терору, бомбардування і українська загроза. Люди виїжджають переважно автомобілями, платячи за перевезення величезні суми, часто десятки тисяч. Поки що з міста відпливає торговий і заможніший елемент.

(Львів, 29 IV 44)

uchodźcom w Wielkich Oczach. Dn. 18 IV zamordowano 1 osobę we wsi Drohomyśl. W powiecie Lwów, Gródek Jag[iełłoński] i Mościska są najsilniejsze ośrodki polskie i Ukraińcy dokonując mordów o charakterze raczej sporadycznym, przygotowują dopiero właściwe wystąpienie. W pow[iecie] Bóbrka mordy masowe zaczęły się w marcu. Dn. 7 III zabito 10 osób w Strzeliskach St[arych] – kolonia Henrykówka; pozostałych około 120 osób wypędzono, nie pozwalając niczego zabrać. Dn. 8 III zarąbano siekierami 12 osób w Sokołówce oraz 5 osób w Kniesiole, majątek „skonfiskowano”. O napadzie na Hucisko donosiliśmy uprzednio. Równocześnie prawie z tym napadem spalono Hutę Szczerzecką, mordując 45 osób i Hutę Suchodolską [?], mordując 23 osoby. Poza tym zamordowano szereg osób w Tuszczowie, Łankach i w Chlebowicach Wielkich. Dn. 21 IV zaś 2 osoby w Łopusznej. Na skutek tych mordów ludność opuszcza wsie, tak że zostały pod Bóbrką tylko dwie silniejsze wsie Łanki i Strzałki. W powiecie Przemyślany zginęło w napadzie na Żędowice 31 osób (dn. 14 kw[ietnia]), a w napadzie na Tuczne 90 osób (dn. 15 kw[ietnia]). Dn. 10 kwietnia zamordowano we wsi Jasna 3 osoby, dn. 18 kw[ietnia] we wsi Janczyn 3 osoby. W powiecie Brzeżany dn. 4 kw[ietnia] wystrzelali Ukraińcy 23 Polaków w Kuropatnikach. W Narajowie wymordowali Ukr[aińcy] w sposób bestialski 52 osoby i zagrody polskie spalili. W pow. Złoczów dn. 25 IV Ukraińcy ponownie napadli na Wicyń a następnie na Usznię. W pow. Kamionka Str[umiłowa] Ukraińcy uzyskali od Kreishauptmana wolną rękę w działalności band OUN przeciw Polakom, co motywowane jest oficjalną współpracą Polski z sowietami przeciwko Niemcom.

Z ostatniej chwili donoszą nam, że 26 IV wymordowali Ukraińcy w Glinianach pow. Przemyślany 40 mężczyzn Polaków wraz z miejscowym proboszczem polskim.

(Lwów, dn. 29 kwietnia 1944)

Spółceństwo polskie:

W nastrojach lwowskich zanotować należy powszechną chęć wyjazdu na zachód. Zarządzenie o konieczności pozostania na miejscu traci u wielu osób moralnie obowiązującą wagę. Bezpośrednim powodem, skłaniającym do opuszczenia Lwowa jest powszechna i uważana za prawdopodobną pogłoska o ewakuacji przymusowej. W zarządzie miejskim sporządza się listę mężczyzn ur[odzonych] w latach od 1909 do 1925, co najniewątpliwiej pozostaje w związku z chęcią wywiezienia tych ludzi na zachód i nie dania bolszewikom rekruta. Dalszym powodem wypędzającym Polaków ze Lwowa jest wzrost terroru niemieckiego, bombardowania i niebezpieczeństwo ukraińskie. Ludzie wyjeżdżają przeważnie autami, płacąc za przewóz

Внаслідок нальотів на місто, надалі виїжджає багато людей зі Львова на захід. Українці поширюють чутки, що у Львові також відбудеться ліквідація польського населення.

(Львів, 6 V 44)

Врятовано „Рацлавицьку панораму”. Отці Бернардینی отримали дозвіл взяти під опіку ушкоджену під час нальоту картину „Рацлавицької панорами”. Вся панорама, яка складається з 10 полотен, повинна зберігатися у монастирі Бернардинів.

(Львів, 13 V 44)

Гарячка виїздів зі Львова зовсім не зменшується, скоріше зростає. Польський елемент у Львові зменшується з кожним днем.

(Львів, 13 V 44)

Полісся:

Каральні експедиції відбулися в районі сіл Войнів, Прушин, Ви-хулки, Закшев, Немойки, Вишнів і інших. Вони лютували з 17 квітня до 21 IV. Вони провели реквізицію живого інвентаря за непоставлений контингент м'яса, а також ловили людей на роботи в Пруссію. Німці проводять облави на населення для [відправки] роботи до Німеччини. Населення ховається від цих облав у лісах.

(П. І. П. від 12 V 44)

Волинь:

Місто Ковель після семи тижнів облоги розділило долю Тернополя і Бродів. Залишилися неушкодженими лише 5% будинків, а також костюл, який сильно знищено артилерією. Все населення німці вивезли на захід до Холма і до табору в Любліні. В радіусі 30 км навколо Ковеля були спалені і евакуйовані усі села. Табір польської концентрації у Засмиках коло Ковеля брав активну участь у битві за Ковель на боці більшовицьких військ. Однак після цього, всі були вивезені більшовиками. Як нам стало відомо, такий самий табір у Пшебражі коло Луцька був роззброєний більшовиками і правдоподібно також вивезений.

(Варшава, 15 V 44)

ІНП, Кр. 075/9, т. 1, арк. 223–224, 232–233.

Оригінал, машинопис.

Примітки

^{а-а} В оригіналі: оголошення.

^{б-б} В оригіналі: зареєструвати.

krocie, niejednokrotnie dziesiątki tysięcy. Na razie odpływa z miasta element handlowy i zamożniejszy.

(Lwów, dn. 29 IV 44)

Wskutek nalotów na miasto w dalszym ciągu wyjeżdża dużo ludzi ze Lwowa na zachód. Ukraińcy rozpuszczają pogłoski, że we Lwowie również nastąpi likwidacja ludności polskiej.

(Lwów, dn. 6 V 44)

„Panorama Raclawicka” uratowana. Ojcowie Bernardyni uzyskali zezwolenie na zaopiekowanie się uszkodzonym w czasie nalotu obrazem „Panoramy Raclawickiej”. Całą panoramę złożoną z 10 płócien przechować się ma w klasztorze Bernardynów.

(Lwów, dn. 13 V 44)

Gorączka wyjazdowa ze Lwowa wcale nie spada, raczej powiększa się. Element polski we Lwowie zmniejsza się z dniem każdym.

(Lwów, dn. 13 V 44)

Polesie:

Ekspedycje karne odbyły się na terenie wsi Wojnów, Pruszyn, Wychułki, Zakrzew, Niemojki, Wiszniów i innych. Grasowały one od 17 kwietnia do 21 IV. Dokonały one rekwizycji żywego inwentarza za niedostarczony konty[n]gent mięsny oraz łapały ludzi na roboty do Prus. Niemcy przeprowadzają obławy na ludność do pracy w Niemczech. Ludność przed tymi łapankami chroni się do lasów.

(PIP z dn. 12 V 44)

Wołyń:

Miasto Kowel po 7 tygodniowym oblężeniu podzieliło los Tarnopola i Brodów. Tylko 5% domów pozostało nietkniętych oraz kościół, który jest silnie artylerią zniszczony. Całą ludność wywieźli Niemcy na zachód do Chełma i do obozu w Lublinie. Na 30 km wokoło Kowla zostały spalone i ewakuowane wszystkie wsie. Obóz koncentracji polskiej w Zasmykach koło Kowla brał czynny udział w walce o Kowel po stronie wojsk bolszewickich. Został jednakże po tym w całości przez bolszewików wywieziony. Jak się dowiadujemy, obóz taki sam w Przebrażu koło Łucka został przez bolszewików rozbrojony i prawdopodobnie też wywieziony.

(Warszawa, dn. 15 V 44)

ВзСЗ № 8

Український терор:

З кожним днем важчий зв'язок, зокрема, якщо йдеться про контакт міст з селами, що утруднює швидке отримання докладних відомостей. Загалом можна сказати, що останнім часом відмічено менше випадків масових вбивств, а українці ведуть тепер задуману у широкому масштабі війну нервів, базовану на нагадуванні [про] вчинені звірства. Отож польські поселення – як нам повідомляють з багатьох сторін – отримують погрози і заклики до виїзду на захід, які повторюються через кожних кілька днів. Тому еміграційний рух далі залишається масовим явищем. Залишені, осиротілі польські будівлі українці негайно спалюють і знищують, щоб у селі після поляків не залишилося й сліду. Навіть садиби, розташовані настільки близько від українських будинків, що не можна їх спалити без загрози для останніх, старанно розбирають. Українська агітація, яка підбурює до вбивства поляків використовує навіть видумані аргументи про мниму різню українців у Західній Малопольщі і т. п.

Серед відомостей про вчинені вбивства, які дійшли до нас відзначаємо такі:

У Перемишлянському пов[іті] українські банди здійснили кілька нападів на села Станіславка і Гибляки, населення [яких] оборонялося, незважаючи на великі втрати.

У Радеківському пов[іті] українці хоча й вбили не більше 150 осіб, але погрожуючи найстрашнішими убивствами спричинили, що населення швидко залишає район.

12 травня 1944 у пов[іті] Кам'янка Струмилова українці спалили хату лісника у Кізлові під Новим Милятином.

(Золочів, 19 травня 1944)

У Станіславському окрузі:

Напади чимраз частіші й зухваліші. Долина, Велдзіж, Сулятичі, Держів і інші були об'єктами колективних нападів. [Там мали місце] пожежі з численними жертвами. У Рипному вбито 2 поляків, у Рожнятові – 1-го. 12 травня банда у складі 80 чоловік спалила частково село Держів під Стриєм, вбила 65 осіб, при власних втратах 2 убитими. 3 травня українці напали на фольксдойчів у селі Рудники Стрийського

„Wiadomości z Ziemi Wschodnich” nr 8 (fragment)

WZZW nr 8

Terror ukraiński:

Z każdym dniem trudniejsza komunikacja, zwłaszcza o ile chodzi o kontakt miast ze wsią utrudnia otrzymywanie szybko dokładnych wiadomości. Na ogół można powiedzieć, że ostatnio zanotowano mniej wypadków masowych mordów, a Ukraińcy prowadzą obecnie na wielką skalę wojnę nerwów popartą przypominaniem dokonanych okrucieństw. Tak więc osiedla polskie – jak nam z wielu stron donoszą – otrzymują groźby i wezwania do wyjechania na zachód ponawiane co parę dni. Toteż ruch wychodźczy jest dalej zjawiskiem masowym. Pozostawione, opuszczone zabudowania polskie Ukraińcy natychmiast palą i niszczą, by nie został we wsi ślad po Polakach. Nawet zagrody, położone tak blisko domów ukraińskich, że spalić ich nie można bez narażania tych ostatnich, zostają skrupulatnie rozbierane. Agitacja ukraińska podszczuwająca do mordowania Polaków posługuje się nawet zmyślonymi argumentami o rzekomych rzeziach Ukraińców w Małopolsce Zachodniej i t.p.

Spśród wiadomości o dokonanych mordach, które do nas dotarły, notujemy następujące:

W pow. Przemyślany wsie Stanisłówka i Giblaki przeszły kilka napadów band ukraińskich, a ludność broniła się mimo dużych strat.

W pow. Radziechów wprawdzie Ukraińcy zamordowali nie więcej jak 150 osób, ale grożąc najstraszniejszymi mordami sprawili, że ludność szybko teren opuszcza.

W pow. Kamionka Strumiłowa Ukraińcy spalili dn. 12 maja leśniczówkę w Kozłowie pod Milatynem Nowym
(Złoczów dn. 19 maja 1944)

W okręgu stanisławowskim:

Napady są coraz częstsze i zuchwalsze. Dolina, Wełdzirz, Sulatycze, Derżów i inne były przedmiotem zbiorowego napadu, pożaru z licznymi ofiarami. W Rypnem zamordowano 2 Polaków, w Roźniatowie – 1. Dn. 12 maja banda złożona z 80 ludzi spaliła częściowo wieś Derżów pod Stryjem, mordując 65 osób przy własnych stratach 2 zabitych. Dn. 3 maja Ukraińcy napadli na Volksdeutsche we wsi Rudniki powiatu stryjskiego, zaś w nocy z 10 na 11 maja zamordowali 18 Polaków. Banda umundurowana

повіту, а у ніч з 10 на 11 травня убили 18 поляків. Банда була одягнута у німецькі мундири і мундири української міліції. Теперішній український священик збунтував населення. Вся українська молодь пішла в банди. У ніч з 14 на 15 травня українці знищили кілька польських сімей у Сваричеві і Брошневі. 4 травня вбито інженера Зборовського і водія Шрамку, які їхали автомобілем із Стрия до Дашави. У Миколаєві також вбито 1 поляка. З Долини повідомляють, що селянський бойкот стосовно поляків триває і продовольство до міста не постачається. Люди ж з міста не можуть появитися у селі, бо гинуть. Подібні повідомлення надходять з цілого району.

(Станіслав, 19 V 44)

З Дрогобича надходять до нас додаткові повідомлення за попередній період. Отже, в ніч з 10 на 11 квітня українська банда чисельністю до 50 підвод і близько 20 людей кінно напала на присілки Зади село Волоща колективної гміни Добров'яни; вбито 16 мужчин, 6 жінок і 3 дітей, всього 25 поляків, спалено 31 дім і забрано 353 штуки живого інвентаря. Крім того, попередила, що решта польського населення в околиці буде вибита, якщо протягом тижня не залишить своїх садиб. У ніч з 18 на 19 квітня здійснено напад на село Майнич, розташоване за 3 км від Волощі. Вбито 11 осіб. Масла в огонь підливає евакуйована із зайнятих Радами східних повітів, укр[аїнська] поліція, яка хвалиться, що у своїй стороні вже покінчила з поляками і що пора вже очистити Дрогобицький повіт.

(Дрогобич, 27 IV 44)

15 травня українці вбили багатьох поляків у селі Тершів Стрийського пов[іту].

(Львів, 20 V 1944)

Українські вбивства і насилля поширюються тепер далі на захід. Останнім часом надійшло повідомлення з Крукенич коло Мостиськ, де було вбито поляка Шаєра з 5 членами сім'ї, уціліли лише двоє поранених малих дітей.

(Львів, 25 V 44)

Спроби відплати:

В кількох випадках поблизу Львова третируване погрозами й наказами про виїзд польське населення відповіло українцям взаємністю у мішаних селах, адресуючи їм ідентичні накази про залишення сіл до 48 годин. Це викликало замішання і велике занепокоєння серед

była w mundury niem[ieckie] i milicji ukr[aińskiej]. Obecny ksiądz ruski zbuntował ludność. Cała młodzież ukr[aińska] poszła do band. W nocy z dn. 14 na 15 maja zamordowali Ukraińcy kilka rodzin polskich w Swaryczowie i Broszniowie. Dn. 4 maja zamordowano jadącego autem ze Stryja do Daszawy inż. Zborowskiego i szofera Szramka. W Mikołajowie również zamordowano 1 Polaka. Z Doliny donoszą, że bojkot chłopski w stosunku do Polaków trwa i żywność nie jest dostarczana do miasta. Ludzie zaś z miasta nie mogą się pojawić na wsi, bo giną. Podobne wiadomości dochodzą z całego terenu.

(Stanisławów, dn. 19 V 44)

Z Drohobycza dochodzą do nas uzupełniające wiadomości za okres poprzedni. Tak więc w nocy z dn. 10 na 11 kwietnia banda ukr[aińska] w sile do 50 furmanek i około 20 ludzi konnych napadła na przysiółek Zady wieś Wołoszcza gm[ina] zbiorowa Dobrowlany, mordując 16 mężczyzn, 6 kobiet i 3 dzieci – razem 25 Polaków, paląc 31 domów i zabierając 353 sztuk inwentarza żywego. Poza tym zapowiedziała, że reszta ludności polskiej w okolicy zostanie wymordowana, jeśli do tygodnia nie opuści swych siedzib. W nocy z dn. 18 na 19 kwietnia napadnięto wieś Majnicz, położoną 3 km od Wołoszczy, mordując 11 osób. Oliwy do ognia dolewa policja ukr[aińska] ewakuowana z zajętych przez sowietów wschodnich powiatów, która przechwala się, że w swoich stronach już skończyła z Polakami i że najwyższy czas, by powiat drohobycki oczyścić.

(Drohobycz, dn. 27 IV 44)

Dnia 15 maja Ukraińcy zamordowali wielu Polaków we wsi Terszów pow. Stryj.

(Lwów, dn. 20 V 1944)

Mordy i gwałty ukraińskie rozszerzają się obecnie dalej na zachód; ostatnio nadchodzi wiadomość z Krukienic koło Mościsk, gdzie został zabity Polak Szajer z 5 osobami rodziny, ocalało tylko dwoje małych dzieci rannych.

(Lwów, dn. 25 V 44)

Próby odwetu:

W kilku wypadkach w pobliżu Lwowa maltretowana groźbami i nakazami wyjazdu ludność polska odwzajemniła się Ukraińcom we wsiach mieszanych, kierując do nich identyczne nakazy opuszczenia wsi do 48 godzin. Wywołało to zamieszanie i ogromny niepokój wśród Ukraińców,

українців, але деколи також несподівану реакцію польського населення. Так, наприклад, у Борщовичах почали утікати деякі українці, а одночасно, побоюючись українських репресій, виїжджала також частина поляків.

Ходять також чутки про те, що у лісах з'являються польські збройні загони, які знищують гнізда українських банд. Здається до їх складу входять члени знищених сімей. Ця акція не виходить за межі лісів, однак викликає паніку серед українців. Після виїзду населення з Ганачова, за наказом нашого керівництва, все-таки залишився загін молоді чисельністю близько 200 осіб, у тому числі двоє радянців і 8 євреїв. На жаль, українці донесли, що в Ганачові знаходиться радянський диверсійний загін, а також євреї. В цей самий час в Ганачові через розкручення рейок зійшов з рейок поїзд. До Ганачова приїхав німецький загін СС в силі двох рот, жандармерія і гестапо й приступили до атаки на групу, що залишилася. Почали обстрілювати з двох невеликих гармат. В результаті операції було знищено косяол, монастир й решту вцілілих будинків. З групи було 1 вбито і 3 поранених потрапили в руки німців, решта зуміла прорватися. Обоє радянців, які належали до нещасної групи, вбивши з автоматів чотирьох німців, утекли до лісу. Євреї також втекли. Ці події гнітюче вплинули на мешканців Ганачова.

Ставлення німецьких цивільних і військових властей до поляків значно погіршилося. Кожного затриманого будь-де поляка негайно забирають на роботи до Рейху або садять у в'язницю.

(Золочів, 19 V 44)

Вермахт протвередується:

Протягом останніх тижнів була низка спроб налагодження контакту та співпраці між Вермахтом і загонами УПА. Щоправда, це були локальні контакти між окремими німецькими командирами і українськими групами. Німців спонукало до цього бажання отримати нові сили для боротьби з серйозним радянським партизанським рухом в тилу, а також недовір'я і неприязнь до поляків після оголошення відомого польського наказу про взаємодію загонів АК з радянськими військами. Найчіткіше ця співпраця проявилася у Перемишлянському та північних – Сокальському і Рава-Руському повітах. Німецько-українське зближення було для польського населення серйозним ударом. Останнім часом німецько-українські відносини на території [підконтрольній] Вермахту явно псуються. Причиною цього є ряд факторів. В дивізії СС Галичина зростає дезертирство, яке набирає

ale niekiedy też nieoczekiwaną reakcją ludności polskiej, i tak np. w Barszczowicach zaczęli uciekać niektórzy Ukraińcy, a równocześnie wyjeżdżała też część Polaków z obawy przed represjami ukraińskimi.

Chodzą też wieści o tym, że w lasach pojawiają się zbrojne oddziały polskie, tępiące gniazda band ukraińskich. Podobno w skład ich wchodzi członkowie rodzin pomordowanych. Akcja ta poza lasy nie wychodzi, wywołuje jednakże wśród Ukraińców panikę. Po wyjeździe ludności z Hanaczowa pozostał jednakże z rozkazu naszych władz oddział młodzieży – około 200 osób, w tym dwu sowietów i 8 Żydów, niestety Ukraińcy zadenuncjonowali, iż w Hanaczowie znajduje się oddział dywersyjny sowiecki oraz Żydzi. W tym samym czasie w Hanaczowie nastąpiło wykolejenie pociągu przez rozkręcenie szyn. Do Hanaczowa zjechał oddział niemiecki SS w sile dwu kompanii, żandarmeria i Gestapo i przystąpiły do szturm na pozostałą załogę. Rozpoczęły ostrzeliwać z dwu armatek. W wyniku akcji został zniszczony kościół, klasztor i reszta pozostałych jeszcze domów. Z załogi został 1 zabity i 3 rannych wpadło w ręce Niemców, reszta zdołała się przebić. Obaj należący do nieszczęsnej załogi sowietów, którzy z automatów zabili 4 Niemców, uciekli do lasu. Żydzi również uciekli. Wypadki te podziały deprymująco na mieszkańców Hanaczowa.

Stosunek władz niemieckich cywilnych i wojskowych do Polaków pogorszył się znacznie. Każdy schwytyany gdziekolwiek Polak jest brany natychmiast do robót do Rzeszy lub osadzony w więzieniu.

(Złoczów, dn. 19 V 44)

We[h]rmacht trzeźwieje:

W ciągu ostatnich tygodni było szereg prób nawiązania kontaktu i współdziałania między We[h]rmachtem a oddziałami UPA. Co prawda były to kontakty lokalne między poszczególnymi dowódcami niemieckimi i grupami ukraińskimi. Niemców skłaniała do tego chęć zyskania nowych sił do zwalczania groźnej sowieckiej partyzantki na tyłach oraz nieufność i niechęć do Polaków po ogłoszeniu znanego rozkazu polskiego o współdziałaniu oddziałów AK z wojskami sowieckimi. Najwyraźniej wystąpiła ta współpraca w przemysłańskim i w północnych powiatach Sokal – Rawa Ruska. Zbliżenie niemiecko-ukraińskie stanowiło dla ludności polskiej poważny cios. Ostatnio stosunki niemiecko-ukraińskie na terenie We[h]rmachtu wyraźnie się psują. Składa się na to szereg czynników. W SS dywizji Hałyczyna szerzy się dezercja w lasy, przybierająca coraz poważniejsze rozmiary. Kiedy administracja niemiecka wciąż liczy

чимраз серйозніших розмірів. Якщо німецька адміністрація надалі розраховує на ці підрозділи і прагне їх збільшення, то командування Вермахту ніби то поставило вимогу переведення дивізії СС Галичина на інший фронт. Боротьба з більшовицькими бандами в розумінні укр[аїнців] зводилась до палення польських сіл і знищення їх мешканців як мнених прихильників більшовизму. Німці переконалися, що це не дає їм військової вигоди, а також у тому, що польсько-радянська взаємодія на цих землях не стала надто грізною з огляду на недовіру поляків до радянців. Німцям також є важко відрізнити на місцях укр[аїнські] банди від радянських. Слід додати, що пересічний німець не має особистої симпатії до українців. І незважаючи на принципову ворожість до них поляків, віддають перевагу їм як людям, з якими легше домовитися. Є багато німців, яких масові вбивства поляків зовсім не зворушують, але їх виводить з себе нищення цілих фільварків і цілих сіл в період, коли після втрати України для них так важливе використання виробничих потужностей землі.

Під Бережанами вирізано останнім часом сильну групу УПА. Їх вирізано не як українців, а як банди з невизначеною метою існування. В Угнові, де було місце розташування штабу УПА, який діяв відкрито на підставі якогось договору з німцями, ідилія закінчилася 16 V. Увесь штаб УПА в Угнові був заарештований. Частина була розстріляна на місці, решту перевезли до Львова. Цей випадок є знаменний, хоча й має місцевий характер.

(Львів, 19 V 44)

Німці і угорці щодо української терористичної акції:

Ставлення властей у районі Станіслава в цілому нестійке. Німецькі власті не дають полякам зброї. Останнім часом в Стрию відбулася конференція німецьких властей у справі пацифікації. Вона не дала результату, оскільки Вермахт відмовився допомогти, а угорцям, які тут дислокуються, не можна втручатися у питання боротьби з українцями. У Стрию говорять про проект створення громадянської варти. У багатьох населених пунктах німці заарештували по кільканадцять українців. Всього у травні на території Станіславщини було заарештовано 68 українців за звинуваченням у належності і допомозі бандам, з яких 12 V у Стрию привселюдно розстріляно 14 українців і 1 українку.

Угорський штаб:

Залишив Стрий, правдоподібно [виїхав] до Станіслава. У Долині німецьких військ немає, лише угорські. У зв'язку з викраденням

na te formacje i dąży do ich zwiększania, podobno dowództwo We[h]rmachtu zażądało przeniesienia dywizji SS Galicja na inny front. Zwalczanie band bolszewickich polegało w ujęciu ukr[aińskim] na paleniu wsi polskich i mordowaniu mieszkańców, jako rzekomych zwolenników bolszewizmu. Niemcy przekonali [się], że korzyści militarnych im to nie przysparza i współdziałanie polsko-sowieckie nie okazało się zbyt groźnym na tym terenie ze względu na nieufność Polaków wobec sowietów. Również jest trudnym dla Niemców odróżnić w terenie bandy ukr[aińskie] od sowieckich. Trzeba dodać, że przeciętny Niemiec sympatii osobistych dla Ukraińców nie ma. I mimo zasadniczej wrogości Polaków do nich, wołają ich jako ludzi, z którymi łatwiej się porozumieć. Jest wielu Niemców, których mordowanie masowe Polaków wcale nie wzrusza, ale co ich wyprowadza z równowagi, to niszczenie całych folwarków i całych wsi w czasie, gdy po stracie Ukrainy tak bardzo zależy na wykorzystaniu do produkcji ziemi.

Pod Brzeżanami wycięto ostatnio silną grupę UPA. Wycięto ich nie jako Ukraińców ale jako bandy o nieokreślonym celu istnienia. W Uhnowie, gdzie była siedziba sztabu UPA i gdzie występował jawnie na podstawie jakiegoś układu z Niemcami, sielanka dn. 16 V się skończyła. Cały sztab UPA w Uhnowie został aresztowany. Część została na miejscu rozstrzelana, resztę przewieziono do Lwowa. Wypadek ten jest znamieny chociaż ma charakter lokalny.

(Lwów, dn. 19 V 44)

Niemcy i Węgrzy wobec akcji terrorystycznej ukraińskiej:

Postawa władz w rejonie Stanisławowa jest na ogół chwiejna. Władze niemieckie broni dla Polaków nie dają. Ostatnio na terenie Stryja odbyła się konferencja władz niemieckich w sprawie pacyfikacji. Nie dała ona wyniku, gdyż We[h]rmacht odmówił pomocy, zaś Węgrom tu stacjonującym nie wolno mieszać się do spraw walki z Ukraińcami. Mówi się w Stryju o projekcie zorganizowania straży obywatelskiej. W wielu miejscowościach Niemcy przyaresztowali po kilkunastu Ukraińców, łącznie w maju zostało aresztowanych 68 Ukraińców na terenie Stanisławowszczyzny pod zarzutem należenia i wspomagania band, z czego dn. 12 V rozstrzelano publicznie w Stryju 14 Ukraińców i 1 Ukrainkę.

Sztab węgierski:

Opuścił Stryj, prawdopodobnie [przeniósł się] do Stanisławowa. W Dolinie wojsk niemieckich nie ma, jest tylko węgierskie. Wobec uprowadzenia w nocy z 15 na 16 maja w Sołotwinie Mizuńskiej przez Ukraińców

українцями 9-ти угорців у Солотвині Мушинському в ніч з 15 на 16 травня, вислано німецьку каральну експедицію до цього населеного пункту. Угорське командування звернулося до німецьких властей з вимогою свободи дій щодо українських банд і нібито отримало на це згоду Берліна. Поляки почуваються тепер у безпеці тільки там, де є угорські війська.

(Станіслав, 18 V 1944)

Повідомлення з районів, зайнятих більшовиками:

Від двох осіб, які останніми днями втекли з Тернополя, і які перебували під більшовицькою окупацією протягом трьох тижнів, ми дізналися, що тепер у Тернополі є близько 7000 осіб. Більшовики ставилися до поляків абсолютно коректно, до українців спокійно. Міська управа у більшості складається з поляків. Про призов до армії нічого не чути. Найбільше мучить людей голод, оскільки місто було пограбоване, а з сіл нічого не приносять.

(Станіслав, 18 V 1944)

У Лопатині, про який ми згадували попереднього разу, [у зв'язку із вступом до міста] більшовиків, останні (9 II) висадили у повітря горілчаний завод. У селі Нівіце розстріляли багато українців, після чого залишили Лопатин. Увійшли знову 31 III і перебували до 13 IV. Після вступу більшовиків до Лопатина з'явилося 32 лопатинських євреї, які разом з більшовиками залишили Лопатин. Солдати поводитись коректно. Затриманих солдатів з дивізії СС розстрілювали на місці.

(Львів, 25 V 1944)

Про українські справи:

Група українських жінок появилася у Губернаторстві 11 V з проханням, щоб їхніх чоловіків поляків записати українцями, щоб урятувати їх від смерті. З дистрикту вийшло розпорядження греко-католицьким парафіям кам'янецького округу з наказом записати їх до метричних книг.

Українське культурне життя у Львові характеризує абсолютне омертвіння. „Наші дні”¹ не виходять вже третій місяць. Місцеві школи насилу розпочинають навчання, не маючи ані учнів, ані вчителів. „Мистецька студія” переїхала до Криниці, куди також переїхали курси.

[...]

9 Węgrów, wysłano ekspedycję karną niemiecką do tej miejscowości. Komenda węgierska wystąpiła do władz niemieckich z żądaniem swobody postępowania w stosunku do band ukraińskich i podobno mieli na to uzyskać zgodę Berlina. Polacy czują się obecnie bezpiecznie jedynie tam, gdzie jest wojsko węgierskie.

(Stanisławów, dn. 18 V 1944)

Wiadomości z terenu zajętego przez bolszewików:

Od dwu osób zbiegłych z Tarnopola w ostatnich dniach, a które przebywały pod okupacją bolszewicką przez 3 tygodnie, dowiadujemy się, że obecnie w Tarnopolu jest około 7000 osób. Bolszewicy wobec Polaków zachowywali się zupełnie poprawnie, wobec Ukraińców spokojnie. Zarząd Miejski składa się w większości z Polaków. O poborze do wojska nic nie słyszeli. Najgorzej dokucza ludności głód, gdyż miasto zostało ograbione, a ze wsi nic nie donoszą.

(Stanisławów, dn. 18 V 1944)

W Łopatynie, o którym wspominaliśmy poprzednio, [że] weszli bolszewicy, dnia 9 II wysadzili w powietrze gorzelnię. We wsi Niwice wystrzelali wielu Ukraińców, po czym Łopatyn opuścili. Weszli ponownie 31 III i byli do 13 IV. Po wkroczeniu bolszewików do Łopatyna zjawiono się 32 Żydów łopatynskich, którzy wraz z bolszewikami opuścili Łopatyn. Żołnierze zachowywali się poprawnie. Złapanych żołnierzy z dywizji SS na miejscu rozstrzelali.

(Lwów, dn. 25 V 1944)

Ze spraw ukraińskich:

Grupa kobiet Ukrainek zjawiła się w gubernatorstwie dnia 11 V z prośbą, aby przepisać ich mężów – Polaków na Ukraińców, celem ratowania ich przed śmiercią. Z dystryktu wyszło zalecenie do parafii gr[eco]-kat[olickiej] okręgu kamioneckiego z nakazem wpisania ich do ksiąg metrykalnych.

Życie kulturalne ukraińskie we Lwowie znamionuje zupełna martwota. „Naszi Dni”¹ nie wychodzą od trzech miesięcy. Miejscowe szkoły z trudem podejmują naukę, nie mając ani uczni[ów], ani nauczycieli. „Studium Artystyczne” przeniosło się do Krynicy, gdzie również przeniosły się kursy.

[...]

IPN, Kr. 075/9, t. 1, k. 252–254.

Oryginał, maszynopis.

*ІНП, Кр. 075/9, т. 1, арк. 252–254.
Оригінал, машинопис.*

Примітки

¹ „Наші дні” – ілюстрований український літературно-культурний місячник, виходив у Львові з кінця 1941 до середини 1944; головним редактором була Марія Струтинська.

Przypisy

¹ „Naszi Dni”, ukraiński ilustrowany miesięcznik literacko-kulturalny, wychodzący we Lwowie od końca 1941 do połowy 1944; red. nac. była Marija Strutynska.

Відозва УНС до поляків з Рави Руської від 1944 р.

До польського населення міста Рава-Руська

Останнім часом на нашій території відмічено ряд злочинів, спрямованих проти українського спокійного населення, [вчинених] польськими бандами й навіть польським населенням. Крім цього поляки протягом усього часу німецької окупації, вислугувуючись своїми доносами перед німецькими імперіалістами, шкодять українському населенню. Але це [ще] не закінчилося. Тепер, коли в деякі райони західних українських земель вступила Червона Армія, поляки своєю величезною прислужницькою роботою не перешкоджали окупантам, а навпаки, навіть їм допомагали. Йдучи рука об руку з більшовиками (чи ви вже забули про Катинь?), поляки своїми доносами спричинились до масових розстрілів невинного українського населення. Поляки цілий час діяли і діють на шкоду українському населенню.

Тому тепер, щоб уникнути проливання крові, наказуємо вам залишити українські етнографічні землі до 24 години 22 травня 1944, в противному разі будете покарані смертю.

Українська національна самооборона

ІНП, Кр. 075/9, т. 1, арк. 418.

Копія, машинопис.

Odezwa UNS z 1944 r. do Polaków z Rawy Ruskiej

Do polskiej ludności miasta Rawy Ruskiej

W ostatnich czasach na naszych terenach zanotowano szereg czynów skierowanych [przeciwko] ukraińskiej spokojnej ludności ze strony polskich band, a nawet polskiej ludności. Oprócz tego, Polacy przez cały czas niemieckiej okupacji swoimi doniesieniami wysługiwaawszy się niemieckim imperialistom, szkodzą ukraińskiej ludności. Ale temu nie koniec. Teraz, kiedy na niektóre tereny zachodnich ukraińskich ziem wstąpiła Czerwona Armia, Polacy swoją wielce usłużną pracą okupantom nie przeszkadzali ale, przeciwnie, nawet wspomagali ich. Polacy idąc ręką w rękę z bolszewikami (czy już zapomnieliście o Katyniu?), swoimi doniesieniami są przyczyną masowego rozstrzeliwania niewinnego ukraińskiego narodu. Polacy przez cały czas działali i działają na szkodę ukraińskiej ludności.

Dlatego teraz, aby [uniknąć] przelewu krwi, nakazujemy wam opuścić ukraińskie etnograficzne terytoria do 22 maja 1944 do godziny 24, w przeciwnym razie będziecie karani śmiercią.

Ukraińska Nac[j]jonalna Samoobrona

IPN, Kr. 075/9, t. 1, k. 418.

Kopia, maszynopis.

Витяг із політичного звіту ОУН від 4 липня 1944 р.
(Золочівщина)

ЛЬВІВЩИНА

ПОЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

I. Золочівщина

Німці:

[...]

Ставлення німців до протипольських акцій, ведених українцями, є різне. Одні ставляться з резервою, а інші навіть прихильно. Був випадок, що в одному селі німець взяв ультимат від одного поляка та заніс його другому, і казав негайно вибиратися. В Глинянах, де в поляків квартирували німці, питався поляк, „що має зробити з ультиматом?”, і цей йому порадив, щоб скоро вибирався, а як прийдуть українці, то його заріжуть. Цей послухав доброї ради.

По деяких місцевостях (село Славита¹) німці зарядили, що хто з поляків відїздить, мусить мати від них дозвіл. Саме німці супроти поляків повели досить гострий куро [нрзб.]. Хоч це лише в деяких місцевостях.

Крім переведення проти польської акції в Золочеві (арешт Савіча – заступника міста Густинського, та польської поліції – частину котрої розстріляли) село Ушню німці примусово виселили, також в кількох виселили всіх поляків з родинами (Ожидів). В Б. Камені² арештували кількох поляків та робили ревізію в костелі.

Поляки:

Зараз переведено в цілому терені протипольську акцію в формі ультиматів зобов'язуючи до певного речення вибгатись полякам з ЗУЗ. Ультимати були дані помимо цього, що в селах станціонувало військо. Це викликало страшну паніку між поляками і вони почали масово виїжджати на захід.

Ультимати видано в Безоруках, Острові, Балочині³ та Зашкові. Всюди з повним успіхом. Залишені господарства йдуть з димом. З Полонич поляки всі вибралися. З Глинян і Залісся вибираються та відгрожуються, що ще відплатяться українцям. В Ляшках частина поляків вибралася, а інші чекають на вагони. Є тут такі, що кажуть, що вже кілька днів минуло по реченці, як було в ультиматі, а їм нічого не сталося. Тут акція неможлива, бо є військо.

**Fragment sprawozdania politycznego OUN z 4 lipca 1944 r.
(Złoczowskie)**

LWOWSKIE

**SPRAWOZDANIE POLITYCZNE
I. Złoczowskie**

Niemcy:

[...]

Stosunek Niemców do antypolskich akcji, prowadzonych przez Ukraińców, jest różny. Jedni odnoszą się z rezerwą, a inni przychylnie. Był wypadek, że w jednej wsi Niemiec, wzięwszy ultimatum od jednego Polaka, zaniósł je drugiemu i kazał natychmiast wyjeżdżać. W Glinianach, gdzie u Polaków kwaterowali Niemcy, Polak spytał [Niemca] „co ma zrobić z ultimatum”, na co ten mu doradził, żeby szybko wyjeżdżał, bo jak przyjdą Ukraińcy, to go zarzną. Ten posłuchał dobrej rady.

W niektórych miejscowościach (wieś Słowita) Niemcy wydali rozkaz, by wyjeżdżający Polacy mieli na to zezwolenie od nich. Właściwie Niemcy zaczęli prowadzić przeciwko Polakom dość ostre [kurs], aczkolwiek tylko w niektórych miejscowościach.

Poza przeprowadzeniem antypolskiej akcji w Złoczowie (aresztowanie Sawicza – zastępcy [bur]mistrza Gustyńskiego oraz polskich policjantów), z których część została rozstrzelana), Niemcy przymusowo wysiedlili wieś Usznię, w kilku miejscowościach wysiedlili również wszystkich Polaków z rodzinami (Ożydów). W B[iałym] Kamieniu aresztowali kilku Polaków oraz przeprowadzili rewizję w kościele.

Polacy:

Obecnie na całym obszarze została przeprowadzona antypolska akcja w formie ultimatów, nakazujących Polakom opuszczenie ZUZ w określonym terminie. Ultimata były postawione mimo, że we wsiach stacjonowało wojsko. Wywołało to wielką panikę wśród Polaków i ich masowy wyjazd na zachód.

Ultimata postawiono w Bezbrudach, Ostrowiu, Bałuczynie oraz Zaszkwie. Wszędzie z całkowitym powodzeniem. Pozostawione gospodarstwa puszczą się z dymem. Z Połonic wyjechali wszyscy Polacy. Z Glinian i Zalesia wyjeżdżają i odgrażają się, że jeszcze odpłacą Ukraińcom. Z Laszek część Polaków wyjechała, a pozostali czekają na wagony. Są tutaj tacy, którzy mówią, że minęło już kilka dni po wymienionym w ultimatum

У Вижнях⁴ поляки дістали ультіма^т 13 V і вибралося всього 5 родин, бо решті солтис укр. Гой Роман заручив, що їм нічого не станеться. В Задвірю дня 12 V поляки дістали ультіма^т і ще цієї ночі зліквідовано 13 мужчин і 4 жінки. Це поділо так, що всі поляки вибралися того самого дня. Наказ вибратися дістали поляки в Полтві⁵ і Богданівці та без спротиву вибралися з с. Новосілка, Митушня, поляки – головно молодіж, втікає, хоч ультіма^тів тут не видано, бо багато війська. На це вплинув також випадок, де поляки запалили 6 господарств українських в Новосілках. У висліді чоґо СС-и зробили серед поляків ревізію та знайшли один скоростріл, 10 крісів, 3 пістолі, кілька гранат і один мундур німецький, за це розстріляли 4-ох поляків.

Станція Красне переповнена поляками – втікачами. Денно виїзжає 30–50 вагонів, за вагонами, щоб їх дістати є черга.

В Брідщині вибралися поляки заздалегідь, а відділи УПА дня 15 IV спалили 17 господарств на колонії.

Дня 27 IV спалено польське село Куліки, з якого населення вже перед тим вибралося, а в день пізніше Бортники, де вбито лише 2-ох більшовиків-парашутистів.

Дня 28 IV перепроваджено акцію в селі Стівпині, у висліді якої спалено ціле село і вбито 30 осіб.

Всіма цими подіями поляки сильно пригноблені, однак, де лише можуть, шкодять нам головно доносами до німців, та погрозами, що коли прийдуть більшовики, вони відплатяться. Польські жінки, які зараз знаходяться під охороною німців, переводять в життя свої погрози. В селі Жукові на донос польки німці арештували священика, його доньку, солтиса з його донькою.

Дня 9 V 44 р. до села Гавареччина приїхало 20 панцирних авт, залога яких складалася з поляків зі Шлеська, та зробили ревізію в кількох господарів. Не знайшовши нічого компрометуючого, обрабували їх і від'їхали.

Є випадки, що поляки підкуплюють німців і з ними вертаються на опущені ними села забирати харчі, які позакопували. Це було в селі Розваряни, дня 1 V ц. р., де трьох поляків приїхали з німецьким офіцером, котрий кричав, що пустить село з димом, бо тут всі партизани. Практично цього переводити не брався. Є випадки, що польські банди разом з німцями нападають на українські села. Як це було в селі Полуцині⁶ (гляди вісті з 3-ого терену).

Звичайно такі випадки кінчаються невдачами. Навіть за доноси, коли вони пошкодять, стараються укр[аїнці] гідно їм відплатити. Коли трапиться випадок, що на донос поляків німці вбили Панаса Василя

terminie, a im się nic nie stało. Akcja tu nie jest możliwa, ponieważ stacjonuje wojsko.

W Wyznianach Polacy otrzymali ultimatum 13 V a wyjechało tylko 5 rodzin, bo pozostałym sołtys Ukrainiec Hoj Roman zaręczył, że nic im się nie stanie. W Zadwórzu Polacy otrzymali ultimatum dnia 12 V i jeszcze tej samej nocy zlikwidowano 13 mężczyzn i 4 kobiety. To tak poskutkowało, że wszyscy Polacy wyjechali jeszcze tego samego dnia. Rozkaz opuszczenia wsi otrzymali również Polacy w Połtwi i Bohdaniwci [?] oraz bez oporu wyjechali ze wsi Nowosiółki i Mytusznia. Polacy – głównie młodzież – uciekają, mimo że ultimatów tu nie dano, ponieważ stacjonuje dużo wojska. Wpłynął na to również [taki] wypadek: gdy Polacy podpaliли 6 ukraińskich gospodarstw w Nowosiółkach, na skutek tego SS[-mani] przeprowadzili wśród Polaków rewizję. Znaleźli jeden karabin maszynowy, 10 karabinów, 3 pistolety, kilka granatów i jeden niemiecki mundur. Za to rozstrzelano 4 Polaków.

Stacja Krasne przepełniona jest Polakami – uciekinierami. Dziennie wyjeżdża 30–50 wagonów. Żeby dostać się do wagonu, trzeba stać w kolejce.

Z powiatu Brody [?] Polacy wyjechali zawczasu, a oddziały UPA 15 IV spaliły 17 gospodarstw na kolonii.

Dnia 27 IV została spalona polska wieś Kuliki, z której mieszkańcy wyjechali wcześniej, a dzień później Bortniki, gdzie zabito tylko 2 bolszewików – spadochroniarzy.

Dnia 28 IV przeprowadzono akcję we wsi Stołpin, w wyniku której została spalona cała wieś i zabito 30 osób.

Wszystkie te wydarzenia bardzo przygnębiły Polaków, jednak wszędzie, gdzie tylko mogą, szkodzą nam, głównie donosząc Niemcom oraz grożąc zemstą, jak przyjdą bolszewicy. Polskie kobiety, które obecnie znajdują się pod osłoną Niemców, wcielają swoje pogroźki w życie. We wsi Żuków na podstawie donosu Polki Niemcy aresztowali duchownego, jego córkę oraz sołtysa z córką.

Dnia 9 V 44 r. do wsi Gawareczyzna przyjechało 20 samochodów pancernych, których załoga składała się z Polaków ze Śląska. Przeprowadzili oni rewizje u kilku gospodarzy. Nie znalazłszy nic kompromitującego, obrabowali ich i odjechali.

Są wypadki, że Polacy przekupują Niemców i razem z nimi wracają do opuszczonych wsi, żeby zabrać zakopaną żywność. Miało to miejsce 1 V br. we wsi Rozworzany, gdzie trzech Polaków przyjechało z niemieckim oficerem, który krzyczał, że puści wieś z dymem, bo tutaj wszyscy są partyzantami. Praktycznie nie zamierzał tego robić. Są wypadki, że polskie

з Безбруджа⁷, то за те зліквідовано польський присілок Марушку, де вбито 8 мужчин і 16 жінок.

Поляки дальше вибираються на Захід, хоча можна запримітити, що частина думає таки тут зіставатися, це з огляду на те, що тепер не можна їх терором присилувати до цього. Боротьбу проти нас ведуть поки що доносами до німців на нас. Внаслідок доносу поляка, солтиса зі с. Ушня Пшиемского, німці придержали та арештували зв'язкову з Гавареччини.

Дня 22 V 44 р. на донос поляків: Коломбйовські Людвік, Собчинські Юзеф, Ковалів Ян, Барановські Ян, всі з Ляцького⁸, кріпо арештувало 6-ох українців з Ляцького. Ксьондз зі Сасова подав донос на німецьку команду в Котлові на чотирьох укр[аїнців], дівчат з Гавареччини, мовляв, „вони мають зв'язок з партизанами, та є їх куріерами”.

18 V 44 р. появилася в селі Гутисько⁹ більшовицька банда в числі 15 чоловік. Пограбили селян, забрали муку, хліб, товщ та кухонний посуд.

25 V 44 р. пробувала така банда вдертися в село Каштеляни. Варта відігнула їх стрілами.

25 V 44 р. зловила більшовицька банда в лісі біля с. Бажани 7-ох господарів, які везли дрова. Один з них вернув вночі додому. Банда пустила його додому як поляка. Він начислив було їх там около 400 осіб. Склад інтернаціональний. Багато жінок і дітей. Озброєння погане. Набоїв мало. Багато без зброї, лише деякі руські були з фінками. Через день вернули ще два зі зловлених господарів. Вони були провідниками через Стир у брідські ліси. Під час переправи через ріку їм вдалося втекти. По їх словах банда без жодних харчевих припасів (смоктали шишки з сосни). Чотирьох послідніх не вернуло.

Комуністи:

Зорганізованої комуністичної роботи на ширшу скалю не помічується в терені. Вони тепер притаїлися, бо не розконспіровуються в своїй роботі. Бояться акції, які на них перепроводжується. Акції ці є досить слабі, але все в міру можливостей. Трапляються також такі комуністичні гнізда, де явно агітується за більшовиками (Буда Химецька¹⁰). В терені час до часу появляються малі більшовицькі банди, з якими ходять місцеві поляки. Це зізнав зловлений селянин в с. Побіч, поляк Кізяк Володимир, який був членом банди, що складалася з 150 більш парашутистів та 30 поляків.

Ця банда робила напади на села Сасова-Бір (гляди вісті з терену).

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 71, арк. 223–225.

Копія, машинопис.

bandy razem z Niemcami napadają na ukraińskie wsie, jak to zdarzyło się we wsi Poruczyn (patrz wiadomości z 3 terenu).

Jest oczywiste, że takie akcje kończą się niepowodzeniem. Nawet za donosy, które narobią szkody, Ukr[aińcy] starają się odpowiednio odegrać na Polakach. Gdy na podstawie donosu Polaków Niemcy zabili Panasa Wasyla z Bezbrudów, zniszczono za to polski przysiółek Maruszka i zabito tam 8 mężczyzn i 16 kobiet.

Polacy wciąż wyjeżdżają na zachód, jednak daje się zauważyć, iż część planuje tu zostać. Dzieje się tak dlatego, że teraz nie można ich do tego zmusić terrorem. Na razie prowadzą przeciwko nam walkę, donosząc na nas Niemcom. Na podstawie donosu Polaka Niemcy zatrzymali sołtysa ze w[si] Usznia oraz aresztowali łączniczkę z Gawareczyzny.

Dnia 22 V 44 r. na podstawie donosu Polaków: Kołombiowskiego Ludwika, Sobczyńskiego Józefa, Kowaliwa Jana i Baranowskiego Jana (wszyscy z Lackiego) Kripo aresztowało 6 Ukraińców z Lackiego. Ksiądz z Sasowa złożył donos do niemieckiego dowództwa w Kotłowie na czterech Ukraińców [i] dziewczęta z Gawareczyzny, twierdząc, że „mają kontakty z partyzantami oraz są ich kurierami”.

18 V 44 r. we wsi Hucisko pojawiła się bolszewicka banda licząca 15 osób. Zrabowali chłopów, zabierając im mąkę, chleb, tłuszcz i naczynia kuchenne.

25 V 44 r. podobna banda próbowała wtargnąć do wsi Kasztelany. Placówka przepędziła ją strzałami.

25 V 44 r. w lesie koło w[si] Bażany bolszewicka banda złapała 7 gospodarzy, którzy wieźli drzewo na opał. Jeden z nich wrócił w nocy do domu. Banda puściła go jako Polaka. Naliczył ich tam około 400 osób. Skład międzynarodowy. Dużo kobiet i dzieci. Uzbrojeni są źle. Nabojów mało. Wiele osób bez broni, tylko niektórzy rusczy byli z finkami. Następnego dnia wróciło jeszcze dwóch schwytanych przez bolszewików gospodarzy. Byli oni przewodnikami przez Styr do brodzkich lasów i w czasie przeprawy przez rzekę udało im się uciec. Według nich banda była bez żadnego zapasu żywności (ssali szyszki z sosny). Czterech pozostałych nie wróciło.

Komuniści:

Zorganizowanej komunistycznej aktywności na szerszą skalę w terenie nie zaobserwowano. [Komuniści] przyczaili się teraz i nie ujawniają swojej działalności. Boją się skierowanych przeciwko nim akcji. Akcje te są dość słabe, ale wszystkie na miarę możliwości. Trafiają się również takie ośrodki komunistyczne, w których otwarcie agituje się za bolszewikami (Budy Chyleckie). W terenie od czasu do czasu pojawiają się małe bolszewickie bandy, z którymi chodzą miejscowi Polacy. Zznał to złapany we w[si]

Примітки

- ¹ Так у тексті; правильно: Словіта.
- ² Йдеться про село Білий Камінь.
- ³ Так у тексті; правильно: Балучин.
- ⁴ Так у тексті; правильно: Вижняни.
- ⁵ Так у тексті; правильно: Пельтів.
- ⁶ Так у тексті; правильно: Полусине.
- ⁷ Так у тексті; правильно: Безброди.
- ⁸ Так у тексті; правильно: Ляцьке Велике, перейменовано на с. Червоне.
- ⁹ Так у тексті; правильно: Гутище.
- ¹⁰ Так у тексті; правильно: Буди Хилецькі.

Pobocz Polak Kiziak Włodzimierz, członek bandy składającej się z ponad 150 spadochroniarzy i 30 Polaków.

Banda ta dokonywała napadów na wsie Sasów-Bir [?] (patrz wiadomości z terenu).

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 71, k. 223–225.

Kopia, maszynopis.

**Переклад протоколу переговорів командира підрозділу УПА
„Гонти” з німецьким командуванням від березня 1944 р.**

Перевод с украинского

Протокол
переговоров „ГОНТЫ” с командованием немецких воинских частей

Во время проведения операций „ГОНТЫ” на территории Бродщины, он частично начал договариваться с мелкими подразделениями немецких вооруженных сил, которые использовал в антипольских операциях.

В связи с фронтовыми действиями „ГОНТА” перешел со своим отрядом в наш район (Поморянщина). Через несколько дней из Бродского района в гор. Поморяны была переведена одна немецкая воинская часть, которая вела переговоры с „ГОНТОЙ”.

29 марта 1944 года в 15-00 часов немецкий патруль столкнулся с нашим патрулем. Началась перестрелка, в результате которой немцы удрали, оставили автомат, револьвер, штык, ремень, шапку, бинокль. С обеих сторон жертв не было.

Утром второго дня приехало большое количество немцев, которые в селе Развадове ограбили трех крестьян.

Во время грабежа нашли винтовку, десятизарядку и патроны. Со всеми этим уехали к себе в Поморяны.

В этот же день „ГОНТА” пишет письмо немецкому командованию в Поморянах, чтобы немцы не смели больше грабить украинских крестьян, иначе он выступит против них.

Письмо принес войту в Развадове неизвестный мальчик и [войт] под угрозой расстрела поручает отнести его немецкому командиру в Поморянах.

В 19-00 часов этого же дня к войту на автомобиле приехала немецкая команда. Состав команды – два офицера и два подофицера. Они поручили войту во что бы то ни стало связать их с украинскими партизанами. Войт об этом сообщил „ГОНТЕ”. „ГОНТА”, не задумываясь, берет трех человек и идет к ним. Придя к войту, здоровается с немцами и начинает вести переговоры небольшого масштаба и местного характера.

Цель переговоров „ГОНТЫ” и командования немецких войск известна – и те, и другие хотят договориться о ненападении.

Tłumaczenie protokołu rozmów dowódcy pododdziału UPA „Gonty” z dowództwem niemieckim z marca 1944 r.

Tłumaczenie z [języka] ukraińskiego.

Protokół

rozmów „GONTY” z dowództwem niemieckich jednostek wojskowych

Podczas przeprowadzenia operacji na terenie Brodzkiego, „GONTA” zaczął porozumiewać się z pododdziałami niemieckich sił zbrojnych, które wykorzystywał w akcjach antypolskich.

W związku z działaniami frontowymi „GONTA” ze swoim oddziałem przeszedł do naszego rejonu (Pomorzańskie). Po kilku dniach z rejonu brodzkiego do mias[ta] Pomorzany została przeniesiona jedna niemiecka jednostka wojskowa, która prowadziła rozmowy z „GONTĄ”.

29 marca 1944 roku o godzinie 15-00 niemiecki patrol natknął się na nasz patrol. Wywiązała się strzelanina, w wyniku której Niemcy uciekli, zostawiając automat, rewolwer, bagnet, pas, czapkę i lornetkę. Ofiar nie było po żadnej stronie.

Następnego dnia rano przyjechało sporo Niemców, którzy we wsi Rozhadów obrabowali trzech chłopów.

Podczas rabunku znaleźli karabin, karabin dziesięciostrzałowy oraz naboje. Z tym wszystkim odjechali do siebie do Pomorzany.

Tego samego dnia „GONTA” napisał list do dowództwa niemieckiego w Pomorzanych, żeby Niemcy nie wazyli się więcej rabować ukraińskich chłopów, bo w przeciwnym razie on wystąpi przeciwko nim.

List dostarczył wójtowi w Rozhadowie jakiś nieznany chłopiec, a [wójt], grożąc [mu] rozstrzelaniem, kazał go odnieść niemieckiemu dowódcy w Pomorzanych.

O godzinie 19-00 tego samego dnia do wójta przyjechało samochodem niemieckie dowództwo. W jego skład wchodził dwaj oficerowie i dwaj podoficerowie. Polecili oni wójtowi, by za wszelką cenę skontaktował ich z ukraińskimi partyzantami. Wójt zawiadomił o tym „GONTĘ”, który nie wahając się wziął trzech ludzi i przyszedł do nich. Po przybyciu do wójta, przywitał się z Niemcami, następnie rozpoczął rozmowę o niewielkim znaczeniu i dotyczącą spraw lokalnych.

Cel rozmów „GONTY” i dowództwa wojsk niemieckich jest znany – i jedni, i drudzy chcą osiągnąć porozumienie o nieagresji.

Немцы хотят свободного передвижения в этом районе, без препятствий со стороны УПА. А „ГОНТА” также хочет свободно передвигаться без препятствий со стороны немцев.

По этому вопросу они договорились.

„ГОНТА” сообщил, что его отряды не будут трогать немцев, а последние дадут „ГОНТЕ” дневные и ночные пропуска. Немцы также выдали четыре удостоверения, с которыми наши стрелки могли переходить линию фронта и приносить известия из тыла русского фронта.

На этом закончились переговоры в тот день. Эти же немцы на второй день, в тот же час, приехали к войту и просили, чтобы он вызвал „ГОНТУ”. Я („МУР”) в это время был у „ГОНТЫ” и мы вместе: „ГОНТА”, „СКАЛА”, „МОРОЗЕНКО” и я пошли к ним. Мы доставили немцам польские материалы „ГРАНИТА” (которые я выслал Вам) и провели дискуссию по польскому вопросу.

Наконец решили, что немцы будут нам полностью помогать в антипольских операциях с тем, чтобы мы за это помогли им вылавливать коммунистов и парашютистов. Кроме того, был обсужден еще ряд мелких вопросов.

В этот же вечер немцы привезли трех стрелков УПА, которых они поймали с полным вооружением в Козлове, и спросили действительно ли это стрелки УПА или большевистские партизаны.

Мы ответили, что они из УПА и немцы в нашем присутствии их отпустили.

Награбленные вещи в селе Развадове были отданы в этот же вечер, в том числе отданы винтовка и десятизарядка.

На второй день немецкий майор прислал за „ГОНТОЙ” автомобиль и просил, чтобы „ГОНТА” приехал к нему в Поморяны.

„ГОНТА” поехал, они обговорили ряд вопросов и составили план нападения на польское гетто [?] в Лицыне. Для проведения этой операции майор обещал дать несколько тяжелых орудий.

Несколько дней тому назад две наших и одна немецкая сотня ходили на облаву в лес, в котором захватили много евреев и польского курьера.

Эти отделы, которые ведут переговоры с „ГОНТОЙ”, называются „1-ц” (айнс-це: отдел войсковой разведки немецких войск).

Во всей Поморянщине наши стрелки передвигаются с оружием совершенно свободно. Пароль действителен.

Таков характер переговоров „ГОНТЫ” с командованием немецких войск.

Место расквартирования
5 [?] марта 1944

С[лава] У[країні!]
„МУР”

Niemcy chcą [mieć możliwość] swobodnego przemieszczania się w tym rejonie bez przeszkód ze strony UPA. „GONTA” również chce swobody poruszania się bez utrudnień ze strony Niemców.

W tej kwestii osiągnięto porozumienie.

„GONTA” oświadczył, że jego oddziały nie będą niepokoić Niemców, a ci z kolei dadzą „GONCIE” nocne i dzienne przepustki. Niemcy wydali również cztery zaświadczenia, dzięki którym nasi strzelcy mogli przekraczać linię frontu i przynosić wiadomości z tyłów rosyjskiego frontu.

Tak zakończyły się rozmowy w tym dniu. Następnego dnia o tej samej porze przyjechali do wójta ci sami Niemcy, prosząc, żeby wezwał „GONTEŃ”. Ja („MUR”) byłem w tym czasie u „GONTY”, a więc poszliśmy do nich razem – „GONTA”, „SKAŁA”, „MOROZENKO” i ja. Dostarczyliśmy Niemcom polskie materiały „GRANITA” (które Wam wysłałem) i odbyliśmy dyskusję na temat sprawy polskiej.

W końcu postanowiliśmy, że Niemcy będą nam całkowicie pomagać w akcjach antypolskich w zamian za naszą pomoc dla nich w wyłapywaniu komunistów i spadochroniarzy. Poza tym omawialiśmy też szereg drobnych kwestii.

Tego samego wieczoru Niemcy przywieźli trzech strzelców UPA, którzy zostali przez nich zatrzymani z pełnym uzbrojeniem w Kozłowie, pytając, czy są oni rzeczywiście strzelcami UPA czy partyzantami bolszewickimi.

Odpowiedzieliśmy, że oni są z UPA i Niemcy przy nas wypuścili ich.

Wtedy też zostały zwrócone rzeczy zrabowane we wsi Rozhadów, w tym karabin i karabin dziesięciostrzałowy.

Następnego dnia niemiecki major przysłał po „GONTEŃ” samochód z prośbą o jego przyjazd do Pomorzan.

„GONTA” pojechał i omówiono tam szereg kwestii oraz ułożono plan napadu na polskie getto [?] w Licynie. Major obiecał, że da kilka ciężkich dział do przeprowadzenia tej operacji.

Kilka dni temu dwie nasze i jedna sotnia niemiecka urządziły w lesie obławę, podczas której wzięły do niewoli wielu Żydów i polskiego kuriera.

Oddziały, które prowadzą rozmowy z „GONTĄ”, mają nazwę „I-c” (eins-z: oddział wywiadu wojskowego wojsk niemieckich).

W całym Pomorzańskiem nasi strzelcy przemieszczają się z bronią zupełnie swobodnie. Hasło jest aktualne.

Taki był charakter rozmów „GONTY” z dowództwem wojsk niemieckich.

Miejsce postoju
5 [?] marca 1944

S[ława] U[krainie!]
„MUR”

Перевел:

Ст. оперуполномоченный УББ МВ[Д] УССР
Лейтенант (—) МОЛОДЧИКОВ

„ ” марта 1946 г.
г. Киев

*ДА СБУ, Ф. 65, спр. С-9079, т. 1 (додаток), арк. 72–74.
Завірена копія, машинопис.*

Przetłumaczył:

St[arszy] oficer oper[acyjny] UBB MW[D] USRS
Lejtenant (—) MOŁODCZIKOW

„ ” marca 1946 r.

m. Kijów

PA SBU, F. 65, spr. S-9079, t. 1 (załącznik), k. 72–74.

Kopia uwierzytelniona, maszynopis.

**Інформація від 8 квітня 1944 р. про переговори
командира УПА „Орла” з німцями**

Львов, 8 апреля 1944 г.

IV-Н. 122/44 [?], сов. секретно

Один экземпляр
Секретно государственной важности

1) В соответствии с договоренностью 7.4.1944 в квартире окружного предводителя НЕРИНГА¹ в Каменка Струмилова² состоялась встреча руководителя банды УПА – ОРЛА и нижеподписавшимся, который взял с собою свидетелем уголовного секретаря ШТРЕЙХЕРА. Кроме того, при переговорах присутствовал окружной предводитель НЕРИНГ и боевой комендант полковник МЕЙЛЕР. К концу прибыли еще гауптштурмфюрер „СС” и оберштурмфюрер „СС” мотодивизии „СС” ГОГЕНШТАУФЕН, которые разговаривали с ОРЛОМ исключительно о военных интересах и хотели принять договор, согласно которому, расположенное на этой же территории подразделение гауптштурмфюрера „СС” не будет бороться с бандой ОРЛА.

Руководитель банды ОРЕЛ был в немецкой военной форме без погонов и знаков отличия, он носил ленточки железного креста II степени и медали за Восток, а также знак участника пехотных штурмовых атак, железный крест I степени и серебряный знак отличия ранения.

Ему примерно 26 лет, среднего роста, светлые волосы, носит их зачесанными назад и производит очень хорошее впечатление. Он приехал верхом и вел с собою сильного белого жеребца. Его сопровождали два бандита также верхом, вооруженные карабинами и одетые полностью украинскими полицейскими.

Прежде всего окружной предводитель НЕРИНГ объявил, что предстоящие переговоры между ним и ОРЛОМ привели к тому, что ОРЕЛ будет доставлять сведения о советских русских и польских бандах и за это его банда не будет подвергаться нападению со стороны немцев, если со своей стороны банда будет полностью лояльна относительно немецких интересов. Окружной предводитель НЕРИНГ повторил также уже известный факт, что он выдал ОРЛУ несколько оружия и боеприпасов. После этого он просил меня продолжать вести переговоры, поскольку я на то компетентен. Я предложил выступить ОРЛУ, чтобы составить о нем впечатление и в дальнейшем установить, имеет ли вообще цель и смысл дискутировать по поводу его взглядов

**Informacja z 8 kwietnia 1944 r. dotycząca rozmów
dowódcy UPA „Orla” z Niemcami**

Lwów, 8 kwietnia 1944 r.

IV-N. 122/44 [?], ściś[le] tajne

Egzemplarz pojedynczy
Tajne wagi państwowej

1) Zgodnie z umową, 7.4.1944 w mieszkaniu okręgowego kierownika NEHRINGA¹ w Kamionce Strumiłowej odbyło się spotkanie dowódcy bandy UPA – „ORŁA” z niżej podpisanym, z którym przybył jako świadek sekretarz kryminalny STREICHER. Poza tym przy rozmowach był obecny okręgowy kierownik NEHRING i komendant wojenny pułkownik MEILER. Pod koniec przybyli jeszcze SS Hauptsturmführer i SS Obersturmführer [z] dywizji zmotoryzowanej SS HOHENSTAUFEN, którzy rozmawiali z „ORŁEM” wyłącznie o sprawach wojskowych i chcieli zawrzeć umowę, na podstawie której dyslokowany w tym samym [co oddział „ORŁA”] terenie pododdział SS Hauptsturmführera nie będzie walczył z bandą „ORŁA”.

Dowódca bandy „OREŁ” był w niemieckim mundurze wojskowym bez naramienników i oznak, nosił wstęgi Żelaznego Krzyża II klasy, Medal za Wschód, a także Odznakę Szturmową Piechoty, Żelazny Krzyż I klasy oraz srebrną Odznakę za Rany.

Ma on mniej więcej 26 lat, średniego wzrostu, włosy jasne zaczesane do góry i sprawia dobre wrażenie. Przyjechał konno i prowadził za sobą silnego białego ogiera. Towarzyszyło mu dwóch bandytów, również konno, uzbrojonych w karabiny. Byli w pełnym [umundurowaniu] ukraińskich policjantów.

Na wstępie okręgowy kierownik NEHRING oświadczył, że zgodnie z poprzednimi rozmowami pomiędzy nim a „ORŁEM”, ten ostatni ma dostarczać informacje o sowieckich, rosyjskich i polskich bandach, a w zamian za to jego banda nie będzie narażona na ataki niemieckie, o ile ze swej strony zachowa całkowitą lojalność wobec Niemców i ich interesów. Okręgowy kierownik NEHRING potwierdził również znany fakt, że przekazał „ORŁOWI” trochę broni i amunicji. Następnie poprosił mnie, abym kontynuował rozmowy, ponieważ to należało do moich kompetencji. zaproponowałem, by głos zabrał „OREŁ”, gdyż [chciałem] wyrobić sobie o nim zdanie i zdecydować, czy jest w ogóle sens dyskutować na temat jego poglądów i związanych z nimi żądań. Było dla nas zaskoczeniem, że

и соответствующих с ними требований. Нужно было быть пораженным тем, что ОРЕЛ со своей стороны не выставлял абсолютно никаких требований на вознаграждение, а, казалось, исключительно серьезно старался убедить всех участников переговоров в том, что он и его подразделение УПА ни в коем случае не занимает враждебных немцам позиций и, к тому же, готовы помочь немцам, насколько это в их силах, конечно, без ущемления или помехи их национально-украинским интересам. Единственная просьба, которую ОРЕЛ прежде требовал как взаимную услугу, была та, что он просил отпустить из тюрьмы полицией безопасности несколько арестованных людей его подразделения УПА, и говорил это с выразительной добавкой, что его и его людей дружественные чувства к немцам никогда не помрачались, даже тогда, когда полиция безопасности их не освободила.

После этого я объявил ОРЛЮ [требования,] аналогичные другим переговорам с националистической стороной, проведенным в IV-N 90/44 сов. секретно, с серьезным указанием на военную ситуацию данного момента, что украинский элемент, согласно единодушным утверждениям, кажется, упустил момент, когда бы он мог доказать, что он готов бороться вместе с немецкими силами против большевизма. Я никогда не мог увидеть этой готовности, наоборот, национальный украинский элемент исчерпал себя в это тяжелое время и перед лицом грозящей опасности большевизма, как и прежде, в террористических актах против польского элемента и не развернул, например, такой интенсивной борьбы против польских женщин, детей, деревень. Это состояние должно обязательно измениться и с точки зрения полиции безопасности, с моей стороны ОРЛЮ были поставлены следующие требования, от которых нельзя отступить ни на шаг.

1. Полная лояльность по отношению к немецким интересам.

2. Прекращение террористической деятельности над польским населением.

При этом я сделал ограничение, что ОРЛЮ и его подразделению УПА не возбраняется по собственной инициативе бороться с польской бандой в лесах.

Но эта борьба не может ни в коем случае распространяться на польское население, деревни или на тех польских мужчин, женщин и детей, которые не принадлежат к бандам. Если ОРЕЛ сможет доказать, что оседлые поляки и польки работают нелегально или совместно с бандами, то разведывательный материал об этом передать в полицию безопасности и оставить его ей, где он будет реализован и обвиняемые поляки и польки будут привлечены к ответственности.

3. Отказ от оказания всякого влияния на украинскую полицию.

„OREŁ” nie stawiał ze swej strony żadnych warunków co do wynagrodzenia i wydaje się, że wyjątkowo poważnie przekonywał wszystkich uczestników rozmów o tym, że ani on, ani jego pododdział UPA absolutnie nie mają wrogiego stosunku do Niemców, a są wręcz gotowi im pomóc, na ile pozwolą siły oraz jeśli nie naruszy to w sposób oczywisty lub nie przeszkodzi ich narodowym ukraińskim interesom. Jedyłą prośbą, spełnienia której „OREŁ” domagał się wcześniej jako wzajemnej przysługi, było zwolnienie przez policję bezpieczeństwa z więzienia kilku aresztowanych ludzi z jego pododdziału UPA. Dodał jeszcze, wyraźnie podkreślając, że przyjazne uczucia, jakie żywi do Niemców on oraz jego ludzie, nigdy nie wygasły nawet wtedy, gdy policja bezpieczeństwa nie [chciała ich] uwolnić.

Następnie przedstawiłem „ORŁOWI” [żądania], analogiczne [do wysuniętych podczas] innych rozmów ze stroną nacjonalistyczną i przedstawionych w „IV-N 90/44 ściśle tajne”, z wyraźnym wskazaniem na obecną sytuację wojenną, [oraz na to,] iż chyba wszyscy się zgodzą, że element ukraiński, zdaje się, przegapił moment, w którym mógł dowieść swej gotowości do wspólnej z siłami niemieckimi walki przeciwko bolszewizmowi. Ja nigdy nie mogłem dostrzec tej gotowości, wręcz przeciwnie, ukraiński element narodowy w tych ciężkich czasach i w obliczu grożącego niebezpieczeństwa bolszewizmu, podobnie jak przedtem, marnował swe siły na działania terrorystyczne podejmowane przeciwko elementowi polskiemu i nie prowadził [wspólnie z nami] tak intensywnej walki, [jak] na przykład przeciwko polskim kobietom, dzieciom, wsiom. Sytuacja ta musi ulec zmianie i mając na względzie policję bezpieczeństwa, ze swej strony postawiłem „ORŁOWI” następujące żądania, od których nie wolno na krok odstąpić.

1. Całkowita lojalność wobec interesów niemieckich.

2. Zaprzestanie działalności terrorystycznej wobec ludności polskiej.

Przy tym zrobiłem zastrzeżenie, że „ORŁOWI” i jego pododdziałowi UPA nie zabrania się walczyć na własną rękę z polską bandą w lasach.

Walka ta jednak w żadnym wypadku nie może być rozciągnięta na ludność polską, wsi lub na tych polskich mężczyzn, kobiety i dzieci, którzy nie należą do band. Jeśli „OREŁ” potrafi udowodnić, że miejscowi Polacy i Polki działają w konspiracji lub współpracują z bandami, to materiał wywiadowczy na ten temat [powinien] przekazać policji bezpieczeństwa i jej zostawić [tę sprawę] do realizacji; oskarżeni Polacy i Polki zostaną pociągnięci do odpowiedzialności.

3. Zaprzestanie wywierania jakiegokolwiek wpływu na policję ukraińską.

4. Zaprzestanie wywierania jakiegokolwiek wpływu na galicyjską dywizję strzelców „SS”.

4. Отказ от оказания всякого влияния на галицийскую стрелковую дивизию „СС”.

ОРЕЛ без лишних слов объявил, что он согласен принять эти 4 требования, кроме условия пункта 2, лишаящего исполнительной власти против подозрительных или виновных оседлых поляков и полек и их поселений. По этому поводу он хочет сначала заручиться согласием своего руководства и повести снова переговоры при следующей встрече.

[...]

Оберштурмфюрер СС и уголовный комиссар
(—)

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 372, т. 36, арк. 102–104.

Переклад з німецької, машинопис.

Документ опублікований в: „Карта” № 23/97, с. 67–68.

Примітки

¹ Нерінг Йоахим – унтерштурмфюрер СС, співробітник СД; з середини 1942 Крей-сгауптман Кам’янки Струмилової.

² Так у тексті; правильно: м. Кам’янка Струмилівська, перейменовано на м. Кам’янка Бузька.

„OREŁ” bez zbędnych słów oświadczył, że zgadza się na przyjęcie tych 4 żądań, poza punktem 2, który pozbawia go możliwości wyegzekwowania posłuszeństwa od podejrzanych lub winnych tutejszych Polaków i Polek oraz ich osiedli. W tej sprawie chciałby on najpierw uzyskać zgodę swojego kierownictwa i kontynuować rozmowy podczas następnego spotkania.

[...]

SS Obersturmführer i komisarz kryminalny
(—)

PA SBU, F. 13, spr. 372, t. 36, k. 102–104.

Tłumaczenie z języka niemieckiego, maszynopis.

Dokument opublikowany w: „Karta” nr 23/97, s. 67–68.

Przypisy

¹ Nehring Joachim, SS Untersturmführer, funkcjonariusz SD; od poł. 1942 Kreishauptmann Kamionki Strumiłowej.

**Витяг із інформації від 21 квітня 1944 р. про переговори
командира з'єднання УПА з німцями**

Львов, 21 апреля 1944 г.

IV № 123/44

Секретно. Государственной важности
Один экземпляр

1. Заметки:

Согласно договоренности, 18.IV-1944 г. в 11 ч. 00 в Унове произошла встреча с руководителем соединения УПА в районе Равы Русской.

С немецкой стороны присутствовали:

Нижеподписавшийся с уголовным секретарем ШТРЕЙХЕРОМ и КОА ЧИММЕКОМ [?], также уголовный служащий КУЛИК, лейтенант доктор ЗЕРФАС, адъютант 4 полка СС полиции и капитан БУХЕНВИЗЕР, также 4 полка СС полиции, руководитель жандармерии в Раве Русской и большое количество работников полиции порядка 4 полка СС полиции.

Со стороны УПА на встрече присутствовали: руководитель соединения УПА с 5 представителями, принимающими участие в переговорах и большой охраной, которая достигала, примерно, 300–400 человек и плотно оцепила весь район Унова. Эта же охрана, по-видимому, никого не впускала и не выпускала из села в течение переговоров.

Сам руководитель банды УПА не носил униформы, однако имел с собой все необходимые военные принадлежности, как-то: пистолет, автоматический пистолет, подзорную трубу, походный компас, сумку для карты и т. д. Остальные сопровождающие его были большей частью очень хорошо обмундированы, а именно: можно было увидеть мундиры строевых войск СС, полиции безопасности, полиции охраны, украинской полиции и такую одежду, которая представляла собой наполовину мундир, наполовину штатскую одежду. Оружие, одежда, обувь и сбруя были сплошь в отличном состоянии. Было замечено, что во время обсуждения банда реквизировала хорошую сбрую и отдавала плохих лошадей крестьянам района Унова.

Население Унова приняло банду определенно очень хорошо и по собственной инициативе предоставило тотчас же водку, лучшие продукты и блюда, как-то: булку, вареную ветчину, сырую ветчину, безупречную закуску из колбасы, куски холодного мяса и т. д.

**Fragment informacji z 21 kwietnia 1944 r.
dotyczący rozmów dowódcy zgrupowania UPA z Niemcami**

Lwów, 21 kwietnia 1944 r.

IV Nr 123/44

Tajne wagi państwowej
Egzemplarz pojedynczy

1) Notatka:

Zgodnie z umową, 18 IV 1944 r. o g[odzinie] 11-00 w Uhnowie odbyło się spotkanie z dowódcą zgrupowania UPA w rejonie Rawa Ruska.

Ze strony niemieckiej byli obecni:

Niżej podpisany z sekretarzem kryminalnym STREICHEREM i KOA CZIMMEKIEM [?], oraz urzędnik kryminalny KULIK, lejtenant doktor ZERFAS, adiutant 4 pułku policji SS i kapitan BUCHENWISER, również z 4 pułku policji SS, dowódca żandarmerii w Rawie Ruskiej oraz wielu funkcjonariuszy policji porządkowej 4 pułku policji SS.

Ze strony UPA na spotkaniu byli obecni: dowódca zgrupowania UPA z 5 przedstawicielami, biorącymi udział w rozmowach oraz liczną ochroną, w skład której wchodziło mniej więcej 300–400 osób. Ochrona ta szczelnie otoczyła cały rejon Uhnowa i prawdopodobnie nikogo nie wpuszczała ani nie wypuszczała ze wsi w czasie rozmów.

Sam dowódca bandy UPA nie nosił munduru, jednak miał przy sobie broń i niezbędne oporządzenie wojskowe, jak: pistolet, automat, lunetę, kompas polowy, mapnik itd. Pozostali towarzyszący mu ludzie byli w większości bardzo dobrze umundurowani – można było zobaczyć mundury Waffen SS, policji bezpieczeństwa, policji ochronnej, ukraińskiej policji oraz odzież składającą się częściowo z munduru, a częściowo z ubrań cywilnych. Broń, odzież, obuwie i uprząż były bez wyjątku w doskonałym stanie. Zauważono, że w czasie rozmów banda rekwirowała dobrą uprząż oraz oddawała kiepskie konie chłopom rejonu Uhnowa.

Mieszkańcy Uhnowa z całą pewnością przyjęli bandę bardzo dobrze i natychmiast z własnej inicjatywy dostarczyli wódkę oraz najlepszą żywność i potrawy, takie jak: bułkę, szynkę gotowaną i surową, zakąski z kiełbasy, kawałki zimnego mięsa itd.

Stosunki pomiędzy członkami bandy a ludnością miejscową były niezwykle przyjacielskie i układały się harmonijnie. [Bandyci] uzbrojeni byli głównie w pistolety rozmaitych typów i kalibrów oraz w rosyjskie, prawie

Отношения между членами банды и местными жителями были откровенно дружественными и гармоничными. Оружие было представлено главным образом, пистолетами различных типов и различных калибров и русскими почти исключительно двухбарабанными автоматическими пистолетами [?]. Только лишь руководитель банды имел немецкий автоматический пистолет, которым пользуется Вермахт.

Для начала обсуждения я предложил руководителю банды сказать нам, чего хочет УПА и почему она выражает готовность к переговорам с нами. Руководитель банды объяснил, что УПА признает лишь 3 цели:

1. Борьба против большевизма.
2. Борьба со всем польским.
3. Борьба за создание независимой и самостоятельной Украины.

В интересах достижения этих целей УПА намерена прийти к сотрудничеству с немцами и добиться того, чтобы немцы не напали на них и не боролись с ними.

Я выразил руководителю банды в сжатом виде следующее:

а) Борьба против большевизма может вестись УПА без ограничений, в частности, УПА на занятом нами пространстве может нападать и бороться с советскими бандами и уничтожать их по собственной инициативе и собственному усмотрению.

б) В борьбе против всего польского УПА должна строго придерживаться принципа, согласно которому ей следует бороться лишь с польской бандой, т. е. с нелегальным объединением поляков, которые, будучи вооружены, передвигаются исключительно в деревенских местностях и замышляют или уже совершили антинемецкие или антиукраинские действия. Польские же местности и поселения, равно как и населенные поляками лесничества, заповедники и т. д. УПА не должна затрагивать.

Если УПА может доказать, что в польских местностях устраиваются заговоры или что польские банды имеют там свои плацдармы или базируются в них, то материалы со сведениями должны быть сданы в полицию безопасности, которая со своей стороны позаботится о ликвидации польского повстанческого гнезда и привлечении к ответственности виновных. Ни в коем случае не должна УПА по собственной инициативе проводить операции в поселениях, селах и сельских местностях, т. к. ее предыдущие действия доказали, что во всех предприятиях УПА против местностей, населенных поляками, дело постоянно доходит до самых скверных злоупотреблений

wyłącznie dwubębnowe automaty [?]. Jedyne dowódca bandy był uzbrojony w niemiecki automat, jakiego używa Wehrmacht.

Żeby rozpocząć rozmowy, zaproponowałem dowódcy bandy, by wyjaśnił nam, o co chodzi UPA i dlaczego wyraża ona gotowość do rozmów z nami. Dowódca bandy odpowiedział, że UPA uznaje tylko 3 cele:

1. Walka przeciwko bolszewizmowi.
2. Walka ze wszystkim co polskie.
3. Walka o utworzenie niepodległej i samodzielnej Ukrainy.

Aby osiągnąć powyższe cele, UPA zamierza rozpocząć współpracę z Niemcami oraz osiągnąć to, by Niemcy nie atakowali ich i nie walczyli z nimi.

Ja z kolei przedstawiłem dowódcy bandy w zwięzłym streszczeniu sprawy następujące:

a) Walkę przeciwko bolszewizmowi UPA może prowadzić bez ograniczeń, a przede wszystkim na zajętych przez nas obszarze może atakować i walczyć z sowieckimi bandami oraz niszczyć je z własnej inicjatywy i według własnego uznania.

b) W walce przeciwko polskości UPA ma ściśle przestrzegać zasady, według której może podejmować walkę tylko z polską bandą, tj. z nielegalnym związkiem Polaków, którzy są uzbrojeni i rozmieszczeni wyłącznie w wiejskich miejscowościach oraz planują lub już podjęli antyniemieckie czy antyukraińskie akcje. Natomiast UPA nie może atakować polskich miejscowości i osiedli, jak również zamieszkałych przez Polaków leśnictw, rezerwatów itd.

Jeśli UPA może udowodnić, że w polskich miejscowościach dochodzi do spisków lub że mają tam swoje bazy wypadowe i są rozlokowane polskie bandy, to materiały z informacją powinna przekazać policji bezpieczeństwa, która ze swej strony zajmie się likwidacją polskiego gniazda powstańczego i pociągnie winnych do odpowiedzialności. W żadnym wypadku UPA nie może z własnej inicjatywy prowadzić operacji w osiedlach, wsiach i wiejskich miejscowościach, ponieważ jej poprzednie działania dowiodły, że we wszystkich akcjach UPA przeciwko zamieszkałym przez Polaków miejscowościom zawsze dochodziło do najgorszych nadużyć i że stwarza to poważne zagrożenie dla niemieckich interesów – zaopatrzenia w żywność, dowozu niezbędnych artykułów itd.

W wypadku nie przestrzegania tego warunku przez UPA, będzie ona postrzegana jako nielegalna banda, którą będziemy zwalczać i niszczyć. UPA może potraktować to dosłownie i rozważyć, co jej się bardziej opłaca – zgodzić się na niemieckie żądania czy, podobnie jak jakakolwiek inna banda, narażać się na ataki niemieckich pododdziałów wojskowych i zostać przez nie zlikwidowaną.

и что это приводит к созданию сильной угрозы немецким интересам – снабжению продовольствием, подвозу снабжения и т. д.

В случае, если УПА не будет придерживаться этого условия, она будет представлять собой не что иное, как нелегальную банду, с которой мы будем бороться и которую мы будем уничтожать. УПА может это принять буквально и обдумать, окажется ли для них более благоприятным согласоваться с немецкими требованиями, либо подобно всякой другой банде подвергаться нападениям немецких воинских подразделений и быть уничтоженной ими.

Руководитель подразделения УПА пытался различными способами обойти это поставленное мной условие. Когда он убедился, что я не откажусь от этого условия и не ослаблю его, он разъяснил, что он справится в определенном месте, можно ли ему согласиться с выставленными мной требованиями. После того, как он проконсультируется с вышестоящим органом, при очередной встрече, о которой мы условились в четверг 27.IV-1944 г. в 10.00 часов в Унове, будет продолжена беседа и дан ответ. К следующей встрече мы условились о пароле „Рава-Русская” и договорились держать носовой платок в правой руке.

Поскольку обсуждение, особенно польского вопроса, потребовало нескольких часов и натолкнулось на сильное сопротивление представителей УПА, я пока отступил от требования – не оказывать отрицательного влияния на украинскую полицию и не действовать разлагающе на нее и добровольную галицийскую дивизию СС. Эти пункты на очередном обсуждении должны быть подробно разъяснены.

Мое впечатление от подразделения УПА не особенно хорошее. Среди принимавших участие в обсуждении со стороны УПА находились политические сорвиголовы, которые стояли за окончательное уничтожение и истребление [любой ценой] всего польского. За своими необдуманными высказываниями они проглядели, что в интересах достижения своих антипольских целей они будут предпринимать и проводить также антинемецкие действия.

[...]

- 2) Через руководителя IV [?] командир
С просьбой о принятии к сведению представил И/4
СС-оберштурмфюрер и уголовный комиссар (—)

*ДА СБУ, Ф. 13, спр. 372, т. 36, арк. 149–151.
Переклад з німецької, машинопис.*

Dowódca pododdziału UPA usiłował na różne sposoby pominąć ten mój warunek. Gdy przekonał się, że nie zrezygnuję z tego punktu i nie złagodzę go, oznajmił, że dowie się w pewnym miejscu, czy może zgodzić się na moje żądania. Kiedy przekonsultuje to z organem nadrzędnym, wrócimy do tej rozmowy podczas następnego spotkania, termin którego uzgodniliśmy na czwartek 27 IV 1944 r., na godzinę 10.00 w Uhnowie. Wtedy on da odpowiedź. Ustaliliśmy, że na następne spotkanie hasłem będzie „Rawa Ruska” oraz każdy z nas będzie trzymać chusteczkę do nosa w prawej ręce.

Ponieważ dyskusja, szczególnie nad kwestią polską, zajęła kilka godzin i spotkała się z silnym oporem przedstawicieli UPA, na razie odstąpiłem od żądania, by [UPA] nie wywierała negatywnego wpływu na ukraińską policję i nie wpływała demoralizująco na nią ani na ochotniczą galicyjską dywizję SS. Te punkty powinny być dokładnie wyjaśnione podczas następnego spotkania.

Moja opinia o pododdziale UPA nie jest najlepsza. Wśród uczestników rozmów po stronie UPA znajdowali się polityczni narwańcy, upierający się przy ostatecznej likwidacji i zniszczeniu wszystkiego co polskie. Rzucając nieprzemyślane wypowiedzi nie zauważyli, że chcąc osiągnąć swe antypolskie cele, będą musieli podejmować również działania antyniemieckie.

[...]

2) Przez kierownika IV [?] dla dowódcy
z prośbą o przyjęcie do wiadomości przedłożył I/4
SS Obersturmführer i komisarz kryminalny (—)

PA SBU, F. 13, spr. 372, t. 36, k. 149–151.

Tłumaczenie z języka niemieckiego, maszynopis.

**Витяг із інформації станіславського Крайсгауптамта
губернаторові Дистрикту Галичина від 7 травня 1944 р.**

Секретно

7 мая 1944 г.
Поступило 13.5.44 г.
№ п.п. 563/44 секретно

Г-ну губернатору дистрикта Галиция
во Львове

Содержание: Украинские националистические партизаны.

3.5.1944 г. в чистом поле, под намеченной мною грушей, восточнее Черного леса, состоялась встреча с двумя представителями украинских националистических партизан. Я явился в сопровождении надежного украинского переводчика. Оба партизана, ранее предложившие, что в качестве условного знака будут держать фуражки в руках, точно появились в условное время, держа фуражки в руках и не доходя 10 шагов, приняли положение „смирно”, причем один из них обратился ко мне по-немецки: „Господин крейс-гауптман, мы являемся представителями украинских партизан и прибыли для того, чтобы Вас проинформировать о возникновении партизанского движения, его целях и взглядах на общее положение, доверяя Вашей рыцарской чести”. Указывая на солнечное сияние, я ответил: „Само небо благоприятствует нашим переговорам”.

Оба извинились, что вопреки договоренности они явились вооруженными, т. к. в пути их следования, вокруг Позычи¹, местность кишит большевистскими и польскими бандами. В предыдущую ночь они сожгли 8 украинских дворов и в том числе двор сельского старосты. Для предотвращения дальнейшего террора украинские партизаны, под руководством одного из присутствовавших, выступили против бандитов, причем он получил легкое ранение в грудь. После беседы он показал мне свежую и чисто перевязанную рану.

На мой вопрос – имеются ли у партизан медсестры, он ответил утвердительно и заявил, что имеется также много лазаретов. Второй откомендовал себя руководителем ^апропаганды и обучения членов ОУН.^а Он частично говорил по-немецки и произвел впечатление ярого идеалиста. Оба, в особенности последний, старались объяснить свои мотивы и цели, что мне не осталось ничего другого, как выслушать их. Они не произвели впечатления лесных романтиков и мечтателей,

**Fragmenty informacji stanisławowskiego Kreishauptamtu
dla gubernatora Dystryktu Galizien z 7 maja 1944 r.**

Tajne

7 maja 1944 r.
Wpłynęło 13.5.44 r.
Nr p.p.563/44 tajne

P[an] gubernator Distriktu Galizien
we Lwowie

Treść: ukraińska partyzantka nacjonalistyczna.

3.5.1944 r. w szczerym polu, pod wyznaczoną przeze mnie gruszą, na wschód od Czarnego Lasu, odbyło się spotkanie z dwoma przedstawicielami ukraińskiej partyzantki nacjonalistycznej. Przybyłem w towarzystwie doskonałego ukraińskiego tłumacza. Obaj partyzanci, którzy wcześniej zaproponowali, że umownym znakiem będą trzymane przez nich kaszkiety, pojawili się dokładnie w ustalonym czasie, trzymając kaszkiety i nie dochodząc, w odległości 10 kroków, przyjęli postawę „na baczność”. Jeden z nich zwrócił się do mnie po niemiecku: „Panie Kreishauptmannie, jesteśmy przedstawicielami partyzantów ukraińskich i przybyliśmy w celu poinformowania Pana o powstaniu ruchu partyzanckiego, jego celach i poglądach na ogólną sytuację, wierząc w Pańskie słowo honoru”. Wskazując na blask promieni słonecznych, odpowiedziałem: „Samo niebo sprzyja naszym rozmowom”.

Obaj przeprosili, że wbrew umowie przyszli uzbrojeni, ale na ich trasie, wokół Posieczna, w [samej] miejscowości roi się od bolszewickich i polskich band. Minionej nocy spaliły one 8 ukraińskich gospodarstw, w tym gospodarstwo wiejskiego starosty. Chcąc zapobiec dalszemu terrorowi, ukraińscy partyzanci pod dowództwem jednego z [moich] rozmówców wystąpili przeciwko bandytom, przy czym został on lekko ranny w pierś. Po rozmowie pokazał mi świeżą i czysto opatrzoną ranę.

Na moje pytanie – czy partyzanci mają pielęgniarki, odpowiedział twierdząco i oświadczył, że mają też dużo szpitali. Drugi przedstawił się jako kierownik [referatu] ^apropagandy i wyszkolenia członków OUN.^a Trochę mówił po niemiecku i sprawiał wrażenie zawziętego idealisty. Obaj, głównie ten drugi, starali się wytłumaczyć swoje motywy i cele, a więc nie pozostawało mi nic innego, jak wysłuchać ich. Nie sprawiali oni wrażenia leśnych romantyków i marzycieli, lecz poważnych i śmiałych ludzi. Treść ich wypowiedzi była mniej więcej następująca:

а подтянутых и боевых людей. Содержание их высказываний приблизительно следующее:

1. ^aВозникновение украинского партизанского движения:^a
 - а) Возникновение современного украинского партизанского движения началось 15.9.1941 года. В этот день немецкой полицией безопасности ^aбыл арестован^a наш вождь ^aБАНДЕРА^a с[о] многими его приверженцами.
 - б) В этот день началась волна преследования против независимых украинских националистов со стороны немецкой полиции безопасности. Многие были расстреляны, многие сосланы.
- [...]

По польскому вопросу.

Поджоги и убийства украинского населения в украинских восточных [?] областях и в Люблинском дистрикте (Холм, Грубешов), а также в Волыни, поляки начали предпринимать осенью прошлого года. Польский террор распространился также и в Галиции, и, в особенности, во Львове, из-за чего страдали украинские профессора, студенты и украинская полиция. Сознывая, что террор может быть сломлен только террором, тоже самое началось и с украинской стороны. Наш террор направлен против польских активистов. Наши ликвидационные группы получили задание щадить польских женщин и детей. Однако, иногда имеют место нарушения. Они расследуются нашими судами и строго наказываются. Мне лично известны два случая, когда за подобные поступки двое наших мужчин были приговорены к смерти и приговор был приведен в исполнение. Наше руководство отклоняет убийство женщин и детей, но нижестоящие лица бывают иногда некультурными. Мы зарегистрировали всех украинцев, убитых поляками.

В последней волне убийств, которая началась осенью, по учетам было убито польскими активистами более 2500 украинцев. Убийства мы рассматриваем как политическое оружие, а применяем террор только как мероприятие для самозащиты.

Польское повстанческое движение, совместно с большевизмом, борется как против украинцев, так и против немцев. Мы рассматриваем поляков как хорошо замаскированных врагов Германии и как сторонников не только Англии, но также и большевиков. То, что почти все польское население остается на территории, оккупированной большевиками, радостная встреча ими наступающих большевиков, доказывает, что они следуют указаниям польского эмигрантского правительства. Оно распорядилось о тесном сотрудничестве с большевиками, создании и подготовке административного аппарата, хозяйственного руководства, а также о принятии всех органов власти и производств поляками. ЧЕРЧИЛЛЬ² постарался перед СТАЛИНЫМ, чтобы эти мероприятия были приняты

1. ^aPowstanie ukraińskiego ruchu partyzanckiego:^a

- a) Formowanie się obecnie istniejącego ukraińskiego ruchu partyzanckiego rozpoczęło się 15.9.1941 roku. Tego dnia niemiecka policja bezpieczeństwa ^aaresztowała^a naszego wodza ^aBANDE-RE^a oraz wielu jego zwolenników.
- b) W tym dniu zaczęła się fala prześladowań niezależnych ukraińskich nacjonalistów przez niemiecką policję bezpieczeństwa. Wielu zostało rozstrzelanych, wielu deportowanych.

[...]

W kwestii polskiej:

Od jesieni ubiegłego roku Polacy dokonywali podpałek i mordów na ludności ukraińskiej we wschodnich [?] obwodach ukraińskich oraz w Dystrykcie Lubelskim (Chełm, Hrubieszów), jak też na Wołyniu. Polski terror ogarnął również Galicję, a przede wszystkim Lwów, w wyniku czego ucierpieli ukraińscy profesorowie, studenci i ukraińska policja. Mając świadomość, że terror może być złamany tylko terrorem, Ukraińcy odpowiedzieli tym samym. Nasz terror skierowany jest przeciwko najgorliwszym polskim działaczom. Nasze grupy likwidacyjne otrzymały polecenie, by oszczędzali [życie] polskich kobiet i dzieci. Czasami jednak [to polecenie] łamano. [Przypadki takie] są badane przez nasze sądy i surowo karane. Osobiście znane mi są dwa wypadki, gdy za podobne wykroczenia dwaj nasi mężczyźni zostali skazani na śmierć, a wyrok wykonano. Nasze dowództwo odżegnuje się od mordowania kobiet i dzieci, lecz znajdujący się na niższych szczeblach ludzie czasami bywają bez kultury [!]. Zarejestrowaliśmy wszystkich Ukraińców, zamordowanych przez Polaków.

Według obliczeń, podczas ostatniej fali mordów, która rozpoczęła się jesienią, polscy aktywiści zamordowali ponad 2500 Ukraińców. Zabójstwa uważamy za broń polityczną, a terror stosujemy tylko w celu samoobrony.

Polski ruch powstańczy wspólnie z bolszewizmem występuje zarówno przeciwko Ukraińcom, jak i Niemcom. Uważamy, że Polacy dobrze maskują swój wrogi stosunek do Niemiec oraz są zwolennikami nie tylko Anglii, ale i bolszewików. Fakt, że prawie cała ludność polska pozostaje na okupowanym przez bolszewików terytorium oraz radosne witanie przez nią nacierających bolszewików dowodzi, że kierują się dyrektywami polskiego rządu emigracyjnego. [Rząd ten] wydał polecenie ścisłej współpracy z bolszewikami, utworzenia i przygotowania aparatu administracyjnego, kierownictwa gospodarczego, jak również przejęcia wszystkich organów władzy i środków produkcji przez Polaków. CHURCHILL¹ stara się załatwić u STALINA, żeby działania te zostały zaakceptowane przez bolszewików. Dlatego Polacy są najlepszymi informatorami nacierających sowietów, wskazują bolszewikom uświadomionych narodowo Ukraińców

большевиками. Поэтому поляки являются лучшими информаторами для вступающих советов, указывают большевикам на национально-сознательных украинцев „бандеровцев” и помогают большевикам оружием, которое они им подсовывают. Они используют каждую возможность, чтобы вредить украинцам. Они поступают в большевистские партизаны, в борьбе с которыми мы среди убитых находим местных поляков.

Некоторые из них были лично знакомы нашим людям, а некоторых узнавали по маленькой иконке Святой Марии, которую они носили под рубахой на груди. Так, например, на участке между Невочин³ – Битково среди убитых партизан мы нашли местных поляков.

Поляки также провели большевистских парашютистов – истребителей через горы в Венгрии и Словакии. Поэтому в борьбе против большевиков украинские партизаны уничтожают поляков как вредителей.

На мой вопрос – почему украинские партизаны нападают на ^аимения,^а они ответили: „Потому что активные поляки там еще в большей мере, чем польские колонисты в селах, злоупотребляют оказанным им гостеприимством на украинской земле”.

[...]

б

(—)

Окружной гауптман (крейс-гауптман)
в Станиславе

Перевел:

Переводчик УНКГБ Львовской области
(—) ГОЛУБОВ

^в-Верно:^в (—)

*ДА СБУ, Ф. 65, спр. С-9079, т. 2, арк. 127–136.
Завірена копія, машинопис.*

Примітки

^{а-а} Підкреслено.

^б Печать генерал-губернаторства.

^{в-в} Вписано від руки.

¹ Так у тексті; правильно: Посіч.

² Черчилль Уїнстон (1874–1965), англійський політик, діяч Консервативної партії; в 1911–1915 і 1939–1940 І Лорд Адміністрації; в 1940–1945 і 1951–1955 прем’єр Великобританії; лауреат Нобелівської премії в галузі літератури – 1953.

³ Так у тексті; правильно: Нивочин.

– „banderowców” oraz pomagają bolszewikom dzięki otrzymywanej od nich broni. Wykorzystują każdą okazję, żeby szkodzić Ukraińcom. Wstępują do partyzantki bolszewickiej; po walkach z nią znajdujemy wśród zabitych tutejszych Polaków.

Niektórych z nich osobiście znali nasi ludzie, inni byli rozpoznawani po medaliku z Matką Boską, który nosili pod koszulą na piersi. Na przykład na odcinku między Niewoczynem a Bitkowem wśród zabitych partyzantów znaleźliśmy naszych miejscowych Polaków.

Polacy również przeprowadzili bolszewickich spadochroniarzy – sabotażystów przez góry na Węgry i na Słowację. Dlatego w walce przeciwko bolszewikom ukraińscy partyzanci likwidują Polaków jako szkodników.

Na moje pytanie – dlaczego ukraińscy partyzanci napadają na [większe] ^aposiadłości, ^a odpowiedzieli: „Dlatego, że Polacy są tam aktywni w jeszcze większym stopniu, niż polscy koloniści we wsiach i nadużywają gościnności okazanej im na ukraińskiej ziemi”.

[...]

b

(—)

Hauptmann okręgowy (Kreishauptmann)
w Stanisławowie

Przetłumaczył:

Tłumacz UNKGB obwodu lwowskiego
(—) GOŁUBOW

^cZa zgodność: ^c(—)

PA SBU, F. 65, spr. S-9079, t. 2, k. 127–136.

Kopia uwierzytelniona, maszynopis.

Przypisy

^{a-a} Podkreślono.

^b Pieczęć Generalnego Gubernatorstwa.

^{c-c} Wpisano odręcznie.

¹ Churchill Winston (1874–1965), polityk brytyjski, działacz Partii Konserwatywnej; w l. 1911–1915 i 1939–1940 I Lord Admiralicji; w l. 1940–1945 i 1951–1955 premier W. Brytanii; laureat literackiej nagrody Nobla – 1953.

**Витяг із листа Йоахіма Нерінга командирові групи УПА
„Хмелеві” від 19 травня 1944 р.**

Генерал-губернаторство Галиція¹
Окружной предводитель
в Каменка-Струмилова²
ц. Нс/Фл.

Каменка-Струмилова
19 мая 1944 р.

Господину командиру группы
Хмилю

О сельском старосте [в] Стрептове.

С большой благодарностью подтверждаю получение Вашего письма от 11.5-1944 г.

На него я должен ответить следующее:

1) Столкновений между частями германских вооруженных сил и отдельными группами УПА до тех пор нельзя будет полностью избежать, пока вышестоящие инстанции УПА не будут готовы к известному сотрудничеству и не выступят передо мной с соответствующими предложениями.

2) В остальном я лично не вижу возможности действительного положительного сотрудничества, когда отдельные группы УПА по, вероятно, изданному руководством УПА приказу все еще сжигают недисциплинированным образом польские поселки и даже недвижимое производство. В этом я рассматриваю не только, особенно во время войны, безответственное уничтожение ценного добра, а прежде всего преступление перед будущим украинского народа. Если националистские украинские группы во время настоящих, решительных попыток утверждения в общей решающей борьбе против большевизма вместо того, чтобы сконцентрировать все силы против большевизма, сжигают польские деревни, то за это после победы немецкого оружия будущее украинского народа будет жестоко отомщено. Как искренний друг украинского народа я очень об этом сожалею, вы знаете, что я на практике доказал вашему предшественнику Орлу свою волю к серьезному сотрудничеству и УПА получает от этого значительные преимущества. Я тем самым брал на себя не совсем легкую ответственность, т. к. Орел, никогда не отрицавший своих политических целей националиста-украинца, показал, как мне, так и германским

**Fragment pisma Joachima Nehringa do dowódcy grupy UPA
„Chmila” z 19 maja 1944 r.**

Generalne Gubernatorstwo Galicja¹
Kreishauptmann
w Kamionce Strumiłowej
c. Ns./Fl.

Kamionka Strumiłowa
19 maja 1944 r.

Pan dowódca grupy
„Chmil”

Dotyczy starosty wiejskiego [w] Streptowie.

Z wielkimi podziękowaniami potwierdzam otrzymanie Pańskiego listu z 11.5.1944 r.

Odpowiadam, co następuje:

1) Nie da się całkowicie uniknąć starć między jednostkami niemieckich sił zbrojnych a poszczególnymi grupami UPA dopóty, dopóki wyższe instancje UPA nie będą gotowe do opartej na jasnych zasadach współpracy i nie wystąpią do mnie z odpowiednimi propozycjami.

2) W pozostałych sprawach osobiście nie widzę możliwości skutecznej i dobrej współpracy, gdy poszczególne grupy UPA są niezdyscyplinowane i, prawdopodobnie zgodnie z wydanym przez dowództwo UPA rozkazem, wciąż jeszcze palą polskie osiedla, a nawet zakłady produkcyjne. Widzę w tym nie tylko nieodpowiedzialne, szczególnie w okresie wojny, niszczenie cennego mienia, ale przede wszystkim zbrodnię wobec przyszłości narodu ukraińskiego. Jeśli ukraińskie grupy nacjonalistyczne podejmują obecnie zdecydowane próby umocnienia się w ogólnej rozstrzygającej walce przeciwko bolszewizmowi i zamiast skoncentrować przeciwko niemu swoje siły – palą polskie wsie, to po zwycięstwie Niemców zemści się to okrutnie na przyszłości narodu ukraińskiego. Jako szczerzy przyjaciel narodu ukraińskiego bardzo nad tym ubolewam. Wiecie, że czynami udowodniłem Pańskiemu poprzednikowi „Orłowi” wolę poważnej współpracy i UPA wyciąga z tego znaczne korzyści. Tym samym brałem na siebie dużą odpowiedzialność, ponieważ „Oreł”, który nigdy nie odzegnożywał się od swoich politycznych celów Ukraińca – nacjonalisty, wykazał zarówno przede mną, jak też przed niemieckimi siłami zbrojnymi wzorową dyscyplinę. Muszę jednak z ubolewaniem podkreślić, że postępowanie innych grup UPA wyjątkowo utrudnia, jeśli wręcz nie uniemożliwia, mnie i innym

вооруженным силам образцовую дисциплину. Однако, я должен с сожалением отметить, что поведение других групп УПА чрезвычайно осложняет, если не делает невозможным, мне и другим друзьям украинского народа представить желание и интересы украинского народа в высших германских инстанциях.

[...]

Окружной предводитель
Неринг

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 372, т. 36, арк. 251–252.

Переклад з німецької мови, машинопис.

Оригінал – там само, арк. 252 зв.–253.

Примітки

¹ Так у тексті.

² Так у тексті; правильно: Кам'янка-Струмилівська, згодом перейменована на Кам'янку-Бузьку.

przyjaciołom narodu ukraińskiego przedłożenie dążeń i interesów tegoż
narodu wyższym instancjom niemieckim.

[...]

Kreishauptmann
Nehring

PA SBU, F. 13, spr. 372, t. 36, k. 251–252.

Przekład z języka niemieckiego, maszynopis.

Oryginał tamże, k. 252 a–253.

Przypisy

¹ Tak w tekście.

Надзвичайний звіт ОУН від 4 липня 1944 р.
про події в Шоломії

ЛЬВІВЩИНА

НАДЗВИЧАЙНИЙ ЗВІТ
про акцію поляків в Шоломії

10/11.VI.1944 р. о год. 24-тій поляки зі Старого Села, Давидова і Ганчар¹ оточили село і почали нищівну акцію, що до неї приготувалися кілька днів. Почавши обстріл з двох сторін відділами подалися в середину села. Крім запальних куль з крісів, почали кидати на хати запальні гранати та посипати легкозапальним порохом стріхи. Село загорілось з полудневої і західної сторони. Тільки від східної сторони село було вільне. В акції брало участь около 500 чоловік з 7-мома командирами, які держали поміж собою зв'язок через вершника. Мали зі собою також санітарний відділ з жіночою обслугою, яка опісля кинулась заподливо на грабунок. Було багато порожніх возів, призначених на зрабовані речі. Напасники на руках мали білі опаски. Коло години 2-ої малий відділ УПА явився на підмогу селові і напасники хутко втікли. Бандити були озброєні в скоростріли, автомати, кріси і гранатомети. Слід зазначити, що розвідчу роботу перед акцією на Шоломию вели польські жінки, які критичного вечора в чорних одягах, озброєні підсунулись під саме село. Боївку Білки Шляхоцької, яка напередодні нападу на Шоломию продиралась до Старого Села, боївка ОУН не допустила до цілі. Спалено 54 господарства та вбито 4-ох людей. Втрати противника 3-ох вбитих.

Постій, дня 4 VII 1944 р.

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 238.

Оригінал, машинопис.

Примітки

¹ Так у тексті; правильно: Гончарі.

**Nadzwyczajne sprawozdanie OUN z 4 lipca 1944 r.
dotyczące wypadków w Szołomyi**

OBWÓD LWOWSKI

**NADZWYCZAJNE SPRAWOZDANIE
z akcji Polaków w Szołomyi**

11 VI 1944 r. o godz. 24 Polacy ze Starego Sioła, Dawidowa i Gańczar okrążyli wieś i przystąpili do jej niszczenia, do którego przygotowywali się przez kilka dni. Rozpoczęli ostrzał i z dwóch stron ich oddziały ruszyły do centrum wsi. [Strzelali] z karabinów nabojami zapalającymi, rzucali na chałupy granaty zapalające oraz proch łatwopalny na strzechy. Wieś zaczęła palić się od południowej i zachodniej strony. Tylko od strony wschodniej była wolna. W akcji brało udział około 500 ludzi z 7 dowódcami, którzy utrzymywali ze sobą łączność przez jeźdźca. Posiadali również oddział sanitarny, w którym służyły kobiety. Potem rzuciły się one energicznie do rabowania. Mieli też dużo pustych wozów przeznaczonych na zrabowane rzeczy. Na rękawach napastników były białe opaski. Około godziny 2 pododdział UPA przyszedł wsi na pomoc i napastnicy szybko uciekli. Bandyty byli uzbrojeni w broń szybkostrzelną, automaty, karabiny i granatniki. Należy zaznaczyć, że akcję zwiadowczą przed napadem na Szołomyję prowadziły polskie kobiety, które krytycznego wieczoru ubrane na czarno i uzbrojone, podeszły pod samą wieś. Bojówkę z Biłki Szlacheckiej, która w przededniu napadu na Szołomyję przekradała się do Starego Sioła, nie dopuściła do celu bojówka OUN. Spalono 54 gospodarstwa i zabito 4 ludzi. Straty przeciwnika – 3 zabitych.

Postój, 4 VII 1944 r.

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 34, k. 238.

Kopia, maszynopis

Протокол допиту Тадеуша Бонковського від 9 березня 1945 р.

Протокол допроса
обвиняемого БОНКОВСКОГО Тодея Ивановича

БОНКОВСКИЙ Тодей Иванович, 1921 г[ода] рождения, уроженец города Стрий Дрогобычской области, поляк, гр[аждани]н СССР, образование среднее, холост, без определенного места жительства и работы.

От 9 марта 1945 года

Вопрос: Где Вы проживали и чем занимались в период оккупации немцами территории западных областей Украины и в последующее время?

Ответ: Я проживал в городе Стрие Дрогобычской области и работал вулканизатором в авторемонтной мастерской. После изгнания немцев с территории Украины я подлежал призыву в войско польское, но я от призыва в армию уклонился и по день ареста находился на нелегальном положении.

Вопрос: Что побудило Вас уклониться от службы в армии?

Ответ: Я принадлежал к польской националистической подпольной военной организации, так называемой „Армия краевая”, руководство которой осуществляло польское эмиграционное „правительство”, находящееся в Лондоне, являющееся противником формирования армии БЕРЛИНГА на территории СССР.

В 1944 году, после изгнания немцев из Украины и издания органами Советской власти приказа о призыве призывного контингента, по национальности украинцев, в Красную Армию, а лиц польской национальности в войско польское, по линии главного командования „АК” были даны указания, воспрещающие участникам „АК” идти служить в польскую армию, а принять меры к максимальному сохранению в тылу Красной Армии войсковых организаций „Армии краевой”.

Будучи связан присягой на верность польскому эмиграционному „правительству”, я от призыва в войско польское уклонился.

Вопрос: От кого персонально Вы получили указание уклониться от службы в войске польском и перейти на нелегальное положение?

Ответ: Указание уклониться от призыва в армию я лично получил от коменданта Станиславского инспектората „АК” – „УШКО”¹, фамилию его я не знаю. Это указание „УШКО” мне подтвердила

Protokół przesłuchania Tadeusza Bąkowskiego z 9 marca 1945 r.

Protokół przesłuchania
oskarżonego BĄKOWSKIEGO Tadeusza s. Jana

BĄKOWSKI Tadeusz s. Jana, urodzony w 1921 r. w mieście Stryju obwodu drohobyckiego, Polak, ob[ywate]l ZSRS, wykształcenie średnie, kawaler, bez stałego miejsca zamieszkania i pracy.

Z dnia 9 marca 1945 roku

Pytanie: Gdzie mieszkaliście i co robiliście w okresie niemieckiej okupacji zachodnich obwodów Ukrainy, a także potem?

Odpowiedź: Mieszkalem w mieście Stryju obwodu drohobyckiego i pracowałem jako wulkanizator w warsztacie samochodowym. Po wyparciu Niemców z terytorium Ukrainy podlegałem powołaniu do Wojska Polskiego, lecz uchyliłem się od poboru i do dnia aresztowania byłem w konspiracji.

Pytanie: Co skłoniło Was do uchylenia się od służby w wojsku?

Odpowiedź: Należałem do polskiej podziemnej wojskowej organizacji nacjonalistycznej, tak zwanej „Armii Krajowej”, kierowanej przez przebywający w Londynie polski „rząd” emigracyjny, który był przeciwny formowaniu się armii BERLINGA na terytorium ZSRS.

W 1944 roku, po wypędzeniu Niemców z Ukrainy i wydaniu przez organa władzy sowieckiej rozkazu o powołaniu roczników poborowych [osób] narodowości ukraińskiej do Armii Czerwonej, a osób narodowości polskiej do Wojska Polskiego, Komenda Główna „AK” wydała wytyczne, zabraniające członkom „AK” służby w Wojsku Polskim. Polecono podjąć działania mające na celu maksymalne zachowanie organizacji wojskowych „Armii Krajowej” na tyłach Armii Czerwonej.

Będąc związanym przysięgą na wierność polskiemu „rządowi” emigracyjnemu, uchyliłem się od poboru do Wojska Polskiego.

Pytanie: Od kogo personalnie otrzymaliście wytyczne, aby uchylić się od służby w Wojsku Polskim i zejść do podziemia?

Odpowiedź: Zalecenie uchylenia się od poboru do wojska otrzymałem od komendanta Inspektoratu Stanisławowskiego „AK” – „USZKI”¹, jego nazwiska nie znam. Te wytyczne „USZKI” potwierdziła TARNAWSKA Janina², która później zaopatrzyła mnie w fikcyjne dokumenty.

Pytanie: Kim jest TARNAWSKA?

ТАРНАВСКАЯ Янина², которая впоследствии снабдила меня фиктивными документами.

Вопрос: Кто такая ТАРНАВСКАЯ?

Ответ: ТАРНАВСКАЯ являлась членом штаба Станиславского военного округа „АК”.

Вопрос: С какого времени Вы являетесь участником польского националистического подполья, и какое Вы в нем занимали положение?

Ответ: В конце 1939 года, после присоединения западных областей Украины к УССР, в городе Стрие меня встретил бывший мой соученик по гимназии Олейзе МИЛЛЕР, который в беседе о происшедших событиях, в части присоединения Западной Украины к УССР, рассказал мне о существовании в Галиции польской националистической организации, которая ставит перед собой задачу подготовку к вооруженному восстанию против Советской власти в целях восстановления Польши в границах 1939 года. Тогда же Олейзе мне сообщил, что в этой антисоветской националистической организации принимает участие большое количество студенческой польской молодежи и даже профессура, и предложил мне принять в ней участие, на что я дал свое согласие. Точного наименования этой организации и о ее составе Олейзе мне не рассказал.

В начале 1940 года эта националистическая организация органами НКВД была вскрыта, в результате чего Олейзе и ряд других лиц по городу Стрию были арестованы. После произведенных арестов я ни с кем из участников этой организации больше не встречался.

Во время немецкой оккупации, примерно в феврале 1942 года, жителем города Стрий СНЕЖИК Тодеем я был завербован для участия в польской военной организации, называемой „Армия краевая”. После принятия присяги на верность польскому эмиграционному „правительству”, находящемуся в Лондоне, мне был присвоен псевдоним „ДУБ”, который впоследствии был мною изменен на псевдоним „ОРША”.

После вступления в „АК” СНЕЖИК назначил меня руководителем звена своего взвода. В роли звеньевоего я был до марта 1944 года. В марте 1944 года, согласно приказа коменданта округа „ГЛЮБУСА”³, я был назначен для особых поручений при коменданте Станиславского инспектората „АК”, фактически являлся его первым помощником и ведал организацией связи Станиславского инспектората „АК” со штабом округа.

В начале апреля 1944 года бывшим комендантом Станиславского инспектората „АК” САНСЯДЕК, имя и отчества его не знаю, имевшим организационную кличку „АГА”⁴, я был назначен комендантом ликвидационного отряда Станиславского инспектората „АК”. В ноябре 1944 года на место „АГА” комендантом Станиславского инспек-

Odpowiedź: TARNAWSKA była członkinią sztabu Stanisławowskiego Okręgu Wojskowego „AK”.

Pytanie: Od kiedy jesteście członkiem polskiego podziemia nacjonalistycznego i jakie stanowisko w nim zajmowaliście?

Odpowiedź: Pod koniec 1939 roku, po przyłączeniu zachodnich obwodów Ukrainy do USRS, w mieście Stryju spotkałem swojego dawnego kolegę szkolnego z gimnazjum Alojzego MILLERA. Podczas rozmowy o przyłączeniu Zachodniej Ukrainy do USRS powiedział mi on o istnieniu w Galicji polskiej organizacji nacjonalistycznej, która stawia sobie zadanie przygotowania zbrojnego powstania przeciwko władzy sowieckiej w celu przywrócenia Polski w granicach z 1939 roku. Alojzy powiadomił mnie również, że do tej antysowieckiej organizacji nacjonalistycznej należy duża ilość polskiej młodzieży studenckiej, a nawet profesorowie. Zaproponował mi wstąpienie do tej organizacji, na co wyraziłem zgodę. Dokładnej nazwy tej organizacji Alojzy mi nie podał i nie mówił nic o jej składzie.

Na początku 1940 roku organizacja została wykryta przez organa NKWD, w wyniku czego Alojzego i szereg innych osób w Stryju aresztowano. Po aresztowaniach nie spotkałem się więcej z żadnym członkiem tej organizacji.

W okresie okupacji niemieckiej, mniej więcej w lutym 1942 roku, zostałem zwerbowany przez mieszkańca miasta Stryja ŚNIEŻYKA Tadeusza do polskiej organizacji wojskowej o nazwie „Armia Krajowa”. Po złożeniu przysięgi na wierność polskiemu „rządowi” emigracyjnemu znajdującemu się w Londynie, otrzymałem pseudonim „DAŁB”, który później zmieniłem na „ORSZA”.

Po wstąpieniu do „AK” ŚNIEŻYK mianował mnie dowódcą drużyny w swoim plutonie. Funkcję drużynowego pełniłem do marca 1944 roku. W marcu 1944 roku, zgodnie z rozkazem komendanta okręgu „GLOBUSA”²³ zostałem wyznaczony do zadań specjalnych przy komendancie Inspektoratu Stanisławowskiego „AK”, faktycznie byłem jego pierwszym zastępcą i kierowałem łącznością Inspektoratu Stanisławowskiego „AK” ze sztabem okręgu.

Na początku kwietnia 1944 roku był komendant Inspektoratu Stanisławowskiego „AK” SAŚIADEK, jego imienia ani imienia ojca nie znam, który miał organizacyjny pseudonim „AGA”²⁴, mianował mnie komendantem oddziału likwidacyjnego Inspektoratu Stanisławowskiego „AK”. W listopadzie 1944 roku komendantem Inspektoratu Stanisławowskiego „AK” zamiast „AGI” został mianowany kapitan byłego Wojska Polskiego, który miał organizacyjny pseudonim „USZKA”, jego nazwiska, imienia ani imienia ojca nie znam. Wówczas „USZKA” mianował mnie swoim zastępcą. Tę funkcję pełniłem do dnia mojego aresztowania.

тората „АК” был назначен капитан бывш[ей] польской армии, имевший организационную кличку „УШКО”, фамилии, имени и отчества его я не знаю. Тогда же „УШКО” назначил меня своим заместителем, в роли которого я был до дня своего ареста.

Вопрос: Что это за ликвидационные отряды и их назначение?

Ответ: Ликвидационными отрядами назывались террористические группы хорошо вооруженных участников „АК”, перед которыми командованием округа „АК” были поставлены следующие задачи:

1) По приказу инспектората „АК” приводить в исполнение террористические акты в отношении политических противников „АК”.

2) В целях физического уничтожения украинского населения производить вооруженные налеты на украинские села.

О других каких-либо задачах этих отрядов я не знаю.

Вопрос: Какое было количество ликвидационных отрядов при Станиславском инспекторате „АК”?

Ответ: До изгнания Красной Армией немецких оккупантов с территории Западной Украины при Станиславском инспекторате было примерно около 10 ликвидационных отрядов численностью от 5 до 20 человек в каждом.

Вопрос: Кого относил к руководству „АК” к своим политическим противникам?

Ответ: Под политическими противниками руководством „АК” подразумевались лица, исполнявшие роль немецких агентов и лиц, независимо от их национальной принадлежности, которые в какой-либо степени подвергали критике деятельность польского эмигрантского „правительства”, находящегося в Лондоне, и высказывали свои симпатии к Советскому Союзу.

Тогда же „АГА” меня предупредил, что перед рядовыми участниками „АК” организацию налетов на украинские села необходимо объяснить как месть за совершение налетов бандеровских банд на польские села.

Вопрос: Сколько было совершено налетов ликвидационными отрядами „АК” на украинские села на Станиславщине, и какое количество украинского населения было убито при этих налетах?

Ответ: В 1944 году, до прихода Красной Армии, в Станиславской области было совершено большое количество налетов на украинские села, но кто их организовал, и сколько было убито мирных жителей – я не знаю.

Я лично со своим ликвидационным отрядом в мае 1944 года, совместно с венгерскими солдатами, совершил два налета – один на село Посич, и второй на село Лисец Станиславского района.

При налете на село Посич моим отрядом вместе с венгерскими солда-

Pytanie: Co to za oddziały likwidacyjne oraz jaką rolę spełniały?

Odpowiedź: Oddziałami likwidacyjnymi nazywano grupy terrorystyczne dobrze uzbrojonych członków „AK”, którym dowództwo okręgu „AK” zleciło następujące zadania:

1) Na rozkaz inspektoratu „AK” dokonywać aktów terroru na politycznych przeciwnikach „AK”.

2) W celu fizycznej likwidacji ludności ukraińskiej dokonywać zbrojnych napadów na wsie ukraińskie.

O żadnych innych zadaniach tych oddziałów nie wiem.

Pytanie: Jaka była liczba oddziałów likwidacyjnych w Inspektoracie Stanisławowskim „AK”?

Odpowiedź: Przed wypędzeniem niemieckich okupantów z terytorium Zachodniej Ukrainy przez Armię Czerwoną w Inspektoracie Stanisławowskim było około 10 oddziałów likwidacyjnych liczących od 5 do 20 osób każdy.

Pytanie: Kogo kierownictwo „AK” zaliczało do swoich przeciwników politycznych?

Odpowiedź: Za przeciwników politycznych kierownictwo „AK” uważało osoby będące niemieckimi agentami oraz osoby, niezależnie od ich przynależności narodowej, które w jakikolwiek sposób poddawały krytyce działalność znajdującego się w Londynie polskiego „rządu” emigracyjnego i wyrażały sympatię dla Związku Sowieckiego.

Wtedy też „AGA” uprzedził mnie, że szeregowym członkom „AK” organizowanie napadów na ukraińskie wsie należy tłumaczyć zemstą za napady na wsie polskie, dokonywane przez bandy banderowskie.

Pytanie: Ile napadów na ukraińskie wsie dokonały w Stanisławowskim likwidacyjne oddziały „AK” i ile ludności ukraińskiej zabito podczas tych napadów?

Odpowiedź: W 1944 roku, do nadejścia Armii Czerwonej, w obwodzie stanisławowskim dokonano wielkiej ilości napadów na ukraińskie wsie, lecz kto je zorganizował oraz ile zabito ludności cywilnej – nie wiem.

Osobiście wraz z moim oddziałem likwidacyjnym w maju 1944 roku, wspólnie z węgierskimi żołnierzami, dokonałem dwóch napadów: jeden na wieś Posiecz, a drugi na wieś Łysiec rejonu stanisławowskiego.

Podczas napadu mojego oddziału i żołnierzy węgierskich na wieś Posiecz zostało zabitych i rannych ponad 300 osób – cywilów. Wtedy też spalono w tej wsi ponad 40 gospodarstw należących do Ukraińców.

Podczas napadu na wieś Łysiec również zabito dużą ilość ludności ukraińskiej, lecz szczegółowymi informacjami o wynikach tego napadu nie dysponowałem, ponieważ w tym napadzie brał udział komendant

тами было убито и ранено более 300 человек мирных жителей. Тогда же в этом селе было сожжено более 40 дворов, принадлежащих украинцам.

При налете на село Лисец также было убито большое количество украинского населения, но подробных данных о результате этого налета я не имел, так как в этом налете участвовал комендант Станиславского инспектората „АК” – „АГА” и лично подводил итоги совершенного налета.

Вопрос: От кого исходили указания по вопросу организации бандитских налетов на мирных жителей украинских сел, и чем мотивировалась необходимость физического уничтожения украинского населения?

Ответ: В апреле 1944 года, когда я был назначен комендантом ликвидационного отряда, то бывш[ый] комендант Станиславского инспектората „АГА”, давая мне задание по организации налетов на украинские села, пояснил, что, в связи с приближением фронта и перспективой освобождения Западной Украины от немецких оккупантов, „АК” должна уничтожить как можно большее количество украинского населения и этим облегчить в будущем восстановление Польши в границах 1939 года при наличии большинства польского населения, проживающего в Западных областях Украины.

Вопрос: Как практически Вы организовывали налеты на украинские села?

Ответ: Налеты на украинские села производились по тщательно разработанному плану, с включением в состав ликвидационного отряда в качестве проводника кого-либо из поляков – жителей села, на которое намечалось произвести нападение. В ночное время отряд входил в село, в окна одной части домов, в которых проживали украинцы, забрасывали гранаты, а другую часть домов поджигали. Когда жители выбегали из горящих домов, то участники ликвидационного отряда их расстреливали из автоматов и винтовок.

Вопрос: Какие были отношения руководства „АК” с венграми, в результате чего венгерские солдаты, совместно с ликвидационными отрядами „АК” участвовали в налетах на украинские села?

Ответ: После того, как я был назначен комендантом ликвидационного отряда, в мое распоряжение инспекторатом было передано 20 человек – участников „АК” для использования их для террористической деятельности.

Вооружал этот отряд КНЕЖАТКО Зигмунд, проживавший тогда со своим отцом в городе Станиславе по улице Домбровского № 15 или 17, ныне находящийся в польской армии. Отец КНЕЖАТКО Зигмунда, имя и отчества его не знаю, по специальности инженер, при немцах работал на спиртзаводе, являлся магазином по оружию Станиславского инспектората „АК”.

Inspektoratu Stanisławowskiego „AK” – „AGA”, który osobiście obliczał wyniki dokonanego napadu.

Pytanie: Kto wydawał polecenia, by dokonywać bandyckich napadów na cywilnych mieszkańców wsi ukraińskich oraz czym motywowano eks-terminację ludności ukraińskiej?

Odpowiedź: W kwietniu 1944 roku, gdy zostałem mianowany komendantem oddziału likwidacyjnego, był[y] komendant Inspektoratu Stanisławowskiego „AGA”, zlecając mi organizowanie napadów na wsie ukraińskie, wyjaśnił, że w związku ze zbliżaniem się frontu i perspektywą wyzwolenia Zachodniej Ukrainy spod okupacji niemieckiej, „AK” powinna zlikwidować jak najwięcej ludności ukraińskiej i w ten sposób ułatwić w przyszłości przywrócenie Polski w granicach z 1939 roku w sytuacji, gdyby mieszkająca tam ludność polska stanowiła większość.

Pytanie: Jak organizowaliście napady na wsie ukraińskie?

Odpowiedź: Napadów na wsie ukraińskie dokonywano według szczegółowo opracowanych planów. Do składu oddziału likwidacyjnego włączano jako przewodnika kogoś z Polaków mieszkających we wsi, która była wyznaczana do napadu. Oddział wkraczał do wsi w nocy. Do niektórych domów zamieszkałych przez Ukraińców wrzucano przez okna granaty, a inne domy podpalano. Gdy mieszkańcy wybiegali z palących się domów, członkowie oddziału likwidacyjnego strzelali do nich z automatów i karabinów.

Pytanie: W jakich stosunkach było kierownictwo „AK” z Węgrami? Na jakiej podstawie węgierscy żołnierze wspólnie z oddziałami likwidacyjnymi „AK” brali udział w napadach na wsie ukraińskie?

Odpowiedź: Po mianowaniu mnie komendantem oddziału likwidacyjnego, inspektorat przekazał do mojej dyspozycji 20 osób – członków „AK” w celu wykorzystania ich do działań terrorystycznych.

Uzbrajał ten oddział KNIEŻATKO Zygmunt, który wówczas mieszkał ze swoim ojcem w mieście Stanisławowie przy ulicy Dąbrowskiego nr 15 albo 17. Obecnie jest w Wojsku Polskim. Ojciec KNIEŻATKI Zygmunta, nie znam jego imienia ani imienia ojca, z zawodu inżynier, za Niemców pracował w gorzelnii, był magazynierem broni Inspektoratu Stanisławowskiego „AK”.

Gdy oddział był już gotowy do wykonania stawianych mu zadań, napotykałem trudności w realizowaniu napadów na wsie ukraińskie, bo w wielu z nich stacjonowały wtedy jednostki armii węgierskiej.

W związku z zaistniałą sytuacją zwróciłem się do komendanta inspektoratu „AGI” z prośbą o radę. Ten oznajmił mi, że w sprawie organizowania napadów na wsie ukraińskie z Węgrami można się dogadać i zapropro-

Когда отряд уже был подготовлен для выполнения поставленных перед ним задач, я столкнулся с трудностью в организации налетов на украинские села, так как во многих селах тогда стояли части венгерской армии.

Вследствие этих обстоятельств я обратился за советом к коменданту инспектората „АГА”, который мне заявил, что с венграми по вопросу организации налетов на украинские села можно договориться и предложил мне выехать с ним в село Старый Лисец Станиславского района, в штаб венгерских войск.

В селе Старый Лисец „АГА” разыскал коменданта „АК” этого села по кличке „НАДЕЯ” и через него связался с представителями венгерского командования, с которыми велись переговоры о совместных бандитских налетах на украинские села. Эти переговоры происходили в начале мая 1944 года, даты точно не помню, в селе Старый Лисец Станиславского района, в доме коменданта сельской организации „АК” по кличке „НАДЕЯ”.

В этих переговорах принимали участие представители от „АК”: комендант Станиславского инспектората „АК” САНСЯДЕК, имевший организационную кличку „АГА”, комендант сельской организации „АК” села Старый Лисец – „НАДЕЯ”, а от венгерского командования – 3 офицера, фамилий которых я не знаю. Для участия в этих переговорах я, как не имеющий офицерского звания, допущен не был, а находился в другой комнате в доме „НАДЕЯ”.

Мне только известно со слов „АГА” и „НАДЕЯ”, что в результате имевшегося соглашения представителей „АК” с венграми, ликвидационным отрядам „АК” было предоставлено право производить неограниченное количество бандитских налетов на украинские села.

После этих переговоров в налетах на украинские села принимали непосредственное участие и венгерские солдаты, которые совместно с участниками „АК” занимались грабежом украинского населения.

Вопрос: Во время переговоров с представителями венгерского командования последние знали, что „АГА”, „НАДЕЯ” и Вы являлись представителями Станиславского инспектората „Армии краевой”?

Ответ: Да. Когда мы явились к представителям венгерского командования, то „АГА”, „НАДЕЯ” и я о своей принадлежности к „Армии краевой” подробно доложили.

Вопрос: Известно ли было командованию Станиславского округа „АК” о том, что Станиславский инспекторат заключил соглашение с венгерским командованием о совместном уничтожении и грабежах украинского населения?

Ответ: О состоявшемся соглашении между представителями Станиславского инспектората „АК” и венгерским командованием о совместных налетах на украинские села комендант инспектората

nował, bym wyjechał z nim do wsi Stary Łysiec rejonu stanisławowskiego, do sztabu węgierskich wojsk.

We wsi Stary Łysiec „AGA” znalazł komendanta „AK” tej wsi o pseudonimie „NADZIEJA” i przez niego skontaktował się z przedstawicielami dowództwa węgierskiego, z którymi prowadzono rozmowy o wspólnych bandyckich napadach na ukraińskie wsie. Rozmowy te odbywały się na początku maja 1944 roku, dokładnej daty nie pamiętam, we wsi Stary Łysiec rejonu stanisławowskiego, w domu komendanta wiejskiej organizacji „AK” o pseudonimie „NADZIEJA”.

W rozmowach uczestniczyli: z ramienia „AK” – komendant Inspektoratu Stanisławowskiego „AK” SĄSIADK, o pseudonimie organizacyjnym „AGA” i komendant wiejskiej organizacji „AK” wsi Stary Łysiec – „NADZIEJA”, a z ramienia węgierskiego dowództwa – 3 oficerów, których nazwiska nie są mi znane. Nie zostałem dopuszczony do udziału w tych rozmowach, ponieważ nie miałem stopnia oficerskiego. Znajdowałem się w drugim pokoju domu „NADZIEI”.

Dowiedziałem się tylko od „AGI” i „NADZIEI”, że na podstawie porozumienia zawartego przez przedstawicieli „AK” z Węgrami oddziałom likwidacyjnym „AK” dano zezwolenie na przeprowadzenie nieograniczonej ilości bandyckich napadów na wsie ukraińskie.

Po tych rozmowach, w napadach na wsie ukraińskie brali bezpośredni udział również węgierscy żołnierze, którzy wspólnie z członkami „AK” rabowali ludność ukraińską.

Pytanie: Czy podczas rozmów z przedstawicielami węgierskiego dowództwa wiedzieli oni, że „AGA”, „NADZIEJA” i Wy reprezentujecie Inspektorat Stanisławowski „Armii Krajowej”?

Odpowiedź: Tak. Gdy zgłosiliśmy się do przedstawicieli dowództwa węgierskiego, „AGA”, „NADZIEJA” i ja dokładnie poinformowaliśmy ich o swojej przynależności do „Armii Krajowej”.

Pytanie: Czy dowództwo Okręgu Stanisławowskiego „AK” wiedziało o zawartym przez Inspektorat Stanisławowski porozumieniu z węgierskim dowództwem o wspólnej eksterminacji i rabowaniu ludności ukraińskiej?

Odpowiedź: O zawartym pomiędzy przedstawicielami Inspektoratu Stanisławowskiego „AK” i węgierskim dowództwem porozumieniu dotyczącym wspólnego przeprowadzania napadów na wsie ukraińskie komendant inspektoratu „AGA”, o ile mi wiadomo, zameldował po kilku dniach komendantowi okręgu „AK” – „GLOBUSOWI”.

W związku z meldunkiem Inspektoratu Stanisławowskiego „AK” o osiągniętym porozumieniu z Węgrami, pod koniec maja 1944 roku do Stanisławowa przyjechał przedstawiciel sztabu Stanisławowskiego

„АГА”, как мне известно, через несколько дней доложил коменданту округа „АК” – „ГЛОБУСУ”.

На основании сообщения Станиславского инспектората „АК” о состоявшемся соглашении с венграми, в конце мая 1944 года в Станислав приехал представитель от штаба Станиславского военного округа „АК” по кличке „КАРАСЬ”, фамилию, имя и отчество его не знаю, с целью продолжить начатые переговоры с венграми.

Вторично переговоры с венграми происходили в помещении штаба какого-то крупного соединения венгерской армии, размещавшегося по Бельведерской улице.

В этих переговорах от „АК” принимали участие:

1) представитель штаба Станиславского округа „АК” по кличке „КАРАСЬ”;

2) шеф по информации Станиславского инспектората „АК” ОСТРОВСКИЙ, имя и отчество я не знаю, имевший организационную кличку „СТАШЕК”.

От венгерского командования для ведения переговоров был уполномочен капитан венгерской армии ГАДЕ.

Во время этих переговоров я лично находился при штабе, но по тем же причинам, как и в первый раз, не имея офицерского звания, для участия в переговорах я допущен не был.

После этих переговоров „КАРАСЬ” выезжал в город Львов с докладом к коменданту Станиславского округа „АК” – „ГЛОБУСУ”.

Вопрос: Какие были приняты решения в переговорах представителей „АК” с венгерским командованием?

Ответ: Со слов коменданта Станиславского инспектората „АК” „АГА” и шефа информации ОСТРОВСКОГО мне известно, что на состоявшихся переговорах с венграми было достигнуто соглашение по следующим вопросам:

1) Представители „АК” взяли на себя обязательство выявлять и передавать в руки венгерских военных властей всех лиц, независимо от их национальности, которые будут в какой-либо степени выражать свою враждебность в отношении венгерских оккупационных властей.

2) Представители венгерского командования дали согласие не препятствовать ликвидационным отрядам „АК” в неограниченном количестве совершать нападения на украинские села и при необходимости оказывать содействие вооруженной силой.

После этих переговоров комендант Станиславского инспектората „АК” „АГА” получил в подарок от венгерского командования пистолет и документ на право его ношения.

Вопрос: Какие еще были совершены террористические акты ликвидационным отрядом, которым Вы руководили?

Okręgu Wojskowego „AK” o pseudonimie „KARAS”, nie znam jego nazwiska, imienia ani imienia ojca, w celu kontynuowania rozmów z Węgrami.

Następne rozmowy z Węgrami odbywały się w kwaterze sztabu jakiegoś dużego zgrupowania armii węgierskiej przy ulicy Belwederskiej.

W tych rozmowach z ramienia „AK” uczestniczyli:

1) przedstawiciel sztabu Okręgu Stanisławowskiego „AK” o pseudonimie „KARAS”;

2) szef ds. informacji Inspektoratu Stanisławowskiego „AK” OSTROWSKI, imienia ani imienia ojca nie znam, o pseudonimie organizacyjnym „STASZEK”.

Z ramienia węgierskiego dowództwa do prowadzenia rozmów został upoważniony kapitan armii węgierskiej GADE.

Podczas tych rozmów byłem osobiście przy sztabie, ale nie zostałem dopuszczony do uczestnictwa w nich z tego samego powodu, co poprzednim razem – brak stopnia oficerskiego.

Po tych rozmowach „KARAS” pojechał do Lwowa z meldunkiem dla komendanta Okręgu Stanisławowskiego „AK” – „GLOBUSA”.

Pytanie: Jakie decyzje zostały podjęte podczas rozmów przedstawicieli „AK” z węgierskim dowództwem?

Odpowiedź: Ze słów komendanta Inspektoratu Stanisławowskiego „AK” – „AGI” i szefa ds. informacji OSTROWSKIEGO wiem, że podczas rozmów z Węgrami zostało osiągnięte porozumienie w następujących sprawach:

1) Przedstawiciele „AK” zobowiązali się wykrywać i przekazywać w ręce węgierskich władz wojskowych wszystkie osoby, niezależnie od narodowości, które będą w jakikolwiek sposób wyrażać swoje wrogie nastawienie do węgierskich władz okupacyjnych.

2) Przedstawiciele dowództwa węgierskiego zgodzili się nie przeszkadzać oddziałom likwidacyjnym „AK” w przeprowadzeniu nieograniczonej ilości napadów na wsie ukraińskie, a w razie konieczności udzielać im zbrojnej pomocy.

Po tych rozmowach komendant Inspektoratu Stanisławowskiego „AK” „AGA” otrzymał w prezencie od węgierskiego dowództwa pistolet oraz pozwolenie na tę broń.

Pytanie: Jakich jeszcze aktów terrorystycznych dokonał dowodzony przez Was oddział likwidacyjny?

Odpowiedź: Poza dwoma napadami na ukraińskie wsie, mój oddział likwidacyjny nie dokonał więcej żadnych innych aktów terrorystycznych, ponieważ w związku z wycofaniem się niemieckich i węgierskich wojsk oraz zbliżaniem się jednostek Armii Czerwonej powstała

Ответ: Кроме проведенных двух налетов на украинские села, мой ликвидационный отряд никаких больше террористических актов не совершал, так как в связи с отступлением немецко-венгерских войск и приближением частей Красной Армии обстановка не позволяла больше производить налеты на украинские села.

Вопрос: Вам предъявляется документ, датированный 23 января 1945 года, озаглавленный „Отчет о состоянии конспиративной работы”, адресованный коменданту округа, в конце которого имеется подпись „ОРША”. В этом документе имеется следующая запись: „Мы сожгли около 20–40 строений, и много строений было повреждено от взрывов гранат, убитых и раненых мы насчитали до 300 человек. Мы не разбирались, кто это – дети, женщины или старики, всех отправляя на тот свет”. Кто автор этого документа?

Ответ: Предъявленный мне документ написан мною. Он является моим отчетом о террористической деятельности руководимого мною ликвидационного отряда Станиславского инспектората „АК”. Подписал я этот документ присвоенным мне организационным псевдонимом „ОРША”. Этот документ в январе 1945 года я направил коменданту Станиславского военного округа „АК”, известного мне под псевдонимом „ГЛОБУС”⁵.

Вопрос: В предъявленном Вам документе, датированном 23 января, на первой странице написано: „ЕВРОПА”, „АЗИЯ”, „АФРИКА”. Объясните, что означают эти слова?

Ответ: В целях конспирации населенные пункты, входившие в район действия Станиславского инспектората „АК”, имели обусловленные названия: „ЕВРОПОЙ” мы называли город Станислав, „АФРИКОЙ” – населенные пункты, входившие в Станиславский уезд по административному делению, существовавшему до 1939 года, „АЗИЕЙ” – город Стрий Дрогобычской области.

Вопрос: В предъявленном Вам документе указано, что Вы в начале 1944 года пытались перейти фронт в расположение частей Красной Армии. Кто Вас посылал и с каким заданием?

Ответ: Примерно в первой половине марта 1944 года комендант Стрийского инспектората „АК”, известный мне под кличкой „ЯРЕМА”, поручил мне перейти через линию фронта и попросить у командования Красной Армии выбросить нам с самолетов оружие для организации партизанской борьбы в немецком тылу. Фактически же, имелось ввиду в случае получения от Красной Армии оружия, дооружить ликвидационные отряды, которые проводили террористическую деятельность по уничтожению украинского населения и лиц, выражавших свою симпатию к Советскому Союзу.

sytuacja niepomyślna dla przeprowadzenia nowych napadów na wsie ukraińskie.

Pytanie: Przedstawiamy Wam adresowany do komendanta okręgu dokument datowany na 23 stycznia 1945 roku pod tytułem „Sprawozdanie z działalności konspiracyjnej”. Na końcu dokumentu widnieje podpis „ORSZA”. W tym dokumencie jest następujący fragment: „Spaliliśmy około 20–40 budynków, wiele zabudowań zostało uszkodzonych przez wybuchy granatów, zabitych i rannych naliczyliśmy do 300 osób. Nie ustalaliśmy kto to był – dzieci, kobiety czy starcy, wszystkich wyprawiliśmy na tamten świat”. Kto jest autorem tego dokumentu?

Odpowiedź: Przedstawiony mi dokument sporządziłem ja. Jest to moje sprawozdanie o działalności terrorystycznej dowodzonego przeze mnie oddziału likwidacyjnego Inspektoratu Stanisławowskiego „AK”. Dokument ja podpisałem, używając nadanego mi organizacyjnego pseudonimu „ORSZA”. W styczniu 1945 roku skierowałem ten dokument do komendanta Stanisławowskiego Okręgu Wojskowego „AK”, znanego mi pod pseudonimem „GLOBUS”⁵.

Pytanie: W przedstawionym Wam dokumencie, datowanym na 23 stycznia, na pierwszej stronie napisano: „EUROPA”, „AZJA”, „AFRYKA”. Wytlumaczcie, co oznaczają te słowa?

Odpowiedź: W celach konspiracyjnych miejscowości, znajdujące się na obszarze objętym działalnością Inspektoratu Stanisławowskiego „AK”, miały umowne nazwy: „EUROPA” nazywaliśmy miasto Stanisławów, „AFRYKA” – miejscowości powiatu stanisławowskiego według podziału administracyjnego sprzed 1939 roku, „AZJA” – miasto Stryj obwodu drohobyckiego.

Pytanie: W przedstawionym Wam dokumencie podano, że na początku 1944 roku próbowaliście przejść przez linię frontu do rejonów dyslokacji jednostek Armii Czerwonej. Kto Was tam wysyłał i z jakim zadaniem?

Odpowiedź: Mniej więcej w pierwszej połowie marca 1944 roku komendant Inspektoratu Stryjskiego „AK”, znany mi pod pseudonimem „JAREMA”, polecił mi przejść przez linię frontu i zwrócić się do dowództwa Armii Czerwonej z prośbą o zrzućenie nam z samolotów broni w celu zorganizowania partyzantki na tyłach niemieckich wojsk. Faktycznie chodziło o to, żeby w wypadku otrzymania od Armii Czerwonej broni, dozbroić oddziały likwidacyjne prowadzące działalność terrorystyczną, która polegała na likwidacji ludności ukraińskiej i osób sympatyzujących ze Związkiem Sowieckim.

Pytanie: Czy nawiązaliście kontakt z dowództwem Armii Czerwonej w sprawie otrzymania broni?

Odpowiedź: Nie. Nie mogłem przekroczyć linii frontu.

Вопрос: Вы связались с командованием Красной Армии по вопросу получения оружия?

Ответ: Нет. Я не смог перейти линию фронта.

Вопрос: Какую практическую деятельность проводила „АК” при Советской власти?

Ответ: В августе 1944 года, через несколько дней после изгнания немецких оккупантов с территории Станиславской области, я ехал на автомашине из города Станислава в город Львов, и вследствие происшедшей аварии я получил ранение и лежал в больнице в городе Львове до 6 ноября 1944 года.

Когда после излечения я вернулся в Станислав, то комендантом Станиславского инспектората „АК” уже был назначен капитан бывшей польской армии, которого я знал только по кличке „УШКО”. Тогда же, в ноябре 1944 года, „УШКО” назначил меня своим заместителем по инспекторату.

Назначая меня своим заместителем, „УШКО” на основании приказа коменданта Станиславского округа „АК” „ГЛОБУСА” мне заявил, что инспекторату необходимо осуществлять следующие мероприятия:

1) Проводить усиленную агитацию среди призывного контингента польской национальности, чтобы лица, подлежащие призыву в польскую армию, на призывные пункты не являлись, а скрывались в польских селах или устраивались на различные предприятия, где можно было бы получить броню и этим самым уклониться от призыва в армию.

2) Имеющееся в распоряжении инспектората „АК” оружие органам Советской власти не сдавать, а хранить его на специально организованных складах.

3) Проводить разложеческую работу среди польского населения, препятствуя его выезду на Запад, используя для этого различные формы агитации, запугивая их создавшимся тяжелым положением в Польше и особенно обращать внимание польского населения на то, что вопрос о будущих границах Польши еще не разрешен, и что Польша после окончания войны, при содействии Англии и Америки будет в границах, существовавших до 1939 года.

Вопрос: А разве террористической диверсионной деятельностью „АК” не занималась?

Ответ: Примерно в начале декабря 1944 года, при встрече с „УШКО”, последний поставил меня в известность о том, что он получил указания от Станиславского округа „АК” лично приступить к организации диверсионно-террористических отрядов по типу существовавших при немецкой оккупации.

Pytanie: Jaką działalność faktycznie prowadziła „AK” za władzy sowieckiej?

Odpowiedź: W sierpniu 1944 roku, kilka dni po wypędzeniu niemieckich okupantów z terytorium obwodu stanisławowskiego, jechałem samochodem z miasta Stanisławowa do miasta Lwowa. Wskutek wypadku samochodowego odniosłem ranę i do 6 listopada 1944 roku leżałem w szpitalu w mieście Lwowie.

Gdy po wyleczeniu wróciłem do Stanisławowa, komendantem Inspektoratu Stanisławowskiego został już mianowany kapitan byłego Wojska Polskiego, którego znałem tylko pod pseudonimem „USZKA”. Wtedy też, w listopadzie 1944 roku, „USZKA” mianował mnie swoim zastępcą ds. inspektoratu.

„USZKA” mianował mnie swoim zastępcą na podstawie rozkazu komendanta Okręgu Stanisławowskiego „AK” „GLOBUSA”. Mianując mnie na to stanowisko „USZKA” oświadczył, że inspektorat powinien przyjąć następujące metody działania:

1) Prowadzić wzmożoną propagandę wśród roczników poborowych narodowości polskiej, żeby osoby podlegające poborowi do Wojska Polskiego nie stawiały się na punkty zborne, tylko ukryły się w polskich wsiach lub podjęły pracę w różnych zakładach, gdzie można otrzymać broń i w ten sposób uchylić się od poboru do wojska.

2) Broni znajdującej się w dyspozycji inspektoratu „AK” nie oddawać organom władzy sowieckiej, a przechowywać ją w specjalnie zorganizowanych magazynach.

3) Prowadzić destrukcyjną działalność wśród ludności polskiej, starając się nie dopuścić do jej wyjazdu na zachód. Wykorzystywać w tym celu rozmaite formy agitacji, strasząc ludność polską ciężką sytuacją w Polsce i zwracając szczególną uwagę na to, iż sprawa przyszłych granic Polski nie została jeszcze rozstrzygnięta i że po zakończeniu wojny przy poparciu Anglii i Ameryki Polska znajdzie się w granicach sprzed 1939 roku.

Pytanie: Czyżby „AK” nie prowadziła działalności terrorystycznej i dywersyjnej?

Odpowiedź: Mniej więcej na początku grudnia 1944 roku „USZKA” podczas spotkania zawiadomił mnie, że otrzymał z Okręgu Stanisławowskiego „AK” polecenie, by osobiście wziął się za zorganizowanie grup dywersyjno-terrorystycznych na wzór istniejących w okresie okupacji niemieckiej.

Jak mi wyjaśnił „USZKA”, polityka władzy sowieckiej wobec Polski nie odzwierciedla interesów emigracyjnego rządu polskiego i dlatego „Armia Krajowa” musi stanąć do walki przeciwko władzy sowieckiej, mając na celu odbudowę Polski w granicach z 1939 roku.

Как мне объяснил „УШКО”, Советское правительство проводимой политикой в отношении Польши не отражает интересов польского эмигрантского правительства, а поэтому „Армия краевая” вынуждена стать на путь активной борьбы с Советской властью, преследуя цель восстановления Польши в границах 1939 года.

Организацией диверсионно-террористических отрядов по приказу Станиславского округа „АК” занимался лично комендант инспектората „АК” – „УШКО”, и где он создал диверсионно-террористические отряды и в каком количестве, я не знаю.

Мне известно, что завербованных участников „АК” для диверсионно-террористической деятельности „УШКО” расселял в польских селах прикарпатских районов и устраивал их на работу на нефтепромыслах, в частности, в м. Быткув⁶ Станиславской области.

Приступили ли к практической деятельности создаваемые „УШКО” диверсионно-террористические отряды „АК”, я не знаю.

Вопрос: Кто Вам известен из участников диверсионно-террористических отрядов „АК”?

Ответ: 18 декабря 1944 года я ехал поездом из гор. Львова в гор. Станислав. Этим же поездом из Львова в м. Быткув ехали „УШКО” и жители города Львова – СТАНСКИЙ Ян и КОВАЛЬСКИЙ Иосиф. Тогда „УШКО” мне говорил, что в городе Львове он разыскал бывш[их] участников ликвидационных отрядов, оперировавших при немецкой оккупации на территории Станиславской области – СТАНСКОГО и КОВАЛЬСКОГО, и направляет их в Быткув для устройства на работу на нефтепромысел, и что часть завербованных им лиц для диверсионно-террористической деятельности он устраивает на жительство в польских селах прикарпатских районов.

Кроме СТАНСКОГО и КОВАЛЬСКОГО из числа лиц, завербованных „УШКО” для диверсионно-террористической деятельности я больше никого не знаю.

Вопрос: Являясь заместителем коменданта Станиславского инспектората „АК”, Вы имели ряд серьезных заданий по проведению активной антисоветской деятельности. Расскажите, как практически Вы выполняли эти указания руководства „АК”?

Ответ: Несмотря на то, что в ноябре 1944 года я был назначен заместителем коменданта Станиславского инспектората „АК”, я фактически к исполнению своих обязанностей не приступил. Вследствие отсутствия надежных людей для использования их по связи со штабом округа, я по день ареста комендантом инспектора „УШКО” использовался в качестве связника между Стрийским инспекторатом „АК” и штабом Станиславского округа „АК”.

Na rozkaz [dowództwa] Okręgu Stanisławowskiego „AK” organizowaniem oddziałów dywersyjno-terrorystycznych zajmował się osobiście komendant inspektoratu „AK” – „USZKA”. Tak więc, gdzie i w jakiej sile utworzył te oddziały – nie wiem.

Wiem, że zwerbowanych do działalności dywersyjno-terrorystycznej członków „AK” „USZKA” rozkwaterował w polskich wsiach rejonów podkarpackich i załatwiał im pracę przy wydobyciu ropy naftowej i gazu ziemnego, głównie w m[iejscowości] Bitków obwodu stanisławowskiego.

Czy utworzone przez „USZKĘ” oddziały dywersyjno-terrorystyczne „AK” rozpoczęły działalność w praktyce – nie wiem.

Pytanie: Kogo z członków oddziałów dywersyjno-terrorystycznych „AK” znacie?

Odpowiedź: 18 grudnia 1944 roku jechałem pociągiem z mias[ta] Lwowa do mias[ta] Stanisławowa. Tym samym pociągiem ze Lwowa do m[iejscowości] Bitków jechał „USZKA” oraz mieszkańcy miasta Lwowa – STAŃSKI Jan i KOWALSKI Józef. Wówczas „USZKA” powiedział mi, że odszukał w mieście Lwowie był[ych] członków oddziałów likwidacyjnych, operujących w okresie okupacji niemieckiej na terenie obwodu stanisławowskiego – STAŃSKIEGO i KOWALSKIEGO oraz że kieruje ich do Bitkowa w celu załatwienia im pracy przy wydobyciu ropy naftowej i gazu ziemnego. Dodał, że część zwerbowanych przez niego do działalności dywersyjno-terrorystycznej osób rozkwaterowuje w polskich wsiach rejonów podkarpackich.

Ze zwerbowanych przez „USZKĘ” do działalności dywersyjno-terrorystycznej osób, poza STAŃSKIM i KOWALSKIM, nikogo więcej nie znam.

Pytanie: Jako zastępca komendanta Inspektoratu Stanisławowskiego „AK” otrzymaliście szereg poważnych zadań w zakresie prowadzenia aktywnej działalności antysowieckiej. Powiedzcie, jak w praktyce wykonywaliście te polecenia kierownictwa „AK”?

Odpowiedź: Mimo że byłem mianowany zastępcą komendanta Inspektoratu Stanisławowskiego „AK” w listopadzie 1944 roku, faktycznie do wykonywania swoich obowiązków nie przystąpiłem. Na skutek braku pewnych ludzi, mogących pełnić funkcje łączników ze sztabem okręgu, do dnia mojego aresztowania byłem wykorzystywany przez komendanta „USZKĘ” jako łącznik między Inspektoratem Stryjskim „AK” a sztabem Okręgu Stanisławowskiego „AK”.

W tym czasie 5 razy jeździłem do Lwowa z korespondencją, którą przekazywałem TARNAWSKIEJ Janinie, zamieszkałej w mieście Lwowie przy ulicy Jabłonowskich nr 4, oraz otrzymywałem korespondencję wychodzącą ze sztabu Okręgu Stanisławowskiego „AK”, adresowaną do komendantów Inspektoratów Stryj i Stanisławów.

За это время я 5 раз приезжал с почтой в город Львов, которую сдавал ТАРНАВСКОЙ Янине, проживавшей в городе Львове, по улице Яблоновской № 4, а также получал почту, исходящую от штаба Станиславского округа „АК”, адресованную комендантам инспекторов Стрия и Станислава.

Вопрос: Расскажите о содержании документов, которые Вы получали от „УШКО” для доставки их в штаб округа, и документов, исходящих от штаба округа?

Ответ: Содержание документов, которые я получал в штабе округа для доставки их инспекторатам „АК”, и документов, направляемых в штаб округа, я не знаю, так как я всегда получал в запечатанных конвертах.

Вопрос: Назовите места хранения оружия, имеющегося в распоряжении инспектората „АК”?

Ответ: После изгнания немцев и восстановления Советской власти на Станиславщине, командованием Станиславского округа „АК” для создания видимости роспуска войсковых подразделений „АК” были даны указания – негодное оружие сдать органам Советской власти, а оружие, пригодное для боя, особенно автоматическое, сдать квартирмейстерам по оружию инспекторатов „АК” для хранения в специальных складах.

В Станиславском инспекторате „АК” квартирмейстером по оружию был ПШИБИЛЬСКИЙ, имя, отчество его не знаю, ему лет 40–42, проживал он в городе Станиславе, по улице Зосина Воля № 144а. ПШИБИЛЬСКИЙ имел организационную кличку „БУЖА”. Магазином у ПШИБИЛЬСКОГО был инженер КНЕЖАТКО, имя, отчество его не знаю, ему лет 50–55, проживал он в городе Станиславе, по улице Домбровского № 15 или 17. ПШИБИЛЬСКИЙ и КНЕЖАТКО организовывали хранение оружия, принадлежащего инспекторату „АК”.

В селе Марьянполе⁷ Станиславского района проживает участник „АК” КАСТАНСКИЙ Яцьк, в возрасте 40 лет, имеющий организационную кличку „УПЕРТЫЙ”. У КАСТАНСКОГО Яцька в подземелье, находящимся под одним из сараев, хранятся 70 автоматов и винтовок, там же хранятся гранаты, пистолеты, патроны и др. военное имущество, но в каком количестве я точно не знаю. Где находятся хранилища с оружием – мне неизвестно.

Вопрос: Находясь на нелегальном положении, на какие средства Вы жили?

Ответ: При немецкой оккупации я получал зарплату от командования „АК” по 700 злотых в месяц, а при Советской власти комендант инспектората ежемесячно выплачивал мне по 1000 рублей.

Pytanie: Opowiedzcie o treści dokumentów, które otrzymywaliście od „USZKI” w celu dostarczenia do sztabu okręgu oraz dokumentów wychodzących ze sztabu okręgu.

Odpowiedź: Treść dokumentów, które otrzymywałem w sztabie okręgu, żeby dostarczyć je do inspektoratów „AK”, oraz dokumentów kierowanych do sztabu okręgu nie jest mi znana, ponieważ zawsze otrzymywałem je w zapieczętowanej kopercie.

Pytanie: Wymieńcie miejsca przechowywania broni, którą dysponował inspektorat „AK”.

Odpowiedź: Po wyparciu Niemców i przywróceniu władzy sowieckiej w Stanisławowskim dowództwo Okręgu Stanisławowskiego „AK”, żeby uporzadkować rozwiązanie pododdziałów wojskowych „AK”, poleciło oddać broń niezdatną do użytku organom władzy sowieckiej, natomiast broń nadającą się do użycia, szczególnie automatyczną, przekazać kwatermistrzom inspektoratów „AK” ds. broni na przechowanie w specjalnych magazynach.

W Inspektoracie Stanisławowskim „AK” kwatermistrzem ds. broni był PRZYBYLSKI, nie znam imienia ani imienia ojca, w wieku lat 40–42, mieszkał w mieście Stanisławowie przy ulicy Zosina Wola nr 144a. PRZYBYLSKI miał organizacyjny pseudonim „BURZA”. Magazynierem u PRZYBYLSKIEGO był inżynier KNIEŻATKO, nie znam imienia ani imienia ojca, w wieku 50–55 lat, mieszkał on w mieście Stanisławowie przy ulicy Dąbrowskiego nr 15 albo 17. PRZYBYLSKI i KNIEŻATKO zajmowali się przechowywaniem broni, którą dysponował inspektorat „AK”.

We wsi Mariampol rejonu stanisławowskiego mieszka członek „AK” KASTAŃSKI Jacek, w wieku 40 lat, o pseudonimie organizacyjnym „UPARTY”. U KASTAŃSKIEGO Jacka w wykopie pod jedną z szop przechowywanych jest 70 automatów i karabinów. Tam też znajdują się granaty, pistolety, naboje i in[ne] mienie wojskowe, lecz nie wiem dokładnie, w jakiej ilości. Gdzie znajdują się magazyny broni – nie wiem.

Pytanie: Z czego utrzymywaliście się, będąc w konspiracji?

Odpowiedź: W okresie okupacji niemieckiej otrzymywałem od dowództwa „AK” wynagrodzenie 700 złotych miesięcznie, a za władzy sowieckiej komendant inspektoratu wypłacał mi co miesiąc 1000 rubli.

Pytanie: Skąd inspektorat otrzymywał środki pieniężne?

Odpowiedź: Inspektorat Stanisławowski „AK” otrzymywał środki pieniężne co miesiąc w Okręgu Stanisławowskim „AK”, lecz od kogo i jaką kwotę – nie wiem.

Pytanie: Wymieńcie znanych Wam członków „AK”.

Odpowiedź: Spośród członków „AK” znani mi są:

1. SNIEŻYK Tadeusz, pseudonim „ISKRA” – oficer byłego Wojska Polskiego w stopniu podporucznika, zastępca komendanta Inspektoratu

Вопрос: Откуда получал инспекторат денежные средства?

Ответ: Станиславский инспекторат „АК” денежные суммы ежемесячно получал в Станиславском округе „АК”, но от кого лично и в каком количестве – я не знаю.

Вопрос: Назовите известных Вам участников „АК”?

Ответ: Из участников „АК” мне известны:

1. СНЕЖИК Тадей, по кличке „ИСКРА” – офицер бывшей польской армии в чине подпоручика, заместитель коменданта Стрийского инспектората. Со СНЕЖИКОМ был лично связан по работе „АК” до отъезда в гор. Станислав. Приметы СНЕЖИКА: 1923 года рождения, среднего роста, плотный, волосы черные, зачесывал их вверх, усы, бороду брил, ходил в сапогах. В Стрие проживал угол Магазиновой и ул. Коперника, а дома номер не знаю.

2. По кличке „АНДРЕЙ” („АНЖЕЙ”), подполковник бывшей польской армии, комендант Стрийского инспектората „АК”. „АНДРЕЯ” я не знал, его нигде не видел. О принадлежности „Андрея” к „АК” знал от СНЕЖИКА.

3. СКИБИНСКИЙ Юрий, завербован в „АК” СНЕЖИКОМ. До последнего времени проживал в Стрие. Какое положение занимал в „АК” не знаю. Лично с ним по работе в „АК” связан не был. В Стрие проживал по ул. Колосовой № 57 (возможно, 47), первый этаж. Приметы СКИБИНСКОГО: возраст 20–21 год, низкого роста, среднего телосложения, худощавый, волосы светлые, короткие, зачесывал их вверх, нос обыкновенный.

4. МАЛЕНДА Здислав, завербован в „АК” СКИБИНСКИМ, об это говорил мне сам. Какое положение занимал в организации, не знаю. В Стрие проживал по Бляхерской улице, дом № 7. Приметы МАЛЕНДА: возраст 20 лет, высокого роста, худой, волосы черные – длинные, зачесывал их назад, нос обыкновенный.

5. КЛИМЧАК, по кличке „РЕГЕНТ”, офицер бывшей польской армии в чине подпоручика, бывш[ий] комендант Станиславского инспектората „АК”. С приездом в Станислав к „УШКО” КЛИМЧАК стал заместителем последнего и комендантом „АК” по гор. Станиславу. До последнего времени проживал в Станиславе и работал по линии „АК”. Был с ним лично связан по работе в „АК”. Приметы КЛИМЧАКА: возраст 38–40 л., высокий, худой, лысый, нос длинный – большой.

6. По кличке „АГА”, офицер бывшей польской армии, в чине поручика, в Станиславском инспекторате ведал оружием, одновременно был руководителем диверсионно-террористической группы „АК”, впоследствии был комендантом Станиславского инспектората „АК”. „АГА” вместе с немцами выехал из Станислава на Запад.

Stryjskiego. ŚNIEŻYKA znałem osobiście z pracy w „AK” przed wyjazdem do mias[ta] Stanisławowa. Rysopis ŚNIEŻYKA: urodzony w 1923 roku, średniego wzrostu, krzepki, włosy czarne zaczesane do góry, wąsy i brodę golił, chodził w butach z cholewami. Mieszkał w Stryju na rogu [ul.] Magazynowej i ul. Kopernika, numeru domu nie pamiętam.

2. Pseudonim „ANDRZEJ”, podpułkownik byłego Wojska Polskiego, komendant Inspektoratu Stryjskiego „AK”. „ANDRZEJA” nie znałem i nigdy go nie widziałem. O przynależności „ANDRZEJA” do „AK” dowiedziałem się od ŚNIEŻYKA.

3. SKIBIŃSKI Jerzy, zwerbowany do „AK” przez ŚNIEŻYKA. Ostatnio mieszkał w Stryju. Jakie stanowisko zajmował w „AK”, nie wiem. Działając w „AK”, nie byłem z nim osobiście powiązany. W Stryju mieszkał przy ul. Kołosowej nr 57 (być może 47), na parterze. Rysopis SKIBIŃSKIEGO: wiek 20–21 lat, niski, o średniej budowie ciała, chudawy, włosy jasne, krótkie, zaczesane do góry, nos zwyczajny.

4. MALENDĄ Zdzisław, zwerbowany do „AK” przez SKIBIŃSKIEGO – sam mi o tym mówił. Jakie stanowisko zajmował w organizacji – nie wiem. W Stryju mieszkał przy ulicy Błacharskiej dom nr 7. Rysopis MALENDY: wiek 20 lat, wysoki, szczupły, włosy czarne, długie, zaczesane do góry, nos zwyczajny.

5. KLIMCZAK, pseudonim „REGENT”, oficer byłego Wojska Polskiego w stopniu podporucznika, był[y] komendant Inspektoratu Stanisławowskiego „AK”. Po przyjeździe do Stanisławowa do „USZKI” KLIMCZAK został jego zastępcą i komendantem „AK” mias[ta] Stanisławowa. Ostatnio mieszkał w Stanisławowie i działał w „AK”. W związku z działalnością w „AK” kontaktowałem się z nim osobiście. Rysopis KLIMCZAKA: wiek 38–40 lat, wysoki, szczupły, łysy, nos długi i duży.

6. Pseudonim „AGA”, oficer byłego Wojska Polskiego w stopniu porucznika, w Inspektoracie Stanisławowskim zarządzał bronią, jednocześnie był kierownikiem grupy dywersyjno-terrorystycznej „AK”, później został komendantem Inspektoratu Stanisławowskiego „AK”. „AGA” wyjechał ze Stanisławowa na zachód jednocześnie z Niemcami.

7. Pseudonim „USZKA” – oficer był[ego] Wojska Polskiego w stopniu kapitana, komendant Inspektoratu Stanisławowskiego „AK”. „USZKA” powinien przebywać w Stanisławowie.

8. JENORIK Marian, referent ds. łączności technicznej inspektoratu, w swoim mieszkaniu miał odbiornik radiowy. W Stanisławowie mieszkał przy ul. Asnyka dom nr 8. W grudniu 1944 roku, a może w styczniu 1945 r., został aresztowany przez organa NKWD.

9. WEBER Józef, pseudonim „GIL”, członek „AK”, kwatermistrz Inspektoratu Stanisławowskiego, zarządzał również całą informacją.

7. По кличке „УШКО” – офицер бывш[ей] польской армии, в чине капитана, комендант Станиславского инспектората „АК”. „УШКО” должен находиться в Станиславе.

8. ЕНОРИК Марьян, референт технической связи инспектората, имел у себя на квартире радиоприемник. В Станиславе проживал по ул. Асныка дом № 8. В декабре 1944 года, возможно в январе 1945 г., арестован органами НКВД.

9. ВЕБЕР Иосиф, по кличке „ГИЛЬ”, участник „АК”, квартирмейстер Станиславского инспектората, он же ведал всей информацией.

10. ОЛЬШЕВСКАЯ Мария, по кличке „БЖОЗА”, при Станиславском инспекторате „АК” ведала своей работой среди женщин – участниц организации. В Станиславе проживала по ул. Короля Яна № 7. Приметы „БЖОЗЫ” – возраст 28–30 лет, высокого роста, среднего телосложения, волосы черные, длинные, носила прическу, глаза большие, открытые, брови черные, нос длинный.

11. ЛЕВИЦКИЙ Иосиф, по кличке „САВАТОВСКИЙ”, до ареста органами НКВД ведал всей информацией Станиславского инспектората „АК”.

12. ПШИБЫЛЬСКИЙ, по кличке „БУЖА”, заместитель командира Станиславского инспектората „АК” по сельской местности. Как я уже показал, он ведал оружием. У него должны быть все данные о складах оружия и боеприпасах.

13. РУЖАНЬСКИЙ Станислав, по кличке „КРУК”, работал у „БУЖЕ”, кем, не знаю.

14. КНЕЖАТКО – участник „АК”, по профессии инженер, работал на спиртзаводе в Станиславе, проживал в собственном доме № 15 или 17 по ул. Домбровского. Его сын, КНЕЖАТКО Зигмунд, псевдоним „АМИ”, тоже участник „АК”, в настоящее время служит в польской армии. У КНЕЖАТКО был склад оружия „АК”. У него же на квартире помещалась мастерская по ремонту оружия организации. Кроме сына, КНЕЖАТКО Зигмунда, в этой мастерской работал участник „АК” – товарищ Зигмунда по кличке „ФИНИН”. Последний вместе с КНЕЖАТКО Зигмундом ушел в польскую армию. Приметы инженера КНЕЖАТКО: возраст 50–52 г., высокого роста, плотного телосложения, полный, с большим животом, волосы седые, зачесывает на бок, нос длинный, широкий.

15. ВРУБЛЕВСКАЯ – участница „АК”, врач по специальности, работала в Станиславской городской поликлинике. О принадлежности ВРУБЛЕВСКОЙ к „АК” я знал от „РЕГЕНТА”. Лично с ВРУБЛЕВСКОЙ по работе в „АК” связан не был, ее совсем не знаю.

Вопрос: Назовите адреса и содержателей известных Вам конспиративных квартир „АК” по гор. Станиславу.

10. OLSZEWSKA Maria, pseudonim „BRZOZA”, przy Inspektoracie Stanisławowskim „AK” kierowała pracą kobiet – członkiń organizacji. W Stanisławowie mieszkała przy ul. Króla Jana nr 7. Rysopis „BRZOZY”: wiek 28–30 lat, wysoka, średniej budowy ciała, włosy czarne, długie i ułożone, duże wyraziste oczy, brwi czarne, nos długi.

11. LEWICKI Józef, pseudonim „SAWATOWSKI”. Przed aresztowaniem przez organa NKWD zarządzał całą informacją Inspektoratu Stanisławowskiego „AK”.

12. PRZYBYLSKI, pseudonim „BURZA”, zastępca komendanta Inspektoratu Stanisławowskiego „AK” ds. prowincji. Jak zeznałem wyżej, zarządzał bronią. Powinien mieć wszystkie dane o magazynach broni i amunicji.

13. RÓŻAŃSKI Stanisław, pseudonim „KRUK”, pracował u „BURZY”, ale w jakim charakterze – nie wiem.

14. KNIEŻATKO – członek „AK”, inżynier z zawodu, pracował w gorzelni w Stanisławowie, mieszkał we własnym domu nr 15 albo 17 przy ul. Dąbrowskiego. Jego syn, KNIEŻATKO Zygmunt, pseudonim „AMI”, również członek „AK”, obecnie służy w Wojsku Polskim. U KNIEŻATKI był magazyn broni „AK”. Również w jego mieszkaniu znajdowała się rusznikarnia organizacji. Poza synem KNIEŻATKĄ Zygmuntem, w warsztacie tym pracował członek „AK” – kolega Zygmunta o pseudonimie „FININ”. Został on razem z KNIEŻATKĄ Zygmuntem powołany do Wojska Polskiego. Rysopis inżyniera KNIEŻATKI: wiek 50–52 lata, wysoki, silnej budowy ciała, tęgi, z dużym brzuchem, siwe włosy, zaczesane na bok, nos długi, szeroki.

15. WRÓBLEWSKA – członkini „AK”, lekarz z zawodu, pracowała w przychodni miejskiej w Stanisławowie. O przynależności WRÓBLEWSKIEJ do „AK” dowiedziałem się od „REGENTA”. W związku z działalnością w „AK” nie kontaktowałem się z WRÓBLEWSKĄ. Zupełnie jej nie znam.

Pytanie: Podajcie adresy oraz właścicieli znanych Wam lokali konspiracyjnych „AK” w mieś[cie] Stanisławowie.

Odpowiedź: Są mi znani następujący właściciele lokali konspiracyjnych „AK” w Stanisławowie:

1. GĘDRYKA Marianna – mieszkała przy ulicy Asnyka nr 8.
2. OLSZEWSKA Maria, pseudonim „BRZOZA” – ul. Króla Jana nr 7.
3. PRZYBYLSKI, pseudonim „BURZA” – ul. Zosina Wola nr 144a.

Protokół z moich słów został spisany wiernie i odczytany mi, co poświadczam podpisem⁶:

(—) BĄKOWSKI

Ответ: Мне известны следующие содержатели конспиративных квартир „АК” по Станиславу:

1. ГЕНДРИКА Марьяна – проживала по ул. Ясныка, № 8.
2. ОЛЬШЕВСКОЙ Марии – псевдоним „БЖОЗА”, ул. Короля Яна, № 7.
3. ПШИБЫЛЬСКОГО – по кличке „БУЖА”, ул. Зосина Воля, № 144а.

Протокол написан с моих слов верно, мне прочитан, в чем и расписываюсь⁸:

(—) БОНКОВСКИЙ

Допросил:

Зам. начальника Управления НКВД УССР по ББ

Подполковник госбезопасности

(—) ЗАДОЯ

ДА СБУ (Львів), спр. 19159, арк. 19–45.

Оригінал, машинопис.

Примітки

¹ Незрозуміла інформація. Вільчевський Міхал (1907 р. н.), псевдо „Ушка”, капітан запасу; під час вересневої кампанії 1939 командир 2 роти І/54 пп; через Угорщину пробрався у Францію, звідти до Великобританії; у жовтні 1943 закинтий на парашуті до Польщі; з грудня 1943 до липня 1944 був начальником VIII Відділу (саперів і Кедиву) Округу АК Станіслав; отруївся під час арешту радянськими органами безпеки 14 лютого 1945.

² Тарнавска Яніна (1916 р. н.), псевдо „Елеонора”; в 1943 нач. Відділу Vк Командування Округу АК Станіслав; з червня 1943 до липня 1944 референтка ВСК Округу АК Станіслав; отруїлася під час арешту радянськими органами безпеки 14 лютого 1945.

³ Герман Владислав (1901–1981), псевдо „Глобус”, капітан запасу, доктор наук; під час вересневої кампанії 1939 в ОЗ 5 ДП; в 1943–1945 комендант Округу (підокругу) АК-Не Станіслав; заарештований радянськими органами безпеки 13 лютого 1945, засуджений до 3 років ВТТ; до Польщі повернувся у квітні 1946, потім професор, викладач СГТВ і ВУ.

⁴ Незрозуміла інформація. „Ага” (1910 р. н.), серж. зап., у 1943–1944 був начальником Кедиву Інспекторату АК Станіслав (підпор. – 1944?).

⁵ Документ було конфісковано під час арешту Т. Бонковського (див.: ДА СБУ, Ф. 1, оп. 42, пор. 2, арк. 77–84).

⁶ Так у тексті; правильно: Битків.

⁷ Так у тексті; ймовірно: Маринопіль.

⁸ Див.: J. Węgierski, *Armia Krajowa w Okręgach Stanisławów i Tarnopol, Kraków 1996*; G. Mazur, *Pokucie w latach drugiej wojny światowej. Położenie ludności, polityka okupantów, działalność podziemia*, Kraków 1994.

Przesłuchał:

Zast[ępcą] naczelnika Zarządu NKWD USRS do WB
Podpułkownik bezpieczeństwa państw[owego]
(—) ZADOJA

PA SBU (Lwów), spr. 19159, k. 19–45.

Oryginał, maszynopis.

Przypisy

¹ Informacja niejasna. Wilczewski Michał (ur. 1907), ps. „Uszka”, kpt. rez.; w kampanii wrześniowej 1939 dca 2 komp. I/54 pp; przez Węgry przedostał się do Francji, potem do W. Brytanii; skok na spadochronie do Polski w październiku 1943; był od grudnia 1943 do lipca 1944 szefem Wydz. VIII (saperów i Kedywu) Okręgu AK Stanisławów; otruł się podczas aresztowania przez sowieckie organy bezpieczeństwa 14 lutego 1945.

² Tarnawska Janina (ur. 1916), ps. „Eleonora”; w 1943 szef Wydz. V k Komendy Okręgu AK Stanisławów; od czerwca 1943 do lipca 1944 referentka WSK Okręgu AK Stanisławów; otruła się podczas aresztowania przez sowieckie organy bezpieczeństwa 14 lutego 1945.

³ Herman Władysław (1901–1981), ps. „Globus”, kpt. rez., dr hab.; w kampanii wrześniowej 1939 w OZ 5 DP; w l. 1943–1945 kmdt Okręgu (podokręgu) AK-„Nie” Stanisławów; aresztowany 13 lutego 1945 przez sowieckie organy bezpieczeństwa, sądzony i skazany na 3 lata ITŁ; do Polski powrócił w kwietniu 1946, potem prof., wykładowca na SGGW i UW.

⁴ Informacja niejasna. „Aga” (ur. 1910), sierż. rez., był w l. 1943–1944 szefem Kedywu Inspektoratu AK Stanisławów (ppor. – 1944?).

⁵ Dokument skonfiskowany podczas aresztowania (PA SBU, F. 1, op. 42, por. 2, k. 77–84).

⁶ Por. J. Węgierski, *Armia Krajowa w Okręgach Stanisławów i Tarnopol*, Kraków 1996; G. Mazur, *Pokucie w latach drugiej wojny światowej. Położenie ludności, polityka okupantów, działalność podziemia*, Kraków 1994.

**Витяг із політичного звіту ОУН від 15 серпня 1944 р.
про ситуацію на Золочівщині**

ЛЬВІВЩИНА

ПОЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

[...]

зі Золочівщини

[...]

Польська міліція є дуже агресивна, переводить між українцями ревізії та арештує. В с. Стійка¹ (Глинянщина) польські міліцисти в силі 12 чоловік робили ревізії по українцях і кидали до хат гранати. Вони в присілку Малинівці, Хілецька Буда (Гологірщина) арештували 6-ох СС-ів. Дня 2 VII 44 р. в с. Гологори вечером арештували Льюника Івана – українця.

З районів видано зарядження стягнути всі військові мундури, коци, обуву та стягнути і здати всю зброю.

Видано зарядження, що контингенти збіжжя, м'яса і ярини можуть стягати тільки райони, а не самовільно військові частини кожна зосібна. Відповідні контингенти район накладає вже на кожне село.

Полякам заборонено своєвільно вертатись на свої місця. Хто з них хоче вернутися, мусить писати в район заяву, чому покинув своє господарство, і щоб йому дозволено вернутися. Справу польського майна більшовики розв'язали так: всі засіви дають селянам на п'яту копу, себто одну копу бере селянин, а чотири здає на державу.

В терені військових частин стаціонує мало. Скупчуються звичайно коло вузлових пунктів (Красне, Золочів). Зараз на Захід переїжджає багато незброєних червоноармійців. Вони звичайно їдуть волами і питають „чи далеко до Берліна?”. Переїжджає також дуже багато на Захід цивільних (адміністрація).

Поляки:

В загальному поляки наставлені до більшовиків неприхильно, хоч на зовні того не виявляють. До українців наставлені з великою ненавистю і дальше продовжують свою провокаційну вислужницьку роботу для нового нашого окупанта. Колишню роботу кріпо і гестапо перебрала на себе польська міліція, яка на кожному кроці провокує, доносить на українців, і в той спосіб прислугується для закріплення

**Fragment sprawozdania politycznego OUN z 15 sierpnia 1944 r.
dotyczący sytuacji w Złoczowskiem**

LWOWSKIE

SPRAWOZDANIE POLITYCZNE

[...]

ze Złoczowskiego

[...]

Polska milicja jest bardzo agresywna, przeprowadza rewizje i aresztowania wśród Ukraińców. We wsi Stinka (Gliniańskie) milicja polska w liczbie 12 osób przeprowadzała rewizje u Ukraińców i rzucała granaty do chałup. Na przysiółkach Małyniwka i Chiłecka Buda (Gołogórskie) aresztowano 6 SS-manów. Wieczorem 2 VII 44 r. we w[si] Gołogóry aresztowali Lonyka Iwana – Ukraińca.

Z rejonów nadeszło rozporządzenie, by gromadzić wszystkie mundury wojskowe, koce, obuwie oraz zbierać i oddawać całą broń.

Wydano rozporządzenie, że kontyngenty zboża, mięsa i jarzyn mogą ściągać tylko władze rejonowe, a nie samowolnie poszczególne jednostki wojskowe. Władze rejonowe już nakładają odpowiednie kontyngenty na każdą wieś.

Polakom zabroniono samowolnie powracać do swoich osiedli. Kto chce wrócić, musi napisać podanie do władz rejonowych, [wyjaśniając] dlaczego porzucił swoje gospodarstwo oraz [prosząc] o zezwolenie na powrót. Sprawę polskiego mienia bolszewicy rozstrzygnęli w następujący sposób: wszystkie zasiewy rozdają chłopom „na piątą kopę”, czyli jedną kopę bierze chłop, a cztery oddaje na rzecz państwa.

W terenie stacjonuje niewiele jednostek wojskowych. Koncentrują się głównie koło węzłów [kolejowych] (Krasne, Złoczów). Obecnie na zachód przemieszcza się dużo nieuzbrojonych czerwonoarmistów. Zazwyczaj jadą wołami i pytają: „Czy daleko do Berlina?”. Również bardzo wielu cywilów (administracja) przejeżdża w kierunku zachodnim.

Polacy:

Ogólnie Polacy są źle nastawieni do bolszewików, choć nie okazują tego. Do Ukraińców żywią wielką nienawiść i nadal stosują prowokacje oraz przyjmują służalczą postawę wobec naszego nowego okupanta. Dawne funkcje Kripo i Gestapo przejęła polska milicja, która na każdym

Радянської влади на Українських Землях. Головне вістря їхньої боротьби – є спрямоване проти українського самостійницько-визвольницького руху, проти ОУН, проти УПА. Очевидно, НКВД дуже радо вітає їхню співпрацю.

Жиди:

До Золочева вернуло їх до 300 осіб. Вони звичайно стараються впхати в адміністрацію. Поводяться більш вздержливо як поляки.

[...]

Постій, дня 5 VIII 1944 р.

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 71, арк. 238–239.

Оригінал, машинопис.

Примітки

¹ Так у тексті; правильно: Стінка.

kroku prowokuje, donosi na Ukraińców i w ten sposób przyczynia się do utrwalenia władzy sowieckiej na Ziemiach Ukraińskich. Główne ostrze ich walki jest skierowane przeciwko ukraińskiemu ruchowi wyzwolenczo-niepodległościowemu, przeciwko OUN i UPA. Można zauważyć, że NKWD bardzo przychylnie odniosło się do ich współpracy.

Żydzi:

Do Złoczowa powróciło ich prawie 300 osób. Najczęściej usiłują wkręcić się do administracji. Zachowują się bardziej powściągliwie niż Polacy.

[...]

Postój, 5 VIII 1944 r.

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 71, k. 238–239.

Oryginał, maszynopis.

Витяг із протоколу допиту Івана Місюги
від 16 вересня 1946 р.

Протокол допроса

16 сентября 1946 г.

г. Тлумач

Допрос начат в 10 час. утра

Я, старший оперуполномоченный Тлумаческого РО МГБ лейтенант Зубарев, сего числа допросил задержанного:

Мисюгу Ивана Димитровича, 1924 года рождения, уроженца и жителя села Дубрава Тлумаческого района Станиславской области, украинца, гр[аждани]на СССР, б/п, со слов не судимого, образование 2 класса, холост, до задержания проживал на нелегальном положении.

Об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК УССР, предупрежден.

(—) Мисюга

[...]

Вопрос: Изложите подробно, при каких обстоятельствах Вы были завербованы в организацию украинских националистов?

Ответ: В период оккупации я проживал в селе Дубрава Тлумаческого района и работал в своем сельском хозяйстве, а потом в 1944 году, когда немцы начали отступать, я был насильно взят в дивизию „СС-Галичина” и находился примерно два – три месяца, обучаясь военному делу, а потом в том же году, когда фронт подошел к городу Львов, где стояла наша дивизия, часть из нас решили бежать обратно домой, в этом числе сбежал и я, и по возвращению домой, в пути следования, в районе Херив, местечко Львовской области, был взят в банду УПА и зачислен в сотню „Нечая”, курень „Рен”, рядовым стрелцом и присвоили мне псевдоним „Стрела”.

Вопрос: Будучи в сотне „Нечая”, какую Вы конкретно выполняли работу?

Ответ: Когда летом 1944 года я был взят в банду УПА, то первоначально проходил обучение и получил на вооружение русскую

**Fragmety protokołu przesłuchania Iwana Misiuhy
z 16 września 1946 r.**

16 września 1946 r.

Protokół przesłuchania

m. Tłumacz

Przesłuchanie rozpoczęło o godz. 10 rano

Ja, starszy oficer oper[acyjny] Tłumackiego RO MGB lejtenant Zubariw, w dniu dzisiejszym przesłuchałem zatrzymanego:

Misiuhę Iwana s. Dmytra, urodzonego w 1924 roku we wsi Dąbrowa rejonu tłumackiego obwodu stanisławowskiego i zamieszkałego tamże, Ukraińca, ob[ywate]la ZSRS, b/p, ze słów nie karanego, wykształcenie 2 klasy, kawalera, przed zatrzymaniem działał w konspiracji.

O odpowiedzialności za fałszywe zeznania z art. 89 KK USRS zostałem uprzedzony.

(—) Misiuha

[...]

Pytanie: Przedstawcie szczegółowo, w jakich okolicznościach zostaliście zwerbowani do Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów?

Odpowiedź: W okresie okupacji niemieckiej mieszkałem we wsi Dąbrowa rejonu tłumackiego i pracowałem we własnym gospodarstwie, następnie w 1944 roku, gdy Niemcy zaczęli wycofywać się, zostałem przymusowo wcielony do dywizji SS „Galizien”, w której byłem mniej więcej przez dwa–trzy miesiące, odbywając szkolenie wojskowe. Potem, w tym samym roku, gdy front zbliżył się do miasta Lwowa, gdzie stacjonowała nasza dywizja, część z nas zdecydowała się na ucieczkę do domu. Wraz z nimi uciekłem i ja. W drodze powrotnej do domu, w pobliżu Chyrowa (miasteczko w obwodzie lwowskim) zostałem wcielony do bandy UPA i wciągnięty do sotni „Neczaja”, kureń „Ren”, w charakterze szeregowego strzelca, nadano mi pseudonim „Striła”.

Pytanie: Jaka konkretnie robotę wykonywaliście, będąc w sotni „Neczaja”?

Odpowiedź: Gdy latem 1944 roku zostałem wcielony do bandy UPA, najpierw odbyłem szkolenie wojskowe i otrzymałem jako broń rosyjski

винтовку, и, будучи с оружием в руках, совместно с сотней „Нечая” ходили по районам Львовской области и занимались арестами поляков, а потом их расстреливали, и в то же время проводили заготовку продуктов питания для УПА. За это же время восемь раз наша сотня „Нечая” участвовала в боях с войсками Красной Армии в районах Львовской, Дрогобычской и Станиславской областях. В этом же числе участвовал и я в составе сотни „Нечая”.

[...]

Вопрос: Какое Вы участие принимали в расстрелах поляков?

Ответ: Будучи в сотне „Нечая”, действуя в районах Львовской области, было всего расстреляно свыше двухсот поляков, в том числе детей и стариков. Мое непосредственное участие, как рядового стрелца, ходил по квартирам, арестовывал целые семьи поляков и проводил на расстрел, а там уже стреляли лица, которые являлись тюремщиками, еще будучи при Польше полицейские, и другие лица, которые имели зло на поляков.

Вопрос: По чьему заданию Вы проводили аресты поляков?

Ответ: Все задания для ареста поляков давал сам сотенный „Нечай” и по его разрешению я проводил аресты поляков.

[...]

Протокол допроса прерван в 17 часов 25 мин[ут].

С моих слов записан верно и мне вслух прочитан на понятном для меня языке:

(—) Мисюга

Допросили:

Ст[арший] оперуполномоч[енный] РО МГБ
Лейтенант (—) Зубарев

и

Пом[ощник] оперупол[номоченного] РО МГБ
(—) Кошевой

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 1020, арк. 267–276.

Оригінал, рукопис.

karabin. Z bronią w ręku, wraz z sotnią „Neczaja” chodziliśmy po rejonach obwodu lwowskiego, aresztowaliśmy Polaków i rozstrzelaliśmy ich; jednocześnie gromadziliśmy żywność dla UPA. W tym samym czasie nasza sotnia „Neczaja” osiem razy uczestniczyła w walkach z Armią Czerwoną w rejonach obwodów lwowskiego, drohobyckiego i stanisławowskiego. Wtedy także byłem w sotni „Neczaja”.

[...]

Pytanie: Jaki był Wasz udział w rozstrzeliwaniach Polaków?

Odpowiedź: Będąc w sotni „Neczaja”, działającej w rejonach obwodu lwowskiego, rozstrzelaliśmy ponad dwustu Polaków, w tym dzieci i starców. Mój bezpośredni udział, jako szeregowego strzelca [polegał na] chodzeniu po mieszkaniach, aresztowaniu całych rodzin Polaków i odstawianiu ich na rozstrzelanie. A rozstrzeliwali już ludzie, którzy jeszcze za czasów Polski byli dozorcami więziennymi i policjantami oraz inne osoby, które nienawidziły Polaków.

Pytanie: Na czyje polecenie przeprowadzaliście aresztowania Polaków?

Odpowiedź: Wszystkie polecenia w sprawie aresztowań Polaków dawał sotenny „Neczaj” osobiście. Przeprowadzałem aresztowania Polaków za jego zgodą.

[...]

Protokół przesłuchania został przerwany o godzinie 17 min[ut] 25.

[Protokół] z moich słów został spisany wiernie i odczytany mi w zrozumiałym języku:

(—) Misiuha

Przesłuchali:

St[arszy] oficer oper[acyjny] RO MGB

Lejtenant (—) Zubariew

oraz

Pom[ocnik] of[icera] oper[acyjnego] RO MGB

(—) Koszewoj

PA SBU, F. 13, spr. 1020, k. 267–276.

Oryginał, rękopis.

Витяг із протоколу допиту Івана Місюги
від 20 листопада 1946 р.

Протокол допроса
обвиняемого Мисюги Івана Дмитрієвича

20 ноября 1946 года

г. Станислав

Вопрос: На допросе 16 сентября 1946 года Вы показали, что в составе банды „Нечая” принимали участие в акциях против населения польской национальности в Львовской области. Расскажите более конкретно Ваше пребывание в УПА, и какая цель преследовалась тем, что банда „Нечая” уничтожала поляков.

Ответ: В сотне УПА „Нечая” я находился около восьми месяцев, т. е. примерно с апреля/мая 1944 г. по январь/февраль 1945 года. Первый период времени сотня находилась в лесах Дрогобычской области. Днем располагалась в лесу на отдых, а в ночное время передвигалась, мне кажется, в северо-западном направлении, так как спустя несколько дней мы достигли реки, которая называлась Сан. Продукты питания доставали в пути по населенным пунктам. Обыкновенно „Нечай” направлял в ближайший населенный пункт 30–40 человек своих людей с заданием достать продуктов питания или заказать обед на всю сотню. Посланные ходили по домам и заказывали приготовить обед на 5–10 человек, или же требовали дать хлеба, молока и других продуктов, после чего приносили к месту расположения сотни и раздавали собранное. В тех случаях, когда заказывали обед, сотня заходила в село, обедала, а затем уходила в лес. В районе реки Сан сотня стояла неделю. С личным составом в это время проводили занятия по войсковой подготовке. Потом сотня снялась и продолжительное время находилась в движении по территории Львовской области, арестовывали поляков, мужчин и женщин, и расстреливали в лесу. Притом, у арестованных часто забиралось имущество, главным образом то, что необходимо было для обеспечения личного состава сотни – одежду, обувь, продукты питания. Скот забирали и убивали на мясо. Мне лично приходилось ходить арестовывать и забирать имущество поляков 5–6 раз. Название населенных пунктов и населения я не знаю, так как в той местности мне приходилось бывать первый раз, поэтому не могу ориентировать следствие, в каком именно районе это происходило. Расстрелом поляков занимались специально выделенные люди

**Fragment protokołu przesłuchania Iwana Misiuhy
z 20 listopada 1946 r.**

Protokół przesłuchania
oskarżonego Misiuhy Iwana s. Dmytra

20 listopada 1946 r.

m. Stanisławów

Pytanie: Na przesłuchaniu 16 września 1946 roku zeznaliście, że będąc w bandzie „Neczaja” braliście udział w akcjach przeciwko ludności polskiej w obwodzie lwowskim. Opowiedzcie szczegółowo o Waszej obecności w UPA oraz do czego zmierzała banda „Neczaja” likwidując Polaków.

Odpowiedź: W sotni UPA „Neczaja” byłem około ośmiu miesięcy, tzn. mniej więcej od kwietnia/maja 1944 r. do stycznia/lutego 1945 roku. W pierwszym okresie sotnia znajdowała się w lasach obwodu drohobyckiego. W dzień rozkładała się w lesie na odpoczynek, a w nocy przemieszczała się chyba w kierunku północno-zachodnim, ponieważ po kilku dniach dotarliśmy do rzeki, która nazywała się San. Żywność zdobywaliśmy w miejscowościach po drodze. Zazwyczaj „Neczaj” wysyłał do najbliższej miejscowości 30–40 swoich ludzi z poleceniem zdobycia żywności lub zamówienia obiadu dla całej sotni. Posłańcy chodzili od domu do domu, zamawiając obiad na 5–10 osób lub żądali chleba, mleka i innej żywności, po czym przynosili w miejsce dyslokacji sotni i rozdawali. W wypadku gdy zamawiali obiad, sotnia wstępowała do wsi, jadła obiad i wracała do lasu. W okolicach rzeki San sotnia pozostawała przez tydzień. W tym czasie prowadzono z ludźmi szkolenie wojskowe. Potem sotnia wyruszyła w drogę i przez dłuższy czas działała na obszarze obwodu lwowskiego, aresztując Polaków, mężczyzn i kobiety, i rozstrzelując ich w lesie. Jednocześnie aresztowanym często zabierano mienie – głównie to, co było niezbędne dla zaopatrzenia ludzi z sotni – odzież, obuwie i żywność. Bydło zabierano na rzeź. Ja osobiście chodziłem aresztować Polaków 5–6 razy. Nazw miejscowości i mieszkańców nie znam, ponieważ byłem tam po raz pierwszy, a więc nie mogę podać śledztwu, w jakim dokładnie rejonie to się działo. Rozstrzeliwaniem Polaków zajmowali się specjalnie do tego celu wyznaczeni ludzie. Było to 6–7 ludzi, którzy za byłych polskich rządów siedzieli w więzieniach za działalność antypolską, o czym sami opowiadali. Z tej grupy pamiętam tylko pseudonimy dwóch osób – „Kłym” i „Łysyj”. Jak się nazywają i skąd pochodzą, nie wiem. Jeśli chodzi o akcje przeciwko ludności polskiej, w których brałem bezpośredni udział, to pamiętam jeden

для этой цели. Их было 6–7 человек, которые при бывшем польском правительстве находились в тюрьмах за антипольскую деятельность, о чем они сами рассказывали. Из этой группы лиц я помню по псевдонимам только двух человек „Клим” и „Лысый”. Как их фамилии и откуда они родом, мне неизвестно. При проведении акций в отношении польского населения, в которых я принимал непосредственное участие, помню один случай, когда рано утром, придя в населенный пункт с тем, чтобы взять несколько человек поляков, в одном из домов нам было оказано вооруженное сопротивление. Тогда, по распоряжению старшего в дом было брошено несколько гранат, в результате сопротивлявшийся поляк был убит, а жена его, находившаяся в другой комнате, осталась жива. Ее потом привели в лес и больше она не возвращалась. Имуущество убитого поляка тогда же было все изъято. Он работал, по-видимому, кузнецом, так как возле его дома стояла кузница. На поставленный вопрос в части того, какие цели преследовала сотня „Нечая” уничтожая польское население, я ответить затрудняюсь, так как „Нечай” никаких разъяснений на этот счет не давал. Однако, полагаю, что акции проводились на почве национальной вражды между поляками и украинцами.

Вопрос: Выше Вы показали, что первый раз находились в тех местах и никого не знаете. Каким образом Вы устанавливали поляков, не зная никого?

Ответ: В сотне „Нечая” много людей было с той местности, где проводились акции. Они и являлись проводниками. В тех случаях, когда никого не было в сотне из села, где мы проводили свои операции, старший заходил в дом, проверял документы и, если проверяющийся оказывался поляком, его забирали, а украинца заставляли идти показывать дома поляков. Таким образом, устанавливали лиц польской национальности.

[...]

Записано с моих слов верно и мне прочитано:

(—) Мисюга

Допросил:

Следователь

Лейтенант (—)

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 1020, арк. 277–284.

Оригінал, рукопис.

wypadek. Gdy wczesnym rankiem przyszlśmy do [jakiejś] miejscowości, żeby zabrać kilku Polaków, w jednym z domów napotkaliśmy zbrojny opór. Wtedy na polecenie starszego do budynku wrzucono kilka granatów, w wyniku czego stawiający opór Polak został zabity. Jego żona, znajdująca się w drugim pokoju, ocalała. Odprowadzili ją do lasu i ona już nie wróciła. Całe mienie zabitego Polaka zostało wtedy skonfiskowane. On był prawdopodobnie kowalem, bo koło jego domu znajdowała się kuźnia. Na część pytania dotyczącą celów, jakie miała sotnia „Neczaja” zabijając Polaków, trudno mi odpowiedzieć, ponieważ „Neczaj” nie udzielał w tej sprawie żadnych wyjaśnień. Sądzę jednak, że akcje były przeprowadzane na gruncie nienawiści narodowej między Polakami a Ukraińcami.

Pytanie: Zeznaliście wyżej, że przebywaliście w tych miejscach po raz pierwszy i że nikogo nie znacie. W jaki sposób, nie znając nikogo, ustaliliście Polaków?

Odpowiedź: W sotni „Neczaja” było wielu ludzi z tych miejscowości, w których przeprowadzaliśmy akcje. Właśnie oni byli naszymi przewodnikami. W wypadku, gdy w sotni nie było nikogo z miejscowości, w której przeprowadzaliśmy akcję, starszy wchodził do domu, sprawdzał dokumenty i, jeśli legitymowany okazał się Polakiem, zabierano go, a Ukraińca zmuszano, by szedł i wskazywał domy Polaków. W ten sposób ustalaliśmy osoby narodowości polskiej.

[...]

Z moich słów spisano wiernie i odczytano mi:

(—) Misiuha

Przesłuchał:

Śledczy

Lejtenant (—)

PA SBU, F. 13, spr. 1020, k. 277–284.

Oryginał, rękopis.

**Витяг із акту комісії з розслідування терористичних акцій
ОУН і УПА у Великомоствському районі від 9 квітня 1946 р.**

Акт

**О злодеяниях и зверствах украинско-немецких националистов
в В[елико]-Мостовском районе Львовской области**

гор. Великие Мосты

9 апреля 1946 года

Мы, комиссия в составе: Председателя – заведующего В-Мостовским районным отделом здравоохранения врача тов. ДЮЖЕГО, членов – Секретаря В-Мостовского РК КП(б)У тов. ГАЛЬЦА, председателя В-Мостовского районного совета депутатов трудящихся тов. ТЫМ, начальника В-Мостовского РО МГБ капитана тов. МИХАЙЛОВА, директора В-Мостовской средней школы тов. ПАЧАЙ, составили настоящий акт о злодеяниях и зверствах, совершенных украинско-немецкими националистами – бандитами ОУН-УПА, со времени освобождения В-Мостовского района Львовской области Красной Армией от немецких оккупантов.

Расследуя преступные действия украинско-немецких националистов в В-Мостовском районе со времени его освобождения Красной Армией – 18 июля 1944 года, комиссия установила, что украинско-немецкие националисты нанесли значительный ущерб народному хозяйству района и его жителям, совершив диверсии, поджоги, грабежи и террор над советскими гражданами.

Украинско-немецкие националисты систематически срывали проводимые мероприятия органами Советской власти по мобилизации молодежи призывного возраста в Красную Армию, выполнению государственных поставок, проведению выборов в Верховный Совет СССР методами запугивания населения, террора, диверсии и поджогов.

По В-Мостовскому району украинско-немецкие националисты с 18-го июля 1944 года до настоящего времени зверски замучили, повесили, физически уничтожили 374 человека мирных советских граждан и значительное число бойцов и офицеров Красной Армии.

[...]

Бандиты ОУН-УПА, преследуя лиц польской национальности, в мае месяце 1944 года сожгли польские села района: Станисливку, Завонье и хутор Вечерки, насчитывающие 200 дворов. Население

**Fragmety protokołu komisji badającej akty terroru OUN i UPA
w rejonie Mosty Wielkie z 9 kwietnia 1946 r.**

Akt

o zbrodniach i okrucieństwach nacjonalistów ukraińskich i niemieckich
w rejonie Mosty W[ielkie] obwodu lwowskiego

mias[to] Mosty Wielkie

9 kwietnia 1946 roku

My, komisja w składzie: Przewodniczący – kierownik Rejonowego Oddziału Ochrony Zdrowia w Mostach W[ielkich], lekarz tow. DUŻYJ, członkowie – sekretarz RK KP(b)U w Mostach W[ielkich], tow. HALC, przewodniczący Rejonowej Rady Deputowanych Pracujących w Mostach W[ielkich], tow. TYM, naczelnik RO MGB w Mostach W[ielkich], kapitan tow. MICHAJŁOW oraz dyrektor szkoły średniej w Mostach W[ielkich], tow. PACZAJ, sporządziliśmy niniejszy akt o zbrodniach i okrucieństwach, dokonanych przez ukraińsko-niemieckich nacjonalistów – bandytów OUN-UPA, po wyzwoleniu rejonu Mosty W[ielkie] od niemieckich okupantów przez Armię Czerwoną.

Badając czyny przestępcze ukraińsko-niemieckich nacjonalistów w rejonie Mosty W[ielkie] od czasu jego wyzwolenia przez Armię Czerwoną – 18 lipca 1944 roku, komisja ustaliła, że ukraińsko-niemieccy nacjonaści wyrządzili poważne szkody gospodarce narodowej rejonu oraz jego mieszkańcom, dokonując dywersji, podpaleń, rabunku i [stosując] terror wobec obywateli sowieckich.

Ukraińsko-niemieccy nacjonaści metodami zastraszenia ludności, terroru, dywersji i podpaleń systematycznie niweczyli prowadzone przez organa sowieckie działania dotyczące mobilizacji młodzieży w wieku poborowym do Armii Czerwonej, wykonania dostaw dla państwa i przeprowadzenia wyborów do Rady Najwyższej ZSRS.

W rejonie Mosty W[ielkie] ukraińsko-niemieccy nacjonaści od 18 lipca 1944 roku do dnia dzisiejszego w bestialski sposób zamęczyli, powiesili i zlikwidowali fizycznie 374 ludzi – cywilnych obywateli sowieckich oraz poważną liczbę żołnierzy i oficerów Armii Czerwonej.

[...]

Bandyci z OUN-UPA, prześladując osoby narodowości polskiej, w maju 1944 roku spalili w rejonie polskie wsie: Stanisłówkę, Zawonie oraz chutor Wieczorki, liczące [łącznie] 200 gospodarstw. Ludność narodowości

этих сел польской национальности в значительной степени было уничтожено и зверски замучено, частично скрылось от преследования бандитов бегством в Польшу и города Советского Союза.

[...]

Пред[седатель] комиссии:

Заведующий В-Мостовским райздравотделом
врач

ДЮЖИЙ

Члены:

Секретарь В-Мостовского [Р]К КП(б)У

ГАЛЬЦ

Пред[седатель] В-Мостовск[ого] райсовета
депутатов трудящихся

ТЫМ

Нач[альник] В-Мостовского РО МГБ, капитан

МИХАЙЛОВ

Директор В-Мостовской средней школы

ПАЧАЙ

ДА СБУ, Ф. 71, оп. 9, спр. 29, т. 5, арк. 33, 35.

Копія, машинопис.

polskiej tych wsi została w większości zlikwidowana i w bestialski sposób zamęczona, a część schroniła się, uciekając przed prześladowaniami bandytów do Polski i do miast Związku Sowieckiego.

[...]

Przewodniczący komisji:

Kierownik Rej[onowego] Oddziału Zdr[owia]
w Mostach W[ielkich], lekarz

DUŻYJ

Członkowie:

Sekretarz [R]K KP(b)U w Mostach W[ielkich]

HALC

Przew[odniczący] Rej[onowej] Rady Deputowanych Pracujących
w Mostach W[ielkich]

TYM

Nacz[elnik] RO MGB w Mostach W[ielkich], kapitan

MICHAJŁOW

Dyrektor szkoły średniej w Mostach Wielkich

PACZAJ

PA SBU, F. 71, op. 9, spr. 29, t. 5, k. 33, 35.

Kopia, maszynopis.

Протокол допиту Яна Високінського від 17 серпня 1946 р.

№ справи 10/46

ПРОТОКОЛ

допиту ^апідозрюваного^{-а} обвинуваченого
Тщянка, 17 серпня 1946 р.

Слідчий офіцер Повітового управління Громадської безпеки у Тщянці Бернад Войцеховський

допитав нижчезазначеного як підозрілого – обвинуваченого у вчиненні злочину за ст. І. 4. (І) 1а. 9. П.225 КК § І. 263 КК § 3.

який після роз'яснення, який злочин йому інкримінується, а також після роз'яснення його права на відмову від відповідей на запитання, які йому задаватимуться, показав таке:

Прізвище та ім'я	Високінський Ян Васильович ¹
Дата народження	11.2.1904 р.
Імена батьків	Василь і Анна
Місце проживання	Ставіни Мислібужського повіту
Місце народження	Матків Турківського повіту Львівського воєводства
Громадянство	польське
Віросповідання	римо-католик
Робота	селянин
Освіта	4 класи початкової школи
Сімейний стан	одружений (4 дітей)
Майновий стан	6 га землі з будівлями
Військова служба	не служив
Відзнаки і ордени	не має
Попередня судимість	нібито не судимий

(—) Високінський Ян

Запитання: Чи зізнається обвинувачений, що належав до української банди (бандерівці)?

Відповідь: Так, ^бзізнаюся,^{-б} що належав до української банди бандерівців.

Запитання: Чи зізнається обвинувачений, що збирав у місцевого населення контингент для банди?

Protokół przesłuchania Jana Wysokińskiego z 17 sierpnia 1946 r.

Nr akt 10/46

PROTOKÓŁ
 przesłuchania ^apodejrzanego^a oskarżonego
 Trzcianka, dnia 17 sierpnia 1946 r.

Oficer śledczy Pow[iatowego] Urzędu **Bezpieczeństwa Publicznego**
 w Trzciance Bernard Wojciechowski

przesłuchał niżej wymienionego w charakterze podejrzanego –
 oskarżonego o popełnienie przestępstwa z art. I. 4 (I) 1a. 9.II.225 kk § I.
 263 kk § 3,

który po wyjaśnieniu, jakie przestępstwo jest mu zarzucone, oraz
 po pouczeniu go o prawie odmowy odpowiedzi na zadawane mu pyta-
 nia – zeznał co następuje:

Imię i nazwisko	Jan Wysokiński ¹ s. Bazyl[ego]
Data urodzenia	11.2.1904 r.
Imiona rodziców	Bazyli, Anna
Miejsce zamieszkania	Stawiny [?], pow. Myślibórz
Miejsce urodzenia	Matków, pow. Turka, woj. lwowskie
Obywatelstwo	polskie
Wyznanie	rym[sko]kat[olickie]
Zajęcie	rolnik
Wykształcenie	4 kl[asy] szkoły powszechnej
Stan rodzinny	żonaty (4 dzieci)
Stan majątkowy	6 ha ziemi z zabudowaniem
Służba wojskowa	nie służył
Odznaczenia i ordery	nie posiada
Poprzednia karalność	rzekomo nie karany

(—) Wysokiński Jan

Pytanie: Czy przyznaje się oskarżony, że należał do bandy ukraińskiej
 (banderowców)?

Odpowiedź: Tak, ^bprzyznaję się, ^b że należałem do bandy ukraińskiej
 banderowców.

Pytanie: Czy oskarżony przyznaje się, że zbierał konty[n]gent dla ban-
 dy od miejscowej ludności?

Відповідь: Так, ^бзізнаюся, ^б що збирав у місцевого населення для банди контингент у вигляді зерна, картоплі, муки і грошей.

Запитання: Чи зізнається обвинувачений, що брав активну участь у нападі в населеному пункті Висоцьке Турківського повіту Львівського воєводства?

Відповідь: У цьому не зізнаюся.

Запитання: Чи зізнається обвинувачений, що вбив дружину і дитину Височанського Адольфа?

Відповідь: У цьому також не зізнаюся.

Запитання: Чи зізнається обвинувачений у спричиненні побиття Матковського Міхала у населеному пункті Матків Турківського повіту?

Відповідь: У побитті Матковського Міхала не зізнаюся, ані до цього не спричинився.

Запитання: Чи обвинувачений був присутній, коли було побито Матковського Міхала?

Відповідь: Коли били Матковського Міхала, я також був присутній. Його били бандити, яких я не знав.

Запитання: Чи зізнається обвинувачений, що забрав рушницю з дому у Комарницького Яна?

Відповідь: У цьому не зізнаюся.

Запитання: Чи зізнається, що у 1945 році Вами були сказані слова: „Я загину, Україна мусить бути”?

Відповідь: Не пригадую собі цього.

Запитання: Чи зізнається обвинувачений у відбиранні корів і свиней у Содзанського Міколая?

Відповідь: Я був там присутнім, коли забирали коров і свиней, але я цього не забирав, забрав це командир банди Кірілов.

Запитання: Чи зізнається обвинувачений, що на чолі банди їхав з Кіріловим до Івашківця, де було вчинено вбивство і пограбування у Височанського Адольфа?

Відповідь: Так, зізнаюся, їхав, це було у вересні 1944 р. Я не їхав на чолі банди, а у строю, як інші.

Запитання: Коли обвинувачений повертався назад з бандою?

Відповідь: Повертався я на другий день, але ця банда тієї ночі поїхала далі, а я залишився в Івашківцях. Коли на другий день поверталися назад, я приєднався їй поїхав з ними.

Запитання: З ким обвинувачений залишився тієї ночі в Івашківцях?

Відповідь: Тієї ночі я залишився з командиром банди Кіріловим і Яворським та трьома незнайомими членами банди.

Odpowiedź: Tak, ^bprzysnąję się, ^b że zbierałem konty[n]gent dla bandy od miejscowej ludności w postaci zboża, kartofli, mąki i pieniędzy.

Pytanie: Czy oskarżony przysnąję się, że brał czynny udział w napa-dzie w miejscowości Wysocko pow. Turka woj. lwowskie?

Odpowiedź: Do tego się nie przysnąję.

Pytanie: Czy oskarżony przysnąję się, że zamordował żonę i dziecko Wysoczańskiego Adolfa?

Odpowiedź: Do tego również się nie przysnąję.

Pytanie: Czy oskarżony przysnąję się do spowodowania pobicia Matkowskiego Michała w miejscowości Matków pow. Turka?

Odpowiedź: Do pobicia Matkowskiego Michała się nie przysnąję ani tego nie spowodowałem.

Pytanie: Czy oskarżony był obecny, kiedy został zbity Matkowski Michał?

Odpowiedź: Kiedy bili Matkowskiego Michała, ja także byłem obecny; bili go bandyci, których ja nie znałem.

Pytanie: Czy oskarżony przysnąję się, że zabrał karabin z domu Komarnickiego Jana?

Odpowiedź: Do tego się nie przysnąję.

Pytanie: Czy przysnąjecie się do wypowiedzianych przez Was słów w roku 1945: „Ja zginę, Ukraina musi być”?

Odpowiedź: Tego sobie nie przypominam.

Pytanie: Czy przysnąję się oskarżony do zabrania krów [i] świń u So-dzańskiego Mikołaja?

Odpowiedź: Byłem przy tym obecny, kiedy zabierano krowy i świnię, lecz ja tego nie zbierałem, zabrał to dowódca bandy Kiriłow.

Pytanie: Czy oskarżony przysnąję się, że jechał na czele bandy z Kiri-łowem do Iwaszkowic, gdzie był popełniony mord i rabunek u Wysoczań-skiego Adolfa?

Odpowiedź: Tak, przysnąję się, jechałem. Było to w miesiącu wrześniu 1944 r.; nie jechałem na czele bandy, tylko w szeregach jak inni.

Pytanie: Kiedy oskarżony wracał z powrotem z bandą?

Odpowiedź: Wracałem na drugi dzień, lecz banda ta w nocy tej poje-chała dalej, a ja zostałem się w Iwaszkowcach. Kiedy na drugi dzień wra-cali z powrotem, ja dołączyłem [i] pojechałem z nimi.

Pytanie: Z kim oskarżony został tej nocy w Iwaszkowcach?

Odpowiedź: W nocy tej zostałem z dowódcą bandy Kiriłowem i Jawor-skim i 3-ma nieznanymi mi członkami bandy.

Pytanie: Czy oskarżony przysnąję się do zamordowania Turzańskiego Ludwika?

Odpowiedź: [Na ten temat] nic mi nie wiadomo.

Запитання: Чи обвинувачений зізнається у вбивстві Тужанського Людвіка?

Відповідь: [Про це] мені нічого не відомо.

Запитання: Чи обвинувачений зізнається, що намагався підкупити співробітника УБ сумою 20 000 злотих?

Відповідь: Так, ^бзізнаюся, що під час слідства хотів підкупити ^бспівробітника УБ сумою 20 000 злотих.

Запитання: Чи обвинувачений має ще щось сказати у цій справі?

Відповідь: У цій справі не можу вже нічого сказати.

Протокол записаний згідно з моїми зізнаннями, мені прочитаний і мною власноручно підписаний:

(—) Високінський Ян

Допитав:

(—) Б. Войцеховський

^вПротокол

Допиту обвинуваченого Високінського Яна від 9 березня 1947 р., проведеного слідчим офіцером Рай[онної] вій[ськової] прок[уратури] у Познані підпоручником Калюбою Яном в присутності начальника в'язниці Візи Й. у Велюню над річкою Нотець.

Зізнаюся, ^бщо був в українській банді (бандерівців) у період ^бз кінця серпня до кінця вересня 1944 р. ^бУ банді я був заступником командира банди ^б– Кірилова². Районним командиром банди був Ян Андрийчин з Красного. В період мого перебування у банді я збирав продовольство для банди, виконуючи накази Кірилова ^бдавав розпорядження, щоб населення з Маткова з'являлося в банду на роботи, погрожуючи людям смертю у разі їхньої неявки. Зізнаюся у всіх інкримінованих мені злочинах, крім участі у вбивствах, ^бу яких не зізнаюся взагалі. Зізнаюся, що у моїй присутності, ^бяк керівника групи, [відбувалися] побиття і знущання над поляками. ^бТакі накази я отримував від Кірил[ова] й мусив їх виконати. ^бЗізнаюся, що грабував на користь банди господарства, грабував худобу, коней. Ці факти були наведені у показаннях, які я дав раніше. Перебуваючи в банді, я мав зброю – гвинтівку, а також носив псевдонім „Рудий”. У період, коли я був членом банди ^бу нашому районі не було ніякої влади. Після приходу росіян, у вересні 1944 р., я вийшов з банди і поступив на службу в НКХБ³ в районі Бориня Дрогобицького пов[іт]у]. В організації банди вже з 1943 року не зізнаюся.

Pytanie: Czy oskarżony przyznaje się, że próbował przekupić funkcjonariusza U.B. za sumę 20 000 złotych?

Odpowiedź: ^bTak, przyznaje się, że chciałem przekupić^b w toku śledztwa funkcjonariusza U.B. za sumę 20 000 złotych.

Pytanie: Czy oskarżony ma jeszcze coś do powiedzenia w tej sprawie?

Odpowiedź: W tej sprawie nie mam już nic do powiedzenia.

Protokół został zgodnie z moimi zeznaniami spisany, przeczytany mi i przeze mnie własnoręcznie podpisany:

(—) Wysokiński Jan

Przesłuchał:

(—) B. Wojciechowski

^cProtokół

Przesłuchania oskarżonego Wysokińskiego Jana złożonego w dniu 9 marca 1947 r. przed oficerem śledczym Woj[skowej] Prok[uratury] Rej[onowej] w Poznaniu ppor. Kalubą Janem w obecności naczelnika więzienia Wizy J. w Wieluniu n. Notecią.

Przyznaję się, ^bże byłem w bandzie ukraińskiej (banderowców) w czasie^b od końca sierpnia do końca września 1944 r. ^bW bandzie byłem zastępcą dowódcy bandy^b – Kiryłowa². Rejonowym dowódcą bandy był Jan Andryjczyn z Krasnego. W czasie mego pobytu w bandzie zbierałem żywność dla bandy, ^bwydawałem polecenia ludziom z Matkowa, by stawiali się do bandy – do pracy, grożąc im śmiercią w razie ich niestawienia się^b – stosując się do rozkazów Kiryłowa. ^bPrzyznaję się do wszystkich zarzucanych mi przestępstw poza braniem udziału w morderstwach,^b do których w ogóle się nie przyznaję. Przyznaję się, że w mojej obecności ^bjako dowódcy grup, byłem świadkiem bicia i znęcania się nad Polakami.^b Rozkaz taki otrzymywałem od Kirył[owa], który miałem wykonać. ^bPrzyznaję się do rabunku gospodarstw, rabunku bydła, koni na rzecz bandy, które to fakty zostały zapodane już w poprzednio złożonych przeze mnie zeznaniach. Będąc w bandzie, posiadałem broń – karabin oraz nosiłem pseudonim „Rudy”. W czasie, kiedy należałem do bandy,^b na terenach naszych nie było żadnej władzy. Po przyjsciu Rosjan we IX 1944 r. z bandy wystąpiłem i wstąpiłem do służby w N.K.H.D.³ w rejonie Boryni pow. Drohobycz. Do organizowania bandy już od roku 1943 nie przyznaję się.

Zeznanie powyższe złożyłem bez żadnego wymuszania ze strony przesłuchującego i jako zgodne z prawdą po odczytaniu podpisuję.

Вищенаведені зізнання дав без будь-якого примусу з боку того, хто допитував і як такі, що відповідають правді, після прочитання підписую.

Допитав:
Ян Калюба

Дав показання:
Високінський Ян^в

ІНП, СОТц. 14, арк. 107–108.

Оригінал, машинопис на бланку.

На кожній сторінці підпис Я. Високінського.

Примітки

- ^{а-а} Перекреслено.
- ^{б-б} Підкреслено від руки.
- ^{в-в} Текст написаний від руки.

¹ Високінський Ян (1904 р. н.), 28 серпня 1947 засуджений Окружним судом у Тщянци до довічного ув'язнення; звільнений 1 грудня 1956.

² Вище: *Кірілов*.

³ Повинно бути: НКДБ.

Przesłuchał:
(—) Jan Kaluba

Zeznał:
(—) Wysokiński Jan^c

IPN, SOTrz. 14, k. 107–108.

Oryginał, maszynopis na formularzu.

Każda strona dokumentu podpisana przez J. Wysokińskiego.

Przypisy

- ^{a- -a} Przekreślono.
- ^{b- -b} Podkreślono odręcznie.
- ^{c- -c} Tekst napisany odręcznie.

¹ Wysokiński Jan (ur. 1904), skazany przez Sąd Okręgowy w Trzciance 28 sierpnia 1947 na dożywotnie pozbawienie wolności; zwolniony 1 grudnia 1956.

² Wyżej: *Kiriłow*.

³ Winno być: NKGB.

**Спеціальне повідомлення начальника РВ НКДБ в Теревовлі
начальникові УНКДБ Тернопільської області від 5 вересня 1944 р.**

Сов. секретно

Нач[альнику] УНКГБ Тернопольской области
Подполковнику госбезопасности
Тов. МАЙСТРУК¹

гор. Чертков

Спецсообщение

В ночь с 3 на 4 сентября с.г. в селе Залавье Трёмбовлянского² р[а-йо]на Тернопольской области убито 4 человека сельского ^а-актива^а, из них:

– заместителя председателя с/совета ПИДГАЕЦКОГО Франко Михайловича, 1893 года рождения, уроженец и житель села Залавье Трёмбовлянского р[а-йо]на, поляк, гр[аждани]н СССР, ^б-из крестьян^б, крестьянин;

– пред[седатель] сельпо МИХАЙСКИЙ Франко Петрович, 1898 года рождения, уроженец и житель села Залавье Трёмбовлянского р[а-йо]на, поляк, гр[аждани]н СССР, ^б-из крестьян^б, крестьянин;

– активист села ОЛЕКСИВ Иосиф Максимович, 1893 года рождения, уроженец и житель с. Залавье Трёмбовлянского р[а-йо]на, поляк, гр[аждани]н СССР, из крестьян, крестьянин;

– и ЗИГМОНТ Иван Кастерович, 1897 г[ода] рождения, уроженец и житель села Залавье, поляк, гр[аждани]н СССР, из крестьян, крестьянин.

При выезде на место происшествия оперработников РО НКГБ через агентуру и жителей установлено:

а) Что в 22 часа 3 сентября с.г. с южной стороны села в центр явилась группа бандитов 8–10 человек, вооруженные автоматами, пистолетами и одним ручным пулеметом (немецким), одетые в военную форму Красной Армии (в форму „офицеров” и „красноармейцев”).

б) Подойдя к дому гр[аждани]на ОЛЕКСИВ, приказали последнему следовать за ними, отрекомендовали себя работниками РО НКВД.

в) Вместе с гр[аждани]ном ОЛЕКСИВ зашли во двор к председателю сельпо МИХАЙСКОМУ и через ОЛЕКСИВ вызвали послед-

**Meldunek specjalny naczelnika RO NKGB w Trembowli
dla naczelnika UNKGB obwodu tarnopolskiego z 5 września 1944 r.**

Ściś[le] tajne

Nacz[elnik] UNKGB obwodu tarnopolskiego
Podpułkownik bezpieczeństwa państw[owego]
Tow. MAJSTRUK¹

mias[to] Czortków

Meldunek spec[jalny]

W nocy z 3 na 4 września br. we wsi Załawie r[ejo]nu trembowelskiego obwodu tarnopolskiego zabito 4 osoby z wiejskiego ^aaktywu^a, wśród nich:

– zastępca przewodniczącego *S[iel]sowietu* PODHAJECKI Franciszek s. Michała, urodzony w 1893 roku we wsi Załawie r[ejo]nu trembowelskiego i zamieszkały tamże, Polak, ob[ywate]l ZSRS, ^b-z chłopów,^b chłop;

– przew[odniczący] wiejs[kiego] z[wiązku] s[pożywców] MICHAJSKI Franciszek s. Piotra, urodzony w 1898 roku we wsi Załawie r[ejo]nu trembowelskiego i zamieszkały tamże, Polak, ob[ywate]l ZSRS, ^b-z chłopów,^b chłop;

– wiejski aktywista OŁEKSIW Józef s. Maksyma, urodzony w 1893 roku we wsi Załawie r[ejo]nu trembowelskiego i zamieszkały tamże, Polak, ob[ywate]l ZSRS, z chłopów, chłop;

– oraz ZIGMONT Jan s. Kaspra, urodzony w 1897 r. we wsi Załawie i zamieszkały tamże, Polak, ob[ywate]l ZSRS, z chłopów, chłop;

Podczas wyjazdu na miejsce wydarzenia pracowników oper[acyjnych] RO NKGB ustalono przez agenturę i mieszkańców, że:

a) 3 września br. o godzinie 22 od strony południowej przybyła do centrum wsi grupa bandytów [licząca] 8–10 ludzi uzbrojonych w automaty, pistolety i jeden ręczny karabin maszynowy (niemiecki) oraz ubranych w mundury wojskowe Armii Czerwonej (mundury „oficerów” i „czerwonoarmistów”).

b) Zbliżywszy się do domu ob[ywate]la OŁEKSIWA, przedstawili mu się jako pracownicy RO NKWD i kazali iść ze sobą.

c) Razem z ob[ywate]lem OŁEKSIWEM weszli na podwórze przewodniczącego wiejs[kiego] z[wiązku] s[pożywców] MICHAJSKIEGO i wywołali go przez OŁEKSIWA. Obu odstawili do budynku *S[iel]sowietu* i przystąpili do przesłuchania i tortur.

него. Обоих доставили в здание с/совета и приступили к допросу и пыткам.

Другая часть бандитов явилась в квартиру пред[седателя] сельсовета СКОМОРОВСКОМУ, отрекомендовали ^в-также^в себя работниками РО НКВД и потребовали пред[седателя] с/совета. Но, так как последнего не было дома, ^г-захватили^г отца пред[седателя] с/совета с собой, при помощи которого разыскали и вызвали в с/совет зам[естителя] председателя с/совета ПИДГАЕЦКОГО, а также через отца председателя с/совета вызвали гр[аждани]на ЗИГМОНТ.

г) После допроса и пыток всех четырех во дворе сельсовета расстреляли.

После чего банда скрылась в неизвестном направлении.

РО НКГБ совместно с РО НКВД приняты меры розыска банды.

^в-За^в Нач[альник] Трёмбовлянского РО НКГБ
Капитан госбезопасности
^г-(—)^г ТОРУБАРА

Пом[ощник] оперуполномоченного РО НКГБ
Лейтенант госбезопасности
-(—) ШИРЯЕВ

„д-5-д” сентября [19]44 г.

№ 192

Трёмбовля

ДА СБУ, Ф. 73, оп. 1, спр. 58, арк. 6, 6 зв.

Оригінал, машинопис.

На документі резолюція: т. Коцербубо³. Сообщить в Киев. Потребовать от ГО РО отчет об исполнении нашей директивы о борьбе с диверсией и террором. 9.9.44 г. Підпис нерозбірливий.

Примітки

а-а Виправлено від руки з: *апарата*.

б-б Закреслено від руки.

в-в Дописано від руки.

г-г Виправлено від руки.

г-г Замість Торубари розписався його заступник, підпис нерозбірливий.

д-д Вписано від руки.

¹ Майстрок Володимир (1903 р. н.), в 1943–1944 заступник начальника УНКВС-УНКДБ УРСР Ворошиловградської обл., з травня до жовтня 1944 заступник началь-

Druga część bandy zjawiała się w mieszkaniu przewodniczącego *sielsowietu* SKOMOROWSKIEGO, ^crównież^c przedstawili się jako pracownicy RO NKWD i chcieli widzieć się z przewodniczącym *S[iel]sowietu*. Ponieważ nie było go w domu, ^dzabrali^d ze sobą jego ojca, przy którego pomocy odszukali i wezwali do *S[iel]sowietu* zast[ępcę] przewodniczącego *S[iel]sowietu* PODHAJECKIEGO. Również przez ojca przewodniczącego *S[iel]sowietu* wezwali obywatela ZIGMONTA.

d) Po przesłuchaniu i torturach całą czwórkę rozstrzelano na podwórze *Sielsowietu*.

Następnie banda udała się w nieznanym kierunku.

RO NKGB wspólnie z RO NKWD przedsięwzięły środki w celu odśledzenia bandy.

^cZa^c Nacz[elnika] Trembowelskiego RO NKGB
Kapitan bezpieczeństwa państw[owego]
^e(—)^e TORUBARA

Pom[ocnik] oficera oper[acyjnego] RO NKGB
Lejtenant bezpieczeństwa państw[owego]
(—) SZYRIAJEW

„f-5-f” września [19]44 r.

Nr 192

Trembowla

PA SBU, F. 73, op. 1, spr. 58, k. 6–6 a.

Oryginał, maszynopis.

Na dokumencie dekretacja: t. Kocierubo². Poinformujecie Kijów. Zażądać od GO RO sprawozdania o wykonaniu naszej dyrektywy dotyczącej walki z dywersją i terrorem. 9.9.44 r. i nieczytelny podpis.

Przypisy

- a -a Poprawiono odręcznie z: *aparatu*.
- b -b Skreślono odręcznie.
- c -c Dopisano odręcznie.
- d -d Poprawiono odręcznie.
- e -e Zamiast Torubary podpisał jego zastępcę, podpis nieczytelny.
- f -f Wpisano odręcznie.

¹ Majstruk Władimir (ur. 1903), w l. 1943–1944 zca naczelnika UNKWD-UNKGB USRS obw. woroszyłowgradzkiego, od maja do października 1944 zca naczelnika i naczelnik UNKGB USRS obw. tarnopolskiego, w l. 1944–1948 naczelnik UNKGB-UMGB USRS

ника і начальник УНКДБ УРСР Тернопільської обл., в 1944–1948 начальник УНКДБ-УМДБ УРСР Дрогобицької обл., в 1948–1952 начальник УМДБ УРСР Львівської обл. (полк. держбезпеки – 1944).

² Так у тексті, правильно: Тербовлянського (до 1939 р. Терембовля).

³ Коцерубо Михайло (1905 р. н.), майор держбезпеки; в 1944–1945 в. о. начальника 2 Відділу УНКДБ УРСР Тернопільської області, в 1945–1950 в. о. начальника, згодом начальник 2 Відділу УНКДБ-УМДБ УРСР Вінницької області (підполковник держбезпеки – 1946).

obw. drohobyckiego, w l. 1948–1952 naczelnik UMGB USRS obw. lwowskiego (płk bezp. państw. – 1944).

² Kocierubo Michał (ur. 1905), mjr bezp. państw.; w l. 1944–1945 p. o. naczelnika 2 Oddz. UNKGB USRS obwodu tarnopolskiego, w l. 1945–1950 p. o. naczelnika, potem naczelnik 2 Oddz. UNKGB-UMGB USRS obwodu winnickiego (ppłk bezp. państw. – 1946).

**Спеціальне повідомлення начальника Скала-Подільського
РВ НКДБ начальникові УНКДБ Тернопільської області
від 20 вересня 1944 р.**

Сов. секретно

Начальнику УНКГБ по Тарнопольск[ой] обл[асти]
Подполковнику госбезопасности
Тов. Майструку

г. Чертков

Спецсообщение

19 сентября 1944 г. примерно в 20 ч. в село Жилинцы со стороны с. Пилатковцы въехала на 4 подводах банда в количестве около 40 человек, вооруженная автоматами разных систем, пулеметами и винтовками разных систем, а также гранатами, одетая в форму рядового и офицерского состава Красной Армии.

Банда подъехала к дому Жолинского Михаила Петровича, в котором кроме Жолинского М. П. находились: жена Жолинская Мария Игнатьевна, сын Жолинский Адам Михайлович и сын Жолинский Франк Михайлович (все по национальности поляки).

Банда обстреляла и забросала дом гранатами, а затем подожгла его. Во время обстрела из дома выбежал в сушарню Жолинский Адам Михайлович, 1921 года рождения, уроженец и житель с. Жилинцы нашего района, поляк, который не получил ни одной раны.

Во время нападения убиты:

1. Жолинская Мария Игнатьевна, 1886 года рождения, уроженец и житель с. Жилинцы, полячка.

2. Жолинский Франк Михайлович, 1932 года рождения, уроженец и житель с. Жилинцы, поляк.

и ранен Жолинский Михаил Петрович, 1884 года рождения, уроженец и житель с. Жилинцы, поляк, который находится в Борщеве в госпитале.

Банда пробыла в деревне около 6 часов и уехала по направлению к селу Пилатковцы нашего района.

Жолинский Адам Михайлович опознал среди банды жителей с. Жилинцы: Пастернак Михаил Петрович (ветврач) и Сафьянюк Григорий Петрович (зам[еститель] председателя Жилинского с/совета), которые нами арестованы и по ним ведется следствие в целях установления других участников банды.

**Meldunek specjalny naczelnika RO NKGB w Skale
dla naczelnika UNKGB obwodu tarnopolskiego
z 20 września 1944 r.**

Ściś[le] tajne

Naczelnik UNKGB obw[odu] tarnopols[kiego]
Podpułkownik bezpieczeństwa państw[owego]
Tow. Majstruk

m. Czortków

Meldunek spec[jalny]

Dnia 19 września 1944 r. około g[odziny] 20 do wsi Zieleńce od strony w[si] Piłatkowce wjechała na 4 podwodach banda licząca 40 ludzi. [Bandydzi byli] uzbrojeni w automaty różnych systemów, karabiny maszynowe i karabiny różnych systemów oraz w granaty i ubrani w mundury szeregowców i oficerów Armii Czerwonej.

Banda podjechała pod dom Żolińskiego Michała s. Piotra. Poza Żolińskim M. P. w domu znajdowali się: żona Żolińska Maria c. Ignacego, syn Żoliński Adam s. Michała oraz syn Żoliński Franciszek s. Michała (wszyscy narodowości polskiej).

Banda ostrzelała i obrzuciła dom granatami, następnie podpaliła go. Podczas ostrzału z domu do suszarni wybiegł Żoliński Adam s. Michała, urodzony w 1921 roku we w[si] Zieleńce naszego rejonu i zamieszkały tamże, Polak, który nie odniósł żadnej rany.

Podczas napadu zostali zbici:

1. Żolińska Maria c. Ignacego, urodzona w 1886 roku we wsi Zieleńce i zamieszkała tamże, Polka.

2. Żoliński Franciszek s. Michała, urodzony w 1932 roku we wsi Zieleńce i zamieszkały tamże, Polak,

oraz ranny został Żoliński Michał s. Piotra, urodzony w 1884 roku we wsi Zieleńce i zamieszkały tamże, Polak, który przebywa w Borszczowie w szpitalu.

Banda pozostała we wsi około 6 godzin i odjechała w kierunku wsi Piłatkowce naszego rejonu.

Żoliński Adam s. Michała rozpoznał wśród bandytów mieszkańców wsi Zieleńce: Pasternaka Mychajła s. Petra (weterynarza) i Safjaniuka Hryhorija s. Petra (zast[ępcę] przewodniczącego *S[iel]sowietu* w Zieleńcach), których aresztowaliśmy, i prowadzimy śledztwo w ich sprawie w celu ustalenia innych członków bandy.

О результатах следствия сообщим дополнительно.

Начальник Скала-Подольского РО НКГБ
Ст[арший] лейтенант госбезопасности
(—) Величко

№ 108
20/IX-44 г.

*ДА СБУ, Ф. 73, оп. 1, спр. 58 (1944), арк. 79.
Оригінал, рукопис.*

O wynikach śledztwa poinformujemy dodatkowo.

Naczelnik RO NKGB w Skale
St[arszy] lejtenant bezpieczeństwa państw[owego]
(—) Wieliczko

Nr 108
20/IX-44 r.

*PA SBU, F. 73. op. 1, spr. 58 (1944), k. 79.
Oryginał, rękopis.*

**Повідомлення начальника Скала-Подільського РВ НКДБ
начальникові УНКДБ Тернопільської області від 20 вересня 1944 р.**

Сообщение
УНКГБ по Тернопольской области

Полковнику государственной безопасности
Т. Майструк

В ночь с 19 на 20 сентября 1944 года в селе Подфилиповцы¹ банда вырезала две семьи польской национальности и сожгла их строения.

В эту же ночь банда до 15 человек в с. Жилинцы сожгла дом польской семьи. В живых остался только один старик, остальные погибли.

20 сентября в 8 ч. утра бандиты убили бойца истребительного батальона ^аПсекурского^{-а}, проживавшего в селе Цигане², жителя того же села поляка ^аГржанского^{-а} Ивана Степановича, 51 года. В этом же селе бандиты ранили бойца Красной Армии Николаева, который помещен на излечение в Борщев в госпиталь.

Нач[альник] Скала-Подольского РО НКГБ
Ст[арший] лейтенант госбезопасн[ости]
Величко

Сообщение передал: Величко

Принял:

Опер[ативный] дежурный по УНКГБ
Ст[арший] лейтенант госбезопасн[ости]
(—) Филиппов

[...]

ДА СБУ, Ф. 73, оп. 1, спр. 58 (1944), арк. 77.

Оригінал, рукопис.

На документі приписка: Помещено в очер[едную] записку. 22/IX-44 та нерозбірливий підпис.

Примітки

^{а-а} Підкреслено від руки.

¹ Так у тексті; правильно: Підпилипка, нині – Підпилип'я.

² Так у тексті; правильно: Цигани, перейменоване на с. Рудка.

**Meldunek naczelnika RO NKGB w Skale dla naczelnika UNKGB
obwodu tarnopolskiego z 20 września 1944 r.**

Meldunek
UNKGB obwodu tarnopolskiego

Pułkownik bezpieczeństwa państwowego
T. Majstruk

Nocą z 19 na 20 września 1944 roku we wsi Podfilipie banda wyrznęła dwie rodziny narodowości polskiej oraz spaliła ich budynki.

Tej samej nocy banda [licząca] do 15 osób we w[si] Zieleńce spaliła dom polskiej rodziny. Pozostał przy życiu tylko jeden starzec, pozostali zginęli.

20 września o g[odzinie] 8 rano bandyci zabili żołnierza *istriebitielnego batalionu*^a Psiekurskiego^a, zamieszkałego we wsi Cygany, oraz mieszkańca tej samej wsi, Polaka^a Trzańskiego^a Jana s. Stefana, lat 51. W tej samej wsi bandyci zranili żołnierza Armii Czerwonej Nikołajewa, który został umieszczony w szpitalu w Borszczowie.

Nacz[elnik] RO NKGB w Skale
St[arszy] lejtenant bezpiecz[ęstwa] państw[owego]
Wieliczko

Meldunek przekazał: Wieliczko

Przyjął:

Dyżurny oper[acyjny] UNKGB
St[arszy] lejtenant bezpiecz[ęstwa] państw[owego]
(—) Filippow

[...]

PA SBU, F. 73, op. 1, spr. 58(1944), k. 77.

Oryginał, rękopis.

Na dokumencie dopisek: Zamieszczono w kol[ejnej] notatce. 22/IX-44 oraz nieczytelny podpis.

Przypisy

^{a- a} Podkreślono odręcznie.

**Спеціальне повідомлення начальника Велико-Борківського
РВ НКДБ начальникові УНКДБ Тернопільської області
від 25 вересня 1944 р.**

Сов. секретно

Нач[альнику] Управления НКГБ Тарноп[ольской] обл[асти]
Подполковнику г/б
Т. Майструк

г. Чертков

Спецсообщение № 6

В селе Скоморохи Велико-Борковского р[айо]на, которое расположено в 22 километрах от райцентра был совершен террористический акт над двумя поляками.

20 сентября 1944 года в 20 час. суток в дом Янковского Болеслава зашло четыре человека, одетые в военную форму, вооружены были автоматами, которые хорошо владели русским языком, зайдя в дом бандиты несколько поговорили, затем насильным путем взяли хозяина дома Янковского Иосифа [?], вытащили на двор и возле дома застрелили из автомата. В это время в доме Янковского находился сосед Квасницкий Станислав, который сделал попытку убежать, но бандиты и последнего застрелили.

Янковский Болеслав Иосифович, 1915 года рождения, по национальности поляк, уроженец и житель села Скоморохи Велико-Борковского района. После изгнания фашистских войск по материалам Янковского была арестована группа украинских националистов, где он проходил как главный свидетель, о чем знают все жители села Скоморохи, и чем очень были недовольны.

Квасницкий Станислав Владимирович, 1922 года рождения, уроженец села Скоморохи, по национальности поляк.

Начальник Велико-Борковского РО НКГБ
Лейтенант госбез[опасности]
(—) Пасько

№ 5242
25/IX-44 г.

*ДА СБУ, Ф. 73, оп. 1, спр. 58 (1944), арк. 99.
Оригінал, рукопис.*

**Meldunek specjalny naczelnika RO NKGB w Borkach Wielkich
dla naczelnika UNKGB obwodu tarnopolskiego z 25 września 1944 r.**

Ściś[le] tajne

Nacz[elnik] Zarządu NKGB obw[odu] tarnop[olskiego]
Podpułkownik b[ezpieczeństwa] p[aństwowego]
T. Majstruk

m. Czortków

Meldunek spec[jalny] nr 6

We wsi Skomorochy rejonu Borki Wielkie, leżącej 22 kilometry od ośrodka rej[onowego], dokonano aktu terrorystycznego wobec dwóch Polaków.

20 września 1944 roku o godz. 20 do domu Jankowskiego Bolesława przyszło czterech ludzi w mundurach wojskowych, uzbrojonych w automaty i dobrze władających językiem rosyjskim. Po wejściu do domu bandyci trochę rozmawiali, po czym siłą wyprowadzili gospodarza domu Jankowskiego Józefa [?] na podwórze i przed domem zastrzelili go z automatu. W tym czasie w domu Jankowskiego znajdował się sąsiad Kwaśnicki Stanisław, który próbował uciec, lecz bandyci zastrzelili również i jego.

Jankowski Bolesław s. Józefa, urodzony w 1915 roku, narodowości polskiej, urodzony i zamieszkały we wsi Skomorochy rejonu Borki Wielkie. Po wypędzeniu wojsk faszystowskich na podstawie materiałów Jankowskiego aresztowano grupę ukraińskich nacjonalistów. [W tej sprawie] występował on w charakterze głównego świadka, o czym wiedzieli wszyscy mieszkańcy wsi Skomorochy i bardzo im się to nie podobało.

Kwaśnicki Stanisław s. Włodzimierza, urodzony w 1922 roku we wsi Skomorochy, narodowości polskiej.

Nacz[elnik] RO NKGB w Borkach Wielkich
Lejtenant bezpiecz[ęństwa] państw[owego]
(—) Paško

Nr 5242
25/IX-44 r.

*PA SBU, F. 73, op. 1, spr. 58 (1944), k. 99.
Oryginał, rękopis.*

Витяг із протоколу допиту Богдана Пічуги
від 1 грудня 1944 р.

Протокол допроса

1944 года, декабря, 1-го дня
с. Новое Село

Я, ст[арший] уполномоченный Новосельского РО НКВД Юрьев, с/числа допросил арестованного Пичуга Богдана Семеновича.

Допрос начат в 10 часов 00 [минут].
Допрос [о]кончен в 17 часов 45 [минут].

[...]

Вопрос: Следствие располагает данными о том, что в расстреле 27 человек в селе Добромирка 7-го октября 1944 года участвовали лично Вы, а поэтому предлагаю Вам признаться.

Ответ: Да, действительно я не признавался, боялся ответственности и говорил неправду. В расстреле 27 человек я участвовал, и вместе со мной участвовали и другие лица нашего села.

Вопрос: Расскажите подробно о расстреле 27 человек в Вашем селе.

Ответ: Дело было так – в село Добромирка 7-го октября прибыла банда с Волыни, возглавлял ее бандит под псевдонимом „Меч”. Весь личный состав банды „Меча” для меня незнаком и я их не знаю, кроме банды „Меча” в это время находилась банда „Аскольда”, личный состав которой мной указан выше. В этот день рано утром по приказанию господарчого села Добромирки члена ОУН Биц Ивана, который сказал мне, что ты должен идти на работу по борьбе и уничтожению поляков в селе Добромирка. Я как член ОУН и преданный националист взял свою винтовку, которую я имел с 1943 года, и пошел на данную „работу”. В мое распоряжение дали 4 человека из банды „Меча”, с которыми я пошел за семьями поляков, которых я приводил на расстрел. Приведенных мной поляков всех расстреляли.

Вопрос: Назовите лиц, кого Вы приводили из поляков на расстрел.

Ответ: Приводил я Кравчука Дмитрия, его жену Кравчук Сабину, дочь Степаниду, сына Владимира и еще ночевала одна девушка с Лисичинец, фамилию, звать не знаю, Рудзеля Адама, Рудзель Анну,

**Fragmenty protokołu przesłuchania Bohdana Piczuhy
z 1 grudnia 1944 r.**

Protokół przesłuchania

1 grudnia 1944 roku
w[ieś] Nowe Sióło

Ja, st[arszy] oficer oper[acyjny] Nowosielskiego RO NKWD Jurjew, w dniu dz[isiejszym] przesłuchałem zatrzymanego Piczułę Bohdana s. Semena.

Przesłuchanie rozpoczęto o godzinie 10 [minut] 00.
Przesłuchanie zakończono o godzinie 17 [minut] 45.

[...]

Pytanie: Śledztwo dysponuje informacją, że osobiście braliście udział w rozstrzelaniu 27 osób we wsi Dobromirka 7 października 1944 roku, a więc radzę przyznać się.

Odpowiedź: Tak, rzeczywiście nie przyznawałem się do tego. Bałem się odpowiedzialności i kłamałem. Brałem udział w rozstrzelaniu 27 osób, a wraz ze mną również inni mieszkańcy naszej wsi.

Pytanie: Opowiedzcie szczegółowo o rozstrzelaniu 27 osób w Waszej wsi.

Odpowiedź: Sprawa miała się tak – 7 października do wsi Dobromirka przybyła banda z Wołynia. Na jej czele stał bandyta o pseudonimie „Mecz”. Ludzie z bandy „Mecza” nie byli mi znani, nie znam ich. Poza bandą „Mecza” w tym samym czasie przebywała [we wsi] banda „Askolda”. Skład osobowy tej bandy podałem wyżej. Tego dnia wczesnym rankiem członek OUN Bic Iwan – [referent ds.] gospodarczych wsi Dobromirka powiedział mi, że mam zająć się robotą polegającą na walce i likwidacji Polaków z tej wsi. Na jego polecenie, jako członek OUN i oddany nacjonalista, wziąłem swój karabin, który posiadałem od 1943 roku, i zabrałem się za wspomnianą „robotę”. Oddali do mojej dyspozycji 4 ludzi z bandy „Mecza” i poszedłem z nimi po rodziny Polaków, które przyprowadziłem na rozstrzelanie. Wszyscy przyprowadzeni przeze mnie Polacy zostali rozstrzelani.

Pytanie: Wymieńcie Polaków, których przyprowadziliście na rozstrzelanie.

Рудзель Гелю, Дзиновский Адам и его жену Дзиновскую Прасковью. Всего я привел 10 человек, то есть 3 семьи полностью. Приводил я их в стодолу до Дробницкого, а потом со стодолы взяли их до одного подвала, загнали всех вместе и расстреляли из пулемета, а потом в эту группу людей кинули гранату.

Вопрос: Кто еще участвовал в расстреле и кто приводил остальных поляков 17 человек?

Ответ: Остальных 17 человек приводил Мороз Мирослав, Заяц Мирослав, участвовали при расстреле нашего села следующие: Коцевал Степан, Глован Роман, Олейник Владимир, Воизитский Павел, Заяц Мирослав, Мороз Мирослав, остальных я никого не знаю, потому, что были с чужой банды.

Вопрос: Конкретно кто расстрелял этих людей?

Ответ: Когда все 27 человек были загнаны в подвал, то прямо в подвале были расстреляны из пулемета все 27 человек, кто расстреливал, этого сказать не могу, потому, что человек был из банды „Меча”, он и вел расстрел с пулемета.

Вопрос: За что были расстреляны эти 27 человек?

Ответ: Как не внушающие доверия к украинскому народу и помощников в работе на сторону Советской власти.

Вопрос: Скажите, где Вы еще участвовали в убийствах и когда?

Ответ: В убийстве я участвовал еще один раз в 1943 году, убили Буздана Иосифа за то, что он был, якобы, коммунистом, за это мы его и убили. Убивал его Литвинчук Павел, Драган Иван и я. Сам я его не убивал, а только охранял на улице, а в доме его убили.

[...]

Вопрос: Куда Вы девали все имущество после убийства поляков?

Ответ: Все имущество оставляли на месте, только необходимые вещи как обувь и одежда пригодная брали бандиты, а остальное оставалось и забирали жители села Добромирка.

Вопрос: Кого Вы знаете из жителей, кто и что брали?

Ответ: Я знаю, что после убийства Кравчука Дмитрия у него взяли Попович Павел одну лошадь, кур и зерно, также у Кравчука взял Никитюк Михаил одну лошадь, у всех остальных кто и чего брали, я не знаю.

Вопрос: Что Вы можете дополнить в свое показание?

Ответ: Дополнить больше ничего не могу, протокол мне зачитан и записан с моих слов верно, за что и расписываюсь:

(—) Пичуга

Odpowiedź: Przyprowaǳiłem Krawczuka Dymitra, jego żonę Krawczuk Sabinę, córkę Stefanię, syna Włodzimierza i jeszcze jedną dziewczynę z Lisieczyniec, która u nich nocowała, jej imienia i nazwiska nie znam; Rudziela Adama, Rudziel Annę, Rudziel Hełę, Dzinowskiego Adama i jego żonę Dzinowską Praskowię. W sumie przyprowaǳiłem 10 osób, to znaczy całe 3 rodziny. Zaprowaǳiłem ich do stodoły Drobnickiego. Potem ze stodoły zagnano ich do jakiejś piwnicy i wszystkich rozstrzelano z karabinu maszynowego. Następnie rzucono na nich granat.

Pytanie: Kto jeszcze brał udział w rozstrzelaniu i kto przyprowaǳił pozostałych 17 Polaków?

Odpowiedź: Pozostałe 17 osób przyprowaǳili Moroz Myrosław i Zajac Myrosław. Udział w rozstrzelaniu brali następujący ludzie z naszej wsi: Kocewał Stepan, Hłowan Roman, Ołejnyk Wołodymyr, Wojzitskyj Pawło, Zajac Myrosław i Moroz Myrosław. Pozostałych nie znam, bo byli z obcej bandy.

Pytanie: Kto konkretnie rozstrzelał te osoby?

Odpowiedź: Gdy wszystkie 27 osób zapędzono do piwnicy, to od razu tam wszystkich rozstrzelano z karabinu maszynowego. Kto strzelał, nie potrafię powiedzieć, człowiek ten był z bandy „Mecza”. To on strzelał z karabinu maszynowego.

Pytanie: Za co rozstrzelano wyżej wymienionych 27 ludzi?

Odpowiedź: Za to, że nie byli godni zaufania narodu ukraińskiego oraz wspierali działalność władzy sowieckiej.

Pytanie: Powiedzcie, gdzie jeszcze braliście udział w zabijaniu i kiedy?

Odpowiedź: W zabijaniu brałem udział jeszcze jeden raz w 1943 roku. [Wtedy] zabili Buzdana Józefa, bo był ponoć komunistą. Za to go zabilismy. W jego zabójstwie brali udział Litwinczuk Pawło, Drahan Iwan i ja. Osobiście go nie zabiłem, tylko stałem na czujce na ulicy, a jego zabito w domu.

[...]

Pytanie: Co robiliście z całym mieniem, które zostało po zamordowanych Polakach?

Odpowiedź: Całe mienie zostawialiśmy na miejscu. Bandyci wzięli tylko niezbędne rzeczy, jak obuwie i przydatną odzież. Reszta dobytku została zabrana przez mieszkańców wsi Dobromirka.

Pytanie: Kogo z mieszkańców, którzy zabierali, znacie – kto i co zabrał?

Odpowiedź: Wiem, że po zamordowaniu Krawczuka Dymitra Popowycz Pawło zabrał jednego konia, kury i zboże, Nikitiuk Mychajło wziął, również po Krawczuku, jednego konia. Co i kto zabierał po pozostałych, nie wiem.

[Допросил:]

Старший оперуполномоченный Новосельского РО НКВД

(—) Юрьев

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 1020, арк. 285–287.

Оригінал, рукопис.

Pytanie: Co jeszcze możecie dodać do swojego zeznania?

Odpowiedź: Nic więcej dodać nie mogę, protokół został mi odczytany i z moich słów spisany wiernie, co potwierdzam podpisem:

(—) Piczuha

[Przesłuchał:]

Starszy oficer oper[acyjny] Nowosielskiego RO NKWD

(—) Jurjew

PA SBU, F. 13, spr. 1020, k. 285–287.

Oryginał, rękopis.

**Повідомлення українського підпілля від листопада 1944 р.
про події в селі Красне та інших**

Звідомлення про події в Краснім

Ніччю 8 на 9 листопада до села Красного пов[іту] Золочів прибула банда, що говорила по-польські та ломаною українською мовою. Напасники ці заїхали підводами до господаря Нагірного (він мешкає за селом на полі від села Ферлиївки). Вони силою вдерлися до хати та стероризували цілу сім'ю. В годину пізніше 10.30 зі сторони Русилова над'їхала ще одна група озброєних бандитів. Ця група напала на дім українця Сосулі та його зовсім знищила. Самого Сосулю вдома не застали, лише його слугу, якому вдалося втекти, та повідомити Сосулю. Повідомлений Сосуля вертався додому. Його стрінула банда, та по його в'ясненню, що він є на варті, забрали до Нагірного. Там було вже 6-ох придержаних місцевих селян. Від Нагірного напасники розділились на дві групи. Одна з них пішла грабити Союз Кооператив, а друга дім Постолюків. Бандити вдерлися до хати Постолюків силою. При цьому замордували сина Постолюків – члена ОУН („Чорного”). Опісля наказали Постолюкові збиратися до гром[адської] управи. В моменті, як Постолюк показував, де його пивниця, бандити двома револьверовими стрілами його убили. В пивниці стягнули з нього чоботи та одіж. Туди теж кинули змакрованого його сина „Чорного”. Вернувшись до хати один з них хотів вбити ще маму „Чорного”, але йому затявся пістоль і він з цього наміру зрезигнував. Інші бандити грабили дім. Один із них хотів сестрі „Чорного” зняти серіжки (кульчики), але тому, що не були золоті, залишив їх. При цьому сказав по-польські: „Маю щенце”, а до матері „Чорного”, яка плакала, сказав рівнож на польській мові: „Чого плачеш, суко стара?”

Бандити з награбованим добром від'їхали підводами в напрямі Львова. В с. Русилові завважено 5 підвод по 6–8 чоловік на кожній. За ними пішла розвідка і ствердила, що вони заїхали до фільварку Кайзервальд (коло Львова). Населення сильно обурене і грозить відплатою. Є небезпека, що населення може стихійно розправитись з місцевими поляками, бо немає жодних сумнівів, що цими бандитами були поляки.

**Meldunek podziemia ukraińskiego z listopada 1944 r.
dotyczący wydarzeń we wsi Krasne i innych**

Meldunek o wydarzeniach w Krasnem

W nocy z 8 na 9 listopada do wsi Krasne pow[iatu] złoczowskiego przybyła banda, w której rozmawiano po polsku i bardzo słabo po ukraińsku. Napastnicy zajechali podwodami do gospodarza Nahirnego (mieszka za wsią w polu od strony wsi Firlejówka). Siłą wtargnęli do chałupy i sterroryzowali całą rodzinę. W godzinę później, o 10.30 od strony Rusiłowa nadjechała jeszcze jedna grupa uzbrojonych bandytów. Dokonała ona napadu na dom Ukraińca Sosuli i całkowicie go zniszczyła. Samego Sosuli [bandyci] nie zastali w domu, tylko jego służącego, któremu udało się uciec i powiadomić Sosulę. Zawiadomiony Sosula wracał do domu. Spotkał bandę i po jego wyjaśnieniu, że jest na warcie, został zabrany do Nahirnego. Było tam już 6 zatrzymanych miejscowych chłopów. [Po wyjściu] od Nahirnego napastnicy podzielili się na dwie grupy. Jedna z nich poszła rabować Związek Spółdzielczy, a druga – dom Postoluków. Bandyci siłą wtargnęli do chałupy Postoluków i zamordowali syna Postoluków – członka OUN („Czornego”). Następnie kazali Postolukowi zbierać się do urzędu publ[icznego]. W momencie, gdy Postoluk pokazywał, gdzie znajduje się jego piwnica, bandyci zabili go dwoma strzałami z rewolweru w głowę. W piwnicy ściągnęli z niego buty i ubranie. Wrzucili tam również jego zmasakrowanego syna „Czornego”. Wróciwszy do chałupy, jeden z nich chciał jeszcze zabić matkę „Czornego”, lecz zaciął mu się pistolet i zrezygnował z tego zamiaru. Pozostali bandyci rabowali dom. Jeden z nich chciał zdjąć siostrze „Czornego” kolczyki, ale zostawił je, bo nie były złote. Przy tym powiedział po polsku: „Ale mam szczęście”, a płaczącą matkę „Czornego” zapytał również po polsku: „Czego płaczesz, stara suko?”.

Bandyci ze zrabowanym dobytkiem odjechali podwodami w kierunku Lwowa. We w[si] Rusiłów zaobserwowano 5 podwód po 6–8 ludzi na każdej. Za nimi udał się zwiad, który stwierdził, że zajechały one do folwarku Kajzerwald (koło Lwowa). Niezwykle wzburzona ludność grozi odwetem. Istnieje niebezpieczeństwo, że ludzie mogą żywiołowo rozprawić się z miejscowymi Polakami, bo nie ma żadnych wątpliwości, że tymi bandytami byli Polacy.

Звідомлення про події в селі Сасів і інші

Ніччю 8 на 9 листопада в с. Сасів напали бандити в числі 30 осіб на дім укр[аїнського] священика о. Лиска. Вони стероризували цілу сім'ю і ограбили дім, опісля стріляли до приміщення української поліції, а для замаскування себе вибили вікна в польського ксьондза. Напасники говорили на польській і німецькій мовах.

Ніччю з 10 на 11 листопада польська банда в числі 200 осіб, добре узброєна, оточила село Волю Велику¹ (Любачів) і почала стріляти. Село відповіло обороною, у висліді убито 6 селян. Відступаючи банда підпалила будинки, де згоріло 15 господарств. В зв'язку з тим населення домагається реакції.

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 241.

Оригінал, машинопис.

Примітки

¹ Так у тексті; правильно: Воля Висоцька.

Meldunek o wydarzeniach we wsi Sasów i innych

W nocy z 8 na 9 listopada we w[si] Sasów bandyci w liczbie 30 ludzi dokonali napadu na dom ukr[aińskiego] duchownego o. Łyska. Sterroryzowali całą rodzinę i obrabowali dom, następnie ostrzeliwali budynek ukraińskiej policji, a w celu ukrycia swej tożsamości powybijali okna u polskiego księdza. Napastnicy rozmawiali po polsku i po niemiecku.

W nocy z 10 na 11 listopada polska banda licząca 200 osób, dobrze uzbrojona, okrążyła wieś Wola Wielka (Lubaczów) i zaczęła strzelać. Wieś broniła się, odpowiadając [ogniem]. W rezultacie zostało zabitych 6 chłopów. Wycofując się, bandyci podpalili domy. Spłonęło 15 gospodarstw. W związku z tym ludność domaga się reakcji.

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 34, k. 241.

Oryginał, maszynopis.

**Спеціальне повідомлення начальника Струсівського РВ НКДБ
начальникові УНКДБ Тернопільської області
від 27 листопада 1944 р.**

Сов. секретно

Начальнику Управления НКГБ по Тернопольской области
Комиссару государственной безопасности
Тов. Малинину¹

гор. Чортков

Спецсообщение
(о банд[итских] проявлениях ОУН и УПА
на территории Струсовского района Тернопольской области)

В ночь с 25/XI на 26/XI 1944 года с 22-х часов и до 2-х час[ов] ночи в селах Заздрить и Дорохов² Струсовского района оперировала банда УПА в количестве до 100 человек, все бандиты были одеты в форму РККА, в новых серых шинелях, вооружены автоматами, пулеметами и гранатами. В с. Дорохов они были на 15 подводах, в с. Заздрить на трех подводах.

В с. Дорохов бандиты сожгли здание с/совета, школу, наполовину сгорела молочарня, у жителей:

1. Линкевич Леопольда Владимировича, 1906 г. рождения, урож[енец] и житель с. Дорохов, по национальности поляк, б/п, гр[ажданин] СССР, пред[седатель] с/совета сожгли дом со всеми надворными постройками и личным имуществом, в пожаре сгорело 2 коровы.

2. Тычинской Анелии Ивановны, 45 лет, ур[оженка] и жительница с. Дорохов, полька, гр[аждан]ка СССР, сожгли дом, все имущество и одежду, забрали с собой лошадь.

3. Тычинского Войтко Александровича, 62 лет, ур[оженец] и житель с. Дорохов, поляк, гр[ажданин] СССР, сожгли дом со всеми постройками, инвентарем и имуществом, забрали одежду и увели лошадь.

4. Монарик Марии Яковлевны, 47 лет, урож[енки] и жительницы с. Дорохов, полька, гр[аждан]ка СССР, сожгли дом, забрали лошадь и кабана на 10 пудов.

5. Сосульского Марка Адамовича, 52 лет, ур[оженца] и жителя с. Дорохов, поляка, гр[ажданин]а СССР, сожгли дом со всем хозяйством, забрали личные вещи.

**Meldunek specjalny naczelnika RO NKGB w Strusowie
dla naczelnika UNKGB obwodu tarnopolskiego
z 27 listopada 1944 r.**

Ściś[le] tajne

Naczelnik Zarządu NKGB obwodu tarnopolskiego
Komisarz bezpieczeństwa państwowego
Tow. Malinin¹

mias[to] Czortków

Meldunek spec[jalny]
(o band[yczych] działaniach OUN i UPA
na terenie rejonu strusowskiego obwodu tarnopolskiego)

Nocą z 25/XI na 26/XI 1944 roku od godziny 22 do godziny 2 we wsiach Zazdrość i Darachów rejonu strusowskiego trwała operacja bandy UPA liczącej prawie 100 osób. Wszyscy bandyci byli ubrani w mundury RKKA i nowe szare szynele oraz uzbrojeni w automaty, karabiny maszynowe i granaty. We w[si] Darachów byli na 15 podwodach, we w[si] Zazdrość na trzech.

We w[si] Darachów bandyci spalili budynek *S[fiel]sowietu* i szkołę, spłonęła część mleczarni. Mieszkańcom:

1. Linkiewiczowi Leopoldowi s. Włodzimierza, urodzonemu w 1906 roku we w[si] Darachów i zamieszkałemu tamże, narodowości polskiej, b/p, ob[ywate]lowi ZSRS, przewodniczącemu *S[fiel]sowietu*, spalili dom ze wszystkimi budynkami gospodarskimi oraz mieniem; w pożarze spłonęły dwie krowy.

2. Tyczyńskiej Anieli c. Jana, lat 45, ur[odzonej] i zamieszkałej we w[si] Darachów, Polce, ob[ywate]lce ZSRS, spalili dom, cały dobytek i odzież oraz zabrali konia.

3. Tyczyńskiemu Wojtkowi s. Aleksandra, lat 62, ur[odzonemu] i zamieszkałemu we w[si] Darachów, Polakowi, ob[ywate]lowi ZSRS, spalili dom ze wszystkimi budynkami, inwentarzem i mieniem, zabrali odzież i konia.

4. Monarik Marii c. Jakuba, lat 47, urodz[onej] i zamieszkałej we w[si] Darachów, Polce, ob[ywate]lce ZSRS, spalili dom oraz zabrali konia i wieprza ważącego 10 pudów.

5. Sosulskiemu Markowi s. Adama, lat 52, ur[odzonemu] i zamieszkałemu we w[si] Darachów, Polakowi, ob[ywate]lowi ZSRS, spalili dom z całym gospodarstwem, zabrali przedmioty użytku osobistego.

6. Тычинской Анны Ионовны, 36 лет, урож[енки] и жительницы с. Дорохов, полька, гр[аждан]ка СССР, сожгли дом и все хозяйство, забрали с собой две лошади, кабана на 100 кг и одежду.

В с. Заздрить:

7. Убили Меськив Ивана Павловича, 58 лет, урож[енца] и жителя с. Заздрость, поляка, гр[аждани]на СССР, сожгли дом, взяли коня, воз и одежду.

8. У Гречило Павла, поляка по национальности, сожгли дом со всеми принадлежащими к нему постройками, забрали муку.

9. У Бездетной Марии, по национальности также полька, забрали кабана и муку, на стене дома сделали надпись „Смерть доносчикам НКВД и всем полякам”, „За это всем так будет”, „Смерть!”.

В с. Заздрить бандитов было от 15 до 20 человек, и после погрома они направились в сторону с. Дорохов, где одновременно занималась разбоем большая бандгруппа, до 60–70 человек.

Организованное преследование банды силами Струсовского РО НКВД и РО НКГБ с помощью Трёмбовлянского РО НКВД результатов не дало. Следы из с. Дорохов вели в Сл[ободу] Струсовскую, где и растворились. Псевдоним главаря банды не установлен, из бандитов никто не опознан. В с. Дорохов был обнаружен сгоревший труп, который опознать невозможно.

Нач[альник] Струсовского РО НКГБ
Ст[арший] лейтенант госбезопасн[ости]
(—) Чумак

Испол[нитель]:

Оперуп[олномоченный] Струсов[ского] РО НКГБ
Капитан госбез[опасности]
(—) Хрусталеv

*ДА СБУ, Ф. 73, оп. 1, спр. 58 (1944), арк. 123–124 зв.
Оригінал, рукопис.*

Примітки

¹ Малінін Леонід Андрійович (1907–1982), в 1941–1944 начальник УНКВС-УНКДБ Новосибірської області; з жовтня 1944 до грудня 1945 начальник УНКДБ Тернопільської області, потім в 1 Головному управлінні МДБ СРСР (генерал-майор – 1945).

² Так у тексті; правильно: Дарахів.

6. Tyczyńskiej Annie c. Jana, lat 36, urodz[onej] i zamieszkałej we w[si] Darachów, Polce, ob[ywate]lce ZSRS, spalili dom i całe gospodarstwo, zabrali dwa konie i wieprza ważącego 100 kg oraz odzież.

We w[si] Zazdrość:

7. Zamordowali Meškiwa Jana s. Pawła, lat 58, urodz[onego] i zamieszkałego we w[si] Zazdrość, Polaka, ob[ywate]la ZSRS, spalili dom, zabrali konia, furmankę i odzież.

8. Greczyle Pawłowi, narodowości polskiej, spalili dom ze wszystkimi zabudowaniami i zabrali mąkę.

9. Bezdietnej Marii, również narodowości polskiej, zabrali wieprza i mąkę, a na ścianie domu zostawili napis „Śmierć donosicielom NKWD i wszystkim Polakom”, „Za to wszystkich spotka to samo”, „Śmierć!”.

We w[si] Zazdrość bandytów było od 15 do 20 osób. Po [dokonaniu] pogromu udali się w kierunku w[si] Darachów, gdzie w tym czasie zajmowała się rozbojem duża grupa band[ycka] licząca do 60–70 osób.

Zorganizowany przez [funkcjonariuszy] Strusowskiego RO NKWD i RO NKGB przy pomocy trembowelskiego RO NKWD pościg nie dał wyników. Ze w[si] Darachów ślady prowadziły do St[obodki] Strusowskiej i tam zniknęły. Pseudonimu dowódcy bandy ani nikogo z bandytów nie ustalono. We w[si] Darachów znaleziono spalone zwłoki, których nie można było zidentyfikować.

Nacz[elnik] Strusowskiego RO NKGB
St[arszy] lejtenant bezpiecz[eństwa] państw[owego]
(—) Czumak

Sporz[ądził:]

O[ficer] oper[acyjny] Strusow[skiego] RO NKGB

Kapitan bez[pieczeństwa] państw[owego]

(—) Chrustalew

PA SBU, F. 73, op. 1, spr. 58 (1944), k. 123–124 a.

Oryginał, rękopis.

Przypisy

¹ Malinin Leonid Andriejewicz (1907–1982), w l. 1941–1944 naczelnik UNKWD-UNKGB obwodu nowosybirskiego; od października 1944 do grudnia 1945 naczelnik UNKGB obwodu tarnopolskiego, potem w 1 Głównym Zarządzie MGB ZSRS (gen. mjr – 1945).

**Витяг із оперативного повідомлення № 129 начальника
внутрішніх військ НКВС Українського округу ген. Марченка
заступникові народного комісара внутрішніх справ УРСР
Тимофієві Строкачеві від 26 грудня 1944 р.**

Сов. секретно

Зам[естителю] Наркома Внутренних Дел УССР
Генерал-лейтенанту тов. Строкач

Оперсводка № 129
Штаба внутренних войск НКВД Украинского округа

гор. Ровно

Карта – 200 000
по состоянию на 10.00
26.12.44 г.

Ровенско-Волынская и Тарнопольская Группа Войск
[...]

187 отд. стр. батальон

В ночь на 22.12.44 г. бандой неустановленной численности в с. ТОВСТОБАБЫ, КОЖОВА¹, ЗАВАДУВКА² (4050) 9 км сев[еро]-зап[аднее] Монастыриска зарезано 53 чел[овека] польской национальности и в с. ТОВСТОБАБЫ сожжено 106 домов.

22.12.44 г. 2 ср в указанных селах проведена операция по ликвидации банды.

В ходе операции в с. ТОВСТОБАБЫ задержано 8 бандитов – участников истребления польского населения, которые показали, что в погроме, совершенном бандитами принимали участие бандиты из местных жителей, вооруженные топорами и кинжалами. Кроме того, задержано без документов 74 чел[овека], которым производится фильтрация.

[...]

Начальник внутренних войск НКВД Украинского округа
Генерал-лейтенант (—) МАРЧЕНКО

Зам[еститель] начальника штаба
Полковник (—) БРАГИН

**Fragment meldunku operacyjnego nr 129 naczelnika wojsk
wewnętrznych NKWD Okręgu Ukraińskiego gen. Marczenki
dla zastępcy ludowego komisarza spraw wewnętrznych USRS
Timofieja Strokacza z 26 grudnia 1944 r.**

Ściś[le] tajne

Zas[tępca] Narkoma Spraw Wewnętrznych USRS
Generał-lejtenant tow. Strokacz

Komunikat oper[acyjny] nr 129
Sztabu wojsk wewnętrznych NKWD Okręgu Ukraińskiego

mias[to] Równe

Mapa – 200 000
według stanu na 26.12.44 r.
[godz.] 10.00

Rówieńsko-Wołyńska i Tarnopolska Grupa Wojsk
[...]

187 sam[odzielny] batalion strz[elców]

W nocy [z 21] na 22.12.44 r. banda o nieustalonej liczbie [ludzi] we w[siach] TOUSTOBABY, KOZOWA, ZAWADÓWKA (4050) 9 km na półn[ocny] zach[ód] od Monasterzysk wyrznęła 53 os[oby] narodowości polskiej, a ponadto we w[si] TOUSTOBABY spaliła 106 domów.

22.12.44 r. 2 s[trzelecka] k[ompania] przeprowadziła w wymienionych wsiach operację celem likwidacji bandy.

Podczas operacji we w[si] TOUSTOBABY zatrzymano 8 bandytów – sprawców likwidacji ludności polskiej, którzy zeznali, że w dokonanym przez bandytów pogromie brali udział uzbrojeni w siekiery i kindżały bandyci [będący] tutejszymi mieszkańcami. Poza tym zatrzymano 74 os[oby] bez dokumentów, które są sprawdzane.

[...]

Naczelnik wojsk wewnętrznych NKWD Okręgu Ukraińskiego
Generał-lejtenant (—) MARCZENKO

Zast[ępca] szefa sztabu
Pułkownik (—) BRAGIN

*ДА СБУ, Ф. 2, оп. 87, спр. 37, арк. 202–205.
Оригінал, машинопис.*

Примітки

- ¹ Так у тексті; правильно: Коржова.
² Так у тексті; правильно: Завадівка.

PA SBU, F. 2, op. 87, spr. 37, k. 202–205.
Oryginał, maszynopis.

**Спеціальне повідомлення начальника Великоглубовецького РВ
НКДБ начальникові УНКДБ Тернопільської області
від 6 січня 1945 р.**

Сов. секретно

Н[ачальни]ку Управления НКГБ по Тернопольс[кой] обл[асти]
Комиссару госуд[арственной] безоп[асности]
Тов. Малинину

г. Чертков

Спецсообщение

В 20 часов 30 минут 25 XII 44 г. на территорию села Игровицы¹ Велико-Глубочецкого района Тернопольской области появилась группа бандитов численностью до 300 человек. Указанная группа окружила село Игровицы, проникла в дом ксендза Щипанковича², зверски казнили его вместе с его семьей, состоящей из 3-х человек. После этого бандиты стали подряд уничтожать поляков, проживающих в селе Игровицы. Зверски ими убито 57 человек, в том числе детей 15 человек в возрасте от 5-12 лет. Среди убитых оказалось 3 человека, по национальности украинцы.

Бандитами имущество убитых было взято с собою на повозках. Дома убитых в количестве 30 домов вместе с постройками сожжены. После чего банда направилась по направлению сел Хосин, Мшенец³ в Заложский р[айо]н. После нападения бандитов все поляки, проживающие на периферии В-Глубочецкого р[айо]на, бросают свои дома, в массовом порядке направляются в г. Тернополь и заявляют: „Мы поедem в Польшу”.

Н[ачальни]к В-Глубочецкого РО НКГБ
Капитан госуд[арственной] безопасности
(—) Ермаков

Оперупол[номоченный] РО НКГБ
Мл[адший] лейтенант гос[ударственной] безоп[асности]
(—) Мишин

№ 303
6 I 45

**Meldunek specjalny naczelnika RO NKGB w Hluboczku Wielkim
dla naczelnika UNKGB obwodu tarnopolskiego
z 6 stycznia 1945 r.**

Ściś[le] tajne

N[aczelnik] Zarządu NKGB obw[odu] tarnopols[kiego]
Komisarz bezp[ieczeństwa] państw[owego]
Tow. Malinin

m. Czortków

Meldunek spec[jalny]

25 XII 44 r. o godzinie 20 minut 30 na terenie wsi Ihrowica w rejonie Hluboczek Wielki obwodu tarnopolskiego pojawiła się grupa bandytów licząca do 300 osób. Wymieniona grupa okrążyła wieś Ihrowicę. [Bandy-ci] przedostali się do domu księdza Szczepankiewicza¹ i dokonali bestialskiego mordu na nim oraz na jego rodzinie, składającej się z 3 osób. Następnie bandyci zabijali po kolei Polaków zamieszkałych we wsi Ihrowica. W okrutny sposób zamordowali 57 osób, w tym 15 dzieci w wieku od 5 do 12 lat. Okazało się, że wśród zabitych były 3 osoby narodowości ukraińskiej.

Dobytek zamordowanych bandyci zabrali ze sobą furmankami. 30 domów oraz inne zabudowania [należące do] zabitych spalili, po czym udali się w kierunku wsi Chosin [?] i Mszaniec r[ejo]nu założemieckiego. W wyniku napadu bandytów wszyscy Polacy, mieszkający w r[ejo]nie Hluboczek Wielki, porzucają swoje domy, masowo udają się do m. Tarnopola i mówią: „Pojedziemy do Polski”.

N[aczelnik] RO NKGB Hluboczek Wielki
Kapitan bezpieczeństwa państw[owego]
(—) Jermakow

Of[icer] oper[acyjny] RO NKGB
Mł[odszy] lejtenant bezp[ieczeństwa] państw[owego]
(—) Miszyn

Nr 303
6 I 45

ДА СБУ, Ф. 73, оп. 1, спр. 82, арк. 15.

Оригінал, рукопис.

Примітки

¹ Так у тексті; правильно: Ігровиця.

² Правильно: Щепанкевич Станіслав (1906–1944), ксьондз, парох парафії в Ігровиці. За даними літератури, напад УПА мав місце 24 грудня 1944. З родини ксьондза загинули: його мати, брат і сестра.

³ Так у тексті; правильно: Мшанець.

PA SBU, F. 73, op. 1, spr. 82, k. 15.
Oryginał, rękopis.

Przypisy

¹ Szczepankiewicz Stanisław (1906–1944), ks., proboszcz parafii w Ihrowicy. Według literatury napad UPA miał miejsce 24 grudnia 1944. Z rodziny księdza zginęli: jego matka, brat i siostra.

**Спеціальне повідомлення начальника Гримайлівського РВ
НКДБ заступникові начальника УНКДБ Тернопільської області
від 2 січня 1945 р.**

Гримайловский райотдел НКГБ
Терноп[ольской] обл[асти]
м. Гримайлов № а-344-а
от 2 января 1944¹ года

Сов. секретно

Зам. Начальника УНКГБ по Тернопольской обл[асти]
Подполковнику госбезопасности
Тов. Пугач²

гор. Чортков

Спец-сообщение

Боевки бандгрупп ОУН вновь активно совершают террористические акты над сов. активом и польским населением.

В ночь с 1-го по 2-е января в с. Елеоноровка³ бандиты сожгли три польских дома и убили 26 поляков, а в с. Бирки Малые сожгли а-шесть-а польских домов.

1-го января в 23.00 со стороны с. Клювенцы⁴ Капыччинского района в с. Елеоноровку в 5 км от райцентра явилась бандгруппа в 30–35 человек и, разделившись на 3 группы, до 4 час. 2-го января сожгли дом поляка КРЫСОВАТОГО Андрея Матвеевича, а его жену КРЫСОВАТЮЮ Анну Васильевну у дома убили. БЕКУС Марии Михайловны сожгли дом, а в дому замучали и сожгли ее, ее дочь БЕКУС Викту Юзефовну, 1928 года рождения, ее дочь БЕКУС Антонину Юзефовну, БЕКУС-НОВИКОВУ Цессу Юзефовну с детьми, Мария 3-х лет и Юлия 1 год. КИТАЙЧУК Иосифа Степановича сожгли дом, а сам, его жена КИТАЙЧУК Екатерина и сестра КИТАЙЧУК Мария неизвестно где убиты, не найдены. ПЕТУРО Тимофей Иванович убит у дома. РУДНИК Иван Иосифович убит у дома. КРЫСОВАТАЯ Павлина Иосифовна убита у дома. КРЫСОВАТЫЙ Тимофей Иосипович убит, ВОЕВСКАЯ Миролина Антоновна, ВОЕВСКАЯ Мария Адольфовна, ГОРНЫЙ Стах Иосифович, ФИНСТЕР Марина и ее дети убиты.

ФИНСТЕР Юзеф, ФИНСТЕР Янина, ФИНСТЕР Ванда, ФИНСТЕР Юзефа, ЛАЗАРЬ Юзефа Ивановна; РУДНИК Анна Григорьевна избита до потери сознания, но осталась жив^{а-а}.

**Meldunek specjalny naczelnika RO NKGB w Grzymałowie
dla zastępcy naczelnika UNKGB obwodu tarnopolskiego
z 2 stycznia 1945 r.**

Grzymałowski Oddział Rej[onowy] NKGB
obw[odu] tarnop[olskiego]
m. Grzymałów, nr ^a-344-^a,
z 2 stycznia 1944¹ roku

Ściś[le] tajne

Zast[ępcą] naczelnika UNKGB obw[odu] tarnopolskiego
Podpułkownik bezpieczeństwa państw[owego]
Tow. Pugacz²

mias[to] Czortków

Meldunek spec[jalny]

Bojówki grup band[ych] OUN znów uaktywniły się i stosują terror wobec aktywu sow[ieckiego] i ludności polskiej.

Nocą z 1 na 2 stycznia we w[si] Eleonorówka bandyci spalili trzy polskie domy i zabili 26 Polaków, a we w[si] Borki Małe spalili ^a-sześć-^a polskich domów.

1 stycznia o [godzinie] 23.00 od strony w[si] Kluwińce rejonu kopyczyńskiego do w[si] Eleonorówka [położonej] 5 kilometrów od centrum rej[onu] pojawiła się grupa band[ych] licząca 30–35 osób, które podzieliły się na 3 grupy i do godz. 4 [nad ranem] 2 stycznia [dopuściły się następujących czynów:] spaliły dom Polaka KRYSOWATEGO Andrzeja s. Mateusza, a jego żonę KRYSOWATĄ Annę c. Bazylego zabito przed domem. BEKUS Marii c. Michała spalono dom, w którym zakatowano ją, jej córkę BEKUS Wikę c. Józefa, urodzoną w 1928 roku, córkę BEKUS Antoninę c. Józefa, BEKUS-NOWIKOWĄ Cesię c. Józefa z dziećmi – Marią, 3 lata, i Julią, 1 rok. KITAJCZUKOWI Józefowi s. Stefana spalono dom, zaś jego i jego żonę KITAJCZUK Katarzynę oraz siostrę KITAJCZUK Marię zabito w nieznanym miejscu – [ciał] nie odnaleziono. PIETURO Tymoteusz s. Jana zabity przed domem. RUDNIK Jan s. Józefa zabity przed domem. KRYSOWATA Paulina c. Józefa zabita przed domem. KRYSOWATY Tymoteusz s. Józefa zabity, WOJEWSKA Mi[cha]lina c. Antoniego, WOJEWSKA Maria c. Adolfa, GORNY Stach s. Józefa, FINSTER Maryna oraz jej dzieci – [wszyscy] zostali zabici.

В эту же ночь с 1-го на 2-е января в 22-00 бандиты сожгли в с. Бирках Малых шесть польских домов: СТАДНИК Ивана, СТАДНИК Марии, БОКЛАШЕВИЦ Валентины дом и корову, СТАДНИК Анны, ПАВЛИНЫ Марии и ВИДСКОГО Ивана.

Жертв не было, так как поляки ранее выехали и живут в м. Гримайлов.

В ночь с 2-го на 3-е января бандиты в с. Глибов вырезали семью в три человека.

КУЧЕР Михаил Иванович, 1890 года рождения, КУЧЕР Теодора Стефановна, 1900 года рождения и их сын КУЧЕР Орест Михайлович, 1933 года рождения. Количество банды в с. Глибов и их следование не установлено.

Нами проинструктирована агентура на выявление бандитов. На место происшествия выезжали группы НКВД и НКГБ.

Нач[альник] Гримайловского РО НКГБ
Терноп[ольской] обл[асти]
Капитан госбезопасности
(—) МОКРОУСОВ

Оперуполн[омоченный] Гримайловского РО НКГБ
Терн[опольской] обл[асти]
Мл[адший] лейтенант госбезопасн[ости]
(—) ЖИТНИКОВ

ДА СБУ, Ф. 73, оп. 1, спр. 82, арк. 4.

Оригінал, машинопис.

Примітки

^{a-a} Вписано від руки.

¹ Повинно бути: 1945.

² Пугач Петро (1905 р. н.), в 1943–1944 заступник начальника УНКДБ Дніпропетровської області, з травня до серпня 1944 начальник оперативної групи УНКДБ в Дрогобицькій області, в 1944–1949 заступник начальника, згодом в. о. начальника УНКДБ-УМДБ Тернопільської області (полковник держбезпеки – 1948).

³ Так у тексті; правильно: Єлеонорівка, згодом перейменоване на Оленівка Гусятинського району Тернопільської області.

⁴ Так у тексті; правильно: Клювинці Гусятинського району Тернопільської області.

FINSTER Józef, FINSTER Janina, FINSTER Wanda, FINSTER Józefa, LAZAR Józefa c. Jana; RUDNIK Anna c. Grzegorza została pobita do utraty przytomności, lecz uszła z życiem.

Tej samej nocy z 1 na 2 stycznia o [godzinie] 22-00 bandyci spalili we w[si] Borki Małe sześć polskich domów: STADNIKA Jana, STADNIK Marii, BOKŁASZEWIC Walentyny (dom i krowę), STADNIK Anny, PAWLINY Marii i WIDSKIEGO Jana.

Ofiar nie było, ponieważ Polacy wyjechali wcześniej i mieszkają w m. Grzymałów.

Nocą z 2 na 3 stycznia we w[si] Hlibów bandyci wyrznęli trzyosobową rodzinę – KUCZERA Michała s. Jana, urodzonego w 1890 roku, KUCZER Teodorę c. Stefana, urodzoną w 1900 roku oraz ich syna KUCZERA Orestę s. Michała, urodzonego w 1933 roku. Liczba członków bandy we w[si] Hlibów oraz kierunek jej przemarszu nie zostały ustalone.

Poinstruowaliśmy naszą agenturę w kwestii wykrycia bandytów. Na miejsce mordu wyjechały grupy NKWD i NKGB.

Nacz[elnik] Grzymałowski RO NKGB
obw[odu] tarnop[olskiego]
Kapitan bezpieczeństwa państw[owego]
(—) MOKROUSOW

Of[icer] oper[acyjny] Grzymałowski RO NKGB
obw[odu] tarn[opolskiego]
Mł[odszy] lejtenant bezpiecz[ęństwa] państw[owego]
(—) ŻYTNIKOW

PA SBU, F. 73, op. 1, spr. 82, k. 4.
Oryginał, maszynopis.

Przypisy

^{a- a} Wpisano odręcznie.

¹ Powinno być: 1945.

² Pugacz Piotr (ur. 1905), w l. 1943–1944 zca naczelnika UNKGB obwodu dnipropropetrowskiego, od maja do sierpnia 1944 naczelnik grupy operacyjnej UNKGB w obwodzie drohobyckim, w l. 1944–1949 zca naczelnika, potem p. o. naczelnika UNKGB-UMGB obwodu tarnopolskiego (płk bezp. państw. – 1948).

**Витяг із спеціального повідомлення начальника Борщівського
РВ НКДБ начальникові УНКДБ Тернопільської області
від 16 січня 1945 р.**

Совершенно секретно

Начальнику УНКГБ Тернопольской обл[асти]
Комиссару госбезопасности
Тов. МАЛИНИНУ

гор. Чертков

Спецсообщение

За последнее время в Борщевском районе появились крупные банды УПА, которые пришли из-за Днестра на территорию Борщевского района. К прибывшим бандам в район присоединились местные боекы банд УПА и проводят террор над партийно-советским активом, а также против польского населения.

В ночь с 12 на 13 января в селе Глубичек¹ банда в количестве до 200 человек подпала на участок села, где живут поляки. Всего сгорело домов – 80, сараев – 79, клунь – 44, лошадей сгорело 19 шт., коров – 23, свиней – 15 и коз – 3. Убито населения 21 человек, из них поляков 18 и украинцев 3 человека. Когда бандиты поджигали дома, то они заявляли, что: „Это мы мстим вам за убитого нашего руководителя – коменданта «ЗВИН-КЕ», который был убит опергруппой НКГБ возле села Глубичек». Ушла эта банда по направлению села Констанца² Скала Подольского района.

[...]

Начальник Борщевского РО НКГБ
Капитан госбезопасности
(—) ХОМУТЕЦ

16 января 1945 года

№ а-566^{-а}

гор. Борщев Терн[опольской] обл[асти]

ДА СБУ, Ф. 73, оп. 1, спр. 82, арк. 29.

Оригінал, машинопис.

На документі приписка: т. Коцєрубо. Д[ля] інформації. 21/1. Підпис нерозбірливий.

Примітки

^{а-а} Вписано від руки.

¹ Так у тексті; правильно: Глибочок.

² Так у тексті; правильно: Констанція.

**Fragment meldunku specjalnego naczelnika RO NKGB
w Borszczowie dla naczelnika UNKGB obwodu tarnopolskiego
z 16 stycznia 1945 r.**

Ścisłe tajne

Naczelnik UNKGB obw[odu] tarnopolskiego
Komisarz bezpieczeństwa państw[owego]
Tow. MALININ

mias[to] Czortków

Meldunek spec[jalny]

Ostatnio w rejonie borszczowskim pojawiły się duże bandy UPA, które przybyły na te tereny zza Dniestru. Do przybyłych do rejonu band przyłączyły się miejscowe bojówki band UPA i stosują terror wobec aktywu partyjnego i administracyjnego oraz ludności polskiej.

W nocy z 12 na 13 stycznia we wsi Głębocek banda licząca do 200 ludzi spaliła część wsi zamieszkałą przez Polaków. Razem spłonęło domów – 80, szop – 79, stodół – 44, koni spaliło się 19 szt[uk], krów – 23, świń – 15 i kóz – 3. Zostało zabitych 21 osób, w tym 18 Polaków i 3 Ukraińców. Przy podpalaniu domów bandyci mówili: „Mścimy się na was za naszego dowódcę «ZWINKĘ», zamordowanego przez grupę operacyjną NKGB koło wsi Głębocek”. Banda ta udała się w kierunku wsi Konstancja rejonu Skała.

[...]

Naczelnik Borszczowskiego RO NKGB
Kapitan bezpieczeństwa państw[owego]
(—) CHOMUTIEC

16 stycznia 1945 roku

nr ^a-566^{-a}

Mias[to] Borszczów obw[odu] tarn[opolskiego]

PA SBU, F. 73, op. 1, spr. 82, k. 29.

Oryginał, maszynopis.

Na dokumencie notatka: t. Kocierubo. D[la] informacji. 21/I i nieczytelny podpis.

Przypisy

^{a- a} Wpisano odręcznie.

**Довідка Виконавчого комітету Баришської сільської ради
від березня 1951 р. про терористичний акт ОУН і УПА**

копія

Виконавчий комітет
Баришської сільської Ради депутатів трудящих
Бучацького району Тернопільської області
„ ” березня 1951 р.
с. Бариш

СПРАВКА

Видана виконкомом Баришської сільської ради Бучацького району Тернопільської області в тім, що в ніч з 5 на 6 лютого 1945 року в селі Бариш Бучацького району по вулиці Мазури бандою ОУН, невідомо якою, по звірському розстріляні слідує особи радянських громадян польської національності:

1. КРЕТ Марія
2. ТОРОНЧАК Антон Лукович
3. РАЙЧАКОВСЬКА Анелія, її дві малолітні дочки і двоє внуків
4. РАЙЧАКОВСЬКА Марія Шиманівна і її дві дорослі дочки
5. БОЧАР Антон Мацейович і його дві малолітні дочки
6. ВОЛЬСЬКА Марія Йосифівна і її малий син три роки
7. ВОЛЬСЬКА Марія Михайлівна і мала дитина
8. ВОЛЬСЬКА Марцеля Станіславівна і мала дитина
9. ГЕРБУТ Йосиф Марцелович
10. ОСЬМИНСЬКИЙ Ігнатій, його син, жінка сина і двоє дітей
11. БОЧАР Йосиф Петрович і його один син
12. ВІШНЬОВСЬКА Марцеля Ігнатівна
13. БОЧАР Анна і її дочка
14. КУПШЕВСЬКА Марія Станіславівна і її дитина
15. ГЕРБУТ Андрій Марцелович
16. КОЗДРОВСЬКА Анна
17. БРИЛКОВСЬКИЙ Йосиф
18. ВОЛЬСЬКА Марія Степанівна і її одна дочка
19. ВОЛЬСЬКА Анна
20. ЯМНЮК Анастасія Теодорівна і її малолітній син і дочка

**Notatka Komitetu Wykonawczego Rady Wiejskiej w Baryszu
z marca 1951 r. dotycząca aktu terrorystycznego OUN i UPA**

kopia

Komitet Wykonawczy
Baryskiej Rady Wiejskiej Delegatów Pracujących
rejonu buczackiego obwodu tarnopolskiego
„ ” marca 1951 r.
w[ieś] Barysz

NOTATKA

Sporządzona przez Kom[itet] Wyk[onawczy] Baryskiej Rady Wiejskiej rejonu buczackiego obwodu tarnopolskiego o tym, że nocą z 5 na 6 lutego 1945 roku we wsi Barysz rejonu buczackiego przy ulicy Mazury zostali rozstrzelani przez nieznaną bandę OUN w bestialski sposób następujący obywatela sowieccy narodowości polskiej:

1. KRET Maria
2. TORONCZAK Antoni s. Łukasza
3. RAJZAKOWSKA Aniela, jej dwie nieletnie córki i dwójka wnuków
4. RAJZAKOWSKA Maria c. Szymona i jej dwie dorosłe córki
5. BOCZAR Antoni s. Macieja i jego dwie nieletnie córki
6. WOLSKA Maria c. Józefa i jej mały synek w wieku trzech lat
7. WOLSKA Maria c. Michała i małe dziecko
8. WOLSKA Marcela c. Stanisława i małe dziecko
9. HERBUT Józef s. Marcelego
10. OŚMIŃSKI Ignacy, jego syn, żona syna i dwoje dzieci
11. BOCZAR Józef s. Piotra i jego syn
12. WISZNIOWSKA Marcela c. Ignacego
13. BOCZAR Anna i jej córka
14. KUPISZEWSKA Maria c. Stanisława i jej dziecko
15. HERBUT Andrzej s. Marcelego
16. KOZDROWSKA Anna
17. BRYŁKOWSKI Józef
18. WOLSKA Maria c. Stefana i jej córka
19. WOLSKA Anna
20. JAMNIUK Anastazja c. Teodora oraz jej nieletni syn i córka

21. КОВЧ Анна і її один син
22. РИБКА Анна Михайлівна і її один син
23. ЯСІНСЬКИЙ Василь
24. ЛУЛКА Павло Петрович
25. РЕВУЦКАЯ Розалія
26. ВОЙТУН Петро
27. БІЛЕЦЬКИЙ Ян Матусевич
28. ТЕРЛЕЦЬКИЙ Іван
29. КОРЧИНСЬКА Гелена
30. АЛЬБЕРТ Ян, його жінка, дочка і син
31. ГРАБСЬКА Розалія Михайловна і її син
32. ЯВНЮК Марія
33. ДЕМБІЦЬКА Аделія Михайловна і її син
34. КОВЯ Петро

Всього було бандитами розстріляно 110 чоловік. Всіх прізвищ розстріляних Баришській сільраді невідомо. Всі розстріляні похоронені в одній могилі на Баришськім кладовищі.

Крім того, в момент розстрілу бандити спалили до 180 жилих до-мів і других постройок, приналежних розстріляним радянським гро-мадянам.

В ту ж ніч бандити зробили напад на Баришський спиртзавод, де спалили 5000 літрів спирту, спалили документи контори спиртзаво-ду, знищили обладнання спиртзаводу. Яку втрату нанесли бандити спиртзаводу, сільській раді не відомо.

Голова сільради
КОНДРАТЮК

Секретар
ГНАП

Справка: Подлинник справки находится в следственном деле № 9721, том 2, стр. 212, по обвинению ПРИШЛЯК Т. Л., которое нахо-дится на хранении в УКГБ по Тернопольской области.

Верно:

Оперуполномоченный 5 отдела УКГБ по Тернопольской области
Старший лейтенант (—) АНДРИИШИН

„а-10-а” февраля 1970 года

6

21. KOWCZ Anna i jej syn
22. RYBKA Anna c. Michała oraz jej syn
23. JASIŃSKI Bazyli
24. LULKA Paweł s. Piotra
25. REWUCKA Rozalia
26. WOJTUN Piotr
27. BILECKI Jan s. Macieja
28. TERLECKI Jan
29. KORCZYŃSKA Helena
30. ALBERT Jan, jego żona, córka i syn
31. GRABSKA Rozalia c. Michała i jej syn
32. JAWNIUK Maria
33. DEMBICKA Adela c. Michała i jej syn
34. KOWIA Piotr

Łącznie bandyci rozstrzelali 110 osób. Nazwiska wszystkich rozstrzelanych nie są znane Baryskiej Radzie Wiejs[kiej]. Zostali oni pochowani we wspólnej mogile na cmentarzu baryskim.

Poza tym w czasie rozstrzeliwania bandyci spalili prawie 180 domów mieszkalnych i innych budynków należących do rozstrzelanych obywateli sowieckich.

Tej samej nocy bandyci dokonali napadu na baryski zakład spiryt[usowy], w którym spalili 5000 litrów spirytusu i dokumenty biura zakładu spiryt[usowego] oraz zniszczyli wyposażenie. Wielkość strat, jakie spowodowali bandyci w zakładzie spiryt[usowym], nie jest znana Radzie Wiejs[kiej].

Przewodniczący Rady Wiejs[kiej]
(—) KONDRATIUK

Sekretarz
(—) H NAP

Informacja: Oryginał notatki znajduje się w aktach sprawy śledczej nr 9721, tom 2, str. 212, z oskarżenia PRYSZLAKA T. L., przechowywanych w UKGB obwodu tarnopolskiego.

Za zgodność:

Oficer oper[acyjny] 5 Oddziału UKGB obwodu tarnopolskiego
Starszy lejtenant (—) ANDRIJISZYN

„a-10-a” lutego 1970 roku
b

ДА СБУ, Ф. 2, оп. 2, спр. 2, арк. 13–14.
Завірена копія, машинопис.

Примітки

- ^{а-а} Вписано від руки.
- ^б Кругла печатка з написом: *Управление Комитета гос. безопасности при Совете Министров УССР по Тернопольской обл.*

PA SBU, F. 2, op. 2, spr. 2, k. 13–14.
Kopia uwierzytelniona, maszynopis.

Przypisy

- ^{a- -a} Wpisano odręcznie.
- ^b Pieczęć okrągła z napisem: *Zarząd Komitetu Bezpieczeństwa Państw[owego] przy Radzie Ministrów USRS obw[odu] tarnopolskiego.*

**Довідка начальника Коропецького РВ МДБ від 9 березня 1951 р.
про терористичні акти УПА в 1945 р.**

копія

СПРАВКА

На території Коропецького району Тернопольської області в 1945 году діяла і укривалась банда УПА бандглаваря „Быстро́го” в складі около 250 человек, которая проводила масовое істребление советских граждан в основном польской національності.

Банда УПА „Быстро́го” 7 февраля 1945 года со стороны Бучачского района Тернопольської області днем зашла на територію Коропецького району, оцепила село Залесьє, до позднего вечера из села никого не выпускала, после этого банда в селе Залесьє учинила террор над мирным польским и украинским населением. В данном селе бандой сожжено 11 домов жителей, зверски замучено и уничтожено мирных граждан 37 человек. В момент террора местное мирное население сводилось бандитами в один из домов, зверски мучили, после чего убивали взрослых, а также и детей, после этого сложили убитых в одно место, облили керосином и зажгли, часть жителей были брошены в огонь живыми. Уходя из села, банда с собой взяла заведующего мельницы Данилевича, который был обнаружен замученным на дороге в момент преследования банды около села Золотая Липа Глумачского района Станиславской области. В результате учиненного террора бандитами в селе Залесьє уничтожено 37 человек мирного населения: поляков – 22 человека, украинцев – 15 человек. Из них убиты:

1. СОБКИВ Анна Степановна
2. СОБКИВ Владимир Франкович
3. СОБКИВ Степан Франкович
4. СОБКИВ Иван Михайлович
5. СОБКИВ Екатерина Иосифовна
6. СОБКИВ Владимир Михайлович
7. ИВАТЬ Анна
8. ИВАТЬ Ева
9. БАЩИЙ Екатерина Михайловна
10. БАЩИЙ Мария Михайловна
11. БАЩИЙ Анастасия Федоровна

**Notatka naczelnika RO MGB w Koropcu z 9 marca 1951 r.
w sprawie aktów terroru UPA w 1945 r.**

kopia

NOTATKA

Na terenie rejonu koropieckiego obwodu tarnopolskiego w roku 1945 działała i ukrywała się banda UPA pod dowództwem „Bystrego”, licząca około 250 ludzi. Dokonywała ona masowych mordów na obywatelach sowieckich, głównie narodowości polskiej.

7 lutego 1945 roku banda UPA „Bystrego” wkroczyła na terytorium rejonu koropieckiego od strony rejonu buczackiego obwodu tarnopolskiego. Okrążyła wieś Zalesie, nie wypuszczając nikogo ze wsi do późnego wieczora. Następnie w wymienionej wsi banda dokonała pogromu cywilnej ludności polskiej i ukraińskiej. Spaliła 11 domów mieszkających tam ludzi i w bestialski sposób zamordowała 37 cywilnych obywateli. W czasie pogromu bandyci spędzili miejscową ludność do jednego z domów, okrutnie torturowali, po czym mordowali zarówno dorosłych, jak i dzieci. Następnie złożyli zabitych w jednym miejscu, oblali naftą i podpalili. Niektórzy mieszkańcy byli wrzucani do ognia żywcem. Opuszczając wieś, banda zabrała ze sobą kierownika młyna Danilewicza, którego, podczas pościgu za bandą, znaleziono zamordowanego na drodze koło wsi Żłota Lipa [?] rejonu tłumackiego obwodu stanisławowskiego. W wyniku dokonanej przez bandytów we wsi Zalesie masakry zamordowano 37 osób cywilnych: Polaków – 22 osoby, Ukraińców – 15. Wśród zabitych są:

1. SOBKIW Anna c. Stefana
2. SOBKIW Włodzimierz s. Franka
3. SOBKIW Stefan s. Franka
4. SOBKIW Jan s. Michała
5. SOBKIW Katarzyna c. Józefa
6. SOBKIW Włodzimierz s. Michała
7. IWAT’ Anna
8. IWAT’ Ewa
9. BASZCZIJ Katarzyna c. Michała
10. BASZCZIJ Maria c. Michała
11. BASZCZIJ Anastazja c. Teodora
12. BASZCZIJ Michalina c. Szymona

12. БАЩИЙ Михайлина Семеновна
13. БАЩИЙ Анна Стаховна
14. РАЧКОВСКАЯ Федора
15. ЯНОХА Иван Степанович
16. ЯНОХА Екатерина
17. ЯНОХА Ксения
18. ЯРОШ Павел Иванович
19. ЯРОШ Павлина Онуфриевна
20. КРОЧЕК Иосиф
21. БИЛЫК Иванна Васильевна
22. СКИБА Михаил Антонович
23. СКИБА Анна Стаховна
24. СКИБА Мария Михайловна
25. СКИБА Владимир Михайлович
26. БАРЩИХОВСКИЙ Антон Иосифович
27. ЛОПЯК Екатерина Васильевна
28. ЛОПЯК Анна Михайловна
29. ЛОПЯК Стах Михайлович
30. КРАВЕЦЬКА Франка Францевна
31. КРАВЕЦКА Казимира Франковна
32. КРАВЕЦКИЙ Адол Францевич
33. ГАНУШЕВСКАЯ Милина
34. ДАНИЛЕВИЧ Ярослав Петрович
35. СОБКИВ Екатерина
36. КРАМАРЧУК Елизавета.

В ночь с 13 на 14 февраля в 4 часа ночи со стороны села Залесье банда УПА „Быстрого” окружила село Пужныки Коропецкого района Тернопольской области, начала поджигать жилые дома и надворные постройки. Жители села, спасаясь от огня, выбегали из горящих домов и тут же в упор расстреливались бандитами. Банда УПА в селе Пужныки сожгла 172 жилых дома, зверски убила 82 человека мирного населения. Во время пожара сгорело 63 головы крупного рогатого скота.

В первой половине февраля 1945 года банда „Быстрого” в селе Низколизы Коропецкого района сожгла около 80 домов, убила 23 жителя польской национальности.

Начальник Коропецкого РО МГБ
Капитан КУРЕННОЙ

9 марта 1951 года

13. BASZCZIJ Anna c. Stacha
14. RACZKOWSKA Teodora
15. JANOCHA Jan s. Stefana
16. JANOCHA Katarzyna
17. JANOCHA Ksenia
18. JAROSZ Paweł s. Jana
19. JAROSZ Paulina c. Onufrego
20. KROCZEK Józef
21. BIŁYK Joanna c. Bazylego
22. SKIBA Michał s. Antoniego
23. SKIBA Anna c. Stacha
24. SKIBA Maria c. Michała
25. SKIBA Włodzimierz s. Michała
26. BARSZCZYCHOWSKI Antoni s. Józefa
27. ŁOPIAK Katarzyna c. Bazylego
28. ŁOPIAK Anna c. Michała
29. ŁOPIAK Stach s. Michała
30. KRAWIECKA Franka c. Franciszka
31. KRAWIECKA Kazimiera c. Franciszka
32. KRAWIECKI Adolf s. Franciszka
33. HANUSZEWSKA Milina
34. DANILEWICZ Jarosław s. Piotra
35. SOBKIW Katarzyna
36. KRAMARCZUK Elżbieta.

Nocą z 13 na 14 lutego o godzinie 4 [nad ranem] od strony wsi Zalesie banda UPA „Bystrego” okrążyła wieś Puźniki rejonu koropieckiego obwodu tarnopolskiego i zaczęła podpalać domy mieszkalne oraz zabudowania gospodarskie. Mieszkańcy wsi, ratując się przed ogniem, wybiegali z płonących domów i natychmiast byli z bliskiej odległości rozstrzeliwani przez bandytów. Banda UPA spaliła we wsi Puźniki 172 domy mieszkalne i w bestialski sposób zamordowała 82 osoby cywilne. Podczas pożaru spaliły się 63 sztuki bydła rogatego.

W pierwszej połowie lutego 1945 roku banda „Bystrego” we wsi Niskołazy rejonu koropieckiego spaliła około 80 domów i zamordowała 23 mieszkańców narodowości polskiej.

Naczelnik Koropieckiego RO MGB
Kapitan KURIENNOJ

9 marca 1951 roku

Справка: Подлинник справки находится в следственном деле № 9721, том 2, стр. 218, по обвинению ПРИШЛЯК Т. Л., которое находится на хранении в УКГБ по Тернопольской области.

Верно:

Оперуполномоченный 5 отдела УКГБ по Тернопольской области
Старший лейтенант (—) АНДРИИШИН

^a

ДА СБУ, Ф. 26, оп. 2, спр. 2, арк. 11–12.

Завірена копія, машинопис.

Примітки

^a Кругла печатка з написом: *Управление Комитета гос. безопасности при Совете Министров УССР по Тернопольской обл.*

Informacja: Oryginał notatki znajduje się w aktach sprawy śledczej nr 9721, tom 2, str. 218, z oskarżenia PRYSZLAKA T. L., przechowywanych w UKGB obwodu tarnopolskiego.

Za zgodność:

Oficer oper[acyjny] 5 Oddziału UKGB obwodu tarnopolskiego

Starszy lejtenant (—) ANDRIJISZYN

^a

PA SBU, F. 26, op. 2, spr. 2, k. 11–12.

Kopia uwierzytelniona, maszynopis.

Przypisy

- ^a Pieczęć okrągła z napisem w otoku: *Zarząd Komitetu Bezpieczeństwa Państw[owego] przy Radzie Ministrów USRS obw[odu] tarnopolskiego.*

**Рапорт заступника начальника Збаразького РВ НКДБ
начальникові УНКДБ Тернопільської області
від 19 лютого 1945 р. про терористичні акти УПА**

Сов. секретно

Начальнику УНКГБ по Тернопольской области
Комиссару госбезопасности
Тов. Малинину

г. Чертков

Докладная записка
о бандпроявлениях в Збаражском р[айо]не
по состоянию на 13/II-45 г.

8 февраля 1945 года в Збаражское РО НКГБ поступили сведения о том, что 7 февраля в с. Красносельцы бандитами совершен теракт над сельским советским активом путем повешения.

Выездом на место происшествия было установлено, что действительно, 7-го февраля 1945 года, в 19 часов, в с. Красносельцы прибыла банда, количество которой пока не установлено, и что эта банда повесила на заборах села 4 человека советского актива, а именно: 1 секретаря ^ас/совета Петрик^а Анну Андреевну, депутата с/совета ^аТкачук Ирину^а Тимофеевну, дочь председателя сельпо ^аПетровскую^а Софию Владимировну, 14 лет, и учительницу ^аКлапаушко^а Софию Ильиничну. Расправой бандитов над указанными лицами послужило то, что они все четыре человека помогали сельсовету выполнять все хозяйственные и политические задачи на селе и к этой работе относились добросовестно, кроме этого, Клапаушко в 1941 году была членом ВЛКСМ.

Обстоятельства убийства Ткачук Ирины, Петрик Анны, Петровской Софьи Клапаушко Софьи произошли таким образом. Бандиты заходили в квартиры убитых по 2–3 человека, вооруженных автоматами, одетых в офицерскую и красноармейскую форму. Производили обыск под видом обнаружения оружия или же бандитов. После окончания обыска предлагали следовать в с/совет. При выводе на улицу вешали на ближайших заборах от своих квартир и делали подпись: „За здраву народу”.

Допрошенные родственники и родители погибших от бандитской руки никого из бандитов опознать не могли. Мать Клапаушко

**Raport zastępcy naczelnika RO NKGB w Zbarażu
dla naczelnika UNKGB obwodu tarnopolskiego z 19 lutego 1945 r.
dotyczący aktów terroru UPA**

Ściś[le] tajne

Naczelnik UNKGB obwodu tarnopolskiego
Komisarz bezpieczeństwa państw[owego]
Tow. Malinin

m. Czortków

Raport
o przejawach band[ytyzmu] w r[ejo]nie zbaraskim
według stanu na 13/II-45 r.

8 lutego 1945 roku Zbaraski RO NKGB uzyskał informację, że 7 lutego we w[si] Krasnosielce bandyci dokonali przez powieszenie aktu terroru wobec wiejskich aktywistek sowieckich.

Po przyjeździe na miejsce wypadku ustalono, że rzeczywiście 7 lutego 1945 roku o godzinie 19 do w[si] Krasnosielce przybyła banda, liczebność której na razie nie została ustalona, i że banda ta powiesiła na płotach we wsi 4 osoby z aktywu sowieckiego, a mianowicie: 1 sekretarza ^a-*S[iel]sowietu* Petryk^a Annę c. Andrija, delegata do *S[iel]sowietu* ^a-Tkaczuk Irynę^a c. Tymofija, córkę przewodniczącego wiejs[kiego] z[wiązku] s[pożywców] ^a-Petrowską^a Sofiję c. Wołodymyra, lat 14, oraz nauczycielkę ^a-Kłapauszko^a Sofiję c. Ilji. Przyczyną rozprawienia się bandytów z wymienionymi osobami była pomoc, jakiej cała czwórka udzielała *S[iel]sowietowi* w wykonywaniu wszelkich zadań gospodarczych i politycznych we wsi oraz sumienność w wykonywaniu tej pracy; ponadto Kłapauszko w 1941 roku była członkinią WLKSM.

Okoliczności zabójstwa Tkaczuk Iryny, Petryk Anny, Petrowskiej Sofiji i Kłapauszko Sofiji były następujące: bandyci uzbrojeni w automaty, ubrani w mundury oficerów i czerwonogwardzistów wchodzili do mieszkań ofiar po 2–3 ludzi. Przeprowadzali rewizję pod pretekstem szukania broni lub bandytów. Po rewizji kazali iść [ofiaram] do *S[iel]sowietu*. Wyprowadzwszy na ulicę, wieszali je na płotach stojących przy ich domach i podpisywali: „Za zdradę narodu”.

Przesłuchani krewni i rodzice zabitych przez bandytów [osób] nie potrafili rozpoznać żadnego z napastników. Matka Kłapauszko Sofiji zeznaje,

Софьи показывает, что в их же доме в другой половине бандиты избili гр[аждан]ку Дергачеву за то, что она, якобы, сожительствует с коммунистами. Когда двое бандитов избивали Дергачеву, то с улицы был слышен крик: „Убейте ее, убейте, она тоже коммунистка”.

11/II-45 года в 2 часа ночи банда в количестве до 200 человек, как показывают очевидцы, сделала налет на село Синяву, где этой бандой было убито из автоматов 13 человек поляков и совершены поджоги домов и хозяйственных построек в 43 хозяйствах.

Местной истребительной группой из поляков в 10 винтовок и 1 ручной пулемет было убито только 3 бандита и 1 раненый.

Выездом на место происшествия местных бандитов участников в налете не установлено. После такого налета на польское население в селе Синява в нашем районе поляки стали в массовом и поспешном порядке выезжать из сел, выправляют себе документы и выезжают в Польшу.

Зам[еститель] нач[альника] Збаражского РО НКГБ
Капитан госбезопасности
(—) Кириченко

№ 96
19/II-45
г. Збараж

*ДА СБУ, Ф. 73, оп. 1, спр. 101, арк. 3–3 зв.
Оригінал, рукопис.*

Примітки

^{a - a} Підкреслено від руки.

że w drugiej części ich domu bandyci pobili również ob[ywate]lkę Derhaczową, bo podobno żyje z komunistami. Gdy dwóch bandytów tłukło Derhaczową, z ulicy dochodziły okrzyki: „Zabijcie ją, zabijcie! Ona też jest komunistką!”.

Jak zeznają naoczni świadkowie, 11/II-45 roku o godzinie drugiej w nocy banda licząca około 200 osób napadła na wieś Sieniawę, w której zabiła z automatów 13 Polaków oraz podpaliła domy i zabudowania gospodarskie w 43 obejściach.

Miejscowa polska *istriebitielna* grupa, uzbrojona w 10 karabinów i 1 ręczny karabin maszynowy, zabiła tylko 3 bandytów i 1 raniła.

Po przyjeździe na miejsce zbrodni, nie dowiedziono, że wśród uczestników napadu są miejscowi bandyci. Po takim pogromie dokonanym na polskiej ludności we wsi Sieniawa, Polacy w naszym rejonie zaczęli masowo i pośpiesznie wyjeżdżać ze wsi. Wyrabiają sobie dokumenty i jadą do Polski.

Zast[ępc]a nacz[elnika] Zbarskiego RO NKGB
Kapitan bezpieczeństwa państw[owego]
(—) Kiriczenko

nr 96
19/II-45
m. Zbaraż

PA SBU, F. 73, op. 1, spr. 101, k. 3–3 a.
Oryginał, rękopis.

Przypisy

^{a - a} Podkreślono odręcznie.

**Спеціальне повідомлення начальника Скала-Подільського РВ
НКДБ начальникові УНКДБ Тернопільської області
від 28 лютого 1945 р.**

Начальнику УНКГБ по Тернопольской обл[асти]
Комиссару госбезопасности
Тов. Малинину

гор. Чертков

Спецсообщение

26 февраля 1945 г. группа оперработников РО НКВД и РО НКГБ совместно с бойцами истребительного б[атальо]на в количестве 20 человек, выполняя оперативно-чекистскую задачу в селе Цигани Скала-Подольского р[айо]на, не доезжая до села примерно полтора или километр, были обстреляны бандой в количестве 30–40 человек, вооруженных винтовками и автоматами, в завязавшем[ся] бою уничтожено примерно 8 бандитов (точно установить не было возможности, так как банда была на подводах, которая поспешно отошла в лес).

Со стороны группы ранен боец истребительного батальона Поценмайл Северин Ильич, [в] настоящее время находится на излечении, и отбито шесть подвод с упряжей, выполнив задание, группа возвратилась в райцентр.

В ночь 26 II 45 на 27 II 45 г. вернулась банда из леса в с. Цигане и приступила к зверским расправам к польскому населению, проживающему в с. Цигане. Расстреляно и зарезано 8-м польских семей, в том числе:

I семья	Колодичук Николай (отчество не установлено)	1875 [г.] рождения
	Шекульская Вера Николаевна	1909 г. рождения
	Шекульская Анна	1940 г. рождения
II семья	Пузинский Михаил Григорьевич	1880 г. рождения
	Пузинская Стефа Михайловна	1930 г. [рождения]
	Пузинская Анна Михайловна	1933 г. [рождения]
	Пузинский Юзек Михайлович	1937 г. [рождения]
III семья	Олеховский Йосиф (отчество не установлено)	1880 г. [рождения]
	Олеховская Марина Иосифовна	1890 г. [рождения]
IV семья	Мартынюк Степан Антонович	1930 г. [рождения]
	Мартынюк Верония Антоновна	1928 г. [рождения]

**Meldunek specjalny naczelnika RO NKGB w Skale dla naczelnika
UNKGB obwodu tarnopolskiego z 28 lutego 1945 r.**

Naczelnik UNKGB obw[odu] tarnopolskiego
Komisarz bezpieczeństwa państw[owego]
Tow. Malinin

mias[to] Czortków

Meldunek spec[jalny]

26 lutego 1945 r. grupa pracowników oper[acyjnych] RO NKWD i RO NKGB oraz 20 żołnierzy *istriebitielnego b[atallio]nu*, podczas wykonywania zadania operacyjno-czekistowskiego we wsi Cygany r[ejo]nu Skala, zanim dojechali, mniej więcej półtora lub kilometr przed wsią, zostali ostrzelani przez bandę liczącą 30–40 osób, uzbrojonych w karabiny i automaty. W podjętej walce zabito około 8 bandytów (nie można było ustalić dokładnej liczby, ponieważ banda w pośpiechu wycofała się na podwodach do lasu).

Ze strony grupy został ranny żołnierz *istriebitielnego batalionu* Pocenmajł Seweryn s. Ilji – obecnie jest w trakcie leczenia. Odbito sześć podwód z uprzężą. Po wykonaniu zadania grupa powróciła do ośrodka rej[onowego].

Nocą z 26 II 45 na 27 II 45 r. banda powróciła z lasu do wsi Cygany i bestialsko rozprawiła się z ludnością polską, mieszkającą w tejże w[si]. Rozstrzelano i wyrżnięto 8 polskich rodzin, w tym:

I rodzina	Kołodiczuk Mikołaj (imię ojca nie ustalone), Szekulska Wiera c. Mikołaja, Szekulska Anna,	urodzony w 1875 r. urodzona w 1909 r. urodzona w 1940 r.
II rodzina	Puziński Michał s. Grzegorza, Puzińska Stefania c. Michała, Puzińska Anna c. Michała, Puziński Józek s. Michała,	urodzony w 1880 r. [urodzona w] 1930 r. [urodzona w] 1933 r. [urodzony w] 1937 r.
III rodzina	Olechowski Józef (imię ojca nie ustalone), Olechowska Maryna c. Józefa,	[urodzony w] 1880 r. [urodzona w] 1890 r.
IV rodzina	Martyniuk Stefan s. Antoniego, Martyniuk Weronika c. Antoniego,	[urodzony w] 1930 r. [urodzona w] 1928 r.

V семья	Юник Аниська (отчество не установлено)	1912 г. рождения
VI семья	Юник Казимир Стефанович	1931 г. [рождения]
	Жолинская Анна (отчество не установлено)	1888 [г. рождения]
VII семья	Жолинская Галина Владимировна	1913 г. [рождения]
	Жолинская Антонина Антоновна	1943 г. рождения
	Мартынюк Антон (отчество не установлено)	62-х лет
VIII [семья]	Мартынюк Михалина Антоновна	45 лет
	Нещук Полина (отчество не установлено)	28 лет
	Нещук Янка Трофимовна	11 лет

Пузинская Мария Михайловна ранена, которая находится в настоящее время на излечении.

Произведенной проческой с. Цигане и леса 27 II 45 г. силами истребительного б[атальо]на и работниками РО НКВД и РО НКГБ банда не установлена, при встрече с с/о аппаратом установлено, что банда пошла по направлению Черниковского р[айо]на.

Приехавши на место убийства районной комиссии в составе: председателя райсовета т. Кириллова, секретаря РК КП(б)У т. Трошенко, врача поликлиники т. Николосова, священника греко-католической церкви Дервянко, ксендза костела с. Цигане Дворницкого, священника греко-католической церкви с. Цигане Дрегомирецкого, директора НСШ села Цигане т. Фаландина, установлены факты, что все граждане убиты огнестрельным и холодным оружием.

Копию акта прилагаем¹.

Начальник Скала-Подольского РО НКГБ
Ст[арший] лейтенант госбезопасности
(—) Величко

28/II-1945
№ 81

ДА СБУ, Ф. 73, оп. 1, спр. 82, арк. 57–57 зв.

Оригінал, рукопис.

Примітки

¹ Не друкується.

V rodzina	Junik Aniśka (imię ojca nie ustalone),	[urodzona w] 1912 r.
VI rodzina	Junik Kazimierz s. Stefana, Żolińska Anna (imię ojca nie ustalone),	[urodzony w] 1931 r. [urodzona w] 1888 r.
VII rodzina	Żolińska Halina c. Włodzimierza, Żolińska Antonina c. Antoniego,	[urodzona w] 1913 r. [urodzona w] 1943 r.
VIII r[odzina]	Martyniuk Antoni (imię ojca nie ustalone), Martyniuk Michalina c. Antoniego,	lat 62 lat 45
	Nieszczuk Polina (imię ojca nie ustalone), Nieszczuk Janka c. Trochima,	lat 28 lat 11

Puzińska Maria c. Michała została ranna, obecnie jest na leczeniu.

Mimo że w[ieś] Cygany i las zostały 27 II 45 r. przeczesane przez *istriebitielnyj batalion* oraz funkcjonariuszy RO NKWD i RO NKGB, banda nie została ustalona. Podczas spotkania z aparatem s/o ustalono, że banda wyszła w kierunku r[ejo]nu czernihowieckiego.

Po przybyciu na miejsce zbrodni, komisja rejonowa w składzie: przewodniczący rej[onowej] rady t. Kiriłłow, sekretarz RK KP(b)U t. Troszenko, lekarz przychodni t. Nikołosow, duchowny cerkwi greckokatolickiej Derewianko, ksiądz kościoła w[si] Cygany Dwornicki, duchowny cerkwi greckokatolickiej w[si] Cygany Drehomireckij i dyrektor NSzS we wsi Cygany t. Fałandin, ustaliła, że wszyscy obywatele zostali zabici z broni palnej i bronią sieczną.

Kopię protokołu załączamy¹.

Naczelnik RO NKGB w Skale
St[arszy] lejtenant bezpieczeństwa państw[owego]
(—) Wieliczko

28/II-1945
nr 81

PA SBU, F. 73, op. 1, spr. 82, k. 57–57 a.
Oryginał, rękopis.

Przypisy

¹ Nie publikuje się.

**Спеціальне повідомлення начальника Коропецького
РВ НКДБ начальникові УНКДБ Тернопільської області
від 21 березня 1945 р.**

Сов. секретно

Начальнику Управления НКГБ Тарнопольской обл[асти]
Комиссару государственной безопасности
Тов. Малинину

гор. Чертков

Спецсообщение

Довожу до Вашего сведения, что 19 марта 1945 года на село Вербку Коропецкого района напала банда в количестве примерно 30 человек, которая зверски убила 10 человек мирного населения, из них поляков – 6 человек и украинцев – 4 человека.

При выезде на место происшествия и произведенным расследованием установлено следующее: банда в село Вербку вошла в 6 часов утра 19 марта 1945 года в количестве примерно 30 человек, во время нахождения банда в селе установила охрану парными подвижными нарядами, которые сменялись через час, хождение по селу всякое прекратила, на случай прохождения лиц по селу банда задерживала и доставляла в дома, где помещались бандиты, и находились до тех пор, пока они не ушли из села.

Данная банда в селе Вербка находилась примерно до 12 часов дня и ушла в так называемый Вуглерский лес, за время пребывания банды в селе бандитами зверски были убиты 10 человек мирных жителей села Вербки:

1. Домацкий Иосиф
Викторович,	42–43 лет,	по национальности	поляк
2. Домацкая Юстина,	38 лет	– « –	украинка
3. Домацкий Михаил
Иосифович	15 лет	– « –	поляк
4. Домацкий Виктор	75 лет	– « –	поляк
5. Домацкая Анна	70 лет	– « –	украинка
6. Бандьяк Людвиг	3 лет	– « –	поляк

**Meldunek specjalny naczelnika RO NKGB w Koropcu
dla naczelnika UNKGB obwodu tarnopolskiego z 21 marca 1945 r.**

Ściś[le] tajne

Naczelnik Zarządu NKGB obw[odu] tarnopolskiego
Komisarz bezpieczeństwa państwowego
Tow. Malinin

mias[to] Czortków

Meldunek spec[jalny]

Podaję do wiadomości, że 19 marca 1945 roku na wieś Werbka rejonu koropieckiego napadła banda licząca około 30 ludzi, którzy z wielkim okrucieństwem zamordowali 10 cywilnych osób, w tym Polaków – 6 osób i Ukraińców – 4.

Po przyjeździe na miejsce zbrodni oraz w wyniku przeprowadzonego dochodzenia ustalono, co następuje: banda licząca około 30 osób wkroczyła do wsi Werbka 19 marca 1945 roku o 6 godzinie rano. Na czas pobytu we wsi banda wystawiła straż – dwuosobowe ruchome patrole, które zmieniały się co godzinę. Zabroniono jakiegokolwiek poruszania się po wsi. W przypadku, gdy ktoś przechodził przez wieś, banda zatrzymywała go i odstawiała do domu, w którym znajdowali się bandyci. Zatrzymani pozostawali w tych domach dopóty, dopóki banda nie opuściła wsi.

Banda ta przebywała we wsi Werbka mniej więcej do godziny 12 w dzień i wycofała się do tak zwanego lasu wuglerskiego. W czasie pobytu we wsi bandyci zamordowali w bestialski sposób 10 cywilnych mieszkańców wsi Werbka:

1. Domacki Józef s. Wiktora	lat 42–43	narodowości	polskiej
2. Domacka Justyna	lat 38	– „ –	ukraińskiej
3. Domacki Michał s. Józefa	lat 15,	– „ –	polskiej
4. Domacki Wiktor	lat 75	– „ –	polskiej
5. Domacka Anna	lat 70	– „ –	ukraińskiej
6. Bandiak Ludwik	lat 3	– „ –	polskiej
7. Bandiak Anna c. Pawła	lat 2	– „ –	ukraińskiej
8. Bandiak Maria c. Dmytra	lat 65	– „ –	ukraińskiej
9. Bandiak Maria c. Pawła	lat 6	– „ –	polskiej

7. Бандьяк Анна Павловна	20 лет	— —	украинка
8. Бандьяк Мария Дмитриевна	65 л[ет]	— —	украинка
9. Бандьяк Мария Павловна	6 лет	— —	полячка
10. Замлинска Янка Ивановна	3 лет	— —	полячка

Вооружена банда оружием различных систем: ППД, русскими винтовками, ручными пулеметами системы „Дегтярева”, одета банда в разную форму: красноармейскую, т. е. шинели, шапки-ушанки, сапоги или ботинки, и форму немецкого солдата, знаков различия никаких не имела. Национальный состав банды нами не установлен, но некоторые из них разговаривали на немецком, польском языке, а большинство из них на украинском языке.

Главарь банды нами пока не установлен. По розыску данной банды и установления главаря банды нами проинструктировано осведомление, но положительных результатов пока не имеем.

Начальник Коропецкого РО НКГБ
Капитан гос[ударственной] безопасности
(—) Савинков

„21” марта 1945 г.
№ 137
м. Коропец

*ДА СБУ, ф. 73, оп. 1, спр. 82, арк. 89.
Оригінал, рукопис.*

Banda była uzbrojona w broń różnych systemów: PPD, karabiny rosyjskie i ręczne karabiny maszynowe systemu „Diegtiariewa”. Bandyci byli ubrani w rozmaite mundury: czerwonogwardzistów, tj. szynele, czapki z nausznikami, buty lub trzewiki, oraz mundur żołnierza niemieckiego, nie mieli żadnych dystynkcji. Skład narodowościowy bandy nie został przez nas ustalony, lecz niektórzy z bandytów rozmawiali w języku niemieckim i polskim, ale większość z nich po ukraińsku.

Dowódca bandy na razie nie został przez nas ustalony. Jeśli chodzi o poszukiwania bandy oraz ustalenie jej dowódcy, poinstruowaliśmy informatorów, lecz pozytywnych wyników do tej pory nie mamy.

Naczelnik Koropieckiego RO NKGB
Kapitan bezpieczeństwa państw[owego]
(—) Sawinkow

„21” marca 1945 r.
nr 137
m[iejscowość] Koropiec

*PA SBU, F. 73, op. 1, spr. 82, k. 89.
Oryginał, rękopis.*

**Довідка Виконавчого комітету Шумської районної ради
від 10 вересня 1949 р. про знищення польських сіл**

Виконавчий Комітет
Шумської Районної Ради Депутатів Трудящих
Тернопільської області
а-10/ІХ-а 194^{а-9-а} р.
а-№ 177^а

СПРАВКА

Выдана Шумському РО МГБ в том, что после изгнания немецко-фашистских войск в 1944 году украинско-немецкими националистами „ОУН-УПА” на территории Шумского района Тернопольской области сожжены полностью польские села:

1. Село Ст. Гута	168 дворов
2. — — Мосты	80 — —
3. — — Куты	120 — —
4. — — Забара	75 — —
5. — — Залужье	180 — —

Население польской национальности, проживающее в указанных селах, частично уничтожено бандитами „УПА”, а остальные выехали в порядке переселения в Польшу.

Численность уничтоженных граждан польской национальности бандитами „УПА” на территории района не установлена.

Село Майдан Мизоцкого района Ровенской области сведениями в отношении этого села никакими не располагаем.

Председатель РИК (—) ТОЛЕЙКО

Секретарь РИК (—) ГУМЕНЮК

6

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 1020, арк. 208.

Оригінал, машинопис.

Примітки

^{а-а} Вписано від руки.

^б Кругла печатка з державним гербом всередині та частково розбірливим написом:
Виконавчий Комітет [...] Тернопільської області.

**Notatka Komitetu Wykonawczego Rady Rejonowej w Szumsku
z 10 września 1949 r. dotycząca zniszczenia polskich wsi przez UPA**

Komitet Wykonawczy
Szumskiej Rejonowej Rady Delegatów Pracujących
obwodu tarnopolskiego
a-10/IX^a 194^{a-9-a} r.
a-Nr 177^a

NOTATKA

Sporządzona dla Szumskiego RO MGB o tym, że po wyparciu wojsk niemiecko-faszystowskich w 1944 roku na terytorium rejonu szumskiego obwodu tarnopolskiego zostały całkowicie spalone przez ukraińsko-niemieckich nacjonalistów „OUN-UPA” polskie wsie:

1. Wieś	St. Huta	168 gospodarstw	
2. – –	Mosty	80	– –
3. – –	Kuty	120	– –
4. – –	Zabara	75	– –
5. – –	Załuże	180	– –

Osoby narodowości polskiej, zamieszkujące wymienione wsie, częściowo zostały wymordowane przez bandytów „UPA”, a resztę przesiedlono do Polski.

Liczba obywateli narodowości polskiej, zamordowanych na terenie rejonu przez bandytów „UPA” nie jest ustalona.

Jeśli chodzi o wieś Majdan rejonu mizockiego obwodu rówieńskiego – żadnymi informacjami na jej temat nie dysponujemy.

Przewodniczący RIK (—) TOŁEJKO

Sekretarz RIK (—) HUMENIUK
b

PA SBU, F. 13, spr. 1020, k. 208.

Oryginał, maszynopis.

Przypisy

^{a- -a} Wpisano odręcznie.

^b Pieczęć okrągła z godłem państwowym w środku oraz częściowo czytelnym napisem: *Komitet Wykonawczy [...] obwodu tarnopolskiego.*

IV

**НА ЗЕМЛЯХ ХОЛМЩИНИ
І ГРУБЕШІВЩИНИ**

IV

**NA ZIEMI CHEŁMSKIEJ
I W HRUBIESZOWSKIEM**

**Лист голови УЦК Володимира Кубійовича
генеральному губернаторові Гансові Франкові
від 25 лютого 1943 р.**

Переклад з німецької

Варшава, 2 VII 56

Цілком таємно

Професор доктор Володимир Кубійович
Керівник Української Головної Ради

Краків, лютий 1943

Пану
Генеральному Губернаторові
Міністрові доктору Франкові

Ексселенціє!

Згідно з Вашим бажанням, надсилаю листа, у якому хотів би коротко зобразити недоліки і дражливі випадки, наслідком яких є особливо тяжке становище українського населення в Генеральній Губернії. Про німецько-українські стосунки і загальне становище українського народу я вже писав у своєму листі від грудня 1942 р., який був адресований панові Державному секретареві докторові Бюлерові¹. Про [цей лист] відомо й Вам. У цьому листі я наголошував перш за все на занепокоєнні українського народу, яке впливає перш за все з непевності його національного майбутнього в новій Європі. Наводжу тут окремі конкретні випадки і мої роздуми на цю тему.

Суть проблеми можна сформулювати так: якщо українці мають успішно працювати на користь остаточної перемоги, то треба гарантувати їм необхідну безпеку, чого, на жаль, немає. В теперішніх умовах українці не мають певності ані щодо свого майна, ані щодо свого життя. Справа реприватизації не врегульована до сьогоднішнього дня. Жорстоке ставлення, дикі методи примусових робіт, необґрунтовані арешти і, нарешті, масові розстріли є нині частим явищем.

I. Проблема реприватизації

Принципове значення для дальшого розвитку німецько-українських стосунків має проблема реприватизації. Весь український народ пов'язував з німецькою перемогою на Сході надію, що будуть ліквідовані всі залишки більшовицького режиму.

**Pismo kierownika UCK Wołodymyra Kubijowycza
do generalnego gubernatora Hansa Franka
z 25 lutego 1943 r.**

Tłumaczenie z niemieckiego

Warszawa, 2 VII 56

Ściśle tajne

Prof. dr. Włodzimierz Kubijowytsch
Kierownik Ukraińskiej Rady Głównej

Kraków, luty 1943

Do Pana
Gubernatora Generalnego
Ministra dr. Franka.

Ekscelencjo!

Zgodnie z Pańskim życzeniem przesyłam list, w którym chciałbym pokrótce zobrazować niedomagania i drażliwe wypadki, które [powodują] szczególnie ciężkie położenie ludności ukraińskiej w Generalnej Guberni. Co się tyczy stosunków niemiecko-ukraińskich i ogólnego położenia narodu ukraińskiego, to pisałem już o tym w moim liście z grudnia 1942, który był skierowany do pana sekretarza stanu dr. Bühlera¹, a który jest również znany i Panu. Podkreślałem w nim przede wszystkim zaniepokojenie narodu ukraińskiego wypływające z niepewności jego narodowej przyszłości w nowej Europie. Tu chcę przytoczyć pewne konkretne wypadki i moje refleksje na ten temat.

Istotę zagadnienia można by sformułować następująco: o ile Ukraińcy mają pomyślnie pracować na rzecz ostatecznego zwycięstwa, to trzeba zapewnić im konieczne bezpieczeństwo, co niestety nie ma miejsca. W obecnych warunkach Ukraińcy nie są pewni ani swego mienia, ani życia. Sprawa reprzywatyzacji nie została do chwili obecnej uregulowana. Nieludzkie traktowanie, dzikie metody pracy przymusowej, nie umotywowane aresztowania i wreszcie masowe rozstrzeliwania należą dziś do zjawisk nierzadkich.

I. Zagadnienie reprzywatyzacji

Zasadnicze znaczenie dla dalszego kształtowania się stosunków niemiecko-ukraińskich ma problem reprzywatyzacji. Cały naród ukraiński łą-

Український народ є безумовно настроєний на приватне господарювання. Український селянин готовий на величезні зречення і жертви на користь держави, якщо тільки зможе спокійно працювати. Почуття внутрішнього спокою йому може забезпечити тільки усвідомлення, що земля, яку обробляв він і його предки, у майбутньому також залишиться його власністю. Український народ з великою вдячністю прийняв прокламацію Вашої Ексцеленції від 1 серпня 1941 р., в якій Ви даєте принципове вирішення цієї проблеми і оголошуєте реприватизацію головною лінією державної економічної політики. Однак відношення окремих органів було таке, ніби справа реприватизації надалі залишалась під знаком запитання, а в новому суспільному устрої не знайдеться місце для приватної власності. Такий стан справ спритно використовує ворожа таємна пропаганда. Особливо інтенсивно поширюється плітка, що причиною невідновлення до цього часу приватної власності є планована велика акція переселення українців з Галичини на Схід.

Такі акції, як заокруглення нерухомості за рахунок селянських господарств (у повітах Тернопіль, Рава Руська, Калуш і т. д.), поміри селянських ґрунтів (у повіті Чортків), збирання податків, (повіти Чортків і Золочів і т. д.) надають цим чуткам мнимої правдоподібності (додаток 1)².

Зрозуміло, що наслідком цього є сильне занепокоєння і хвилювання серед сільського населення, що шкідливо відображається на роботі і продуктивності сільськогосподарського виробництва.

Покласти край цій невпевненості та свідомо неправдивій інтерпретації наведених фактів, може тільки енергійне втілення в життя головної тези згаданої прокламації.

II. Методи примусових робіт

Загальне хвилювання посилюють також методи примусових робіт, які в останні місяці застосовуються чимраз частіше. Дике жорстоке переслідування людей, яке має місце в містах і селах, на вулицях, площах, подвір'ях і навіть в церквах, а вночі в помешканнях, ввело мешканців у стан постійної непевності. Кожен наражений на небезпеку, всюди і кожного часу може бути раптово й несподівано схоплений поліцією і замкнутий в таборі. Ніхто з їх сімей не знає, що з ними сталося і лише через тижні або місяці той або інший повідомить запискою про свою долю.

Дозволю собі навести кілька прикладів разом з відповідною документацією.

а) У Сокалі під час такої акції загинув один учень, а іншого було поранено (додаток 2).

czył z niemieckim zwycięstwem na Wschodzie nadzieję, że zostaną ostatecznie zlikwidowane wszystkie pozostałości bolszewickiego reżimu.

Naród ukraiński jest nastawiony bezwzględnie na gospodarkę prywatną. Chłop ukraiński jest gotowy ponieść największe wyrzeczenia i ofiary na rzecz państwa, o ile tylko będzie mógł spokojnie pracować. Uczucie wewnętrznego spokoju może mu tylko zapewnić świadomość, że ziemia, którą uprawiał on i jego przodkowie, pozostanie również i w przyszłości jego własnością. Naród ukraiński przyjął z wielką wdzięcznością proklamację Waszej Ekscelencji z 1 sierpnia 1941 r., w której daje pan zasadnicze rozwiązanie tego zagadnienia i ogłasza reprivatyzację za główną linię państwowej polityki gospodarczej. Jednak postawa pewnych władz bywa taka, jak gdyby sprawa reprivatyzacji stała nadal pod znakiem zapytania, a w nowym ustroju społecznym nie byłoby miejsca na własność prywatną. Taki stan rzeczy wykorzystuje zrećźnie wroga szeptana propaganda. Szczególnie intensywnie rozprzestrzenia się plotkę, że przyczyną nie przywrócenia do tej pory własności prywatnej jest planowana wielka akcja przesiedlania Ukraińców z Galicji na Wschód.

Takie akcje jak zaokrąglanie nieruchomości kosztem posiadłości chłopskich (w powiatach Tarnopol, Rawa Ruska, Kałusz itd.), pomiary gruntów chłopskich (w powiecie Czortków), ściąganie podatków (powiaty Czortków, Złoczów itd.) nadają tym plotkom pozory prawdopodobieństwa (załącznik 1)².

Jasnym jest, że następstwem tego jest silne zaniepokojenie i zdenerwowanie wśród ludności wiejskiej, co odbija się szkodliwie na pracy i wydajności produkcji rolnej.

Położyć koniec tej niepewności i świadomie fałszywej interpretacji przytoczonych faktów może jedynie energiczne wprowadzenie w życie myśli przewodniej wspomnianej proklamacji.

II. Metody pracy przymusowej

Ogólne zdenerwowanie potęgują również niewłaściwe metody pracy przymusowej, które w ostatnich miesiącach stosowane są coraz częściej. Dzika bezlitosna nagonka na ludzi, która ma miejsce w mieście i na wsi, na ulicach, placach, dworcach, a nawet kościołach i nocą w mieszkaniach, wprowadziła mieszkańców w stan wiecznej niepewności. Każdy jest wystawiony na niebezpieczeństwo, wszędzie i o każdej porze może być nagle, nieoczekiwanie schwytyany przez policję i zamknięty w obozie. Nikt z ich rodziny nie wie, co się z nimi stało i dopiero po tygodniach czy miesiącach ten czy inny zawiadomi kartką o swoim losie.

Pozwolę sobie przytoczyć kilka przykładów wraz z odpowiednią dokumentacją.

б) 19 українських робітників з Галичини, які мали документи були приписані в Кракові до транспорту з „російськими цивільними в'язнями” і вислані до дисциплінарного табору в Гратз (додаток 3).

в) 95 українців з Галичини в середині січня 1942 р. були завербовані управлінням праці на роботи до Рейху, а потім через Східну Пруссію вислані до Пскова в Росії, де у важких умовах більшість з них померли (додаток 4).

г) Зваблення на роботи за допомогою замаскованої призовної комісії (Заліщики). Забирання учнів під час шкільних занять (Біла Підляська, Влодава, Грубешів) (додаток 5).

III. Проблема особистої безпеки

Вже сам спосіб трактування наших земляків нижчими органами німецької влади дуже сильно сприяв погіршенню загальної ситуації. Українці справедливо сподівалися, що як народ, який ніколи не виступав проти німців і їх інтересів, мають бути трактовані інакше, ніж народ, який воював проти німців. Однак кожен українець був змушений переконатися, що більшість німців трактує однаково всі народи Сходу, не дивлячись на те, ким вони є – ворогами чи друзями. Українець, який має справу з нижчими органами влади дуже часто зустрічається з образливою лайкою і навіть переслідуваннями. Змалювати такий стан справ можна багатьма прикладами. У додатку наводжу лише кілька яскравих випадків (додаток 6).

Значно гірший характер мають масові розстріли невинних людей, як це мало місце в Любичі Королівській, а згодом у Львові і Чорткові. В Любичі повіт Рава Руська було розстріляно без суду 46 селян, серед них 31 українець (4 X 1942, додаток 7).

В другій половині листопада 1942 у Львові розстріляно 28 українців, у Чорткові – 56 українців, також без суду (додаток 8).

У грудні 1942 поліція розпочала акцію чистки серед так званих непевних елементів, яка незабаром можливо призведе до масових арештів невинних спокійних громадян. Вони перебувають в ув'язненні і їм загрожує небезпека втрати, якщо не життя, то принаймні здоров'я (додаток 9).

Про те, наскільки ці побоювання є реальні, свідчить інцидент з шістьма українськими дівчатами в Коломиї, які були ув'язнені в лютому 1942 і безслідно зникли (додаток 10).

^aУ зв'язку із згадуваною акцією чистки відбувалися обшуки, навіть у кафедральному соборі Святого Юра у Львові. Не лише сам цей факт, але перш за все поведінка поліцейських у цьому святому для українців місці, викликала пригнічений настрій і невдоволення серед

a) W Sokalu w czasie takiej akcji stracił życie jeden uczeń, a drugi został raniony (załącznik 2).

b) 19 ukraińskich robotników z Galicji, którzy posiadali dokumenty, zostało przydzielonych w Krakowie do transportu „rosyjskich jeńców cywilnych” i wysłanych do obozu karnego w Gratz (załącznik 3).

c) 95 Ukraińców z Galicji zostało w połowie stycznia 1942 zwerbowanych przez urząd pracy na roboty do Rzeszy, a potem wysłanych przez Prusy Wschodnie do Pskowa w Rosji, gdzie w bardzo ciężkich warunkach większa ich część straciła życie (załącznik 4).

d) Zwabienie do pracy przez zamaskowaną komisję poborową (Zaleszczyki). Zabranie uczniów podczas nauki szkolnej (Biała Podlaska, Włodawa, Hrubieszów) (załącznik 5).

III. Zagadnienie bezpieczeństwa osobistego

Już sam sposób, w jaki nasi ziomkowie są traktowani przez niższe organy władz niemieckich, przyczynia się bardzo poważnie do pogorszenia ogólnej sytuacji. Ukraińcy słusznie oczekiwali, że jako naród, który nigdy nie występował przeciw Niemcom i ich interesom, powinni być traktowani inaczej niż naród, który walczył przeciwko Niemcom. Jednak każdy Ukrainiec musiał dojść do przekonania, że większość Niemców traktuje jednakowo wszystkie narody Wschodu bez względu, czy są to wrogowie czy przyjaciele. Ukrainiec mający do czynienia z niższymi urzędami bardzo często narażony jest na wyzwiska, obrazę, a nawet prześladowania. Zobrazować taki stan rzeczy mogą liczne przykłady. W załączeniu przytaczam tylko niewiele jaskrawych wypadków (załącznik 6).

O wiele gorszy charakter mają masowe rozstrzeliwania niewinnych ludzi, jak to miało miejsce w Lubyczy Królewskiej, a następnie we Lwowie i Czortkowie. W Lubyczy pow. Rawa Ruska, zostało rozstrzelanych 46 chłopów, między nimi 31 Ukraińców bez sądu (4 X 1942, załącznik 7).

W drugiej połowie listopada 1942 rozstrzelano we Lwowie 28 Ukraińców, w Czortkowie 56 Ukraińców, również bez postępowania sądowego (załącznik 8).

W grudniu 1942 policja podjęła akcję oczyszczającą między tak zwanymi niepewnymi elementami, która jednak niebawem doprowadziła do masowych aresztowań niewinnych, spokojnych obywateli. Znajdują się oni w więzieniu i grozi im niebezpieczeństwo utraty jeśli nie życia, to przynajmniej zdrowia (załącznik 9).

[Na] ile obawy są realne, świadczy incydent z sześcioma ukraińskimi dziewczętami z Kołomyi, które zostały uwięzione w lutym 1942 i zginęły bez śladu (załącznik 10).

населення. Це одразу було використано ворожою пропагандою. Загалом підкреслюється, що навіть у період більшовицької окупації не було обшуку в церкві Святого Юра, а екскурсії більшовицьких професорів і студентів завжди з великою повагою ставилися до місця і особи митрополита.^{-а}

Від 15 січня в Галичині розпочалася спеціальна акція проти так званих антигромадських елементів. На всій території заарештовано близько 5 тисяч осіб. Метою цієї акції мало бути усунення всіх тих елементів, які не хочуть працювати, займаються нелегальною торгівлею і таким чином утруднюють діяльність органів влади. Однак, цією акцією не було досягнуто справжньої мети, а її жертвами стали провідні особистості українського культурного і господарського життя, а також службовці різних державних установ і члени Українського допомогового комітету.

Ці масові арешти викликали занепокоєння і хвилювання в представництвах нашого Комітету та в широких колах українського населення. Сталося це ще й тому, що ніхто і у жодному з цих випадків не знав причини арешту. Зрозуміло, що такого типу акція може бути сприятливою тільки для ворожої пропаганди. В результаті цих арештів надходили масові інтервенції Українського допомогового комітету і Української Головної Ради, які на кілька днів порушували всю організаційну і творчу роботу Комітету. Зрозуміло, осадок після тих арештів залишився не лише у самих в'язнів, а й у всієї решти українських громадян, що негативно вплинуло на їхні погляди і запал до роботи (додаток 11).

Останнім часом поширюються чутки, що всі непридатні до роботи, старші особи, каліки, жебраки і т. д. будуть страчені. Деякі представництва повідомляють нам, що заклики до прописки в популярних кухнях залишились без відгуку, хоча власне у цих колах є багато потребуючих. Наприклад, у повітах Делятин, Надвірна, Коломия. Ці звістки у деяких випадках виявилися правдивими. 18 січня, напередодні свята Йордану, поліція заарештувала в містечку Устрики Нижні 14 старших осіб і калік та в білий день в присутності мешканців цього містечка розстріляла їх на єврейському кладовищі. У інших населених пунктах також складають списки стариків і калік й донині не відомо, чи ті люди ще живі. Такого типу акція суперечить людським і християнським почуттям українського народу і викликає зрозумілу величезну гіркоту (додаток 12).

IV. Ненормальні умови і бандитизм в люблінському окрузі

Найважча ситуація склалася в люблінському окрузі, де десятки років українці були гноблені росіянами, а потім поляками. На жаль і нині

^aW związku ze wspomnianą akcją oczyszczenia odbywały się rewizje, nawet w katedrze Św. Jura we Lwowie. Nie tylko sam ten fakt, ale przede wszystkim zachowanie się policjantów w tym świętym dla Ukraińców miejscu wywołało nastrój przygnębienia i niezadowolenia wśród ludności. Zostało to wykorzystane zaraz przez wrogą propagandę. Ogólnie podkreśla się, że nawet za czasów okupacji bolszewickiej nie było rewizji w kościele Św. Jura, a wycieczki bolszewickich profesorów i studentów zawsze okazywały duży szacunek dla miejsca i osoby metropolity.^a

Od 15 stycznia rozpoczęła się w Galicji specjalna akcja przeciwko t. zw. społecznym elementom. Na całym terenie aresztowano około 5 tysięcy ludzi. Celem tej akcji miało być usunięcie tych wszystkich elementów, które nie chcą pracować, uprawiają nielegalny handel i w ten sposób utrudniają działalność władz. Akcja ta nie spełniła jednak właściwego celu, a ofiarami jej stały się kierownicze osobistości ukraińskiego życia kulturalnego i gospodarczego, jak również urzędnicy różnych instytucji państwowych i członkowie Ukraińskiego Komitetu Pomocy.

Te masowe aresztowania wywołały zaniepokojenie i zdenerwowanie w delegaturach naszego Komitetu i w szerokich kręgach ludności ukraińskiej. Stało się to tym bardziej [niepokojące], że nikt w żadnym z tych wypadków nie wiedział o przyczynach aresztowań. Jest rzeczą zrozumiałą, że tego rodzaju akcja może być [korzystna] jedynie dla wrogiej propagandy. Na skutek tych aresztowań musiały wpływać masowe interwencje ze strony Ukraińskiego Komitetu Pomocy i Ukraińskiej Rady Głównej i te zakłócały przez kilka dni całą organizacyjną i twórczą pracę Komitetu. Oczywiście osad po tych aresztowaniach pozostał nie tylko u samych więźniów, ale u wszystkich pozostałych obywateli ukraińskich, co wywarło negatywny wpływ na ich poglądy i zapał do pracy (załącznik 11).

W ostatnim czasie rozprzestrzeniają się pogłoski, że wszyscy niezdolni do pracy, starzy ludzie, kaleki, żebracy itd. zostaną straceni. Niektóre delegatury powiadają nas, że nawoływania do meldowania się w kuchniach popularnych [dla biednych] pozostają bez echa, choć właśnie w tych kręgach jest wielu potrzebujących. Tak jest na przykład w powiatach Delatyn, Nadwórna, Kołomyja. Wiadomości te w niektórych wypadkach okazały się prawdziwe. 18 stycznia w wigilię święta Jordanu policja aresztowała w miasteczku Ustrzyki Dolne 14 starych ludzi i kalek i w jasny dzień, w obecności mieszkańców tego miasteczka, rozstrzelała ich na cmentarzu żydowskim. Również w innych miejscowościach sporządzone są spisy starców i kalek i do dziś nie wiadomo, czy ludzie ci są jeszcze przy życiu. Tego rodzaju akcja jest sprzeczna z ludzkimi i chrześcijańskimi uczuciami narodu ukraińskiego i wywołuje oczywiście ogromne rozgoryczenie (załącznik 12).

ця ситуація не дуже покращилася. Коли німці взяли владу, була надія, що ситуація зміниться. Це було б можливо – також при добрій волі німецьких органів влади – лише тоді, коли на цій території не залишалося би польських чиновників і польської поліції. Вони на кожному кроці діють на шкоду українському елементу і стараються його знищити, а з другого боку, намагаються поширювати ненависть до німців.

Найбільше загострення цих і без того вже нестерпних стосунків викликає в люблінському окрузі діяльність банд³. Поблизу Холма вперше банди з'явилися у 1940 році, а після 1941 року пробували поширити свою діяльність також на Галичину. Однак це їм не вдалося, оскільки були знищені. Потім пробували розпочати свою діяльність в краківському окрузі (повіти Ярослав і Сянік), де ведуть розбій по нинішній день. З цього випливає, що там, де діє українська поліція про банди нічого не чути. На жаль, на найбільш загрозованих українських територіях немає української поліції. Спочатку банди склалися з радянських біженців і в'язнів, до них приєднувалися парашутисти і диверсанти зі Сходу. Згодом до них приєдналися ще євреї і поляки, які з різних причин уникали німецької поліції. У зв'язку з акцією виселення, зокрема в повіті Замость, банди поповнилися сотнями і навіть тисячами поляків. Нині вони складаються майже виключно з поляків, причиною чого є антинімецька пропаганда. Можливості переміщення банд тепер взимку обмежені, але слід рахуватися з тим, що весною вони зможуть розпочати діяльність ширшого масштабу. Банди борються не лише з німецькими органами влади, а й також – і то в поважних масштабах – проти українського населення, якому мстять за його пронімецькі настрої. Це можна підтвердити багатьма прикладами.

У повіті Біла Гора [?] нещодавно пограбовано 18 українських кооперативів і молочарню, а лише дві польські, які все-таки є заможнішими (додаток 13).

Жертвами банд є перш за все українські вчителі і священики (додаток 14).

Кидається в очі, що банди стоять на територіях населених мішаними національностями – повіти Холм, Ярослав і Сянік. Причому користуються допомогою польського населення і поліції, які крім цього, неправдиво інформують німецькі органи, щоби всю відповідальність скинути на українців. Таким чином українське населення мусить страждати на цій території подвійно: з одного боку від банд, а з другого боку, в результаті контрзаходів німців, які вірять неправдивим польським донесенням (додаток 15).

Згідно з діючим законодавством за переховування військовополонених або за надання іншої допомоги застосовується смертна кара

IV. Nienormalne warunki i bandytyzm w okręgu lubelskim

Najcięższa sytuacja panuje w okręgu lubelskim, gdzie od dziesiątków lat Ukraińcy byli gnębieni przez Rosjan, a następnie przez Polaków. Niestety obecnie stan ten niewiele się poprawił. Kiedy Niemcy przejęli władzę, miano nadzieję, że sytuacja ulegnie zmianie. Byłoby to możliwe – również przy dobrej woli władz niemieckich – tylko wtedy, kiedy na terenie tym nie pozostawiłoby się polskich urzędników i polskiej policji. Ci na każdym kroku działają na szkodę elementów ukraińskich i starają się je wytepić, a z drugiej strony usiłują rozprzestrzeniać nienawiść przeciwko Niemcom.

Największe zaostrzenia w tych i tak już stosunkach nie do wytrzymania wywołuje w okręgu lubelskim działalność band³. W okolicach Chełma bandy pojawiły się po raz pierwszy w roku 1940, a po roku 1941 próbowały rozszerzyć swoją działalność również na Galicję, co im się jednak nie udało, ponieważ zostały zniszczone. Następnie próbowały podjąć swoją działalność w okręgu krakowskim (pow. Jarosław i Sanok), gdzie prowadzą rozbój do dnia dzisiejszego. Z tego wynika, że tam, gdzie działa policja ukraińska, o bandach nic nie słychać. Niestety, na najbardziej zagrożonych terenach ukraińskich nie ma policji ukraińskiej. Początkowo bandy składały się z sowieckich uchodźców i jeńców, do nich przyłączali się skoczki spadochronowi i dywersanci ze Wschodu. Z biegiem czasu doszli jeszcze Żydzi i Polacy, którzy z różnych przyczyn unikali niemieckiej policji. W związku z akcją wysiedleńczą, szczególnie w powiecie Zamość, bandy powiększyły się o setki, a nawet tysiące Polaków. Dzisiaj składają się one prawie wyłącznie z Polaków; przyczynia się do tego wroga Niemcom propaganda. Możliwości poruszania się band są obecnie zimną ograniczone, należy się jednak liczyć z tym, że na wiosnę będą mogły one podjąć działalność na szerszą skalę. Bandy walczą nie tylko przeciwko władzom niemieckim, ale również – i to w poważnym stopniu – przeciwko ludności ukraińskiej, na której mszczą się za jej proniemieckie nastawienie. Można to udowodnić wieloma przykładami.

W powiecie Białej Góry [?] niedawno obrabowano 18 ukraińskich spółdzielni i mleczarni, a jedynie 2 polskie, które przecie są zamożniejsze (załącznik 13).

Ofiarami band są przede wszystkim ukraińscy nauczyciele i duchowni (załącznik 14).

Rzuca się w oczy, że bandy stacjonują na terenach zamieszkałych przez narodowości mieszane – powiat Chełm, Jarosław i Sanok. Przy czym korzystają z pomocy polskiej ludności i policji, które prócz tego fałszywie informują niemieckie władze, by całą odpowiedzialność zrzucić na Ukraińców. W ten sposób ludność ukraińska musi cierpieć na tym terenie podwójnie:

і конфіскація майна. Однак, слід було б прийняти до уваги, що до такої допомоги беззахисне населення змушують бандити, часто за допомогою терору. Часто трапляються випадки, що спокійне українське населення не тільки грабують бандити, але згодом воно змушене терпіти покарання з боку німецької і польської поліції. Майно цих людей нищать, а їх самих розстрілюють. В одному селі сільський староста був вбитий бандитами, а згодом німецька поліція розстріляла ще й його брата.

V. Колективна відповідальність

Особливо боляче український народ відчуває застосування цього принципу. Широкі маси звичайно не мають розуміння ідеї колективної відповідальності, вбачають у цьому беззаконня, коли зазнають покарань за вчинки, яких не скоювали. Загалом застосування принципу колективної відповідальності можна вважати слушним, коли вона поширюється на якусь групу, наприклад гміну, яка становить цілісний організм. В даному випадку бандитизм поширюється на територіях населених мішаним населенням і українці ні в якому разі не можуть нести відповідальності за польські злочини. Однак і на територіях населених майже однорідним населенням, наприклад, в Галичині, українці могли б тільки тоді нести відповідальність за вчинки своїх окремих земляків, коли б виконавча влада мала для цього визначені механізми. Нині таких механізмів немає. З вищенаведених міркувань [впливає, що] застосування принципу колективної відповідальності стосовно українського народу на нинішній стадії організації, зокрема на територіях населених мішаним населенням, є безпідставне і недоцільне. Колективна відповідальність досить часто б'є по керівних сферах міст і сіл, які є настроєні пронімецько, але є абсолютно безсилі, якщо йдеться про польських диверсантів і власних безвідповідальних шаленців або тих, що впали у відчай.

Результати такі, що колективна відповідальність, метою якої є знищення антинімецького елемента, знищує або послаблює дружнелюбний щодо німців елемент і викликає в його середовищі настрої невдоволення і грікоти. В люблінському окрузі таким чином втратили життя близько 400 таких українців.

Наведемо тут лише кілька яскравих прикладів:

25 грудня 1942 р. жандармерія оточила село Пшевалє в повіті Замость і зігнала велику кількість українців і поляків. Після заяви власника маєтку, що поляки потрібні йому для роботи, поляків було звільнено, натомість українців, у кількості 16 осіб, було розстріляно.

z jednej strony od band, a z drugiej strony na skutek kontrakcji Niemców, którzy dają wiarę fałszywym polskim doniesieniom (załącznik 15).

Według obowiązującego prawa, za ukrywanie jeńców wojennych względnie za udzielenie innej pomocy, obowiązuje kara śmierci i konfiskata mienia. Należałoby jednak wziąć pod uwagę, że pomoc tę od bezbronnej ludności wymuszają bandyci często przy pomocy terroru. Nierzadko zdarzają się wypadki, że spokojna ludność ukraińska nie tylko jest rabowana przez bandytów, ale następnie musi jeszcze znosić kary ze strony niemieckiej i polskiej policji. Mienie tych ludzi jest niszczone, a oni sami rozstrzeliwani. W jednej wsi wójt został zabity przez bandytów, a następnie jeszcze niemiecka policja rozstrzelała jego brata.

V. Odpowiedzialność zbiorowa

Szczególnie boleśnie odczuwa naród ukraiński stosowanie tej zasady. Szerokie masy nie mają zwykle zrozumienia dla idei odpowiedzialności zbiorowej, widzą w tym bezprawie, kiedy karze się za czyny nie popełnione. Biorąc ogólnie, można uważać za słuszną zasadę odpowiedzialności zbiorowej wtedy, kiedy rozciąga się ją na jakąś grupę, na przykład gminę, która stanowi jednolity organizm. W tym wypadku bandytyzm rozprzestrzenia się na terenach zamieszkałych przez ludność mieszaną i Ukraińcy nie mogą w żadnym wypadku ponosić odpowiedzialności za polskie przestępstwa. Jednak również na terenach zamieszkałych prawie wyłącznie przez jednorodną ludność, na przykład w Galicji, Ukraińcy mogliby jedynie wtedy ponosić odpowiedzialność za czyny poszczególnych swoich rodaków, gdyby władza wykonawcza posiadała ku temu określone środki. Obecnie środków takich nie ma. Z przytoczonych [powodów] stosowanie zasady odpowiedzialności zbiorowej w stosunku do narodu ukraińskiego na obecnym stadium organizacyjnym, szczególnie na terenach zamieszkałych przez ludność mieszaną, jest niesłuszne i niecelowe. Odpowiedzialność zbiorowa godzi bardzo często w sfery kierownicze w mieście i na wsi, które są nastawione proniemiecko, ale zupełnie bezsilne, jeśli chodzi o polskich dywersantów i własnych nieodpowiedzialnych zapaleńców czy desperatów.

Rezultaty są takie, że odpowiedzialność zbiorowa, której celem jest wyniszczenie antyniemieckich elementów, niszczy czy osłabia elementy przyjazne Niemcom i wywołuje między nimi nastroje niezadowolenia i rozgoryczenia. W okręgu lubelskim w ten sposób straciło życie około 400 takich Ukraińców.

Wymienimy tu tylko kilka jaskrawych przykładów:

25 grudnia 1942 żandarmeria okrążyła wieś Przewale w powiecie Zamść i spędziła większą ilość Ukraińców i Polaków. Na reklamacje kierow-

Серед розстріляних була також 15[-літня] дівчинка Євгенія Тибичук [або Тимчук] (додаток 15).

В селі Недошів (люблінський округ) 30 жовтня 1942 року було розстріляно 8 настроєних пронимецько українців, які ще до війни переслідувалися поляками за свої патріотичні погляди.

29 січня 1943 в селі Сумин (гміна Тарнаватка, люблінський округ) було розстріляно 45 українців, у тому числі 18 дітей у віці від 3 до 15 років, а 2 лютого 1943 в селах Панків і Сіроволя застрелили 19 українців, в тому числі 8 дітей у віці від 1 до 13 років (додаток 6).

Найбільшу гіркоту викликає вбивство невинних дітей, оскільки українське населення зовсім не може зрозуміти, як німецькі органи могли дати на це свою згоду або ж вказівку.

Про трагічні випадки в Любичі Королівській та Любичі Князі (повіт Рава Руська, округ Галичина) йшлося раніше (додаток 7).

Інформація про наведені у цьому звіті події, які мали місце в Галичині була передана губернаторові докторові Вехтерові і шефові докторові Бауерові⁴. Наводимо їх повторно, щоби таким чином зобразити повну картину того, що відбувається у Генеральній Губернії.

Наведене тут, це лише частина численних фактів, це найважливіші нариси того трагічного стану справ. Слід підкреслити, що нелегко зібрати протокольні документи і мати до них доступ. Люди, які постраждали раз, бояться розповідати це все для протоколу, щоби не були змушені страждати ще раз. Я знаю багато таких випадків. Такий стан справ утруднює всі зусилля, спрямовані на нормалізацію життя.

Наслідки такого стану є небезпечними. Настроєний пронимецьки український громадянин повний невпевненості, чи залишиться живим втікає в ліс і мимоволі опиняється в протиріччі зі своєю попередньою позицією. Зрозуміло, що пізніше без огляду на те хоче він цього чи ні, ворожа пропаганда матиме на нього вплив.

Весною, коли диверсійні сили матимуть більші можливості для переміщення, вони можливо посиляться за рахунок тих людей, які, всупереч своїй волі, опинилися на нелегальному становищі. Вони зможуть змусити їх до співпраці навіть силою.

Українське суспільство свідоме цієї великої небезпеки, однак не має сили, щоб з нею боротися. Якщо б не звертало уваги на цей стан безладдя, можна було б йому закинути відповідальність за поширення бандитизму. Цей стан є трагічним і парадоксальним, особливо тепер, коли порядок і продуктивна праця є важливим елементом для досягнення перемоги над спільним ворогом українського і німецького народів, над московським більшовизмом.

Щоб навести порядок на населених українцями територіях Генеральної Губернії слід негайно радикально змінити поведінку органів

nika majątku, że Polacy są mu konieczni do pracy, Polacy zostali zwolnieni, natomiast Ukraińcy w liczbie 16 zostali rozstrzelani. Wśród rozstrzelanych znalazła się również 15[-letnia] dziewczyna Eugenia Tybyczuk [lub Tymczuk] (załącznik 15).

We wsi Niedoszew (okręg lubelski) zostało 30 października 1942 rozstrzelanych 8 Ukraińców nastawionych proniemiecko, którzy jeszcze przed wojną byli przez Polaków prześladowani za swoje patriotyczne poglądy.

29 stycznia 1943 we wsi Sumin (gmina Tarnawatka okręg lubelski) zostało rozstrzelanych 45 Ukraińców, w tym 18 dzieci w wieku od 3–15 lat, a 2 lutego 1943 we wsiach Pańków i Szara Wola zastrzelono 19 Ukraińców, w tym 8 dzieci w wieku od 1–13 lat (załącznik 6).

Największe rozgoryczenie wywołuje zabijanie niewinnych dzieci, ponieważ ukraiński naród nie może zupełnie zrozumieć, jak władze niemieckie mogły wydać na to swoją zgodę, czy też polecenie.

O tragicznych wypadkach w Lubyczy Królewskiej i Lubyczy Kniazie (pow. Rawa Ruska okręg Galicja) była już poprzednio mowa (załącznik 7).

Podane w tym sprawozdaniu wypadki, które miały miejsce w Galicji, zostały podane do wiadomości gubernatorowi dr. Wächterowi i szefowi dr. Bauerowi⁴. Przytaczamy je powtórnie, by w ten sposób stworzyć pełny obraz tego, co się dzieje w Generalnej Guberni.

To, co zostało tu powiedziane, to tylko część licznych faktów, są to tylko najważniejsze zarysy tego tragicznego stanu rzeczy. Trzeba podkreślić, że nie jest łatwo zebrać dokumenty protokolarne i mieć do nich dostęp. Ludzie, którzy raz cierpieli, czują lęk przed podawaniem tego wszystkiego do protokołów, aby nie potrzebowali cierpieć po raz drugi. Wypadków takich znam wiele. Taki stan rzeczy utrudnia wszystkie wysiłki zdążające do uregulowania życia.

Skutki takiego stanu są niebezpieczne. Obywatel ukraiński nastawiony proniemiecko, pełen niepewności, czy zachowa życie, ucieka do lasu i mimo woli znajduje się w sprzeczności do swojego dawnego stanowiska. Jasnym jest, że później bez względu na to, czy będzie chciał tego czy też nie, wroga propaganda będzie wywierała na niego wpływ.

Na wiosnę, kiedy siły dywersyjne będą miały większe możliwości poruszania się, wzmocnią się przypuszczalnie właśnie o tych ludzi, którzy wbrew swojej woli znaleźli się w sytuacji nielegalnej. Będą one mogły zmusić ich nawet siłą do współpracy.

Społeczeństwo ukraińskie jest świadome tego wielkiego niebezpieczeństwa, nie ma jednak sił, by walczyć przeciwko niemu. Gdyby nie zwracało uwagi na ten stan bezwładny, można by zarzucić mu odpowiedzialność za szerzenie się bandytyzmu. Jest to stan tragiczny i paradoksalny szczególnie teraz, kiedy spokój i wydajna praca jest ważnym czynnikiem w osiągnięciu

влади. Слід остаточно повернути приватну власність селян, гарантувати роботу і особисту безпеку. Вихідним пунктом повинно бути планове вербування людей на роботи в Рейху, а не нерозумні гоніння людей, пристойна поведінка нижчих органів влади щодо українського населення і перш за все – і це є найважливіше – повинні припинитися безпідставні арешти і екзекуції. Мусить бути відмінений неможливий для застосування в наших умовах принцип колективної відповідальності разом з його жорстокими методами, з розстрілами малих дітей включно.

Наведений таким чином порядок, гарантування безпеки життя і праці, буде базою насправді вільного і жертвовного співробітництва всього українського народу в процесі будівництва нової Європи і в боротьбі німців проти ворога тієї Європи – більшовизму.

Доктор Кубійович

Краків 25.2.1943 р.

ІНП, Кр. 010/9117 (9276/II, арк. 159–189).

Переклад з німецької, машинопис.

Примітки

^{a - a} Підкреслено від руки і зазначено вертикальною рисою на полях.

¹ Бюлер Йосиф (1904 р. н.), доктор, з жовтня 1939 начальник бюро Генерального Губернатора; з травня 1940 заступник Генерального губернатора; в 1948 засуджений ВНТ до смертної кари.

² Публікується без додатків.

³ Після вибуху німецько-радянської війни, на Люблінщині й Підляшші з'явилися невеликі комуністичні партизанські групи, що склалися як з червоноармійців, які втекли з німецького полону, так і з місцевих комуністів. Ці партизанські групи були ліквідовані німцями на початку 1942. Здається, що частина українців сприймала операції комуністичних партизанських груп як польські акції.

⁴ Бауер Отто (1888 р. н.), з березня по серпень 1941 в Управлінні персоналом дистрикту Краків; у 1941–1944 начальник відділу внутрішніх справ дистрикту Галичина; у 1943–1944 начальник Бюро Губернатора дистрикту Галичина, застрілений радянськими агентами 9 лютого 1944.

zwycięstwa nad wspólnym wrogiem narodu ukraińskiego i niemieckiego, nad moskiewskim bolszewizmem.

By wprowadzić spokój na terenach Generalnej Guberni zamieszkałych przez Ukraińców, należy natychmiast wprowadzić radykalną zmianę w postępowaniu władz. Trzeba ostatecznie przywrócić własność prywatną chłopu, zabezpieczyć pracę i osobiste bezpieczeństwo. Punktem wyjścia powinno być planowe werbowanie ludzi do pracy w Rzeszy, a nie bezrozumna nagonka na ludzi, przyzwoite zachowanie się niższych organów władz w stosunku do ludności ukraińskiej i przede wszystkim – i to jest najważniejsze – muszą ustać bezpodstawne aresztowania i egzekucje. Musi być zniesiona niemożliwa do stosowania w naszych warunkach zasada odpowiedzialności zbiorowej wraz ze swoimi okrutnymi metodami z rozstrzeliwaniem małych dzieci włącznie.

Wprowadzony w ten sposób porządek, zapewnienie bezpieczeństwa życia i pracy stanie się podstawą prawdziwie wolnej i ofiarnej współpracy całego narodu ukraińskiego przy zbudowaniu nowej Europy i w walce Niemców przeciwko wrogowi tej Europy – bolszewizmowi.

Dr. Kubijowytsh

Kraków, 25.2.1943 r.

IPN, Kr. 010/9117 (9276/II, k. 159–189).

Tłumaczenie z jęz. niemieckiego, maszynopis.

Przypisy

^{a-a} Podkreślono odręcznie i zaznaczono na marginesie pionową kreską.

¹ Bühler Josef (ur. 1904), dr, od października 1939 szef Urzędu Generalnego Gubernatora; od maja 1940 zca generalnego gubernatora; w 1948 sądzony przez NTN i skazany na karę śmierci.

² Załączników nie publikuje się.

³ Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej na Lubelszczyźnie i Podlasiu pojawiły się drobne grupy komunistycznej partyzantki, złożone tak z uciekających z niewoli czerwonoarmistów, jak i miejscowych komunistów. Partyzantka ta została zlikwidowana przez Niemców na początku 1942. Jak się wydaje, akcje komunistycznych partyzantów były przez część Ukraińców odbierane jako polskie.

⁴ Bauer Otto (ur. 1888), od marca do sierpnia 1941 w Urzędzie Personalnym Dystryktu Krakau; w l. 1941–1944 naczelnik wydziału spraw wewn. Dystryktu Galizien; w l. 1943–1944 szef Urzędu Gubernatora dystryktu Galizien, zastrzelony 9 lutego 1944 przez sowieckich agentów.

Витяг із бюлетеню ОУН (червень–липень 1942 р.)
про події на Холмщині

[...]

З приводу холмських подій

Холмщина і Підляшша – ці найдаліше на захід висунені скравки української землі, переживають чергову мартирологію, що своїм трагізмом переростає не тільки те, що було в 1938 році, підчас відомого палення церков і навертання штиками на римокатолицизм, але й такі самі практики Росії часів Миколи I-го й Олександра II-го, з часів навертання цього ж самого населення на московське православ'я¹.

На теренах Холмщини і Підляшша маємо від кількох місяців польсько-більшовицьку партизанську і німецьку пацифікаційну акцію із вістрям, спрямованим в українське населення. Це на перший погляд дивогляд. Тим не менш є він реальною дійсністю. Не самі банди, не ті чинники, що їх матеріально і морально піддержують, не ті терени, що є базою їх діяння, відчувають на собі усі страхіття пацифікації, але невинне українське населення.

*

* *

Перед нами ряд звідомлень з різних околиць многострадальних західних окраїн. Звідомлень, що відкривають таку понуру картину подій, що навіть у той час, коли слово „смерть” перестало робити своє враження, мусить потрясти до глибини душі кожного, в чиїх жилах пливе українська кров.

Ось виїмки одного із них, що навітлює почасти і розвиток тих польсько-більшевицьких акцій, що їх кровава тінь впала на українське населення Холмщини і Підляшша.

„Зимом почали большевики скидати масово своїх парашутистів, які поки що нічого не робили, тільки швендалися у терені. В середині зими почали появлятися уже малі групи на терені цілої Холмщини і Підляшша. На Підляшші з початком зими появилися уже навіть великі групи, які йшли на Полісся, переправляючись через Буг. В тому часі появилися польські банди, які при нападах старалися балакати ломаною московщиною. Цікаве, що усі ці банди появлялися на українських або мішаних теренах, а не було їх на корінно-польських

**Fragment biuletynu OUN z czerwca–lipca 1942 r.
dotyczący wydarzeń w Chełmskiem**

[...]

W sprawie wydarzeń w Chełmskiem

Chełmskie i Podlasie – te najdalej wysunięte na zachód skrawki ukraińskiej ziemi po raz kolejny przechodzą gehennę. Tragizm [obecnej sytuacji] przerasta nie tylko to, co działo się w 1938 roku, w czasie słynnego palenia cerkwi oraz nawracania bagnietami na rzymski katolicyzm, ale również podobne praktyki Rosji z czasów Mikołaja I i Aleksandra II, z czasów nawracania tej samej ludności na prawosławie moskiewskie¹.

Na terenach Chełmskiego i Podlasia od kilku miesięcy mamy polsko-bolszewicką partyzantkę i niemiecką akcję pacyfikacyjną wymierzone [wspólnie] przeciwko ludności ukraińskiej. Na pierwszy rzut oka wydaje się to absurdalne, jednak tak właśnie dzieje się w rzeczywistości. Okrucieństwa pacyfikacji odczuwają nie same bandy, nie czynniki wspierające je duchowo i materialnie, nie tereny stanowiące bazę ich działań, lecz niewinna ludność ukraińska.

*

* *

Mamy szereg meldunków z różnych okolic nękanych cierpieniami zachodnich kresów. Meldunków, które malują tak straszliwy obraz wydarzeń, że nawet w tych czasach, kiedy słowo „śmierć” przestało robić wrażenie, musi wstrząsnąć do głębi każdym, w czyich żyłach płynie krew ukraińska.

Oto fragmenty jednego z nich, częściowo obrazujące rozwój tych polsko-bolszewickich akcji, których krwawy cień spada na ukraińską ludność Chełmskiego i Podlasia.

„Zimą bolszewicy zaczęli zrzucać masowo swoich spadochroniarzy, którzy na razie nic nie robili, tylko włóczyli się w terenie. W połowie zimy zaczęły tworzyć się małe grupki na obszarze całego Chełmskiego i Podlasia. Na Podlasiu już z początkiem zimy powstały nawet duże grupy, które przeszły na Polesie, przeprawiając się przez Bug. Jednocześnie pojawiły się polskie bandy, których członkowie podczas napadów usiłowali mówić łamanym rosyjskim. Ciekawe, że wszystkie te bandy występowały na terenach ukraińskich lub mieszanych, a nie było ich na ziemiach rdzennie polskich. Odpowiedzią Niemców na pojawienie się polskich band były

землях. У відповідь на появу таких банд, німці в половині квітня почали арештувати в деяких селах тих, що носили червоні опаски чи були членами сільрад під час перебування большевиків на цих теренах осінню 1939 р.² Деяких із арештованих відвозили до Люблина, деяких стріляли на місці. Прим., у селах Ярославець, Уханє, Матче, Грубешівського повіту (7-ох селян і українського вчителя Романюка). Такі самі випадки були в повіті Біла Підляська.

В половині травня почали німці разом з польською поліцією робити облави на ці банди, зокрема в Грубешівському і Холмському повітах. Облава, що почалась 25 V охопила північно-західну частину Грубешівського повіту та Холмський, Красноставський, Замостенський і Томашівський повіти. 27 травня почалося масове палення сіл і стріляння людей на доноси польської поліції. М. ін. спалено слідуочі села: Гдешин – 17 господарств, Молодятичі – 17 господарств, Гонятички – пів села, Копилів – четвертину села, Степанковичі – кілька господарств, Кулаковичі – четвертину села, Кобло – кілька господарств, Перятин – кілька господарств, Буєно – кілька господарств, Стріличі – четвертину села, М'яжке – 3 господарства разом з постріляними родинами, Посадів – кілька господарств, Горшів, Ситно, Ситанець, Боньча. В Молодятичах застрілили 2-ох селян, у Гдешині мали розстріляти Лопушанського Михайла, але тому, що він утік, розстріляли його жінку і брата. Крім того, розстріляно цілий ряд українців, яких назвищ в тій хвилині не знаю. Усе це діялося у районах польської поліції, яка робила доноси до командантів паціфікаційних відділів, вказуючи завжди на найсвідоміших українських громадян, які займали провідні місця в кооперативах чи в українських освітніх товариствах – як на прихованих комуністів³.

Арешти українців йдуть без кінця, а тим часом банди нападають дальше на цукроварні, млини, військові транспорти тощо. В останніх днях травня напала одна банда на станицю української поліції в Телятині Грубешівського повіту. Під час перестрілки вбито двох поліцистів – а станицю спалено”.

*

* *

Ми передали уривок, який охоплює цілість терену. Подані у цьому факти подверджені звідомленнями з поодиноких округ. До цього звіту хочемо додати кілька наших завваг і висновків.

1. У світлі інформацій, що їх має ОУН, плян польського повстання був предметом міркувань польських чинників в Льондоні та в Москві

rozpoczęte w połowie kwietnia aresztowania w niektórych wsiach ludzi, którzy w czasie obecności bolszewików na tych terenach jesienią 1939 r. nosili czerwone opaski lub byli członkami rad wiejs[kich]². Niektórych aresztowanych odwożono do Lublina, innych rozstrzeliwano na miejscu, np. we wsiach Jarosławiec, Uchanie i Matcze powiatu hrubieszowskiego (7 chłopów oraz ukraińskiego nauczyciela Romaniuka). Takie same wypadki miały też miejsce w powiecie Biała Podlaska.

W połowie maja Niemcy razem z polską policją zaczęli urządzać obławy na te bandy, szczególnie w powiatach hrubieszowskim i chełmskim. Obława, która rozpoczęła się 25 V, objęła północno-zachodnią część powiatu hrubieszowskiego oraz powiaty chełmski, krasnostawski, zamojski i tomaszowski. 27 maja rozpoczęło się masowe palenie wsi i rozstrzelywanie ludzi na podstawie donosów polskiej policji. M. in. zostały spalone następujące wsie: Gdeszyn – 17 gospodarstw, Mołodziatycze – 17 gospodarstw, Honiatyczki – połowa wsi, Kopyłów – czwarta część wsi, Stepankowice – kilka gospodarstw, Kułakowice – czwarta część wsi, Kobło – kilka gospodarstw, Periatyn [?] – kilka gospodarstw, Bujeno [?] – kilka gospodarstw, Strzelce – czwarta część wsi, Miętkie – 3 gospodarstwa (rodziny rozstrzelano), Posadów – kilka gospodarstw, Horyszów, Sitno, Sitaniec oraz Bończa. W Mołodziatyczach zastrzelono 2 chłopów, w Gdeszynie miał być rozstrzelany Łopuszański Mychajło, lecz po jego ucieczce rozstrzelano żonę i brata. Ponadto zastrzelono wielu Ukraińców, których nazwisk w tej chwili nie znam. To wszystko działo się na terenach, gdzie istniała polska policja, która donosiła komendantom oddziałów pacyfikacyjnych. Zawsze wskazywała na najbardziej świadomych obywateli ukraińskich, zajmujących kierownicze stanowiska w spółdzielniach lub w ukraińskich товариствach oświatowych – jako na kryptokomunistów³.

Aresztowania Ukraińców trwają bez końca, a tymczasem bandy wciąż napadają na cukrownie, młyny, transporty wojskowe itp. W ostatnich dniach maja banda napadła na posterunek ukraińskiej policji w Telatynie powiatu hrubieszowskiego. Podczas strzelaniny zabito dwóch policjantów, a posterunek został spalony”.

*

* *

Zacytowaliśmy fragment obejmujący całość terenu. Podane w nim fakty potwierdzone są przez meldunki z poszczególnych okręgów. Do tego sprawozdania chcemy dorzucić kilka uwag i wniosków.

1. W świetle informacji, które posiada OUN, plany polskiego powstania były przedmiotem rozważań polskich czynników w Londynie

від перших тижнів грудня [1941], себто від часу, коли німецька армія перейшла до дефензиви. Діялося це так з ініціативи польських кругів, як з натиску Лондону, для якого польське повстання було одним із звен того другого фронту, який хотіла монтувати Англія з поневолених Німеччиною народів (греки, серби, поляки) та деяких, т. зв. самостійних держав. Ціль: викликати дезорганізацію в запіллі Німеччини, та (якщо йде спеціально про Польщу), перетяти ті комунікаційні артерії, що лучать Німеччину зі східним фронтом.

2. Керівники польського підпілля на окупованих теренах поставилися до цієї концепції спершу негативно, добачуючи в ній чергову спробу Англії воювати польськими руками, вказуючи на неминучість німецької реакції, яка потягне за собою стільки жертв з-поміж польського населення, що ціла імпреза ледви чи виплатиться. Масові репресії супроти польського населення можуть не тільки ліквідувати цей актив, що зорганізований в підпіллі, але позбавити польське підпілля моральної опори серед власного суспільства. Воно може визнати терористичні методи польського підпілля безглуздими в даний момент і відвернутися від тих, що вживають цих метод.

3. Події, що йдуть зараз на Холмщині, вказують, що побідила компромісова постановка; зрезигновано із загального повстання, а обмежилося партизанським рухом на мішаних – з українською перевагою теренах, в поблизу корінних польських земель. Передбачувано видно – (показалося, що слушно) – що німецька кривава відплата впаде на населення теренів, де будуть діяти банди, що рахунок за польсько-більшевицькі напади платитимуть українці. Терен операцій вибрано доцільно.

4. Цілий березень–квітень від відомостей про польське повстання аж гуло. Відомости ці мусіли мати і німецькі поліційні органи, які завдяки ослабленій польській т. зв. конспірації мали широкі можливості пролазити у середину польських організацій. Гестапо перевело в тому часі арешти у всіх більших осередках ГГ – при чому найменше потерпів його пупільок Львів, бо лежить на українській території. Маємо усі дані твердити, що німецькі поліційні органи знали, на що заносилося, і це, що вони зараз роблять, не можна оправдувати неповідомованістю чи заскоченням⁴.

Стільки якщо іде про саму партизанську акцію. Та не те головне. Українець ставить собі в першій мірі запит, чому зроблено відповідальним за польсько-більшевицький бандитизм – українське населення Холмщини. Падуть з німецького боку закиди, що воно дає харчі партизанам. Не виключаємо, бо якщо там сидів би німецький селянин і до його хати прийшли озброєні бандити – то він їм усе майно віддав

i Moskwie od pierwszych tygodni grudnia [1941 r.], to znaczy od czasu, gdy niemiecka armia przeszła do defensywy. Nad planami tymi dyskutowano zarówno z inicjatywy polskich kręgów, jak i pod naciskiem Londynu, dla którego polskie powstanie miało stanowić ogniwo drugiego frontu, jaki Anglia planowała utworzyć z narodów ujarzmionych przez Niemcy (Greków, Serbów, Polaków) i niektórych tzw. państw niepodległych. Celem było spowodowanie dezorganizacji na tyłach Niemców oraz (głównie w przypadku Polski) przecięcie linii komunikacyjnych łączących Niemcy z frontem wschodnim.

2. Kierownictwo polskiego podziemia na okupowanych terenach było początkowo nastawione negatywnie do tej koncepcji. Dostrzegało ono w niej kolejną próbę Anglii prowadzenia walki polskimi rękoma. Wskazywało na nieuchronny niemiecki odwet, który pociągnie za sobą tyle ofiar w polskim społeczeństwie, że cała ta akcja prawdopodobnie straci wszelki sens. Masowe represje przeciwko narodowi polskiemu mogą nie tylko zlikwidować najbardziej aktywną jego część zorganizowaną w podziemiu, ale też pozbawić polskie podziemie moralnego oparcia wśród własnej społeczności. Mogłaby ona uznać terror polskiego podziemia za bezsensowny w danym momencie i odwrócić się od tych, którzy metody te stosują.

3. Wydarzenia rozgrywające się obecnie w Chełmskiem pokazują, że zwyciężyła postawa kompromisowa; zrezygnowano z powszechnego powstania i ograniczono się do partyzanckiego ruchu na terenach mieszanych – z przewagą Ukraińców – w pobliżu ziem rdzennie polskich. Przewidywano widocznie (i – jak się okazało – słusznie), że niemiecki krwawy odwet spadnie na ludność zamieszkującą te tereny, na których będą działać bandy, i to Ukraińcy zapłacą za polsko-bolszewickie napady. Teren dla operacji został wybrany właściwie.

4. W ciągu marca–kwietnia od wiadomości o polskim powstaniu aż huczało. Informacje takie musiały też posiadać niemieckie organa bezpieczeństwa, które dzięki osłabionej tzw. polskiej konspiracji miały szerokie możliwości spenetrowania polskich organizacji. Gestapo przeprowadziło w tym czasie aresztowania we wszystkich większych ośrodkach GG – przy czym najmniej ucierpiał jego pupilek Lwów, ponieważ leży na terytorium ukraińskim. Mamy wszelkie podstawy ku temu, by twierdzić, że niemieckie organa bezpieczeństwa zdawały sobie sprawę z tego, na co się zanosi. Tak więc obecnie tego, co się dzieje, nie można usprawiedliwiać niewiedzą lub zaskoczeniem⁴.

Tyle, jeżeli chodzi o samą akcję partyzancką. Ale nie to jest najważniejsze. Ukraińiec zadaje sobie przede wszystkim pytanie, dlaczego ludność ukraińska Chełmskiego ma ponosić odpowiedzialność za polsko-bolszewicki bandytyzm. Z niemieckiej strony padają zarzuty, że ludność ta

би. Це повинні розуміти зокрема ці панове, що обкладають заставами ліси і чекають терпеливо, чи якийсь бандит не зволить вилізти на край ліса. Лісів пацифікатори оминають – зате, палять і мордують по селах. Як толкувати собі поведінку німецьких поліційних властей? Незорієнтованістю у місцевих умовах можна пояснювати вчинки виконних нижчих чинників. Між ними є багато людей, що їх мозги за примітивні, щоби розібратися в польській провокації. На нищення українства наставляють німців теж т. зв. фольксдойчери – в суті речі законспіровані польські агенти Сікорського і Сталіна. Але кінець кінців хтось з німців за це відповідає. А ці панове, що кермують пацифікацією, сидять на тих теренах вже близько три роки. Вони мали нагоду за цей час добре пізнати українське населення Холмщини, яке перше здавало контингенти, перше виконувало усі розпорядки німецької влади. І коли нині те населення тисячами арештують, стріляють, палять, то тут маємо до діла з чим іншим. Польсько-більшовицьку партизанку використано для нового наступу на фізичну субстанцію українського народу. Удар вимірено в ту свідому частину українства, що на Холмщині впродовж останніх літ наросла. Тому жертвою падають священники, учителі, свідомі селяне. Нищать фізично живий елемент на одних теренах, щоби тероризувати рівночасно на других, мовляв: „не схочете нам служити, зробимо з Вами те, що зробили на Холмщині”. На холодно обдумане і холодно переводжуване фізичне нищення і спроба стероризувати ціле українське громадянство на усіх землях – ось правдива ціль цих страхіть, що мають місце на Холмщині. Те, що маємо під сучасну хвилину на Холмщині, уявляє собою якусь несамовиту картину польсько-більшевицько-німецької спілки на знищення України.

Не кличемо нині до відплати, бо ми свідомі, чим воно в сучасний момент могло б скінчитися. Але, якщо нищителі думають, що нас в той спосіб знищать, то помиляються. Нас не раз уже нищено вогнем і мечем – ми все таки видержали, ми все таки росли. І нині ми теж ростемо.

Те, що сьогодні переживає Холмщина – те саме переживають, може тільки не в таких розмірах, усі українські землі. Та в парі з тим український селянин, робітник, інтелігент доходить до свідомості, що тільки тоді ці страхіття устануть, коли на сторожі життя і майна українця стоятиме **УКРАЇНСЬКА ЗБРОЙНА СИЛА – УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА**. Боротьба за неї є справою кожного із них, поширення і поглиблення національної свідомості – це безсумнівний здобуток останніх місяців.

Сьогодні до відгомону стрілів прислухується ціла Україна. Холмські і їм подібні події будуть тим цементом, що споїть нас в одну

zaopatruje partyzantów w żywność. Nie wykluczone, bo jeśli siedziałby tam niemiecki chłop i do jego chałupy przyszli uzbrojeni bandyci – oddałby im cały majątek. To powinni rozumieć zwłaszcza ci panowie, którzy otaczają posterunkami lasy i czekają cierpliwie, czy jakiś bandyta nie raczy wyjść na ich skraj. Pacyfikatorzy omijają lasy – natomiast palą i mordują we wsiach. Jak traktować takie zachowanie niemieckich władz bezpieczeństwa? Brakiem wiedzy o miejscowych warunkach można tłumaczyć tylko postępowanie niższych czynników. Wśród nich jest sporo ludzi, których zbyt prymitywny mózg nie jest w stanie rozpoznać polskiej prowokacji. Do likwidacji Ukraińców nakłaniają Niemców również tzw. Volksdeutsche – w gruncie rzeczy zakonspirowani polscy agenci Sikorskiego i Stalina. Ale w końcu ktoś z Niemców za to odpowiada. A ci panowie, którzy kierują pacyfikacją, przebywają na tych terenach już prawie od trzech lat. Mieli oni czas i okazję dobrze poznać ludność ukraińską Chełmskiego, która jako pierwsza zdawała kontyngenty i wykonywała wszystkie rozporządzenia władzy niemieckiej. A gdy teraz ludność ta jest tysiącami aresztowana, rozstrzeliwana, palona, to tu mamy do czynienia z czymś innym. Partyzantkę polsko-bolszewicką wykorzystano do nowej ofensywy przeciwko fizycznej substancji narodu ukraińskiego. Cios wymierzony jest w tę świadomą część Ukraińców, która umocniła się w Chełmskiem w ciągu ostatnich lat. Dlatego ofiarą padają duchowni, nauczyciele, uświadomieni chłopci. Przeprowadzana jest eksterminacja [ukraińskiego] elementu na jednych terenach, żeby równocześnie zastraszyć go na innych, grożąc: „Jeśli nie będziecie nam służyć, zrobimy z Wami to, co zrobiliśmy w Chełmskiem”. Wymyślona z zimną krwią i z zimną krwią realizowana fizyczna likwidacja i próba sterroryzowania całej społeczności ukraińskiej na wszystkich ziemiach – oto prawdziwy cel tych okrucieństw, które mają miejsce w Chełmskiem. To, co tu się obecnie dzieje, ujawnia jakiś niesamowity obraz polsko-bolszewicko-niemieckiego spisku mającego na celu likwidację Ukrainy.

Nie wzywamy dzisiaj do odwetu, bo jesteśmy świadomi, czym mógłby się on w obecnej chwili skończyć. Ale jeżeli oprawcy sądzą, że nas w ten sposób zniszczą, to mylą się. Nieraz już niszczone nas ogniem i mieczem – my jednak wytrzymywaliśmy i wzrastaliśmy w siłę. I teraz też się wzmacniamy.

To, co dziś przeżywa Chełmskie, przeżywają, może tylko w mniejszym stopniu, wszystkie ukraińskie ziemie. Lecz w związku z tym ukraiński chłop, robotnik czy inteligent dochodzi do wniosku, że terror ten ustanie dopiero wtedy, gdy na straży życia i mienia Ukraińca stanie UKRAIŃSKA ZBROJNA SIŁA – PAŃSTWO UKRAIŃSKIE. Walka o nie jest sprawą każdego z nich, zaś upowszechnienie i pogłębienie świadomości narodowej – to niewątpliwie osiągnięcie ostatnich miesięcy.

велитенську бойову громаду, що переживши „советський рай” та закоштували „Нової Європи”, спрямує усі свої зусилля на здобуття власної держави. БО ТІЛЬКИ У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ РЯТУНОК НАЦІЇ І КОЖНОГО З НАС.

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 22, арк. 38–43.

Оригінал, друкарський примірник.

Примітки

¹ Натяк на ліквідацію греко-католицької церкви, здійснену царськими властями в 1839 і 1875. В її результаті населення греко-католицького віросповідання „навернено” на православ'я. У 1938 польські власті прийняли рішення про ліквідацію (розбір) 138 православних культових об'єктів, під претекстом, що вони не використовуються православними.

² В стенограмах нарад, присвячених станові безпеки на території ГГ, зокрема дистрикту Люблін, вміщених у „Щоденнику Ганса Франка” і опублікованих у 1970 (*Okupacja i ruch oporu w dzienniku Hansa Franka 1939–1945*), в багатьох місцях бачимо занепокоєння ростом активності партизанів (період весна 1942 – середина 1943) в східних районах дистрикту Люблін. Згадувані партизанські загони німці однозначно дефініювали як російські, більшовицькі або польсько-російські. На засіданні 4 серпня 1942, присвяченому, м. ін., станові безпеки в дистрикті Люблін, керівник Відділу внутрішніх справ дистрикту Люблін, радник уряду доктор Хассе повідомив, що „в ході проведеної під кінець травня операції [в районі] Холма ліквідовано поза всяким сумнівом найважливішу з російських банд, яка керувала [рештою]; [...] Однак, незважаючи на це певна кількість російських банд все ще існує” (*Okupacja...*, т. 1, с. 503). Крім того, раніше на нараді, яка відбулася в червні 1942, статс-секретар (і Головний командир СС й поліції в ГГ) Фрідріх Вільгельм Крюгер, посилаючись на дані Сіпо, констатував „більше того фактом є те, що на цю територію [дистрикт Люблін] закинуто десантників, що утримують контакти з закордоном, тобто з Москвою” (*Okupacja...*, т. 1, с. 469). На згадуваній раніше серпневій нараді виступав також командир СС і поліції дистрикту Люблін Оділо Глобознік, який пояснив, що „в дистрикті вже нема тих, правдоподібно, більшовицького походження, банд, які в квітні, травні і червні завдавали стільки клопоту дистриктові” (*Okupacja...*, т. 1, с. 501). На засіданні, присвяченому станові безпеки в ГГ, що відбулося 21 вересня 1942, командир Сіпо Еберрхард Шингарт заявив, що „... діяльність банд в дистрикті Люблін призупинена, хоча, на жаль, ці банди отримують підкріплення з районів Білорусі. [...] Цими бандами досить часто керують парашутисти...” (*Okupacja...*, т. 1, с. 543). На конференції, присвяченій питанням безпеки в ГГ, що відбулася у травні 1943, керівник головного відділу внутрішніх справ ГГ Людвіг Лосакер відзначав, що „Банди добре озброєні. Командують ними більшовики. Зростає активність радянської авіації, також на територію ГГ почали закидати комісарів” (*Okupacja...*, т. 2, с. 145). Партизанські загони, створювані радянськими десантниками, починаючи з кінця 1941, склалися головним чином з воїнів Червоної Армії, що втекли з німецьких таборів для військовополонених, євреїв, що переховувалися по лісах та різноманітних прихильників комуністичної ідеї. В 1942–1943 партизанські загони цього типу провели в дистрикті Люблін низку операцій, спрямованих проти німців, а також проти українців, що перебували на німецькій службі. Від німецьких репресій, у відплату за задані операції, постраждало польське і українське цивільне населення.

Dzisiaj odgłowski wystrzałów przysłuchuje się cała Ukraina. Chełmskie wydarzenia i im podobne staną się cementem spajającym nas w jedną wielką siłę bojową, która przetrwawszy „sowiecki raj” oraz skosztowawszy „Nowej Europy” skieruje cały swój wysiłek na utworzenie własnego państwa. **BO TYLKO W NIEZALEŻNYM UKRAIŃSKIM PAŃSTWIE RATUNEK NARODU ORAZ KAŻDEGO Z NAS.**

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 22, k. 38–43.

Oryginal, druk.

Przypisy

¹ Aluzja do kasacji kościoła unickiego przeprowadzonej w 1839 i 1875 przez władze carskie. W ich wyniku „nawrócono” ludność wyznania greckokatolickiego na prawosławie. W 1938 władze polskie podjęły decyzję o zlikwidowaniu (rozbiórce) 138 prawosławnych obiektów sakralnych pod pretekstem, iż nie są one wykorzystywane przez prawosławnych.

² W stenogramach narad dotyczących stanu bezpieczeństwa na obszarze GG, a w szczególności dystryktu lubelskiego, znajdujących się w „Dzienniku Hansa Franka” i opublikowanych w 1970 (*Okupacja i ruch oporu w dzienniku Hansa Franka 1939–1945*) wielokrotnie widać zaniepokojenie wzrostem aktywności partyzanckiej (okres wiosna 1942 – połowa 1943) na wschodnim obszarze dystryktu lubelskiego. Wspomniane oddziały partyzanckie były jednoznacznie określane przez Niemców jako rosyjskie, bolszewickie bądź polsko-rosyjskie. Podczas posiedzenia z 4 sierpnia 1942 dotyczącego m. in. stanu bezpieczeństwa w dystrykcie Lublin kierownik Wydziału Spraw Wewnętrznych w dystrykcie lubelskim radca rządowy dr Hasse ujawnił, że „w toku akcji przeprowadzonej pod koniec maja [w rejonie] Chełma zlikwidowano z całą pewnością najważniejszą spośród band rosyjskich, sprawującą zwierzchnictwo [nad pozostałymi]; [...] Mimo wszystko jednak pewna ilość band rosyjskich istnieje nadal” (*Okupacja...*, t. 1, s. 503). Ponadto wcześniej na naradzie z czerwca 1942 sekretarz stanu (oraz Wyższy Dowódca SS i policji w GG) Friedrich Wilhelm Krüger, powołując się na ustalenia Sipo stwierdził: „faktem jest ponadto, że na obszar ten [Dystrykt Lublin] zrzucono spadochroniarzy, będących w kontakcie z zagranicą, tzn. Moskwą” (*Okupacja...*, t. 1, s. 469). Na wspomnianej już wcześniej sierpniowej naradzie wypowiadał się również dowódca SS i policji na Dystrykt Lublin Odilo Globocnik, który wyjaśnił, że „w dystrykcie nie ma już owych band, które w kwietniu, maju i czerwcu przysparzały dystryktowi tyle kłopotu i które prawdopodobnie wywodziły się z band bolszewickich” (*Okupacja...*, t. 1, s. 501). Na posiedzeniu dotyczącym stanu bezpieczeństwa w GG z 21 września 1942 dea Sipo Eberhard Schöngarth stwierdził, iż „... w dystrykcie Lublin działalność band została nieco zahamowana, chociaż bandy te niestety otrzymują posiłki z terenów białoruskich. [...] Bandami tymi dowodzą niejednokrotnie spadochroniarze...” (*Okupacja...*, t. 1, s. 543). Na konferencji dotyczącej bezpieczeństwa w GG z maja 1943 kierownik Głównego Wydziału Spraw Wewnętrznych GG Ludwig Losacker stwierdził, że „Bandy są dobrze uzbrojone. Dowodzą nimi bolszewicy. Aktywność sowieckiego lotnictwa ożywiła się, zaczęto też na teren GG zrzucać komisarzy” (*Okupacja...*, t. 2, s. 145). Oddziały partyzanckie, tworzone przez sowieckich skoczków spadochronowych od końca 1941, składały się przede wszystkim ze zbiegłych z niemieckich obozów jenieckich żołnierzy Armii Czerwonej, ukrywających się po lasach Żydów i rozmaitych sympatyków idei komunistycznych. W l. 1942–1943 tego typu oddziały partyzanckie dokonywały rozlicznych akcji w dystrykcie lubelskim skierowanych przeciwko Niemcom oraz pozostającym na ich służbie Ukraińcom. Niemieckie represje w odwet za te

Додатково в 1943 партизанські загони цього типу здійснювали напади на представників місцевої української адміністрації (солтиси і т. д.) в районах навколо Грубешова і Холма. Подібну операцію розпочала АК, яка приступила до знищення господарств (паління будівель, забій худоби), виселених німцями поляків, на місце яких були поселені українці, а також до знищення господарств заселених німецькими осадниками. В рамках відплати німці традиційно розпочали пацифікаційну акцію. В опублікованих фрагментах „Щоденника Ганса Франка”, всупереч донесенням ОУН, говориться лише про діяльність радянських партизанів, натомість активність польського національно-визвольного підпілля, зокрема на цій території, в 1942 не була зауважена німецькими силами безпеки.

³ Після вибуху німецько-радянської війни на території Люблінщини з'явилися групи радянських партизанів. Вони склалися головним чином із радянських військовополонених, які вирвалися з німецької неволі, а також – в меншій мірі – з місцевого населення, яке прихильно ставилося до комуністичного руху. Варто відзначити, що на Підляшші і на Холмщині існували помітні прокомуністичні симпатії: КПЗУ на цих землях була до війни сильнішою за ОУН. Навесні 1942, у відповідь на дії партизан, німці провели пацифікаційну акцію. Вона торкнулася низки населених пунктів, населення яких німці підозрювали в допомозі партизанам або в переховуванні єврейського населення. Під час репресій **гинули як поляки, так і українці**. Так, згідно польських досліджень, німці вбили 9 травня у селі Чайки було розстріляно 9 селян. 10 травня 1942 в селі Вишеньки, гміна Скербешів загинуло 11 осіб, яких було розстріляно на окраїні лісу. Це село в травні 1942 пережило ще три наступні пацифікації, під час яких загинуло всього 23 особи. 15 травня в селі Лопінник Нижній, гміна Лопінник Верхній було розстріляно 27 євреїв та 3 мешканців села. 18 травня в селі Лещанка, гміна Рейовець Фабричний було вбито 8 чоловік, а у селі Лішно тієї ж гміни 60 осіб (в т. ч. 31 єврея). В екзекуції брали участь українські підрозділи. Трупів убитих не дозволили поховати. 19 травня в Стрільцях, гміна Білополе, було вбито 9 євреїв. 20 травня в Раколухах, гміна Леснівці вбито 4 поляків, 19 євреїв, 4 українців. 21–22 травня в селі Тухані, гміна Дубенка, вбито 62 мешканців. 22 травня в селі Ставек, гміна Циців жандарми і українські поліцаї розстріляли 6 євреїв. 22 травня в селі Парипсі, гміна Холм, було зібрано всіх мешканців на майдані, після чого було дане розпорядження „видати всіх осіб, які є прихильниками комуністів, і які надають допомогу радянським втікачам з німецької неволі та євреям”. У зв'язку з тим, що ніхто не погодився співпрацювати, німці вибрали 8 випадкових осіб та розстріляли їх. У той же день було також пацифіковано села Юзефин і Коритину в гміні Тшешани. Там було вбито по кілька осіб. 24 травня німці спалили частину села Охожа, гм. Вербиця, де вбили кільканадцятьох його мешканців. 26 травня в селі Кробонош, гміна Савин вбито 15 осіб, а в селі Став, гміна Холм – вісім. Сценарій пацифікації в обох селах був подібний до застосованого в селі Парипсі – були ліквідовані випадкові особи. У селі Став німці провели пацифікацію „за допомогою українських націоналістів”. Цього ж дня німецькі жандарми у Верещині, гміна Уршулін вбили 14 поляків і 94 євреїв. Також 26 травня, в селі Відли, гміна Циців, вбито 14 селян і 1 радянського військовополоненого. 27 травня німецькі солдати у селі Кулик, гміна Седлище, застрелили 11 осіб. Також 27 травня в Вульці Цицівській, гміна Циців, знищено 160 євреїв і 3 поляків. 29 травня в Заставі, гміна Воля Угруська, розстріляно 12 поляків та 9 євреїв. У травні (точна дата невідома) здійснено також пацифікацію села Тарнів, гміна Вербиця, де ліквідовано 40 мешканців. У свою чергу в Касіланах, гміна Лесновиці було вбито 6 євреїв та 1 українця, а в Пліскові 8 євреїв, 2 українців і 3 – судячи з прізвищ – поляків. У Цицові за період від травня до липня 1942 було вбито 110 осіб: 10 поляків, 80 євреїв, 5 циганів і 15 радянських військовополонених. У вищезгаданих акціях брали участь відділення

akcje spadły na ludność cywilną zarówno polską, jak i ukraińską. Dodatkowo w 1943 tego typu oddziały partyzanckie dokonywały napadów na przedstawicieli ukraińskiej administracji lokalnej (sołtysi itd.) na terenach wokół Hrubieszowa i Chełma. Podobną akcją podjęła AK, która przystąpiła do niszczenia gospodarstw (palenie zabudowań, wybijanie bydła) Polaków wysiedlonych przez Niemców, które zostały następnie zasiedlone przez Ukraińców oraz do niszczenia gospodarstw zasiedlonych przez osadników niemieckich. W odwecie Niemcy tradycyjnie przystąpili do akcji pacyfikacyjnej. W opublikowanych fragmentach „Dziennika Hansa Franka” wbrew meldunkom OUN jest mowa tylko o działaniach partyzantów sowieckich, natomiast aktywność polskiego podziemia niepodległościowego, szczególnie na tym obszarze w 1942, nie jest przez niemieckie siły bezpieczeństwa zauważana.

³ Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej na terenie Lubelszczyzny pojawiły się grupy sowieckiej partyzantki. Rekrutowały się one przeważnie ze zbiegłych z niewoli jeńców sowieckich, a także – w mniejszym stopniu – z miejscowej ludności sympatyzującej z ruchem komunistycznym. Warto zaznaczyć, iż na Podlasiu i w Chełmskiem istniały wyraźne sympatie prokomunistyczne: KPZU była na tych terenach przed wojną silniejsza niż OUN. Wiosną 1942 w odpowiedzi na działalność partyzantki Niemcy przeprowadzili akcję pacyfikacyjną. Dotknęła ona szeregu miejscowości, które Niemcy podejrzewali o pomaganie partyzantom lub ukrywanie ludności żydowskiej. Podczas represji ginęli **zarówno Polacy, jak i Ukraińcy**. I tak, według polskich opracowań, Niemcy zabili 9 maja we wsi Czajki 9 rolników. 10 maja 1942 we wsi Wiszenki gm. Skierbieszów zginęło 11 osób, rozstrzelanych na skraju lasu. Wieś ta w maju 1942 przeżyła jeszcze trzy kolejne pacyfikacje, w których zginęło w sumie 23 osoby. 15 maja we wsi Łopiennik Dolny gm. Łopiennik Górny rozstrzelano 27 Żydów oraz 3 mieszkańców wsi. 18 maja we wsi Leszczanka gm. Rejowiec Fabryczny zabito 8 osób, zaś we wsi Liszno tej samej gminy 60 osób (z czego 31 Żydów). W egzekucji brały udział pododdziały ukraińskie. Zwłok zabitych nie pozwolono pochować. 19 maja w Strzelcach gm. Białopole zabito 9 Żydów. 20 maja w Rakolupach gm. Leśniowce zamordowano 4 Polaków, 19 Żydów i 4 Ukraińców. W dn. 21–22 maja we wsi Tuchanie gm. Dubienka zamordowano 62 mieszkańców. 22 maja we wsi Stawek gm. Cyców żandarmi i policjanci ukraińscy rozstrzelali 6 Żydów. 22 maja we wsi Parypsie gm. Chełm zebrano wszystkich mieszkańców na placu, po czym zażądano „wydania osób sympatyzujących z komunistami, udzielających pomocy zbiegłym z niewoli jeńcom radzieckim i Żydom”. Wobec braku współpracy Niemcy wybrali 8 przypadkowych osób i rozstrzelali. Tego samego dnia spacyfikowano również wsie Józefin i Korytyna w gm. Trzuszczany. Zabito w nich po kilka osób. 24 maja Niemcy spalili część wsi Ochoża gm. Wierzbica i zabili kilkunastu jej mieszkańców. 26 maja we wsi Krobonosz gm. Sawin zabito 15 osób, zaś we wsi Staw gm. Chełm – osiem. Scenariusz pacyfikacji w obu wioskach był podobny do zastosowanego we wsi Parypsie – zlikwidowano przypadkowe osoby. We wsi Staw Niemcy dokonali pacyfikacji „przy pomocy nacjonalistów ukraińskich”. Tego samego dnia niemieccy żandarmi w Wereszczynie gm. Urszulin zabili 14 Polaków i 94 Żydów. Również 26 maja we wsi Widły gm. Cyców zabito 14 rolników i 1 sowieckiego jeńca. 27 maja żołnierze niemieccy we wsi Kulik gm. Siedliszcze zastrzelili 11 osób. Także 27 maja w Wólce Cycowskiej gm. Cyców zlikwidowano 160 Żydów i 3 Polaków. 29 maja w Zastawie gm. Woła Uhruska rozstrzelano 12 Polaków i 9 Żydów. W maju (nie jest znana data dzienna) dokonano również pacyfikacji wsi Tarnów gm. Wierzbica, gdzie zlikwidowano 40 mieszkańców. Z kolei w Kasılanach gmina Leśniowce zabito 6 Żydów i 1 Ukraińca, zaś w Pliskowie 8 Żydów, 2 Ukraińców i 3 – sądząc po nazwiskach – Polaków. W Cycowie pomiędzy majem a lipcem 1942 zamordowano 110 osób: 10 Polaków, 80 Żydów, 5 Cyganów i 15 jeńców sowieckich. We wspomnianych akcjach brały udział pododdziały i oddziały policji, SS i Wehrmachtu (609 zapasowy pp i 992 batalion strz. krajowych). W polskich materiałach brakuje informacji o udziale w pacyfikacjach polskiej policji, lecz jej udziału nie można wykluczyć. Niezależnie jednak od jej ewentualnego współuczestnictwa,

і загони поліції, СС і Вермахту (609 резервний піхотний полк і 992 батальйон німецьких стрільців). У польських матеріалах немає інформації про участь в пацифікації польської поліції, але її участі не можна виключити. Однак, незалежно від її можливої співучасті, не викликає сумніву, що польське підпілля – всупереч тому, на що натякають донесення ОУН – жодним чином не несло відповідальності за німецьку пацифікаційну акцію.

⁴ До 1943 польське підпілля не розгортало партизанського руху, диверсійні акції також старалось здійснювати таким чином, щоб не викликати німецьких репресій, спрямованих проти поляків. На Замойщині ця ситуація змінилася після того, як у грудні 1942 німці розпочали примусове виселення поляків, що викликало спонтанний опір АК і БХ.

nie ulega wątpliwości, że polskie podziemie – wbrew temu, co sugerują meldunki OUN – w żaden sposób nie odpowiadało za niemiecką akcję pacyfikacyjną.

⁴ Polskie podziemie do 1943 nie rozwijało ruchu partyzanckiego, starało się także akcje dywersyjne prowadzić w taki sposób, aby nie wywoływać niemieckich represji skierowanych przeciwko Polakom. Na Zamojszczyźnie sytuacja ta uległa zmianie po rozpoczęciu przez Niemców przymusowych wysiedleń w grudniu 1942, co wywołało spontaniczny opór AK i BCh.

**Витяг із огляду підпілля ОУН
про суспільно-політичні відносини весною 1943 р.**

Осередні, Східні і Південні землі України
Огляд і відносини на ОСУЗ і Пд СУЗ під весну 1943

[...]

Українське населення наразі терпеливо зносить німецькі насильства і самоволю. Німців усі ненавидять смертельно і тому не вірять ніяким підступним затіям Берліна. До акції творення т. зв. „СС-Стрілецької Дивізії. Галичина” загал українського громадянства поставився з резервою, а подекуди навіть скрайно вороже. Свідомі українці говорять: „За німецьку справу проливати крові не хочемо. Підемо до армії, яку зорганізовує «Українська Влада»”. Ціла ця розреклямована справа з творенням дивізії набрала характеру передовсім престижевої справи українського комітету.

Панове з-під знаку т. зв. „Українського Комітету” вже давно віддали себе без застереження до розпорядимости німецького окупанта. УЦК і його низові клітини – це сьогодні знаменитий виконуючий орган німецької політики в відношенні до ЗУЗ.

Представники Комітету стягають для німців в контингенти. Вони переводять рекрутацію робітників-невільників до німецького ясиру, закликають українське громадянство до повної лояльності в відношенні до Райху, і т. п., а від часу до часу уряджують „для піддержки німецько-української дружби” величаві прийняття для німців.

Життям українських селян, а ще менше робітників, що живуть часто в злиднях і забутті, Український Комітет мало інтересується, хоч має на це повну змогу й обов’язок. Тому слідне м. ін. відмежування українського робітництва від решти українського громадянства. В крайних злиднях живе також загал українського вчителства.

З інших проявів німецько-української „дружби” слід згадати про розкинення фольксдойчами „Могили Слави” в одному підльвівському селі, усування українців з пошт і залізниць та насаджування на їх місце поляків, а далі посилення німцями бабтистських проповідників у гірські села для голошення німецької „Божої Науки” – для заокруглення образу відносин на ЗУЗ занотуємо на цьому місці дальші масові розстріли жидів по більших містах Галичини.

До відрадних проявів життя українців на ЗУЗ належить протиалкогольна акція серед українського населення.

Fragment sporządzonego przez podziemie OUN przełądu stosunków społeczno-politycznych wiosną 1943 r.

Środkowe, wschodnie i południowe ziemie Ukrainy
Przełąd i stosunki na OSUZ i Pd-OSUZ – przedwiośnie 1943

[...]

Ludność ukraińska na razie znosi cierpliwie niemiecką przemoc i samowolę. Wszyscy u nas nienawidzą śmiertelnie Niemców i dlatego nie ufają żadnym podstępnyim poczynaniom Berlina. Do akcji tworzenia tzw. Dywizji Strzeleckiej – SS „Galizien” szerokie rzesze ukraińskie odniosły się z rezerwą, niekiedy wręcz skrajnie wrogo. Świadomi Ukraińcy mówią: „Nie chcemy przelewać krwi za niemiecką sprawę. Pójdziemy do wojska, które zorganizuje «Ukraińska Władza»”. Cała ta przereklamowana akcja tworzenia dywizji stała się przede wszystkim sprawą prestiżu Ukraińskiego Komitetu.

Panowie spod znaku tzw. Ukraińskiego Komitetu już dawno oddali się bez zastrzeżeń do dyspozycji niemieckiego okupanta. UCK i jego lokalne oddziały są dzisiaj znanym organem wykonawczym [realizującym] politykę niemiecką wobec ZUZ.

Przedstawiciele Komitetu ściągają kontyngenty na rzecz Niemców, prowadzą rekrutację robotników-niewolników w niemiecki jasyr, wzywają ludność ukraińską do całkowitej lojalności wobec Rzeszy itp., a od czasu do czasu urządzają „w celu podtrzymania przyjaźni niemiecko-ukraińskiej” wspaniałe przyjęcia dla Niemców.

Życiem ukraińskich chłopów, a tym bardziej robotników, którzy często żyją w ubóstwie i zapomnieniu, Ukraiński Komitet niewiele się interesuje, mimo że ma ku temu wszelkie możliwości i należy to do jego obowiązków. Dlatego wytworzyła się przepaść między ukraińskim robotnikiem a pozostałą częścią społeczeństwa ukraińskiego. W skrajnej nędzy żyje również ogół nauczycielstwa ukraińskiego.

Jeśli chodzi o inne przejawy „przyjaźni” niemiecko-ukraińskiej, wspomnieć należy o dewastacji przez Volksdeutschów „Grobów Sławy” w pewnej wsi pod Lwowem, usuwaniu Ukraińców z poczty i kolei oraz obsadzanie ich miejsc Polakami, a także wysyłaniu przez Niemców baptystycznych kaznodziei do góralskich wiosek w celu głoszenia niemieckiej „Nauki Bożej”. By uzupełnić obraz stosunków na ZUZ, odnotujemy w tym miejscu masowe rozstrzeliwania Żydów w większych miastach Galicji.

Окремий розділ треба писати про відносини на Холмщині й Підляшші. Українське населення цієї землі переживає від ряду місяців, а навіть літ, страшний терор, як з німецького, так і з польського боку. Як вже було повідомлено в попередніх оглядах, на терені Замостейщини (до речі – тепер Замістья зветься „Гімлерштадт”) – гештапо творить зразкову німецьку кольонію і в зв’язку з тим виселило 11 збірних громад повіту. Виселяють і українців і поляків, при чому українців з розумом поселяють на польських господарствах у Грубешівщині. Поляки майже поголовно пішли в ліси і, створивши партизанські банди, почали нищівну акцію, звернену передовсім проти українського населення¹.

Крім переводження саботажної акції, як зривання мостів і телефонічних сполучень, висаджування поїздів на стратегічно важливій лінії Варшава – Берестя і т. п., польська партизанка грабить всяке майно населення, особливо харчі і одєжу. Дійшло до ряду сутичок з жандармерією, поліцією і військом. Вбиття польськими партизанами кількох німців стягнуло репресії німців на невинне мирне населення. В ряді сіл розстріляно десятки родин. Сотки селян, жінок і дітей згинуло і гинуть від німецьких куль під закидом піддержки партизан. Села, підозрілі в співпраці з партизанами, німці палять. При тому німці граблять українців не менш безоглядно, як польсько-большевицькі партизани.

Від стихійних терористично-грабункових акцій польські партизани перейшли до планової акції вбивання всіх чільніших представників української інтелігенції. Про замітніші випадки вбивств подає раз у раз відомості легальна преса. Найголовніші були вбивства полк. Войнаровського² і Др. М. Струтинського³. Є багато випадків вирізування польськими бандитами цілих українських родин. Майже всі українські діячі дістають від польської організації листи з погрозами й зазивами – покинути свої пости.

Поведінка німців у цій українсько-польській боротьбі є доволі підозріла. Раз ідуть на руку полякам, то знову стають ніби по стороні українців. Нпр., з Чесанова і з цілого повіту Біла Підляська стягнули українську поліцію, а на її місце дали польську. Польські поліцисти почали ширити серед українського населення вістку, що всіх українців будуть виселявати за Буг на Схід. Це мало м. ін. такий наслідок, що багато українців під час видачі „кенкарт-ів” записало себе поляками. Деяких українських діячів і працівників Делегатур Комітетів німці арештували...

Поляки розкинули листівки, биті на цикльостилі, в яких звивають українців до співпраці з ними. Листівка закінчується словами:

Do pocieszających przejawów życia Ukraińców na ZUZ należy akcja antyalkoholowa wśród ludności ukraińskiej.

Osobny rozdział stanowią stosunki w Chełmskiem i na Podlasiu. Ukraińska ludność tych ziem przeżywa od wielu miesięcy, a nawet lat, straszliwy terror zarówno ze strony Niemców, jak i Polaków. Jak już informowaliśmy w poprzednich „Przeglądach”, na terenie Zamojszczyzny (nawiasem mówiąc – teraz Zamość nazywa się „Himmlerstadt”) – Gestapo tworzy wzorcową niemiecką kolonię i w związku z tym wysiedliło 11 zbiorczych gmin powiatu. Wysiedlają i Ukraińców, i Polaków, przy czym Ukraińców rozmyślnie osiedlają w polskich gospodarstwach w Hrubieszowskiem. Prawie wszyscy Polacy poszli do lasów i utworzywszy partyzanckie bandy rozpoczęli akcję mającą na celu wyniszczenie przede wszystkim ludności ukraińskiej¹.

Poza akcjami sabotażu, jak wysadzanie mostów i linii telefonicznych, wysadzenie w powietrze pociągów na ważnej strategicznie linii Warszawa – Brześć itp., polska partyzantka rabuje wszelkie mienie ludności, szczególnie żywność i odzież. Doszło do szeregu potyczek z żandarmerią, policją i wojskiem. Zabicie przez polskich partyzantów kilku Niemców spowodowało represje Niemców na niewinnej ludności cywilnej. W wielu wsiach rozstrzelano dziesiątki rodzin. Setki chłopów, kobiet i dzieci zginęło oraz ginie od niemieckich kul pod zarzutem pomagania partyzantom. Wsie podejrzane o współpracę z partyzantami są przez Niemców palone. Do tego Niemcy rabują Ukraińców równie bezwzględnie, jak partyzantka polsko-bolszewicka.

Od spontanicznych akcji terrorystyczno-rabunkowych polscy partyzanci przeszli do planowej akcji mordowania czołowych przedstawicieli inteligencji ukraińskiej. O głośniejszych wypadkach zabójstw podaje coraz to nowe wiadomości prasa legalna. Najpoważniejsze było zamordowanie płk. Wojnarowskiego² i dr. M. Strutynskiego³. Jest sporo wypadków wyróżnienia przez polskie bandy całych ukraińskich rodzin. Prawie wszyscy ukraińscy działacze otrzymują od polskiej organizacji listy z pogrozkami i wezwaniem, by porzucili swe posterunki.

Zachowanie Niemców wobec tej walki polsko-ukraińskiej jest dwuznaczne. Raz idą na rękę Polakom, to znów stają po stronie Ukraińców. Np. z Cieszanowa i całego powiatu bialskiego ściągnęli ukraińską policję i zastąpili ją polską. Polscy policjanci zaczęli rozpowszechniać wśród ludności ukraińskiej wiadomość, że wszystkich Ukraińców będą wysiedlać za Bug na wschód. Miało to między innymi taki skutek, że sporo Ukraińców w czasie wydawania kennkart zapisało się jako Polacy. Niektórych ukraińskich działaczy oraz pracowników Delegatur Komitetów Niemcy aresztowali...

„Польща була, є і буде, Україна була, є і буде, але земля Грубешівська ніколи українською не була і не буде, а в скорому часі буде прилучена до польської корони. За Вашу і нашу вільність. П.О.В.”

Поляки:

Після ударів, що їх зазнали від недавніх „союзників” – Советів і Англії, сильно підупали на душі, але намагаються далі робити добру міну до кепської гри. За відомостями з їх рядів, у польському таборі наступило роздвоєння. Одні тяготіють до Москви, другі кладуть всю надію на Сікорського й Америку. На терені Галичини почали поляки в останньому часі сильніше, як досі, пропагувати серед українців думку про спільну боротьбу всіх слов'ян проти московського і німецького імперіялізмів. Очевидно, що це знову тільки маскування, блуда. На ділі – вони далі шкодять українцям, де тільки можуть. В Дрогобиччині поляки заявили відверто: „Якщо ми навіть нічого не збудуємо, то не допустимо теж, щоби українці що-небудь мали”. Особливо пляново нищать українців поляки з „Кріпо” і з Лігеншафтів. Фільварки є майже виключно доменою поляків і тут вони мають осередки своєї підпольної організації. Звідси теж польське підпілля дістає найсильнішу матеріальну допомогу і піддержку. На терені Галичини найсильніше організовані і для нас найнебезпечніші є поляки в Чортківщині, зокрема в Борщеві. На цьому терені скривається найбільше число польських підпільників. Стверджено м. ін. зв'язок поляків з мадярами, куди вони виїжджають на вишкіл. З Мадярщини також пливе большевицька підпольна література на терен Галичини (Дрогобич). До чехів і словаків поляки ставляться щораз більше ворожо. До німців примінують поляки свою улюблену „історичну” тактику: підлизуються їм, запрошують на всякі приватні, родинні свята і прийняття, опоюють їх і омотують своїми впливами, підсувають своїх красунь і так беруть їх в руки. У той спосіб вони розігнали вже не одну бурю, що збиралася над їх головами. Зокрема ж, з'єднують собі німців відданою співпрацею у поборюванні українців.

М. ін. загальноприписують польській провокації злочинний погром німцями кількох українських сіл на Горохівщині (Волинь). А саме, 10 квітня ц. р., дуже рано приїхало до села Княже ок. 200 нім[ецьких] поліцистів і, послугуючись готовими списками, почали мордувати цілі родини, грабити і палити. Вбито і живцем спалено ок. 425 українців. Згоріло кругло 60 господарств. В той спосіб мали знищити ще 5 сіл, м. ін. Ковасів⁴, Охопів⁵ і ін. Коли виявилось, що листи жертв виготовили для німців місцеві зорганізовані поляки, українські партизани з Української Повстанчої Армії почали у відповідь по всій Волині само-

Polacy rozrzućili ulotki, bite na cyklostylu, w których wzywają Ukraińców do współpracy. Ulotka kończy się słowami: „Polska była, jest i będzie, Ukraina była, jest i będzie, lecz Ziemia Hrubieszowska nigdy nie była i nie stanie się ukraińską, a w niedługim czasie zostanie przyłączona do Polskiej Korony. Za waszą i naszą wolność. POW”.

Polacy:

Po ciosach, jakie otrzymali od niedawnych „sojuszników” – Sowietów i Anglii, bardzo podupadli na duchu, ale usiłują nadal robić dobrą minę do złej gry. Według informacji z ich szeregów, w obozie polskim nastąpiło rozdzielenie. Jedni skłaniają się ku Moskwie, inni pokładają nadzieję w Sikorskim i Ameryce. Na terenie Galicji Polacy ostatnio zaczęli bardziej, niż dotychczas, propagować wśród Ukraińców idee wspólnej walki wszystkich Słowian przeciwko imperializmowi moskiewskiemu i niemieckiemu. Oczywiście, znowu jest to tylko gra i próba omamiania. W rzeczywistości – wciąż szkodzą Ukraińcom, gdzie tylko mogą. W Drohobyczu oświadczyli otwarcie: „Jeżeli nawet nic nie zbudujemy, to nie dopuścimy też, żeby Ukraińcy cokolwiek mieli”. Szczególnie planowo niszczą Ukraińców Polacy z „Kripo” oraz z Liegenschaftów. Prawie wszystkie folwarki są domeną Polaków i ośrodkami ich organizacji podziemnej. Stąd też polskie podziemie otrzymuje najmocniejsze wsparcie materialne. Na terenie Galicji najlepiej zorganizowani i najbardziej dla nas niebezpieczni są Polacy w Czortkowskim, zwłaszcza w Borszczowie. Na tym terenie ukrywa się największa liczba polskich działaczy konspiracyjnych. Stwierdzono m. in., że istnieją powiązania Polaków z Węgrami, do których wyjeżdżają na szkolenie. Z Węgier też napływa bolszewicka literatura konspiracyjna na tereny Galicji (Drohobycz). Stosunek Polaków do Czechów i Słowaków staje się coraz bardziej wrogi. Wobec Niemców Polacy stosują swoją ulubioną „historyczną” taktykę: podlizują się im, zapraszają na wszelkie prywatne i rodzinne uroczystości czy przyjęcia, upijają ich, wywierają na nich wpływ, podsuwają piękne kobiety i w ten sposób okręcają ich sobie wokół palca. Dzięki temu uniknęli nie jednej burzy, jaka zbierała się nad ich głowami. Zwłaszcza pozyskują sobie Niemców poprzez gorliwą współpracę przy zwalczaniu Ukraińców.

M. in. zbrodniczy pogrom kilku ukraińskich wsi w Horochowskim (Wołyń) dokonany przez Niemców, przypisywany jest powszechnie polskiej prowokacji. Mianowicie 10 kwietnia br. wczesnym rankiem przyjechało do wsi Kniáže ok. 200 niem[ieckich] policjantów, którzy posługując się gotowymi listami, zaczęli mordować całe rodziny, rabować i palić. Zabitó i żywcem spalono ok. 425 Ukraińców. Całkowicie spłonęło 60 gospodarstw. [Niemcy] zamierzali zniszczyć w taki sposób jeszcze 5 wsi, m. in.

оборонну акцію перед терором німців і поляків. Тому поляки тікають з Волині у Галичину, де знаходять притулок у Лігеншафтах.

Спокійний досі терен Галичини почав теж ставати гарячим. З Холмщини, Волині, а то й з-за Збруча, почала перекидатися партизанка у прикордонні повіти Галичини. В прикордонних селах Сокальщини появились відозви, видані повстанцями Волині, щоб населення не їхало до Німеччини, не здавало контингентів і т. п.

В зв'язку з небезпекою від партизан, збільшено число гранцшуців на волинському кордоні й озброєно їх скорострілами. Кордон обтягнуто колючим дротом. Сильно скріплено залогу Гештапо в Сокалі. В усіх прикордонних районах заряджено безперервну варту і контролю по лісах, шляхах, залізничних станціях тощо, та гостре поготівля по станицях поліції. Ніхто не може пройти чи проїхати без затримання і перевірки документів. В деяких округах (Кам'янка Струм[илова]) видано солтисам револьвери. Говорять, що на Волинський кордон у Радомівщині має прийти 2000 малярів.

[...]

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 32, арк. 60–77.

Оригінал, машинопис.

Примітки

¹ Польсько-український конфлікт охопив теж землі сучасної Польщі. Особливої гостроти він набрав на Люблінщині. Це стало результатом німецької переселенської акції на Замойщині. У ході цієї акції німці розселяли в деяких виселених польських селах українців (зрештою також виселених) таким чином, щоб населені ними села становили натуральний захисний вал, який захищав би їх власних колоністів від ударів польських партизанів. Ця провокація німцям повністю вдалася. Оскільки поляки фактично спрямували частину ударів проти українського населення. Ця проблема є важливою тому, що на думку багатьох українських істориків операція УПА на Волині була наслідком антиукраїнських заходів польського підпілля на Холмщині. Ця теза не відповідає дійсності. За даними української сторони у 1942–1943 на Холмщині від рук поляків загинуло 394 українці (ширше на цю тему див.: G. Motyka, *Tak było...*, с. 133–206). Беручи до уваги те, що в той же час на Волині було вбито близько 30 тисяч поляків, важко визнати ці цифри порівняльними. Тим більше, що за даними інших джерел, загибель більшості згаданих українських жертв датується другою половиною 1943 як реакція на звістку про події на Волині. Щойно поява на описуваних землях біженців з Волині й Східної Галичини (в серпні 1943 лише у Грубешівському повіті їх було бл. 6 тисяч) спровокувала польське підпілля на проведення ширших антиукраїнських акцій (В. Kroll, *Rada Główna Opiekuńcza*, Warszawa 1985). Ситуація на цих землях загострилася ще більше у 1944. В березні цього року грубешівські і томашівські загони АК, підтримувані батальйоном БХ Станіслава Басая, „Рися”, розпочали партизанський наступ, спаливши понад 20 українських сіл (м. ін. Сагринь, Бересть, Ласків). Після того як було зламано опір української самооборони, почалися вбивства

Kwasów, Ochłapów i in[ne]. Kiedy okazało się, że listy ofiar sporządziła dla nich miejscowa polska organizacja, ukraińscy partyzanci z Ukraińskiej Powstańczej Armii odpowiedzieli na całym Wołyniu akcją samoobrony wymierzoną w terror Niemców i Polaków. Z tego powodu Polacy uciekają z Wołynia do Galicji, gdzie znajdują schronienie w Liegenschaftach.

Na spokojnych dotychczas terenach Galicji zaczęło się również robić góra. Z Chełmskiego, Wołynia, a nawet zza Zbrucza zaczęła napływać do przygranicznych powiatów Galicji partyzantka. W przygranicznych wsiach Sokalskiego pojawiły się wydane przez powstańców Wołynia odezwy do ludności, by nie jechała do Niemiec, nie zdawała kontyngentów itp.

W związku z zagrożeniem partyzanckim zwiększono ilość Grenzschutzów na granicy wołyńskiej oraz uzbrojono ich w karabiny. Granicę ogrodzono drutem kolczastym. Wzmocniono załogę Gestapo w Sokalu. We wszystkich rejonach przygranicznych wprowadzono stałą wartę i kontrolę w lasach, na szlakach, stacjach kolejowych etc., oraz pogotowie bojowe na posterunkach policji. Nikt nie może przejść lub przejechać bez zatrzymania oraz kontroli dokumentów. W niektórych okręgach (Kamionka Strum[iłowa]) sołtysom wydano rewolwery. Mówią, że na granicę wołyńską na Radomszczyznę [?] ma przybyć 2000 Węgrów.

[...]

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 32, k. 60–77.

Oryginał, maszynopis.

Przypisy

¹ Konflikt polsko-ukraiński ogarnął także ziemie dzisiejszej Polski. Szczególnej ostrości nabral on na Lubelszczyźnie. Było to efektem niemieckiej akcji wysiedleńczej na Zamojsczyźnie. W jej trakcie Niemcy w niektórych wysiedlonych wsiach polskich osadzali Ukraińców (też zresztą przymusowo wysiedlonych) w taki sposób, by wioski zamieszkiwane przez nich stworzyły naturalny wał zabezpieczający ich własnych kolonistów przed uderzeniami polskiej partyzantki. Prowokacja ta odniosła pełny sukces. Polacy faktycznie bowiem część uderzeń skierowali przeciwko ludności ukraińskiej. Sprawa ta jest o tyle ważna, iż zdaniem wielu ukraińskich historyków operacja UPA na Wołyniu była konsekwencją antyukraińskich poczynań polskiego podziemia na Chełmszczyźnie. Pogląd ten nie odpowiada prawdzie. Według ukraińskich danych w latach 1942–1943 na Chełmszczyźnie zginęło z rąk polskich 394 Ukraińców (G. Motyka, *Tak było...*, Warszawa 1999, s. 133–206.). Biorąc pod uwagę, że w tym samym czasie na Wołyniu zabito ok. 30 tys. Polaków, trudno uznać tę liczbę za porównywalną. Tym bardziej, że z innych źródeł można się dowiedzieć, iż większość wspomnianych ukraińskich ofiar padła w drugiej połowie 1943 na wieść o wydarzeniach na Wołyniu. Dopiero pojawienie się na opisywanych terenach uchodźców z Wołynia i Galicji Wschodniej (w sierpniu 1943 tylko w pow. hrubieszowskim było ich ok. 6 tys.) spowodowało polskie podziemie do większych akcji antyukraińskich (B. Kroll, *Rada Główna Opiekunicza*, Warszawa 1985). Sytuacja na tych terenach zaostrzyła

цивільного населення. Всього було вбито бл. 1,5 тисячі українців, при 1–2 вбитих і 3–5 поранених солдатах АК. В наступні дні на територію Холмщини увійшло кілька куренів УПА з Волині та Східної Галичини, які, у свою чергу, розпочали антипольські чистки, знищивши низку польських населених пунктів (наприклад Тарношин, Жабче, Великі Очі) та вбивши багатьох мешканців цих сіл з числа цивільного населення. Одноразово, в результаті важких боїв, вони витіснили польські загони за ріку Гучву. Утворився регулярний польсько-український фронт довжиною понад 100 км з кількakilометровою нейтральною смугою. Українці створили т. зв. Холмський фронт УПА під командуванням Степана Новицького, псевдо „Спец”. Ситуація в регіоні заспокоїлася шойно у червні 1944. Є підстави припускати, що українська реакція на „польський партизанський наступ” від березня 1944 все рівно мала б місце в рамках реалізованого ОУН і УПА плану „деполонізації”. Свідченням цього є, наприклад події в Бещадах, де не було антиукраїнських виступів, але незважаючи на це, УПА знищила там в 1944 200–250 поляків (G. Motyka, *Tak było...*, с. 133–206). Сила польського підпілля стала причиною того, що на Люблінщині і Ряшівщині, на відміну від Волині та Східної Галичини, численних втрат зазнало також українське цивільне населення. Здається, що втрати поляків і українців на цих землях у 1943–1944 були порівняльними й становили по бл. 4–5 тисяч вбитими з обох сторін (G. Motyka, *Tak było...*, s. 133–206). Загострення стосунків було помітне також в інших регіонах Польщі. Це було пов’язано як з польськими, так і з українськими біженцями, які напливали зі Сходу. Отож читаємо: „В Криниці [...] зростає напруження в стосунках українців не лише з місцевим польським, а й лемківським населенням. Цей фактор є домінуючим у житті здравниці. Українці поставили місцевому німецькому бургомістрові вимогу усунути з лісопильного заводу польських робітників, вислати їх на роботи до Рейху і прийняти на роботу прибулих зі сходу. Однак бургомістр відмовився” (Studium Polski Podziemnej, *Sprawozdanie sytuacyjne za luty–czerwiec 1944*, с. 63). В іншому рапорті читаємо: „Всі околиці Кросна переповнені українцями зі сходу [...], польське населення серйозно рахується з тим, що у міру переміщення фронту на захід, злочинна діяльність українців буде перенесена й на ці землі. [...] У Новому Санчі і околицях під кінець березня перебувало кілька тисяч українців [...] Дуже багато українців мають польські кеннкарти. Громадськість переконана, що вони були забрані у вбитих поляків” (SPP, *Sprawozdanie...*, s. 48–49). На території Міхівського повіту кількість українських біженців оцінювали на 6 тисяч. Варто зауважити, що позиція місцевого польського населення дуже часто негативно відбивалася на поляках, що втікали з Галичини чи Волині. Ці люди говорили по-польськи зі східним акцентом, тому траплялися випадки, коли їх приймали за українців, які прикидаються поляками. У зв’язку з цим мали місце різного роду переслідування, які часто змушували біженців до дальших поневірянь ще далі на захід.

² Правильно Гальчевський-Войнаровський Яків, псевдо „Орел”, полковник УНР; з 1941 радник у штабі „Бульби”; в 1942 один із організаторів УДК в Грубешові; в 1942–1943 командир української самооборони в Грубешові; загинув у березні 1943; замах здійснила АК.

³ Струтинський Микола (1888 р. н.), доктор, адвокат, громадський діяч; голова УДК в Грубешові; загинув у березні 1943; замах здійснила АК.

⁴ Так у тексті; правильно: Квасів.

⁵ Так у тексті; правильно: Охлопів.

się jeszcze bardziej w 1944. W marcu tego roku hrubieszowskie i tomaszowskie oddziały AK, wsparte przez batalion BCh Stanisława Basaja „Rysia”, podjęły partyzancką ofensywę pałac ponad 20 ukraińskich wsi (m. in. Sahryń, Bereście, Łasków). Po złamaniu oporu ukraińskich samoobron doszło do zabijania cywilów. W sumie zginęło ok. 1,5 tys. Ukraińców, przy stracie 1–2 zabitych i 3–5 rannych żołnierzy AK. W następnych dniach na Chełmszczyznę wkroczyło kilka kurení UPA z Wołynia i Galicji Wschodniej, które z kolei rozpoczęły czystkę antypolską, niszcząc szereg polskich miejscowości (np. Tarnoszyn, Żabcze, Wielkie Oczy) i zabijając w nich wielu cywilów. Jednocześnie w ciężkich walkach zepchnęły one oddziały polskie za rzekę Huczwę. Powstał regularny front polsko-ukraiński o długości ponad 100 km z kilkukilometrową strefą niczyją. Ukraińcy utworzyli tzw. Chełmski Front UPA dowodzony przez Stepana Nowyckiego ps. „Spec”. Sytuacja w regionie uspokoiła się dopiero w czerwcu 1944. Są podstawy, by przypuszczać, że reakcja ukraińska na „polską ofensywę partyzancką” z marca 1944 i tak miałyby miejsce w ramach realizowanego przez OUN i UPA planu „depolonizacji”. Wskazują na to np. wydarzenia w Bieszczadach, gdzie nie było antyukraińskich wystąpień, a mimo to UPA zabiła tam w 1944 200–250 Polaków (G. Motyka, *Tak było...*, s. 133–206). Siła polskiego podziemia sprawiła, że na Lubelszczyźnie i Rzeszowszczyźnie, inaczej niż na Wołyniu i w Galicji Wschodniej, liczne straty poniosła też ukraińska ludność cywilna. Wydaje się, iż straty Polaków i Ukraińców na tych terenach w latach 1943–1944 były ze sobą porównywalne, wynosząc po ok. 4–5 tys. zabitych (G. Motyka, *Tak było...*, s. 133–206). Zaognienie stosunków było widoczne również w innych regionach Polski. Związane to było zarówno z polskimi, jak i ukraińskimi uchodźcami napływającymi ze wschodu. I tak czytamy: „W Krynicy [...] naprężenie stosunków między miejscową ludnością nie tylko polską, ale i łemkowską, a Ukraińcami wzrasta i fakt ten dominuje nad życiem zdrojowiska, Ukraińcy zażądali od miejscowego burmistrza niemieckiego usunięcia z tartaku robotników polskich, wysłania ich na roboty do Rzeszy i zatrudnienia przybyłych ze wschodu. Burmistrz jednak odmówił” (Studium Polski Podziemnej, Sprawozdanie sytuacyjne za luty–czerwiec 1944 r., s. 63). Inny raport donosił: „Cała okolica Krosna przepełniona jest Ukraińcami ze wschodu [...] ludność polska poważnie liczy się z tym, że w miarę przesuwania się frontu ku zachodowi, zbrodnicza działalność Ukraińców przeniesie się i na te tereny. [...] W Nowym Sączu i okolicy znajdowało się w końcu marca kilka tysięcy Ukraińców [...] Bardzo dużo Ukraińców legitymuje się kennkartami polskimi. Społeczeństwo jest przekonane, że zostały one zrabowane pomordowanym Polakom” (SPP, Sprawozdanie sytuacyjne za luty–czerwiec 1944 r., s. 48–49). Na terenie pow. Miechów liczbę uciekających Ukraińców oceniano na 6 tys. Warto zaznaczyć, iż nastawienie miejscowej polskiej ludności niejednokrotnie odbijało się negatywnie na Polakach, uciekinierach z Galicji czy Wołynia. Ludzie ci mówili po polsku ze wschodnim akcentem, stąd zdarzały się wypadki, że brano ich po prostu za Ukraińców udających Polaków. Z tego powodu spotykały ich różnego rodzaju szykany, co często zmuszało uchodźców do dalszej tułaczki jeszcze dalej na zachód.

² Właśc. Halczewskij-Wojnarowski Jakiw, ps. „Oreł”, płk URL; po 1941 doradca w sztabie „Bulby”; w 1942 jeden z organizatorów UDK w Hrubieszowie; w l. 1942–1943 dca ukraińskiej samoobrony w Hrubieszowie; zginął w marcu 1943; zamachu dokonała AK.

³ Strutynskij Mykoła (ur. 1888), dr, adwokat, działacz społeczny; prezes UDK w Hrubieszowie; zginął w marcu 1943; zamachu dokonała AK.

Сентенція вироку від 29 січня 1972 р. у справі Теодора Дака

Справа IV К 31/70

29 січня 1972 р.

Вирок
іменем Польської Народної Республіки

Воєводський суд у Любліні у IV Кримінальному відділі в складі:

Голова	Суддя ВС М. Келясінський / звітуючий
Суддя СП	К. Мельник
Засідателі:	П. Зихович, С. Росецький, Ф. Гурни
Протоколісти:	секр. суд. З. Зайончковська, стажер-юрист [?]. Залеська, секр. суд. Р. Лукасевич

в присутності Прокурора: Ч. Кондка, Т. Квятковського, Г. Смолюховської, [?]. Панковського
заслухавши 23, 24 IX, 14, 15 X, 5, 25, 26 XI, 17 XII 1971 р., 7, 26, 27 I 1972 р. справу:

Теодора Дака¹, що народився 2 березня 1913 р. в Тудорковичах (СРСР), сина Максима і Анастасії, уродженої Гулід,

обвинуваченого в тому, що:

в період з жовтня 1943 р. по серпень 1944 р. в Тудорковичах, Старогроді і Шихторах на території Української Радянської Соціалістичної Республіки², в Гонятині Грубешівського повіту, Хланеві Красниставського повіту і Скальбмері повіту Казимира Велика, як член Української Повстанської Армії, а згодом „Українського Легіону Самооборони”³, ідучи на руку властям німецької держави:

1. 14 жовтня 1943 р. в Гонятині брав участь у розстрілі Яна Жешутко, Александра Жешутко і Анни Кемпінської;

2. 23 грудня 1943 р. в Шихторах, як „кущовий” Організації Українських Націоналістів і Української Повстанської Армії, брав участь у розстрілі Яна Мамелки і Александра Вельопольського, а також намагався застрелити Тадеуша Вельопольського і Владислава Клямру;

3. 27 березня 1944 р. в Тудорковичах, як „кущовий” Організації Українських Націоналістів і Української Повстанської Армії керував ліквідаційною акцією мешканців цього села, в результаті якої розстріляно 7 осіб, а саме:

Sentencja wyroku z 29 stycznia 1972 r. w sprawie Teodora Daka

Sygn. akt. IV K 31/70

Dnia 29 stycznia 1972 r.

Wyrok
w imieniu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej

Sąd Wojewódzki w Lublinie w IV Wydziale Karnym w składzie:

Przewodniczący	Sędzia SW M. Kielasiński / sprawozdawca
Sędzia SP	K. Mielnik
Ławnicy:	P. Zychowicz, St. Rosiecki, Fr. Górny
Protokółanci:	sekr[etarz] sąd[owy] Z. Zajączkowska, apl[ikant] sąd[owy] J. Zaleska, sekr[etarz] sąd[owy] R. Łukasiewicz.

w obecności Prokuratora: Cz. Kondka, T. Kwiatkowskiego, H. Smoluchowskiej, J. Pankowskiego,
po rozpoznaniu dnia 23, 24 IX, 14, 15 X, 5, 25, 26 XI, 17 XII 1971 r.,
7, 26, 27 I 1972 r. sprawy:

Teodora Daka¹ – urodz[onego] 2 marca 1913 r. w Tudorkowicach (ZSRR), syna Maksyma i Anastazji z d[omu] Hułyd,

oskarżonego o to, że:

w okresie od października 1943 r. do sierpnia 1944 r. w Tudorkowicach, Starogrodzie i Szychtorach na terenie Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej², w Honiatynie, powiat Hrubieszów, Chłaniowie powiat Krasnystaw i Skalbmierzu powiat Kazimierza Wielka, jako członek Ukraińskiej Powstańczej Armii, a następnie „Ukraińskiego Legionu Samoobrony”³, idąc na rękę władzy państwa niemieckiego:

1. W dniu 14 października 1943 r. w Honiatynie brał udział w rozstrzelaniu Jana Rzeszutki, Aleksandra Rzeszutki i Anny Kępińskiej;

2. W dniu 23 grudnia 1943 r. w Szychtorach jako „kuszczowy” Organizacji Nacjonalistów Ukraińskich i Ukraińskiej Powstańczej Armii brał udział w rozstrzelaniu Jana Mamełki i Aleksandra Wielopolskiego oraz usiłował zastrzelić Tadeusza Wielopolskiego i Władysława Klamrę;

3. W dniu 27 marca 1944 r. w Tudorkowicach, w charakterze jak w pkt. 2-gim, kierował akcją likwidacyjną mieszkańców tej wsi, w wyniku której rozstrzelano 7 osób, a mianowicie:

– Францішека Новацького, Томаша Новацького, Пйотра Воха, Яна Воха, Станіслава Воха, Францішека Гудиму.

Крім того, особисто застрелив Наталію Вох.

4. 12 квітня 1944 р. в Шихторах, як „кущовий” Організації Українських Націоналістів і Української Повстанської Армії застрелив Катажину Клямру.

5. У квітні 1944 р. в Старгороді, як „кущовий” Організації Українських Націоналістів і Української Повстанської Армії керував ліквідаційною акцією, в результаті якої вбито 12 осіб, а саме: Пйотра Пулавського, Пйотра Башука, Владзімежа Яблонського, Якуба Петрушевського і двох його синів, Марію і Мирона Касюків, а також їх трьох дітей. Крім того [було вбито] дитину їх родичів, при чому Мирона Касюка застрелив особисто;

6. 23 липня 1944 р. в Хланеві, колонії Хланів і Владиславин, як „ройовий” (командир відділу) „Українського Легіону Самооборони” брав участь у пацифікаційній акції, в результаті якої вбито 44 мешканців цих сіл;

7. 5 серпня 1944 р. в Скальбмері і Шарбі, як „ройовий” (командир відділу) „Українського Легіону Самооборони” брав участь у пацифікаційній акції, в результаті якої вбито 105 мешканців цих сіл,

тобто у злочинах, передбачених ст. 1 п. 1 Декрету від 31 серпня 1944 р. (Вісник Законів № 69 ст. 377 1946 р. з наступними змінами).

Визнати Теодора Дака винним у тому, що:

У період з жовтня 1943 р. до 23 серпня 1944 р. в Тудорковичах, Старгороді і Шихторах на території Української Радянської Соціалістичної Республіки, в Гонятині Грубешівського повіту, Хланеві Красниставського повіту і Шарбії, як кущовий Української Повстанської Армії (УПА), а потім „ройовий” Українського легіону самооборони, ідучи на руку властям німецької держави брав участь у здійсненні вбивств осіб з-поміж цивільного населення, з національних і політичних причин, таким чином, що:

1. 14 жовтня 1943 р. в Гонятині брав участь у розстрілі Яна Жешутко, Александра Жешутко і Анни Кемпінської.

2. 23 грудня 1943 р. в Шихторах брав участь у розстрілі Яна Мамелки і Александра Вельопольського, а також намагався застрелити Тадеуша Вельопольського і Владислава Клямру.

3. 27 березня 1944 р. в Тудорковичах брав участь у розстрілі Францішека Новацького, Томаша Новацького, Пйотра Воха, Яна Воха, Станіслава Воха, Францішека Гудими і особисто застрелив Наталію Вох.

4. 12 квітня 1944 р. в Шихторах застрелив Катажину Клямру.

– Franciszka Nowackiego, Tomasza Nowackiego, Piotra Wocha, Jana Wocha, Stanisława Wocha, Franciszka Hudymę,

Ponadto osobiście zastrzelił Natalię Woch;

4. W dniu 12 kwietnia 1944 r. w Sychtorach, w charakterze jak w pkt. 2-gim, zastrzelił Katarzynę Klamrę;

5. W kwietniu 1944 r. w Starogrodzie, w charakterze jak w pkt. 2-gim, kierował akcją likwidacyjną, w wyniku której zamordowano 12 osób a mianowicie: Piotra Puławskiego, Piotra Baszuka, Włodzimierza Jabłońskiego, Jakuba Pietruszewskiego i dwóch jego synów, Marię i Mirona Kasiuk[ów] oraz ich troje dzieci a ponadto dziecko ich krewnych, przy czym Mirona Kasiuka zastrzelił osobiście;

6. W dniu 23 lipca 1944 r. w Chłaniowie, kolonii Chłaniów i Władysławinie jako „rojowy” (dowódca drużyny) „Ukraińskiego Legionu Samoobrony” brał udział w akcji pacyfikacyjnej, w wyniku której zamordowano 44 mieszkańców tych wsi;

7. W dniu 5 sierpnia 1944 r. w Skalbmierzu i Szarpii w charakterze jak w pkt. 6-tym, brał udział w akcji pacyfikacyjnej, w wyniku której zamordowano 105 mieszkańców tych wsi.

tj. o przestępstwa z art. 1 pkt 1 Dekretu z dnia 31 sierpnia 1944 r. (Dz. U. Nr 69 poz. 377 z 1946 r. wraz z późniejszymi zmianami).

Teodora Daka uznaje się winnym tego, że:

W okresie od października 1943 r. do 23 sierpnia 1944 r. w Tudorkowicach, Starogrodzie i Sychtorach na terenie Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej, w Honiatynie pow. Hrubieszów, Chłaniowie pow. Krasnystaw i Szarpii, jako kuszcowy Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA), a następnie „rojowy” Ukraińskiego Legionu Samoobrony, idąc na rękę władzy państwa niemieckiego, brał udział w dokonywaniu zabójstw osób spośród ludności cywilnej ze względów narodościowych i politycznych w ten sposób, że:

1. W dniu 14 października 1943 r. w Honiatynie brał udział w rozstrzelaniu Jana Rzeszutki, Aleksandra Rzeszutki i Anny Kepińskiej;

2. W dniu 23 grudnia 1943 r. w Sychtorach brał udział w rozstrzelaniu Jana Mamełki i Aleksandra Wielopolskiego oraz usiłował zastrzelić Tadeusza Wielopolskiego i Władysława Klamrę;

3. W dniu 27 marca 1944 r. w Tudorkowicach brał udział w rozstrzelaniu Franciszka Nowackiego, Tomasza Nowackiego, Piotra Wocha, Jana Wocha, Stanisława Wocha, Franciszka Hudymy i osobiście zastrzelił Natalię Woch;

4. W dniu 12 kwietnia 1944 r. w Sychtorach zastrzelił Katarzynę Klamrę;

5. В квітні 1944 р. у Старгороді брав участь у розстрілі Пйотра Пулавського, Пйотра Башука, Влодзімежа Яблонського, Якуба Петрушевського і двох його синів.

6. 23 липня 1944 р. в Хланові й Владиславині як „ройовий” Українського легіону самооборони брав участь у пацифікаційній акції, в результаті якої вбито сорок чотири мешканці цих сіл.

7. 5 серпня 1944 р. у Шарбії брав участь у пацифікаційній акції, в результаті якої вбито одинадцять мешканців того села,

за що, згідно із ст. 1 пункт 1 Декрету від 31 серпня 1944 р. (Вісник Законів № 69, ст. 377 з наступними змінами) та ст. 30 § 3 КК засуджує його до 25 (двадцять п'ять) років позбавлення волі.

На підставі ст. 7 літ. „а” і „б” вищевказаного декрету ухвалює позбавлення Теодора Дака публічних прав на період 6 років з конфіскацією його майна.

На підставі ст. 83 § 1 КК до терміну відбуття покарання зараховує Теодорові Дакові період попереднього ув'язнення з 27 травня 1969 р.

Звільняє обвинуваченого від сплати судового збору і повернення коштів процесу.

(—) М. Келясінський

(—) К. Мельник

(—) П. Зихович

(—) С. Росецький

(—) Ф. Гурни

а

Справа № IV К 59/71

Обґрунтування

I

До приходу німецької армії обвинувачений Теодор Дак проживав з сім'єю в Тудорковичах Сокальського повіту, на території теперішньої Української Радянської Соціалістичної Республіки.

Взимку 1940 року виїхав на роботи до Німеччини і там був заарештований за звинуваченням у вбивстві Дмитра Кубрака. Після недовгого перебування у замойській в'язниці, повернувся в Тудорковичі і знову виїхав до Німеччини. Наприкінці 1942 року залишив Німеччину і до липня 1944 р. мешкав у своєму рідному селі.

В 1943 році обвинувачений вступив до Української Повстанської Армії і прийняв посаду кущового в районі, який охоплював Тудорковичі, Шихтори, Печигори і Старгород.

Теодор Дак займався господарськими справами УПА. Крім того [він] займався підготовкою екстермінаційних акцій, спрямованих проти польського населення, а також проти польсько-українських сімей.

5. W kwietniu 1944 r. w Starogrodzie brał udział w rozstrzelaniu Piotra Puławskiego, Piotra Baszuka, Włodzimierza Jabłońskiego, Jakuba Pietruszewskiego i dwóch jego synów.

6. W dniu 23 lipca 1944 r. w Chłaniowie [i] we Władysławinie jako „rojowy” „Ukraińskiego Legionu Samoobrony” brał udział w akcji pacyfikacyjnej, w wyniku której wymordowano czterdziestu czterech mieszkańców tych wsi;

7. W dniu 5 sierpnia 1944 r. w Szarpii brał udział w akcji pacyfikacyjnej, w wyniku której wymordowano jedenastu mieszkańców tej wsi;

za co z mocy art. 1 pkt 1 Dekretu z dnia 31 sierpnia 1944 r. (Dz. U. Nr 69, poz. 377 wraz z późniejszymi zmianami) w związku z art. 30 § 3 k.k. skazuje go na 25 (dwadzieścia pięć) lat pozbawienia wolności;

Na zasadzie art. 7 lit. „a” i „b” powołanego wyżej Dekretu orzeka wobec Teodora Daka pozbawienie praw publicznych na okres sześciu lat oraz na konfiskatę całości jego mienia.

Na zasadzie art. 83 § 1 k.k. na poczet kary pozbawienia wolności zalicza Teodorowi Dakowi okres tymczasowego aresztowania od dnia 27 maja 1969 r.

Zwalnia oskarżonego od ponoszenia opłat sądowych i zwrotu kosztów postępowania.

(—) M. Kielasiński

(—) K. Mielnik

(—) P. Zychowicz

(—) St. Rosiecki

(—) Fr. Górny

a

Sygn. akt. IV K 59/71

Uzasadnienie

I

Oskarżony Teodor Dak do czasu wkroczenia armii niemieckiej zamieszkiwał z rodziną w Tudorkowicach powiatu sokalskiego, na terenie obecnej Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej.

W zimie 1940 roku wyjechał na roboty do Niemiec i tam został aresztowany pod zarzutem zabójstwa Dymitra Kubraka. Po krótkim pobycie w zamojskim więzieniu, powrócił do Tudorkowic i ponownie wyjechał do Niemiec. W końcu 1942 roku opuścił Niemcy i do lipca 1944 roku zamieszkał w swej rodzinnej wsi.

W 1943 roku wstąpił do Ukraińskiej Armii Powstańczej i objął funkcję kuszczowego w rejonie obejmującym Tudorkowice, Szychtory, Pieczygóry oraz Starogród.

Згадані акції особливо посилилися у 1943 році. Про кожен з них обвинувачений знав, брав в них участь і готував відповідні рапорти про їх перебіг.

1. 14 жовтня 1943 р. бойова група УПА поїхала підводами до Гонятина. Серед учасників акції знаходився Теодор Дак. Та боївка проїжджала через Угринів і вночі доїхала до Гонятина, щоб знищити поляків, які там проживали. В результаті цієї акції вбито кільканадцять осіб, м. ін. Яна і Александра Жешутків, а також Анну Кемпінську. Члени УПА проявили виняткову жорстокість. Досить згадати, що Александр Жешутко мав обрізані вуха, а Анні Кемпінській, яка була вагітна, розірвано живіт і поряд з її трупом лежав плід. Крім того вбито двох дітей у віці 4 і 6 років (арк. 1455, 1781). Тієї самої ночі, після повернення з Гонятина, Теодор Дак передав вкрадених коней і віз своєму сусідові Хілари Коханові, а одяг залишив собі.

2. 23 грудня 1943 року Теодор Дак разом з групою УПА у складі кількох осіб вирушив до Шихторів, в яких проживав Александр Вельопольський з сім'єю. Його син Тадеуш був солдатом Армії Крайової. Один з членів УПА Стефан Приступа твердив, що Тадеуш Вельопольський несе відповідальність за якусь акцію проведену АК, тому хоче його зловити, а потім ліквідувати. По дорозі до Шихторів боївка затримала поляків, які їхали возами: Станіслава Яремка і Яна Мамелку. Обоє отримали наказ відвезти боївку до Шихторів. Після прибуття на місце, Теодор Дак залишився на подвір'ї, щоб не дати мешканцям будинку втекти, а частина нападників увірвалася до дому Вельопольських.

Тадеуш Вельопольський встиг втекти через вікно і під час втечі Теодор Дак стріляв у нього, але не влучив. Тоді члени УПА забрали як заручників Александра Вельопольського і шістнадцятирічного Владислава Клямру.

На невеликій відстані від дому, в лісі, застрелили Александра Вельопольського і Яна Мамелку. Натомість Теодор Дак повів Владислава Клямру до канави і вистрелив у хлопця, але промахнувся. Владислав Клямра упав і зі страху не рухався. За хвилину двоє індивідів затагнули хлопця вглиб лісу, а потім притягнули тяжко пораненого Яна Мамелку і один з них добив його пострілом у голову. Переконавшись, що нападники пішли, Владислав Клямра втік.

3. У березні 1944 р. Теодор Дак отримав перелік мешканців Тудоркович, які мали бути ліквідовані. Той список, крім поляків, включав також українців. 27 березня члени УПА з Теодором Даком [на чолі] вривались до помешкань своїх жертв і відводили до стодоли Казімежа Тюхти, де їх розстрілювали. Теодор Дак і Стефан Самелюк увірвалися

Teodor Dak zajmował się sprawami gospodarczymi UPA, a ponadto przygotowywał akcje eksterminacyjne, skierowane przeciwko ludności polskiej, a także przeciwko rodzinom polsko-ukraińskim.

Wspomniane akcje nasiliły się szczególnie w 1943 roku, o każdej z nich oskarżony wiedział, uczestniczył w nich i z ich przebiegu składał odpowiednie meldunki.

1. W dniu 14 października 1943 r. grupa bojowa UPA udała się furmankami do Honiatyna. Wśród uczestników akcji znajdował się Teodor Dak. Bojówka ta przejeżdżała przez Uhrynów i w nocy dotarła do Honiatyna aby dokonać zabójstw Polaków tam zamieszkałych. W wyniku tej akcji zamordowano kilkanaście osób m. in. Jana i Aleksandra Rzeszutków oraz Annę Kępińską. Członkowie UPA wykazali wyjątkowe okrucieństwo. Dość wspomnieć, że Aleksander Rzeszutko miał obcięte uszy, zaś Annie Kępińskiej, która była w ciąży, rozerwano brzuch i obok jej zwłok leżał płód. Ponadto zabito dwoje dzieci w wieku 4 i 6 lat (k. 1455, 1781). Tej samej nocy, po powrocie z Honiatyna Teodor Dak przekazał zrabowane konie i wóz swemu sąsiadowi Hilaremu Kochanowi, a odzież zatrzymał sobie.

2. Dnia 23 grudnia 1943 roku Teodor Dak wraz z kilkusobową grupą UPA udał się do Szychtorów, w których zamieszkiwał z rodziną Aleksander Wielopolski. Jego syn Tadeusz był żołnierzem Armii Krajowej. Jeden z członków UPA Stefan Prystupa twierdził, że Tadeusz Wielopolski ponosi odpowiedzialność za jakąś akcję przeprowadzoną przez AK i dlatego chce go schwytać, a następnie zlikwidować. W drodze do Szychtorów bojówka zatrzymała jadących wozami Polaków: Stanisława Jaremkę i Jana Mamełkę. Obaj otrzymali polecenie przewiezienia bojówki do Szychtorów. Po przybyciu na miejsce Teodor Dak pozostał na dworze, aby uniemożliwić ucieczkę domownikom, zaś część napastników wtargnęła do domu Wielopolskich.

Tadeusz Wielopolski zdołał zbiec przez okno i w czasie ucieczki Teodor Dak strzelił za nim, jednakże nie trafił. Wówczas członkowie UPA zabrali jako zakładników Aleksandra Wielopolskiego i szesnastoletniego Władysława Klamrę.

W niewielkiej odległości od domu, w lesie, zastrzelili Aleksandra Wielopolskiego i Jana Mamełkę. Natomiast Teodor Dak podprowadził Władysława Klamrę nad rów i strzelił do chłopca, lecz chybił. Władysław Klamra upadł i ze strachu nie ruszał się. Po chwili dwaj osobnicy zaciągnęli chłopaka w głąb lasu, a następnie przywlekli ciężko rannego Jana Mamełkę i jeden z nich dobił go strzałem w głowę. Władysław Klamra upewniwszy się, że napastnicy odeszli, zbiegł.

3. W marcu 1944 r. Teodor Dak otrzymał wykaz mieszkańców Tudorkowic, którzy mieli zostać zlikwidowani. Lista ta obejmowała oprócz Polaków również Ukraińców. 27 marca członkowie UPA z Teodorem Dakiem

до помешкання Яна Воха. Вивівши господаря з дому, обвинувачений Дак застрелив його, а потім те саме зробив з українкою Наталією Вох – дружиною Яна.

В опущеній стодолі українці з УПА застрелили Францішека Новацького, Томаша Новацького, Пйотра Воха, Станіслава Воха і Францішека Гудиму. Акція була перервана, оскільки обвинувачений підстрелив її учасника Івана Кравчука. Під сміх і жарти молодчиків з боївки Василь Канюка, Максиміліан Вець і Григорій Робак вивезли трупи вбитих до Бугу.

4. У розташованих неподалік Шихторах з синами Едвардом і Людвіком мешкала Катажина Клямра. До цієї сім'ї добре ставилися українці, які запевняли їх, що це ставлення не зміниться.

У 1942 році німці, які квартирували в Шихторах, наказали Клямрам залишити дім. Позбавлена даху над головою сім'я, оселилася у старому сараї.

12 квітня 1943 р. до Шихторів приїхали Теодор Дак і Степан Процюк. Катажина Клямра помітила обвинуваченого і закричала до нього: „Доську рятуй”. Він заявив, що приїхав для того, щоб допомогти їй отримати помешкання. Ці запевнення були неправдиві, оскільки обвинувачений Дак планував вбивство Катажини Клямри. Про неприязне ставлення до тієї жінки свідчила його поведінка: він був нервовий і маніпулював пістолетом. У певний момент Теодор Дак схопив Катажину Клямру за руку, провів кільканадцять метрів вперед, а потім застрелив її. Людвік і Едвард Клямри втекли. Цей факт спостерігав Стефан Процюк і через нього обвинувачений наказав Павлові Озеру „щоб її закопав, бо якщо ні, то його шляк трафить, так як її”.

5. У квітні 1944 року Василь Малажинський⁴ передав Теодорові Дакові „чорний список” мешканців Старогроду, які мали бути ліквідовані. У цьому списку [були] прізвища поляків і українців.

Обвинувачений, Василь Малажинський і інші вбігали до помешкань своїх жертв, виводили домочадців і розстрілювали. Теодор Дак особисто застрелив Мирона Касюка і брав участь у всій акції, в результаті якої вбито Пйотра Пулавського, Пйотра Башука, Влодзімежа Яблонського, Якуба Петрушевського і двох його синів.

6. У липні 1944 р., незадовго перед вступом Радянської Армії, до Тудоркович приїхав Український легіон самооборони (УЛС), яким командував німецький офіцер майор Ассумсс⁵. Той легіон складався з кількох сотень українських солдатів. Майже вся боївка УПА на чолі з Теодором Даком добровільно вступила в ряди УЛС. Одразу ж після вступу до Легіону, обвинуваченого було призначено командиром рою, до складу якого увійшли мешканці Тудоркович.

wpadali do mieszkań swych ofiar i doprowadzali do stodoły Kazimierza Tiuchty, gdzie ich rozstrzeliwano. Teodor Dak i Stefan Sameluk wtargnęli do mieszkania Jana Wocha. Po wyprowadzeniu gospodarza z domu oskarżony Dak go zastrzelił, a następnie to samo uczynił z Ukrainką Natalią Woch, żoną Jana.

W opuszczonej stodole Ukraińcy z UPA zastrzelili Franciszka Nowackiego, Tomasza Nowackiego, Piotra Wocha, Stanisława Wocha i Franciszka Hudymę. Akcja została przerwana, ponieważ jej uczestnik Iwan Krawczuk został postrzelony przez oskarżonego. Zwłoki pomordowanych wśród śmiechów i żartów bojówkarzy Bazyle Kaniuka, Maksymilian Weć i Grzegorz Robak wywieźli do Bugu.

4. W pobliskich Szychtorach zamieszkiwała z synami Edwardem i Ludwikiem Katarzyna Klamra. Rodzina ta była dobrze traktowana przez Ukraińców i zapewniana przez nich, że stosunek ten się nie zmieni.

W 1942 roku Niemcy kwaterujący w Szychtorach nakazali Klamrom opuścić dom. Pozbawiona dachu nad głową rodzina zamieszkała w starej szopie.

12 kwietnia 1943 r. do Szychtorów przyjechali Teodor Dak i Stefan Prociuk. Katarzyna Klamra spostrzegła oskarżonego i zawołała do niego: „Dośku ratuj”. On oświadczył, że przybył po to, aby jej pomóc uzyskać mieszkanie. Te zapewnienia były nieprawdziwe, ponieważ osk[arżony] Dak planował zabójstwo Katarzyny Klamry. Na nieprzyjazny stosunek do tej kobiety wskazywało jego zachowanie, gdyż był zdenerwowany i manipulował pistoletem. W pewnym momencie Teodor Dak chwycił Katarzynę Klamrę za rękę, poprowadził kilkanaście metrów naprzód, a potem ją zastrzelił. Ludwik i Edward Klamrowie zbiegli. Fakt ten obserwował Stefan Prociuk i za jego pośrednictwem oskarżony polecił Pawłowi Ozierze „by ją zakopał, bo jeżeli nie, to go szlag trafi tak, jak ją”.

5. W kwietniu 1944 roku Wasyl Małazyński⁴ przekazał Teodorowi Dakowi „czarną listę” mieszkańców Starogrodu, którzy mieli zostać zlikwidowani. Wymieniono na niej nazwiska Polaków i Ukraińców.

Oskarżony, Wasyl Małazyński i inni wpadali do mieszkań swych ofiar, wprowadzali domowników i rozstrzeliwali. Teodor Dak osobiście zastrzelił Mirona Kasiuka i brał udział w całej akcji, w wyniku której zamordowano Piotra Puławskiego, Piotra Baszuka, Włodzimierza Jabłońskiego, Jakuba Pietruszewskiego i jego dwóch synów.

6. W lipcu 1944 r. na krótko przed wkroczeniem Armii Radzieckiej, do Tudorkowic przyjechał Ukraiński Legion Samoobrony (ULS), którym dowodził oficer niemiecki mjr Assumss⁵. Legion ten składał się z kilkuset żołnierzy ukraińskich. Cała niemal bojówka UPA z Teodorem Dakiem na czele dobrowolnie zaciągnęła się w szeregi ULS. Bezpośrednio po

Після короткого привалу УЛС почав відходити на Захід. Ввечері 22 липня під Хланевом, коло Красного Ставу, на голову колони напали партизани і в рукопашному бою загинув командир Легіону майор Ассмусс. У відповідь наказано паціфікувати село⁶.

Українські загони оточили Хланів. Частина з них увірвалася до села і поблизького Владиславина й розпочала вбивати мешканців, підпалювати будинки і грабувати майно. Легіоністи виявили нечувану жорстокість, вбивши 44 особи, в тому числі жінок і дітей. Під час тієї акції Теодор Дак – згідно з отриманим наказом – мав завдання зробити неможливою втечу мешканців села.

7. Після паціфікації Хланьова, Легіон відійшов на територію краківського воєводства і розквартирувався у Волі Буковській коло Мехова. Вже тоді створено Пінчовську Республіку і в цьому районі посилену діяльність розвивали партизани. Німецькі власті використали УЛС для боротьби з підпільним рухом.

5 серпня 1944 р. німці за участю точно не встановленої кількості українських загонів розпочали паціфікацію Скальбмера і зав'язали бій з розквартированим у містечку загonom Армії Крайової та угрупованнями Армії Людової і Селянських батальйонів (Батальйонів хлопських), які прибули [їм] на допомогу. Завдяки героїчній стійкості партизанів і допомозі 2 радянських танків, німців було вибито з міста. В результаті паціфікації у Скальбмері загинули 64 особи, в тому числі 22 жінки і 13 дітей у віці до 10 років.

У момент початку цієї паціфікації, Легіон вирушив з Волі Буковської на допомогу німецьким силам. Однак УЛС не дійшов до Скальбмера, а був затриманий в Шарбії і отримав завдання забезпечення Скальбмера від допомоги партизанів. Легіонери почали вбивати людей і грабувати їхнє майно. В Шарбії загинуло 11 осіб, у тому числі одна жінка.

6 серпня на південні території Пінчовської Республіки вступили німецькі танкові війська і 12 серпня територія республіки була зайнята.

УЛС надалі квартирував у Волі Буковській й використовувався для боротьби з партизанами.

У вересні частина загону, в тому числі також обвинувачений, була передислокована до Варшави і брала участь у боротьбі з повстанцями.

У грудні ці частини було перевезено до Австрії і включено до дивізії СС Галичина. Це формування згодом було розбите у Югославії⁷.

Вищезгадані обставини Суд встановив на підставі пояснень обвинуваченого і показань свідків. Ці докази будуть розібрані в дальшій частині обґрунтування.

[...]

wstąpieniu do Legionu oskarżony został mianowany dowódcą roju w skład którego weszli mieszkańcy Tudorkowic.

Po krótkim postoju ULS rozpoczął odwrót na Zachód. Wieczorem 22 lipca przed Chłaniowem k. Krasnegostawu czoło kolumny zostało zaatakowane przez partyzantów i w bezpośredniej potyczce zginął dowódca Legionu mjr Assmuss. W odwet zarządzono pacyfikację wsi⁶.

Oddziały ukraińskie otoczyły Chłaniów. Część z nich wdarła się do wsi i pobliskiego Władysławina i rozpoczęła mordowanie mieszkańców, podpalenie domów i rabunek mienia. Legioniści wykazali bezprzykładne okrucieństwo, mordując 44 osoby, w tym kobiety i dzieci. Teodor Dak w czasie tej akcji – zgodnie z otrzymanym rozkazem – miał za zadanie uniemożliwić ucieczkę mieszkańcom wsi.

7. Po pacyfikacji Chłaniowa Legion wycofał się na teren woj. krakowskiego i zakwaterował w Bukowskiej Woli k. Miechowa. Już wówczas utworzono Republikę Pińczowską i w tym rejonie wzmożoną działalność rozwijali partyzanci. Władze niemieckie wykorzystały ULS do walki z ruchem podziemnym.

5 sierpnia 1944 r. Niemcy przy udziale bliżej nie określonych oddziałów ukraińskich rozpoczęli pacyfikację Skalbmierza i nawiązali walkę z kwaterującym w miasteczku oddziałem Armii Krajowej i przybyłymi na pomoc zgrupowaniami Armii Ludowej i Batalionów Chłopskich. Dzięki bohaterkiej postawie partyzantów i pomocy 2 radzieckich czołgów Niemcy zostali wyparci z miasta. W wyniku pacyfikacji zginęły w Skalbmierzu 64 osoby, w tym 22 kobiety i 13 dzieci w wieku do 10 lat.

W chwili rozpoczęcia tej pacyfikacji, Legion wyruszył z Bukowskiej Woli na pomoc siłom niemieckim. ULS jednak nie dotarł do Skalbmierza, lecz został zatrzymany w Szarpii i otrzymał zadanie ubezpieczenia Skalbmierza przed odsieczą partyzantów. Legioniści zaczęli mordować ludzi i rabować ich dobytek. W Szarpii zginęło 11 osób, w tym jedna kobieta.

6 sierpnia na południowe obszary Republiki Pińczowskiej wkroczyły niemieckie wojska pancerne i 12 sierpnia obszar Republiki został zajęty.

ULS kwaterował nadal w Woli Bukowskiej i był wykorzystywany do walki z partyzantami.

We wrześniu część oddziału, w tym również oskarżony, przegrupowana została do Warszawy i brała udział w walkach z powstańcami.

W grudniu jednostki te przetransportowano do Austrii i włączono do dywizji SS Galizien. Formację tę rozbito następnie w Jugosławii⁷.

Powyższe okoliczności Sąd ustalił na podstawie wyjaśnień oskarżonego i zeznań świadków. Dowody te zostaną omówione w dalszej części uzasadnienia.

[...]

Під час попереднього слідства обвинувачений визнав ряд невідгідних для себе обставин. На процесі повністю відмовився від даних раніше пояснень, вказуючи на причини розбіжностей. При цьому був непослідовний, оскільки ті самі суперечності пояснював по-різному. Як правило, робив різного роду закиди тим, хто вів слідство.

На фоні різних версій обвинуваченого неминуче напрошується висновок, що він мав гарантовану свободу висловлювання. Щодо кожного обвинувачення висловлювався багато разів і за кожним разом інакше. Свої версії змінював, спростовував і вміло допасовував до нових обставин.

Кожна з версій – навіть ті найбільш невідгідні – містять такі елементи, які свідчать про те, що обвинувачений применшував свою вину.

Якщо б тим, хто вів слідство справді залежало на тому, щоб обвинувачений визнав себе винним, то було б незрозумілим, чому вони не змусили його зізнатися у всіх діяннях.

Тим часом обвинувачений під час слідства зізнався у вбивстві (з милосердя) Катажини Клямри і Наталії Вох, а також у тому, що застрелив німецького агента Мирона Касюка.

У цих умовах Суд визнав, що є підстави повернути проти обвинуваченого, як правдиві, всі невідгідні обставин, які він сам визнав, тим більше, що вони співпадали з іншими доказами. Крім того, його пояснення містили такі деталі, які могла знати особа, яка брала участь у злочинах.

Оскільки доказано, що обвинувачений брав участь у запланованих акціях із фізичного знищення поляків як куцзовий УПА, так і як ройовий УЛС, то тим самим слід визнати, що йшов на руку властям німецької держави.

УПА була угрупованням, яке було створене діючим в інтересах гітлерівської Німеччини політичним об'єднанням – Український національний комітет⁸ і мала на меті знищення польського елемента на території України, спираючись на гітлерівський німецький Рейх.

На фоні загальновідомих фактів звірств, вчинених проти поляків, Українську Повстанську Армію слід визнати злочинною організацією, відповідно до ст. 4 Декрету від 31 VIII 1944 р.

Інкриміновані обвинуваченому діяння становлять злочин, описаний у ст. 1 цитованого Декрету.

У справі не з'явилися обставини, які б обґрунтовували вибір меншого покарання, ніж те, яке запропоноване попереднім слідством, зокрема з огляду на факт, що у 1968 р. обвинувачений допустився численних крадіжок зі зломом (залучаючи до цього злочину свого сина).

W toku postępowania przygotowawczego oskarżony przyznał [się do] szeregu niekorzystnych dla siebie okoliczności. Na rozprawie odwołał całkowicie wcześniejsze wyjaśnienia, wskazując przyczyny rozbieżności. Był przy tym niekonsekwentny, ponieważ te same sprzeczności tłumaczył niejednolicie. Z reguły podnosił różnego rodzaju zarzuty przeciwko prowadzącym śledztwo.

Na tle rozlicznych wersji oskarżonego nasuwa się nieodparcie wnioski, że miał on zagwarantowaną swobodę wypowiedzi. Odnośnie każdego zarzutu wypowiadał się wielokrotnie i za każdym razem inaczej. Wersje swe zmieniał, prostował i umiejętnie dostosowywał do nowych okoliczności.

Każda z wersji – nawet te najniekorzystniejsze – zawierają takie elementy, które świadczą o tym, że oskarżony pomniejszał swoją winę.

Gdyby prowadzącym dochodzenie istotnie zależało na uzyskaniu przyznania oskarżonego do winy, to niezrozumiałe byłoby, dlaczego takiego przyznania nie wymusili odnośnie wszystkich czynów.

Tymczasem oskarżony w toku śledztwa przyznał się do zabójstwa (z litości) Katarzyny Klamry i Natalii Woch oraz zastrzelenia konfidenta niemieckiego Mirona Kasiuka.

W tych warunkach Sąd uznał, że istnieją podstawy do obrócenia przeciwko oskarżonemu, jako prawdziwych wszystkich niekorzystnych okoliczności, które sam przyznał, tym bardziej, że były zgodne z innymi dowodami, a nadto wyjaśnienia jego zawierały takie szczegóły, które mogła znać osoba uczestnicząca w przestępstwach.

Skoro wykazano, że oskarżony brał udział w zaplanowanych akcjach eksterminacyjnych Polaków, zarówno jako kuszczowy UPA, jak i rojowy ULS, to tym samym należy uznać, że szedł na rękę władzy państwa niemieckiego.

UPA stanowiła ugrupowanie powołane do życia przez działające w interesie Niemiec hitlerowskich zrzeszenie polityczne – Ukraiński Komitet Narodowy⁸ i miała na celu tępienie elementu polskiego na terenach Ukrainy w oparciu o hitlerowską Rzeszę niemiecką.

Na tle notorycznego faktu bestialstw popełnionych na Polakach, Ukraińską Armię Powstańczą należy uznać za organizację przestępczą w rozumieniu art. 4 Dekretu z dnia 31 VIII 1944 r.

Czyny przypisane oskarżonemu stanowią zbrodnię określoną w art. 1 cyt[owanego] Dekretu.

W sprawie nie występują okoliczności, które by uzasadniały wymierzenie kary niższej, niż uczyniono to w poprzednim postępowaniu, szczególnie ze względu na fakt, że oskarżony w 1968 r. dopuścił się licznych kradzieży z włamaniem (wciągając do przestępstwa swego syna) przy czym w jednym wypadku dokonał włamania do posterunku MO, gdzie dokonał zaboru broni i amunicji.

При цьому в одному випадку вламався до постерунку ГМ, де забрав зброю і боеприпаси.

За ці злочини, правомочним вироком Воєводського суду в Зеленій Горі його засуджено м. ін. до 9 років позбавлення волі⁹.

З огляду на це Воєводський суд ухвалив так, як у вироку.

[...]

(—) К. Мельник
(—) М. Келясінський

ІНП, СВЛ 295, арк.1897–1934.

Завірена копія, машинопис.

Примітки

^a Кругла печатка з державним гербом ПНР і написом довкола: *Воєводський суд у Любліні* та прямокутна печатка з написом: *З оригіналом вірно [...] Секретар й нерозбірливим підписом.*

¹ Дак Теодор (1913–1974), псевдонім „Кракус”, „Перун”; учасник вересневої кампанії 1939 (у ВП); в 1940–1942 з перервами на роботах в Німеччині; з кінця 1942 в ОУН-М, з початку 1943 в УПА – стояв на чолі самооборони в Тудорковичах, з 1944 в УНС, з 1945 в 14 Дгрн. СС „Галичина”, пізніше в таборі військовополонених в Ріміні; пробрався до Мюнхена; наприкінці 1946 висланий ОУН-М (і американською розвідкою) до Польщі з метою організації кур’єрської сітки; на початку 1947 прибув до Тудоркович, згодом виїхав на возз’єднані землі; заарештований в 1952 (операція МБП „Павуки”), засуджений ВСР в Зеленій Горі в 1953 до 15 років ув’язнення, м. ін. за членство в УПА і СС „Галичина”; звільнений у 1956. Повторно заарештований у 1969. У 1972 засуджений до 25 років ув’язнення.

² В 1939–1944 Тудорковичі і околиці перебували в складі ГГ, в склад СРСР (УРСР) увійшли в 1951.

³ Український легіон самооборони (Волинський легіон самооборони) був створений восени 1943 на Волині, на підставі домовленості між ОУН-М (Крем’янецький повіт) і СД Округу „Волинь–Поділля” про створення антипартизанського підрозділу; завданням Легіону була боротьба з радянськими і польськими партизанами, але часто він використовувався німцями в пацифікаційних операціях; підрозділ вів також пропагандистську акцію, спрямовану проти ОУН-Б; після відступу з Волині УНС діяв на Грубешівщині, згодом був передислокований у район Мехова; окрема група УНС (понад 200 осіб) у вересні 1944 взяла участь в придушенні Варшавського повстання; у січні 1945 УНС було перекинуто до Австрії і Словенії з завданням боротьби з партизанами Й. Тіто; в березні 1945 легіон розформовано і примусово включено до СС „Галичина”.

⁴ Малажинський або Малаженський (Малженський) Василь (1916 р. н.), член УНО, згодом ОУН-М; з літа 1941 в українській поліції, з якої дезертирував восени 1942; в 1943 в сотні ОУН-М „Білого”; влітку 1943 був станичним самооборони (УПА) в Старогроді; з 1944 в УНС, з 1945 року в 14 Дгрн. СС „Галичина”, потім у таборі для військовополонених в Ріміні; в 1946 перебрався до Мюнхена; звідти був висланий ОУН-М

Za te przestępstwa został skazany m. in. na 9 lat pozbawienia wolności prawomocnym wyrokiem Sądu Wojewódzkiego w Zielonej Górze⁹.

Z tych względów Sąd Wojewódzki orzeka jak w wyroku.

[...]

(—) K. Mielnik
(—) M. Kielasiński

IPN, SWL 295, k. 1897–1934.

Kopia uwierzytelniona, maszynopis.

Przypisy

^a Pieczęć okrągła z herbem państwowym PRL i napisem w otoku: *Sąd Wojewódzki w Lublinie* oraz pieczętka podłużna z napisem: *Za zgodność [...] Sekretarz* i nieczytelnym podpisem.

¹ Dak Teodor (1913–1974), ps. „Krakus”, „Perun”; uczestnik kampanii wrześniowej 1939 (w WP); w l. 1940–1942 z przerwami na robotach w Niemczech; od końca 1942 w OUN-M, od początku 1943 w UPA – stał na czele samoobrony w Tudorkowicach, od 1944 w ULS, od 1945 w 14 DGren SS „Galizien”, później w obozie jenieckim w Rimini; przedostał się do Monachium; w końcu 1946 wysłany przez OUN-M (i wywiad amerykański) do Polski w celu organizowania sieci kurierskiej; na początku 1947 przybył do Tudorkowic, następnie wyjechał na ziemie zachodnie; aresztowany w 1952 (operacja MBP „Pająki”), został skazany przez WSR w Zielonej Górze w 1953 r. na 15 lat więzienia m. in. za przynależność do UPA i SS „Galizien”; zwolniony w 1956. Ponownie aresztowany w 1969. Ostatecznie skazany w 1972 na 25 lat więzienia.

² Tudorkowice i okolice w l. 1939–1944 znajdowały się na terenie GG, w skład ZSRS (USRS) weszły w 1951.

³ Ukraiński Legion Samoobrony (Wołyński Legion Samoobrony) został utworzony na jesieni 1943 na Wołyniu, na mocy porozumień pomiędzy OUN-M (pow. krzemieniecki) a SD Okręgu „Wołyń–Podole” dotyczących utworzenia jednostki przeciwpartyzanckiej; zadaniem Legionu było zwalczanie sowieckiej i polskiej partyzantki, ale często był wykorzystywany przez Niemców do działań pacyfikacyjnych; pododdział prowadził także akcję propagandową wymierzoną przeciwko OUN-B; po wycofaniu się z Wołynia ULS prowadził działania w Hrubieszowskiem, następnie został przegrupowany w rej. Miechowa; wydzielona grupa ULS (ponad 200 ludzi) we wrześniu 1944 wzięła udział w zwalczaniu powstania warszawskiego; w styczniu 1945 ULS został przerzucony do Austrii i Słowenii z zadaniem zwalczania partyzantów J. Tity; w marcu 1945 legion został rozwiązany i siłą wcielony do SS „Galizien”.

⁴ Małażyński lub Małażeński (Małżeński) Wasyl (ur. 1916), członek UNO, następnie OUN-M; od lata 1941 w policji ukraińskiej, z której jesienią 1942 zdezerterował; w 1943 w sotni OUN-M „Biłego”; w lecie 1943 został stanicznym samoobrony (UPA) w Starogrodzie; od 1944 w ULS, od 1945 w 14 DGren SS „Galizien”, potem w obozie jenieckim w Rimini; w 1946 przedostał się do Monachium; stąd wysłany przez OUN-M do Polski, do Tudorkowic; następnie wyjechał na Ziemię Zachodnie; w nocy z 31 grudnia na 1 stycznia 1949 podjął próbę przekroczenia granicy z ZSRS; zatrzymany przez żołnierzy wojsk pogranicznych MWD USRS i skazany na półtora roku pozbawienia wolności; w lutym 1967 aresztowany na dworcu

до Польщі, до Тудоркович; згодом виїхав на Західні землі; в ніч з 31 грудня на 1 січня 1949 вчинив спробу перейти кордон з СРСР; затриманий солдатами прикордонних військ МВС УРСР і засуджений до 1,5 року позбавлення волі; у лютому 1967 заарештований на залізничному вокзалі радянською міліцією; засуджений до 15 років ув'язнення; спроба екстрадиції до ПНР, здійснена Міністерством юстиції в 1970 не увінчалася успіхом.

⁵ Правильно Ассмусс Зігфред (1912–1944), Штурбаннфюрер СС, доктор?, співробітник СД, до 1939 в СД, Гауптман; з кінця 1943 до липня 1944 був німецьким командиром УНС.

⁶ Інформація неточна. УНС зупинився на постій біля Хланева. В село у пошуках закватування поїхав лише Ассмусс і троє людей. Приблизно в центрі села легковий автомобіль випадково наштовхнувся на підводи з пораненими радянськими партизанами. Охорона обстріляла автомобіль, який було пошкоджено. Під час перестрілки загинув Ассмусс, решта легіонерів втекла. Поза сумнівом, німці не здавали собі справи з цього, що Хланів був базою радянських партизанів і АЛ.

⁷ Виступ УНС з ГГ мав місце щойно в січні 1945. Легіон опинився в Австрії на початку лютого, а до СС „Галичина” був включений у березні. 14 ДГрен. СС вела бої, головним чином, в Австрії (т. зв. віденська операція), але не була розбита. Її підрозділи, незважаючи на великі втрати, зуміли вийти з тактичного контакту з Червоною Армією і здатися англійцям.

⁸ Інформація неправдива. УПА була створена на межі 1942/1943 бандерівською фракцією ОУН. Одночасно вела боротьбу з німцями, поляками і радянцями. Український національний комітет був створений в березні 1945 і був українським представництвом при німцях. Йому були підпорядковані, принаймні формально, всі українські підрозділи, що воювали на боці німців, в т. ч. м. ін. 14 ДГрен. СС „Галичина”, перейменована в 1 Дивізію УНА.

⁹ Вирок у справі за кримінальні злочини було ухвалено 27 березня 1970.

kolejowym przez sowiecką milicję; został skazany na 15 lat więzienia; próba ekstradycji do PRL podjęta w 1970 przez Ministerstwo Sprawiedliwości nie przyniosła rezultatu.

⁵ Właśc. Assmuss Siegfried (1912–1944), SS Sturbannführer, dr?, funkcjonariusz SD, przed 1939 r. w SD Hauptamt; od końca 1943 do lipca 1944 był niemieckim dcą ULS.

⁶ Informacja nieścisła. ULS zatrzymał się na postój przed Chłaniowem. Do wsi w poszukiwaniu kwater pojechał tylko Assmuss i trzech ludzi. Mniej więcej w połowie wsi samochód osobowy przypadkowo natknął się na furmanki z rannymi sowieckimi partyzantami. Ubezpieczenie ostrzelało samochód, który został unieruchomiony. W trakcie wymiany ognia zginął Assmuss, reszta legionistów uciekła. Nie ulega wątpliwości, że Niemcy nie zdawali sobie sprawy, że Chłaniów był bazą partyzantki sowieckiej i AL.

⁷ Wymarsz ULS z GG miał miejsce dopiero w styczniu 1945. Legion znalazł się w Austrii na początku lutego, a do SS „Galizien” został wcielony w marcu. 14 DGren SS toczyła walki głównie w Austrii (tzw. operacja wiedeńska), ale nie została rozbita. Jej oddziały, pomimo sporych strat, zdołały zerwać kontakt bojowy z Armią Czerwoną i poddać się Brytyjczykom.

⁸ Informacja nieprawdziwa. UPA została utworzona na przełomie 1942/1943 przez frakcję banderowską OUN. Jednocześnie prowadziła walkę z Niemcami, Polakami i Sowietami. Ukraiński Komitet Narodowy powstał w marcu 1945 i stanowił ukraińskie przedstawicielstwo u boku Niemiec. Podlegały mu, przynajmniej formalnie, wszystkie jednostki ukraińskie walczące po stronie Niemiec, w tym m. in. 14 DGren SS „Galizien” przemianowana na 1 Dywizję UNA.

⁹ Wyrok w sprawie o przestępstwa kryminalne zapadł 27 marca 1970.

**Попередження української Самооборони від 11 березня 1944 р.
польському населенню**

ПЕРЕСТОРОГА

польському населенню с. Таврова і дооколичних сіл!

Польські імперіялістичні керманічі в останньому часі посилили протиукраїнські акції. Запримічено щораз більший зріст мордів, підпалів, доконуваних на українському населенню. Тільки за один рік польське імперіялістичне підпілля на Холмщині вимордувало біля 500 українців. Не менше згинуло і в Галичині. В останніх тижнях запримічено тісну співпрацю польського населення з більшовицькими партизанами, агентами і Червоною Армією (Тернопільщина, Збараж, с. Садки п. Чорткова). З другої сторони з німецькими окупантами і при допомозі доносів стараються нищити українців.

Кілька разів перестерігали ми польське населення, щоб воно вплинуло на своїх політичних керманічів, щоб заперестало вести божевільну політику супроти українців. Всі наші заходи остали на нічім.

Щоб остаточно опам'ятати розгойданих і розперезаних польських політиків, доконуємо акт відплати. Зазначуємо, що не допустимо до того, щоб на нашій землі гуляли польські варшавяки – імперіялісти, нищили наші села, майно, народ.

Ми визнаємо боротьбу поляків за незалежну Польщу, але на її рідних землях. Тому дораджуємо полякам йти і рятувати польський народ на етнографічних землях, який є знищений німецьким імперіялізмом і там боротися за свої права.

Воля усім народам, які поневолені Москвою і Берліном!

Постій, 11 III 1944.

Самооборонна група

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 93.

Оригінал, машинопис.

**Ostrzeżenie ukraińskiej samoobrony z 11 marca 1944 r.
skierowane do ludności polskiej**

OSTRZEŻENIE

dla ludności polskiej ze w[si] Taurów oraz wsi okolicznych

Polscy przywódcy imperialistyczni nasilili ostatnio działalność anty-ukraińską. Zaobserwowano wzrost ilości morderstw i podpażeń, dokonywanych na ludności ukraińskiej. Tylko w ciągu jednego roku polskie podziemie imperialistyczne w Chełmskiem wymordowało około 500 Ukraińców. Nie mniej zginęło ich w Galicji. W ostatnich tygodniach zaobserwowano ścisłą współpracę ludności polskiej z bolszewicką partyzantką, agentami i Armią Czerwoną (Tarnopolskie, Zbaraż, w[ieś] Sadki k[oło] Czortkowa) z jednej strony oraz z niemieckimi okupantami z drugiej. [Polacy] usiłują niszczyć Ukraińców posługując się donosami.

Kilkakrotnie zwracaliśmy się do ludności polskiej o wywieranie nacisku na swych przywódców politycznych, żeby zaprzestali prowadzenia szaleńczej polityki przeciwko Ukraińcom. Wszystkie nasze próby okazały się bezskuteczne.

Chcąc ostatecznie zmusić rozzuchwalonych polityków polskich do opamiętania, dokonujemy aktu odwetu. Podkreślamy, że nie dopuścimy do tego, by na naszej ziemi hulali polscy warszawscy imperialiści, niszcząc nasze wsie, mienie i nasz naród.

Uznajemy walkę Polaków o niepodległą Polskę, ale na jej rdzennych ziemiach. Dlatego radzimy Polakom, by zajęli się ratowaniem polskiego narodu wyniszczonego przez imperializm niemiecki i walką o swe prawa na własnych ziemiach etnicznych.

Wolność wszystkim narodom, ujarzmionym przez Moskwę i Berlin!

Postój, 11 III 1944.

Grupa samoobrony

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 34, k. 93.

Oryginał, maszynopis.

Свідчення Захара Теревки від 10 березня 1944 р.
про події в селі Ласків

ПРОТОКОЛ

з нападу польських банд на село Ласків 10 III 44 р.

Дня 10 III 44 р. рано побачив я, що наше село окружує польська банда. Бандити підходили до села з усіх сторін. Я догадався, що буде напад і став запрягати коні, щоб виїхати з Ласкова. Виїхати вже не було часу. Люди, що вийшли за село, були обстрілювані й мусіли вертатися. В селі люди стали ховатися по схронах. Я рівно ж умістив свою родину в схроні і сам лишився коло хати і обсервовував банду. Я мав надію, що ортшущи прийдуть нам на поміч. Тим часом банда запалила село і стала наблизитися до нього. Бачив я, що немає рятунку і заховався в схроні. Звідси чув, як бандити ходили по городах і вишукували людей. До схронів кидали гранати, а знайдених людей розстрілювали. Через шпару бачив я, як бандити знайшли схрон мого сусіда, та розстріляли людей, що знаходилися в ньому. В числі побитих знаходився також священик з Ласкова.

Опісля почув я приказ: „Забираць вшистке конє”, а потім заграла трубка. Я бачив, однак, що бандити не покидають села і не виходив зі схрону. Доперва вечером, коли трубка заграла втретє, я вийшов зі схрону. Опісля заніс там свою побиту родину, а сам пішов до Верешена. По двох днях хотів зайти до Ласкова, щоб похоронити свою родину, однак, бандити не пустили мене туди.

Бандити разом з поляками зі Смогилова¹ їздили по селі й вишукували людей та заховане добро. Рівно ж знайшли і забрали мої речі.

По трьох тижнях був я знову в Ласкові. Побитих людей, які до того часу лежали непохоронені, бандити казали полякам зі Смогилова засипати землею.

Село цілком спалене, не лишили ні одної хати².

Подав Захар Теревко

*ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 236.
Оригінал, машинопис.*

**Relacja Zachara Terebki z 10 marca 1944 r.
w sprawie wypadków we wsi Łasków**

PROTOKÓŁ

w sprawie napadu polskich band na wieś Łasków 10 III 44 r.

10 III 44 r. rano zauważyłem, że naszą wieś otacza polska banda. Bandyci podchodzili do wsi ze wszystkich stron. Domyśliłem się, że dojdzie do napadu i zacząłem zaprzęgać konie, żeby wyjechać z Łaskowa. Jednak na wyjazd nie było już czasu. Ludzie, którzy wyszli ze wsi, zostali ostrzelani i zmuszeni do powrotu. We wsi ludzie zaczęli chować się w schronach. Ja również umieściłem moją rodzinę w schronie, a sam zostałem koło chałupy i obserwowałem bandę. Miałem nadzieję, że przyjdą nam z pomocą Ortschutze. W tym czasie banda podpaliła wieś i zaczęła się do niej zbliżać. Widziałem, że nie ma szans na ratunek i ukryłem się w schronie. Stamtąd słyszałem, jak bandyci chodzili po zagrodach i szukali ludzi. Do schronów rzucali granaty, a znalezione osoby rozstrzeliwali. Przez szparę zauważyłem, jak bandyci znaleźli schron mojego sąsiada i zastrzelili znajdujących się w nim ludzi. Wśród zabitych był również duchowny z Łaskowa.

Potem usłyszałem rozkaz: „Zabierać wszystkie konie”, a następnie zagrała trąbka. Widziałem jednak, że bandyci nie opuszczają wsi i nie wychodziłem ze schronu. Dopiero wieczorem, gdy trąbka zagrała po raz trzeci, opuściłem schron. Następnie umieściłem tam zabitych członków mojej rodziny, a sam poszedłem do Wereszyna. Po dwóch dniach chciałem wstąpić do Łaskowa, żeby pochować rodzinę, jednak bandyci nie wpuścili mnie tam.

Bandyci razem z Polakami ze Smoligowa jeździli po wsi i wyszukiwali ludzi oraz schowane mienie. Moje rzeczy również znaleźli i zabrali.

Po trzech tygodniach znowu byłem w Łaskowie. Zabitych ludzi, którzy dotychczas leżeli nie pochowani, bandyci kazali Polakom ze Smoligowa zasypać ziemią.

Wieś została całkowicie spalona, nie zostawiono ani jednej chałupy¹.

Podał Zachar Terebko

*PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 34, k. 236.
Oryginał, maszynopis.*

Примітки

¹ Так у тексті; правильно: Смолигів.

² Інше висвітлення цих подій польською стороною див.: *Związek Walki Zbrojnej – Armia Krajowa w Obwodzie Tomaszów Lubelski. Relacje, wspomnienia, opracowania, dokumenty*, опрац. I. Caban, Lublin 1997, s. 173–183; J. Markiewicz, *Partyzancki kraj. Zamojszczyzna I I 1944 – 15 VI 1944*, Lublin 1985, s. 153–156; G. Motyka, *Tak było...*, s. 189–190.

Przypisy

¹ Odmienne obraz tych wydarzeń z polskiej strony por.: *Związek Walki Zbrojnej – Armia Krajowa w Obwodzie Tomaszów Lubelski. Relacje, wspomnienia, opracowania, dokumenty*, oprac. I. Caban, Lublin 1997, s. 173–183; J. Markiewicz, *Partyzancki kraj. Zamojszczyzna 1 I 1944 – 15 VI 1944*, Lublin 1985, s. 153–156; G. Motyka, *Tak było...*, s. 189–190.

Свідчення Петра Данилюка від березня 1944 р.
про події в селі М'яке

ХОЛМЩИНА

ПРОТОКОЛ

з нападу польської банди на с. М'яке вол. М'яке, дня 9.3.44 р.

В ніч перед нападом з 8-го на 9-го березня була запримічена більша банда, що наближалася в сторону лісу М'яке від Тишовець. Вночі та ще вдень розташувалася в тому лісі. Люди, які її бачили подалися до Сагриня.

9-го березня коло год. 4-ої пополудні почався напад з лісу. Обстрілювано запальними кулями. Рівночасно окружено село. Люди втікали вільною дорогою до Сагриня, бо з цієї сторони було свобідніше.

Вбитих було до 40 чоловік. Банда переходила кілька разів по спалениську та по полях і добивала ранених. Люди ховалися в попіл по спалених домах та вдавали вбитих. Деякі в цей спосіб врятувалися. Хто одначе мав на собі ліпшу одержу, стягали з нього і при тому переконавшись, що живий – вбивали. Більше людей з М'якого вбито в Сагрині, тому, що туди тікали. Загально число вбитих доходить до 100 чоловік¹.

Подав Петро Данилюк

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 237.

Оригінал, машинопис.

Примітки

¹ Інше висвітлення цих подій польською стороною див.: *Związek Walki Zbrojnej – Armia Krajowa...*, s. 173–183; J. Markiewicz, *Partyzancki kraj...*, s. 152–153.

**Relacja Petra Danyluka z marca 1944 r.
z wypadków we wsi Miętkie**

CHEŁMSKIE

PROTOKÓŁ

dotyczący napadu polskiej bandy na w[ieś] Miętkie gm[iny] Miętkie,
9.3.44 r.

Przed napadem, w nocy z 8 na 9 marca, zaobserwowano większą bandę, która zbliżała się do lasu koło wsi Miętkie od strony Tyszowiec. W nocy oraz jeszcze za dnia banda ulokowała się w tym lesie. Ludzie, którzy ją zauważyli, udali się do Sahrynia.

9 marca około godz. 4 po południu rozpoczął się atak z lasu. Strzelano pociskami zapalającymi. Jednocześnie wieś została okrążona. Ludzie uciekali otwartą drogą na Sahryń, bo od tej strony było swobodniej.

Zostało zabitych do 40 osób. Banda kilka razy przechodziła przez pogorzeliska oraz pola, dobijając rannych. Ludzie ukrywali się w popiołach po spalonych domach i udawali zabitych. Niektórzy w ten sposób uratowali się. Z tych, którzy mieli na sobie lepszą odzież, ściągano ją i jeśli przy tym stwierdzono, że żyją – zabijano. Większość ludzi z Miętkiego została zabita w Sahryniu, dlatego, że tylko tam uciekali. Ogólna liczba zabitych wynosi do 100 osób¹.

Podał Petro Danyluk

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 34, k. 237.

Oryginał, maszynopis.

Przypisy

¹ Odmienny obraz tych wydarzeń z polskiej strony por.: *Związek Walki Zbrojnej – Armia Krajowa...*, s. 173–183; J. Markiewicz, *Partyzancki kraj...*, s. 152–153.

**Свідчення Панаса Кузмука від березня 1944 р.
про антиукраїнську акцію в селі Терebinь**

ХОЛМЩИНА

ПРОТОКОЛ

з проведеної польськими бандами
акції на укр. с. Терebinь вол. Вербковичі

Дня 9 III 44 р. о год. 4-тій рано від південної сторони села Терebinь підсунулася польська банда в силі 450 людей, яка відразу запалила 4 господарства, а опісля почали грабити і мордувати. До год. 12 поляки спалили цілу південну частину села, т. зв. „Березину”. Укр. населення втікло частинно до Вербкович, частинно до Грубешова. Північна і східна частина села не спалена.

Дня 11 III 44 р. і 12 III 44 р. приступлено до похорону помордованих.

З рук польських опришків згинуло 13 осіб: старців, жінок і дітей.

Дня 13 III 44 р. польська банда вдруге напала на це село. Вбили 4 особи, а відтак від’їхали в сторону лісу.

Під час пожежу згоріло багато живого і мертвого інвентаря. Рівночасно згоріла укр. школа. Польська школа осталася не знищена¹.

Подав Кузмук Панас

ДА СБУ, Ф. 1, оп. 42, спр. 2, арк. 273.

Оригінал, машинопис.

Примітки

¹ Інше висвітлення цих подій польською стороною див.: *Związek Walki Zbrojnej – Armia Krajowa...*, s. 173–183; J. Markiewicz, *Partyzancki kraj...*, s. 151–158; G. Motyka, *Tak było...*, s. 186–190.

**Relacja Panasa Kuzmuka z marca 1944 r.
dotycząca akcji antyukraińskiej we wsi Terebiń**

CHEŁMSKIE

PROTOKÓŁ

dotyczący akcji przeprowadzonej przez polskie bandy
w ukr[aińskiej] w[si] Terebiń gm[ina] Werbkowice

Dnia 9 III 1944 r. o godz. 4 nad ranem do wsi Terebiń podeszła od południowej strony polska banda licząca 450 ludzi i od razu podpaliła 4 gospodarstwa, a potem zajęła się rabowaniem i mordowaniem. Do godz. 12 Polacy spalili całą południową część wsi, tzw. Berezynę. Część ludności ukr[aińskiej] uciekła do Werbkowic, reszta do Hrubieszowa. Północnej i wschodniej części wsi nie spalono.

W dniach 11 III 44 r. i 12 III 44 r. urządzono pogrzeb pomordowanych.

Z rąk polskich oprawców zginęło 13 osób: starców, kobiet i dzieci.

Dnia 13 III 44 r. polska banda po raz drugi napadła na tę wieś. [Bandy-ci] zabili 4 osoby, po czym odjechali w stronę lasu.

W pożarze spłonęło sporo żywego inwentarza oraz rzeczy. Jednocześnie spaliła się szkoła ukr[aińska]. Polska szkoła pozostała nie zniszczona¹.

Podał Kuzmuk Panas

PA SBU, F. 1, op. 42, spr. 2, k. 273.

Oryginał, maszynopis.

Przypisy

¹ Odmienny obraz tych wydarzeń z polskiej strony por.: *Związek Walki Zbrojnej – Armia Krajowa...*, s. 173–183; J. Markiewicz, *Partyzancki kraj...*, s. 151–158; G. Motyka, *Tak było...*, s. 186–190.

**Довідка про вбивства біженців з Волині,
видана ВК ГМ у Любліні Юліанові Станкевичу
12 грудня 1968 р.**

^аКопія^а

Звіт Слідчого відділу у Любліні Воеводського управління Громадянської міліції у Любліні (переданий через поручника Єжи Кваска) про вбивство ^бсім'ї Пальчинських, тобто Амброзія, Чеслава і Марії Пальчинських з Новин Володимир-Вол[инського] пов[іту] і Фелікса Костянтиновича Станкевича з Вітольдова Володимир-Вол[инського] повіту, а також Людвіки Пальчинської з Лісок Городельських.^б

У 1944 році до ^бЛісок Городельських^б Грубешівського пов[іту] прибула сім'я Пальчинських з Рівного (Волинь). Трохи пізніше до Лісок Городельських приїхала сім'я Пальчинських з ^бНовин,^б тобто Амброзій, його дружина Марія і син Чеслав. З огляду на небезпеку, яка [їй] загрожувала, сім'я мала виїхати до Пшеворська. Перевезти сім'ю взявся Фелікс Станкевич в силу того, що мав мундир залізничника і прибув до Лісок 25 III 1944 р. Амброзій Пальчинський просив Антоні Пальчинського, щоб допоміг забрати майно і поїхав з ним до Пшеворська. Транспорт мав забезпечити Фелікс Станкевич. Однак, Антоні був хворий і не міг вирушити в дорогу. Перевезти їх кіньми взялася дружина Антоні Пальчинського на ім'я Людвіка. Організувала підводу. Оскільки мали одного коня, у сусідів позичили другого. Вранці ^б26 III 1944 р.^б вирішили виїхати підводою у напрямку Грубешова. У той час можна було ^аїхати^а лише через населений пункту Дзеканів або Морочин, а там стояли загони українських легіонів під командуванням німецьких офіцерів¹. Ніхто з названих осіб не дійшов до Грубешова ані не повернувся до Лісок Городельських. Арцеліна Якубець (тепер секретарка в школі у Неледві Грубешівського пов[іту]) пішла до Грубешова запитати, чи їх хтось не бачив. Ніхто на цю тему не міг нічого сказати. Батько, Антоні Пальчинський, який у день виїзду був хворий – допитувався, ходив, шукав. Відкривав свіжі могили при дорогах і на полях, хотів розпізнати своїх близьких, але це не були ті особи. У квітні 1944 р. переїхав до Грубешова. Довідався, що у Дзеканові є якась свіжа, нерозпізнана могила. Відкрив цей гріб сам, але це не були ті особи. Пізніше Антоні Пальчинський [...] зустрів якогось мешканця з населеного пункту ^бГрудек^б Грубешівського

**Informacja KW MO w Lublinie
z 12 grudnia 1968 r. udzielona Julianowi Stankiewiczowi
w sprawie zabójstwa uciekinierów z Wołynia**

^a-Odpis z oryginału^a

Relacja Komendy Wojewódzkiej MO w Lublinie, Oddział Śledczy w Lublinie, przekazana za pośrednictwem por. Jerzego Kwaska w sprawie zamordowania ^brodziny Palczyńskich tj. Ambrożego, Czesława i Marii Palczyńskiej z Nowin pow. Włodzimierz Woł[ykański] i Feliksa Stankiewicza s. Konstantego z Witoldowa pow. Włodzimierz Woł[ykański] oraz Ludwika Palczyńskiej z Lisek Horodelskich.^b

W roku 1944 przybyła do ^bLisek Horodelskich^b pow. Hrubieszów rodzina Palczyńskich z Równego (Wołyń). Trochę później do Lisek Horodelskich przyjechała rodzina Palczyńskich z ^bNowin^b tj. Ambroży, żona jego Maria i syn Czesław. Z uwagi na zagrażające niebezpieczeństwo rodzina miała wyjechać do Przeworska. Przewiezienia rodziny podjął się Feliks Stankiewicz z racji posiadanego munduru kolejowego i przybył do Lisek wieczorem 25 III 1944 r. Ambroży Palczyński prosił Antoniego Palczyńskiego, żeby pomógł zabrać dobytek i pojechał z nim do Przeworska. Transport miał zabezpieczyć Feliks Stankiewicz. Antoni był jednak chory i nie mógł wyruszyć w drogę. Przewiezienia ich końmi podjęła się żona Antoniego Palczyńskiego imieniem Ludwika. Zorganizowała furmankę. Ponieważ mieli jednego konia, pożyczili u sąsiadów drugiego. Rano dnia ^b26 III 1944 r.^b postanowili wyjechać furmanką w kierunku Hrubieszowa, w tym czasie można było tylko ^ajechać^a przez miejscowość Dziekanów lub Moroczyn, a tam stacjonowały oddziały ukraińskich legionów pod dowództwem oficerów niemieckich¹. Nikt z osób wymienionych nie dotarł do Hrubieszowa, ani nie wrócił do Lisek Horodelskich. Arcelina Jakubiec (obecnie sekretarka szkolna w Nielewci, pow. Hrubieszów) poszła do Hrubieszowa zapytać, czy ich ktoś nie widział. Nikt nic na ten temat nie mógł powiedzieć. Ojciec Antoni Palczyński, który był chory w dniu wyjazdu rodziny – dopytywał się, chodził, szukał. Odkrywał świeże groby przy drogach i na polach, chciał rozpoznać swoich bliskich, ale to nie były te osoby. W kwietniu 1944 r. przeniósł się do Hrubieszowa. Dowiedział się, że w Dziekanowie jest jakaś świeża nie rozpoznana mogiła. Odkrył ten grób sam, ale to nie były te osoby. Później Antoni Palczyński [...] spotkał jakiegoś mieszkańca z miejscowości ^bGródek^b [Nadbużny] pow. Hrubieszów i ten

пов[іту] і той розповів йому, що з ріки Гучви виловлено трупи кількох осіб і поховано на валу біля греблі над річкою. Антоні негайно поїхав до Грудека і зі Стефаном Пальчинським шукав гроби.

На схилі біля ріки були свіжі гроби (насіпані холми з землі). Лише на одному стояв застромлений дерев'яний хрест.

Антоні відкопав перший гріб, по вервичці упізнав свою убиту дружину. Марію Пальчинську упізнав по кожухові, сина Чеслава по росту, а Фелікса Станкевича по мундирові залізничника. Амброзія Пальчинського, який їхав разом з ними, у гробах не було. Приїхали Станіслав, Стефан і Антоні Пальчинські – розпізнали трупи, зробили домовини і відвезли на кладовище до Грубешова. Під час поховання трупів убитих могильщик заявив, що під муром кладовища є якийсь гріб убитого з Грудека. Той гріб відкопали й близькі розпізнали у ньому Амброзія Пальчинського й поховали у спільній могилі на кладовищі у Грубешові. Допитувані у 1968 році мешканці Грудека заявили, що нічого у цій справі не знають. Згідно з установленнями Слідчого відділу Прокуратури Радянського Союзу і Прокуратури ПНР (Відділ у Любліні), Амброзій, Чеслав і Марія Пальчинські з Новин, Людвіка Пальчинська з Лісків Городельських і Фелікс Костянтинівич Станкевич з Вітольдова Володимир-Вол[инського] пов[іту] були вбиті 6-26 березня 1944 р. Українським легіоном самооборони, реєстрованим як 31 спеціальний батальйон під командуванням двох⁶ німецьких офіцерів². Цей загін прибув до Дзеканова і Морочина в Грубешівському пов[іті] 3 березня 1944 р. Складався з українців з-за Бугу (з Волині) і був у Дзеканові і Морочині до кінця червня 1944 р. Брав участь у боях з „Рисем”³ у районі населеного пункту Америка Грубешівського пов[іту]. Потім цей загін перейшов у район Кракова (Міхів – Бохня), потім брав участь у ліквідації варшавського повстання, перейшов у ряди СС Галичина, а потім перейшов до Югославії і брав участь у боях з визвольними силами. 7 злочинців з цього загону, тобто 31 спеціального батальйону ще живуть у Польщі.

Пальчинський і Станкевич Фелікс були вбиті 6-над рікою Гучвою у місці, де⁶ був міст і млин. Тепер після того млина стирчать лише вбиті в землю над Гучвою палі. Щодо коней, які везли підводи: один прибіг до Лісок Городельських сам без підводи, другого знайдено, як переказують люди, у сусідньому селі.

Вищевикладені дані отримав з Воєводського управління ГМ у Любліні, 12 XII 1968 р.

(—) Юліан Станкевич

powiedział mu, że wyłowiono z rzeki Huczwy zwłoki kilku osób i pochowano na wale przy grobli nad rzeką. Natychmiast Antoni pojechał do Gródka [Nadbużnego] i szukał grobów ze Stefanem Palczyńskim.

Obok rzeki na skarpie były świeże groby (kopce z ziemi), na jednym tylko stał zatknięty krzyż drewniany.

Antoni odkopał pierwszy grób z krzyżem [i roz]poznał swoją zamordowaną żonę po różańcu. Marię Palczyńską rozpoznał po kożuszku, syna Czesława po wzroście, a Feliksa Stankiewicza po mundurze kolejarskim. Ambrożego Palczyńskiego, który jechał razem z nimi, w grobach nie było. Przyjechali Stanisław, Stefan i Antoni Palczyńscy – rozpoznali zwłoki, przygotowali trumny i zawieźli do Hrubieszowa na cmentarz. W czasie grzebania zwłok zamordowanych grabarz oświadczył, że pod murem cmentarza jest jakiś grób zabitego z Gródka. Grób ten odkopano i bliscy rozpoznali w nim Ambrożego Palczyńskiego i pochowali we wspólnym grobie na cmentarzu w Hrubieszowie. Przesłuchiwani mieszkańcy Gródka w roku 1968 oświadczyli, że nic nie wiedzą w tej sprawie. Według ustaleń Oddziału Śledczego Prokuratury Związku Radzieckiego i Prokuratury PRL – Oddział w Lublinie, Ambroży, Czesław i Maria Palczyńska z Nowin, Ludwika Palczyńska z Lisek Horodelskich i Feliks Stankiewicz s. Konstantego z Witoldowa, pow. Włodzimierz [Wołyński], zamordowani zostali ^b26 marca 1944 r. przez Ukraiński Legion Samoobrony rejestrowany jako 31 Specjalny Batalion pod dowództwem dwóch^b niemieckich oficerów². Oddział ten przybył do Dziekanowa i Moroczyna w pow. Hrubieszów dnia 3 marca 1944 r. Rekrutował się z Ukraińców zza Bugu (z Wołynia) i był w Dziekanowie i Moroczynie do końca czerwca 1944 r. Brał udział w walce z „Rysiem”³ w rejonie miejscowości Ameryka pow. Hrubieszów. Oddział ten przeszedł następnie w rejon Krakowa (Miechów – Bochnia), brał [potem] udział w likwidacji powstania warszawskiego, [wstąpił] w szeregi SS „Galizien”, a następnie przeszedł do Jugosławii i brał udział w walkach z siłami wyzwolenческими. 7 osób zbrodniarzy z tego oddziału, tj. 31 Specjalnego Batalionu, żyje jeszcze w Polsce.

Palczyńscy i Stankiewicz Feliks zamordowani zostali ^b nad rzeką Huczwą w miejscu, gdzie^b był most i młyn. Obecnie po tym młynie sterczą tylko pale wbite w ziemię nad Huczwą. Odnośnie koni, które wiozły furmankę – jeden przybiegł do Lisek Horodelskich sam bez wozu, drugiego odnaleziono, jak podają ludzie, w sąsiedniej wsi.

Powyższe dane otrzymałem z Komendy Wojewódzkiej MO w Lublinie, dnia 12 XII 1968 r.

(—) Julian Stankiewicz

Примітки

^{а-а} Вписано від руки.

^{б-б} Підкреслено від руки.

¹ Йдеться про УНС.

² Йдеться про З. Ассмуса і, правдоподібно, обершарфюрера СС Г. Раулінга (унтер-офіцер). З літа 1944 УНС в німецькій номенклатурі значився також як СМгС Батальйон 31, що в літературі інтерпретується як 31 Шуцманшафтсбатальйон або 31 батальйон СД.

³ Басай Станіслав (1917–1945), псевдо „Рись”, член ССМ РП „Віці”; під час вересневої кампанії 1939 в 2 пск; в 1943–1944 командир 1 грубешівського батальйону БХ; з 1944 в ГМ, вбитий УПА.

Przypisy

^{a--a} Wpisano odręcznie.

^{b--b} Podkreślono odręcznie.

¹ Chodzi o ULS.

² Mowa o S. Assmussie i prawdopodobnie SS Oberscharführerze G. Raulingu (podoficer). W niemieckiej nomenklaturze od lata 1944 ULS występował także jako SMdS Batallion 31, co w literaturze interpretowane jest jako 31 Schutzmannschaftsbataillon lub 31 batalion SD.

³ Basaj Stanisław (1917–1945), ps. „Rys”, członek ZMW RP „Wici”; w kampanii wrześniowej 1939 w 2 psk; w l. 1943–1944 dea 1 batalionu hrubieszowskiego BCh; od 1944 w MO, zabity przez UPA.

**Витяг із суспільно-політичного огляду ОУН
від 30 березня 1944 р. про ситуацію на Холмщині**

ХОЛМЩИНА

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД

На Холмщині розгорівся нещадний бій з польською партизанкою, який жорстокістю і впертістю перевищує подібні дії на ЗУЗ. Причин треба дошукуватися у тому:

1) Холмська земля сусідує з корінно-польськими землями й поляки тому вважають її польською землею.

2) Відплатні акції.

3) Відгородити Холмщину від ЗУЗ цілим пасмом спалених сіл і внеможливити доступ впливів із ЗУЗ.

Холмщина через довгі віки була тереном ворожих впливів, а то польських і московських. Треба признати, що поляки частинно закріпили свої впливи на Холмщині. Брак українських шкіл, інтелігенції, зрусифікована православна церква не мали достаточного сил протиставитись польським впливам. Справа змінилася в 1939 році, коли то українські емігранти із ЗУЗ почали напливати на Холмщину. Почалась посиленна праця над піднесенням культурного, політичного, господарського рівня Холмщини. Холмщина почала прибирати українське обличчя. Тоді-то почали розвиватись польські задуми про польонізацію Холмщини і включення її до суто польського масиву. Поляки рішилися на боротьбу, застосовуючи спочатку терор проти одиниць, потім примінюючи масовий. Зараз горять там цілі села, гинуть сотні людей.

Змінився теж і мешканець Холмщини – українець. Ще два роки тому він вагався, куди йому вигідніше піти б, сьогодні він рішений, став активним боєвиком. Багато синів Холмської землі згинуло героїською смертю в цій боротьбі. Хоч Холмщина скривавлена, знищена, але назавжди залишається українською.

Німці:

У зв'язку з подіями на фронті німці переводили евакуацію адміністративних установ, господарських, звивали лігеншафти і т. п. У Грубешові був збірний пункт евакуйованих з цілої Волині та розбитих частин німців, мадярів, словаків. Тут ці частини формувались

Fragment przeglądu społeczno-politycznego OUN z 30 marca 1944 r. dotyczącego Ziemi Chełmskiej

CHEŁMSKIE

PRZEGLĄD SPOŁECZNO-POLITYCZNY

W Chełmskiem rozgorzała bezwzględna walka z partyzantką polską, która swym okrucieństwem i zaciętością przewyższa podobne działania na ZUZ. Przyczyny tego są następujące:

1. Ziemia Chełmska sąsiaduje z ziemiami rdzennie polskimi, dlatego Polacy uważają ją za polską.
2. Akcje odwetowe.
3. Odgrodzenie Chełmskiego od ZUZ pasem spalonych wsi, by uniemożliwić przenikanie wpływów z ZUZ.

Chełmskie przez długie stulecia było terenem wrogich wpływów, a mianowicie polskich i moskiewskich. Należy przyznać, że Polacy częściowo utrwaliли swoje wpływy w Chełmskiem. Brak [było] ukraińskich szkół i inteligencji, a zrusyfikowana cerkiew prawosławna nie miała wystarczająco dużo sił, żeby przeciwstawić się polskim wpływom. Sytuacja uległa zmianie w 1939 roku, kiedy to zaczęli napływać w Chełmskie ukraińscy emigranci z ZUZ. Przystąpiono do wzmożonej pracy nad podniesieniem poziomu kulturalnego, politycznego oraz gospodarczego tych terenów. Chełmskie zaczęło przybierać ukraińskie oblicze. Wtedy właśnie pojawiły się polskie zamysły polonizacji Chełmskiego oraz wcielenia go do ziem czysto polskich. Polacy porwali się na walkę, stosując najpierw terror przeciwko jednostkom, potem już na skalę masową. Obecnie płoną tam całe wsie, giną setki ludzi.

Zmienił się również mieszkaniec Chełmskiego – Ukrainiec. Jeszcze dwa lata temu zastanawiał się, do kogo bardziej opłacałoby mu się przyłączyć, dziś natomiast jest zdecydowany. Stał się aktywnym bojownikiem. Wielu synów Ziemi Chełmskiej zginęło w tej walce śmiercią walecznych. Mimo że Chełmskie jest zbroczone krwią i zniszczone, pozostaje na zawsze ukraińskie.

Niemcy:

W związku z wydarzeniami na froncie Niemcy ewakuowali instytucje administracyjne, gospodarcze, zwijali Liegenschafty, itp. W Hrubieszowie był punkt zborny ewakuowanych z całego Wołynia oraz rozbitych jedno-

і в порядку відходили до Любліна. Від хвилини виступу польської поліції на Волині, відношення німців до евакуйованих поляків змінилося. Поляків обдирали вони „до нитки” зі всього майна, а людей вивозили на Захід.

Вздовж Буга копали німці руками цивільного населення бункери та окопи, які обсаджено галицькими СС-ами. Залежно від величини бункрів, міститься там 30–100 стрільців. Сотня стоїть залогою в Гвоздові коло Грубешова, а сотня з адміністрацією куріня стоїть у Грубешові. В окопах на 12 СС-ів є один німець, який пильно стежить за стрільцями й доглядає, щоб не стрічалися з цивільним населенням. СС-ам заборонено стріляти до польських банд. Був випадок, що поляки палили село Коритниця, а людей убивали. Люди втікали за Буг, а поляки косили їх зі скоростріла по другому березі ріки. Один СС пустив серію із скоростріла по польському скорострілі, за що німці зразу його арештували й роззброїли.

СС-и часто втікають до УПА, головню від тоді, відколи поляки почали палити українські села. Всі частини домагалися вимаршу на польські банди, але одержали гостру заборону. З окопів у Космові втікло одної ночі 17 СС-ів зі зброєю. Тих, що осталися, німці зараз роззброїли і відвезли до Грубешова. Там вернули їм зброю, чоту доповнили й відставили до Космова. Останньо 17 III одна частина виїхала в терен поборювати польські банди.

Відношення німців до пол. банд та їх протиукраїнських акцій невиразне. Вони поборюють польські банди тільки частинно. Часто буває, що німці, головню Зондердінст, викопують у спалених селах селянське добро, забирають худобу. Часто частини, що прибувають із фронту, грабують цілковито села. Німецькі пограничники одержали наказ не стріляти ні до кого першими.

Поляки:

Польсько-українські взаємини на Холмщині з кожним днем загострюються. Головню в терені Грубешова поляки сильно діють, стараються опанувати терен на південь від Грубешова, щоби перервати контакт з ЗУЗ, що їм частинно вдалося. Спершу захопили вони малий терен від Буга до Тишовець через такі села: Пригоріле, Малків, Смолигів, Ласків, Мірче, Андріївка, М'яжке, Тучапи, Тишівці. Кольонії біля згаданих сіл були осідком польської підпільної роботи.

Цей клин, що глибоко врзався в терен, у більшості заселений українцями, стався випадовою базою для польських банд. Протягом січня поляки застосували сильний терор, почали грабункову акцію. Грабоване майно вивозили вони до Польщі, головню в Білгорайщину.

stek niemieckich, węgierskich i słowackich. Jednostki te były tam formowane i w sposób zorganizowany wycofywały się do Lublina. Z chwilą wystąpienia polskiej policji na Wołyniu, zmienił się stosunek Niemców do ewakuowanych Polaków. Niemcy odzierają Polaków doszczętnie z całego mienia, a ludzi wywożą na Zachód.

Niemcy każą ludności cywilnej kopać wzdłuż Bugu bunkry i okopy, które obsadzają galicyjskimi esesmanami. W zależności od wielkości bunkru, mieści się w nim od 30 do 100 strzelców. Garnizon sotni znajduje się w Gozdowie koło Hrubieszowa, a sotnia z administracją kurenia stacjonuje w Hrubieszowie. W okopach na 12 esesmanów przypada jeden Niemiec, który bacznie obserwuje strzelców i pilnuje, by nie kontaktowali się z ludnością cywilną. Esesmanom zabrania się strzelać do polskich band. Miał miejsce wypadek, że Polacy podpalili wieś Korytynę, a ludzi zabijali. Mieszkańcy uciekali za Bug, a Polacy kosili ich z karabinu maszynowego na przeciwległym brzegu rzeki. Jeden esesman puścił serię z karabinu maszynowego w kierunku polskiego karabinu maszynowego, za co został przez Niemców natychmiast aresztowany i rozbrojony.

Esesmani często uciekają do UPA, głównie od czasu, gdy Polacy zaczęli palić ukraińskie wsie. Wszystkie jednostki domagały się wymarszu na polskie bandy, lecz otrzymały surowy zakaz. Jednej nocy z okopów w Kosmowie uciekło 17 esesmanów z bronią. Pozostałych Niemcy natychmiast rozbroili i odwieźli do Hrubieszowa, gdzie im zwrócono broń. Czotę uzupełniono i odstawiono do Kosmowa. Ostatnio, tj. 17 III, jedna jednostka wyjechała w teren walczyć z polskimi bandami.

Stosunek Niemców do pol[skich] band i ich akcji antyukraińskich jest dwuznaczny. Zwalczają oni polskie bandy tylko połowicznie. Zdarza się często, że Niemcy, głównie Sonderdienst, odkopują w spalonych wsiach mienie chłopów i zabierają bydło. Nierzadko jednostki przybywające z frontu doszczętnie rabują wsie. Niemiecka straż graniczna otrzymała rozkaz nie strzelania do nikogo jako pierwsza.

Polacy:

Stosunki polsko-ukraińskie w Chełmskiem zaostrzają się z dnia na dzień. Polacy są bardzo aktywni przede wszystkim w okolicy Hrubieszowa i usiłują opanować tereny na południe od tego miasta, żeby przerwać łączność z ZUZ. Udało im się to częściowo. Najpierw zdobyli niewielki obszar od Bugu do Tyszowiec przez następujące wsie: Prehoryłe, Małków, Smoligów, Łasków, Andrzejówka, Mircze, Miętkie, Tuczapy i Tyszowce. Kolonie wokół wymienionych wsi były ośrodkami polskiej działalności konspiracyjnej.

Такий стан тривав до лютого, коли то з Волині прийшла польська поліція¹ і спалила село Малків і вбила 14 осіб. Напад почався ранком, село палили бандити до полудня. 130 німців і укр. поліцистів зробили тоді облаву, однак 500 бандитів прорвалось, убили 8-ох німців. Після цього польські боївки відступили з Грубешівщини. Наші боївки використали цю нагоду й почали палити польські кольонії. Згоріли: Графка, Малків, Крилів, Рувькуфка. Поляки були заскочені акцією наших боївок, але зорентувались в ситуації і приготувались до більшого удару. Стягнули около 500–600 люда боївки з корінної Польщі, узброєних в ручні кулемети, фінки і МП, причому, змобілізовано польських чоловіків. 11 III почалася акція. Вдарили вони зразу на три села, на Стринь, М'ягке і Андріївку, друга група вдарила на село Суховичі, потім на Ласків. Третя група в числі 200 чоловік пішла на колонію Березів, Терebinь, Стрикiвeць, Маличі, Турковичі. Тяжко відгадати, скільки поляків брало участь у випадках, бо лише одна частина заходила до села, де палила будинки й грабувала. Під час цієї акції поляки вбивали все живе, що попало під руки. Велику поміч людям принесли добре збудовані сховища. В деяких, зле сконструованих, люди дусилися від диму. Найбільше потерпів Саргань², тому, що мав найменше викопаних сховищ. Після акції поляки не відступали, а добивали ранених, викопували людське майно і т. п. Характеристичне, що часто на такі спалениська приїздили німці забирати худобу, кури і т. п., а поляки їх не зачіпали, ні вони поляків.

Вслід за першою акцією пішла друга. 19 III в неділю почали поляки палити сс. Модринь, Модринець, Масловичі, Тихобіж, Міняни, Козодави, частинно Сліпчу, Космову і Черничин, що віддалена від Грубешова на 7 км. Під час цієї акції поляки вбили мало людей, бо вони раніше приготувались і вчас вивтікали до Грубешова та за Буг. Після цього, 21 III зробили вони третю найслабшу акцію на село Бресть, де спалили село і вбили 180 людей. В селі багато людей подулося у зле побудованих криївках. Поляки зрабували село Гдешин, але там не палили, ні не вбивали. Цікаве, що під час акцій поляки все добро старанно грабують, навіть стягають з трупів одержу.

Польські селяни були попереджені про акцію, тому кілька днів раніше повійздили. Жінки і діти звичайно виїжджають на Захід, не здержуючися навіть у Грубешові. Сильне враження на поляків зробив приїзд курія СС-ів тамже до Грубешова³. Поляки, сподіваючись, що СС-и будуть брати участь у протипольських акціях, стягнули з Польщі добре вишколені відділи. Після того поляки окопалися в лісах та зайняли оборонні становища. В своїй роботі поляки не натрапили на сильніший опір. Німці не стараються робити облав, дали дозвіл

Ten zaludniony w większości przez Ukraińców klin, który wbił się głęboko w teren, stał się bazą wypadową polskich band. W ciągu stycznia Polacy nasilili terror i rozpoczęli akcję rabunkową. Zrabowane mienie wywozili do Polski, głównie w Biłgorajskie. Taka sytuacja trwała do lutego, kiedy to z Wołynia przybyła polska policja¹ i spaliła wieś Małków, zabijając 14 osób. Napad rozpoczął się rano. Bandyty palili wieś do południa. 130 Niemców i ukr[aińskich] policjantów urządziło wtedy obławę, jednak 500 bandytów przebiło się, zabijając 8 Niemców. Potem polskie bojówki wycofały się z Hrubieszowskiego. Nasze bojówki wykorzystały tę okazję i zaczęły palić polskie kolonie. Spłonęły: Grafka, Małków, Kryłów, Rulikówka. Akcje naszych bojówek zaskoczyły Polaków, lecz zorientowali się oni w sytuacji i przygotowali do potężniejszego uderzenia. Ściągnęli około 500–600 bojówkarzy z rdzennej Polski, uzbrojonych w ręczne karabiny maszynowe, finki i MP, przy czym zmobilizowano polskich mężczyzn. Akcja rozpoczęła się 11 III. [Polacy] napadli od razu na trzy wsie: Stryń, Miętkie i Andrzejówkę. Druga grupa uderzyła na wieś Suchowyczi [?], potem na Łasków. Trzecia grupa licząca 200 osób poszła na kolonie Bereście, Terebiń, Strykiweć [?], Malice i Turkowice. Trudno powiedzieć, ilu Polaków wzięło udział w wymienionych napadach, ponieważ tylko część z nich wkraczała do wsi, gdzie paliła domy i rabowała. Podczas tej akcji Polacy zabijali wszystko, co żywe, co nawinęło się im pod rękę. Bardzo pomocne dla ludzi okazały się solidnie zbudowane schrony. W niektórych źle skonstruowanych ludzie dusili się dymem. Najbardziej ucierpiał Sahryń, bo miał najmniej wykopanych schronów. Po akcji Polacy nie wycofali się, tylko dobijali rannych, odkopywali mienie mieszkańców itp. Jest rzeczą znamioną, że na takie pogorzeliska przyjeżdżali Niemcy, którzy zabierali bydło, kury itp. Ani Polacy ich nie ruszali, ani oni Polaków.

W ślad za pierwszą akcją nastąpiła druga. W niedzielę 19 III Polacy zaczęli palić w[się] Modryń, Modrynec, Masłowice, Tychoburz, Mieniań, Kozodawy oraz częściowo Ślipcze, Kosmów i Czerniczyn oddalony 7 km od Hrubieszowa. Podczas tej akcji Polacy zabili niewielu ludzi, ponieważ ci przygotowali się wcześniej i w porę uciekli do Hrubieszowa oraz za Bug. Następnie 21 III dokonali oni trzeciego, najsłabszego napadu na wieś Bereście, podczas którego spalili ją i zabili 180 ludzi. We wsi wielu ludzi udusiło się w źle zbudowanych kryjówkach. Polacy zrabowali wieś Gdeszyn, lecz tam nie palili ani nie zabijali. Ciekawe, że w czasie akcji Polacy starannie rabują całe mienie, nawet ściągają z zabitych odzież.

Polscy chłopcy zostali zawiadomieni o akcji, dlatego wyjechali kilka dni wcześniej. Kobiety i dzieci zazwyczaj wyjeżdżają na Zachód, nie będąc w stanie wytrzymać nawet w Hrubieszowie. Silne wrażenie na Polakach zrobił przyjazd kurenia esesmanów do Hrubieszowa². Polacy, obawiając

ортшуцам через два дні палити польські села та вбивати поляків. Спалено деякі польські хати, постріляно трохи за поляками по дорогах. Ортшуци мусіли відступити перед сильнішим вогнем.

Польські банди перейшли до найбільш рафінованих методів морду та нищення. Вбивають жінок, дітей, старців та калік. Приміром, в с. Бересть із числа вбитих 160 всього було 15 мужчин, решта жінки, діти й старці. До спалених сіл поляки не допускали селян по три тижні, навіть щоб поховати трупів, а до деяких не допускають і до сьогодні⁴.

На терен Холмського повіту прийшла група польської партизанки ім. Костюшки, яка грабить тільки укр. села і лігеншафти, а награбоване вивозить у Польщу.

[...]

30 березня 1944

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 71, арк. 161–163.
Оригінал, машинопис.

Примітки

¹ В складі польських загонів був, м. ін., взвод польської допоміжної поліції з Волині, який дезертував з німецької служби.

² Можливо, Сагринь.

³ Йдеться про II батальйон 5 галицького добровольчого полку (поліції) СС. Згадуваний 5 полк був сформований в липні 1943 на базі I батальйону 32 стрілецького полку поліції, поповнений добровольцями до дивізії СС „Галичина” (командир Оберштурбаннфюрер СС Франц Лехталер), з 20 лютого до 22 червня 1944 полк дислокувався на Люблінщині. Штаб полку і I батальйон дислокувалися в Холмі, II батальйон – в Грубешові, а III батальйон – в Білій Підляській. З 3 до 6, 11, 13–14, 17, 24 і 28 березня, а також 5–6 квітня підрозділи полку брали участь в операціях проти польських і радянських партизанів. 9 червня 1944 солдатів полку відкомандировано до дивізії СС „Галичина”, а в липні підрозділ було розформовано.

⁴ Інший опис цих подій польською стороною див.: *Związek Walki Zbrojnej – Armia Krajowa...*, s. 173–183; J. Markiewicz, *Partyzancki kraj...*, s. 151–158; G. Motyka, *Tak było...*, s. 186–190.

się, że esesmani będą brali udział w antypolskich akcjach, ściągnęli z Polski dobrze wyszkolone oddziały. Następnie okopali się w lasach i zajęli pozycje obronne. Działania Polaków nie spotkały się z silnym oporem. Niemcy nie próbują organizować obław, zezwolili Ortschaftom palić co drugi dzień polskie wsie i zabijać Polaków. Spalili oni kilka polskich domów i postrzelali trochę do Polaków na drogach. Napotkawszy na silny ogień, Ortschaftze musieli wycofać się.

Polskie bandy przeszły do najbardziej wyrafinowanych metod mordowania i niszczenia. Zabijają kobiety, dzieci, starców i kaleki. Na przykład, we wsi Bereście wśród 160 zabitych było tylko 15 mężczyzn, reszta to kobiety, dzieci i starcy. Polacy nie dopuszczali chłopów do spalonych wsi po trzy tygodnie, nawet żeby pogrzebać trupy, a do niektórych wsi nie dopuszczają po dziś dzień³.

Na terenie powiatu chełmskiego pojawiła się grupa polskiej partyzantki im. Kościuszki, która rabuje tylko ukraińskie wsie i Liegenschafty, a grabowane [rzeczy] wywozi do Polski.

[...]

30 marca 1944

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 71, k. 161–163.

Oryginał, maszynopis.

Przypisy

¹ W składzie polskich oddziałów znajdował się m. in. pluton polskiej policji pomocniczej przybyły z Wołynia, który zdezerterował ze służby niemieckiej.

² Chodzi o II batalion 5 galicyjskiego ochotniczego pułku SS (policyjnego). Wspomniany 5 pułk został sformowany w lipcu 1943 na bazie I batalionu 32 policyjnego pułku strzelców i uzupełniony ochotnikami do dywizji SS „Galizien” (dca SS Obersturmbannführer Franz Lechthaler), od 20 lutego do 22 czerwca 1944 pułk był dyslokowany na Lubelszczyźnie. Sztab pułku i I batalion stacjonował w Chełmie, II batalion w Hrubieszowie, a III batalion w Białej Podlaskiej. Od 3 do 6, 11, 13–14, 17, 24 i 28 marca oraz 5–6 kwietnia pododdziały pułku brały udział w akcjach przeciwko partyzantom polskim i sowieckim. 9 czerwca 1944 żołnierzy pułku przydzielono do dywizji SS „Galizien”, a w lipcu oddział został rozformowany.

³ Odmienny obraz tych wydarzeń z polskiej strony por.: *Związek Walki Zbrojnej – Armia Krajowa...*, s. 173–183; J. Markiewicz, *Partyzancki kraj...*, s. 151–158; G. Motyka, *Tak było...*, s. 186–190.

Свідчення Анастасії Шуфель від 21 квітня 1944 р.
про антиукраїнську акцію в Сагрині

ПРОТОКОЛ

списаний 21 IV 1944 р. в УДК Грубешів

Зізнання Анастасії Шуфель, мешканки села Сагринь, вол. М'яке

В п'ятницю 10 III 1944 р. рано, біля 4-ої год. побачила я вогонь і почула стріли. Вогонь був від запальних куль. Счинився неспокій. Люди почали втікати до сховищ. Моя сестра сховалася до одного „бункру”, а я з батьками, донькою і з сусідами до іншого. Було нас всіх разом 8 осіб. По хвилі почули ми більше стрілів, дався чути крик людей. Видно, хто як міг спасався. Банда підходила ближче й ми могли чути навіть розмову.

Коли бандити зупинились коло хати мого батька, почула я розмову: „Тей хати не паліць, то человек добри”, і дійсно хати не спалили, лишили на сам кінець. Що діялося в селі за цей час, не можу нічого сказати, бо до години 4-ої по обіді сиділа я з родиною в ямі. Чула тільки цілоденну стрілянину. Біля 4-ої години хотіла я побачити, що діється кругом нас. Здавалося нам, що крім стріляння нікого і нічого особливого нема близько нас. Тим часом, почула зі сховища, що в хаті є рух. Хтось ходив і розмовляв. Пізніше побачили ми, що бандити зовсім обрабували нашу хату.

Речі, які були замуровані в хаті біля печі всі забрані, а сховок розвалений зовсім. З хати підійшли до нашого схрону, зовсім не шукали його, якби знали, де він саме є. Відкрили схрон і кричали, щоб виходити, бо кинуть гранату. Ми не хотіли вийти, тоді бандити почали рубати схрон. Батько вийшов із схрону й просив, щоб дарували життя та залишили родину. Вони облягли його вульгарно: „Курва ваша маць, виходзіць, ми вас помордуємо, бо ви наших полякув мордуєце”. Кажали видати ще одержу, яку вже обрабували в хаті. Дальше кричали в сховище, щоб вилазила решта. Вийшло ще двох мужчин, мого чоловіка кузин і сусід. За чоловіками вийшла моя мама, за мамою наша комірниця, вісімдесятилітня бабуся з дволітною внучкою. Моя донька 12-літня на вид бандитів зімліла. Бандити наказали батькові відляти її водою. Батько відляв і дівчина прийшла до себе. Просила, щоб дарувати її життя і знов зімліла. Бандити знова наказали її відрятувати. Знову прийшло дівча до свідомости. Просила, щоб дарувати її життя, бо вона молода і хоче жити. На цей раз я вийшла із сховища і просила,

**Relacja Anastazji Szufel z 21 kwietnia 1944 r.
w sprawie antyukraińskiej akcji w Sahryniu**

PROTOKÓŁ

spisany 21 IV 1944 r. w UDK Hrubieszów

Zeznania Anastazji Szufel, mieszkanki wsi Sahryń gm[ina] Miętkie

W piątek 10 III 1944 r. rano, około godz. 4 zobaczyłam ogień i usłyszałam strzały. Przyczyną ognia były pociski zapalające. Powstała panika. Ludzie zaczęli uciekać do schronów. Moja siostra ukryła się w jednym „bunkrze”, a ja z rodzicami, córką i sąsiadami w innym. Było nas razem 8 osób. Po chwili usłyszeliśmy więcej strzałów i krzyki ludzi. Widocznie ratowali się, jak mogli. Bandyci podchodzili bliżej i mogliśmy nawet usłyszeć ich głosy.

Kiedy bandyci zatrzymali się koło domu mojego ojca, usłyszałam rozmowę: „Tej chałupy nie palić, to dobry człowiek”. I rzeczywiście, chałupy nie spalili, zostawili na sam koniec. Co się działo we wsi przez cały ten czas, nie mogę powiedzieć, bo do godziny 4 po południu siedziałam z rodziną w jamie. Ciągłe tylko słyszałam strzelaninę. Około godziny 4 chciałam zobaczyć, co się wokół nas dzieje. Wydawało się nam, że poza strzelaniną nic nadzwyczajnego w pobliżu nie dzieje się i nikogo nie ma. Wtedy usłyszałam ze schronu, że w chałupie jest ruch. Ktoś chodził i rozmawiał. Później zobaczyliśmy, że bandyci całkowicie ją obrabowali.

Wszystkie rzeczy zamurowane w chałupie koło pieca zostały zabrane, a schowek zupełnie rozwalony. Po wyjściu z chałupy podeszli do naszego schronu; wcale go nie szukali, – jakby wiedzieli, gdzie jest. Otworzyli go i krzyczeli, żeby wychodzić, bo rzucą granatem. Nie chcieliśmy wychodzić, wtedy bandyci zaczęli rąbać schron. Ojciec wyszedł ze schronu i prosił, żeby darowali życie i zostawili rodzinę w spokoju. Obsypali go wulgarnymi wyzwiskami: „K... wasza mać! Wychodzić! Zabijemy was, bo wy mordujecie naszych Polaków!”. Jeszcze kazali oddać odzież, którą już zrabowali w chałupie. Dalej wrzeszczeli do schronu, żeby inni też wyszli. Wyszło jeszcze dwóch mężczyzn – kuzyn mojego męża i sąsiad. Za mężczyznami wyszła moja mama, następnie nasza komornica – osiemdziesięcioletnia babcia z dwuletnią wnuczką. Moja 12-letnia córka na widok bandytów zemdląła. Bandyci kazali ojcu polać ją wodą. Ojciec uczynił to i doszła ona do siebie. Prosiła, by darowali jej życie, i znowu zemdląła. Bandyci ponownie kazali ją ocucić. Dziewczynka znów odzyskała przytomność. Prosiła, by darowali jej życie, bo jest młoda i chce żyć. Wtedy wyszłam

щоб не вбивали моєї дитини, що ми нічого не зробили злого, що ми нічого не винні, що тут живемо. Один з бандитів промовив: „Ми ідзє-ми паренсет кілометрув ту до вас, ажеби вас вшисткіх вимордоваць до ногі”. В тому часі бандити стрілили в мого батька, який скоро сконав, потім в мою маму. Після мами вбили кузина мого чоловіка, а сусід вспів втекти.

Тепер приступили до моєї донечки, яка кинулась до мене на шию, просила простити її все, цілувала мене, просила попросити батька. Ще раз звернулася до бандитів і просила помилування. На цей раз дістала кулю в шию. Я кинулась її рятувати, але бандити почали стріляти в мене. Дістала я три кулі, дві в рам'я, одну в пальці. Дівчина сконала скоро. Банда думала, що зі мною вже кінець і кинулась до бабусі. Вбили її, а дитини не зачіпали. Коли з нами покінчили, запалили хату і пішли. Я в той час зібрала всі свої сили, встала, попросилася з донечкою, яка була мертва і поволі дійшла до схрону. За мною, однак, лишилися сліди крові, дряпала я нігтями землю і засипала сліди. В схроні почула себе зовсім погано. Кровотеча була сильна. Серце моє ослабло. Підкріпившись водою, яку знайшла в ямі, прийшла до свідомості. За якийсь час почула знову голоси бандитів: „Поліч чи сон вшисци побіці”. Одначе не знали, скільки нас всіх було і скільки убили. До ями вже не заглядали. Добили лише стареньку бабусю і вбили дитину, яка була під опікою старенької.

В схроні пересиділа я до пізнього вечора. Біля 9-ої год. вечір прийшла до мене матір убитої дитини. Вона власно сказала мені, що в селі бандитів вже нема і що мені треба перейти до хати, яка була не спалена. Це була польська хата і банда її не підпалила. В хаті було більше людей. Багато було ранених. Фельчер Зелинський давав першу поміч. На ранок всіх тяжче ранених відіслано до шпиталю в Грубешеві¹.

Грубешів, 21 IV 1944 р.

(—) Анастазія Шуфель

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 235.

Оригінал, машинопис.

Примітки

¹ Інший опис цих подій польською стороною див.: *Związek Walki Zbrojnej – Armia Krajowa...*, s. 173–183; J. Markiewicz, *Partyzancki kraj...*, s. 151–158; G. Motyka, *Tak było...*, s. 186–190.

ze schronu i błagałam, by nie zabijali mojego dziecka; [mówiłam,] że nie złego nie zrobiliśmy, że to nie nasza wina, iż tu żyjemy. Jeden z oprawców odpowiedział: „Idziemy do was kilkaset kilometrów, żeby wszystkich was tu wymordować, co do nogi”. Wtedy bandyci strzelili do mojego ojca, który szybko skończył, potem do mojej mamy. Po matce zabili kuzyna mojego męża, a sąsiad zdążył uciec.

Zaraz po tym zabrali się za moją córeczkę, która rzuciła się mi na szyję, prosząc o wybaczenie jej wszystkiego. Całowała mnie i prosiła, bym pożegnała ojca. Jeszcze raz zwróciła się do napastników i błagała o litość. Wtedy dostała kulę w szyję. Rzuciłam się jej na ratunek, ale bandyci zaczęli strzelać do mnie. Dostałam trzy kule, dwie w ramię, jedną w palec. Dziewczynka szybko skończyła. Bandyci myśleli, że ze mną już koniec i rzucili się do babci. Zabili ją, ale dziecka nie ruszyli. Kiedy skończyli z nami, podpalili chałupę i poszli. Wtedy zebrałam wszystkie swe siły, wstałam, pożegnałam się z martwą córeczką i powlokłam się do schronu. Za mną zostawały jednak ślady krwi. Drapałam paznokciami ziemię i zasypywałam je. W schronie poczułam się źle. Miałam silny krwotok i bardzo osłabione serce. Pokrzepiwszy się wodą znaną w jamie, doszłam do siebie. Po jakimś czasie znowu usłyszałam głosy bandytów: „Policz, czy są wszyscy zabici”. Jednak dokładnie nie wiedzieli, ilu nas wszystkich było i ilu zamordowali. Do jamy już nie zaglądali. Dobili tylko starą babcie i zabili dziecko, które było pod opieką staruszki.

Przesiedziałam w schronie do późnego wieczora. Około godz. 9 wieczorem przyszła do mnie matka zabitego dziecka. Właśnie ona powiedziała mi, że bandytów we wsi już nie ma i powinnam przejść do domu, który nie został spalony. Była to polska chałupa i banda jej nie podpaliła. W chałupie było więcej ludzi – wielu z nich było rannych. Felczer Zełyński udzielał pierwszej pomocy. Nad ranem wszystkich ciężko rannych odesłano do szpitala w Hrubieszowie¹.

Hrubieszów, 21 IV 1944 r.

(—) Anastazija Szufel

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 34, k. 235.

Oryginał, maszynopis.

Przypisy

¹ Odmienny obraz tych wydarzeń z polskiej strony por.: *Związek Walki Zbrojnej – Armia Krajowa...*, s. 173–183; J. Markiewicz, *Partyzancki kraj...*, s. 151–158; G. Motyka, *Tak było...*, s. 186–190.

Свідчення Данила Кузьми від квітня 1944 р.
про антиукраїнську акцію

ПРОТОКОЛ

з проведеної акції польськими бандами
на с. Бересть вол. Молодятичі, п. Грубешів

Зізнання очевидця:

Дня 21 III 44 р. о год. 7-ій рано почувось два стріли в лісі коло Госшина (на південь від Берестя). За хвилину вибігло з лісу 150 бандитів і всі почали стріляти запальними кулями в село, село загорілося. Більшість населення тікала на північ від села, а решта ховалася до задалегідь приготованих криївок. Втікаючі розбіглись на дві групи, одні прямо на північ, другі на північний схід, і останні набігли на польську банду (боївку) в силі 30 чоловік, яка йшла розстрільною з коль. Острівок. Стрілянина посилилась і впало кілька вбитих. Ті, що прямували на північ, натрапили також на польську боївку в силі 40 людей, яка йшла від села Шистович, однак боївка не встигла перетяти дороги втікачам. Впало кілька вбитих, а решта під густим обстрілом перебилась до Шистович. Ціле село Бересть було в огні. Бандити ходили по селі та вишукували криївки, до яких кидали гранати. З побитих стягали взуття і одяг. В церкві запалили сходи на дзвіницю, розбили іконостас і заграбили всі церковні речі. З села забрали багато худоби і одежі.

Після акції, о год. 10-ій, багато мешканців Берестя зібралось в с. Шистовичах і на фільварку. За хвилину піднявся крик, що банда повертає в сторону Шистович. Люди вибігли з хат і почали тікати в сторону с. Гробівчики, Орнотович, Біловод, Скибич, Дрогаївки, Молідана Великого і коль. Острівка.

Польська банда при допомозі місцевих поляків заганяла втікаючих і вбивала кого лиш могла. Вбито 10 осіб. Кілька поранено. Більшість людей втекла до Грубешова.

Під час акції поляки викрикували: „Бій! Паль! Бидло випущай!“. В селі вбито 160 осіб і кільканадцять ранено. Між вбитими були жінки, старці і діти. Місцеві поляки були всі з білими опасками.

Дня 24, 25, 26.III.44 р. хоронили вбитих. Кілька днів по акції люди почали сходитись до села. Не маючи своїх хатів, мешкали в школі і бункрах.

**Relacja Danyła Kuźmy z kwietnia 1944 r.
dotycząca akcji antyukraińskiej**

PROTOKÓŁ

dotyczący przeprowadzonej przez polskie bandy
akcji we w[si] Bereście gm[ina] Mołodzhatycze p[owiat] hrubieszowski

Zeznania naocznego świadka:

Dnia 21 III 44 r. o godz. 7 rano usłyszeliśmy dwa strzały w lesie koło [wsi] Hostynne (na południe od Bereścia). Po chwili wybiegło z lasu 150 bandytów i wszyscy zaczęli strzelać nabojami zapalającymi w kierunku wsi, która zajęła się ogniem. Większość ludności uciekła na północ, a reszta chowała się do zawczasu przygotowanych kryjówek. Uciekający podzielili się na dwie grupy – jedni biegli prosto na północ, inni na północny wschód. Ci ostatni natknęli się na polską bandę (bojówkę) liczącą 30 ludzi, którzy szli tyralierą od kol[onii] Ostrówek. Strzelanina nasiliła się i padło kilku zabitych. Ci, którzy zmierzali na północ, również natrafili na polską bojówkę liczącą 40 ludzi idących od wsi Szystowice, jednak nie zdążyli oni zamknąć drogi uciekinierom. Padło kilku zabitych, a reszta pod gęstym ostrzałem przedostała się do Szystowic. Cała wieś Bereście stanęła w ogniu. Bandyci chodzili po wsi w poszukiwaniu kryjówek, w które rzucali granaty. Z zabitych ściągali obuwie i odzież. W cerkwi podpalili schody na dzwonnicy, rozbili ikonostas i zagrabili wszystkie cerkiewne rzeczy. Ze wsi zabrali sporo bydła i odzieży.

Po akcji, o godz. 10 wielu mieszkańców Bereścia zebrali się we w[si] Szystowice i na folwarku. Po chwili podniósł się krzyk, że banda skręca w stronę Szystowic. Ludzie wybiegli z chałup i zaczęli uciekać w stronę w[si] Hrobiwczuky [?], Ornatowice, Białowody, Skybycz [?], Drogojewka, Majdan Wielki i kol[onii] Ostrówek.

Polska banda przy pomocy miejscowych Polaków zaganiała uciekających i zabijała, kogo tylko mogła. Zabito 10 osób. Kilka zostało rannych. Większość ludzi uciekła do Hrubieszowa.

Podczas akcji Polacy krzyczeli: „Bij! Pal! Wypuszczaj bydło!”. We wsi zamordowano 160 osób, a kilkanaście zostało rannych. Wśród pomordowanych były kobiety, starcy i dzieci. Wszyscy miejscowi Polacy mieli białe opaski.

W dniach 24, 25 i 26 III 44 r. chowali zamordowanych. Kilka dni po akcji ludzie zaczęli wracać do wsi. Nie mając swoich chałup, mieszkali w szkole i bunkrach.

Дня 2 IV 44 р. приїхало на трьох фірах 17 польських бандитів. Вбили ще 14 осіб, між якими 4 мужчин, решта жінки і діти. Від'їзджаючі по акції співали: „Єще польска не згінела”¹.

Подав Данило Кузьма.

ДА СБУ, Ф. 1, оп. 42, спр. 2, арк. 273.

Оригінал, машинопис.

Примітки

¹ Інший опис цих подій польською стороною див.: *Związek Walki Zbrojnej – Armia Krajowa...*, s. 173–183; W. Jaroszyński, B. Kłembukowski, E. Tokarczuk, *Łuny nad Huczwą i Bugiem. Walki oddziałów AK i BCh w Obwodzie Hrubieszowskim w latach 1939–1944*, Zamość 1992, s. 286; G. Motyka, *Tak było...*, s. 191.

Dnia 2 IV 44 r. przyjechało na trzech wozach 17 polskich bandytów. Zabili jeszcze 14 osób, wśród nich 4 mężczyzn, reszta to kobiety i dzieci. Odjeżdżając po akcji śpiewali: „Jeszcze Polska nie zginęła”¹.

Podał Danyło Kuźma

PA SBU, F. 1, op. 42, spr. 2, k. 273.
Oryginał, maszynopis.

Przypisy

¹ Odmienny obraz tych wydarzeń z polskiej strony por.: *Związek Walki Zbrojnej – Armia Krajowa...*, s. 173–183; W. Jaroszyński, B. Kłembukowski, E. Tokarczuk, *Łuny nad Huczwą i Bugiem. Walki oddziałów AK i BCh w Obwodzie Hrubieszowskim w latach 1939–1944*, Zamolecie 1992, s. 286; G. Motyka, *Tak było...*, s. 191.

Протокол додаткового допиту Василя Малажинського
від 6 березня 1967 р.

НК-3

Копія
Екз. №
М. Львів

6 березня 1967 року

Протокол
додаткового допиту обвинуваченого

Старший слідчий УКДБ при РМ УРСР по Львівській області капітан МАЛИХІН, в приміщенні УКДБ з додержанням вимог ст.ст. 143, 145–146 КПК УРСР, допитав обвинуваченого –

МАЛАЖЕНСЬКОГО¹ Василя Івановича, 1916 року народження
Допит почато в 12 г., Закінчено в 19 г. 25 хв.

Після виклику на допит, обвинувачений МАЛАЖЕНСЬКИЙ, звернувшись до слідчого, заявив:

Раніше на допитах я, ознакомившись зі ст. 40 КК УРСР, в якій вказано про пом'якшення відповідальності за скоєні злочини, якщо обвинувачений щиро розкається і буде сприяти розкриттю злочину, я твердо вирішив нічого не крити від слідства і розповісти про вбивства моїх односільців у селі Старгород, які були скоєні весною 1944 року під релігійне свято „паска”.

Якось весною 1944 року до мене прийшов мешканець села Старгород БАРАН Василь і розповів про те, що він одержав розпорядження про знищення родин в селі Старгород. Раніше я не знав, що БАРАН Василь входить до СБ. Я тільки здогадувався, що у селі, крім мене, станичного ОУН, хтось подає відомості в „провід” ОУН, бо деякі розпорядження від „провідника” ОУН з Хороброва я отримував такі, з яких було ясно, що хтось повідомляє „провід” про події, які відбуваються в селі.

Я не став розпитувати БАРАНА Василя від кого він одержав розпорядження, щоб в селі знищити польське населення, бо зрозумів це сам. Я тільки сказав БАРАНУ Василю, що в нашому селі навіть немає поляків, які б були проти українців. БАРАН мені відповів, що накази

**Protokół dodatkowego przesłuchania Wasyla Małazeńskiego
z 6 marca 1967 r.**

Zielona Góra, dnia 14 maja 1969 roku
Tłumaczenie z ukraińskiego

Lwów, 6.03.1967 roku

Protokół
dodatkowego przesłuchania [oskarżonego]

Starszy śledczy Zarządu Komitetu do Spraw Bezpieczeństwa przy RM USRR na woj. lwowskie – kpt. MALICHIN, w pomieszczeniach Zarządu Komitetu do Spraw Bezpieczeństwa zgodnie z art. 143, 145–146 KPK USRR, przesłuchał [oskarżonego]:

MAŁAŻEŃSKIEGO¹ Wasyla s. Iwana ur. 1916 r.
Przesłuchanie rozpoczęto o godz. 12-ej, zakończono o godz. 19²⁵

Po przybyciu na przesłuchanie podejrzany MAŁAŻEŃSKI zwróciwszy się do śledczego wyjaśnił:

Wcześniej w toku przesłuchań zapoznałem się z art. 40 KK [U]SRR, który mówi o zmniejszonej odpowiedzialności za złożenie szczerych zeznań, dlatego też zdecydowałem się niczego nie ukrywać w śledztwie i opowiedzieć o zabójstwach osób ze wsi ^aStarogród, ^a które zostały zlikwidowane wiosną 1944 r. w czasie Świąt Wielkanocnych.

Wiosną 1944 roku przyszedł do mnie mieszkaniec wsi Starogród BARAN Wasyl i opowiedział mi o tym, że on otrzymał polecenie zniszczenia rodzin we wsi Starogród. Wcześniej nie wiedziałem, że BARAN Wasyl wchodzi w skład Straży [!] Bezpieczeństwa. Domyślałem się, że we wsi oprócz mnie tj. „stanycznego” OUN, ktoś podaje wiadomości do „prowidu” OUN, bo niektóre zarządzenia od prowidnyka OUN z ^aChorobrowa^a otrzymywałem takie, z których wynikało niedwuznacznie, że ktoś informuje „prowid” o sytuacji we wsi.

Nie pytałem BARANA Wasyla, od kogo on otrzymał polecenie zniszczenia we wsi ludności polskiej, bo zrozumiałem to sam. Powiedziałem tylko BARANOWI Wasylowi, że w naszej wsi nawet nie ma Polaków, którzy by byli przeciwko Ukraińcom. BARAN odpowiedział mi, że rozkazy

треба виконувати. На цім розмова між нами закінчилась і конкретно ми нічого не домовилися. Через дві неділі до мене прийшов зв'язковий від „провідника” ОУН з Хороброва і передав мені записку, в якій були вказані фамілії ПУЛАВСЬКОГО Петра, ПЕТРУШЕВСЬКОГО Якова, ЧАБАНА Івана, БУТИНЦЯ Михайла, КАСЮКА Мирона, ЯБЛОНСЬКОГО Володимира, БАШУКА (імені не пам'ятаю), яких треба знищити. „Провідник” також писав і про те, що цього ж вечора до мене прийде боївка, яка виконає цю акцію і приказав, щоб я знаходився у себе вдома. Якщо ж я не виконаю його наказу, то відповідим головою. Того ж вечора до мене прийшли 5 або 6 бандитів, серед яких був ДАК Теодозій з села Федорівки. Інших бандитів я не пізнав, бо вони були одягнені в німецьку форму. Від мене всі ми пішли в село. По дорозі ми випадково зустріли ДУБАСА Петра і ГОЛОТУ Євгена. Я товаришував з ДУБАСОМ і ГОЛОТОЮ, довіряв їм і тому вирішив взяти їх з собою з тим розрахунком, щоб вони були свідками, що я особисто своїх односельців не убивав. Тому, я запропонував ДУБАСУ і ГОЛОТІ йти разом з нами і розповів, що „провід” ОУН вирішив ліквідувати деякі родини, і що ми повинні показати боекам, де мешкають ці родини.

ДУБАС і ГОЛОТА не хотіли йти, але після мого наказу, вони пішли з нами. Всі разом ми підійшли до хати БАШУКА. В хату зайшли двоє чи троє бандитів і забрали з собою БАШУКА, якого повели понад рікою Західний Буг і розстріляли, а труп кинули в ріку.

По дорозі ми зустріли ЯБЛОНСЬКОГО Володимира. Бандити застрелили його тут же на дорозі і труп, як я пам'ятаю, оставили на дорозі. Потім ми всі разом пішли до хати КАСЮКА Мирона. В хату пішли двоє чи троє бандитів, а я, ДУБАС, ГОЛОТА і решта бандитів осталися коло хати. Коли бандити знищили всю родину КАСЮКА і його самого, ми пішли до хати ЧАБАНА Івана. В хату ЧАБАНА зайшли двоє бандитів, а ми всі решта осталися під хатою. Через деякий час бандити вийшли з хати і доповіли, що ЧАБАНА немає дома. Потім ми пішли до хати ПЕТРУШЕВСЬКОГО Якова. В картці було вказано про те, щоб ліквідувати всю родину ПЕТРУШЕВСЬКОГО Якова, як поляка. Я став говорити бандитам, що жінка ПЕТРУШЕВСЬКОГО по-національності українка і просив їх оставити в живих жінку і її доньку. Бандити мене послушали і оставили їх живими під мою відповідальність. Від хати ПЕТРУШЕВСЬКОГО всі ми пішли до школи. Я знав, що ПУЛАВСЬКИЙ Петро, як член самоохорони села, цієї ночі черговий і знаходиться в школі. Двоє бандитів взяли ПУЛАВСЬКОГО і повели з собою на цвинтар, де і застрелили його. БУТИНЕЦЬ Михайло був близьким мені товаришем і я не міг повести бандитів до

trzeba wykonywać. Na tym rozmowa między nami zakończyła się i konkretnie nic nie ustaliliśmy. Po upływie 2-ch tygodni przyszedł do mnie łącznik od „prowidnyka” OUN z ^aChorobrowa^a i przekazał mi kartkę, w której były wymienione nazwiska rodzin: PUŁAWSKIEGO Piotra, PIETRUSZEWSKIEGO Jakuba, [CZABANA] Iwana, ^aBUTIŃCA^a Michała, KASIUKA Mirona, [JABŁOŃSKIEGO Włodzimierza,] BASZUKA (imienia brak – nie pamięta), które podlegały likwidacji. „Prowidnyk” pisał także i o tym, że tegoż wieczoru do mnie przyjdzie bojówka, która wykona tę akcję i polecił, abym oczekiwał jej u siebie w domu. Jeśli ja nie wykonam jego rozkazu to odpowiem głową. Tegoż wieczora do mnie przyszło 5-ciu albo 6-ciu bandytów, wśród których był Dak Teodor ze wsi Fedorówka.

Pozostałych bandytów nie znałem, gdyż byli oni ubrani w niemieckie mundury. Ode mnie wszyscy udaliśmy się do wsi. Po drodze przypadkowo spotkaliśmy DUBASA Piotra i HOŁOTĘ Eugeniusza. Kolegowałem się z DUBASEM i HOŁOTĄ, ufałem im, dlatego zdecydowałem się wziąć ich ze sobą, mając na uwadze to, że oni będą świadkami, że ja osobiście mieszkańców swojej wsi nie zabijałem. Dlatego zaproponowałem DUBASOWI i HOŁOCIE pójść razem z nami i opowiedziałem im, że „prowid” OUN zdecydował likwidację niektórych rodzin i że my powinniśmy wskazać bojówce, gdzie te rodziny mieszkają.

DUBAS i HOŁOTA nie chcieli iść, ale po moim rozkazie oni poszli razem z nami. Wszyscy razem przyszedliśmy pod dom BASZUKA. Do wewnątrz domu weszło 2 lub 3 bandytów i wyprowadzili ^bstamtąd BASZUKA,^b którego przeprowadzono obok rzeki Zachodni Bug i tam rozstrzelano, a trupa jego wrzucono do rzeki.

Idąc dalej na drodze spotkaliśmy ^aJABŁOŃSKIEGO^a Włodzimierza. Bandyci zastrzelili go na tej drodze i ciało jego pozostało na drodze. Następnie wszyscy razem poszliśmy do domu ^bKASIUKA Mirona.^b Do wewnątrz weszło 2-ch lub 3-ch bandytów, a ja, DUBAS, HOŁOTA i reszta bandytów zostaliśmy na dworze. Gdy bandyci zlikwidowali całą rodzinę KASIUKA i jego samego, poszliśmy do domu CZABANA Iwana. Do domu CZABANA weszło 2-ch lub 3-ch bandytów, a reszta pozostała na dworze.

Po chwili bandyci wyszli z domu i oświadczyli, że CZABANA nie ma w mieszkaniu. Następnie poszliśmy do domu PIETRUSZEWSKIEGO Jakuba. [Na kartce było napisane, żeby zlikwidować całą rodzinę PIETRUSZEWSKIEGO Jakuba jako Polaka.] Powiedziałem bandytom, że żona PIETRUSZEWSKIEGO jest narodowości ukraińskiej i poprosiłem, by nie zabijać jej i córki. Bandyci usłuchali mnie i ich nie zabili oświadczając, że biorę to na swoją odpowiedzialność.

Od domu PIETRUSZEWSKIEGO poszliśmy do szkoły. Wiedziałem, że PUŁAWSKI Piotr jako członek samoobrony w tę noc pełni dyżur

нього. Тому, я на свій ризик сказав бандитам, що БУТИНЦЯ немає, бо він пішов на Волинь.

Допит продовжено з 17 г. 45 хв.

Бандити мені повірили і до БУТИНЦЯ не заходили.

Після цього всі бандити від нас пішли, а я, ДУБАС, і ГОЛОТА Євген розійшлися по домам. Я добре пам'ятаю, що ДУБАС і ГОЛОТА зброї не мали. В той час я вже мав карабін, але чи брав я його з собою на цю акцію, того вже не пам'ятаю.

Запитання: Коли ви разом з бандитами, а також ДУБАСОМ Петром і ГОЛОТОЮ Євгеном зустріли по дорозі ЯБЛОНСЬКОГО Володимира. Хто з Вас указав на ЯБЛОНСЬКОГО бандитам?

Відповідь: З того часу вже пройшло багато років і я не пам'ятаю, хто з нас, тобто чи я, чи ДУБАС, чи ГОЛОТА показав бандитам ЯБЛОНСЬКОГО Володимира. Можливо це зробив я, а можливо ДУБАС чи ГОЛОТА, зараз не пригадую.

Запитання: До кого ви, ДУБАС Петро і ГОЛОТА Євген входили до хати під час вбивства ваших односільців?

Відповідь: Ні я, ні ДУБАС з ГОЛОТОЮ не заходили до хати БАШУКА, ПЕТРУШЕВСЬКОГО, КАСЮКА, ЧАБАНА під час акції по знищенню односільців. Заходили до хат і убивали моїх односільців самі бандити.

Запитання: В які хати заходив ДАК Теодозій і кого він особисто застрелив з ваших односільців?

Відповідь: Я не можу тепер вже пригадати, до кого заходив ДАК Теодозій під час убивства БАШУКА, ПЕТРУШЕВСЬКОГО, КАСЮКА. Пам'ятаю, що заходив, але до кого точно, не пригадую. Чи стріляв ДАК в ЯБЛОНСЬКОГО і ПУЛАВСЬКОГО, я також не пригадую.

Запитання: Хто убив КУЧМУ в селі Печегори?

Відповідь: КУЧМУ, імені його не знаю, убили не в той день, коли проходила акція по знищенню населення в селі Старгород. Хто його убив, я не знаю. Свідок ДЕНИСЮК Іван на очній ставці зі мною ствердив, що ніби-то я хвалився про вбивство КУЧМИ. Але я хоч і був станичним по селу Печегори, але не знаю, хто убив КУЧМУ.

Протокол прочитав сам, все написано вірно

Малаженський В. І.

w szkole. Dwóch bandytów zabrało PUŁAWSKIEGO i poprowadziło na pobliski cmentarz, gdzie został on rozstrzelany. BUTINIEC Michał był moim bliskim kolegą i z tego powodu nie mogłem prowadzić do niego bandytów. Dlatego też na własną rękę powiedziałem bandytom, że BUTIŃCA w domu nie ma, bo on udał się na Wołyń.

Przesłuchanie jest kontynuowane od godz. 17, min[ut] 45.

Bandyci uwierzyli mi i do BUTIŃCA już nie poszliśmy.

Po tym fakcie bandyci odeszli i ja, DUBAS i HOŁOTA Eugeniusz udaliśmy się do swych mieszkań. Dobrze pamiętam, że DUBAS i HOŁOTA broni nie mieli. W tym czasie ja już miałem karabin, ale czy zabrałem go ze sobą na akcję, tego już nie pamiętam.

Pytanie: Kiedy razem z bandytami, a także z DUBASEM i HOŁOTĄ Eugeniuszem spotkaliście na drodze JABŁOŃSKIEGO Włodzimierza, kto z was wskazał bandytom, że to jest on?

Odpowiedź: Od tego czasu już upłynęło dużo lat i ja już nie pamiętam, kto z nas – czy to ja, czy też DUBAS lub HOŁOTA wskazał bandytom JABŁOŃSKIEGO Włodzimierza. Możliwe, że zrobiłem to ja, ale mógł to również zrobić DUBAS lub HOŁOTA, obecnie nie przypominam sobie, kto.

Pytanie: Do kogo wstępował do domu DUBAS Piotr, HOŁOTA Eugeniusz i Wy osobiście w czasie likwidacji mieszkańców waszej wsi?

Odpowiedź: Ani ja, ani też DUBAS z HOŁOTĄ nie wchodziliśmy do domu BASZUKA, PIETRUSZEWSKIEGO, KASIUKA i CZABANA podczas akcji likwidacyjnej mieszkańców naszej wsi. Do chat zachodzili i zabijali sami bandyci.

Pytanie: Do których domów zachodził DAK Teodor i kogo osobiście zastrzelił z mieszkańców waszej wsi?

Odpowiedź: Obecnie nie mogę już sobie przypomnieć, do kogo wchodził DAK Teodor w czasie likwidacji [BASZUKA], PIETRUSZEWSKIEGO [i KASIUKA]. Pamiętam, że zachodził, ale do kogo dokładnie, nie pamiętam. Czy strzelał DAK do JABŁOŃSKIEGO i PUŁAWSKIEGO, też nie pamiętam.

Pytanie: Kto zabił KUCZMĘ we wsi Pieczygóry?

Odpowiedź: KUCZMA, imienia nie pamiętam, został zabity [nie tego] dnia, kiedy przebiegała akcja likwidacji ludności we wsi Starogród. Kto jego zabił, nie wiem. Świadek DENISIUK Iwan w czasie konfrontacji ze mną stwierdził, że niby to ja miałem chwalić się zabójstwem KUCZMY. Ale ja mimo, że byłem „stancynym” na wieś Pieczygóry, to nie wiem, kto zabił KUCZMĘ.

Допитав:

Ст. слідчий УКДБ при РМ УРСР по львівській області
капітан (—) МАЛИХІН

Копія вірно:

Ст. слідчий УКДБ при РМ УРСР
по Львівській області – капітан (—) МАЛИХІН
а

Довідка: Оригінал протоколу допиту знаходиться в кримінальній
справі № 132 по обвинуваченню Малаженського.
а

Ст. слідчий УКДБ при РМ УРСР
по Львівській області – капітан
(—) МАЛИХІН

ІНП, СВЛ 287, арк. 193–196

Копія, машинопис.

Примітки

^a Кругла печатка з написом: *Управление Комитета гос. безопасности при Совете Министров УССР по Львовской области.*

¹ У документі № 173: *Малажинський.*

Protokół przeczytałem sam, zeznanie moje zostało napisane zgodnie z tym, co mówiłem.

(—) MAŁAŻEŃSKI W. I.

Przesłuchał:

Starszy Śledczy Zarządu Komitetu ds. Bezpieczeństwa
przy RM USRR
na województwo lwowskie kpt. MALICHIN

Uwaga: Oryginał protokołu przesłuchania znajduje się w sprawie kry-
minalnej nr 132 prowadzonej p[rzeciw]ko MAŁAŻEŃSKIE-
MU.

Tłumaczył: kpt. (—) W. Stankiewicz

IPN, SWL 287, k. 197–200

Tłumaczenie z jęz. ukraińskiego z 1969 r., maszynopis.

Przypisy

^{a- -a} Poprawiono odręcznie.

^{b- -b} Podkreślono odręcznie.

¹ W dokumencie 173: *Małaziński*.

Звернення Холмської ради від 30 квітня 1944 р.

Відпис

ДО ВСІХ ЛЮДЕЙ ДОБРОЇ ВОЛІ
Рятуйте нас від польського мордування!

Увесь світ не забув ще страшного переступу, як у 1937 р. з наказу польської влади 151 православна Церква на Холмщині й Підляшші були варварсько поруйновані й попалені, 153 силою обернені на католицькі костели. Світ здригнувся тоді від цього нечуваного в історії польського варварства¹.

А тепер знову провадиться те саме руйнування поляками нової Православної віри, але ще в більших розмірах. За останні два роки на Холмсько-Підляській землі знову сильно посилюється наступ поляків на споконвічне тут православне населення. Спокон віків Холмщину і Підляшша населяє православна українська людність, поляків було тут спочатку зовсім мало, але польський уряд силою зробив так, що з часом православна людність опинилась тут в меншості.

Уже четвертий рік духовним провідником православного населення Холмщини і Підляшша є високопреосвященний владика митрополит д-р Іляріон², довголітній професор Варшавського університету, відомий учений, що має немало праць, писаних і польською мовою, а одна з них була видана ще в Києві в 1915. Митрополит Іляріон, у світі проф[есор] д[октор] Іван Огієнко, здавна відомий своїм добрим наставленням до польського народу. Митрополит у своїх проповідях і пастирських листах багато разів гаряче закликав і закликає все населення, що мешкає терен його єпархії, до повної братерської згоди, любови і взаємносусідського зрозуміння, чого свідками є тисячі народу, що проповідь слухали і слухають. Холмський православний народ, по національності український, від віків живе разом на одній з польським католицьким населенням, завжди стремив до добрих сусідських відносин, ніколи не розпочав найменшої зачіпної акції проти поляків навіть тоді, коли він на цих землях був у більшості.

То, що православне населення Холмщини домагалось і домагається повернення своїх рідних, від віків і православних церков, неправдою силою від нього забраних в 1937 р. б. польським урядом, не може бути названим виступом проти поляків. Так само організація українських шкіл в 1939 р. тільки для українського населення не

Memoriał Rady Chełmskiej z 30 kwietnia 1944 r.

Odpis

**DO WSZYSTKICH LUDZI DOBREJ WOLI
Ratujcie nas przed polskimi zbrodniami!**

Cały świat jeszcze pamięta straszliwą zbrodnię, gdy w 1937 roku z polecenia polskich władz 151 cerkwi w Chełmskiem i na Podlasiu zostało w barbarzyński sposób zburzonych i spalonych, a 153 siłą zamienionych na kościoły katolickie. Świat oniemiał wówczas na wieść o tym niesłychanym w historii polskim barbarzyństwie¹.

Teraz Polacy tak samo niszczą odrodzoną wiarę prawosławną, lecz na jeszcze większą skalę. W ciągu ostatnich dwóch lat na ziemi chełmskiej i podlaskiej znów zwiększyła się presja Polaków na odwiecznie mieszkającą tu ludność prawosławną. Od dawien dawna Chełmskie i Podlasie zamieszkuje prawosławną ludność ukraińska. Na początku Polacy byli tu nieliczni, ale rząd polski przemocą spowodował, że z czasem prawosławną ludność znalazła się tu w mniejszości.

Już od czterech lat duchowym przywódcą ludności prawosławnej Chełmskiego i Podlasia jest przewielebny arcybiskup metropolita dr Ilarion², wieloletni profesor Uniwersytetu Warszawskiego, znany uczony, autor wielu prac, pisanych także i w języku polskim. Jedna z tych prac została wydana jeszcze w Kijowie w 1915 [roku]. Metropolita Ilarion, w życiu świeckim prof. dr Iwan Ohijenko, znany jest od dawna ze swego dobrego nastawienia do narodu polskiego. W swoich kazaniach i listach duszpasterskich metropolita wiele razy gorąco wzywał i wzywa całą ludność zamieszkującą teren jego diecezji do braterskiej zgody, miłości i wzajemnego sąsiedzkiego porozumienia. Świadcami tego są tysiące ludzi, którzy tych kazań słuchali i słuchają. Chełmski prawosławny lud narodowości ukraińskiej wraz z polską ludnością katolicką od wieków zamieszkuje tę samą ziemię. Prawosławny lud zawsze dążył do dobrych sąsiedzkich stosunków [z Polakami] i nigdy nie prowadził przeciwko nim najmniejszej akcji zaczepnej, nawet wtedy, gdy stanowił na tych ziemiach większość.

Faktu, iż prawosławną ludność Chełmskiego domagała się i domaga zwrotu swych własnych, od wieków prawosławnych cerkwi, które w 1937 r. b[yły] rząd polski bezprawnie zabrał jej siłą, nie można nazywać wystąpieniem przeciwko Polakom. Tak samo zorganizowanie w 1939 r. ukraińskich szkół tylko dla ludności ukraińskiej nie jest żadnym naciskiem na polski

є жодним наступом українців проти польського елемента. Кожний здорово думаючий розуміє, що визнавати і любити свою віру, говорити своєю рідною мовою, мати свої кооперативи, вчитися в своїй рідній школі – це є право кожної людини і кожного народу, і тому не є скероване проти поляків. А нам цього поляки на Холмщині не дозволяли і не дозволяють і тепер. І це ті поляки, що на весь світ голосять про свою демократичність!... Це ті поляки, що за часів російського царату все закликали нас боротися з ними проти Москви „за нашу і вашу волю”...

На Холмсько-Підляській землі, як давніше, так і в роках 1939–1944, ніде не занотовано жодного випадку, коли б православне населення само перше починало якусь зачіпну акцію проти поляків. Усі уряди на Холмщині 1939 р. по давньому обсаджені були і є виключно польськими урядовцями, тільки як виняток гмін і кілька відповідальних становищ були обсажені православними. Але мусимо голосно ствердити, що переважаюча більшість цих православних урядовців не тільки справедливо відносяться до підлеглого їм урядуванню польського населення, але ще була навіть посуджувана православним населенням, що вони краще відносяться до поляків, як до православних, бо ніхто з православних не хотів і не хоче заогнювати тут національних стосунків.

Холмсько-Підляське Духовенство на чолі з своїм Митрополитом Іляріоном завжди пильнувало і пильнує, щоб не роздувати найменшої ворожнечі між православними і поляками, і до цього самого закликало і закликає усіх своїх православних вірних. І був на цих землях повний спокій, аж поки тут не стала каламутити життя польська підземна організація. За те, що робилося між поляками і українцями за Бугом на Волині та Галичині, православне населення Холмщини і Підляшша не може на себе брати жодної відповідальності. Волинь від Холмщини була весь час відділена урядовим непереходним міцним кордоном, а від довшого часу унеможливлено було з Волинню навіть листування. Це само робилося на Волині, хто саме завинив там у взаємному винищуванні поляків і українців, Холмщина про се не знає і не може знати. А що ж до Галичини, то її населення вірою і вихованням сильно різниться від Холмського.

Сокальський духовий кордон, не дивлячись на всі спроби його знищити, все таки існує і досі. Це все спричинилось до того, що поміж Холмщиною і Галичиною і до останнього часу не було і немає повного зв'язку, що дало б підставу потягати до відповідальності і Холмський православний народ, за ті події, які евентуально могли б мати місце в Галичині. А між тим польські підпільні організації збройно

element. Każdy zdrowo myślący człowiek zdaje sobie sprawę, że wyznanie i miłowanie własnej wiary, rozmawianie we własnym ojczystym języku, posiadanie własnych spółdzielni, uczęszczanie do własnej narodowej szkoły – jest prawem każdego człowieka i każdego narodu, nie jest więc skierowane przeciwko Polakom. A na to nam Polacy w Chełmskiem nie pozwalali i teraz też nie pozwalają. Są to ci sami Polacy, którzy na całym świecie afiszują się swoimi poglądami demokratycznymi!... Są to ci sami Polacy, którzy za czasów caratu rosyjskiego ciągle wzywali nas do wspólnej walki przeciwko Moskwie „O Wolność Naszą i Waszą”...

Nigdzie na ziemi chełmskiej i podlaskiej, zarówno dawniej, jak w latach 1939–1944, nie odnotowano żadnego wypadku zainicjowania przez ludność prawosławną jakiegokolwiek akcji zaczepnej przeciwko Polakom. Wszystkie urzędy w Chełmskiem w roku 1939, jak i wcześniej, są i były obsadzone wyłącznie polskimi urzędnikami. Wyjątek stanowiły gminy oraz kilka odpowiedzialnych stanowisk zajmowanych przez prawosławnych. Musimy jednak głośno powiedzieć, że znaczna większość tych prawosławnych urzędników nie tylko sprawiedliwie odnosi się do podległej im ludności polskiej, ale była nawet posądzana przez ludność prawosławną o to, że bardziej sprzyja Polakom, niż prawosławnym, bo nikt z prawosławnych nie chciał i nie chce zaognić tu konfliktów narodowościowych.

Duchowieństwo chełmsko-podlaskie na czele z metropolitą Ilarionem zawsze pilnowało i pilnuje, by nie wzniecać najmniejszej nawet nieprzyjaźni pomiędzy prawosławnymi a Polakami. Wzywało i wzywa do tego wszystkich wiernych prawosławnych. Całkowity spokój panował na tych ziemiach do momentu, gdy polska organizacja podziemna zaczęła wprowadzać zamieszanie. Za to, co się działo pomiędzy Polakami a Ukraińcami za Bugiem, na Wołyniu i w Galicji, prawosławną ludność Chełmskiego i Podlasia nie jest w najmniejszym stopniu odpowiedzialna. Przez cały czas Wołyn był oddzielony od Chełmskiego silnie strzeżoną granicą, a od dawna była uniemożliwiona nawet korespondencja z Wołyniem. To samo działo się na Wołyniu. Chełmskie wie i musi wiedzieć, kto naprawdę ponosi tam odpowiedzialność za wzajemne wyniszczanie się Polaków i Ukraińców. Co do Galicji, to jej ludność w wierze i wychowaniu bardzo się różni od ludności Chełmskiego.

Przebiegająca przez tereny Sokalskiego granica kulturalna i duchowa, mimo wszelkich prób jej likwidacji, ciągle istnieje. To spowodowało, że pomiędzy Chełmskiem a Galicją dotychczas nie było i nie ma więzi, która dawałaby podstawę do zrzucenia także i na chełmski lud prawosławny winy za te wydarzenia, które ewentualnie mogą rozegrać się w Galicji. A tymczasem polskie organizacje konspiracyjne dokonują zbrojnych napałów na prawosławną ludność Chełmskiego, złośliwie utrzymując, że musi

нападають на православне населення Холмщини, злосливо підкреслюють, що вони мусять відповісти за ті події, які стались на Волині та Галичині, себто поза Холмсько-Підляською землею.

На всі часті заклики нашого Холмського Владика Митрополита Іляріона, званого словіста-слов'янофіла, до взаємної згоди і любови всіх холмщан, польське рим. католицьке духовенство або підозріло мовчало, або в своїх проповідях по нехристиянському виступало проти православної церкви й, погрожуючи, відкрито закликала православних кидати свою віру і переходити на католицизм (як це мало місце напр. у с. Боровиця Павловицької гміни і ін.), заявляючи, що католиків убивати не будуть, а хто не перейде на католицизм, той буде забитий. І наше православне населення злою силою заганяють до польських костелів, як це було вже тут в 1937 і 1938 роках...

Холмське православне населення, як слабо зорганізоване, а національно ще мало свідоме, є найлегчим „об'єктом”, на якому можна безкарно помститись. Наше православне населення не має ані зброї, ані сили, щоб опертись і оборонитись проти нападів зорганізованих і добре узброєних польських відділів, які послідовно і систематично розпочали в 1942 р. нищення не тільки провідників православного населення, а взагалі всіх без винятку православних, хто б тільки то не був. У більшості випадків поляки не так звертають увагу на національність, як на приналежність до Православної Віри. Вистачить, коли хто з православним, щоб його польські провідники рахували вже „ворогом” польського народу, якого з огляду на це треба знищити. І вбивають українців, росіян і білорусів.

Польські збройні відділи, зайшовши до православної оселі, найперше накидаються на Православну Церкву і палять її, а одночасно кидаються на православне духовенство, яке вже за останні два роки налічує в своїх рядах 22 мучеників, з того священників 14 і 8 дяків, що були в той чи інший спосіб жорстоко замордовані поляками. Усі ці священники з наказу свого Архієпископа ще з 1940-го року жодної політичної роботи на Холмщині ніколи не провадили, більшість їх – це вже люди старші, а деякі з них не були української національності. І ці помордовані священники будуть церквою нашою зараховані до ліку святих і довгі віки будуть на небі і перед усім світом голосно кричати про польське варварство проти своїх меншин та проти нехристиянську жорстокість польського католицизму³.

При паленні і мордуванні 1944 р. православних сіл і населення на Грубешівщині поляки проявляють нечувану нелюдську жорстокість, мордуючи по селах православних усіх підряд. У селі Молодятичах один з напасників, що був у формі польського офіцера, зхопив за ноги

ona ponieść odpowiedzialność za wypadki mające miejsce na Wołyniu i w Galicji, czyli poza ziemiami chełmską i podlaską.

Na nieustanne wezwania naszego chełmskiego arcybiskupa metropolity, znanego sławisty-słowianofila Ilariona do wzajemnej zgody i miłości wszystkich mieszkańców Chełmskiego, polskie duchowieństwo rzym[sko]-katolickie albo milczało z podejrzliwością, albo w swoich kazaniach, wbrew chrześcijańskim zasadom, występowało przeciwko cerkwi prawosławnej. Ponadto, rzucając pogrożki, otwarcie wzywało wyznawców prawosławia, by wyrzekli się swej wiary i przeszli na katolicyzm (jak to miało miejsce np. we w[si] Borowica gmina Pawłów i in.), uzasadniając to w ten sposób, że katolicy nie będą mordowani – ten zaś, kto nie przejdzie na katolicyzm, zostanie zabity. I naszą prawosławną ludność siłą pędzą do polskich kościołów, jak to już było w latach 1937 i 1938...

Prawosławna ludność Chełmskiego, jako słabo zorganizowana, a pod względem narodowościowym jeszcze mało uświadomiona, jest najłatwiejszym „obiektem”, na którym można mścić się bezkarnie. Nasza prawosławna ludność nie ma ani broni, ani siły, żeby oprzeć się i obronić się przed napadami dobrze zorganizowanych i uzbrojonych polskich oddziałów, które w 1942 r. rozpoczęły konsekwentną i systematyczną likwidację nie tylko przywódców ludności prawosławnej, a wszystkich bez wyjątku wyznawców prawosławia, kimkolwiek by oni byli. W większości wypadków Polacy zwracają uwagę nie tyle na narodowość, co na przynależność do Wiary Prawosławnej. Wystarczy, że ktoś jest prawosławnym, a polscy przywódcy uważają go za „wroga” narodu polskiego i z tego powodu przeznaczonego do likwidacji. I zabijają Ukraińców, Rosjan, Białorusinów.

Polskie oddziały zbrojne, po wkroczeniu do osiedli zamieszkałych przez prawosławnych, najpierw rzucają się na cerkiew prawosławną i palą ją. Jednocześnie napadają na prawosławne duchowieństwo, któremu w ciągu ostatnich dwóch lat przybyło 22 męczenników, w tym 14 duchownych i 8 diakonów, w ten czy inny sposób bestialsko zamordowanych przez Polaków. Wszyscy ci duchowni na polecenie swego arcybiskupa już od roku 1940 nie podejmowali w Chełmskiem żadnej działalności politycznej. Większość stanowili ludzie starsi, a niektórzy nie należeli do narodowości ukraińskiej. I ci zamordowani duchowni, którzy zostaną przez naszą Cerkiew zaliczeni w poczet świętych, będą przez długie stulecia w niebie oraz na całym świecie głośno krzyczeć o barbarzyństwie Polaków w stosunku do swoich mniejszości oraz o okrucieństwie polskiego katolicyzmu³.

Podczas palenia wsi zamieszkałych przez ludność prawosławną w Hrubieszowskiem i mordowania ich mieszkańców w 1944 r., Polacy wykazują niesłychane, nieludzkie wręcz okrucieństwo, mordując wszystkich po kolei. We wsi Mołodziatycze jeden z napastników, w mundurze polskiego

маленьку дитину місцевого православного війта з гміни і розбив її голову об підлогу... У селі Сагрині іншу православну дитину поляки розп'яли на церковних дверях... У тому ж селі Сагрині було помордовано у жорстокий спосіб понад 700 осіб, переважно старців, жінок і дітей... У селі Ласкові три молоді жінці поляки насилували, а потім у жорстокий спосіб замордували... На протязі двох тижнів у місяці березні 1944 р. в одному Грубешівському повіті згинуло від поляків понад 2000 православних. За останні три роки (1942–1944) Холмсько-Підляська земля налічує вже кілька тисяч забитих поляками і десятки тисяч пограбовано ними усього майна православного населення. І це все зробили христіяни поляки... Ті поляки, що облідно чваняються своєю вищою культурою...

В найважливіший спосіб поляки мордують особливо православних священиків. У м. Грабовці на очах священика вони виломили руки і ноги його дружині, потім попоролі її ножами живіт, й тільки тоді обох їх застрілили... Православного священика Сергія Захарчука з Наброжа поляки на смерть затоптали... Священика с. Огрізка Миколая з Чорновця в церковному облаченні під час Служби Божої силою взяли поляки з церкви і у страшний спосіб замордували... Всі ці нечувані тортури невинного православного духовенства ввійдуть до правдивої історії й на віки вічні покриють весь польський народ соромною неславою...

Усі ці страхіття робляться, як про це відкрито говорять напасники – жовніри „Польської Підземної Армії”. Неспроможна робити чогось іншого, ця „армія” по середньовіковому постановила винищити на Холмщині духовники, завжди спокійне і толіргитне православне населення... Православний народ на Холмщині тепер від поляків терпить більше лихоліття, як за часів колишньої татарщини. Православні храми до щенту поруйновані, господарства попалено, з майна до нитки ограбовано, неповинних батьків, братів, сестер, жінок, дітей жорстоко побито... Майже немає вже родини, де ще б ніхто не згинув від поляка, і православний народ терпить це все від людей, які називають себе христіянами, які на цілий світ кричать про свою відданість католицькій церкві... У люті своїй поляки давно вже забули, що Христос закликав до любові... Антихристами, а не христіянами треба назвати того, хто б'є безборонного, а що вже говорити про того, хто мордує безборонних старців, жінок і дітей христіян...

Ми, представники Холмсько-Підляшського населення, на чолі зі своїм архієпастиром Митрополитом Іляріоном, ще раз звертаємось до всіх холмщаків, як православних, так і поляків, з гарячим закликом до братерського спокою, до взаємного порозуміння і повної сусідської

oficera, złapał za nogi maleńkie dziecko miejscowego prawosławnego wójta gminy i rozbił mu głowę o podłogę... We wsi Sahryń inne prawosławne dziecko zostało przez Polaków rozpięte na drzwiach cerkwi... W tej samej wsi zamordowano w bestialski sposób ponad 700 osób, głównie starców, kobiety i dzieci... We wsi Łasków trzy młode kobiety zostały przez Polaków zgwałcone, a następnie w okrutny sposób zamordowane... W ciągu dwóch tygodni w miesiącu marcu 1944 r. w samym tylko powiecie hrubieszowskim zginęło z rąk Polaków ponad 2000 prawosławnych. Na ziemi chełmskiej i podlaskiej można doliczyć się w ciągu ostatnich trzech lat (1942–1944) już kilku tysięcy prawosławnych zamordowanych przez Polaków oraz mnóstwo zrabowanego tejże ludności mienia. I tego wszystkiego dopuścili się chrześcijanie – Polacy... Ci Polacy, którzy obłudnie chełpią się swoją wyższą kulturą...

W najokrutniejszy sposób Polacy mordują prawosławnych duchownych. W m. Grabowiec na oczach duchownego połamali jego żonie ręce i nogi, następnie rozpruli jej brzuch nożami, dopiero po tym zastrzelili oboje... Prawosławnego duchownego Serhija Zacharczuka z Nabroża Polacy stratali na śmierć. Duchownego w[si] Ogryzka [?] o. Mykołę z Czornowca [?] w cerkiewnych szatach podczas Służby Bożej Polacy siłą wywlekli z cerkwi i w bestialski sposób zamordowali... Prawdziwa historia nie będzie milczała na temat straszliwych tortur, jakim poddawano niewinne duchowieństwo prawosławne. Na wieki okryją one hańbą cały naród polski...

Wszystkie te potworne rzeczy dzieją się – jak o tym mówią otwarcie napastnicy – za sprawą żołnierzy „Polskiej Armii Podziemnej”. Nie będąc zdolną do czegokolwiek innego, „armia” ta postanowiła wytepić w Chełmskiem, wedle średniowiecznych zasad, duchownych oraz spokojną i zawsze tolerancyjną ludność prawosławną... Lud prawosławny w Chełmskiem doznaje obecnie od Polaków więcej krzywd, niż za czasów dawnej tatarszczyzny. Prawosławne świątynie są całkowicie zburzone, gospodarstwa spalone, ludność doszczętnie obrabowana z mienia. Niewinnych ojców, braci, siostry, żony, dzieci okrutnie wymordowano... Nie ma już prawie rodziny, w której by nikt nie zginął z rąk Polaka. Prawosławny lud cierpi przez ludzi, którzy nazywają siebie chrześcijanami i na cały świat krzyczą o swojej wierności kościołowi katolickiemu... W swym zacierzwieniu Polacy już dawno zapomnieli, że Chrystus wzywał do miłości... Antychrystami, a nie chrześcijanami trzeba nazwać tych, którzy biją bezbronych, a co dopiero mówić o tych, którzy mordują bezbronych starców, kobiety i dzieci chrześcijańskie...

My, przedstawiciele mieszkańców Chełmskiego i Podlasia, na czele z naszym metropolitą Hilarionem, jeszcze raz zwracamy się do całej tutejszej ludności, zarówno prawosławnych, jak i Polaków, z gorącym wezwaniem

згоди. Ми без перестанку молимося, щоб Господь Бог послав у серця холмщан, як українців, так і поляків, духа любови і всепрощення. В ім'я Христа кличемо до нас усіх: „Схаменіться, не підносьте руки на безборонніх!“. Нехай кожний пам'ятає слова нашого Господа в св. письмі, що „всі, що візьмуть мене від меча і згинуть“.

Звертаємося цим листом своїм, покритих сотнями відписів чоловічих людей від імени 800 000 православної людности Холмщини і Підляшша⁴, до всіх людей доброї волі в цілому культурному світі. Нас, безборонних і безсильних, винищують поляки на Холмщині тільки за те, що ми міцно тримаємося православної віри батьків своїх, що ми хочемо говорити своєю рідною мовою, хочемо учитися в рідній школі. Убивають тільки за те, що ми не хочемо винародовитись і стати поляками-католиками. Ми звертаємося до всіх людей доброї волі з бажанням, щоб культурний світ таки почув наш розпучливий голос і вступився за нас бодай в останню хвилину... І хто вірить в Бога і правду на землі, той поспішить нам з допомогою...

Холм, 30 квітня 1944 р.

Меморіал Холмської Ради⁵
до всіх єпископів світу

ДА СБУ, Ф. 1, оп. 42, спр. 2, арк. 256–258.

Копія, машинопис.

Примітки

¹ Апогеєм цих подій став 1938. Польські адміністративні і військові власті вирішили ліквідувати нові православні парохії (т. зв. парохії без священників), створювані митрополитом Діонізієм головним чином при недіючих церквах. До липня 1938 на Люблінщині всього було розібрано 127 церков, каплиць і молитовних домів, а чотири сакральних об'єкти було передано римо-католицькому Костелові. Не були зруйновані 55 діючих храмів. За даними української історичної літератури зруйновано 189 храмів, а 149 передано Католицькому костелові. Акція викликала обурення православного населення. Проти неї протестувала також частина польської громадської думки, м. ін., депутат Сейму Ванда Пелчинська. Див.: М. Papierzyńska-Turek, *Między tradycją a rzeczywistością. Państwo wobec prawosławia 1918–1939*, s. 359–378.

² Іларіон (1882–1972), Митрополит православної церкви, мовознавець, історик церкви, в 1918 міністр освіти в уряді УНР, в 1919–1921 міністр віросповідань в уряді УНР; в 1926–1932 викладач Варшавського університету; Архієпископ Холмський і Підляський; після війни на еміграції; з 1951 глава Української Православної Церкви в Канаді.

³ 7–8 червня 2003 р. семеро з них були визнані мучениками за віру і канонізовано у Холмі.

⁴ За даними загальнопольського перепису 1931 на Люблінщині проживало 208 400 православних.

do braterskiego spokoju, wzajemnego zrozumienia oraz sąsiedzkiej zgody. Nieustannie modlimy się, żeby Pan Bóg zesłał w serca mieszkańców Chełmskiego, tak Ukraińców jak i Polaków, ducha miłości i całkowitego przebaczenia. W imię Chrystusa zwracamy się do nas wszystkich: „Opamiętajcie się, nie podnoście ręki na bezbronnych!”. Niechaj każdy pamięta słowa Pana naszego [zapisane] w Piśmie Św[iętym]: „kto mieczem wojuje, ten od miecza ginie”.

Kierujemy ten list, podpisany przez setki postępowych ludzi w imieniu 800 000 ludności prawosławnej w Chełmskiem i na Podlasiu⁴, do wszystkich ludzi dobrej woli w całym cywilizowanym świecie. Grozi nam – bezbronny i bezsilny w Chełmskiem – zagłada ze strony Polaków tylko dlatego, że stoimy murem przy wierze prawosławnej naszych ojców, że chcemy mówić w ojczystym języku, chcemy uczyć się we własnej szkole. Jesteśmy mordowani tylko za to, że nie zgadzamy się na wynarodowienie i nie chcemy zostać Polakami-katolikami. Zwracamy się do wszystkich ludzi dobrej woli z nadzieją, że cywilizowany świat usłyszy nasz krzyk rozpacz i stanie w naszej obronie bodajże w ostatniej chwili... I ci, którzy wierzą w Boga i prawdę na ziemi, przyjdą nam z pomocą...

Chełm, 30 kwietnia 1944 r.

Memoriał Rady Chełmskiej⁵
do wszystkich biskupów świata

PA SBU, F. 1, op. 42, spr. 2, k. 256–258.
Kopia, maszynopis.

Przypisy

¹ Wspomniane wydarzenia miały swoje apogeum w 1938. Polskie władze administracyjne i wojskowe postanowiły zlikwidować nowe parafie prawosławne (tzw. nietatowe) tworzone przez metropolitę Dionizego głównie przy nieczynnych cerkwiach. Do lipca 1938 w Lubelskiem rozebrano w sumie 127 cerkwi, kaplic i domów modlitwy, a cztery obiekty przekazano kościołowi rzymskokatolickiemu. Pozostawiono nienaruszone obiekty parafii formalnych (55). Według literatury ukraińskiej zburzono 189 obiektów, a 149 przekazano kościołowi katolickiemu. Akcja wywołała oburzenie ludności prawosławnej. Przeciwnie protestowała także część polskiej opinii publicznej, m. in. posłanka Wanda Pełczyńska. Patrz: M. Papierzyńska-Turek, *Między tradycją a rzeczywistością. Państwo wobec prawosławia 1918–1939*, s. 359–378.

² Ilarion (1882–1972), metropolita cerkwi prawosławnej, językoznawca, historyk cerkwi, w 1918 minister oświaty rządu URL, w l. 1919–1921 minister wyznań rządu URL; w l. 1926–1932 wykładowca UW; arcybiskup chełmski i podlaski; po wojnie na emigracji; od 1951 na czele ukraińskiej cerkwi prawosławnej w Kanadzie.

³ W dniach 7–8 czerwca 2003 siedmiu z nich uznano za męczenników za wiarę i kanonizowano w Chełmie.

⁵ Холмська рада була обрана 30 квітня 1944 в Холмі на зборах представників української громадськості Люблінщини. Учасники зборів позитивно оцінили діяльність УПА і обрали Раду, яка мала представляти всіх українців Люблінщини. Головою Ради було обрано православного митрополита Іларіона. Рада припинила свою діяльність, правдоподібно, після вступу на територію Люблінщини підрозділів ЧА.

⁴ Według spisu powszechnego z 1931 na Lubelszczyźnie mieszkało 208 400 prawosławnych.

⁵ Rada Chełmska została powołana 30 kwietnia 1944 w Chełmie podczas zebrania przedstawicieli ukraińskiej społeczności z Lubelskiego. Zgromadzeni pozytywnie ocenili działania UPA i powołali Radę w celu reprezentowania wszystkich Ukraińców z Lubelskiego. Przewodniczył jej metropolita prawosławny Harion. Rada po wkroczeniu ACz prawdopodobnie zaprzestała działalności.

Протокол допиту Мирослава Онишкевича від 20 травня 1948 р.

Копія

Варшава, 20 травня 1948 р.

Протокол
допиту підозрюваного

Кравчинський Маріан, поручник, слідчий офіцер Міністерства громадської державної безпеки у Варшаві допитав як підозрюваного:

Онишкевича Мирослава¹
(анкетні дані в справі)

Занит[ання]: Прошу розповісти про свою діяльність в українському націоналістичному русі в часи окупації?

Відп[овідь]: Польсько-німецька війна [19]39 р. застала мене в Угнові в жовтні [19]39 року, коли почалося встановлення радянсько-німецького кордону. Мій батько обмінявся господарствами з громадянином єврейської національності, прізвища не пам'ятаю і ми поселилися в Губинку Томашівського повіту по німецькому боці кордону в ГГ. У літній період 1940 р. я працював бухгалтером у кооперативі в Тарношині, а потім залишився у господарстві свого батька, допомагаючи йому в роботі, так було до кінця 1942 р. З 1939 р. до кінця [19]42 р. активно в ОУН не працював, контактів з організацією ОУН не мав, лише від брата Тараса кілька разів отримував літературу ОУН. Він у цей час був активним членом ОУН, але не знаю де, оскільки він рідко заходив додому. Наприкінці [19]42 р. мій батько вислав мене на курси бухгалтерів до Львова, оскільки був потрібний бухгалтер в „Украм-Банку” в Угнові, директором якого був батько. У Львові я проживав по вул. Красінського чи Крашевського у мого знайомого Масінка Ізидора і ходив на трьохмісячні курси бухгалтерів, які проходили в будинку ревізійного Союзу українських кооперативів, вулиці не пам'ятаю. Будучи на курсах, на переломі 1942/43 р. зустрів мого знайомого з Угнова Дужого Петра, активного члена ОУН, який звів мене з „Андрійком” (псевдо)², прізвища не знаю, військовим референтом головного (в оригіналі вищого) проводу, але яку територію охоплював він своєю діяльністю я не знаю. Перш ніж познайомити мене з „Андрійком” Дужий Петро сказав мені, що потрібен військовий референт, він сконтактує мене з „Андрійком”, який запропонував

Protokół przesłuchania Mirosława Onyszkiewicza z 20 maja 1948 r.

Odpis

Warszawa, dnia 20 maja 1948 r.

Protokół przesłuchania podejrzanego

Krawczyński Marian, por. oficer śledczy Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie przesłuchał w charakterze podejrzanego:

Onyszkiewicza Mirosława¹
(personalia w aktach)

Pyt[anie]: Proszę opowiedzieć o swojej działalności w ukraińskim ruchu nacjonalistycznym w czasie okupacji.

Odp[owiedź]: Wojna polsko-niemiecka w [19]39 r. zastała mnie w domu w Uhnowie. W październiku [19]39 r., gdy poczęła się ustalać granica radziecko-niemiecka, ojciec mój zamienił się na gospodarstwa z ob[ywatelem] nar[odowości] żydowskiej, nazwiska nie pamiętam, i zamieszkiwaliśmy w Hubinku pow. Tomaszów Lubelski po stronie niemieckiej w G.G. W 1940 r. przez okres letni pracowałem w kooperatywie w Tarnoszynie jako buchalter, a następnie pozostawałem na gospodarstwie u swego ojca, pomagając w pracy; tak było do końca 1942 r. Od 1939 r. do końca [19]42 r. aktywnie w OUN nie pracowałem, kontaktów z org[anizacją] OUN nie miałem, jedynie od brata Tarasa kilkakrotnie otrzymywałem literaturę OUN, który w tym czasie był aktywnym członkiem OUN, lecz gdzie, tego nie wiem, gdyż rzadko zachodził do domu. W końcu [19]42 r. ojciec mój wysłał mnie na kurs buchalterów do Lwowa, gdyż był potrzebny buchalter do „Ukram-Banku” w Uhnowie, którego ojciec był dyrektorem. Zamieszkiwałem we Lwowie u mojego znajomego Masinka Izydora przy ul. Krasieńskiego czy Kraszewskiego i uczęszczałem na trzymiesięczny kurs buchalterów, ulicy nie pamiętam, który odbywał się w gmachu rewizyjnym sojuszu ukraińskich kooperatyw. Będąc na kursie na przełomie 1942/43 r. spotkałem mojego znajomego z Uhnowa – Dużego Piotra, aktywnego członka OUN, który skontaktował mnie z ps. „Andrzejenką”², nazwiska nie znam, wojskowym referentem z wyższego prowidu, lecz jaki teren obejmowała jego działalność, tego nie wiem. Przed poznaniem mnie z „Andrzejenką” Dużyj Piotr powiedział mi, że potrzebny jest referent wojskowy; on mnie skontaktuje z „Andrzejenką”, który da mi pracę w woj-

мені працю у військовій референтурі. Я дав свою згоду на це. Під час зустрічі з „Андрійком” той дав мені контакт до обласного провідника ОУН Львівської області псевдо „Скеля”, заявивши мені, що в цій області я виконуватиму обов’язки організаційно-мобілізаційного референта. Потім проінструктував мене, що входить у сферу діяльності „оргмоба”, порекомендувавши мені організувати в області військові команди в округах і повітах. До складу Львівської області у той час входили 4 округи: 1) Львівський округ; 2) Золочівський; 3) Рава-Руський; 4) Сокальський округ. Ця розмова мала місце на весні [19]43 р. Тоді я почав активно працювати, організовуючи організаційно-мобілізаційні структури в округах, яким рекомендував організовувати організаційно-мобілізаційні осередки і військові команди в повітах [?]. У зв’язку із смертю мого батька, в червні 1943 р. повернувся до Угнова. В липні 1943 р. я вже мав організовані організаційно-мобілізаційні структури в округах і повітах. Наприкінці липня 1943 р., на одній із зустрічей у Львові з „Андрійком”, той доручив мені організувати військові загони, т. зв. УНС (Українська народна самооборона), інструкції і директиви, як мають виглядати сотні, їх склад і т. д. Я просив „Андрійка”, щоб звільнив мене з цієї посади, на що „Андрійко” заявив, що подумає над цим. Через якийсь час я знову зустрівся з „Андрійком” у Львові. Він сказав мені, щоб я не відмовлявся від посади „оргмоба” і організував УНС, а підготовкою займуться військові люди, яких треба організувати. При цьому він заявив мені, що у Львівську область прийде карпатська сотня УНС, яка буде ескізом для новостворюваних сотень УНС у Львівській області. Оскільки я виправдовував себе відсутністю професіоналізму у військовій галузі, „Андрійко” наказав мені затриматися у Львові. Наступного дня під час умовленої зустрічі у Львові „Андрійко” звів мене з поручником „Яремою”³, заявивши мені, що „Ярема” буде командиром всієї УНС у Львівській області, а я – його заступником. Через кілька днів, тобто у серпні 1943 р., з „Яремою” ми поїхали зі Львова до обласного провідника ОУН „Скелі”, який перебував у Біберському повіті і представили йому завдання організації УНС. „Скеля” дав нам контакти з округами ОУН, заявивши, що поінформує окружних провідників ОУН, щоб вони надали оргмобам всіляку допомогу в організації УНС. Від „Скелі” з „Яремою” я знову повернувся до Львова. На зворотньому шляху я просив „Ярему”, щоб він дав мені для організації УНС північні округи, оскільки там я маю сім’ю і знаю ці райони. „Ярема” згодився і доручив мені організувати УНС в Рава-Руському і Сокальському округах, а він займеться організацією УНС в двох інших округах ОУН. Тоді ж він заявив мені, що коли прийде карпатська сотня ОУН,

skowej referenturze, na co ja wyraziłem zgodę. Gdy skontaktowałem się z „Andrzejką”, ten dał mi kontakt do obwodowego prowidnyka OUN obwodu lwowskiego ps. „Skała” oświadczając mi, że w tym obwodzie obejmę funkcję org. mob. Następnie udzielił mi instrukcji, co wchodzi w zakres pracy org. moba, polecając mi w obwodzie organizować komendy wojskowe w okręgach i powiatach. W skład obwodu lwowskiego w tym czasie wchodziły 4 okręgi: 1) okręg lwowski, 2) złoczowski, 3) Rawa Ruska, 4) okręg sokalski. Rozmowa ta miała miejsce wiosną [19]43 r. Wtedy rozpocząłem aktywnie pracować, organizując org. mob. (organizacyjno-mobilizacyjnych) w okręgach, którym poleciłem organizować org. mob.: aby nikt z organizacji [?] i komendy wojskowe w powiatach. Na skutek śmierci mojego ojca w czerwcu 1943 r. wróciłem do Uhnowa. W lipcu 1943 r. miałem już zorganizowanych org. mob. w okręgach i powiatach. W końcu lipca 1943 r. na jednym ze spotkań we Lwowie z „Andrzejką”, polecił mi on zorganizować oddziały wojskowe t.zw. U.N.S. (Ukraińska Narodna Samoobrona), instrukcje i wytyczne, jak mają wyglądać sotnie, skład jej i.t.d. Ja prosiłem „Andrzejkę”, aby zwolnił mnie z tego stanowiska, na co „Andrzejko” oświadczył, że nad tym pomyśli. Po pewnym czasie spotkałem się z „Andrzejką” ponownie we Lwowie, który powiedział mi, ażeby nie rezygnował z org. moba i organizował U.N.S., a wyszkoleniem zajmą się ludzie wojskowi, których trzeba zorganizować, przy czym oświadczył mi, że przyjdzie do obwodu lwowskiego sotnia karpacka U.N.S.-u, która będzie stanowiła szkielet dla nowo tworzących się sotni U.N.S.-u w obwodzie lwowskim. Ponieważ ja tłumaczyłem się brakiem fachowości w dziedzinie wojskowej, „Andrzejko” polecił mi zatrzymać się we Lwowie. Następnego dnia „Andrzejko” na umówionym spotkaniu we Lwowie skontaktował mnie z por. „Jarema”³³, oświadczając mi, iż „Jarema” będzie komandirem całości U.N.S.-u w obwodzie lwowskim, zaś ja będę jego zastępcą. Po kilku dniach, t.j. w sierpniu [19]43 r. z „Jarema” ze Lwowa udałem się do prowidnyka obwodowego OUN „Skały”, który przebywał w powiecie Bóbrka i jemu przedstawiłem zadanie organizowania U.N.S.-u. „Skała” dał nam kontakty na okręgi OUN, oświadczając, iż powiadomi okręgowych prowidnyków OUN, aby org. mobom udzielili wszelkiej pomocy w organizowaniu U.N.S.-u. Od „Skały” z „Jarema” ponownie wróciłem do Lwowa. W drodze powrotnej prosiłem „Jarema”, aby on przydzielił mi okręgi północne do organizowania U.N.S.-u, ponieważ mam tam rodzinę i te tereny znam. „Jarema” zgodził się, polecając mi organizować U.N.S. w okręgu Rawa Ruska i okręgu Sokal, a on zajmie się organizowaniem U.N.S.-u w pozostałych dwóch okręgach OUN. Wtedy też oświadczył mi, że gdy przyjdzie karpacka sotnia O.U.N.-u, on przydzieli mi część jej jako szkielet sotni nowo organizowanych. Po tej rozmowie ze Lwowa przyjechałem do

він прикомандирує мені її частину, як скелет новоорганізовуваних сотень. Після цієї розмови, я приїхав зі Львова у Рава-Руський округ, де за допомогою окружного „оргмоба” почав організацію УНС. Потім їздив в Сокальський округ, де обговорював можливість створення УНС з провідником „Павуром”. У жовтні чи листопаді [19]43 р. „Ярема” прислав у Рава-Руський округ чоту сотні „Трембіти” з командиром карпатської сотні „Бродягою”. Спочатку я зустрівся з „Влодком” – бунчужним сотні „Бродяги” умовна назва „Трембіти” у оргмоба Рава-Руського округу на псевдо „Чайчук”²⁴. Бунчужний „Влодко” поінформував мене про сили фахівців у військовій галузі. З „Влодком” і оргмобом „Чайчуком” установив, що командир сотні „Бродяга”, головний „Петренко” і політично-виховний „Чорноморець” залишаться у окрузі Рава-Руська й до кінця грудня [19]43 р. організує УНС, а „Бродяга” займеться підготовкою цієї сотні. Скелетом цієї сотні мали бути два рої сотні „Бродяги”, інші два рої мали бути використані в Сокальському районі як база для створення сотні, організацією якої мав зайнятися я з „Влодком”. Після цієї розмови я дав „Влодкові” контакт до провідника ОУН Сокальського округу „Павура”. Після цієї розмови „Влодко” поїхав до командира сотні „Бродяги”, щоб поінформувати його про завдання, які я поставив. Я поїхав до окружного провідника Сокальського округу „Павура”, з яким обговорив справу організації УНС в його окрузі. Узгодив з „Павуром”, що командування новостворюваною сотнею прийме УНС „Корсак”, колишній взводний Польської Армії.

Через кілька днів я зустрівся з „Корсаком”, з яким особисто обговорив справу організації і підготовки сотні УНС. Цю розмову я вів з „Корсаком” у листопаді 1943 р. в Сокальському окрузі. Через якийсь час приїхав „Влодко”, який доповів мені про виконання моїх наказів „Бродягою”. Перед приїздом „Влодка” прийшли два рої УНС від „Бродяги”, які становили скелет створюваної сотні. Наприкінці 1943 р. чи на початку січня 1944 р. в Рава-Руському і Сокальському округах було організовано і підготовлено дві сотні УНС²⁵ під командуванням сотенних „Бродяги” і „Корсака”, цілістю керував я – „Богдан”. Протягом січня–лютого [19]44 р. ці сотні залишалися в лісі коло Белза, де проходили підготовку. У той самий період, тобто наприкінці лютого чи на початку березня 1944 р. мій брат „Галайда”, обласний командир боївок СБ у Львівській області, зібрав боївки СБ на військову перепідготовку, організував їх у сотні кількістю понад 100 людей і почав їх підготовку в околиці Кам’янки біля Рави-Руської. На початку березня 1944 р. в окрузі Рава-Руська відбулася організаційна нарада, в якій брали участь я – „Богдан”, „Галайда” – мій брат Тарас, окружний

okręgu Rawa Ruska, gdzie przy pomocy okręgowego org. moba począłem organizować U.N.S. Następnie jeździłem do okręgu sokalskiego, omawiając z prowidykiem „Pawurem” możliwości organizowania U.N.S.-u. W październiku czy listopadzie [19]43 r. „Jarema” przysłał do okręgu Rawa Ruska czotę sotni ps. „Trembity” z d-cą sotni karpackiej ps. „Bradziaga”. Najpierw skontaktowa[em] się z „Wołodką” buńczuczny sotni „Bradziagi” kryptonim „Trembity” u org. moba w okręgu Rawa Ruska ps. „Czajczuk”²⁴. Buńczuczny ps. „Wołodko” poinformował mnie o siłach fachowych w kierunku wojskowym, z „Wołodką” i org. mob. „Czajczukiem” ustaliłem, że d-ca sotni „Bradziaga”, czotowy „Petrenko” i pol-wych „Czarnomorec” zostaną w okręgu Rawa Ruska i do końca grudnia [19]43 r. zorganizuj[ą] U.N.S. i „Bradziaga” zajmie się wyszkoleniem tej sotni. Jako szkielet sotni postawiłem „Bradziadze” [dla] tej sotni, dwa roje. Zaś drugie dwa roje zostaną użyte w okręgu Sokal jako podstawa tworzącej się sotni, której zorganizowaniem miałem zająć się ja z „Wołodką”. Po tej rozmowie dałem kontakt „Wołodce” do prowidyka OUN okręgu Sokal, ps. „Pawur”. Po tej rozmowie „Wołodko” pojechał do dowódcy sotni „Bradziagi”, informując go o zadaniach, które ja poleciłem. Ja udałem się do okręgowego prowidyka okręgu Sokal „Pawura”, z którym omówiłem sprawę zorganizowania U.N.S.-u w jego okręgu. Uzgodniłem z „Pawurem”, że dowództwo nad nowo tworzącą się sotnią U.N.S.-u obejmuje ps. „Korsak”, były plutonowy z Armii Polskiej.

Po kilku dniach zostałem skontaktowany z „Korsakiem”, z którym osobiście omówiłem sprawę zorganizowania i wyszkolenia sotni U.N.S.-u. Rozmowę tę prowadziłem z „Korsakiem” w listopadzie 1943 r. w okręgu Sokal. Po pewnym czasie przyjechał „Wołodko”, meldując mi o wykonaniu moich poleceń przez „Bradziagę”. Przed przyjazdem „Wołodki” przysłał dwa roje U.N.S.-u od „Bradziagi”, stanowiące szkielet tworzącej się sotni. W końcu grudnia 1943 r. czy w początku stycznia 1944 r. w okręgu Rawa Ruska i Sokal zostały zorganizowane i przeszkolone dwie sotnie U.N.S.-u pod dowództwem sotennych „Bradziagi” i „Korsaka”, całością kierowałem ja – „Bogdan”. Przez miesiące styczeń–luty [19]44 r. sotnie te pozostawały w lesie koło Bełza, gdzie były szkolone. W tym też okresie, t.j. w końcu lutego czy na początku marca [19]44 r., brat mój ps. „Hałajda”, komandir obwodowy bojówek S.B. w obwodzie Lwów, zebrał bojówki S.B. na przeszkolenie wojskowe, zorganizował [je] w sotnię [liczącą] ponad stu ludzi i począł ich szkolić w okolicach Kamionki koło Rawy Ruskiej. W początku marca 1944 r. w okręgu Rawa Ruska odbyła się odprawa organizacyjna, w której brali udział ja – „Bogdan”, „Hałajda” – brat mój Taras, okręgowy prowidyk „Pawur” i „Karpow”²⁵, okręgowy prowidyk Rawa Ruska i „Wołodko”. Na tej odprawie postanowiliśmy nie czekać na rozkazy

провідник „Павур” і „Карпо”⁵ – окружний провідник Рава-Руського округу і „Влодко”. На цій нараді ми вирішили не чекати на накази від керівництва „згори”, а об’єднати всі сотні УНС в батальйон „Мірен” [?], під моїм командуванням, і розпочати збройну операцію^a проти польських партизанів. У другій половині березня 1944 р. за моїм наказом сотні УНС „Бродяги”, „Корсака” і „Галайди” було об’єднано в курінь. В останні дні березня [19]44 р. об’єднані під моїм і „Галайди” командуванням сотні в кількості 450 людей здійснили збройний напад на село Острів коло Белза. В результаті цієї операції село було частково спалене, а польські партизанські загони були розбиті. Частина їх зосередилася у мурованому костьолі в Острові і оборонялися. Цього костьолу з польськими партизанами і населенням ми не здобули, оскільки мусили відступити. Під час цієї операції було тяжко поранено мого брата Тараса псевдо „Галайда”, який через кілька годин помер. Яких втрат зазнали тоді польські населення і партизани я не знаю, факт, що жертви були. Після смерті „Галайди”, я повністю прийняв командування куренем УНС. Акція на Острів не була повністю вдалою, оскільки завданням УНС було виловлення всіх польських партизанів та їх ліквідація. З околиць Острова ми подалися на Холмщину, де квартирували в Ульгівку. У квітні 1944 р. УНС провела дві збройні операції, завданням яких було розбиття польського партизанського штабу, який квартирував у Посадові Томашівського повіту. Перша операція мала на меті вивчення сил противника – „розвідка боєм”. З цією метою було вислано дві сотні під командуванням „Галайди”, властиво кажучи він був командиром тієї сотні, а організатором був „Галайда”, і „Корсака” [!], завданням яких було пройти селами Річиця, Губинок, Лупче, Підлядів, Жерники і на станції у Рокитному з’єднатися з сотнею „Бродяги”, який стояв заставою від Посадова. Ці дві сотні звели бої у районі з польськими партизанами в колонії Підльодів коло села Підльодів і у фільварку Жерники. В їх результаті колонія і фільварок були спалені. У той самий час сотня „Бродяги” вела бої з польськими партизанами біля Посадова. З’єднавшись, сотні відступили від Посадова до Ульгівка. Через тиждень через „Зена” – окружного провідника на Холмщині я встановив контакт з новоорганізованою сотнею УНС „Ягоди”. У той час об’єднані чотири сотні УНС провели операції на Посадів, де було розташоване командування польських партизанів. Місцеве населення називало ці загони „Кракусами”. Бій тривав протягом дня, в результаті чого польських партизанів вибито з Посадова. Через кілька днів УНС спалив будівлі маєтку у Посадові⁶. Після операції на Посадів, наприкінці квітня 1944 р. я – „Богдан” разом з сотнею саба [?] „М”⁷ відійшов на

odgórne d[owó]dztwa, a połączyć wszystkie sotnie U.N.S.-u w batalion Miren [?], nad którym obejmuję dowództwo, [by] rozpocząć akcje^a zbrojne przeciwko partyzantce polskiej. W drugiej połowie marca 1944 r. na moje polecenie zostały połączone sotnie U.N.S.-u „Bradziagi”, „Korsaka” i „Hałajdy” w kureń. W ostatnich dniach marca [19]44 r. połączone sotnie w liczbie 450 ludzi pod d[owó]dztwem moim i „Hałajdy” – dokonały zbrojnego napadu na wieś Ostrów koło Belza. W wyniku tej akcji wieś została częściowo spalona, oddziały partyzantki polskiej zostały rozbite. Część ich skupiła się w murowanym kościele w Ostrowie, skąd się bronili. Kościół tego wraz z partyzantami polskimi i ludnością nie zdobyliśmy, gdyż musieliśmy się wycofać. W tej akcji został ciężko ranny mój brat Taras ps. „Hałajda”, który po kilku godzinach zmarł. Jakie straty poniosła wtedy ludność i partyzantka polska, tego nie wiem, faktem jest, że ofiary były. Po śmierci „Hałajdy” objąłem całkowicie komendę nad kureniem U.N.S. Akcja na Ostrów nie była całkowicie udana, gdyż zadaniem U.N.S.-u było wyłapanie wszystkich partyzantów polskich i zlikwidowanie ich. Z okolic Ostrowa udaliśmy się w Chełmskie, kwaterując w Ulhówku. W miesiącu kwietniu 1944 r. zostały dokonane dwie zbrojne akcje przez U.N.S., które miały za zadanie rozbicie sztabu partyzantki polskiej kwaterującej w Posadowie pow. Tomaszów Lubelski. Pierwsza akcja miała na celu wybadanie sił przeciwnika „przebojem – rozwiedką – bojem”. W tym celu zostały wysłane dwie sotnie pod d[owó]dztwem „Hałajdy”, a właściwie był on dowódcą tej sotni tylko organizatorem jej był „Hałajda” i „Korsaka” [?], które miały za zadanie przejść przez wsie Rzeczyca, Hubinek, Łubcze, Podlodów, Żerniki i na stacji w Rokitnie połączyć się z sotnią „Bradziagi”, który otrzymał zastawę od Posadowa. Te dwie sotnie w rejonie stoczyły walki z partyzantką polską na kolonii Podlodów koło wsi Podlodów i w folwarku Żerniki, w wyniku czego kolonie i folwark zostały spalane. W tym samym czasie sotnia „Bradziagi” walczyła z partyzantką polską koło Posadowa. Połączone sotnie cofnęły się od Posadowa do Ulhówka. Po tygodniu czasu przez „Zena”, okręgowego prowidyka na Chełmszczyźnie weszłem w kontakt z sotnią U.N.S.-u „Jagody” nowo zorganizowaną. W tym czasie połączone cztery sotnie U.N.S.-u dokonały akcji na Posadów, gdzie mieściło się d[owó]dztwo polskiej partyzantki, ludność miejscowa oddziały te nazywała „Krakusami”. Bój trwał przez dzień, w wyniku czego wyparto partyzantów polskich z Posadowa, a w kilka dni później U.N.S. spalił zabudowania majątku w Posadowie⁶. Po akcji dokonanej na Posadów, w końcu kwietnia [19]44 r. ja – „Bogdan” wraz z sotnią s[ł]abą [?] „M”⁷ wycofałem się w okolice Karowa, „Bradziaga” pozostał w okolicy Ulhówka, a „Hołub”, który objął dowództwo po „Korsaku”, pozostał w Przewodowie. W Karowie dołączyła się do mnie sotnia „Jastruba”, z którą udaliśmy

околиці Карова. „Бродяга” залишився в околиці Ульгівка, а „Голуб”, який прийняв командування після „Корсака”, залишився у Переводові. В Карові до мене приєдналася сотня „Яструба”, з якою ми подалися в околиці Белза. Там я демобілізував частину різного наброду з сотні „Морозенка”. Потім я з двома сотнями „М” і „Яструба”, звівши бій з німцями, яких я минав коло Карова, з околиць Белза, подався до Монастиря, Верхрати і Даган Любачівського повіту. Це було в середині травня 1944 р.

Проходячи з сотнями коло села Гребенне, я зустрівся з окружним провідником ОУН округу Рава-Руська „Карпом”, який познайомив мене з „Шелестом”, представляючи його мені як свого начальника по лінії УНС. З „Шелестом” ми подалися до Даган, де він перевіряв загоони УНС, даючи мені рекомендації і інструкції. Я здав йому звіт про кількість сотень УНС і їх діяльність. Тоді „Шелест” сказав мені, що мене призначено заступником командира ВО 2, тобто Львівської області і новостворювана сотня „Залізняка”⁸ підпорядковується мені. У Даганах „Шелест” перебував тиждень. У цей час я разом з сотнями „М” і „Яструба”^а провели збройні операції на застави польських партизанів коло Нароля Любачівського повіту, де бій тривав півдня, потім ми знову відступили до Даган. Це було наприкінці травня 1944 р. ^аПісля виїзду „Шелеста”, на початку червня 1944 р. сотня „Яструба”^а і „Ма” під моїм командуванням провела збройні напади на польських партизанів коло Белжця. Бій тривав півдня. В його результаті було спалено польську частину села Хлівиська.

У червні [19]44 р. радянські партизани марширували лісами коло Гребенного до Білгорайських лісів, де квартирували польські партизани і радянські парашутисти. За моїм наказом, сотні „Бродяги” і „Яструба” організували засідки на ці загоони між Даганами і Монастирем. Знаю, що в боях з радянськими партизанськими загонами здобуто зброю, боєприпаси, багато вбито і поранено. Після цієї операції по селах виловлювали радянських партизанів з розбитих загонів. Після цієї операції я отримав інформацію, що в околиці Карова у червні 1944 р. проходить друга група радянських партизанів. Я з частиною сотні „М” подався до Карова і в присілку цього самого села, т. зв. Боженка, організував засідку на радянських партизанів. Над ранком ця група у кількості 20 червоноармійців проходила і ми напали на неї, в результаті чого одного партизана було вбито, а 14, серед яких був і заступник командира тієї групи, взято у полон. Того заступника ми передали в руки СБ, а решта радянських партизанів, після допитів, залишилися у господарів в селі Карів. Після цієї операції я повернувся до Даган, де разом з сотнями „Яструба”, „Бродяги”,

się w okolicy Bełza, tam zdemobilizowałem część różnych zbieranych sotni „Morozenki”. Następnie z dwoma sotniami „M” i „Jastruba” po stoczonych walce z Niemcami, którą miałem koło Karowa, z okolic Bełzca udałem się do Monasterka, Werchraty i Dachan [?] pow. Lubaczów, było to w połowie maja 1944 r.

Idąc z sotniami koło wsi Hrebenne, skontaktowałem się z okręgowym prowidnykiem OUN okręgu Rawa Ruska ps. „Karlo”,^a który zapoznał mnie z „Szelestem”, przedstawiając mi go jako swego zwierzchnika po linii U.N.S.-u. Z „Szelestem” udaliśmy się do Dachan, gdzie on przeglądał oddziały U.N.S.-u, udzielając mi wskazówek i instrukcji. Ja jemu złożyłem sprawozdanie z ilości sotni U.N.S.-u i ich działalności. „Szelest” wtedy powiedział mi, że ja zostałem mianowany zastępcą komandira W.O. 2 t.j. obwodu lwowskiego i nowo tworzona sotnia „Żeleźniaka”⁸ jest podporządkowana mnie. W Dachanach „Szelest” przebywał tydzień czasu. W tym czasie ja wraz z sotniami „Ma” i „Jastruba”^a dokonaliśmy akcji zbrojnej na placówki partyzantki polskiej koło Narola pow. Lubaczów, gdzie bój trwał pół dnia, następnie cofnęliśmy się do Dachan. Było to w końcu maja 1944 r.^a Po wyjeździe „Szelesta” w początku czerwca [19]44 r. sotnia „Jastruba”^a i „Ma” pod moim dowództwem dokonała zbrojnego napadu na partyzantkę polską koło Bełzca. Walka trwała pół dnia w wyniku której została spalona częściowo wieś polska Chlewiska.

W czerwcu [19]44 r. partyzanci radzieccy maszerowali lasami koło Hrebennego do lasów Biłgorajskich, gdzie kwaterowała polska partyzantka i spadochroniarze radzieccy. Na oddziały te sotnie „Bradziagi” i „Jastruba” z mego polecenia urządziły zasadzki między Dachanami a Monasterkiem. Wiem, że na oddziałach partyzantki radzieckiej zdobyto broń, amunicję i w akcjach wielu zabito i raniono. Po tej akcji wyłapano po wsiach partyzantów radzieckich, których zabijano. Po tej akcji miałem wiadomości, że w okolicy Karowa w czerwcu 1944 r. będzie przechodziła druga grupa partyzantów radzieckich. Ja z częścią sotni „M” udałem się do Karowa i w przysiółku tejże wsi, t. zw. Bożenka, urządziłem zasadzkę na partyzantów radzieckich. Nad ranem grupa ta w liczbie 20 czerwonoarmistów przechodziła i my ją zaatakowaliśmy w wyniku czego został jeden partyzant zabity, 14 wzięto do niewoli, wśród których znajdował się z-ca d-cy tej grupy. Ten zastępca został przekazany w ręce S.B., a reszta partyzantów radzieckich po przesłuchaniu pozostała we wsi Karów u gospodarzy. Ja po tej akcji powróciłem z powrotem do Dachan, gdzie przebywałem wraz z sotniami „Jastruba”, „Bradziagi”, „M” i „Żeleźniaka” do początku lipca 1944 r. W początku lipca 1944 r. z sotnią „Żeleźniaka” i „M” przenieśliśmy się do okolic wsi Monastyrek – połud[niowy] zach[ód] od Rawy Ruskiej, w których to okolicach przechodziliśmy front w dniach 18–20 lipca [19]44 r.

„М” і „Залізняка” перебував до початку липня 1944 р. На початку липня 1944 р. з сотнею „Залізняка” і „М” перебрався в околиці села Монастирок – на південний-захід від Рава-Руської. В його околицях ми переходили фронт 18–20 липня [19]44 р. Під час переходу фронту, „Голуб” зі своєю сотнею перебував в околицях Немирова, „Яструб” перебував в околицях Великих Очей, „Бродяга”, а властиво „Скеля”, який прийняв командування сотнею після „Бродяги”, також перебував в околицях Немирова, „Ягода” перебував в околицях Лукошини, „Лис” перебував в околицях Річиці. З рапортів з місць знаю, що 21 червня 1944 р. сотня „Ягоди”, „Лиса – Ліса” і „Голуба” звели бої з польськими партизанами в околицях Річиці, Посадова, Жепліна і Старого Села. Інших операцій проти польських і радянських партизанів не пам’ятаю. Додам, що з кінця травня 1944 р., тобто періоду перевірки УНС, за його рекомендацією УНС прийняли назву УПА (Українська Повстанська Армія).

У першій половині липня 1944 р. „Шелест” повідомив мене, що командира УПА у Львівській області „Ярему” відкликано, а на його місце призначено „Вороного”⁹. За кілька днів до переходу фронту, тобто 14–15 липня 1944 р., я зустрівся з „Вороним” в околиці Монастирка. Він приїхав до мене на перевірку загонів УПА. Через три дні „Вороний” від’їхав.

Протокол записаний згідно з моїми показаннями, що після прочитання стверджую власним підписом.

Допитав:
(—) Кравчинський Маріан

Дав показання:
(—) Онишкевич Мирослав

Копія вірна: К. І.

ІНП, 0192/336, т. 25, арк. 62–64.

Завірена копія, машинопис.

На документі резолюція зроблена від руки: Капітан Шпан. В папку „Шелеста”. 18 VI 48 і нерозбірливий підпис.

Примітки

⁹ -⁹ Підкреслено від руки.

¹ Онишкевич Мирослав (1911–1950), псевдо „Орест”, „Богдан”, „Олег”, діяч ОУН; майор УПА, в 1942–1943 член Проводу ОУН-Б для Львівської області; з 1943 заступник командира УНС у Львівській області, організатор загонів УПА, м. ін. в Рава-Руському повіті, в 1944–1945 начальник штабу ВО „Буг”; в 1945–1947 командир УПА в Польщі (VI ВО „Сян”); схоплений УБ в 1948, засуджений і страчений.

„Hołub” ze swoją sotnią w czasie przejścia frontu przebywał w okolicach Niemirowa, „Jastrub” przebywał w okolicach Wielkie Oczy, „Bradziaga”, a właściwie „Skala”, który objął d[owó]dztwo sotni po „Bradziadze”, przebywał też w okolicach Niemirowa, „Jagoda” przebywał w okolicach Łykoszyna, „Łys” przebywał w okolicy Rzezycy. Z terenowych raportów wiem, że w dniu 21 czerwca 1944 r. sotnia „Jagody”, „Łysa – Lisa” i „Hołuba” stoczyły boje z partyzantką polską w okolicach Rzezycy, Posadowa, Rzeplina i Starego Sioła-Wsi. Innych akcji z partyzantką polską i radziecką nie pamiętam. Dodam, że od końca maja 1944 r., t. j. okresu U.N.S.-u, z jego polecenia przyjęły nazwę U.P.A. (Ukraińska Powstańcza Armia).

W pierwszej połowie lipca [19]44 r. zostałem powiadomiony przez „Szelesta”, iż d-ca U.P.A. w obwodzie Lwów „Jarema” został odwołany, a na jego miejsce został przydzielony „Woronyj”⁹. Na kilka dni przed przejściem frontu, t. j. 14–15 lipca [19]44 r., z „Woronyjem” skontaktowałem się w okolicach Monastyrka, przyjechał wtedy do mnie na patrol oddziałów U.P.A. Po trzech dniach „Woronyj” odjechał.

Protokół zapisany zgodnie z zeznań moich, co po odczytaniu stwierdzam własnym podpisem.

Przesłuchał:

(—) Krawczyński Marian

Zeznał:

(—) Onyszkiewicz Mirosław

Za zgodność: K. I.

IPN, 0192/336, t. 25, k. 62–64

Kopia uwierzytelniona, maszynopis.

Na dokumencie adnotacja: Kapitan Szpan. Do teczki „Szelesta”. 18 VI 48 i nieczytelny podpis.

Przypisy

^{a-a} Podkreślono odręcznie.

¹ Onyszkewycz Myrosław (1911–1950), ps. „Orest”, „Bohdan”, „Oleń”, działacz OUN; mjr UPA, w l. 1942–1943 członek prowidu OUN-B na obw. lwowski; od 1943 zca dcy UNS w obw. lwowskim, organizator oddziałów UPA m. in. w pow. Rawa Ruska, w l. 1944–1945 szef sztabu WO „Buh”; w l. 1945–1947 dca UPA w Polsce (VI WO „Sian”); schwytany w 1948 przez UB, osądzony i stracony.

² Właśc. „Andrijenko” – O. Łucykyj.

³ Łynda Ostap (1914?–1944?), ps. „Jarema”, członek OUN; w 1941 w batalionie „Nachtigall”; w 1943 obwodowy kmdt UNS we Lwowskim, w l. 1943–1944 dca WO UPA „Buh”, zginął w walce.

⁴ „Czajczuk”, prawdopodobnie Mychajło Hrycyna.

² Правильно „Андрієнко” – О. Луцький.

³ Линда Остап (1914?–1944?), псевдо „Ярема”, член ОУН; в 1941 в батальйоні „Нахтігаль”; в 1943 обласний комендант УНС у Львівській області, в 1943–1944 командир ВО УПА „Буг”, загинув у бою.

⁴ „Чайчук”, правдоподібно, Михайло Грицина.

⁵ Пилипчук Павло (1914–1944), псевдо „Карпо”, старший булавний/поручник УПА; командир сотні „Вовки”; в період німецької окупації комендант поста української поліції в Грабівці (Грубешівський повіт); з 1943 командував групою ОУН-УНС в Бресті; загинув 21 грудня 1944 в колонії Кузьмин коло Модринця (Грубешівський повіт) в бою з НКВС.

⁶ Інший опис цих подій польською стороною див.: *Związek Walki Zbrojnej – Armia Krajowa...*; J. Markiewicz, *Partyzancki kraj...*, s. 150–260; G. Motyka, *Tak było...*, s. 193–206; W. Jaroszyński, B. Kłębukowski, E. Tokarczuk, *Łuny nad Huczwa...*, Zamość 1992.

⁷ Правильно: Пилип Дмитро (1910–1944), псевдо „Ем”, „Євшан”, „М-22”, член ОУН; у 1941 служив у батальйоні „Нахтігаль”; в 1944 командир сотні УПА (прийняв командування після смерті „Галайди”), згодом куреня; смертельно поранений в бою з НКВС.

⁸ Шпонтанк Іван (1919–1989), псевдо „Залізник”, сотник УПА; з жовтня 1941 в українській допоміжній поліції; з 1944 командир куреня „Месники” і одночасно командир ТВ 27 „Бастіон”; номінально начальник штабу ВО VI „Сян”, на початку листопада 1947 перебрався до Чехословаччини; в грудні 1958 заарештований, а в жовтні 1959 виданий польським властям; засуджений районним судом у Перемишлі 8 березня 1961 до смертної кари, яка була замінена довічним ув’язненням, а згодом – у 1970 – 25 роками позбавлення волі; звільнений у 1981, повернувся до Словаччини.

⁹ Левковський Василь (1920 р. н.), псевдо „Вороний”, член похідних груп ОУН; в 1943 (поспідовно) командир чоти, сотні, куреня ВО „Заграва” на Волині; в 1944–1946 командир ВО УПА „Буг”; схоплений МДБ СРСР; засуджений до смертної кари, заміненої 25 роками ВТТ.

⁵ Pyłypczuk Pawło (1914–1944), ps. „Karlo”, st. buławnyj/porucznik UPA; dca sotni „Wowky”; w okresie okupacji niemieckiej kmdt posterunku policji ukraińskiej w Grabowcu (pow. hrubieszowski); od 1943 dowodził grupą OUN-UNS w Bereściu; zginął 21 grudnia 1944 w kol. Kuźmin k. Modryńca (pow. hrubieszowski) w walce z NKWD.

⁶ Odmienny obraz tych wydarzeń z polskiej strony por.: *Związek Walki Zbrojnej – Armia Krajowa...*; J. Markiewicz, *Partyzancki kraj...*, s. 150–260; G. Motyka, *Tak było...*, s. 193–206; W. Jaroszyński, B. Kłembukowski, E. Tokarczuk, *Łuny nad Huczwą...*

⁷ Właśc. Pyłyp Dmytro (1910–1944), ps. „Em”, „Jewszan”, „M-22”, członek OUN; w 1941 służył w batalionie „Nachtigall”; w 1944 dca sotni UPA (przejął dowództwo po śmierci „Hałajdy”), potem kurenia; śmiertelnie ranny w walce z NKWD.

⁸ Szpontak Iwan (1919–1989), ps. „Zalizniak”, sotenny UPA; od października 1941 w ukraińskiej policji pomocniczej; od 1944 dca kurenia „Mesnyky” i jednocześnie dca TW 27 „Bastion”; nominalny szef sztabu WO VI „Sian”, na pocz. listopada 1947 przedostał się do Czechosłowacji; w grudniu 1958 aresztowany i w październiku 1959 wydany władzom polskim; skazany przez Sąd Rejonowy w Przemyślu 8 marca 1961 na karę śmierci, zamienioną na dożywotnie więzienie, a następnie w 1970 na 25 lat pozbawienia wolności; zwolniony w 1981, powrócił na Słowację.

⁹ Łewkowycz Wasyl (ur. 1920), ps. „Woronyj”; członek grup marszowych OUN; w 1943 kolejno dca czoty, sotni, kurenia w WO „Zahrawa” na Wołyniu; w l. 1944–1946 dca WO UPA „Buh”; schwytyany przez MGB ZSRS; skazany na karę śmierci, zamienioną na 25 lat ITŁ.

Список українських сіл Грубешівщини, знищених польським підпіллям станом на 5 травня 1944 р.

ХОЛМЩИНА

**Список знищених сіл польськими бандами на Грубешівщині
(Акція польських банд від 10 II – 5 IV 1944)**

№	Назва знищеного села	Волость	Дата спалення	Заввага щодо цілості	Кількість замордов. українців	Примітка
1	Шиховичі	Крилів	10 III 44	в цілості	137	В акції брали участь боївки польських банд, які носили назву села, з якого походять, напр., Борсуки, Тишівці, Маличі, Модринці й інші. Місцеве укр[аїнське] населення пізнало між бандитами багато місцевих поляків.
2	Сагринь	Сагринь	„	„	237	
3	Модринь	„	„	в більш.	8	
4	Ласків	Крилів	„	„	186	
5	Теребінь	Вербков.	„	„	15	
6	Турковичі	Сагринь	„	в цілості	17	
7	Нидрїївка	„	„	„	24	
8	М'яке	„	„	„	54	
9	Бересть	„	„	„	160	
10	Вершин	Потуржин	„	„	37	
11	Малжів	М'яке	„	„		
12	Модринець кол.	Сагринь	11 III 44	„		
13	Мірче	„	22 X 43	„		
14	Молодятичі	Молодят.	27 X 43	частинно		
15	Стрижівець	Вербков.	10 III 44	в цілості		
16	Маличі	„	„	в більш.		
17	Стрільці	Білополе	25 V 43	„		
18	Тухані	„	„	„		
19	Масломичі	Міняни	19 III 44	в цілості		
20	Міняни	„	„	„		
21	Козодави	„	„	в більш.		
22	Тихобіж	„	„	частинно		
23	Сліпче	„	„	„		
24	Пригоріле	Крилів	8 III 44	в цілості		
25	Космів	„	19 III 44	частинно		
26	Смоличів	„	22 III 44	в більш.		
27	Крилів	„	8 IV 44	„		

**Lista ukraińskich wsi w Hrubieszowskiem
zniszczonych przez polskie podziemie. Stan na 5 maja 1944 r.**

CHEŁMSKIE

Lista wsi zniszczonych przez polskie bandy w Hrubieszowskiem
(Akcja polskich band za okres 10 II – 5 IV 1944)

Nr	Nazwa zniszczonej wsi	Gmina	Data spalenia	Stopień zniszczenia	Liczba zabitych Ukraińców	Uwagi
1	Szychowice	Kryłów	10 III 44	w całości	137	W akcji brały udział bojówki polskich band, które nosiły nazwę wsi, z której pochodziły, np. Borsuk, Tyszowce, Malice, Modrynec i inne. Miejscowa ludność ukr[aińska] rozpoznała wśród bandytów wielu miejscowych Polaków.
2	Sahryń	Sahryń	„	„	237	
3	Modryń	„	„	w większ[ości]	8	
4	Łasków	Kryłów	„	„	186	
5	Terebiń	Werbkow[ice]	„	„	15	
6	Turkowice	Sahryń	„	w całości	17	
7	Nydrijówka [?]	„	„	„	24	
8	Miętkie	„	„	„	54	
9	Bereście	„	„	„	160	
10	Wereszyn	Poturzyn	„	„	37	
11	Małżiw [?]	Miętkie	„	„		
12	Modrynec kol.	Sahryń	11 III 44	„		
13	Mircze	„	22 X 43	„		
14	Mołodziatycze	Mołodziatycze	27 X 43	częściowo		
15	Strzyżowiec	Werbkow[ice]	10 III 44	w całości		
16	Malice	„	„	w większ[ości]		
17	Strzelce	Białopole	25 V 43	„		
18	Tuchanie	„	„	„		
19	Masłomęcz	Mieniany	19 III 44	w całości		
20	Mieniany	„	„	„		
21	Kozodawy	„	„	w większ[ości]		
22	Cichobórz	„	„	częściowo		
23	Ślipcze	„	„	„		
24	Prehoryłe	Kryłów	8 III 44	w całości		
25	Kosmów	„	19 III 44	częściowo		
26	Smoligów	„	22 III 44	w większ[ości]		
27	Kryłów	„	8 IV 44	„		

28	Ркалин	Телятин	10 III 44	в цілості	
29	Битків	Потуржин	21 III 44	»	
30	Жабче	»	19 III	»	
31	Потуржин	»	»	»	
32	Василів	»	22 IV 44	в більш.	
33	Радостів	Долобичів	19 III	»	
34	Ощів	»	»	»	
35	Хорощиці	»	»	»	
36	Новосілки	»	»	»	
Разом спалено 36 сіл і замордовано 875 осіб					

Вище подане число відноситься до помордованих осіб, які вже похоронено. Майже така сама кількість не похоронена потому, що польські банди лишилися на пожарищах і не дали похоронити жертв.

Постій, дня 5 V 1944 р.

Подав Жен

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 231.

Оригінал, машинопис.

28	Rkałyn [?]	Telatyn	10 III 44	w całości	
29	Witków	Poturzyn	21 III 44		
30	Żabcze		19 III		
31	Poturzyn				
32	Wasyłów		22 IV 44	w większ[ości]	
33	Radostów	Dołhobyczów	19 III		
34	Oszczów				
35	Horoszczyce				
36	Nowosiółki				
Razem spalono 36 wsi i zamordowano 875 osób					

Podana wyżej liczba zamordowanych dotyczy osób już pochowanych. Prawie taka sama ilość nie została pochowana, ponieważ polskie bandy pozostały przy zgliszczach i nie pozwoliły na pochówek.

Postój, dnia 5 V 1944 r.

Podał Żen

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 34, k. 231.

Oryginał, maszynopis.

**Витяг із протоколу допиту солдата АК Константи Короля
від 4 червня 1944 р.**

Протокол
переслухання полоненого польської „Армії Конспіраційної Краю”

Генералія:

Полонений Кость Король, син Францішка ур. 6 VIII 1919 р. в Шт. Льорайн Охойо (Америка), поляк, римо-католик, бухгалтер, замешкалий в місті Лащів, жонатий, освіта: середня господарська школа.

Справа:

Дня 2 VII 1944 р. брав участь в генеральній акції проти УПА як зв'язковий між сотенним „Шарфою” і сотенним „Корчаком”. При переході з кладовища в лісок, в зв'язку з наступом відділу УПА, і втечею відділів АК, остався він в збіжжю, та по причині неможливості стреляти з криса, який попсоувався, попав у полон.

В місяці квітні вступив до АК, втягнув його Станіслав Кубяк з с. Підгайці, псевдо „Гвузьдь”, до цієї самої групи „пшисенглих” належали ще: Масьлянка Францішек, псевдо „Сова” з м. Лащова і Будний Мечислав, псевдо „Гром”, він мав псевдо „Ірка”.

Група „Гвузьдя” мала цілий ряд господарського характеру завдань. Около 9 V 1943 р. брав участь в грабунку кабанів в фільварку с. Надольці, около 18 V 1943 р. брав участь в грабунку с. Посадів, де забрано 3 пари коней і 3 кабани, коні доставлено до с. Буковця, а свині до с. Виковичі і передано для „конного звяду”. Около 6 VI 1943 р. брав участь в транспортуванні збіжжя з магазину с. Добуже до с. Буковця. Около 12 VI 1943 р. брав участь в грабунку с. Надольці, де забрано 2 корови, 1 кабана, брав участь в нападі на Кооперативу в с. Потуржині, около 21 XI 1943 р. я мав завдання перетяти телефонічне сполучення на лінії с. Потуржин – с. Телятин. О год. 1-шій був в сутичці з нім[ецькими] вояками, яка вивязалася під час цього і в якій ми мусіли відступити в напрямі на місто Лащів.

Крім цього, я мав завдання від „Гвузьдя” вести розвідку проти німецької жандармерії в місті Тишівці, головно, коли готовляться до нападу на місто Лащів і сусідні села. В справі арештування поляків тут я був зв'язаний з німецьким жандармом Гольке.

В місті Лащів в парку відбувався військовий вишкіл, який проводив „Гвузьдь”. Я був учасником цього вишколу. В програму вишколу

Fragment protokołu przesłuchania pochwyconego przez SB OUN żołnierza AK Konstantego Korola z 4 czerwca 1944 r.

Protokół
przesłuchania jeńca [z] polskiej „Armii Konspiracyjnej Kraju”

Generalia:

Jeniec Konstanty Korol, s. Franciszka ur. 6 VIII 1919 r. w St[anach Zjednoczonych Ameryki] Lorain Ohio, Polak, rzym[ski] katolik, buchalter, zamieszkały w m. Łaszczowie, żonaty, wykształcenie: średnia szkoła gospodarcza.

Sprawa:

Dnia 2 VII 1944 r. uczestniczyłem w akcji generalnej przeciwko UPA jako łącznik pomiędzy dowódcą kompanii „Szarfą” a dowódcą kompanii „Korcakiem”. Podczas przegrupowania z cmentarza do lasu, w związku z natarciem oddziału UPA oraz ucieczką oddziałów AK, pozostałem w zbożu. Nie mogłem strzelać, ponieważ zepsuł mi się karabin i w związku z tym dostałem się do niewoli.

W kwietniu wstąpiłem do AK, wciągnięty przez Stanisława Kubia-ka ze wsi Podhajce, pseudonim „Gwóźdź”. Do tej samej grupy „zaprzysiężonych” należeli również: Maślanka Franciszek, pseudonim „Sowa” z m. Łaszczowa oraz Budny Mieczysław, pseudonim „Grom” i „Irka”.

Grupa „Gwoździa” miała cały szereg zadań o charakterze gospodarczym. Około 9 V 1943 r. uczestniczyłem w rabunku świń w folwarku w[si] Nadolce, a około 18 V 1943 r. we w[si] Posadów, gdzie zostały zabrane 3 pary koni i 3 wieprze. Konie zostały odstawione do w[si] Bukowca, a świnie do w[si] Wykowice [?] i przekazane dla „zwiadu konnego”. Około 6 VI 1943 r. przewoziłem zboże z magazynu we w[si] Dobużek do w[si] Bukowca. Około 12 VI 1943 r. brałem udział w rabunku w[si] Nadolce, gdzie zabrano 2 krowy i 1 wieprza, następnie w napadzie na spółdzielnię we w[si] Poturzyn. Około 21 XI 1943 r. otrzymałem zadanie przecięcia linii telefonicznej na odcinku w[ieś] Poturzyn – w[ieś] Telatyn. O godz. 1 wziąłem udział w potyczce z żołnierzami niem[ieckimi], jaka wywiązała się w trakcie wykonywania powyższego zadania. W rezultacie musieliśmy wycofać się w kierunku miasta Łaszczowa.

Poza tym na polecenie „Gwoździa” prowadziłem zwiad przede wszystkim przeciwko żandarmerii niemieckiej w mieście Tyszowcach, gdy szykowała się ona do ataku na miasto Łaszczów oraz sąsiednie wsie. W związku

входили: стрілецький вишкіл, полеві вправи, інженерна піхотна підготовка і т. д.

Осіною 1943 р. їздив я кільканадцять разів по маршруті: с. Гордиславію, с. Юзефівка – місто Томашів до с. Белжец. Звідти я мав до завдання доставляти від осередків організації амуніцію. До помочі мені приділено 12 людей, куди входили: Казік Лізак кол. Сушув, Болек Будзай, псевдо „Чарни” з міста Лащув, Косіба Вацек (вісповатий) з с. Доманіжина. Осередки організації діставали амуніцію за гроші і горілку від військової частини, зложеної з вірмен, а крім того, від німців, які були охороною транспортів амуніції з якогось складу боєприпасів коло міста Томашів. Рівно ж мені вдалося дістати декілька разів амуніцію від транспортної охорони невідомої мені ближче транспортної автоколони з міста. Замість під команду фельдфебеля¹, яка транспортувала збіжжя з м. Лащів в напрямі с. Белжец, і цукор з цукрового заводу в с. Потуржин. Коли я дістав більше тисяч штук амуніції в Белзці, тоді вертав я з поворотом лісами.

Весною 1944 р. я перейшов під команду „Шарфи”. 16 III 1944 р. компанія „Шарфи” дістала наказ спалити Турковичі, Вороновичі і Маличі, я був в дружині, яка мала завдання забезпечення задів зі західньої сторони. Моя дружина під команду Короля Вальчика стояла в заставі під м. Лащів. В боях з УПА під час римо-католицьких свят я участі не брав.

Терен, розміщення сил ворогів на відтинку міста Тишівці

а) Поляки:

Ком. „Віктор”² займає: Грубешівський повіт, частину Томашівського на лінії міста Томашів з півночі на південь, і необмеженого від цих повітів в напрямі на схід і на південь.

Осідки: центром є кольонія Буковец, на полудневий захід у віддалі від м. Томашів на 15 км і 8 км від міста Ярчув прямо в південному напрямі [?]. В напрямі на схід від Буковця в лісі знаходиться лягер і цілий ряд криївок, там буває „Віктор”, „Шарфа”, „Леміш” і „Корчак”. „Віктор” постійно там не перебуває, його більшим осідком є Міхалове в другім домі по лівій стороні від с. Вожучин, це його свояки, дім з ганком. В районі кольонії Буковця час від часу кватерують компанії війська, вони рівнож закватерують села Павлувка і дооколичні села, прим.: тут мобілізували сили до генеральної протиукраїнської акції. В кольонії Буковець є лісничівка, в якій на довшому протязі часу знаходиться штаб відділів АК цього відтинка.

z aresztowaniami miejscowych Polaków byłem związany z niemieckim żandarmem Golke.

W mieście Łaszczowie w parku odbywało się szkolenie wojskowe, które prowadził „Gwóźdź”. Byłem uczestnikiem tego szkolenia. Program jego obejmował: ćwiczenia strzeleckie w polu oraz szkolenie saperskie i [walki] piechoty itd.

Na jesieni 1943 r. kilkanaście razy jeździłem trasą: w[ieś] Grodysławice, w[ieś] Józefówka – miasto Tomaszów do w[si] Bełżec. Miałem za zadanie dostarczać stamtąd od ośrodków organizacji amunicję. Do pomocy przydzielono mi 12 osób. Do tej grupy należeli: Kazik Lizak z kol[onii] Suszów, Bolek Budzaj pseudonim „Czarny” z miasta Łaszczowa, Kosiba Wacek (dziobaty) ze wsi Domaniż. Ośrodki organizacji dostawały amunicję za pieniądze i wódkę od jednostki wojskowej złożonej z Ormian, a poza tym od Niemców ochraniających transporty z amunicją z jakiegoś magazynu amunicji koło miasta Tomaszowa. Kilkakrotnie udało mi się także dostać amunicję od ochrony transportu jakiejś nieznanej mi bliżej kolumny samochodowej z miasta. Zamiast pod dowództwem feldfebla¹, która transportowała zboże z m. Łaszczowa w kierunku w[si] Bełżec oraz cukier z cukrowni we w[si] Poturzyn. Po otrzymaniu powyżej tysiąca sztuk amunicji w Bełżcu, wracałem przez lasy z powrotem.

Na wiosnę 1944 r. zostałem przeniesiony pod dowództwo „Szarfy”. 16 III 1944 r. kompania „Szarfy” otrzymała rozkaz spalania Turkowic, Woronowic i Malic. Byłem w drużynie, której zadaniem było zabezpieczenie tyłów od strony zachodniej. Moja drużyna pod dowództwem Karola Walczyka stała na czatach pod m. Łaszczowem. W walkach z UPA podczas świąt rzymskokatolickich udziału nie brałem.

Teren – rozmieszczenie sił wroga na odcinku miasta Tyszowce

a) Polacy:

Dow[ódca] „Wiktor”² zajmuje: powiat hrubieszowski, część powiatu tomaszowskiego na linii miasta Tomaszów z północy na południe oraz nieograniczony obszar w kierunku wschodnim i południowym od tych powiatów.

Lokalizacja: ośrodkiem jest kolonia Bukowiec, w odległości 15 km od miasta Tomaszów na południowy zachód i 8 km od miasta Jarczowa wprost w kierunku południowym [?]. W kierunku wschodnim od Bukowca, w lesie znajduje się obóz i cały szereg kryjówek, bywa tam „Wiktor”, „Szarfa”, „Lemiesz” i „Korczak”. „Wiktor” nie przebywa tam stale, jego większą siedzibą jest Michałów – drugi dom po lewej stronie od wsi Wożuczyn. [Mieszkają tam] jego krewni, dom z gankiem. W rejonie kolonii Bukowiec

Застави: Малоніж, Показув, В,улька Показовска. Застави складаються з відділів АЖ (Армії Желязней³), кватерують по приватних помешканнях. Крім того, знаходяться ще в с. Гопке, с. Морашин, с. Воля Грудецька, кольонія Фальків, місто Тишівці в домі власника цегольні в числі 30 осіб, мають один скоростріл. Днем розходяться і криються в приватних помешканнях, зрештою це все місцеві. Цегольня знаходиться від сторони с. Добужок по лівій стороні білий дім.

[...]

Командний склад АК на відтинку Тишівці

„Віктор” – прізвище Станіслав Януш по функції (гляди в попередньому розділі) властитель деяких земельних посіlostей кольонії Потуржин, літ около 37–38, титулюють його команданце, ріст середньо низький, уніформ ясно зелений, носить англійський пістоль без дерева, має беззастережний авторитет між підчиненими, це є між командним складом і рядовиками, а рівно ж між цивільним населенням. До 30 V в с. Буковець застрілив одного рядовика за крадіж коня з возом без суду. Місце його осідку сказано в попередньому розділі.

„Кос” – командир АЖ (Армії Желязней), тої самої одиниці, що „Віктор”. Має великий авторитет в війську і між цивільним населенням, сам бльондин, очі чорні, ріст низький, уніформ польський військовий, чоботи. Має під своїм розпорядженням около 2 сотні. Під час нападу на станицю укр[аїнської] поліції міста Лашців ранений через плече і куля вийшла в лопатці. Від тої пори до останнього часу лежав в шпиталі міста Томашів. Около 27 V 1944 р. приїзджав і виїхав знова. Його заступником Тадзік Вісьневскі, псевдо „Шидло”, ходить в шкіряній куртці, син Францішка.

„Скала” – б. довудця 8 компанії, прізвище Косунь Станіслав, перебував в кольонії Телятин, літ около 35, високий, бльондин, очі ясні, обличчя червоне, ходить в цивільному, але має і однострій польський військовий, зелений і гумовий плащ. Працівник фірми Гайзер в Грубешові. Перестав там працювати в місяці лютому. Під час праці приїзджав майже що третій день до дому. В польській армії до 1939 р. був плутоновим кавалерії, авторитет більший ніж у „Шарфи”. Був командантом школи підстаршинської. На функції команданта 8 компанії був до половини березня 1944 р. Його довудцями плутонів були: „Пантера”, „Домб”, „Словік” і „Шарфа”.

„Лемеш” – прізвище Вісьневскі з с. Стенятина, літ 35–37, бльондин, червоне кругле обличчя, високого росту, пристійний, урядник, бувший голова господарсько-споживчої кооперативи в с. Стенятин

od czasu do czasu kwaterują kompanie wojska. Rozlokowane są one także we wsi Pawłówka i okolicznych. Tu zmobilizowano na przykład siły dla generalnej akcji antyukraińskiej. W kolonii Bukowiec jest leśniczówka, w której od dłuższego czasu mieści się sztab oddziałów AK tego odcinka.

Placówki: (Małoniż, Pukarzów, Wólka Pukarzowska) składają się z oddziałów AŻ (Armii Żelaznej³), kwaterują w prywatnych mieszkaniach. Poza tym jest ich jeszcze 30 osób we w[siach]: Hopkie, Moratyn i Wola Gródecka, w kolonii Falków oraz w m. Tyszowcach w domu właściciela cegielni; mają jeden karabin maszynowy. Za dnia rozchodzą się i ukrywają w prywatnych mieszkaniach, zresztą to wszystko są miejscowi. Cegielnia znajduje się od strony w[si] Dobużek – biały dom po lewej stronie.

[...]

Dowództwo AK na odcinku Tyszowce

„Wiktor” – nazwisko Stanisław Janusz z tytułu pełnionych przez niego funkcji (patrz poprzedni rozdział) właściciel paru posiadłości ziemskich w kolonii Poturzyn, około 37–38 lat, tytułowany jest „komendantem”, wzrost średni, raczej niski, mundur jasno zielony, nosi angielski automat bez kolby, cieszy się niepodważalnym autorytetem wśród podległego mu dowództwa i szeregowców, jak również wśród ludności cywilnej. Do 30 V we w[si] Bukowiec zastrzelił bez sądu jednego szeregowca za kradzież konia z wozem. Miejsce jego pobytu podano w poprzednim rozdziale.

„Koc” – dowódca AŻ (Armii Żelaznej), tej samej jednostki, co „Wiktor”. Cieszy się wielkim autorytetem w wojsku oraz wśród ludności cywilnej; blondyn, oczy czarne, niski, polski mundur wojskowy, buty z cholewami. Ma do swojej dyspozycji około 2 setki [ludzi]. Podczas napadu na posterunek ukr[aińskiej] policji miasta Łaszczowa został ranny w ramię (kula wyszła przez łopatkę). Od tamtego czasu do niedawna leżał w szpitalu w Tomaszowie. Przyjechał około 27 V 1944 r. i wyjechał znowu. Jego zastępcą jest Tadzik Wiśniewski, pseudonim „Szydło”, nosi skórzaną kurtkę, syn Franciszka.

„Skała” – b[ły] dowódca 8 kompanii, nazwisko Kosuń Stanisław, przebywał w kolonii Telatyn, lat około 35, blondyn, oczy jasne, twarz czerwona, chodzi po cywilnemu, ale ma też polski mundur wojskowy zielony i gumowy płaszcz. Pracownik firmy Gajzer [?] w Hrubieszowie. Przestał pracować w firmie w lutym. Gdy pracował, prawie co trzeci dzień przyjeżdżał do domu. W polskim wojsku do 1939 r. był plutonowym kawalerii, cieszy się większym od „Szarfy” autorytetem. Był komendantem szkoły podoficerskiej. Obowiązki komendanta 8 kompanii pełnił do połowy

(польської). Був в польській армії і мав мінімум вижчий підстаршинський ступень, носить польський уніформ, револьвер, далековид, авторитет має великий, до війська відноситься суворо, але прихильно, войовничий. Функція: командир 9 сотні.

„Корчак” – новозаавансований поручник, літ около 30, темний бльондин, низького росту, щуплий, однострій польський військовий зелений. Перебував часто в м. Лащів. Не стільки авторитетний як „Лемеш”. Носить англійський пістоль з доробленим деревом калібер 9 мм. Є командиром 7 компанії.

„Шарфа” – прізвище Серлечко Ян, б. адреса кол. Телятин, около 37–40 літ. Сержант б. польської армії, цивільне убрання, зелений плащ, револьвер, давній політичний діяч. Люблять його жовніри. В незгоді з „Лемешком”. Прихильно відноситься до вояків. Є командиром 7 [?] компанії.

„Чарни Ясь” – прізвище Козачинські Стефан, місто Лащів (Підгайце). Був в школі міста Томашова, революціонер від 1939 р. (підпіляк), низький, чорний, очі чорні, ходить в чоботях, сіре убрання, чорна полівка. Сам працює в розвідці.

Ксьондз з Оцова – високий бльондин, червоний на обличчі, має револьвер. Функція: військовий капелян при „Вікторі”.

„Льонд” – з с. Лащів, темний волос, очі ясні, широкоплечий.

Адютант „Віктора” походить з Варшави, був в Ликошині в маєтку Свежовского, б. шефа особистого бюро польського президента, перед війною був офіцером, як свояк приїжджав до Свіжовського.

Підготовка, сили, ціль, плани,
перехід т. зв. генеральної протиукраїнської акції 2 VI 1944 р.

11 II 1944 р. відділи на відтинку Тишівці спалили с. Турковичі, Вороновичі, Маличі. 5 IV 1944 р. спалила армія АК і АЖ Телятин, Новосілки, Потуржин, Дутрів, Ликошин, Посадів, Стенятин. Відділи АК і АЖ стояли в с. Посадів, Рокетно⁴, Подльодув, Жарнікі, Зімно, Телятин, Жулице, Новосілки, Потуржин, Василів, Ощів. В першій декаді місяця квітня під час наступу відділів УПА на захід, всі ці відділи з цих сіл були сконцентровані на відтинки сіл Жерники і Посадів. Тут був рішаючий бій. Він скінчився повною поразкою відділів АК і вони були змушені відступити під Стенятин. В цей час приїхали німці до м. Лащова. В зв'язку з цим в польських відділах вивязалося повне безладдя. Відділи АК розбіглися, прямуючи на схід ріки Гучви, осталися тільки деякі частини з АЖ, під час сутичок згинуло багато вояків АК,

marca 1944 r. Dowódcami plutonów u niego byli: „Pantera”, „Dąb”, „Słowik” i „Szarfa”.

„Lemiesz” – nazwisko Wiśniewski ze wsi Steniatyn, lat 35–37, blondyn, czerwona okrągła twarz, wysoki, przystojny, urzędnik, były prezes spółdzielni gospodarczo-spożywczej we w[si] Steniatyn (polskiej). Był w Wojsku Polskim i miał co najmniej stopień podoficera, nosi polski mundur, rewolwer, lornetkę, cieszy się wielkim autorytetem. W stosunku do podwładnych wojskowych jest surowy, ale przychylny, [natura] wojownicza. Funkcja: dowódca 9 kompanii.

„Korczak” – nowo awansowany porucznik, lat około 30, ciemny blondyn, niski, szczupły, polski mundur wojskowy zielony, często przebywał w m. Łaszczowie. Nie cieszy się tak wielkim autorytetem jak „Lemiesz”. Nosi angielski karabin maszynowy kalibru 9 mm z dorobioną kolbą. Jest dowódcą 7 kompanii.

„Szarfa” – nazwisko Sierleczek Jan, b[yły] adres: kol[onia] Telatyn, około 37–40 lat. Sierżant b[yłego] Wojska Polskiego, ubranie cywilne, zielony płaszcz, rewolwer, dawny działacz polityczny. Lubiany przez żołnierzy. W konflikcie z „Lemieszem”. Przychylnie odnosi się do żołnierzy. Jest dowódcą 7 [?] kompanii.

„Czarny Jaś” – nazwisko Kozaczyński Stefan, miasto Łaszczów (Podhajce). Był w szkole miasta Tomaszowa, od 1939 r. rewolucjonista (w konspiracji), niski, czarny, oczy czarne, chodzi w butach z cholewami, ubranie szare, czarna polówka. Pracuje w wywiadzie.

Ksiądz z Oszczowa – wysoki blondyn, czerwony na twarzy, posiada rewolwer. Funkcja: kapelan wojskowy przy „Wiktorze”.

„Ład” – z [m.] Łaszczowa, włosy ciemne, oczy jasne, szerokie ramiona.

Adiutant „Wiktora” pochodzi z Warszawy, był w Łykoszynie w majątku Swieżowskiego, b[yłego] szefa biura personalnego prezydenta, przedwojenny oficer, przyjeżdżał do Swieżowskiego jako krewny.

Przygotowania, siły, cel, plany, przebieg tzw. generalnej akcji antyukraińskiej 2 VI 1944 r.

11 II 1944 r. oddziały na odcinku Tyszowce spaliły w[ieś] Turkowice, Wronowice i Malice. 5 IV 1944 r. AK i AŻ spaliły Telatyn, Nowosiółki, Poturzyn, Dutrów, Łykoszyn, Posadów i Steniatyn. Oddziały AK i AŻ stacjonowały we w[siach] Posadów, Rokitno, Podlodów, Żerniki, Zimno, Telatyn, Żulice, Nowosiółki, Poturzyn, Wasylów i Oszczów. W pierwszej dekadzie kwietnia w trakcie ofensywy oddziałów UPA na zachód, wszystkie oddziały z tych wsi zostały skoncentrowane na odcinkach wsi Żerniki i Posadów. Tu odbyła się decydująca bitwa zakończona całkowitą klęską

18 осіб попало в полон німців, втратили багато зброї. Від цієї пори в АК і в АЖ не було порядку.

При кінці квітня командування зуміло дещо впорядкувати і проголосило мобілізацію всіх боєздатних річників від 17 року життя в повітах Грубешів, Томашів, Замість, Білгорай. 30 V 1944 р. рано „Віктор” розіслав накази всім командирам компанії приблизно такого змісту: зголоситися дня... в годині... у місцевості... тим часом забезпечити відділи на три дні харчами...

1. Компанія „Віктора”
2. – « – „Лемеша” (сила невідома)
3. – « – „Шарфи”
4. – « – „Корчака” (около по 270 осіб)
5. Відділи Армії Железней (около 600 осіб).
6. Відділ „Клоса” з відтинка між містом Томашів і м. Замість (ок. 400 осіб)
7. Великі резерви селян і жінок з рамен СОПу.
(Це все в поважній мірі перебільшено, замітка моя – Черник.)

30 V о год. 10 „Віктор” скликав нараду командирів на порядку нарад було обговорення акції проти УПА і цивільного українського населення, та організація вивозу майна на відтинку сіл: Домброва, Посадів, Ольгівок і Жечица. Нарада відбулася в лісничівці в напрямі на село Гопке від колонії Буковець.

Після 12 годин „Віктор” зробив перегляд війська, а опісля був наказ в справі поготівля. Вечером були роздані набої, а о год. 23 після вечері вимарш. Сотні „Шарфи” і „Корчака” вирушили на с. Вулька Показовска і там закватерували до вечера 1 VI 1944 р. Останні вирушили з Буковця шойно 1 VI 1944 р.

Ціллю акції було:

- 1) Якнайбільше ограбити села, які під володінням УПА, головню ходило о харчеві продукти це в зв'язку з голодом.
- 2) Окружаючими маневрами знищити відділи УПА.
- 3) Винищити цивільне населення на захоплених теренах в поході на схід і знищити по дорозі всі села.

Відомості про УПА мали, що головний центр знаходиться в с. Ольгувек, туди мав вдарити командир „Віктор”. Він перед тим навіть плянував нагрузити відділ в с. Вожучин на вагони вузькоторової залізниці і в'їхати перед с. Ольгувек та зв'язати бій, ці частини, які там знаходились. В с. Жечица мала рівнож знаходитися сила, яку мав з північної сторони зв'язати в бій „Лемеш”.

oddziałów AK, które zmuszone były wycofać się pod Steniatyn. W tym czasie do Łaszczowa przyjechali Niemcy, co spowodowało całkowity chaos w polskich oddziałach. Oddziały AK zostały rozproszone i udały się na wschód od rzeki Huczwy. Pozostały tylko niektóre jednostki AŻ. Podczas potyczek zginęło wielu żołnierzy AK, 18 osób dostało się do niemieckiej niewoli, stracili dużo broni. Od tamtego czasu w AK i AŻ panuje chaos.

Pod koniec kwietnia dowództwu udało się wprowadzić trochę porządku i ogłosiło ono mobilizację wszystkich zdolnych do walki roczników, od 17 roku życia, w powiatach hrubieszowskim, tomaszowskim, zamojskim i biłgorajskim. 30 V 1944 r. rano „Wiktor” rozesłał rozkazy wszystkim dowódcom kompanii o takiej mniej więcej treści: zgłosić się dnia... o godzinie... w miejscowości... w tym czasie zaopatrzyć oddziały w prowiant na trzy dni...

1. Kompania „Wiktora”

2. – „ – „Lemiesza” (liczebność nie jest znana)

3. – „ – „Szarfy”

4. – „ – „Korczaka” (około 270 osób)

5. Oddziały Armii Żelaznej (około 600 osób)

6. Oddział „Kłosa” na odcinku między miastami Tomaszowem i Zamościem (około 400 osób)

7. Wielka rezerwa chłopów i kobiet z ramienia SOP

(To wszystko zostało poważnie przesadzone, uwaga moja – Czernyk.)

30 V o godz. 10 „Wiktor” zwołał naradę dowódców. Na porządku dziennym obrad znalazło się omówienie akcji przeciwko UPA i cywilnej ludności ukraińskiej oraz zorganizowanie wywozu mienia na odcinku wsi: Dąbrowa, Posadów, Ulhówek i Rzeczyca. Narada odbyła się w leśniczówce [znajdującej się] w kierunku wsi Hopkie od kolonii Bukowiec.

Po godzinie 12 „Wiktor” dokonał przeglądu wojska, po czym był rozkaz w sprawie pogotowia. Wieczorem zostały rozdane naboje, a o godz. 23 po kolacji wymarsz. Kompanie „Szarfy” i „Korczaka” ruszyły na w[ieś] Wólka Pukarzowska i tam zakwaterowały do wieczora 1 VI 1944 r. Ostatnie ruszyły z Bukowca dopiero 1 VI 1944 r.

Celem akcji było:

1) Doszczętnie obrabowanie wsi znajdujących się w strefie wpływów UPA. W związku z głodem chodziło głównie o żywność.

2) Zlikwidowanie oddziałów UPA poprzez manewr okrążający.

3) Zlikwidowanie ludności cywilnej na zagarniętych podczas wyprawy na wschód terenach oraz zniszczenie po drodze wszystkich wsi.

Проти сіл: Посадів, Ріплін, Лагівці і Радків, де повинні були по їхньому знаходитись невеликі сили, мали піти сотні „Шарфи” і „Корчака”. „Шарфа” після захоплення ліска між Посадовом та Ріплином та ліска між с. Ріплином та Лагівці, та знищення сіл Посадів та Ріплин мав податись на південь і з полудневої сторони оточити с. Ольгувек і вповні замкнути ті сили УПА, які мали бути зв'язані в бій з відділами „Віктора”, а тим часом „Корчак” мав завдання зі заходу зв'язати у бій відділи УПА в с. Лагівці і Радків.

Про наші відділи на відтинку Домброва і Старе Село не орентувалися. В плані мали прорватися в с. Домброві і Старе Село, знищити, все, а опісля через с. Кришин, Ликоши, Дутрів, Телятин, нищучи їх, вдертися в ліс між Телятином і Радковом, і в Радкові та Лагівцях замкнути ці сили, які мали б там бути зв'язані у бій зі сотнею „Корчака”. На відтинок Старе Село, Домброва пішла АЖ.

Таким способом мало прийти до повної ліквідації нечисленних того дня відділів УПА на цьому відтинку, а дорога мала бути відкритою, аж по ріку Буг і ріку Солокію.

Резерва (це господарський відділ, який носить назву СОП. Мав завдання просуватися ззаду і все забирати), такий один відділ був підсунувся о год. 14-тій, після втечі поляків). До СОПу на час акції змобілізовано старших селян понад 40 літ та жінок.

В дальшому слід переконатися поповної акції, сили будуть стягати ще дальше, це зазначив ще перед акцією, розчислюючи на невдачу „Віктор” і в це вірять всі поляки, не виключаючи можливості мобілізації в слідуючих північних повітах корінної Польщі.

Крім того, були певні відомості, що в Томашівщині мала початись акція в напрямі на Раву Руську.

„Шарфа” і „Корчак” вирушили 1 VI 1944 р. по маршруті на Лашів. Акція проходила в той спосіб: с. Посадів був спалений обома частинами. Опісля „Корчак” зайняв ліс між Ріплином і Посадовом, „Шарфа” пробравшись за них, почав наступати на Ріплин. Йому дорогу загородив сильний вогонь зі сторони відділу УПА, які оточували ліс, в яким були сконцентровані 2 сотні АК, в с. Ріплин увірвалося всього 3-ох, які спалили декілька хат. Около 1 год., після оточення відділами УПА лісу, почався наступ на ліс. Сотня „Корчака” і „Шарфи” одним необсадженим просмиком прорвалася панічно в полудневий напрямок, оставляючи дещо людей і речі до шукання закопаного селянського майна (довгі загострені дроти).

[...]

Переслухував: (—) Черник Віктор
4 VI 1944 р.

Зізнав:

Informacje na temat UPA mieli następujące: główny ośrodek znajduje się we w[si] Ułhówek. Tam miał uderzyć dowódca „Wiktor”. Wcześniej planował nawet załadować oddział we wsi Wozuczyn w wagony kolei wąskotorowej, wjechać pod wieś Ułhówek i stoczyć walkę ze znajdującymi się tam jednostkami. We wsi Rzeczyca również miała znajdować się siła, którą „Lemiesz” chciał związać walką.

Przeciwko wsiom: Posadów, Rzeplin, Lachowce i Radków, gdzie według nich znajdowały się niewielkie siły, miały wystąpić kompanie „Szarfy” i „Korczaka”. „Szarfa” po zdobyciu lasu między Posadowem a Rzeplinem oraz lasu między w[siami] Rzeplin a Lachowce oraz po zniszczeniu wsi Posadów i Rzeplin, miał udać się na południe i od południowej strony otoczyć w[ieś] Ułhówek oraz całkowicie zamknąć pierścień okrążenia wokół tych sił UPA, które zostały związane walką z oddziałami „Wiktora”. Zadaniem „Korczaka” było w tym samym czasie związanie walką od zachodu oddziałów UPA we w[siach] Lachowce i Radków.

O naszych oddziałach na odcinku Dąbrowa i Stare Sioło nie mieli informacji. Planowali przebicie się we w[siach] Dąbrowa i Stare Sioło, zniszczenie wszystkiego, a następnie wkroczenie przez w[sie] Kryszyn, Łykoszyn, Dutrów i Telatyn (niszcząc je przy okazji) do lasu między Telatynem a Radkowem i w Radkowie oraz Lachowcach zamknięcie pierścienia wokół tych sił, które miały być tam związane walką przez sotnię „Korczaka”. Na odcinek Stare Sioło – Dąbrowa ruszyła AŻ.

W taki sposób miało dojść do całkowitej likwidacji nielicznych owego dnia oddziałów UPA na tym odcinku i otwarcia drogi aż po rzeki Bug i Sołokiję.

Rezerwa (oddział gospodarczy o nazwie SOP) miała iść z tyłu i wszystko zbierać). Jeden taki oddział podsunął się o godzinie 14, po ucieczce Polaków. Do SOP na czas akcji zmobilizowano starszych chłopów w wieku powyżej lat 40 oraz kobiety.

W przyszłości należy spodziewać się ponownej akcji, na którą w dalszym ciągu będą ściągane siły. Podkreślił to „Wiktor” jeszcze przed akcją, licząc się z możliwością jej niepowodzenia. Wierzą w to wszyscy Polacy i nie wykluczają mobilizacji w kolejnych północnych powiatach rdzennej Polski.

Poza tym były pewne informacje, że w Tomaszowskiem miała rozpocząć się operacja w kierunku Rawy Ruskiej.

„Szarfa” i „Korczak” wyruszyli 1 VI 1944 r. wzdłuż trasy na Łaszczów. Akcja odbywała się w następujący sposób: w[ieś] Posadów została spalona przez obie jednostki. Następnie „Korczak” opanował las między Rzeplinem a Posadowem, „Szarfa”, który przedostał się na tyły wyżej wymienionych wsi, zaczął ofensywę na Rzeplin. Drogę zagroził mu silny ogień

Примітки

¹ Так у тексті. Правдоподібно відсутній фрагмент.

² Яхимек Зенон (1912–1986), псевдо „Віктор”, поручник; учасник вересневої кампанії 1939; від рубежу 1939/1940 в СПП/СЗБ-АК; в 1943–1944 комендант VII району в повіті Томашів Любелський, командир східного відтинка антиукраїнської оборони; після війни в ДЗС-Він; заарештований у 1946, засуджений до смертної кари, замінені 15 роками ув'язнення; звільнений в 1956.

³ Правильно: „Залізна рота”.

⁴ Так у тексті; правильно: Рокитно.

oddziału UPA, który otoczył las ze skoncentrowanymi tam 2 kompaniami AK. Do wsi Rzeplin wkroczyło tylko trzech, którzy spalili kilka chałup. Około godz. 1, po otoczeniu przez oddziały UPA lasu, zaczęła się ofensywa w jego kierunku. Kompanie „Korczaka” i „Szarfy” przebiły się w panice na południe przez jeden nieobsadzony odcinek, pozostawiając trochę ludzi z narzędziami (długimi naostrzonymi drutami) do szukania zakopanego przez chłopów mienia.

[...]

Przesłuchał: (—) Czernyk Wiktor
4 VI 1944 r.

Zeznał:

*PA SBU, F. 1, op. 42, spr. 2, k. 259–264.
Oryginał, maszynopis.*

Przypisy

¹ Tak w oryginale, prawdopodobnie brak fragmentu.

² Jachymek Zenon (1912–1986), ps. „Wiktor”, por.; uczestnik kampanii wrześniowej 1939; od przełomu 1939/1940 w SZP/ZWZ-AK; w l. 1943–1944 kmdt VII rejonu w pow. Tomaszów Lubelski, dca wschodniego odcinka obrony przeciwukraińskiej; po wojnie w DSZ-WiN; aresztowany w 1946, skazany na karę śmierci, zamienioną na 15 lat więzienia; zwolniony w 1956.

³ Właśc.: Kompania Żelazna.

**Протокол допиту Францішека Ізерського
від 15 травня 1944 р.**

Протокол

Нижче згаданий зістав переслуханий, котрий зістав злapanий дня 13 V 1944 р. год. 9-та в селі Переспа (Сокаль).

Називаюся Ізерський Франек, ур. 15.11.1908 р. в с. Переспа (Сокаль), рим. католик, поляк, неграмотний, як подає – не був караний, робітник фільварку.

Зізнає:

До справи: За Польщі працював на фільварку. В році 1942 переїхав до Ляшкова і там працював при фабриці сукна як фірман. В 1943 р. в грудні прийшов до него Курило Людвік і сказав мені, щоби я підписав листу вступу до польської підпільної організації. Я підписав це, не зважаючи, що це є, бо я ніколи не належав до організації. З початком січня 1944 р. прийшов знов Курило Людвік до мене і сказав, що ми мусимо організуватися, бо б'ють нас кабані, і заявив, що всі невійськові люди мусять перейти вишкіл і того самого дня пішов Людвік до шефа німця, щоби і мене звільнив з роботи. Німець мене з роботи звільнив, я сів на тягарове авто і поїхав до Варяжського ліса під Долобичів. Там авто стримав і сказав злазити. В лісі забрав мене командант і запровадив до своєї групи, котра там недалеко знаходилася. Разом було 12 осіб:

1. Козак Дзюнек зі Сокаля;
2. Громада Зигмунт зі Сокаля;
3. Длугош Стах з Варяжської кол. Полянки;
4. Помагіль Павло – || – || – || –
5. Воймілір Юсько з Рави-Руської;
6. Зибинкевич Удек з Долобичева;
7. Шайнер Тадек з Белза;
8. Марян Стах з Тушкова;
9. Насальський Цесько зі Львова;
10. Сидор Юсько з Белза;
11. Щупінський Метек з Варяжа;
12. Тарнавський Ігнац;
13. Черняк Маріян зі Львова.

У вишколі учили нас машерувати, віддавати честь, зголошення, обходження з крісом. Вишкіл мав за ціль організування і створення польської держави. Згаданий вишкіл тривав 6 тижнів. Щотижня

**Protokół przesłuchania Franciszka Izerskiego
przez SB OUN z 15 maja 1944 r.**

Protokół

Niżej wymieniony został przesłuchany po zatrzymaniu 13 V 1944 r. o godz. 9 we wsi Perespa (Sokal).

Nazywam się Izerski Franek, ur[odziłem się] 15.11.1908 r. we w[si] Perespa (Sokal), [wyznanie] rzym[sko]katolickie, Polak, analfabeta, jak podaje – nie karany, robotnik na folwarku.

Zeznaje:

Do sprawy: Za Polski pracowałem na folwarku. W roku 1942 przeniosłem się do Laszkowa [?], gdzie byłem zatrudniony w fabryce sukna jako woźnica. W grudniu 1943 r. przyszedł do mnie Kuryło Ludwik i powiedział, żebym podpisał listę wstępujących do polskiej organizacji podziemnej. Podpisałem nie wiedząc, co to jest, ponieważ nigdy nie należałem do [żadnej] organizacji. Na początku stycznia 1944 r. znowu przyszedł Kuryło Ludwik i powiedział, że musimy się zorganizować, bo *kabany* nas biją, i oświadczył, że wszyscy, którzy nie są wojskowymi, mają przejść szkolenie. W tym samym dniu Ludwik poszedł do szefa Niemca [poprosić], żeby mnie również dał wolne. Niemiec dał mi wolne, wsiałem na ciężarówkę i pojechałem do waręskiego lasu pod Dołhobyczów. Tam zatrzymano samochód i kazano mi z niego schodzić. W lesie odebrał mnie komendant i zaprowadził do swojej grupy, która stacjonowała w pobliżu. Łącznie było 12 osób:

1. Kozak Dziunek z Sokala
2. Gromada Zygmunt z Sokala;
3. Długosz Stach z waręskiej kol[onii] Polanky;
4. Pomagil Paweł, – || – – || – – || –
5. Wojmilir Józko z Rawy Ruskiej;
6. Zybynkiewicz Udek z Dołhobyczowa;
7. Szajner Tadek z Bełża;
8. Marian Stach z Tuskowa;
9. Nasalski Ceško ze Lwowa;
10. Sidor Józko z Bełża;
11. Szczupiński Mietek z Wareża;
12. Tarnawski Ignacy;
13. Czerniak Marian ze Lwowa.

2 дні по 8 годин. По вишколі вернув я назад до праці і працював ще 15 днів, а далі фабрика стала. Директор фабрики сказав до робітників, щоби кожний йшов де хоче. Я поїхав до Сокаля, перебув 5 днів і знов приїхав до мене Курило Людвік і забрав мене назад до Угринівського ліса. Там зістав я приділений до табору. Відділ цей складався зі 160 людей. Узброєння мали переважно кріси, 2 „Максими”, 2 полу-машинові легкі кріси. Коней було 14 пар з возами. Харчі такі: гірка кава, клоски і м'ясо рідко. Муку привозили до ліса і там пекли хліб. Командант був ген[ерал] Жуковський з Варшави, а другий ген[ерал] Сусновський, поручники Луцький і Карась, і поручник Зіблікевич. По тижневій мойого побуту у відділі зробили акцію на село Ошів. Акція складалася з 80 осіб та 8 возів. Бій тривав 4 години. Поляків впало 20 людей. За два тижні знова зробили наступ на село Потуржин. Відділ складався зі 150 людей та 14 возів. Бій тривав 6 годин. Поляків впало 85 людей! По акції вернули до ліса під Тарноватку коло Замостя. Побули там один тиждень, командант відділу дав мені припорушення разом з Качмарським Миколою з Переспи (котрий зараз в поль. партизанці) іти на схід. Галичину в свої сторони і сказав всім полякам, щоби їхали на захід. Я мав точно розвідати про силу українського УПА і їх місце постою. Інформацію в тих справах мали дати нам слідуєчі люди:

1. Романовський Болек зі Сокаля;
2. Пшибила, літ 38, з Рожджанова або Андріївки;
3. Пуздровський Павло зі Зубкова;
4. Ізерський Кароль з Переспи.

В цій справі нічого не довідався, бо ще не мав часу, щоби міг до них зголоситися. Назад мав вернути до того відділу за 5 днів та про своє завдання зголосити свому командантові відділу. До відділу зголоситися в Варяжському лісі в сторону Белза з кличкою „Варяж-камізелька”.

Переслухав: Старий

а-15 V 44-а

СБ. 142. Біс

Ізерський Франек

Вище згаданий зістав по переслуханню зліквідований.

ДА СБУ, Ф. 1, оп. 42, спр. 2, арк. 282.

Оригінал, машинопис.

Podczas szkoleń uczono nas maszerować, salutować, meldować i obchodzić się z karabinem. Celem szkolenia było [przysposobienie nas do walki o] zorganizowanie i utworzenie państwa polskiego. Wspomniane szkolenie trwało 6 tygodni – co tydzień przez 2 dni po 8 godzin. Po szkoleniu wróciłem z powrotem do pracy i pracowałem jeszcze przez 15 dni, a następnie fabryka stanęła. Dyrektor fabryki powiedział robotnikom, żeby każdy poszedł sobie, gdzie chce. Pojechałem do Sokala. Po 5 dniach pobytu w Sokalu znowu przyjechał do mnie Kuryło Ludwik i zabrał mnie z powrotem do lasu uhrynowskiego. Tam zostałem przydzielony do obozu. Oddział ten składał się ze 160 ludzi. Uzbrojeni byli przeważnie w karabiny, mieli też 2 „Maksymy” i 2 półautomatyczne lekkie karabiny. Koni było 14 par z furmankami. Prowiant mieliśmy następujący: gorzka kawa, rzadko kluski i mięso. Mąkę przywożono do lasu i tam pieczono chleb. Komendantem był gen. Żukowski z Warszawy, a drugim gen. Susnowski, porucznicy Łucki i Karaś, oraz porucznik Ziblikiewicz. Po tygodniu mojego pobytu w oddziale przeprowadzono akcję na wieś Oszczów. Do akcji ruszyło 80 osób na 8 furmankach. Walka trwała 4 godziny. Padło 20 Polaków. Po dwóch tygodniach znowu ruszyliśmy do ataku, [tym razem] na wieś Poturzyn. Oddział składał się ze 150 ludzi i [posiadał] 14 furmanek. Walka trwała 6 godzin. Zginęło 85 Polaków¹. Po akcji wróciliśmy do lasu pod Tarnawatkę koło Zamościa. Zostaliśmy tam przez tydzień. Komendant oddziału wydał mi polecenie, bym razem z Kaczmarem Mikołajem z Perespy (który jest obecnie w pol[skiej] partyzantce) poszedł w moje strony, do Wsch[odniej] Galicji. Powiedział też wszystkim Polakom, żeby jechali na Zachód. Miałem zdobyć dokładne wiadomości dotyczące sił ukraińskiej UPA oraz miejsca jej postoju. Informacji na ten temat miały nam udzielić następujące osoby:

1. Romanowski Bolek z Sokala;
2. Przybyła, lat 38, z Rożdżałowa lub Andrzejówki;
3. Puzdrowski Paweł z Zubkowa;
4. Izerski Karol z Perespy.

W tej sprawie niczego nie dowiedzieliśmy się, bo jeszcze nie zdążyłem spotkać się z nimi. Zobowiązany byłem wrócić do mojego oddziału za 5 dni i złożyć dowódcy meldunek o [wykonaniu] zadania. Zgłosić się do oddziału miałem w waręskim lesie od strony Bełża z hasłem „Waręż – kamizelka”.

Przesłuchał: Staryj

Izerski Franek

^{a-15 V 44-a}

SB.142. Bis

Wyżej wymieniony został po przesłuchaniu zlikwidowany.

Примітки

^{a - a} Дописано від руки.

¹ Див.: *Związek Walki Zbrojnej – Armia Krajowa...*, s. 273–276; J. Markiewicz, *Partyzanski kraj...*, s. 166; G. Motyka, *Tak było...*, s. 193–194.

PA SBU, F. 1, op. 42, spr. 2, k. 282.
Oryginał, maszynopis.

Przypisy

^{a-a} Dopisano odręcznie.

¹ Por.: *Związek Walki Zbrojnej – Armia Krajowa...*, s. 273–276; J. Markiewicz, *Partyzancki kraj...*, s. 166; G. Motyka, *Tak było...*, s. 193–194.

**Витяг із документу ОУН від 4 липня 1944 р.
про ситуацію в Белзькому і Грубешівському районах**

Вістки з терену
за другу половину травня 1944 р.
[...]

Белщина і Грубешівщина
[...]

1 VI 1944 р. Желязна і Стальова армія спалили і вимордували людей в таких селах: Жерники – 155 господарств, вбито 16 мужчин, 16 жінок, одну дитину; Ратичів спалено в цілості, замордовано 12 мужчин, 15 жінок і 5 дітей; Зімно – 70 господарств, вбито одну жінку; Посадів – спалено поверх 100 господарств, згинуло 5 жінок, 2 мужчин; Стенятин кольонія – замордовано 14 мужчин, 7 жінок і 4 дітей, і опісля хату, в якій dokonano морду, спалено.

3 VI 1944 р. виїхало з Грубешова до Замостя 10 фірманок поляків з майном та худобою.

3 VI 1944 р. більша польська банда переходила з Тишівецького лісу в напрямі с. М'ягкого. Цього ж самого дня німці разом з фольксдойчами в районі Тишівець перевели акцію на поляків та зловили 60 польських поліцистів, яких відставили до Замостя. В тій акції брали участь 2 нім[ецькі] літаки.

Відділи фольксдойчів, що стаціонували в Грубешові, перейшли до польської партизанки.

На терені Равщини польська банда в силі 300 чоловік почала акцію на українців. Вбито 50 українців. Відділи УПА розбили бандитів, які при втечі полишили своїх вбитих і ранених. Декількох взяли в полон.

Інші вістки:

11 V 1944 р. в Грубешові відібрали поляки від українських селян 4 коні і 2 вози разом з вантажем.

12 V 1944 р. відділ УПА зав'язав бій з польськими бандами в околиці кольонії Маличі та сс. Конюхи і Маличі. Селяне українці, залякані польськими боївками, втікали в часі акції в багатьох випадках разом з поляками. Села спалено. Вбито 10 поляків. Відділ УПА жертви не мав.

**Fragment dokumentu OUN z 4 lipca 1944 r.
dotyczący sytuacji w regionie bełskim i hrubieszowskim**

Wiadomości z terenu
druga połowa maja 1944 r.
[...]

Bełskie i Hrubieszowskie
[...]

1 VI 1944 r. Armie Żelazna i Stalowa spaliły i wymordowały ludzi w następujących wsiach: Żerniki – 155 gospodarstw, zabito 16 mężczyzn, 16 kobiet i jedno dziecko; Ratyczów – spalono całkowicie, zamordowano 12 mężczyzn, 15 kobiet i 5 dzieci; Zimno – 70 gospodarstw, zabito jedną kobietę; Posadów – spalono ponad 100 gospodarstw, zginęło 5 kobiet i 2 mężczyzn; Steniatyn-kolonia – zamordowano 14 mężczyzn, 7 kobiet i 4 dzieci oraz spalono chałupę, w której dokonano mordu.

3 VI 1944 r. z Hrubieszowa do Zamościa wyjechali Polacy na 10 furmankach z mieniem i bydłem.

3 VI 1944 r. większa polska banda przemieściła się z lasu tyszowieckiego w kierunku w[si] Miętkie. W tym samym dniu Niemcy wspólnie z Volksdeutschami przeprowadzili w rejonie Tyszowiec akcję przeciwko Polakom i schwytali 60 polskich policjantów, których odstawili do Zamościa. W akcji brały udział 2 niem[ieckie] samoloty.

Oddziały Volksdeutschów stacjonujące w Hrubieszowie przeszły na stronę polskiej partyzantki.

Na terenie Rawskiego polska banda licząca 300 osób rozpoczęła akcję przeciwko Ukraińcom. Zabito 50 Ukraińców. Oddziały UPA rozbiły bandytów, którzy podczas ucieczki zostawili zabitych i rannych. Kilku wzięto do niewoli.

Inne wiadomości:

11 V 1944 r. w Hrubieszowie Polacy zabrali ukraińskim chłopom 4 konie i 2 wozy wraz z ładunkiem.

12 V 1944 r. oddział UPA stoczył walkę z polskimi bandami w okolicy kolonii Malice oraz w[si] Koniuchy i Malice. Zastraszeni przez polskie bojówki chłopci ukraińscy wielokrotnie uciekali w czasie akcji razem z Polakami. Wsie spalono. Zabito 10 Polaków. Oddział UPA strat nie poniósł.

14 V 1944 р. відділ УПА підняв акцію на села, що приготовлялися до нападу на українців: Гачиська, Гонятичі і сусідні кольонії. Поляки без стрілів вивтікали на Захід.

17 V 1944 р. поляки спалили в с. Бузько вол[ості] Білополе 12 господарств і вбили одного чоловіка. Самооборона відіграла напасників.

17 V 1944 р. поляки спалили с. Забірці. Вбито 6 людей, ранено 3-ох. Зрабовано 10 коней і кілька корів. Багато худоби згоріло. На лінії обох згаданих сіл, як дається завважити, поляки піднялись до нового наступу.

В волості Ухані копають поляки укріплення по фільварках.

Зі Заходу приїжджали поляки по своє закопане добро до кольонії: Марисін, Борсук, Андріївка і М'ягке. При таких нагодах вони вбивають місцевих людей.

В Томашівському повіті польська організація наказала строго всім полякам повертатися на українські терени. Намагання поляків в тім напрямі відбила самооборона місцевих селян. Поляки за всяку ціну хочуть заселити спалені терени і проганяти далше українців.

В Холмському повіті ендеки та ППР (Польська Партія Робітничя) успішно перевели мобілізацію усіх мужчин від 16–55 років у ряди своїх банд. ППР старається втягнути у свої ряди також українців, заявляючи, що будуть боронити також укр[аїнські] села перед ендецьким терором. В Володавщині пороблено також такі мобілізації ще вчасніше.

[...]

Постій, дня 4 VII 1944 р.

ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 79, арк. 67–69.

Оригінал, машинопис.

14 V 1944 r. oddział UPA przeprowadził akcje we wsiach, które przygotowywały się do napadu na Ukraińców: Haczyska, Honiatycze i sąsiednie kolonie. Polacy bez [jednego] strzału uciekli na zachód.

17 V 1944 r. Polacy spalili we wsi Buśno gm[ina] Białopole 12 gospodarstw i zabili jedną osobę. Samoobrona przepędziła napastników.

17 V 1944 r. Polacy spalili wieś Zaborce. Zabito 6 ludzi, raniono 3. Zrabowano 10 koni i kilka krów. Sporo bydła spaliło się. W okolicach obu wspomnianych wsi, jak można zauważyć, Polacy przyszykowali się do nowego natarcia.

Na folwarkach gminy Uchanie Polacy kopią szańce.

Z Zachodu przyjeżdżali Polacy po swój zakopany dobytek do kolonii: Marysin, Borsuk, Andrzejówka i Miętkie. Przy okazji mordowali miejscowych chłopów.

W powiecie tomaszowskim organizacja polska bezwzględnie nakazała wszystkim Polakom, by wracali na ukraińskie tereny. Tego rodzaju próby Polaków udaremniła samoobrona złożona z miejscowych chłopów. Polacy za wszelką cenę chcą zasiedlić spalone ziemie i wypędzać Ukraińców dalej.

W powiecie chełmskim endecy oraz PPR (Polska Partia Robotnicza) skutecznie przeprowadzili mobilizację wszystkich mężczyzn w wieku od 16 do 55 lat do swych band. PPR usiłuje wciągnąć w swoje szeregi również Ukraińców twierdząc, że będzie bronić przed terrorem endeków także ukr[aińskie] wsie. Wcześniej taka mobilizacja została przeprowadzona również w powiecie włodawskim.

[...]

Postój, 4 VII 1944 r.

PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 79, k. 67–69.

Oryginał, maszynopis.

**Витяг із інформації ОУН від липня 1945 р.
про ситуацію на Холмщині**

[...]

Стихійна та організована відплата¹

І найтвердіший граніт розбиває розгукана морська хвиля протягом десятків і соток років. День за днем вона виполоскує пісок, підмиває гору, щоб відірвати знищену надшарпану скалу. Протягом століть тривав сильний наступ поляків на наші західні кордони, на західний вал етнографічного масиву. Аж ген під Люблином в Любартівському і Радзинському повіті, де лунала колись українська пісня, де орав плуг українського ратая, сьогодні звучить там ворожа, для нас ненависна мова. Провокація, шантаж, терор та підкупство були головними засобами, якими послуговувались польські уряди до українського громадянства на протязі довгої історії Холмщини.

З одної сторони низька національна свідомість холмщача та глупі маневри царської політики у розв'язанні релігійного питання на Холмщині, з другої сторони сильний вплив римо-католицизму з заходу, допровадив до того, що в 1905 р., після заборони існування уніятської церкви частина холмського українського населення, замість прийняти православ'я, переходило на римо-католицький обряд, що було рівнозначне з переходом з українського табору в польський. Внаслідок такого процесу населення багатьох чисто українських сіл в повіті Любартів, Радзін, Біла Підляска і Володава перетворилась в „калакути” (перевертні), що по якимсь часі під впливом польської пропаганди стали більшим ненависником всього, що українське, ніж самі поляки².

Серед таких умовин формувалася духовність сучасного холмщача. І цілком не диво, що там свого часу находили тривалий ґрунт, трійливі для нас ідеології. Приспана національна свідомість віковою неволею залишилась в крові холмщача, а кровна спорідненість з українською землею не дала безслідно розпливитися в морі ворожо-національних і релігійних впливів.

Сильний ріст націоналістично-революційної ідеї серед українського населення в Галичині і Волині не лишився без впливу також і на Холмщині. Ще далеко до польсько-німецької війни, ОУН, проламавши сокальський кордон, промостила собі шлях на Холмщину,

Fragment informacji OUN z lipca 1945 w sprawie sytuacji w regionie chełmskim

[...]

Spontaniczne i zorganizowane akcje odwetowe¹

Nawet najtwardszy granit może być rozbity przez rozhukaną falę morską w ciągu dziesiątek i setek lat. Dzień po dniu wypłukuje ona piasek i podmywa górę, żeby oderwać zniszczoną skałę. Przez stulecia trwał silny napór Polaków na nasze zachodnie granice, na zachodni wał masywu etnicznego. Hen, aż pod Lublinem, w lubartowskim i radzyńskim powiecie, gdzie rozlegała się niegdyś pieśń ukraińska, gdzie orał pług ukraińskiego rataja, dzisiaj brzmi wrogi nam, nienawistny język. Prowokacja, szantaż, terror oraz przekupstwo – to główne metody, jakimi posługiwały się polskie rządy w stosunku do społeczności ukraińskiej w historii Chełmszczyzny.

Z jednej strony niska świadomość narodowa Chełmiaka oraz nieprze-myślane działania polityczne caratu w rozwiązaniu kwestii religijnej na Chełmszczyźnie, z drugiej zaś silny napór rzymsk[iego] katolicyzmu z Zachodu doprowadziły do tego, że w 1905 roku, po tym jak zakazano istnienia cerkwi unickiej, część chełmskiej ludności ukraińskiej, zamiast przyjąć prawosławie, przechodziła na obrządek rzymskokatolicki, co było równoznaczne z przeniesieniem się z obozu ukraińskiego do polskiego. W wyniku tego procesu mieszkańcy wielu czysto ukraińskich wsi w powiatach lubartowskim, radzyńskim, bialskim i włodawskim stali się w „kałakutami” (zaprzańcami), którzy po jakimś czasie pod wpływem polskiej propagandy znienawidzili, jeszcze bardziej niż Polacy, wszystko, co ukraińskie².

W takich warunkach kształtowała się psychika dzisiejszego Chełmiaka. I wcale nie dziwi fakt, że swego czasu znajdowały tam podatny grunt zatruwające nas idee. Uśpiona wiekową niewolą świadomość narodowa pozostała jednak we krwi Chełmiaka, a związek krwi z ziemią ukraińską nie pozwolił jej rozpląnąć się bez śladu w morzu antynarodowych oraz religijnych wpływów.

Silnie rozwijająca się wśród ludności ukraińskiej w Galicji i na Wołyniu idea narodo-rewolucyjna odcisnęła swe piętno również na Chełmszczyźnie. Jeszcze na długo przed wojną polsko-niemiecką OUN, przełamawszy „kordon” sokalski, utorowała sobie drogę na Chełmszczyznę, a w latach 1940–[19]41 opanowała cały obszar Chełmszczyzny i Podlasia.

а в роках 1940–[19]41 ОУН охопила весь терен Холмщини та Підляшшя. Особливу увагу звернено на юнацтво. На відродженій холмській землі націоналістична ідея мала всі дані охопити цілість українців-холмщаків, однак помилкою місцевого проводу було те, що організаційні чинники не старалися розбудувати сітку серед місцевого населення, а творили її з елементу прибувшого. Такий підхід до справи був великою короткозорістю сучасних керівних чинників, бо вже при кінці 1941 р. в зв'язку з відпливом зовнішнього елементу, ОУН на Холмщині майже перестала існувати.

Однак треба признати, що ОУН протягом свого короткого існування на Холмщині перевела велику роботу. Зорганізовано для молоді кільканадцять таборів, в яких переведено політично-військові вишколи. За поміччю шкіл, діточих садків, курсів та інших виховних інституцій, виховано в націоналістичному дусі холмську молодь. Вже в році 1944 на Холмщині не було ні одного громадянина української національності (за виїмком перевертнів), які не називали б себе українцями.

ОУН виховала холмщака і навчила ненавидіти ворога, з ворогом кровно не споріднюватися, нехтувати ворожою культурою, признаною на експорт. Натомість в такій самій мірі любити українську націю, боротися за її ідеали і за неї вмерти. Під час індивідуального та масового нищення українців польськими озброєними ватагами, як і провадження поляками (АК) пропаганди, мовляв – оскільки українці надалі будуть триматися українства, то будуть знищені, одиноко ОУН своїми впливами тримала населення на дусі і не тільки не допустила заломитися, а навпаки, готовила його до кривавої боротьби.

Вже під кінець 1943 р. переведено ряд організаційно-політичних відправ, на яких закликалося холмський актив до неминучої боротьби. З початком 1944 р. зорганізовано дві боївки СБ, поширено сітку ОУН та зорганізовано в багатьох селах сільські самооборони. Треба признати, що організація сільських самооборон творилася в більшості стихійно. Жорстока дійсність застала холмщака, помимо його інертності, організовуватися, день і ніч вартувати, а в разі нападу ворога – битися.

В половині січня 1944 р. створені боївки розпочали відплатні акції на поляків, в головній мірі на ті польські осередки, звідки рекрутувалося польське підпілля, а саме, проти польських поміщиків.

В квітні 1944 р. в південній частині Грубешівщини спалено дощенту всі поміщицькі палати та фільварки, як остою польській нації, а на спалення поляками 44 українських сіл, у відплатних акціях спалено всі польські села та кольонії в тім же терені, а поляків

Szczególną uwagę zwrócono na młodzież. Na odrodzonej chełmskiej ziemi idea narodowa miała wszelkie dane ku temu, by zawładnąć duszą każdego Ukraińca – Chełmiaka, jednak błędem miejscowego prowidu było to, że organizatorzy nie starali się o rozbudowę siatki wśród ludności miejscowej, lecz tworzyli ją z elementu przybyłego. Takie podejście obecnego kierownictwa do sprawy było bardzo krótkowzroczne, ponieważ już pod koniec 1941 r., kiedy odszedł element zewnętrzny, OUN na Chełmszczyźnie prawie przestała istnieć.

Trzeba jednak przyznać, że OUN w okresie swojego krótkiego istnienia na Chełmszczyźnie dokonała wielkiego dzieła. Zorganizowano kilkanaście obozów, w których prowadzono szkolenia polityczno-wojskowe. W szkołach, przedszkolach, na kursach oraz innych instytucjach wychowawczych chełmska młodzież została wychowana w duchu narodowym. Już w roku 1944 nie było na Chełmszczyźnie ani jednego obywatela narodowości ukraińskiej (z wyjątkiem zaprzańców), który nie nazywałby siebie Ukraińcem.

OUN wychowała Chełmiaka tak, by nienawidził wroga, nie wiązał się z nim i gardził przeznaczoną na eksport wrogą kulturą. Jednocześnie OUN wpoila miłość do narodu ukraińskiego oraz gotowość do walki i pójścia na śmierć za jego ideały. W czasach indywidualnego i masowego tępienia Ukraińców przez polskie zbrojne watahy, jak też prowadzonej przez Polaków (AK) propagandy głoszącej, że Ukraińcy, trzymający się nadal swej ukraińskiej tożsamości, zostaną zmieceni z powierzchni ziemi – tylko OUN dzięki swoim wpływom podtrzymywała ludność na duchu. Nie dość, że nie pozwoliła jej się załamać, to wręcz przeciwnie, przygotowała ją do krwawej walki.

Już pod koniec 1943 r. zwołano szereg zebrań organizacyjno-politycznych, na których wzywano chełmski aktyw do nieuniknionej walki. Z początkiem 1944 r. zorganizowano dwie bojówki SB, rozszerzono siatkę OUN oraz zorganizowano w wielu wsiach samoobrony wiejskie. Należy przyznać, że organizowanie samoobron wiejskich odbywało się na ogół spontanicznie. Okrutna rzeczywistość zmusiła Chełmiaka, mimo jego bierności, do organizowania się, trzymania warty w dzień i w nocy, a w razie nadejścia wroga – do walki.

W połowie stycznia 1944 r. utworzone bojówki rozpoczęły akcje odwetowe na Polakach, głównie [napadając] na te warstwy, z których rekrutowało się polskie podziemie, a mianowicie na polskie ziemiaństwo.

W kwietniu 1944 r. w południowej części Hrubieszowskiego zostały spalone do szczytu wszystkie ziemiańskie dwory i folwarki stanowiące ostoję polskości. Za spalenie przez Polaków 44 ukraińskich wsi, w akcjach odwetowych spłonęły wszystkie polskie wsie i kolonie na tym terenie,

відперто на захід по лінії Жерники – Набрж – Грабовець. Десятки вогневих заграв, палаючих кольоній та фільварків демонструвало перед Українською Землею, що Холмщина, так як інші українські області розправляються криваво з польським поміщицтвом та колонізацією. В тому часі зліквідовано всіх залізничників – поляків на залізничній станції Оздів, як центр польської розбишацької зграї, звідки виходили всі директиви відносно нищення українців. Протягом цілого тижня залізничний рух на вузько-торовій лінії Грубешів – Вербковичі з тієї причини був нечинний³.

Рівнож треба згадати щодо бандитської роботи проти українців приходило полякам з поміччю німецьке гестапо та адміністрація, що спільно переводили погроми на українське населення. Німецька влада вцілі населення німцями виселила українське населення з усього повіту Замость та шістьох сіл повіту Грубешів.

Організація та дії відділів УПА

В кривавій боротьбі з потворених боївок організується в тому часі перша сотня УПА під назвою „Вовки”. По короткому вишколі, який переведено на Володимирівщині, кинено вище зазначену сотню на найбільш загрожений поляками відтинок – Белзщину.

На початку квітня 1944 р. сотня „Вовків” разом з двома відділами Волинської самооборони вирушили вперше на ліквідацію польських озброєних груп, які спалили останні південні села Холмщини, робили випадки на Галичину. В тому часі спалено польськими бандитами такі галицькі села: Костяшин, Ліски, Василів Великий. Метою поляків, як пізніше виявили на слідстві переловлені польські розвідчики, було знищити всі українсько-галицькі села аж по Буг і Солокіж.

Під с. Потуржином була перша зустріч українських повстанчих відділів з польськими заставами АК, що були в тому терені скрізь розставлені. Поляків відбито на кільканадцять кілометрів на захід і в тому бою згоріло 4 польські кольонії (Потуржинська, Новосілецька, Франусін і Марисін) і одно українське село Сушів. По відступі поляки не вдають за програму, а ще більше почалися укріплюватися, стягаючи свої сили з Польщі. Загони АК опанували два сильні пункти – фільварки в с. Посадові та Стинятин⁴, звідки було вигідно роботи наскоки на українські села Белзчини.

Біля 10 квітня сотні УПА „Вовки”, „Тигри”, „Галайди”, „Волоцюги” та неповні дві сотні волинської самооборони повели наступ на вищенаведені польські твердині. Після великих цілоденних боїв фільварок Посадів здобуто. З Стинятина поляки втікали без бою.

a Polaków odepchnięto na zachód po linię Żerniki – Nabróż – Grabowiec. Dziesiątki łun pożarów z trawionych ogniem kolonii i folwarków pokazały Ukraińskiej Ziemi, że Chełmszczyzna, tak samo jak inne ukraińskie obwo-
dy, krwawo rozprawia się z polskim ziemiaństwem i kolonizacją. W tym samym czasie zlikwidowano wszystkich polskich kolejarzy na stacji kolejowej Gozdów, będącej ośrodkiem polskiej watahy rozbójniczej, skąd wychodziły polecenia dotyczące likwidacji Ukraińców. Z tego powodu został na tydzień sparaliżowany ruch kolejowy na linii wąskotorowej Hrubieszów – Werbkowice³.

Należy również wspomnieć, że w bandyckich akcjach antyukraińskich przychodziło Polakom z pomocą niemieckie Gestapo i administracja. Wspólnie dokonywano pogromów na ludności ukraińskiej. Władza niemiecka wysiedliła ludność ukraińską z całego powiatu zamojskiego i sześciu wsi powiatu hrubieszowskiego, żeby ziemie te zaludnili Niemcy.

Organizacja i działalność oddziałów UPA

W krwawej walce z utworzonych [wcześniej] bojówek zorganizowano wówczas pierwszą sotnię UPA pod nazwą „Wowky”. Po krótkim wyszkoleniu jej we Włodzimierskiem, wymienioną sotnię rzucono na najbardziej zagrożony przez Polaków odcinek – w Bełskie.

Na początku kwietnia 1944 r. sotnia „Wowky” wspólnie z dwoma oddziałami wołyńskiej samoobrony po raz pierwszy ruszyła do likwidacji polskich grup zbrojnych, które spaliły ostatnie południowe wsie Chełmszczyzny i robiły wypad na Galicję. W tym czasie zostały spalone przez polskie bandy następujące galicyjskie wioski: Kościaszyn, Liski i Wasylów Wielki. Celem Polaków – jak później zeznali w czasie śledztwa schwytani polscy zwiadowcy – było zniszczenie wszystkich ukraińskich wsi w Galicji aż po Bug i Sołok[iję].

Pod w[sią] Poturzyn miało miejsce pierwsze starcie ukraińskich oddziałów powstańczych z polskimi placówkami AK rozmieszczonymi wszędzie w tym rejonie. Polaków odrzucono na kilkanaście kilometrów na zachód. W walce tej spłonęły cztery polskie kolonie (poturzyńska, nowosiólecka, Franusin i Marysin) oraz jedna ukraińska wieś Suszów. Po wycofaniu się Polacy nie dali za wygraną, tylko jeszcze bardziej wzmocnili się przez ściągnięcie posiłków z Polski. Oddziały AK opanowały dwa ważne punkty – folwarki we w[si] Posadów i Steniatyn, dogodnie dla organizowania wypadów na ukraińskie wsie Bełskiego.

Około 10 kwietnia sotnie UPA „Wowky”, „Tyhry”, „Hałajdy”, „Wołociuhy” oraz niekompletne dwie sotnie samoobrony wołyńskiej natarły na wymienione wyżej polskie umocnienia. Po ciężkich, trwających cały dzień

В цьому бою здобуто багато зброї та амуніції, великі запаси харчів, два радіоапарати та інші речі. З ворожої сторони було 14 трупів, власних жертв – 6. Після цього бою польські боєві групи разом з польським населенням втікли аж за вузькоторову лінію Угнів – Грубешів⁵.

Це було перед великодними святами. Вістка про нашу перемогу над поляками блискавично рознеслася майже по цілій Холмщині. Населення тріумфувало. Від часів Богдана Хмельницького то була перша збройна перемога на цій землі. Перші українські повстанчі з'єднання святкували свято перемоги.

Протягом наступних місяців відбувалися майже щоденно з поляками бої, сутички, та палали пожежі. УПА стала звісна всьому холмському населенню, як самотній оборонець його життя, його церкви, його національних і політичних прав. Ученики середніх шкіл Холма, Грубешева і Володави кидали навчання в школах та зголошувалися в ряди УПА, щоб відітнути смерть невинно помордованих батьків, братів та сестер.

На великому з'їзді українських громадських організацій в Холмі, що відбувся під головуванням митрополита Іларіона, учасник проф. Гарасимчук говорив: „В сьогоднішній момент нам треба офіційно визнати, помімо різних заборон УПА, як самотню українську збройну силу і політичну владу на Холмщині, що стала в обороні життя місцевого українського населення. Сьогодні 1 загін УПА вартий більше, ніж усі Українські Допомогові комітети разом взявши”. Поважну заяву з'їзду прийняв без дискусій.

Українська місцева інтелігенція за малими виїмками також включалася в революційний рух, помагаючи йому морально і матеріально. Правда, що в багатьох моментах це роблено тільки тому, щоб під крилами українського повстанчого руху зберегти загрожене зі сторони польських банд своє життя.

Не можна поминути, не згадавши хоч коротко, про т. зв. „Український Легіон Самооборони”, якого постій на Холмщині тривав ціле півріччя 1944 р. Що ж це за така формація, що прибрала таку високопарну назву?

Німецьке гестапо, не маючи можності своїми силами знищити українського руху на Волині, повишувало різних дезертирів з УПА, спекулянтів та інших викидків суспільства, що рекрутувались з т. зв. мельниківського табору і зорганізувало кілька відділів цієї різношерстої зграї для боротьби з українським повстанчим рухом⁶. Згодом гестапо злучило це в одну купу і очолило п'яницею села Жидичина – Солтисом⁷ та політ-банкротом з того ж села Шевцьом і дало назву „Український Легіон Самооборони”. Тому, що „легіон” не міг втри-

walkach, folwark Posadów został zdobyty. Ze Steniatyna Polacy uciekli bez walki. W tych bojach zdobyto sporo broni i amunicji, wielkie zapasy żywności, dwa aparaty radiowe oraz inne rzeczy. Po stronie wroga było 14 zabitych; własnych ofiar – 6. W wyniku tych walk polskie grupy bojowe wraz z polską ludnością uciekły aż za linię [kolei] wąskotorowej Uhnów – Hrubieszów⁴.

Działo się to przed świętami Wielkanocnymi. Wiadomość o naszym zwycięstwie nad Polakami błyskawicznie rozeszła się po całej prawie Chełmszczyźnie. Ludność triumfowała. Było to pierwsze zbrojne zwycięstwo na tych ziemiach od czasów Bohdana Chmielnickiego. Pierwsze ukraińskie formacje powstańcze świętowały dzień zwycięstwa.

W ciągu następnych miesięcy prawie codziennie dochodziło do walk i potyczek z Polakami oraz wybuchały pożary. UPA dała się poznać całej ludności Chełmszczyzny jako jedyny obrońca jej życia, cerkwi i praw narodowych oraz politycznych. Uczniowie szkół średnich Chełma, Hrubieszowa i Włodawy rzucali naukę i zgłaszali się do szeregów UPA, żeby pomścić śmierć niewinnie pomordowanych rodziców, braci i siostr.

Na wielkim zjeździe ukraińskich organizacji społecznych [w] Chełmie, pod przewodnictwem metropolity Hariona, uczestnik prof. Harasymczuk mówił: „W chwili obecnej musimy, pomimo różnych zakazów, oficjalnie uznać UPA za jedyną ukraińską siłę zbrojną oraz władzę polityczną na Chełmszczyźnie, [która] stanęła w obronie życia miejscowej ludności ukraińskiej. Dzisiaj jeden oddział UPA wart jest więcej, niż wszystkie Ukraińskie Komitety Pomocy razem wzięte”. Zjazd przyjął [to] poważne oświadczenie bez dyskusji.

Także miejscowa inteligencja ukraińska z niewielkimi wyjątkami włączyła się w ruch rewolucyjny, wspierając go moralnie i materialnie. Co prawda, niejednokrotnie robiono to tylko dlatego, żeby pod skrzydłami ukraińskiego ruchu powstańczego uchronić swe życie zagrożone przez polskie bandy.

Nie można też nie wspomnieć, chociażby krótko, o tzw. „Ukraińskim Legionie Samoobrony”, który przez całe półrocze 1944 r. stacjonował na Chełmszczyźnie. Cóż to była za formacja, która przybrała taką pompatyczną nazwę?

Niemieckie Gestapo nie potrafiło własnymi środkami zniszczyć ukraińskiego ruchu na Wołyniu, wyszukało więc różnych dezertersów z UPA, spekulantów oraz inne męty społeczne rekrutujące się z tzw. obozu melnykowskiego i zorganizowało kilka oddziałów tej różnorodnej watahy w celu zwalczania ukraińskiego ruchu powstańczego⁵. Później Gestapo połączyło je w jedną grupę, a na czele postawiło pijaka ze wsi Żydyczyn – Sołtysa⁶ oraz bankruta politycznego z tej samej wsi Szewca i dało nazwę „Ukra-

матися на Волині, гестапо в цілі збереження, кинуло його на Холмщину, щоб за поміччю розкладово-пропагандивної роботи нищити ним свіжонароджений український революційний рух. На Холмщині цей „легіон” начислював до трьохсот чоловік. Командантом „легіону” гестапо призначило полк. Герасименка⁸.

Треба підкреслити, що в найважчій для Холмщини хвилині, коли внаслідок нападів польських банд палали в огні десятки українських сіл і гинуло мученицькою смертю сотні холмщаків, „Український Леґіон Самооборони” спокійно квартирував в с. Дяконові та Морочному під Грубишевом, а його „командири” і „провідники” безжурно попиwali горілку. Час від часу на доручення Люблинського гестапо леґіон виїжджав в терен до помочі німцям ліквідувати різні „бандитизми”.

В перших днях квітня 1944 р. гореславний леґіон разом з німецькими пограничниками напали на відділ УПА в с. Лудині Володимирського повіту. В бою зі зрадниками народу згинуло двох повстанців, а одного важко ранено. Пролиттям власної крові „леґіон” не задовольняється. Він за поміччю видаваних летючок, шляхом брехні, шантажу та провокації провадить підлу розкладову роботу серед населення Холмщини, рівночасно очернюючи в ганебний спосіб Українську Повстанчу Армію. Правда, що в безличній мірі редаговані, вище згадані летючки, самі ж їх в очах громадян понизили, а видана місцевою командою УПА відозва під назвою „До українців Холмщини” помогла цілком розкрити і зкомпромітувати в очах населення це гніздо підлої збиранини. Свою „любов і відданість Україні” преславний „леґіон” задемонстрував тріумфальним походом разом з відступаючими німецькими військами в Німеччину.

Під кінець травня в південній Грубешівщині не лишилося ні одного польського села, і ані одної польської колонії. Під напором української революційної стихії збудженого народу, поляки відступили в напрямі матірних польських земель на захід. Внаслідок жорстоких боїв повстала на пасі: Угнів, Жерники, Стинятин, Набрж, далі вздовж Гучвою до Конюх через Горешів Руський, село Бересть аж під Грабовець – демаркаційна лінія, за яку з української або польської сторони перейти одинцем було майже неможливо. З української сторони на границі стояли все відділи УПА і боївки, а з польської сторони створено навіть КОП (Корпус Охорони Пограніча)⁹. Такий стан тривав на тих теренах аж до приходу Червоної Армії.

Помимо сильної поразки НСЗ і АК не лишають своїх загарбницьких плянів відносно Холмщини і Белзщини. 1 червня ц. р. АК підготувало величезний несподіваний наступ і на відтинку 40 км вдарило на села Жерники, Речицю, Посадів, Ратків, Діброву і Старе Село. Відділи

ński Legion Samoobrony”. Ponieważ „Legion” nie mógł się utrzymać na Wołyniu, Gestapo w celu zachowania go, przeniosło na Chełmszczyznę i tam przy pomocy demoralizującej propagandy niszczyło jego rękami odrodzony ukraiński ruch rewolucyjny. Na Chełmszczyźnie „Legion” ten liczył około trzystu osób. Jego komendantem został mianowany przez Gestapo płk Harasymenko⁷.

Należy podkreślić, że w najtrudniejszej dla Chełmszczyzny chwili, gdy w wyniku napadów polskich band płonęły w ogniu dziesiątki ukraińskich wiosek oraz ginęły śmiercią męczenników setki Chełmiaków, „Ukraiński Legion Samoobrony” spokojnie stacjonował we w[siach] Dziekanów i Moroczyn pod Hrubieszowem, a jego „dowódcy” i „prowidnicy” beztrudnie pili wódkę. Od czasu do czasu na zlecenie lubelskiego Gestapo „Legion” wyjeżdżał w teren, żeby pomagać Niemcom w likwidacji wszelkiego „bandytyzmu”.

W pierwszych dniach kwietnia 1944 r. sławetny „Legion” razem z niemiecką strażą graniczną zaatakował oddział UPA we wsi Łudzin powiatu włodzimierskiego. W walce ze zdrajcami narodu zginęło dwóch powstańców, a jeden został ciężko ranny. Przelewem własnej krwi „Legion” nie może się poszczycić. Przy pomocy wydawanych ulotek oraz drogą kłamstwa, szantażu i prowokacji siał demoralizację wśród mieszkańców Chełmszczyzny, oczerniając jednocześnie w sposób haniebny Ukraińską Powstańczą Armię. Jednak [poziom] wydawanych w dużych ilościach wspomnianych ulotek obniżył autorytet „Legionu” wśród obywateli, a wydana przez miejscową komendę UPA odezwa pod tytułem „Do Ukraińców Chełmszczyzny” przyczyniła się do zupełnego zdemaskowania i skompromitowania w oczach ludności tego gniazda podłej zbieraniny. Swoją „miłość i wierność Ukrainie” sławetny „Legion” zademonstrował triumfalnym pochodem wraz z wycofującym się niemieckim wojskiem do Niemiec.

Pod koniec maja w południowej części Hrubieszowskiego nie pozostała ani jedna polska wieś, ani jedna polska kolonia. Pod naciskiem ukraińskiego rewolucyjnego żywiołu obudzonego narodu, Polacy wycofali się kierunku swych macierzystych ziem na zachód. Na skutek zaciętych walk powstała w pasie: Uhnów, Żerniki, Steniatyn, Nabruż, dalej wzdłuż Huczwy do Koniuch przez Horeszów Ruski, wieś Bereście aż po Grabowiec – linia demarkacyjna, której przejście z ukraińskiej lub polskiej strony w pojedynkę było prawie niemożliwe. Po stronie ukraińskiej na granicy stały zawsze oddziały UPA i bojówki, a po stronie polskiej nawet utworzono KOP (Korpus Ochrony Pogranicza)⁸. Taki stan trwał na tych terenach aż do nadejścia Armii Czerwonej.

Pomimo ciężkiej porażki, NSZ i AK nie porzucają swych zaborczych planów względem Chełmszczyzny i Bełskiego. 1 czerwca br. AK przygotowała wielką niespodziewaną ofensywę i na odcinku liczącym 40 km

УПА були розквартировані тоді недалеко вищезгаданих місцевостей. Поляки, стягнувши з заходу, кинули найбільш боєві свої відділи, т. зв. „Стальове Отдзяли”, які були обсажені відповідним командним складом, добре випосажені та належно вишколені. В с. Жерниках і Речиці відділи УПА по кількогодиннім бою відбили напад аковців і погналі 12 км назад.

Найсильніше з’єднання „Стальових Отдзялув” кинула АК на відтинки Посадів – Речиця. Поляки намагалися, як пізніше виявив один полонений, розбити на тім відтинку відділи УПА, розчленувати на дві групи і піти на поміч дорогою оточення польським відділам під Речицею та Дібровою. О 2 год. ночі поляки напали на с. Посадів і його спалили. Далі пішли в напрямі с. Раткова на Лагівець, де натрапили на курінь командира Острізького¹⁰, який квартирував в околиці с. Лагівець. Вив’язався сильний бій, поляки опанували ратківецький ліс. Командир Острізький оточив своїми сотнями ліс і рівночасно вислав більший відділ автоматчиків, який сипнув ураганим вогнем по лісі. Цей момент для поляків дотепер був нечуваний. Внаслідок сильної стрільянини автоматів польські відділи почали втікати панічно, лишаючи вбитих і ранених, в тім часі кілька аковців захоплено в полон.

На відтинку Діброва – Старе Село АК кинуло також один батальйон „Стальових Отдзялув”. В той час на кольонії Діброва була розквартирована сотня „Вовків”. В другій годині ночі поляки оточили кольонію, де вив’язався жорстокий бій, що тривав 18 годин. Сотня „Вовків” під командуванням сотенного Ягоди виривається з оточення і займає догідні становища, відтак робить наступ і відбиває „Стальове Отдзяли” аж під Тишівці. Ворог лишає 13 вбитих, власних втрат – 8 вбитими і чотирьох раненими.

Про пам’ятний день 1 червня в історії Холмщини залишиться як один з найбільш величніх. В цей день переконалось польське суспільство, що українська зброя є непереможна.

В північних повітах за малими виїмками, відплатних акцій української сторони не було. Причиною цього було слабе політичне вироблення місцевого населення, як і те, що з польської сторони не було проти українців масових акцій і тим самим не викликало реакцій. Політична робота ОУН обмежувалася в цих повітах до творення сільських самооборон в сс. Жмудь, Верховини і ін. пропаганди і розвідки.

Підбільшовицька дійсність

Прихід Червоної Армії 17 липня 1944 р. на землі Холмщини кількостево послабив відділи УПА. Це сталося внаслідок переходу фронту,

uderzyło na wsie Żerniki, Rzeczyca, Posadów, Radków, Dąbrowa i Stare Siolo. Oddziały UPA stacjonowały wtedy daleko od wyżej wymienionych miejscowości. Polacy ściągnęli z zachodu i rzucili swoje najbitniejsze jednostki, tzw. „Stalowe Oddziały” z doskonałym dowództwem na czele, dobrze wyposażone oraz odpowiednio wyszkolone. We w[siach] Żerniki i Rzeczyca oddziały UPA po kilkugodzinnej walce odparły uderzenie akowców i odrzuciły ich o 12 km z powrotem.

Najsilniejszą formację „Stalowych Oddziałów” AK rzuciła na odcinek Posadów – Rzeczyca. Polacy usiłowali przyjść z pomocą polskim oddziałom, jak zeznał później jeńiec, rozbijając na tym odcinku oddziały UPA na dwie grupy i okrążając je pod Rzeczycą i Dąbrową. O godz. 2 w nocy Polacy zaatakowali w[ieś] Posadów i spalili ją. Dalej poszli w kierunku w[si] Radków i Łachowce, gdzie natrafili na kureń dowódcy Ostriżkiego⁹, który stacjonował w okolicy w[si] Łachowce. Rozgorzała zażarta walka. Polacy opanowali las radkowski. Oddziały dowódcy Ostriżkiego okrążyły las i jednocześnie wysłano większy pododdział fizylierów, który otworzył w lesie huraganowy ogień. Było to dla Polaków wielkim zaskoczeniem. Na skutek silnej strzelaniny broni maszynowej polskie oddziały zaczęły uciekać w panice, zostawiając zabitych i rannych. Wzięto wtedy do niewoli kilku akowców.

Na odcinek Dąbrowa – Stare Siolo AK rzuciła też jeden batalion „Stalowych Oddziałów”. W tym czasie na kolonii Dąbrowa stacjonowała sotnia „Wowky”. O drugiej godzinie w nocy Polacy okrążyli kolonię, gdzie doszło do zażartych bojów trwających 18 godzin. Sotnia „Wowky” pod dowództwem sotennego Jahody wyrwała się z okrążenia i zajęła dogodne pozycje, następnie przeszła do ataku i odrzuciła „Stalowe Oddziały” aż pod Tyszowce. Wróg zostawił 13 zabitych; straty własne: 8 zabitych i czterech rannych.

Pamiętny dzień 1 czerwca przejdzie do historii Chełmszczyzny jako jeden z najwspanialszych momentów w dziejach. Tego dnia społeczeństwo polskie przekonało się o niezwyciężoności ukraińskiego oręża.

W północnych powiatach, z małymi wyjątkami, akcji odwetowych ze strony ukraińskiej nie było. Wynikało to ze słabego wyrobienia politycznego miejscowej ludności, jak też z faktu, że strona polska nie urządzała masowych akcji przeciwko Ukraińcom, nie prowokowała więc reakcji. Praca polityczna OUN została ograniczona w tych powiatach do tworzenia samoobrony we wsiach Żmudź, Wierzchowiny i in[nych] oraz do propagandy i wywiadu.

Bolszewickie realia

Nadejście Armii Czerwonej 17 lipca 1944 r. na ziemię Chełmszczyzny zmniejszyło liczebność oddziałów UPA. Na skutek przechodzenia frontu

коли відділи УПА під напором великої маси ворожого війська розпоширилися, однак по кількох тижнях, хоч в меншій кількості, відділи зорганізовано наново.

Зараз по переході Буга червоноармійці першому стрічному селянинові говорили, що вони прийшли створити „Самостоятельную Польщу”. Червоноармійці абсолютно не орієнтувалися, що на широкому надбужному пасі замешкує компактною масою українське населення.

Підбадьорені поляки почали вертати з корінної Польщі на свої спалені господарства, однак це вертали боївки АК, щоб за плечами більшовиків дальше робити заколот і нищити українців. Боївки СБ перевели гостру контролю горожан і частину прибувших поляків зліквідовано, а другу завернено назад в Польщу. Залишились тільки польські родини на тих кольоніях, що попередньо не включались до протиукраїнської боротьби.

В перших днях окупації частини польських теренів більшовики потворили скрізь станиці т. зв. „Міліції Обивательської”, крім того, в повітових центрах створено ще по 1–2 сотні „штурмувки”, які рекрутувались переважно з польських партизан, які мали на цілі боротьбу з різними „бандитизмами”. На кожную волость припадало 120–180 міліціонерів, а в повітових містах число сягало до 200 осіб. Головним чином туди йшли боєвики з АК і інших польських правих угруповань, які спочатку поставилися негативно до проголошеної мобілізації.

Така різних МО і штурмівок, не дістаючи ані платні, ані харчового приділу, вирушала щоденно на українські села, ніби для роблення порядків, на факті – грабувала, безпідставно переводила ревізії, знущала з населення і арештовувала. Не було жодної хати, де на протязі тижня польська міліція не ограбила, або з родини когось не арештовано.

По кількох дня більшовицької Холмщини, в Холмі офіційно проголошено створення Польського Комітету Національного Визволення (ПКНВ), як тимчасової політичної влади на окупованих Ча теренах Польщі. Внедовзі ПКНВ проголосив мобілізацію чотирьох річників (1921–1924). До цієї мобілізації поставилися українці з повним бойкотом. Командування Ча помітило величезну ненависть українців до польського уряду, перевело частинну мобілізацію наведених вище річників до Ча.

З приходом Ча населення сподівалося чогось іншого. Сподівалося, що більшовики положать край польському бандитизму, однак вони замість ліквідувати, тихо провадили з польською міліцією співпрацю в цілі винищення українців. Це показалося наглядно на безпідставному застріленню через польських міліціонерів двох укра-

oddziały UPA pod naporem wielkiej masy wrogich wojsk poszły w rozsypkę. Jednak po kilku tygodniach, chociaż w zmniejszonym składzie, oddziały zostały zorganizowane na nowo.

Natychmiast po przekroczeniu Bugu czerwonarmiści powtarzali każdemu napotkanemu Chełmiakowi, że przyszedli stworzyć „Niepodległą Polskę”. Nie mieli oni pojęcia, że szeroki pas nadbużański zamieszkuje zwartą masą ludność ukraińska.

Zachęcenii Polacy zaczęli wracać z rdzennej Polski na swoje spalone gospodarstwa. Były to jednak bojówki AK, żeby na tyłach bolszewików zorganizować rozruchy i wytepić Ukraińców. Bojówki SB przeprowadziły dokładną kontrolę mieszkańców i część przybyłych Polaków zlikwidowano, a innych zawrócono z powrotem do Polski. Pozostały tylko polskie rodziny na tych koloniach, które poprzednio nie uczestniczyły w walkach antyukraińskich.

W pierwszych dniach okupacji na części polskich terenów bolszewicy utworzyli wszędzie posterunki tzw. „Milicji Obywatelskiej”, ponadto w miastach powiatowych dodatkowo po 1–2 kompanie „szturmówek”, rekrutujących się przeważnie z polskich partyzantów, którzy mieli na celu walkę z wszelkim „bandytyzmem”. Na każdą gminę przypadało 120–180 milicjantów, a w miastach powiatowych liczba ich sięgała 200 osób. Szli tam głównie bojownicy z AK oraz innych polskich prawicowych ugrupowań, które początkowo ustosunkowały się negatywnie do obwieszczonej mobilizacji.

MO i „szturmówki”, nie otrzymując ani płacy, ani racji żywnościowych, wyruszały codziennie na ukraińskie wsie pod pretekstem przywracania porządku, a w rzeczywistości rabowały, przeprowadzały bezpodstawnie rewizje, znęcały się nad ludnością oraz dokonywały aresztowań. Nie było żadnej chałupy, której w przeciągu tygodnia polska milicja nie obrabowałaby lub nie aresztowałaby kogoś z rodziny.

Po kilku dniach istnienia bolszewickiej Chełmszczyzny, w Chełmie zostało oficjalnie proklamowane utworzenie Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (PKWN) jako tymczasowej władzy politycznej na okupowanych przez ACz terenach Polski. Niedługo potem PKWN ogłosił mobilizację czterech roczników (1921–1924). Ukraińcy zupełnie ją zbojkotowali. Dowództwo ACz, zauważywszy wielką nienawiść Ukraińców do polskiego rządu, przeprowadziło częściową mobilizację wyżej wymienionych roczników do ACz.

Po nadejściu ACz ludność spodziewała się czegoś innego. Liczyła na to, że bolszewicy położą kres polskiemu bandytyzmowi. Ci jednak, zamiast go likwidować, prowadzili z polską milicją cichą współpracę, mając na celu zagładę Ukraińców. Uwidoczniło się to wyraźnie w bezpodstawnym

їнців з с. Богородиці і одного з с. Оздова. На скаргу родини військового НКВД в Грубешеві відповіли, що це були бандерівці і що вони заслужили такої кари. Польська міліція і штурмівка [дійшла] до такої діяльності і нахабної підлоти, що не пропустили ні одної особи, якої не ревідовано або не побито. На провокативні донесення про діяння бандеровців, польська штурмівка спалила на Белзчині такі села: Опільсько, Бояничі, Хоробів, Цебрів, Вижлів, Переводів, Боратин і ін. В цих селах поляки замордували поперх 60 мушчин, жінок і дітей. Забраних в с. Воєславичах 6 українських селян на фарварок на шосі Сокаль – Грубешів під с. Нисвичі, польська поліція помордувала, а трупи скинула до рова. Подібних фактів можна навести десятки. Доконувані звірства „Польським Безпеченством” вимагали відплати, народ кричав пімститися.

В грудні 1944 р. відділ УПА за поміччю вибухових матеріалів висадив в повітря два осередки польського бандитизму станиці М.О. в сс. Черничині і Мірчу. На кожному кроці винищувано ворога, роблено засідки, наскоки тощо. В Грубешівському лісі відділ УПА під час акції розбив сотню штурмівки. В цім часі біля с. Шихович, к-р Карпо зробив засідку на більшовицьких пограничників, які на 14 фірах вертали з награвленим майном. Ворог лишив 12 вбитих, майно відібрано. В тім бою згинув геройською смертю загально знаний на ту околицю к-р Карпо. Дня 11 березня ц. р. відділ УПА зробив наскок на с. Махнівок, в якій червоні пограничники створили станицю „стрибків” і тим самим скерували їх проти українського самостійницького руху. Тому що ліквідація цього зрадницького гнізда відбулася найбільшою майстерністю, знищено 74 більшовиків без власних жертв. По кількох днях зліквідовано станицю М.О. в с. Крилові над Бугом, тоді знищено 37 міліціонерів. Арештованих всіх звільнено. Зліквідованих станиць М.О. більше не відновлено. Силою українського революційного руху комуно-польська влада мусила поважно числитися.

На закінчення короткого перегляду революційних дій на Холмщині, треба хоч коротко насвітлити моральну вартість холмщача-повстанця.

Вже під час юнацького вишколу спостерігалося, що холмська молодець до праці і обов'язків ставилася дуже поважно. Діяльність перших боївок була переведена менше справно під оглядом боєвим, проте чесно та сумлінно, без ознак користолюбивості. Правда, що це була високодейна по юнацькому вишколі молодець, напоєна творчим духом, ніколи не примириться з ворогом, а ціле життя своє присвятити для відродження і могутності УССД. Жертвенність, відданість та висока мораль, які вложили для українського революційного руху перші

rozstrzelaniu przez polskich milicjantów dwóch Ukraińców ze w[si] Bohorodcy [?] i jednego ze w[si] Ozdowa [?]. Na skargę rodziny wojskowe NKWD w Hrubieszowie odpowiedziało, że byli to banderowcy i zasłużyli sobie na taką karę. Polska milicja i „szturmówki” zachowywały się tak podle i arogancko, że nie puszczały żadnej osoby bez rewizji i pobicia. Na podstawie prowokacyjnych donosów o działaniach banderowców, polska „szturmówka” spaliła w Bełskim następujące wsie: Opulsko, Bojanice, Chorobród, Cebłów, Wyżłów, Przewodów, Boratyn i in[ne]. We wsiach tych Polacy zamordowali ponad 60 mężczyzn, kobiet i dzieci. Zebranych we w[si] Wojsławice 6 ukraińskich chłopów na szarwarku przy szosie Sokal – Hrubieszów pod w[sią] Nuśmice [?] zamordowała polska policja, a ciała rzuciła do rowu. Podobnych faktów można przytoczyć dziesiątki. Bestialstwa, jakich dopuszczało się „Polskie Bezpieczeństwo” wołały o pomstę, a ludność domagała się odwetu.

W grudniu 1944 r. oddział UPA, używając materiałów wybuchowych, wysadził w powietrze dwa ośrodki polskiego bandytyzmu – posterunki MO we w[siach] Czerniczyn i Mirce. Na każdym kroku niszczone wroga, urządzano zasadzki, napady i tym podobne. W lesie hrubieszowskim oddział UPA podczas akcji rozbił kompanie „szturmówki”. W tym czasie w pobliżu w[si] Szychowice, d-ca Karpo urządził zasadzkę na bolszewickich pograniczników, którzy wracali na 14 wozach ze zrabowanym mieniem. Wróg zostawił 12 zabitych, a mienie zostało odebrane. W boju tym zginął bohaterską śmiercią ogólnie znany w tej okolicy d-ca „Karpo”. Dnia 11 marca br. oddział UPA dokonał napadu na w[ieś] Machnowek, w której czerwoni pogranicznicy utworzyli stanicę *strilkiw* i skierowali ich przeciwko ukraińskiemu ruchowi niepodległościowemu. Likwidacja tego zdradzieckiego gniazda odbyła się po mistrzosku, zlikwidowano 74 bolszewików bez strat własnych. Po kilku dniach został zlikwidowany posterunek MO we w[si] Kryłów nad Bugiem – zabito wówczas 37 milicjantów, a wszyscy aresztowani zostali zwolnieni. Akcji likwidowania posterunków MO nie wznowiono. Z siłą ukraińskiego ruchu rewolucyjnego komun[istyczna] władza polska musiała się poważnie liczyć.

Na zakończenie tego krótkiego przeglądu działań rewolucyjnych na Chełmszczyźnie trzeba, chociażby krótko, wspomnieć o postawie moralnej Chełmiaka – powstańca.

Już w czasie szkolenia młodzieży chełmskiej zauważono, że podchodzi ona do pracy i obowiązków bardzo poważnie. Działania pierwszych bojówek były może mniej sprawne z wojskowego punktu widzenia, natomiast uczciwe, sumienne i bezinteresowne. Jest faktem, że po szkoleniu była to młodzież ideowa, przesiąknięta twórczym duchem, która nigdy nie pogodzi się z wrogiem, a całe swoje życie poświęci dla odrodzenia i potęgi

пробоеві авангарди дало підставу, на якій створено пізніше відділи УПА і втягнуто до боротьби з окупантами велику частину холмського українського громадянства.

Для приміру подам сотню УПА „Вовки”. Від першого квітня до першого грудня 1944 р. сотня „Вовків” мала десятки боїв, в яких впадо смертю героїв 66 повстанців і було 122 ранених. За той час дезертирувало 16 повстанців. По приході більшовиків здавалося, що залишиться горстка юнаків, а все решта, змучена польською неволею, заагітоване свого часу комуністичними пропагандистами піде під більшовицькі крила. В правді під напором фронту відділи розбіглися так як і інші, однак до ЧА з повстанців-холмщаків не пішов ані один. Перейшла тільки до більшовиків одна боївка, яка була зорганізована з старших господарів в р[айо]ні Тилятин і проваджена, як пізніше показалося, старим більшовицьким агентом „Бульбою”.

По кількох місяцях більшовицької окупації селянство наглядно пізнало, що несе собою комуна, яку протягом довгих літ так рожево розкрашували совітські агітатори та збаламучені місцеві комунари. Населення переконалося, що в цій владі немає нічого українського, а все наскрізь московське. Що з українським народом москалі-більшовики так само поводяться як і з польським, таку саму має Україна „незалежність” як і Польща, де звичайний червоноармієць анулює розпорядки, видані вищими польськими властями.

Ще більше розчарувалося населення, коли червоноармійці-українці, що походили з східних областей, освоївшися і пізнавши, що тут не поляки живуть, а українці, оповідали про дійсний стан в колгоспах і на фабриках, про „рай” в радянській Україні.

Змобілізовані до ЧА втікали, як тільки їх відправлено на фронт, розповідали про страшні відносини на фронті і внутрі ЧА.

Українське селянство не хотіло платити податків, ані здавати контингентів, сподівалося, що така влада не буде довго існувати. Окупаційні частини ЧА, що справляли владу на окупованих теренах Польщі, бачучи ворожо наставлене до себе селянство, нацьковувало польську „владу”, щоб ще більше знущалося з українців у формі здирання податків і контингентів. Таким маневром більшовики старалися відвернути невдоволення українського громадянства з себе, а скерувати його в сторону поляків.

Пропагована широко червоноармійцями можливість навчання показалося в дійсності грубою брехнею. На Холмщині не тільки не дозволено відкрити середніх шкіл (в Грубешеві тільки 3 міс[яці] існувала гімназія), яких перед приходом ЧА було аж 9, але заборонено навчання в українській мові навіть в народних школах. Тому що укра-

USSD. Ofiarność, oddanie oraz wysoki poziom moralny, które wniosła do ukraińskiego ruchu rewolucyjnego bojowa awangarda, stanowiły podstawę, na której utworzono później oddziały UPA i wciągnięto do walk z okupantem wielką część Chełmskiej ukraińskiej społeczności.

Jako przykład podam sotnię UPA „Wowky”. Od pierwszego kwietnia do pierwszego grudnia 1944 r. sotnia ta stoczyła dziesiątki walk, w których zginęło bohaterską śmiercią 66 powstańców, a 122 zostało rannych. W tym okresie zdezerterowało 16 powstańców. Po nadejściu bolszewików wydawało się, że ostanie się garstka młodzieży, a cała reszta, zmęczona polską niewolą, zaagitowana swego czasu przez komunistycznych propagandystów, pójdzie pod bolszewickie skrzydła. Wprawdzie pod naporem frontu oddziały uległy rozproszeniu, tak samo jak inne, jednak do ACz nie poszedł żaden chełmski powstaniec. Tylko jedna bojówka, w skład której wchodził stary gospodarz z rejonu Telatyna, pod dowództwem starego agenta bolszewickiego „Bulby”, przeszła na stronę bolszewików.

Po kilku miesiącach okupacji bolszewickiej chłopci sami przekonali się, co niesie ze sobą komuna, którą przez długie lata w tak różowych barwach przedstawiali bolszewicy agitatorzy oraz ogłupieni miejscowi komuniści. Ludność zauważyła, że w tej władzy nie ma nic ukraińskiego, a wszystko jest na wskroś moskiewskie, że z narodem ukraińskim Moskale-bolszewicy postępują tak samo, jak z polskim, i że Ukraina doczekała się takiej samej „niepodległości” jak Polska, gdzie zwykły czerwonarmista może anulować rozporządzenia wydane przez wyższe władze polskie.

Ludność rozczarowała się jeszcze bardziej, gdy pochodzący ze wschodnich obwodów czerwonarmiści – Ukraińcy, którzy oswoiwszy się i zrozumiawszy, że tu mieszkają nie Polacy a Ukraińcy, opowiadali o prawdziwej sytuacji w kołchozach i w fabrykach, o „raju” na sowieckiej Ukrainie.

Zmobilizowani do ACz uciekali zaraz po wysłaniu ich na front i opowiadali o strasznej sytuacji na froncie i wewnątrz ACz.

Ukraińskie chłopstwo nie chciało płacić podatków ani zdawać kontyngentów. Spodziewało się ono, że ta władza nie utrzyma się długo. Jednostki okupacyjne ACz sprawujące władzę na okupowanych terenach Polski, widząc wrogie nastawienie chłopstwa do siebie, podjudzały polską „władzę”, by ta jeszcze bardziej pastwiła się nad Ukraińcami poprzez ściąganie podatków i kontyngentów. W ten sposób bolszewicy usiłowali odwrócić niezadowolenie ukraińskiej społeczności od siebie, a skierować je na Polaków.

Szeroko propagowana przez czerwonarmistów możliwość edukacji w rzeczywistości okazała się wielkim kłamstwem. Na Chełmszczyźnie nie tylko nie pozwolono na otwarcie szkół średnich (w Hrubieszowie tylko przez 3 mies[iące] istniało gimnazjum), których przed nadejściem ACz

їнці-батьки не хотіли посилати дітей своїх до польських шкіл протягом 1944/45 р. Наука в жодній українській школі на Холмщині не відбувалася.

Вищенаведені факти з більшовицької окупації вилікували холмщаків з комуністичного дурману раз [і] назавжди. Вірні комунізмові лишилися тільки ті одиниці, які через свою відданість комуністичній ідеї, були попередньо втягнені до агентурної роботи НКВД і для них у українському організмі немає тепер місця. Українська молодь Холмщини, яка була найбільш наражена на комуно-більшовицьку пастку, далі трималася твердо своїх національних і політичних ідеалів і в найжахливіших моментах чесно відстояла гідність українського націоналіста – „Здобудеш Українську Державу, або згинеш у боротьбі на Неї”. Це в повній мірі підтвердила трагічна подія, коли 4 квітня 1945 р. кривава банда НКВД окружила на кольонії Корчунок повіт Грубешів групу організаційного провідного активу, що складалася з 20 осіб. З цього нерівного бою, де більшовиків було вдсятеро більше, врятувалося тільки двох, а вісімнадцять згинуло героїською смертю. В тім числі чотирьох ранених, щоб не потрапитись живими в руки НКВД, дострілилися.

Юнака з Холма, якого НКВД під Грубешевом арештувало, втікаючого двічі ранено, здався щойно по сильному впливі крові, де по кількох годинах помер.

Вище наведені моменти героїки вказують, яке глибоке підложжя серед українців Холмщини має сьогодні націоналістична ідея.

П'ятилітня суспільно-політична праця на Холмщині в моменті розгару української революції, дала такі наслідки, яких в такому періоді не досягнулося на жодній частині української землі.

[...]

Липень 1945 року

Микита

*ДА СБУ, Ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 37–46.
Копія, машинопис.*

Примітки

¹ Початок документу в архівній справі відсутній.

² Після революції 1905 царські власті погодилися, щоб змушені до переходу на православ'я уніати, якщо висловлять таке бажання, навернулись на католицизм, але римського обряду. Цією можливістю скористалося близько 100 тисяч осіб, більшість з яких згодом визнали себе поляками. Українці вважали нащадків таких осіб „загубленими душами”, які треба повернути для української справи. У свою чергу частина

było aż 9. Nauka w języku ukraińskim została zabroniona nawet w szkołach ludowych. Ponieważ Ukraińcy nie chcieli wysyłać swoich dzieci do polskich szkół, w roku szkolnym 1944/45 nie odbywały się zajęcia w żadnej z ukraińskich szkół na Chełmszczyźnie.

Wyżej przytoczone fakty dotyczące okupacji bolszewickiej wyleczyły Chełmiaków z komunistycznego narkotyku raz na zawsze. Wierni komunizmowi pozostali tylko ci, którzy przez swe oddanie idei komunistycznej już dawniej zostali wciągnięci do pracy agenturalnej NKWD. Dla nich nie ma już miejsca w ukraińskim społeczeństwie. Ukraińska młodzież Chełmszczyzny, która była najbardziej narażona na to, by wpaść w pułapkę komun[istyczno]-bolszewicką, nadal trzymała się twardo swoich ideałów narodowych i politycznych oraz w najbardziej krytycznych momentach uczciwie broniła godności ukraińskiego nacjonalisty – „Zdobędziesz Ukraińskie Państwo lub zginiesz w walce o Nie”. Potwierdziło to w pełni tragiczne wydarzenie, gdy 4 kwietnia 1945 r. krwiożercza banda NKWD okrążyła w kolonii Korczunok [?] powiatu hrubieszowskiego grupę organizacyjnego aktywu kierowniczego liczącą 20 osób. W tej nierównej walce, przy dziesięciokrotnej przewadze bolszewików, ocalało tylko dwóch, a osiemnastu zginęło bohaterską śmiercią. Między innymi czterech rannych zastrzeliło się, żeby nie wpaść żywcem w ręce NKWD.

Młodzieniec z Chełma, którego pod Hrubieszowem aresztowało NKWD, uciekając został dwa razy ranny i poddał się dopiero po silnym krwotoku, a po kilku godzinach zmarł.

Wyżej wymienione przykłady bohaterstwa świadczą o tym, jak głęboko zakorzeniła się wśród Ukraińców Chełmszczyzny idea narodowa.

Pięcioletnia praca na Chełmszczyźnie w szczytowym momencie rewolucji ukraińskiej dała takie rezultaty, jakich nie udało się osiągnąć w żadnej innej części ziemi ukraińskiej w tym okresie.

[...]

Lipiec 1945 roku

Mykyta

*PA SBU, F. 13, spr. 376, t. 34, k. 37–46.
Kopia, maszynopis.*

Przypisy

¹ Brak początku dokumentu w Archiwum.

² Po rewolucji 1905 władze carskie zgodziły się, by zmuszeni do przejścia na prawosławie unicy, jeśli wyrażą wolę, powrócili do katolicyzmu, ale w obrządku rzymskim. Z możliwości tej skorzystało ok. 100 tys. osób, których większość następnie uznała się za Polaków. Ukraińcy uważali potomków takich osób za „zbląkane dusze”, które trzeba pozyskać dla sprawy ukraińskiej. Z kolei część środowisk polskich patrzyła na prawosławnych na Lubelszczyźnie

польських кіл розглядала православних на Люблінщині як несвідомих своєї етнічної приналежності поляків, які українізувалися, після примусового зречення католицизму у 1875.

³ На станції Гоздів вбито 33 поляків. Нічого невідомо про те, що там знаходився якийсь осередок підпільного життя.

⁴ Так у тексті; правильно: Стенятин.

⁵ Інший опис цих подій польською стороною див.: *Związek Walki Zbrojnej – Armia Krajowa...*; J. Markiewicz, *Partyzancki kraj...*, s. 150–260; G. Motyka, *Tak było...*, s. 193–206; W. Jaroszyński, B. Kłębukowski, E. Tokarczuk, *Luny nad Huczwa...*

⁶ Угода між СД і мельниківцями стосувалась зокрема боротьби з радянськими та польськими партизанами, а не з бандерівцями. Згадувані дезертири з УПА – це партизани з Військових загонів ОУН-М, які були підступно оточені і роззброєні, а згодом насильно включені до лав УПА на початку липня 1943.

⁷ Солтис Михайло (1918–1944?), псевдо „Черкас”, член ОУН; в 1943 референт Проводу ОУН-М в Луцьку; один з ініціаторів відродження партизанського руху ОУН-М після подій літа 1943, тобто роззброєння Військових загонів ОУН-М бандерівською УПА; з кінця 1943 командир мельниківського ПЗ, який було реформовано в УНС; з 1944 командир, згодом політичний провідник УНС; заарештований гестапо, правдоподібно, у серпні 1944; пропав безвісті.

⁸ Правильно: Гарасименко Володимир (1892 р. н.), офіцер російської армії, згодом УНР; в 1920 командир 6 куреня кінноти (6 ДС), відзначився в обороні Замостя; в 1944–1945 командир УНС (полковник); після війни на еміграції (ген.-хор.).

⁹ Так у тексті.

¹⁰ Острізький, полковник; в 1944 командир загону (полку) ім. Богуна „Січ” на Волині, начальник штабу ВО „Завихость”.

jak na nieświadomych swej przynależności etnicznej Polaków, którzy po przymusowym porzuceniu katolicyzmu w 1875 ulegli ukrainizacji.

³ Na stacji Gozdów zamordowano 33 Polaków. Nic nie wiadomo, by znajdowało się tam jakiegokolwiek centrum życia podziemnego.

⁴ Odmienne obraz tych wydarzeń z polskiej strony por.: *Związek Walki Zbrojnej – Armia Krajowa...*; J. Markiewicz, *Partyzancki kraj...*, s. 150–260; G. Motyka, *Tak było...*, s. 193–206; W. Jaroszyński, B. Kłembukowski, E. Tokarczuk, *Łuny nad Huczwą...*

⁵ Porozumienie pomiędzy SD a melnykowcami przede wszystkim dotyczyło zwalczania partyzantki sowieckiej i polskiej, a nie banderowskiej. Wspomniani dezercerzy z UPA to partyzanci z Oddziałów Wojskowych OUN-M, którzy zostali podstępnie otoczeni i rozbrojeni, a następnie siłą wcieleni w szeregi UPA na początku lipca 1943.

⁶ Sołtys Mychajło (1918–1944?), ps. „Czerkas”, członek OUN; w 1943 referent prowidu OUN-M w Łucku; jeden z inicjatorów odtworzenia partyzantki OUN-M po wypadkach lata 1943, tj. rozbrojeniu Oddziałów Wojskowych OUN-M przez banderowską UPA; od końca 1943 dca melnykowskiego OP, który przeformowano w ULS; od 1944 dca, potem przewodnik polityczny ULS; aresztowany przez Gestapo prawdopodobnie w sierpniu 1944; zaginął bez wieści.

⁷ Harasymenko Wołodymyr (ur. 1892), oficer armii rosyjskiej, potem URL; w 1920 dca 6 kurenia jazdy (z 6 DS), odznaczył się w obronie Zamościa; w l. 1944–1945 dca ULS (płk); po wojnie na emigracji (gen. chor.).

⁸ Tak w tekście.

⁹ Ostriżkyj, płk, w 1944 dca zagonu (pułku) im. Bohuna „Sicz” na Wołyniu, szef sztabu WO „Zawychost”.

Протокол допиту Ольги Левицької від 23 липня 1946 р.

а

Протокол допиту свідка

Пост Гром[адянської] м[іліції] у Белзі, 23 липня [1]946 р.

Слідчий секретар Громадянської міліції у Белзі Струсінський Ян допитав як свідка: попереджений згідно із ст. 64 КПК про кримінальну відповідальність за неправдиві свідчення за ст. 140 КК

Прізвище та ім'я	Левицька Ольга
Імена батьків	Гжегож і Катажина, уроджена Дроздзяк
Дата і місце народження	3 III 1923 р. у Белзі
Місце проживання	у Белзі
Національність	полька
Віросповідання	римо-католичеське
Робота	купчиха
Освіта	7 класів початкової школи
Сімейний стан	при батьках
Майновий стан	
Відношення до підозрюваного	
Судимість	за її словами не судима

Свідомий відповідальності за приховування правди або давання неправдивих свідчень, урочисто клянусь, що буду говорити щирю правду, не приховуючи нічого з того, що мені відомо.

(—) Левицька Ольга
підпис свідка

Зізнаю, що знаю Михайла Мойсака особисто, належав до бойової групи, постійно ходив озброєний рушницею як вдень, так і вночі, перевіряв документи в людей, які приїжджали до Белза і забирав їх зі собою. Їхні сліди зникали, а через деякий час їх знаходили закопаними у підвалах. Підкреслюю, що Мойсак Михайло був дуже грізною людиною для польського населення. Наприклад, у березні в 1944 році, під час нападу на бл. п. Собчука Тадеуша, який лежав напівпритомний у нашому помешканні, у наш дім прийшли бандерівці, щоб

Protokół przesłuchania Olgi Lewickiej z 23 lipca 1946 r.

a

Protokół przesłuchania świadka

Posterunek M[ilicji] Obyw[atelskiej] w Bełzie, dnia 23 lipca [1]946 r.

Sekretarz śledczy Milic[ji] Obyw[atelskiej] w Bełzie Strusiński Jan przesłuchał w charakterze świadka: uprzedzony w myśl art. 64. K.P.K. o odpowiedzialności karnej za fałszywe zeznania z art. 140. K.K.

Nazwisko i imię	Lewicka Olga
Imiona rodziców	Grzegorz i Katarzyna z Drożdżiaków
Data i miejsce urodzenia	3 III 1923 r. w Bełzie
Miejsce zamieszkania	w Bełzie
Narodowość	polska
Wyznanie	rzym[sko]kat[olickie]
Zajęcie	kupcowa
Wykształcenie	7 klas powsz[ecznych]
Stan rodzinny	przy rodzicach
Stan majątkowy	
Stosunek do oskarżonego	
Karalność	ze słów sądownie nie karana

Świadom[a] odpowiedzialności za utajenie prawdy lub złożenie fałszywego zeznania, przерzekam uroczyście, że będę mówić szczerą prawdę, niczego nie ukrywając z tego, co jest mi wiadome.

(—) Lewicka Olga
podpis świadka

Zeznaję, że znam świadka Michała Mojsaka osobiście, należał do grupy bojowej, chodził stale uzbrojony w karabin tak w dzień jak i w nocy, legitymował ludzi przyjezdnych do Bełza i zabierał ich ze sobą. Ślady po nich ginęły, a po jakimś czasie znajdowano ich zakopanych w piwnicach. Zaznaczam, że Mojsak Michał był bardzo groźnym człowiekiem dla polskiej ludności. Na przykład w roku 1944 w miesiącu marcu, podczas napadu na śp. Sobczuka Tadeusza, który leżał na wół nieprzytomny w naszym mieszkaniu. Przyszli banderowcy do naszego domu, ażeby śp. Sobczuka Tadeusza, który dawał jeszcze słabe znaki życia, dobić. Przyszło ich około

бл. п. Собчука Тадеуша, який ще виявляв слабкі ознаки життя, добити. Прийшло їх близько 40, всі були озброєні і одягнуті у німецькі мундири у касках на головах. Вони били мого батька за те, що надав допомогу бл. п. Собчукові, немилосердно били непритомного бл. п. Собчука, а пізніше, коли відходили, вистрелили в бл. п. Собчука. Цей постріл обірвав його життя. Посвідчую, що у вищезгаданій групі бандерівців я розпізнала деяких бандитів, а саме: бандерівців ^бБіду, Малка Василя, Банаха, Леськіва і Мойсака Михайла^б на чолі, як головного командира бандерівської боївки. Після відходу бандерівців з нашого помешкання, нам дали наказ поховати труп бл. п. Собчука, але без труни і абсолютно голого, без будь-якої одяжі. На цьому протокол свідчень закінчено і мною підписано.

^в-Прокурор^в (—)^г

(—) Левицька Ольга

ІНП, СОЗ 9, арк. 144–144 зв.

Оригінал, машинопис.

Примітки

^а Прямокутна печатка з написом *Пост Громадянської міліції в Белзі Грубешівського повіту №* та дописаний від руки номер *70/46*.

^{б-б} Підкреслено від руки.

^{в-в} Вписано від руки.

^г Нерозбірливий підпис.

40, wszyscy byli uzbrojeni i ubrani w niemieckie mundury, w hełmach na głowie. Bili mego ojca za to, że dał pomoc śp. Sobczukowi, bili nieprzytomnego śp. Sobczuka bez miłosierdzia, a później, odchodząc, oddano strzał do śp. Sobczuka, który zakończył jego życie. Zeznaję że w wyżej wspomnianej grupie banderowców rozpoznałam niektórych bandytów, a mianowicie: banderowców ^b-Bidę, Małka Wasyla, Banacha, Leškowa i Mojsaka Michała^b na czele, głównego komendanta bojówki banderowskiej. Po odejściu z naszego mieszkania, banderowcy dali nam rozkaz pochowania zwłok śp. Sobczuka, ale bez trumny i całkiem nagiego bez żadnego okrycia. Na tym protokół zeznań zakończono i zgodnie przeze mnie podpisano.

^c-Prokurator^c (—)^d

(—) Lewicka Olga

IPN, SOZ 9, k. 144–144 a
Oryginał, maszynopis.

Przypisy

- ^a Podłużna pieczętka z napisem: *Posterunek Milicji Obywatelskiej w Belzie powiat Hrubieszów Nr ...* oraz odręcznie dopisanym numerem 70/46.
- ^b-^b Podkreślono odręcznie.
- ^c-^c Wpisano odręcznie.
- ^d Podpis nieczytelny

**Лист заступника воєводського коменданта ГМ в Ряшеві
від 5 листопада 1963 р. у справі Михайла Мойсака**

Ряшів, 5 листопада 1963 р.

а

б

Воєводської прокуратури
у Любліні

«У 1946» році був заарештований і посаджений до в'язниці у Замостві член банди УПА «Мойсак Михайло Якович», який народився 19 VII 1906 року в селі Гора Сокальського повіту (УРСР). У травні 1946 року бандою УПА і АК був організований напад на в'язницю, в результаті якого заарештовані в'язні, в тому числі й «Мойсак» втекли¹. З того часу Мойсак переховувався на території Люблінського воєводства.

«16 жовтня 1948 року Окружний суд у Замостві на підставі Декрету від 31 VIII 1944 року заочно засудив Мойсака до смертної кари, а Прокуратура Окружного суду в Замостві розіслала публікацію про розшук і видала розпорядження про розшук Мойсака.»

В останній період часу Служба безпеки Воєводського управління ГМ у Ряшеві встановила, що Мойсак Михайло перебуває тепер у Львові по вул. 14 Квітня № 4 кв. 4, де проживає разом з дружиною і дітьми².

Органи Безпеки СРСР проінформували нас, що Мойсак Михайло був затриманий 22 V 1947 року під час переходу польсько-радянського кордону і у 1948 році засуджений до 10 років ув'язнення за належність до ОУН та вбивство одного польського громадянина. Після відбуття тюремного ув'язнення поселився на постійно у Львові.

У зв'язку з вищезазначеним, прошу проінформувати нас, чи Ваша Одиниця виступатиме з пропозицією про екстрадицію Мойсака Михайла, чи справу слід вважати остаточно завершеною³.

(—)

З[аступ]ник воєводського Коменданта ГО
у справах Безпеки
в Ряшеві

Напечатано в 2 екземплярах

**Pismo zastępcy komendanta wojewódzkiego MO w Rzeszowie
z 5 listopada 1963 r. w sprawie Mychajła Mojsaka**

Rzeszów, dnia 5 listopada 1963 r.

a

b

Do Prokuratury Wojewódzkiej
w Lublinie

W 1946 roku został aresztowany i osadzony w więzieniu w Zamościu członek bandy UPA Mojsak Michał s. Jakuba ur[odzony] 19 VII 1906 roku we wsi Góra, powiat Sokal (USRR). W miesiącu maju 1946 roku został zorganizowany napad na więzienie przez bandę UPA i AK, w wyniku którego aresztowani więźniowie, w tym i Mojsak zbiegli¹. Od tego czasu Mojsak ukrywał się na terenie województwa lubelskiego.

Dnia 16 października 1948 roku Sąd Okręgowy w Zamościu na podstawie Dekretu z dnia 31 VIII 1944 roku skazał zaocznie Mojsaka na karę śmierci, zaś Prokuratura Sądu Okręgowego w Zamościu rozesłała listy gończe i zleciła poszukiwanie Mojsaka.²

W ostatnim okresie czasu Służba Bezpieczeństwa Komendy Wojewódzkiej MO w Rzeszowie ustaliła, że Mojsak Michał przebywa obecnie we Lwowie przy ul. 14 Kwietnia Nr 4 m. 4, gdzie zamieszkuje wraz z żoną i dziećmi².

Organa Bezpieczeństwa ZSRR poinformowały nas, że Mojsak Michał został zatrzymany 22 V 1947 roku podczas przekraczania granicy PRL i ZSRR i w 1948 roku został skazany na 10 lat więzienia za przynależność do OUN i morderstwo jednego obywatela polskiego. Po odbyciu kary więzienia zamieszkał na stałe we Lwowie.

W związku z powyższym proszę o poinformowanie nas, czy Jednostka Wasza będzie występować z wnioskiem o ekstradycję Mojsaka Michała, czy też należy uważać sprawę jako ostatecznie zakończoną³.

(—)

Z[astęp]ca Komendanta Wojewódzkiego MO
do Spraw Bezpieczeństwa
w Rzeszowie

Odbito w 2 egz.
Egz. nr 1 adresat

Екз. № 1 адресат
Екз. № 2 а/с
Опрац. ГР/УМ

ІНП, СОЗ 9, арк. 185.

Оригінал, машинопис.

На документі дописано від руки резолюції: Канцелярія. Прошу знайти справу і представити мені разом з цим письмом. 8 XI 63; Не знаю цієї справи і нерозбірливий підпис; У покажчиках Пр[окуратури] не фіг[урує] і нерозбірливий підпис; Дир. Левандовський. Дати хід справі після погод[...] з III Відділом.

Примітки

- ^a Прямокутна печатка з написом *Воєводська прокуратура в Любліні, Отримано 7 листоп[ада] 1963. № ... дод...*
- ^b Прямокутна печатка з орлом і написом *Управління Громадянської міліції Рязівського Воєв/одства/ № і дописаним від руки номером 134–1951/III/63.*
- ^{в-в} Підкреслено від руки.

¹ Йдеться про атаку об'єднаних сил АК-ВіН і УПА на Грубешів у ніч з 27 на 28 травня 1946, під час якої, м. ін., було розбито ДУГБ. В 1945 діючі на території Люблінщини загони УПА і постаківського партизанського руху дійшли до висновку, що перед лицем комуністичної загрози дальша боротьба між собою немає сенсу. Це призвело до підписання місцевих угод, спрямованих проти комуністичної влади. Угоди діяли до 1947. У 1946 польські і українські партизанські загони навіть провели дві спільні бойові операції.

² В 1960 Мойсак отримав радянське громадянство.

³ Справа Мойсака затягнулася щонайменше до 1966. Після перегляду справи, Міністерство юстиції констатувало, що нема підстав для направлення заяви про екстрадицію, але одночасно висловило готовність скерувати заяву про передачу в розшук „відповідним органам СРСР”. Однак, Кримінальний відділ Повітового суду в Замості наприкінці липня 1966 розпочав процедуру екстрадиції, правдоподібно, безрезультатно. Інших даних по цій справі немає.

Egz. nr 2 a/a
Oprac. GR/UM

IPN, SOZ 9, k. 185.

Oryginał, maszynopis.

Na dokumencie odręczne adnotacje: Kancelaria. Proszę odnaleźć akta i przedłożyć mi wraz z tym pismem. 8 XI 63; Nie znam tej sprawy i nieczytelny podpis; [...] w skorowidzach Pr[okuratury] nie fig[uruje] i nieczytelny podpis; Dyr. Lewandowski. Nadać bieg sprawie po porozumieniu z Wydz. III.

Przypisy

- ^a Podłużna pieczętka z napisem: *Prokuratura Wojewódzka w Lublinie, Otrzymano 7 listop[ada] 1963. Nr ... zał...*
- ^b Podłużna pieczętka z orłem i napisem: *Komenda Milicji Obywatelskiej Woj. Rzeszowskie L.dz. i odręcznie dopisanym numerem [...] 134-1951/III/63.*
- ^{c-c} Podkreślono odręcznie.

¹ Chodzi o atak połączonych sił AK-WiN i UPA na Hrubieszów w nocy 27/28 maja 1946, w trakcie którego m. in. rozbito PUBP. W 1945 działające na Lubelszczyźnie oddziały UPA i partyzantki poakowskiej uznały, iż dalsza walka pomiędzy sobą w obliczu zagrożenia komunizmem nie ma sensu. Doprowadziło to do zawarcia lokalnych porozumień skierowanych przeciwko władzy komunistycznej. Porozumienia przetrwały do 1947. W 1946 polskie i ukraińskie oddziały partyzanckie przeprowadziły nawet dwie wspólne akcje zbrojne.

² W 1960 Mojsak otrzymał sowieckie obywatelstwo.

³ Sprawa Mojsaka przeciągnęła się co najmniej do 1966. Po przejrzeniu akt Ministerstwo Sprawiedliwości stwierdziło, że nie ma podstaw do skierowania wniosku o ekstradycję, ale jednocześnie wyraziło gotowość przekazania wniosku o przejęcie ścigania „właściwym władzom ZSRS”. Wydz. Karny Sądu Powiatowego w Zamościu podjął jednak w końcu lipca 1966 procedury ekstradycyjne, prawdopodobnie bez rezultatu. Dalszych danych o sprawie brak.

WYKAZ SKRÓTÓW

abp	– arcybiskup
ACz	– Armia Czerwona
adw.	– adwokat
AK	– Armia Krajowa
AL	– Armia Ludowa
Al.	– Aleja, Aleje
AMW	– Akademia Marynarki Wojennej
AP	– Armia Polska
AP	– armia powstańcza
APW	– Armia Polska na Wschodzie
art.	– artykuł
art.	– artyleria
ASG	– Akademia Sztabu Generalnego
AZSP	– (skrót nierozwiązany)
AŻ	– Armia Żelazna
b.	– bardzo
b.	– były
baon	– batalion
BBC	– (<i>ang.</i>) Brytyjskie Radio
BBWR	– Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem
BCh	– Bataliony Chłopskie
bezp. państw.	– bezpieczeństwo państwowe
BiP	– Biuro Informacji i Propagandy
BK	– Brygada Kawalerii
b/p, b/partyjny	– bezpartyjny
bp	– biskup
BP	– Biuro Polityczne
BP	– Brygada Piechoty
BPanc-mot	– Brygada Pancerno-motorowa
br.	– bieżący rok
BS	– Brygada Strzelców
B.S.B.	– Bojówka Służby Bezpieczeństwa
BUiAD	– Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów
c.	– cetnar
ckm	– ciężki karabin maszynowy
CWK	– Centrum Wyszkożenia Kawalerii
Czeka	– (<i>ros.</i>) [Wszechzwiązkowa] Nadzwyczajna Komisja do Walki z Kontrrewolucją i Sabotażem

dac	– dywizjon artylerii ciężkiej
dca, d-ca	– dowódca
DG	– Dowództwo Główne
dn.	– w dniu, dnia
doc.	– docent
dok.	– dokument
DP	– Dywizja Piechoty
DPrez.	– Dywizja Piechoty Rezerwowa
DR	– Delegatura Rządu
ds.	– do spraw
DSP	– Dywizja Strzelców Pieszych
DSZ	– Delegatura Sił Zbrojnych
dypl.	– dyplomowany
dyr.	– dyrektor
Dz. U.	– Dziennik Ustaw
Dz.U.R.P.	– Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej
egz.	– egzemplarz
etc.	– (<i>łac.</i>) i tak dalej
GA	– Grupa Armii
Garn.	– garnizonowa
gb	– (skrót nierozwiązany)
gen.	– generał
gen. bryg.	– generał brygady
gen. chor.	– generał chorąży
gen. dyw.	– generał dywizji
gen. lejt.	– generał lejtenant
gen. mjr	– generał major
gen. płk	– generał pułkownik
gen. por.	– generał porucznik
Gestapo	– (<i>niem.</i>) Tajna Policja Państwowa
GEU	– (<i>ros.</i>) Główny Zarząd Ekonomiczny
GG	– Generalne Gubernatorstwo
GKO	– (<i>ros.</i>) Państwowy Komitet Obrony
GL	– Gwardia Ludowa
Gł.	– Główny
GO	– (<i>ros.</i>) Oddział Miejski
GO	– Grupa Operacyjna
godz.	– godzina
GOKaw	– Grupa Operacyjna Kawalerii
GUGB	– (<i>ros.</i>) Główny Zarząd Bezpieczeństwa Państwowego

GUKR	– (ros.) Główny Zarząd Kontrwywiadu
GUŁAG	– (ros.) Główny Zarząd Obozów
GUPO	– (ros.) Główny Zarząd Straży Pożarnej
ha	– hektar
hr	– hrabia
IB	– (ros.) batalion niszczyielski
I.G.	– (skrót nierozwiązany)
im.	– imienia
in.	– inni, inne
inż.	– inżynier
IPN	– Instytut Pamięci Narodowej
IRO	– (ang.) Międzynarodowa Organizacja Uchodźców
ITŁ	– (ros.) Poprawczy Obóz Pracy
jedn. arch.	– jednostka archiwalna
k.	– karta
k.	– koło
KA	– Korpus Armijny
kat.	– katolicki
kb	– karabin
KC	– Komitet Centralny
Kedyw	– Kierownictwo Dywersji
kg	– kilogram
KG	– Komenda Główna
KGB	– (ros.) Komitet Bezpieczeństwa Państwowego
KK, K.K.	– Kodeks Karny
KKWP	– Kodeks Karny Wojska Polskiego
km	– kilometr
kmdt.	– komendant
K.O.	– (skrót nierozwiązany)
kol.	– kolonia
kom.	– (skrót nierozwiązany)
komp.	– kompania
KONR	– (ros.) Komitet Wyzwolenia Narodów Rosji
kontrakt.	– kontraktowy
KOP	– Korpus Ochrony Pogranicza
KOW	– Korpus Odsieczy Wołynia
KP(b)B	– Komunistyczna Partia (bolszewików) Białorusi
KP(b)U	– Komunistyczna Partia (bolszewików) Ukrainy
k.p.k., kpk. K.P.K.	– kodeks postępowania karnego
KPU	– Komunistyczna Partia Ukrainy
kpr.	– kapral

KPZS	– Komunistyczna Partia Związku Sowieckiego
KPZU	– Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy
kpt.	– kapitan
k-r	– kontrrewolucyjny
Kripo	– (<i>niem.</i>) Policja Kryminalna
KRN	– Krajowa Rada Narodowa
K.R.P.	– Krajowa Reprezentacja Polityczna
ks.	– ksiądz
KW	– Kontrwywiad
KWC	– Kierownictwo Walki Cywilnej
K.W.P.K.	– Kodeks Wojskowego Postępowania Karnego
K.Z.W.	– (skrót nierozwiązany)
l.	– lata
l.dz.	– liczba dziennika
lit.	– litera
LKSMU	– (<i>ros.</i>) Leninowski Komunistyczny Związek Młodzieży Ukrainy
LOW	– Lwowski Okręg Wojskowy
LSB	– Ludowa Straż Bezpieczeństwa
m.	– miasto
MAP	– Ministerstwo Administracji Państwowej
marsz.	– marszałek
MBP	– Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego
meld.	– meldunek
MGB	– (<i>ros.</i>) Ministerstwo Bezpieczeństwa Państwowego
min.	– minuta
mjr	– major
mln.	– milion
mm	– milimetr
MO	– Milicja Obywatelska
m.p., MP	– miejsce postoju
MP	– (<i>niem.</i>) pistolet maszynowy
MPWO	– (<i>ros.</i>) Terenowa Obrona Przeciwlotnicza
MSZ	– Ministerstwo Spraw Zagranicznych
MTS	– (<i>ros.</i>) Stacja Maszynowo-Traktorowa
MTW	– Międzynarodowy Trybunał Wojskowy
MWD	– (<i>ros.</i>) Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
nacz.	– naczelnik, naczelny
NAN	– Narodowa Akademia Ukrainy
nadr.	– nadrejon
<i>narkom</i>	– (<i>ros.</i>) ludowy komisarz

N.D.	– Narodowa Demokracja
niem.	– niemiecki
NKGB	– (ros.) Ludowy Komisariat Bezpieczeństwa Państwowego
NKO	– (ros.) Ludowy Komisariat Obrony
NKW	– Naczelny Komitet Wykonawczy
NKWD	– (ros.) Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych
N.K.Z.W.	– (skrót nierozwiązany)
NOW	– Narodowa Organizacja Wojskowa
npl	– nieprzyjaciel
nr rej.	– numer rejestracyjny
Nr, nr	– numer
NSDAP	– (niem.) Narodowo Socjalistyczna Niemiecka Partia Pracy
NSSz	– (ros.) szkoła średnia niepełna
NSZ	– Narodowe Siły Zbrojne
NTN	– Najwyższy Trybunał Narodowy
NW	– Naczelny Wódz
NWRO	– Narodowo-Wyzwoleńcza Organizacja Rewolucyjna
n/zakład	– (skrót nierozwiązany)
NZW	– Narodowe Zrzeszenie Wojskowe
o.	– ojciec (duchowny)
O/BR	– (ros.) (skrót nierozwiązany)
ob.	– obywatel
OBB	– (ros.) Oddział ds. Walki z Bandytyzmem
OBChSS	– (ros.) Oddział Walki z Kradzieżą Własności Socjalistycznej i Spekulacją
obw.	– obwód
oddz.	– Oddział
ODRW	– Okręgowa Delegatura Rządu Wołyń
odw.	– (skrót nierozwiązany)
of.	– oficer
OGPU	– Wszechzwiązkowy Główny Zarząd Polityczny
ok.	– około
OKR <i>Smiersz</i>	– (ros.) Oddział Kontrwywiadowczy „ <i>Smiert’ szpionam</i> ” – sowiecki kontrwywiad wojskowy
okr.	– okręg
ONR	– Obóz Narodowo-Radykalny
OO	– (ros.) Oddział Specjalny
OP	– Oddział Partyzancki
Oprac., oprac.	– opracował

org. mob.	– organizacyjno-mobilizacyjny referent/referat
ORKP	– (skrót nierozwiązany)
Orpo	– (<i>niem.</i>) policja porządkowa
<i>osobtorg</i>	– (<i>ros.</i>) (skrót nierozwiązany)
OSUZ	– (<i>ukr.</i>) Środkowowschodnie Ziemie Ukraińskie
OUN, O.U.N.	– Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów
OUN-B, O.U.N.-B	– Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów, frakcja banderowska
OUN-M	– Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów, frakcja melnykowska
OUNNP	– OUN niezależnych państwowców
OUN-r	– OUN-rewolucyjna
OUN-s	– OUN-solidarystów
OUN-SD	– (<i>ukr.</i>) OUN niezależnych państwowców
OUWO	– (<i>ukr.</i>) (skrót nierozwiązany)
OW	– Okręg Wojskowy
OZ	– Ośrodek Zapasowy
p.	– pan
p, pkt	– punkt
PA	– (skrót nierozwiązany)
pchr.	– podchorąży
PD	– piechota dywizyjna
PD	– (<i>ukr.</i>) typ rusznicy przeciwpancernej
Pd OSUZ	– Południowo Środkowowschodnie Ziemie Ukraińskie
piech.	– piechota
PIP	– (skrót nierozwiązany)
pkaw	– pułk kawalerii
PKB	– Państwowy Korpus Bezpieczeństwa
P.K.P.	– Polskie Koleje Państwowe
PKU	– Powiatowa Komenda Uzuppełnień
PKWN	– Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego
plut.	– plutonowy
płd.	– południowy
płk	– pułkownik
płn.	– północny
p.n.	– pod nazwą
POKW	– Polska Organizacja Kresów Wschodnich
pol-wych.	– polityczno-wychowawczy
PONWU	– (<i>ukr.</i>) (skrót nierozwiązany)
POP	– Polska Organizacja Powstańcza

por.	– porucznik
POT	– Polska Organizacja Terrorystyczna
POW	– Polska Organizacja Wojskowa
pow.	– powiat
poz.	– pozycja
pp, p.p.	– pułk piechoty
p.panc.	– przeciwpancerny
PPD	– (<i>ros.</i>) pistolet maszynowy Diegtiariewa
ppleg.	– pułk piechoty legionów
ppłk	– podpułkownik
ppor.	– podporucznik
PPR, P.P.R.	– Polska Partia Robotnicza
pprez.	– pułk piechoty rezerwowy
PPS	– Polska Partia Socjalistyczna
PRL	– Polska Rzeczpospolita Ludowa
Prok.	– Prokuratura
ps.	– pseudonim
PSC	– Państwowa Służba Cywilna
psk	– pułk strzelców konnych
psp	– pułk strzelców podhalańskich
PSL	– Polskie Stronnictwo Ludowe
PSZ	– Polskie Siły Zbrojne
p.t.	– pod tytułem
[P.]U.B.P.	– [Powiatowy] Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
P.U.N.	– Prowid Ukraińskich Nacjonalistów
PW	– Przysposobienie Wojskowe
PWO	– (<i>ros.</i>) obrona przeciwlotnicza
PZP	– Polski Związek Powstańczy
PZUZ	– (<i>ukr.</i>) Północno-Zachodnie Ziemie Ukraińskie
r.	– rok
<i>rajwojenkomat</i>	– (<i>ros.</i>) rejonowa komenda wojskowa
RAP	– Resort Administracji Państwowej
rb.	– rok bieżący
red.	– redaktor
ref.	– referent, referat, referentura
rez.	– rezerwa
RFN	– Republika Federalna Niemiec
RGO	– Rada Główna Opiekuńcza
RIK	– (<i>ros.</i>) Rejonowy Komitet Wykonawczy
rk	– ręczny karabin
RKKA	– (<i>ros.</i>) Robotniczo-Chłopska Armia Czerwona

RKL	– Rada Komisarzy Ludowych
RKM, rkm	– ręczny karabin maszynowy
R.K.U.	– Rejonowa Komenda Uzupelnień
RN	– Rada Naczelna
RN	– Rada Najwyższa
RO	– Oddział Rejonowy
R.O.	– (<i>ukr.</i>) rejonowy ośrodek
RO	– (<i>ros.</i>) obwód rówieński
ROA, R.O.A.	– (<i>ros.</i>) Rosyjska Armia Wyzwoleńcza
RP	– Rzeczpospolita Polska
RSHA	– (<i>niem.</i>) Główny Urząd Bezpieczeństwa Rzeszy
rz.	– rzeka
R.Z.	– Radziecki Związek
Rzplita	– Rzeczpospolita
s.	– strona
s/o	– (<i>ros.</i>) (skrót nierozwiązany)
SA	– (<i>niem.</i>) Oddziały Szturmowe
sap.	– saper, saperski
SB, S.B.	– (<i>ukr.</i>) Służba Bezpieczeństwa
SBSpad	– Samodzielna Brygada Spadochronowa
SBU	– Służba Bezpieczeństwa Ukrainy
Schupo	– (<i>niem.</i>) Policja Ochronna
SD	– (<i>niem.</i>) Służba Bezpieczeństwa
SD	– Stronnictwo Demokratyczne
s.d., SD	– (<i>ros.</i>) Dywizja Strzelecka
SDR	– (<i>ros.</i>) Rejonowi Delegaci Rządu
SGGW	– Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
<i>sielsoviet</i>	– (<i>ros.</i>) rada wiejska
<i>sieluprawa</i>	– (<i>ros.</i>) zarząd wiejski
sierz.	– sierżant
SKW	– (<i>ukr.</i>) Kuszczowe Oddziały Samoobrony
SL	– Stronnictwo Ludowe
SMIERSZ	– (<i>ros.</i>) „ <i>Smiert' szpionam</i> ”
SM	– (<i>ros.</i>) Rada Ministrów
SN	– Sąd Najwyższy
SN	– Stronnictwo Narodowe
SOP	– Służba Ochrony Powstania
SOZ	– Sąd Okręgowy Zamość
SP	– Sąd Powiatowy
SP	– Stronnictwo Pracy
SPD	– (<i>niem.</i>) Socjaldemokratyczna Partia Niemiec

SPP	– Studium Polski Podziemnej
spr.	– sprawa
sr	– (skrót nierozwiązany)
S.R.R	– Socjalistyczna Republika Radziecka
SRS	– Socjalistyczna Republika Sowiecka
S.S., SS	– (<i>niem.</i>) Sztafety Ochronne
SSW	– Sędzia Sądu Wojewódzkiego
st.	– starszy
st.	– stołeczne
st. spocz.	– stan spoczynku
S.U.	– (<i>ros.</i>) (skrót nierozwiązany)
SW	– Sąd Wojewódzki
SWT	– (<i>ros.</i>) samoczynny karabin Tokariewa
<i>szachtstroj</i>	– (<i>ros.</i>) Państwowe Przedsiębiorstwo Projektowania i Budowy Kopalń
Sz.	– Szczecin
SzAZD	– (<i>ros.</i>) (skrót nierozwiązany)
szer.	– szeregowy
SZP	– Służba Zwycięstwu Polski
szt.	– sztuki
Szt. Gł.	– Sztab Główny
śl.	– śledczy
t. zw.	– tak zwany
T., t.	– tom
t.	– towarzysz
t.j.	– to jest
T/o	– (<i>ros.</i>) (skrót nierozwiązany)
TAP	– Tajna Armia Polska
tjn.	– tajne
TO	– (<i>ros.</i>) obwód tarnopolski
tow.	– towarzysz
TRJN	– Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej
TSP	– (<i>ros.</i>) (skrót nierozwiązany)
TT	– (<i>ros.</i>) [pistolet] tulski Tokariewa
TW	– (<i>ukr.</i>) Odcinek Taktyczny
tys.	– tysiące
tzw.	– tak zwany
UAO UKGB	– (<i>ros.</i>) (skrót nierozwiązany)
ub.	– ubiegły
UB, U.B.	– Urząd Bezpieczeństwa [Publicznego]
UBB	– (<i>ros.</i>) Zarząd ds. Walki z Bandytyzmem

UCK	– Ukraiński Centralny Komitet
UDK	– (<i>ukr.</i>) Ukraiński Komitet Pomocy
UHA	– Ukraińska Halicka Armia
UHWR, UHWRada	– (<i>ukr.</i>) Ukraińska Główna Rada Najwyższa
UJ	– Uniwersytet Jagielloński
UJK	– Uniwersytet Jana Kazimierza
UKGB	– (<i>ros.</i>) Zarząd KGB
ul.	– ulica
ULS	– Ukraiński Legion Samoobrony
UM NKWD	– (<i>ros.</i>) Zarząd Milicji NKWD
UMGB	– (<i>ros.</i>) Zarząd MGB
UNA, U.N.A.	– (<i>ukr.</i>) Ukraińska Armia Narodowa
UNAKOR	– (<i>ukr.</i>) skrót nierozwiązany
UNDO	– (<i>ukr.</i>) Ukraińskie Zjednoczenie Narodowo-Demokratyczne
UNDP	– (<i>ukr.</i>) Ukraińska Partia Narodowo Demokratyczna
UNK	– Ukraiński Komitet Narodowy
UNKGB	– Zarząd NKGB
UNKWD	– Zarząd NKWD
UNR	– (<i>ukr.</i>) Ukraińska Republika Ludowa
UNRA	– (<i>ukr.</i>) Ukraińska Rewolucyjna Armia Narodowa/Ludowa
UNRRA	– (<i>ang.</i>) Administracja Narodów Zjednoczonych ds. Pomocy Zadośćuczynienia
UNS, U.N.S.	– (<i>ukr.</i>) Ukraińska Samoobrona Narodowa
UNZP	– (<i>ukr.</i>) Ukraińska Socjaldemokratyczna Partia
UOT	– (<i>ukr.</i>) (skrót nierozwiązany)
UP	– Ukraińska Policja
UPA	– Ukraińska Powstańcza Armia
ur.	– urodzony
URDP	– (<i>ukr.</i>) (skrót nierozwiązany)
URL	– Ukraińska Republika Ludowa
URO	– (<i>ros.</i>) Oddział Ewidencyjno-Rejestracyjny
urodz.	– urodzony
URP	– (<i>ros.</i>) (skrót nierozwiązany)
USA	– (<i>ang.</i>) Stany Zjednoczone Ameryki
USDP	– Ukraińska Socjaldemokratyczna Partia
USL	– (<i>ukr.</i>) Ukraiński Legion Samoobrony
USRP	– (<i>ukr.</i>) Ukraińska Partia Socjalistyczno-Radykalna
USSR, U.S.R.R.	– Ukraińska Socjalistyczna Republika Radziecka
USRS	– Ukraińska Socjalistyczna Republika Sowiecka

USSD	– (<i>ukr.</i>) Niezależne Suverenne Państwo Ukraińskie
UW	– Uniwersytet Warszawski
UWO, U.W.O.	– Ukraińska Wojskowa Organizacja
UWU	– Ukraiński Wolny Uniwersytet
UWW	– Ukraińskie Wojsko Wyzwoleńcze
WB	– [do] Walki z Bandytyzmem
w/z	– w zastępstwie
WCzK	– Wszechzwiązkowa Nadzwyczajna Komisja do Walki z Sabotażem i Kontrrewolucją
WD AK	– Wołyńska Dywizja AK
WDP AK	– Wołyńska Dywizja Piechoty AK
wewn.	– wewnętrzny
WiN	– Wolność i Niezawisłość
WKP(b)	– Wszechrosyjska Komunistyczna Partia (bolszewików)
WLKSM	– (<i>ros.</i>) Wszechzwiązkowy Leninowski Komunistyczny Związek Młodzieży
właśc.	– właściwie
WŁP	– (skrót nierozwiązany)
woj.	– województwo
<i>wojenkomat</i>	– (<i>ros.</i>) komenda wojskowa
wojsk.	– wojskowy
Woł. Dyw. Piech	– Wołyńska Dywizja Piechoty
WP	– Wojsko Polskie
WRN	– Wolność, Równość, Niezawisłość
Wsch., wsch.	– Wschodni, wschodni
WSG	– Wojskowy Sąd Garnizonowy
WSK	– Wojskowa Służba Kobiet
WT	– (<i>ros.</i>) Trybunał Wojskowy
W.U.B.P.	– Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
WUd/sBP	– Wojewódzki Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
WUO	– (<i>ukr.</i>) Wołyńskie Zjednoczenie Ukraińskie
WW	– Wywiad Wojskowy
WWDR	– Wołyński Wydział Delegatury Rządu
Wydz.	– Wydział
WZZW	– Wiadomości z Ziem Wschodnich
Zach.	– zachodni, Zachodnie
zam.	– zamieszkały
Zarz.	– Zarząd
ZBoWID	– Związek Bojowników o Wolność i Demokrację

zca	– zastępca
Z.Cz. OUN	– Zagraniczna Część OUN
Zesp.	– zespół
ZG	– Zarząd Główny
zm.	– zmarł
ZMW	– Związek Młodzieży Wiejskiej
Z.P. UHWR	– Zagraniczne Przedstawicielstwo UHWR
ZPO	– Związek Polskich Oficerów
ZPP	– Związek Patriotów Polskich
ZSL	– Zjednoczone Stronnictwo Ludowe
ZSRR	– Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
ZSRS	– Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich
ZUZ	– (<i>ukr.</i>) Ziemie Zachodnio-Ukraińskie
Zw. Sow.,	
Zw. Sowiecki	– Związek Sowiecki
ZWZ, Z.W.Z.	– Związek Walki Zbrojnej

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АВМФ	– Академія військово-морського флоту
АГШ	– Академія Генерального штабу
адв.	– адвокат
АК	– (поль.) Армія Крайова
АЛ	– (поль.) Армія Людова
ал.	– алея, алеї
АП	– (поль.) Польська Армія
АПВ	– (поль.) Польська Армія на Сході
арт.	– артилерії
архієп.	– архієпископ
АСЗП	– (нерозшифроване скорочення)
1 ПА УПА	– 1 Партизанська Армія УПА
АЖ	– (поль.) Залізна Армія
ББ	– [до] Боротьби з Бандитизмом
ББВР	– (поль.) Безпартійний блок співпраці з урядом
Бі-Бі-Сі	– (анг.) Британське Радіо
БіП	– Бюро інформації і пропаганди
БК	– (поль.) Бригада Кавалерії
БНДтаАД	– Бюро надання доступу та архівізації документів
б/п, б/партійний	– безпартійний
БП	– (поль.) Політичне бюро
БП	– Бригада піхоти
БС	– (поль.) стрілецька бригада
Б.С.Б.	– Боївка Служби безпеки
БХ	– (поль.) Селянські батальйони
ВВДУ	– Волинське відділення Делегатури Уряду
ВД АК	– (поль.) Волинська дивізія АК
ВДП АК	– (поль.) Волинська дивізія піхоти АК
В. З.	– Вісник законів
В.З. Р.П.	– Вісник законів Республіки Польща
ВЗСЗ	– Відомості зі Східних земель
ВіН	– (поль.) Воля і Незалежність
Від.	– Відділення
військ.	– військових
ВКП(б)	– (рос.) Всесоюзна Комуністична партія (більшовиків)
ВЛКСМ	– (рос.) Всесоюзна Ленінська Комуністична Спілка Молоді

ВЛП	– (нерозшифроване скорочення)
внутр.	– внутрішній
воєв.	– воєводство
воєнкомат	– (рос.) військовий комісаріат
Вол. Див. Піх.	– (поль.) Волинська дивізія піхоти
ВП	– (поль.) Військо Польське
ВР	– (поль.) Військова розвідка
ВР	– Верховна Рада
ВРН	– (поль.) Свобода, Рівність, Незалежність
ВСГ	– (поль.) Військовий гарнізонний суд
ВСК	– (поль.) Військова служба жінок
ВТ	– (рос.) Військовий трибунал
ВТТ	– Виправно-трудова табори (ІТЛ – рос.)
В.У.Г.Б.	– (поль.) Воєводське управління Громадської безпеки
ВУО	– Волинське українське об'єднання
ВУу/СГБ	– (поль.) Воєводське управління у справах Громадської безпеки
ВЧК	– (рос.) Всесоюзна надзвичайна комісія
ГА	– (поль.) Група армій
Гарн.	– Гарнізонна
га	– гектар
гб	– (нерозшифроване скорочення)
ГГ	– Генеральне Губернаторство
ген.	– генерал
ген. бриг.	– бригадний генерал
ген. див.	– генерал дивізії
ген. лейт.	– генерал-лейтенант
ген. май.	– генерал-майор
ген. полк.	– генерал полковник
ген. пор.	– (поль.) генерал-поручник
ген. хор.	– генерал хорунжий
ГЕУ	– (рос.) Головне економічне управління
гестапо	– (нім.) таємна державна поліція
ГК	– Головне командування
ГКО	– (рос.) Державний комітет оборони
ГЛ	– Гвардія людова
год.	– година
Гол.	– Головний
ГО	– (поль.) Оперативна група
ГОКав	– (поль.) Кавалерійська оперативна група

ГО НКГБ	– (рос.) Міський відділ НКДБ
гр	– граф
ГУГБ	– (рос.) Головне управління Державної безпеки
ГУКР	– (поль.) Головне управління контррозвідки
ГУЛАГ	– (рос.) Головне управління таборів
ГУПО	– (рос.) Головне управління Пожежної охорони
два	– дивізіон важкої артилерії
держ. безп.	– державної безпеки
ДЗС	– Делегатура Збройних Сил
дипл.	– дипломований
дир.	– директор
док.	– документ
доц.	– доцент
ДП	– (поль.) піхотна дивізія
ДПРез	– (поль.) Резервна дивізія піхоти
ДСП	– (поль.) Піхотна стрілецька дивізія
ДУ	– Делегатура Уряду
екз.	– екземпляр
єп.	– єпископ
Заст.	– Заступник
ЗГ	– (поль.) Головне управління
ЗМВ	– (поль.) Союз сільської молоді
ЗПО	– (поль.) Союз польських офіцерів
З.П. УГВР	– Закордонне представництво УГВР
ЗСЛ	– (поль.) Об'єднана селянська партія
ЗУЗ	– західноукраїнські землі
З.Ч. ОУН	– Закордонні частини ОУН
ІНП	– Інститут національної пам'яті
ІРО	– (англ.) Міжнародна організація втікачів
ІТЛ	– (рос.) Виправно-трудова табори
і т. п.	– і тому подібне
к.	– коло
КА	– (поль.) Армійський корпус
кат.	– католицький
К.В.П.К.	– (поль.) Військовий кримінально-процесуальний кодекс
КВЦ	– (поль.) Керівництво Цивільною боротьбою
КГ	– (поль.) Головне командування
кг	– кілограм
КГБ	– (рос.) Комітет державної безпеки
Кедив	– Керівництво диверсіями

К.З.В.	– (нерозшифроване скорочення)
КК	– Кримінальний кодекс
ККВП	– Кримінальний кодекс Війська польського
КОВ	– (<i>поль.</i>) Корпус відсічі Волині
км	– кілометр
кол.	– колишній
кол.	– колонія
ком, к-р	– командир
коменд.	– комендант
К.О.	– (нерозшифроване скорочення)
КОНР	– (<i>рос.</i>) Комітет визволення народів Росії
контракт.	– контрактний
КОП	– (<i>поль.</i>) Корпус охорони кордону
КПК	– Кримінально-процесуальний кодекс
КП(б)У	– Комуністична партія (більшовиків) України
КПРС	– Комуністична партія Радянського Союзу
КПУ	– Комуністична партія України
К-р	– контрреволюційний
кріпо	– (<i>нім.</i>) Кримінальна поліція
КРН	– Загальнопольська національна рада
КРП	– Загальнопольське політичне представництво
КР	– Контррозвідка
кс.	– ксьондз
L.dz.	– № документу в журналі реєстрації (канцеляризм)
ЛВО	– Львівський військовий округ
літ.	– літера
ЛКСМУ	– Ленінська комуністична спілка молоді України
ЛСБ	– (<i>поль.</i>) Народна сторожа безпеки
МГБ	– (<i>рос.</i>) Міністерство державної безпеки
м.	– місто
МАП	– (<i>поль.</i>) Міністерство громадської адміністрації
Марш.	– Маршал
МБП	– (<i>поль.</i>) Міністерство громадської безпеки
МВД	– (<i>рос.</i>) Міністерство внутрішніх справ
МВТ	– Міжнародний військовий трибунал
МДБ	– Міністерство державної безпеки
млн.	– мільйон
мм	– міліметр
МО	– (<i>поль.</i>) Громадянська міліція
м.п.	– місце постою

МП	– місце постою
МП	– (нім.) автомат
МПВО	– (рос.)
м-р	– майор
МСЗ	– (поль.) Міністерство закордонних справ
МТС	– (рос.) Машинно-тракторна станція
надр	– надрайон
НАН	– Національна академія України
нарком	– (рос.) народний комісар
нач.	– начальник
n/zakład	– (нерозшифроване скорочення)
№	– номер
№ реєстр.	– (поль.) реєстраційний номер
НВ	– Верховний головнокомандувач
НВРО	– Національно-визвольна революційна організація
Н.Д.	– Національна демократія
НЗВ	– Національне військове об'єднання
нім.	– німецький
НКВ	– (поль.) Головний виконавчий комітет
НКВС	– (рос.) Народний комісаріат внутрішніх справ
НКГБ	– (рос.) Народний комісаріат державної безпеки
Н.К.З.В.	– (нерозшифроване скорочення)
НКО	– (рос.) Народний комісаріат оборони
НОВ	– (поль.) Національна військова організація
НСДАП	– (нім.) Націонал-соціалістична німецька робітничча партія
НСЗ	– Національні Збройні Сили
НСШ	– (рос.) неповна середня школа
НТН	– (поль.) Верховний національний трибунал
о.	– отець (духовний)
О/БР	– (рос.) (нерозшифроване скорочення)
Обл.	– область
ОББ	– (рос.) Відділ боротьби з бандитизмом
ОБХСС	– (рос.) Відділ боротьби з розкраданням соціалістичної власності і спекуляцією
ОВ	– (поль.) Військовий округ
ОГПУ	– (рос.) Всесоюзне головне політичне управління
ОДРВ	– (поль.) Окружна делегатура уряду Волинь
odw.	– (нерозшифроване скорочення)
ОЗ	– (поль.) Запасний центр

ОКР <i>Смерш</i>	– (рос.) Відділ контррозвідки „Смерть Шпигунам” – радянська військова контррозвідка
окр.	– округ
ОНР	– (поль.) Національно-радикальний табір
ОО	– (рос.) Особливий відділ
ОП	– (поль.) Партизанський загін
Опрац.	– опрацював
орг. моб.	– організаційно-мобілізаційний референт, організаційно-мобілізаційний відділ
ОРКП	– (нерозшифроване скорочення)
Орпо	– (нім.) поліція громадського порядку
<i>особторг</i>	– (рос.) (нерозшифроване скорочення)
ОСУЗ	– (укр.) Центрально-українські землі
отрим.	– отримано
ОУВО	– (укр.) (нерозшифроване скорочення)
ОУН, О.У.Н.	– Організація Українських Націоналістів
О.У.Н.-Б, ОУН-Б	– Організація Українських Націоналістів, бандерівська фракція
ОУН-М	– Організація Українських Націоналістів, мельниківська фракція
ОУН СД	– Організація Українських Націоналістів Самостійників Державників
ОУН-р	– ОУН-революційна (ОУН-Б)
ОУН-с	– ОУН-солідаристів
ОУН-сд	– ОУН самостійників державників (ОУН-Б)
оф.	– офіцер
п.	– пункт
п.	– пан
РА	– (нерозшифроване скорочення)
Пд ОСУЗ	– Південні Центрально-Східні українські землі
ПД	– піхотна дивізія
ПД	– (укр.) тип протитанкової рушниці
Півд.	– південний
підпор.	– підпоручник
підхор.	– підхорунжий
піх.	– піхота
пкав	– (поль.) кавалерійський полк
ПКБ	– (поль.) Державний корпус безпеки
П.К.П.	– Польська державна залізниця
ПКНВ	– (поль.) Польський комітет національного визволення

ПКУ	– (поль.) Районний військкомісаріат
п/к	– полковник
півн.	– північний
п.н.	– під назвою
пов.	– повіт
ПОВ	– (поль.) Польська військова організація
поз.	– позиція
ПОКВ	– (поль.) Польська організація східних окраїн
політ.-вих.	– політично-виховний
ПОНВУ	– (укр.) (нерозшифроване скорочення)
ПОП	– (поль.) Польська повстанська організація
пор.	– поручник
ПОТ	– (поль.) Польська терористична організація
пп, п.п.	– піхотний полк
ППД	– (рос.) кулемет Дегтярева
пплег.	– (поль.) легіонерський полк піхоти
п/п-к	– підполковник
ППР, П.П.Р.	– (поль.) Польська робітничка партія
ппрез	– (поль.) резервний полк піхоти
ППС	– (поль.) Польська соціалістична партія
ПНР	– Польська Народна Республіка
Прок	– Прокуратура
пс.	– псевдонім
ПСЦ	– (поль.) Державна цивільна служба
пск	– (поль.) полк кінних стрільців
псп	– (поль.) полк гірських стрільців
ПСЛ	– (поль.) Польська селянська партія
ПЗС	– Польські збройні сили
ПЗЗ	– (поль.) Польські Збройні Сили
[П.]У.Г.Б.	– [Повітове] управління Громадської безпеки
П.У.Н.	– Провід українських націоналістів
ПВ	– (поль.) Військова підготовка
ПВО	– (рос.) Протиповітряна оборона
ПЗП	– (поль.) Польський повстанський союз
П.З.П.	– (поль.) Польський повстанський союз
ПЗУЗ	– північно-західні українські землі
р.	– рік
р.	– ріка
рр.	– роки
райвоєнкомат	– (рос.) районний військовий комісаріат
РАП	– (поль.) Міністерство громадської адміністрації

РГО	– (поль.) Головна опікунська рада
Ред.	– редактор
рез.	– резерв
реф.	– референт, сектор, референтура
РИК	– (рос.) Районний виконавчий комітет
РККА	– (рос.) Робітничо-селянська Червона армія
РКМ, ркм	– ручний кулемет
РН	– (поль.) Головна рада
РНК	– Рада народних комісарів
РО	– (рос.) Районний відділ
Р.О.	– районний осередок
РО	– (рос.) Рівненська область
РОА, Р.О.А.	– (рос.) Російська визвольна армія
РП	– Республіка Польща
Р.С.Р	– Радянська Соціалістична Республіка
РСХА	– (нім.) Головне управління безпеки Рейху
РСЧА	– Робітничо-селянська Червона армія
с.	– село
с.	– сторінка
СА	– (нім.) Штурмові загони
сап.	– саперів
СБ, С.Б.	– Служба безпеки
СБзСД	– Союз боротьби за свободу і демократію
СБУ	– Служба безпеки України
СВ	– (поль.) Воєводський суд
СВТ	– автоматичний карабін Токарева
СГГВ	– (поль.) Головна школа сільського господарства
СД	– (нім.) Служба безпеки
СД	– (поль.) Демократична партія
с.д., СД	– (рос.) Стрілецька Дивізія
СДР	– Районні делегати Уряду
Сельрада	– (рос.) сільська рада
Сельуправа	– (рос.) сільська управа
серж.	– сержант
СЗБ, С.З.Б.	– Союз збройної боротьби
СКВ	– Самооборонні кущові відділи
сл.	– слідчий
СЛ	– (поль.) Селянська партія
СМ	– (рос.) Рада Міністрів
СМЕРШ	– (рос.) „Смерть шпигунам”
СН	– (поль.) Верховний суд

СН	– (поль.) Національна партія
с/о	– (рос.) (нерозшифроване скорочення)
СПДБ	– (поль.) Самостійна повітряно-десантна бригада
СОП	– (поль.) Служба охорони повстання
СОЗ	– (поль.) Окружний суд у Замості
СП	– (поль.) Повітовий суд
СП	– (поль.) Партія праці
СПД	– (нім.) Соціал-демократична партія Німеччини
СПП	– Союз польських патріотів
СПП	– Служіння перемозі Польщі
спр.	– справа
спр. №	– справа №
ср	– (нерозшифроване скорочення)
СРСР	– Союз Радянських Соціалістичних Республік
С.С., СС	– (нім.) Охоронні загони
ССВ	– (поль.) Суддя воєводського суду
ст.	– стаття
ст.	– старший
ст.	– столичне
С.У.	– (рос.) (нерозшифроване скорочення)
Сх., сх.	– Східний, східний
т.	– том
т.	– товариш
ТАП	– (поль.) Таємна польська армія
ТО	– (рос.) Тернопільська область
Т/о	– (рос.) (нерозшифроване скорочення)
т.зв.	– так званий
ТТ	– (рос.) [пістолет] тульський Токарева
ТУНЄ	– Тимчасовий уряд національної єдності
ТСП, ТЕСП	– (рос.)
тис.	– тисячі
у/с	– у справах
УАО УКГБ	– Учетно-архивный отдел
УБ, У.Б.	– Управління безпеки [громадської]
УББ	– (рос.) Управління з боротьби з бандитизмом
УВ	– (поль.) Варшавський університет
УВВ	– Українське визвольне військо
УГА	– Українська Галицька Армія
УГВР, УГВРада	– Українська Головна Визвольна Рада
УДК	– Український допомогивий комітет
УЦК	– Український Центральний Комітет

УКДБ	– (рос.) Управління КДБ
УЛС	– Український легіон самооборони
УМ НКВС	– (рос.) Управління мілції
УМДБ	– Управління МДБ
УНА, У.Н.А.	– Українська Національна Армія
УНАКОР	– (нерозшифроване скорочення)
УНДО	– Українське національно-демократичне об'єднання
УНДП	– Українська національно-демократична партія
УНК	– Український національний комітет
УНКДБ	– Управління НКДБ
УНКВС	– Управління НКВС
УНР	– Українська Народна Республіка
УНРА	– Українська народно-революційна армія
УНРРА	– (анг.) Адміністрація об'єднаних націй у справах допомоги
УНС, У.Н.С.	– Українська національна самооборона
УСДП	– Українська соціал-демократична партія
УОТ	– (укр.) III/14
УП	– Українська поліція
УПА	– Українська Повстанська Армія
УРДП	– Українська революційно-демократична партія
УРО	– відділ
УРП	– (рос.) (нерозшифроване скорочення)
УЛС	– Український легіон самооборони
УСРП	– Українська соціалістично-радикальна партія
УСРР, У.С.Р.Р.	– Українська Соціалістична Радянська Республіка
УРСР	– Українська Радянська Соціалістична Республіка
УССД	– Українська Суверенна Самостійна Держава
УВО, У.В.О.	– Українська Військова Організація
УВУ	– Український вільний університет
УЯ	– (поль.) Ягелонський університет
УЯК	– Університет Яна Казимира
ФРН	– Федеративна Республіка Німеччини
хв.	– хвилина
ц	– центнер
ЦК	– Центральний комітет
ЦНК	– Центр навчання кавалерії
ц. р.	– цього року
ЧА	– Червона Армія
ШаЗД	– (рос.) (нерозшифроване скорочення)

Шахтстрой – (рос.) Державне підприємство проектування і будівництва шахт
Шупо – (нім.) Шуцполіція
шт. – штуки
Шт. Гл. – (поль.) Головний штаб

INDEKS NAZWISK I PSEUDONIMÓW

- Abakumow Wiktor 363, 383
„Aga” zob. Sasiadek
Agiejew 895
Ahorn Andrzej 557
„Akula” zob. Ohorodniszczuk Wasyl
Albert Jan 1217
Aleksander II 1259
Aleksandrowicz Jerzy, „Czyżyk” 497, 499
Aleksiejewa Wira 833, 835
„Ami” zob. Knieżatko Zygmunt
Anders Władysław 355, 357, 385
Andrejew 711, 715
Andrij 839
„Andrijczuk” zob. Pałamarczuk D.
„Andrijenko” zob. Łuckij Ołeksandr
Andrijewskij Dmytro 99, 109
Andrijiszyn 1217, 1225
Androszczuk Anton 523, 525, 529
Androszczuk Jakiw 525, 527
Andryjczyn Jan 1169
„Andrzej” 1143
„Andrzejenko” zob. Łuckij Ołeksandr
„Arijec” („Biłyj”) 897, 1297
Arkadij 729
Arsenyecz Dmytro zob. Arsenycz Mykoła
Arsenyecz Mykoła, „Dmytro”, „Hryhor”, „Mychajło” 181, 187, 189, 677
Artesiuk Apon 599
Artesiuk Jakiw 583
Artesiuk Kyrjyło 583, 599
Artesiuk Mykoła 583, 587, 599
Artesiuk Sylwestr 597
Arutiunow 813
„Askold” 1187
Assmuss Siegfried 1291, 1293, 1299, 1315
Assumss zob. Assmuss Siegfried
Atamaniuk 357
„Attar” zob. Dąbrowski Antoni
Babjak 1039
Bach-Zelewski Erich von dem 715
Baczyński Czesław, „Hucuł” 667
Badecki 1027
Badoglio Pietro 949, 951
Baginski W. 469
Bagiński 741
„Bajda” 413, 415
Baluk Ferdynand 913
Banach 1419
Banach Hryć 1019
Banach Iwan 1019
Banach Kazimierz, „Jan Linowski” 513, 515
Banaczyk Władysław, „Orkan” 519
Bancanśkyj 575
Bandera Stepan 91, 97, 107, 149, 151, 191, 193, 195, 197, 199, 201, 217, 233, 355, 445, 887, 1113
Bandiak Anna 1235
Bandiak Ludwik 1235
Bandiak Maria c. Dmytra 1235
Bandiak Maria c. Pawła 1235
„Bar” zob. Ochrymowycz Wasyl
Baran 849
Baran Wasyl 1333
Baranowski Jan 1089
Barszcz 495
Barszczychowski Antoni 1223
Barzyk Józef 1001, 1003
Basaj Stanisław, „Ryś” 1281, 1313, 1315
Basarab Olga 933, 939
Baszczij Anastazja 1221
Baszczij Anna 1223
Baszczij Katarzyna 1221
Baszczij Maria 1221
Baszczij Michalina 1221
Baszuk Piotr 1285, 1287, 1291, 1335, 1337
Batory Stefan 939
Bauer Otto 1255, 1257
Bąbiński Kazimierz, „Luboń” 313, 317, 321
Bąkowski Tadeusz, „Dąb”, „Orsza” 1123, 1125, 1135, 1145, 1377
Begna Wasilij 829, 831
Bek 1045
Bekus Antonina 1209
Bekus Maria 1209
Bekus-Nowikowa Cesia 1209
Bekus Wikta 1209
Beletiuik Foma 411
Bella 183
Benedykt 775
Benez Anton 531, 533
Bergiel Adam 425, 427
Beria Ławrientij 107, 349, 351, 809
„Berkut” 439, 441, 507, 1019, 1023
Berling Zygmunt 379, 385, 1123
„Berłog” 231
Bernat Aniela 847
Bernat Romek 847
Bernat Stefan 847
Bezdietna Maria 1199
Beznosiuk Iwan 409, 411
Białoszewicz Włodzimierz, „Dan”, „Sława” 1047, 1049
Biały Julian 655, 661
Bic Iwan 1187

Bida 1419
 Bielec 661
 Bielecki Stanisław 431
 Bielecki Tadeusz 917, 931
 Bieleński W. 469, 471
 Bień Adam 31
 Bieriezinskij 613, 617, 625, 627, 633, 645
 Biernacki Mikołaj 431
 Bieszczastnow 965
 Bilak 121
 Bilecki Jan 1217
 „Biłyj” zob. „Arijec”
 Biłyk Joanna 1223
 Biss Józef, „Czarny”, „Wacław” 1045, 1047, 1049, 1051, 1055, 1057
 Blachowski Zenon, „Strzemię” 703, 713
 Blochowscy 889
 Błasiak Maria 775
 Bobrowska Józefa 567
 Boczan Wawrek 971
 Boczar Anna 1215
 Boczar Antoni 1215
 Boczar Józef 1215
 Boczowska Franciszka 577
 „Bogdan” zob. Onyszkewycz Myrosław
 „Bogumił” 359, 361
 Bogusławski 999
 Boguwola 999
 Bohdan zob. Onyszkewycz Myrosław
 „Bohdan” zob. Łučkyj Ołeksandr
 „Bohdan” zob. Onyszkewycz Myrosław
 „Bohosław” zob. Janiszewskij Stepan
 „Bohun” zob. Łučkyj Ołeksandr
 Bohun Iwan 201, 1415
 Bojko 101
 Bojko Ołeksandr 587, 601
 Bojkowski Marian 427
 Bokłaszewicz Walentyna 1211
 Bol 735
 „Bomba” zob. Kochański Władysław
 Bondar Fedir 585
 Bondarenko Kost’ 33
 Bończuk 735
 Boradyn Zygmunt 60, 61
 Borecki Antoni 431
 Borejsza Leonard 733
 Borkowski-Dunin Piotr 247, 249, 273
 Borman zob. Bormann Martin
 Bormann Martin 73, 87
 Borowец Anna 191
 Borowец Taras, „Bulba”, „Taras Bulba” 105, 109, 183, 191, 195, 235, 237, 393, 475, 715, 783, 1281, 1411
 Bortnyk Hryhorij, „Pieniek” 467, 469, 471, 473
 „Borys” zob. Broniewiecki
 Borys Pyłyp 613, 615, 617, 623, 627, 629, 635, 641, 643, 645
 „Borysten” zob. Koryniec Dmytro
 Borzemski 915
 Bożko 867, 869
 „Bór” zob. Komorowski Tadeusz
 „Bradziaga” 1357, 1359, 1361, 1363
 Bragin 1201
 Brocik Franciszek 491
 Brocik Lodzia 491
 Broniewiecki, „Borys” 667
 Bronisława 609
 Bronowicka Maria 577
 Bruski Jan Jacek 59, 60
 „Brygider” zob. Wróblewskij Stepan
 Bryłkowski Józef 1215
 Brzeski Jan 31
 Brzeziński 937
 „Brzoza” zob. Olszewska Maria
 Brzozowski Marcel, „Lech” 667
 Buchenwiser 1105
 Buchman Andrzej, „Korsak” 819, 825, 1357, 1359
 Buczko Iwan 237
 Buczyk Zofia 593
 Budny Mieczysław, „Grom”, „Irka” 1371
 Budzaj Bolek, „Czarny” 1373
 Bühler Josef 1243, 1257
 Bujakiewicz Józef, „Sewer” 667
 „Bulba” zob. Borowец Taras
 Bulba-Borowiec zob. Borowец Taras
 „Bulla” zob. Kochański Władysław
 „Bułat” zob. Kochański Władysław
 Bułkiecki 419
 Burczak Antonina 551, 563
 Burkowski Wasyl 535
 „Burmistrz” zob. Rzepecki Jan
 „Burza” zob. Łyżwa
 „Burza” zob. Przybyłski
 Buseł Jakiw, „Hałyna” („Halina”) 229, 231, 233, 401, 403
 Butiniec Michał 1335, 1337
 Buzdan Józef 1189
 Bużyński 821
 Bykow 357
 „Bystryj” zob. Chamczuk Petro
 Bystrycki Tadeusz 57, 61
 Caban Ireneusz 1304, 1305
 Caruk Jarosław 35
 „Cebulka” zob. Ścibjor Włodzimierz
 Chaiński Jan, „Koło” 791, 793, 797, 799
 Chałostowski Władysław 691, 699, 763, 771, 773
 Chamczuk Petro, „Bystry” 1221, 1223
 Chandzyński 659
 Chawchun 723

Chawczun Fedir, „Czumak” 727, 729, 873
 Chmielarz Andrzej 60, 61
 Chmielnicki 853
 Chmielnicki Bohdan 783, 1401
 Chmielnicki Marian 847
 „Chmil” 1117
 „Chmura” zob. Hryciuk Stanisław
 Chojnowski Andrzej 59, 60
 „Chołodnecza” 447
 Chołostowski zob. Chałostowski Władysław
 Chomutiec 1213
 Choptianyj 613, 629, 633, 645
 „Chrin” zob. Nedzwedśkyj Mykoła
 Chrisczczewska P. 469, 471
 Chrustalew 1199
 Chrustil 935
 Chruszczow Nikita 89, 107, 383, 811
 Churchill Winston 1113, 1115
 Chwostow 781
 Chwyl Taras 613, 615, 619, 621, 625, 627, 629,
 635, 639, 643, 645
 Cichonskaja 361
 Cichus Józef, „Orzeł” 687
 Cichus Stanisław, „Dąb” 685, 687, 689, 691,
 693, 695, 697
 „Cuchaj” zob. Pawłowski
 Cwietuchin Fiodor 89, 107, 567, 473, 827, 831
 Cybula Dmytro 607
 Cybulski Henryk, „Harry” 713, 715, 807
 Cybulśkyj 535
 Czaban Iwan 1335, 1337
 Czaccy 557
 Czacka Konstancja z Wielhorskich 557
 Czacki Michał 557
 Czacki Tadeusz 557
 Czacki Włodzimierz 557
 „Czajczuk” zob. Hrycyna Mychajło
 Czajli 171
 „Czarnomorec” 1357
 „Czarny” zob. Biss Józef
 „Czarny” zob. Budzaj Bolesław
 „Czarny” zob. Wajdyk Józef
 „Czarny Jaś” zob. Kozaczyński Stefan
 „Czarny Orzeł” zob. Stepkowski Włodzimierz
 „Czepczyk” 449
 Czeredniczenko 417
 Czeriepanow 569, 571
 „Czerkas” zob. Sołtys Mychajło
 Czermiński Władysław, „Jastrząb” 821, 825
 Czerniak Marian 1385
 Czerniawski Władysław 1007, 1009
 Czernomord 837, 845, 863, 865, 867, 869, 871,
 875
 „Czernota” zob. Pryszlak Jewhen
 „Czernyk” zob. Łukaszewycz Marian
 Czernyk Wiktor 1383
 Czernyszow Wasilij 815, 817
 Czerwiakow 871
 Czerwińska Anastazja 873
 Czerwiński Danyło 873
 Czorna Nastia 1011
 „Czornota” 1019, 1035
 „Czornyj” 1193
 Czubak Ananij 529
 Czujkiewicz Nikołaj zob. Redesza Stepan
 Czumak 1199
 „Czumak” zob. Chawczun Fedir
 Czyżewśkyj 95
 „Czyżyk” zob. Aleksandrowicz Jerzy
 Daciuk 847
 Daciuk Dmytro 853
 Daciuk Mychajło 587
 Dak Anastazja z d. Hułyd 1283
 Dak Maksym 1283
 Dak Teodor, „Krakus”, „Perun” 1283, 1285,
 1287, 1289, 1291, 1293, 1297, 1335, 1337
 „Dafekyj” zob. Janiszewśkyj Stepan
 „Dan” zob. Białoszewicz Włodzimierz
 Danilewicz 1221
 Danilewicz Jarosław 1223
 Danuta 775
 Danyluk Petro 1307
 „Danyło” 337, 339
 „Danyło” zob. Sklanczuk Wasyl
 Danyłyszyn Dmytro 933, 939
 Dawidowicz Jan 429
 Dawydow 463, 465
 „Dąb” zob. Bąkowski Tadeusz
 „Dąb” zob. Cichus Stanisław
 „Dąb” zob. Kołtun Tomasz
 Dąbrowska Maria 491
 Dąbrowski Antoni, „Attar”, „Rafal” 827, 831
 Dąbrowski Michał 423
 Dąbrowski Stanisław 489, 491
 Dąbrowski Władysław 423
 Dembicka Adela 1217
 Demczuk Adam 483, 487
 Demczuk Anton 725
 Demczuk Kłym 725
 Demczuk Natalia 485
 Demczuk Wołodymyr 485
 Demian 1023
 Demjanenko 173
 Denisiuk Iwan 1337
 Derewianko 1233
 Derhaczowa 1229
 Desiatnyczuk Fedot, „Ostap” 837, 857, 861, 863,
 865, 867, 869, 871, 873, 875
 Diaczenko Petro 203
 „Dibrowa” zob. Hrynioch Iwan
 Dionizy 125, 145, 1349
 Djaczuk P. 643

Dliwa 965
 Długosz Stach 1385
 Dmytro 839
 „Dmytro” zob. Arsenycz Mykoła
 Dmytryk Jewhen zob. Matwijejko Myron
 „Dniprowyj” zob. Matła Zinowij
 Doboszyński Adam 917, 931
 Dobrowolska 611
 „Doktor Orływ” zob. Hrynioch Iwan
 „Doktór” zob. Tokarzewski-Karaszewicz Mi-
 chał Tadeusz
 Domacka Anna 1235
 Domacka Justyna 1235
 Domacki Józef 1235
 Domacki Michał 1235
 Domacki Wiktor 1235
 Domaszewski Michał 469, 473
 Dombrówka Wincenty 937
 „Don” zob. Kaminśkyj Zbigniew
 „Dońskyj” zob. Kaminśkyj Zbigniew
 Dorger Konstantin 469, 473
 „Dorosz” zob. Tkaczenko Mykoła
 „Dowbnia” zob. Jaciuk Ilija
 „Dowbusz” 1037
 Dowhań Justyn 979
 Dowmont Danuta, „Jolanta” 321
 Drahan Iwan 1189
 Drehomirečkyj 1233
 Drexler Anton 85
 Drobik Marian, „Dzięcioł” 917, 929
 Drobnicki 1189
 Drozdow W. 405
 „Drwał” zob. Sawicka Helena
 „Drzazga” zob. Rerutko Jan Kanty
 „Dub” 205, 207
 Dubas Piotr 1335, 1337
 Dubczuk Ananij 523
 „Dubenko” 605
 Dubok 405
 Dubowickij 459, 461
 „Dubowyj” 521, 525, 527, 529
 „Dubowyj” zob. Łytwynczuk Iwan
 Dubyna 723
 Dubyna A. 35
 Dubyna Iwan 723
 Dubynczuk T. 643
 Dubynczuk Wołodymyr 607, 611, 613, 615, 617,
 619, 621, 623, 627, 629, 633, 635, 637, 639,
 641, 643, 645
 Duchewicz Franciszek 1011
 Duchewicz Józef 1011
 Duchewicz Magdalena z d. Zbroniec 1011
 Dufaniec 719
 „Dulko” 873
 Dunin-Borkowski zob. Borkowski-Dunin Piotr
 Dużyj 1161, 1163
 Dużyj Piotr 1353
 „Dworakowski” 553
 Dwornicki 1233
 Dyczko Jan 791, 793, 795
 Dyczko Karol, „Pika” 789, 795
 Dyka 489
 Dynka Afanasja 873
 „Dzięcioł” zob. Drobik Marian
 Dzinowska Praskowia 1189
 Dzinowski Adam 1189
 Dziurban Hryńko 971
 Dzydz 1019
 Ejduk 823
 „Eleonora” zob. Tarnawska Janina
 „Em” zob. Pyłyp Dmytro
 „Enej” zob. Olijnyk Petro
 „Jewszan” zob. Pyłyp Dmytro
 Fajzel 937
 Fałandin 1233
 Fedoniuk Isak 725
 Fedoniuk Maksym 725
 Fidyk 953
 Fiediura 749
 Fiedotow Piotr 807, 809
 Fijałka Michał, „Sokół” 31, 819, 825
 Filar Władysław 31, 795, 798, 799, 804, 805
 Filipowicz Kazimierz, „Kord” 729, 789, 791,
 795, 797, 799, 801, 803
 Filippow 1183
 „Finin” 1145
 Finster Janina 1211
 Finster Józef 1211
 Finster Józefa 1211
 Finster Maryna 1209
 Finster Wanda 1211
 „Fiodor” 819
 Fiszczuk 595
 Fiszczuk Anton 583, 585, 587, 603
 Fiszczuk Mychajło 583, 593, 597, 601
 Fitin Paweł M. 89, 107
 Frank Hans 47, 99, 109, 143, 1243, 1266, 1267,
 1269
 Fryz Mykoła, „Wernyhora” 195
 Furgała A. 999
 Furmaniec Władimir 469, 473
 Gaczyńska Marcelina 593
 Gaczyńska Teresa 593
 Gaczyński zob. Taczyński Józef
 Gaczyński Józef 591, 595, 599
 Gaczyński Piotr 593
 Gade 1133
 Galla Tadeusz 431
 Gałęzowski 431
 Gawroński 657, 659
 „gen. I. Czupryńka” zob. Szuchewycz Roman
 Gędryka Marianna 1145

Giebertowski Marian 733
 Gierasimow 455, 457
 „Gil” zob. Weber Józef
 Glanc 743, 747
 Globocnick Odilo 715, 1267
 „Globus” zob. Herman Władysław
 Golke 1373
 Gołowij Dmytro 409
 Gołubow 1115
 Gołumbickij 611
 „Gonta” 453, 1093, 1095
 Gonta Iwan 505
 Gonziuk M. 469
 „Gończy” zob. Stański Zygmunt
 Gorbań Mychajło 583, 599
 Gorny Stach 1209
 Górny Fr. 1283, 1287
 Grabarczuk Fedot 857, 859
 „Grabica” zob. Rowecki Stefan
 Grabska Rozalia 1217
 Grabska-Treterowa Janina 321
 „Granit” 1095
 Greczyło Paweł 1199
 Grębowska Filomena 733
 Grębowski Antoni 733, 739
 Griebiennikow 473
 Griszczuk M. 643
 Grobowski Michał, „Jaskółka” 789
 Grobowski Stanisław, „Olcha” 789
 „Grom” zob. Budny Mieczysław
 Gromada Zygmunt 1385
 Gronowski 733
 „Grot” zob. Kubalski Jan
 „Grot” zob. Rowecki Stefan
 Gruszeckij Iwan 383
 „Gruzin” zob. Ochrymowycz Wasyl
 Grzebieniak 733
 „Grzegorz” zob. Pelczyński Tadeusz
 Grzymała 913
 Gurinienko 591, 595, 597, 601
 Gusiew 461
 Gustyński 1085
 „Gwóźdź” zob. Kubiak Stanisław
 Habrych B. 431
 Hadżała Wasyl 725
 Hajduk 613, 631, 633
 Hajdyk Panas 723
 Halc 1161, 1163
 Halczewskij-Wojnarowski Jakiw, „Oreł” 1275,
 1281
 „Halina” zob. Buseł Jakiw
 „Hałajda” zob. Onyszkewycz Taras
 Hałan Jefrem 837, 843, 845, 871
 „Hałyna” zob. Buseł Jakiw
 „Hamalija” 873, 995
 „Hamalija” zob. Kyryluk Oleksa
 Hanuszewska Milina 1223
 Harasymczuk 1401
 Harasymenko Wołodymyr 1403, 1415
 „Harmasz”, „Wołodymyr” 223
 „Harmata” zob. Hłuszczuk Hryc
 „Harry” zob. Cybulski Henryk
 Hasse 1267
 Hasyn Oleksa, „Lycar” 179, 197, 201
 Hawranek Kazymyr 987, 989
 Hawryluk Stepan 1019
 Hazało Antoni 791
 Hazało Józef 791
 Henbin Petro 463
 Herasemczuk Stefan 765
 Herasymowskij zob. Hrynioch Iwan
 Herbut Andrzej 1215
 Herbut Józef 1215
 Herman Emeryk 431
 Herman Władysław, „Globus” 1125, 1131, 1133,
 1135, 1137, 1147
 Himmler Heinrich 65, 73, 81, 85
 Hiriak Włodzimierz 971
 Hitler Adolf 45, 47, 73, 77, 85, 87, 113, 115
 Hlezman Paweł 761, 763, 765
 Hłowan Roman 1189
 Hłuszczuk Hryć, „Harmata” 463, 465
 Hnap 1217
 Hnatew 909
 Hoj Roman 1087
 Holand Mykoła 853
 Holba Karol 649, 651
 Holisz Aniela 847
 Holisz Bolek 847
 Holisz Bronia 847
 Holisz Bronisław 847
 Holisz Janek 847
 Holisz Janka 847
 Holisz Jasiek 847
 Holisz Kazimiera 847
 Holisz Kazimierz 847
 Holzer Jerzy 59, 60
 Hołota Eugeniusz 1335, 1337
 Hołówko Tadeusz 37, 91, 107, 939
 „Hołub” 895, 1359, 1363
 Honczarenko 167
 „Honczarenko” zob. Stupnyćkij Leonid
 Hondzyński 659
 „Hontar” 995
 Horbatiuk Wasyl 521, 523, 527
 „Horbenko” 229, 231
 Horbowy zob. Horbowyj Wołodymyr
 Horbowyj Wołodymyr 121, 143, 355
 Hordijuk Iwan 521, 523, 525, 527
 Hordutko Hryć 1019
 „Hornostaj” 167
 Hoszko Iwan 563

Hoszowska Wałentyna 35
 „Hrab” 541
 Hreczanyk Josyp 1011
 „Hromowyj” 1037
 Hrucu 947
 Hrycaj Dmytro, „gen. Perebyjnis” 185, 191
 Hryceczko Nazar 1019
 Hryciuk Grzegorz 31
 Hryciuk Hryhorij 873
 Hryciuk Jan 789
 Hryciuk Piotr 1053
 Hryciuk Stanisław, „Chmura” 389, 791
 Hrycuk Fyłymon 483
 Hrycyna Mychajło, „Czajczuk” 1357, 1363
 „Hryć” zob. Koryneć Dmytro
 „Hryhor” zob. Arsenycz Mykoła
 Hryhorij 839, 841, 865
 Hrynioch Iwan, „Dibrowa”, „Doktor Orływ”,
 „Orływ”, „X”, „Herasymowskyj” 199, 201,
 265, 271, 353, 355, 357
 Hryniuk Jan 791
 Hryń Iwan 549, 551, 563
 Hryń Mychajło 563
 „Hucul” zob. Baczynski Czesław
 Hud’ Andrij 607
 Hudyma Franciszek 1285, 1291
 Huha Nazar 723
 Humeniuk 1239
 Humeniuk Józef 885, 887, 889
 Hunczak Taras 35
 Huran Iwan 953
 Hurkałowa Niuńka 791
 „Ihor” 995
 Iljasz 453
 Iljaszuk zob. Laszczuk Josyp
 Iljaszuk A. 643
 Iljaszuk Dmytro 607, 609, 621, 623, 631, 639, 641
 Iljuszyn Ihor 33, 35
 Ilarion (Ohijenko Iwan) 1341, 1343, 1345, 1347,
 1349, 1351, 1401
 Iłowska Aniela 1007
 Iłowski Józef 1007
 Iłowski Tomasz 1007, 1009
 „Inżynier” zob. Rowcecki Stefan
 „Irka” zob. Budny Mieczysław
 Isajewycz Jarosław 35
 Iskra 1059
 „Iskra” zob. Śnieżyk Tadeusz
 Iwachiw Mykoła 935
 Iwachiw Wasyl, „Sonar”, „Som” 205, 207, 213
 Iwaniuk Nadija 685, 687
 „Iwaniw” 231, 249, 271
 Iwańczuk Tomasz 789
 Iwat’ Anna 1221
 Iwat’ Ewa 1221
 Izerski Franciszek 1385, 1387
 Izerski Karol 1387
 Jabłoński Włodzimierz 1285, 1287, 1291, 1335,
 1337
 Jachymek Zenon, „Wiktor” 1373, 1375, 1377,
 1379, 1381, 1383
 Jaciuk Ilija, „Dowbnia”, „Szuha” 893
 Jaciuk Mychajło 1019
 „Jagoda” zob. Łukaszewycz Marian
 „Jahoda” zob. Łukaszewycz Marian
 Jakimow Jakiw 979
 Jakubiec Arcelina 1311
 Jakubowski 485
 Jakymczuk (Kowtoniuk) Mykoła, „Ołeh” 443,
 445
 Jałowy Bolesław 951
 Jamniuk Anastazja 1215
 Janczuk Pyłyp 613, 615, 617, 621, 623, 625, 627,
 629, 635, 641, 643, 645
 Janic Petro 587
 Janicki 615, 617, 625, 637, 641
 Janicki Leonard 423, 433
 Janicki Tadeusz 423, 433
 Janicki Zenobiusz 423, 433
 Janiszewskyj Stepan, „Dalekij”, „Bohosłow”
 397, 405
 Janiszyn Jan 999, 1001, 1003
 Jankowski Bolesław 1185
 Jankowski Jan Stanisław, „Sobol”, „Klonow-
 ski” 517, 519, 917
 Jankowski Józef 1185
 Janocha Jan 1223
 Janocha Katarzyna 1223
 Janocha Ksenia 1223
 Jan Paweł II 29
 Janusz Stanisław zob. Jachymek Zenon
 Janwar Mykoła 463
 „Janyk” 789
 „Jarema” zob. Lynda Ostap
 „Jarema” zob. Pacak
 „Jarema” zob. Semeniuk Nykon
 Jaremko Stanisław 1289
 „Jarlan” zob. Staruch Jarosław
 Jarmolecki zob. Jarmolińska-Majewska
 Jarmolicka zob. Jarmolińska-Majewska
 Jarmolińska zob. Jarmolińska-Majewska
 Jarmolińska-Majewska 611, 619, 621, 631, 637
 Jarmoluk 723
 Jarmoluk Anna 873
 Jarmoluk Praskowia 873
 Jarmoluk Rostysław 873
 „Jaropółk” zob. Lebed’ Mykoła
 Jarosz Paulina 1223
 Jarosz Paweł 1223
 Jaroszewski 763
 Jaroszyński W. 1330, 1331, 1364, 1365, 1414,
 1415

Jasiński Bazyli 1217
 Jaskólska Jadwiga 733
 „Jaskółka” zob. Grobowski Michał
 „Jastrub” zob. Karpenko Dmytro
 „Jastrząb” zob. Czermiński Władysław
 „Jasza” zob. Sieriebrianskij Jakow
 Jaszczuk Iwan 587
 „Jaszczum” zob. Prończuk Michał
 „Jaszczum” zob. Wawrzycki Stanisław
 Jaskewycz Leontij 523. Jaśkewycz Łew
 Jaśkewycz Łew, „Kamiń” 435, 437, 439, 441, 895
 „Jawir” 1023, 1029, 1031, 1059
 Jawniuk Maria 1217
 „Jawor” zob. Rudzki Kasper
 Jaworski 1167
 Jaxa-Marcinkowski W. 931
 Jelizarow 357
 Jenorik Marian 1143
 Jerczuk S. 893
 Jermakow 1205
 Jewszan 1021, 1023, 1041
 Jewtuch Iwan 843
 Jewtuch Jepifan 837
 „Jolanta” zob. Dowmont Danuta
 Józek 905
 Józek zob. Gaczyński Józef
 Józewski Henryk 37, 145
 Juchimiuk Wasyl 523, 525, 527
 Juchniewicz Jan 963
 „Juchno” 819, 823
 Julia 1209
 Junik Aniśka 1233
 Junik Kazimierz 1233
 Jurczenkowicz 553
 Jurij zob. Stupnyćkyj Jurij
 Jurjew 1187, 1191
 Jurkiewicz Jan 767, 773
 „Jurko” zob. Rybak Jurij
 Kaczmarowski Mikołaj 1387
 Kaletyńska Danusia 577
 Kaletyński Karol 573, 575, 577, 579
 „Kalina” zob. Łopatynskyj Jurij
 „Kalina” zob. Rowecki Stefan
 Kaluba Jan 1169, 1171
 Kałużyński 499
 „Kałyńa” zob. Łopatynskyj Jurij
 Kaminśkyj Zbigniew, „Don”, „Donśkyj”, „Łew-
 czuk” 181, 189, 193, 199, 727, 729
 „Kamiń” zob. Jaskewycz Leonty
 Kamińska 431
 Kamiński Albin 431
 Kamiński Maksym 411, 413
 „Kania” 825
 Kaniuka Bazyli 1291
 Karaś 1387
 „Karaś” 1133
 Kardzyński 659
 „Karmeluk” 1035
 Karol zob. Kaletyński Karol
 Karpeć O. 35
 Karpenko Dmytro, „Jastrub” 975, 1021, 1023, 1359, 1361, 1363
 Karpeta Tadeusz, „Kukułka” 389, 391
 „Karlo” zob. Pylypczuk Pawło
 Kasiuk Maria 1285
 Kasiuk Miron 1285, 1291, 1295, 1335, 1337
 Kastański Jacek, „Uparty” 1141
 Kawecz Josyp 979
 Kedryn-Rudnyćkyj Iwan 59
 Kesliwapolko 807
 Keplińska Anna 1283, 1285, 1289
 Kiczynski 431
 Kidun Josyp 465
 Kielasiński M. 1283, 1287, 1297
 Kiriczenko 1229
 Kirilow (Kiriłow) 1167, 1169, 1171, 1233
 Kirow 713
 Kirpiczenko 231, 273, 281, 329, 405, 453, 679
 Kisluk Ananij 523, 525, 527
 Kiszka 609, 619, 623, 637
 Kitajczuk Józef 1209
 Kitajczuk Katarzyna 1209
 Kitajczuk Maria 1209
 Kiwerski Jan, „Oliwa” 313, 321, 819, 821
 Kiziak Włodzimierz 1091
 Klaczkiwskyj Dmytro, „Kłym Sawur”,
 „Ochrym” 151, 163, 177, 227, 229, 231, 233, 403, 405, 443
 Klamra Edward 1291
 Klamra Katarzyna 1285, 1295
 Klamra Ludwik 1291
 Klamra Władysław 1283, 1285, 1289
 Klecor Stanisław 937
 Klemniuk zob. Kremniuk Jakiw
 Klimaszewska Anielka 577
 Klimaszewska Antonina 577
 Klimaszewska Filipina 577
 Klimaszewski Jan 577
 Klimaszewski Stefan 577
 Klimaszewski Włodzimierz 577
 Klimczak, „Regent” 1143, 1145
 Klimow Iwan zob. Kłymiw Iwan
 Klimowski Zbigniew, „Niemczyk” 703
 „Klonowski” zob. Jankowski
 „Klucz” zob. Tykałskyj Iwan
 Kładocznyj 241, 249
 Kłapauszko Sofija 1227
 Kłembukowski B. 1330, 1331, 1364, 1365, 1414, 1415
 „Kłos” 1379
 „Kłym” 1157

„Kłym Sawur” zob. Klaczkiwskyj Dmytro
 Kłymiwan, „Lehenda” 205, 207, 213
 Kłymyszyn Iwan, „Kruk” 435, 437, 439, 441
 „Kniaź” 525, 527
 Knieżatko 1141
 Knieżatko Zygmunt, „Ami” 1129, 1145
 Koa Czimmek 1105
 Kobak Mychajło, „Szyszka” 1021
 Kobielański Franciszek 977
 Kobielew 787, 793, 797, 799, 801, 805
 Kobułow Bogdan 807, 809
 Kobylański Antoni 425, 427
 Kobylański Czesław 425, 427
 Kobylniak Iwan 963
 Kobylecki Mieczysław, „Władek” 489, 491, 493,
 495, 497, 499
 „Koc” 1375
 Kocewał Stepan 1189
 Koch Adolf 65
 Koch Albina z d. Mathens 65
 Koch Erich 47, 65, 71, 73, 75, 77, 79, 81, 83, 85, 87
 Kochan Hilary 1289
 Kochański Władysław, „Bomba”, „Wujek” 317,
 319, 321, 323, 489, 497, 499, 669, 701, 709,
 713, 715, 819, 823, 829, 831
 Kocierubo Michał 1175, 1177, 1213
 Kocko zob. Kočko Adam
 Kočko Adam 933, 939
 Koko Eugeniusz 59, 60
 Kolada 1019
 Kolf Alfred 49
 Kolibski 665
 Kołkowiec (Radczuk) Olga 735, 737, 739, 741,
 743, 745, 747, 749, 751
 „Koło” zob. Chaiński Jan
 Kołodczuk Mikołaj 1231
 Kołodnyński Petro 531
 Kołombiowski Ludwik 1089
 Kołomiejec Ołeh 571
 Kołomyński 735
 Kołosińska Zofelka 577
 Kołosiński Feliks 577
 Kołosiński Piotr 577
 Kołosow 521, 523, 525, 529
 Kołpak zob. Kowpak Sidor
 Kołtun Tomasz, „Dąb” 791
 Komarnicki Jan 917, 1167
 Komiejec 571
 Komiejec Hryć 571
 Komiejec Wiera 571
 Kominowski 969
 Komorowski Tadeusz, „Bór”, „Korczak” 235,
 237, 307, 321, 347, 379, 393, 819, 917
 Kondek Cz. 1283
 Kondratiuk 1217
 Kondratiuk Andrij 723
 Kondratiuk Iwan 467, 471
 Koniew 613, 633
 Konowalec Jewhen 107, 109
 Konwerski 829
 Kopernyk Serhij 491
 Kopoczkin 539, 543
 „Kora” zob. Korziuk Fedir
 „Korab” zob. Wojciechowski Tadeusz
 „Korczak” 1371, 1373, 1377, 1379, 1381, 1383
 „Korczak” zob. Komorowski Tadeusz
 Korczyk Iwan 609, 613, 615, 617, 619, 621, 623,
 627, 629, 633, 635, 639, 641, 643, 645
 Korczyńska Helena 1217
 „Kord” zob. Filipowicz Kazimierz
 „Koriń” 541
 Kornijczuk 303
 Korobko 613, 633
 Korol Konstanty 1371
 Koroluk Kuźma 837, 843, 845
 Korotzenko Demian 89, 107
 „Korsak” zob. Buchman Andrzej
 Koryneć Dmytro, „Borysten”, „Hryć” 161, 177
 Korzeniowski Emeryk 431
 Korzeniowski Henryk 431
 Korzeniowski Stanisław 431
 Korziuk Fedir, „Kora” 455
 Kosacz 1021
 „Kosar” zob. Majiwszyj Dmytro
 Kosarzycki 491, 493
 Kosarzycki Anastazy 495
 Kosiba Eugeniusz 659
 Kosiba Wacek 1373
 Kossak-Szczucka Zofia 917, 929
 Kostariw Leonid 873
 Kostecki Jan 791
 Kosteleckyj Ołeksij (Ołeksia) 583, 585, 599
 Kostiućzko Jakiw 867, 869
 Kosuń Stanisław, „Skala” 1095, 1355, 1363,
 1375
 Koszewoj 1155
 Kot Wołodymyr 569, 571
 Kotyla Franciszek 461
 Kotyza Antoni 651
 Kowadorow Sawielij 747
 Kowal 1023
 „Kowal” zob. Szatowski Jan
 Kowalczuk Kalistrat 843
 Kowalczuk Mykoła 839, 841, 843
 Kowalczuk N. 469, 471
 Kowalczuk Nieczypor 465
 Kowalczuk Nikołaj 463, 465
 Kowalczuk Ołeksandr 465
 Kowalczykowie 659
 Kowaliw Jan 1089
 Kowalski 489
 Kowalski Dominik 425, 427, 433

Kowalski Ignacy 661
 Kowalski Józef 1139
 Kowalskýj Josyp 569, 571, 573, 575, 577, 579
 Kowcz Anna 1217
 Kowia Piotr 1217
 Kowpak Sidor 53, 179, 675, 681, 707, 711, 715
 Kowtoniuk zob. Jakymczuk Mykoła
 Kozaczuk P. 637
 Kozaczuk Samujił 723
 Kozaczyński Stefan, „Czarny Jaś” 1377
 „Kozak” 535
 Kozak Dziunek 1385
 Kozanenko 1023
 Kozdrowska Anna 1215
 Kozieracki 893
 Kozłowska Maria 569, 571
 Kozłowskýj Borys 35
 Koźela Ludwik 969
 „Krakus” zob. Dak Teodor
 Kramarczuk Elżbieta 1223
 Krasnookij 845
 Krauze 475
 Krawczuk Dymitr 1189
 Krawczuk Iwan 1291
 Krawczuk Roman, „Petro” 223, 233
 Krawczuk Sabina 1189
 Krawczuk Stanisław 803
 Krawczuk Stefania 1189
 Krawczuk Włodzimierz 1189
 Krawczyński Marian 1353, 1363
 Krawiec 731
 Krawiecka Franka 1223
 Krawiecka Kazimiera 1223
 Krawiecki Adolf 1223
 Kremniuk (Kłemniuk) Jakiw 583, 599
 Kremniuk Kuźma 585, 599
 Kret Maria 1215
 Krochmal Gyter 885
 Krochmal Mechel z d. Buchwald 885
 Krochmal Regina 885, 889
 Kroczek Józef 1223
 Kroll Bogdan 1278, 1279
 „Kropywa” zob. Prociuk Wasyl
 Krowicka Julia 1001, 1003
 Królikowska Halina 791
 Królikowska Irena 791
 Krucewiczowa 419
 Krüger Friedrich Wilhelm 1267
 „Kruk” 893, 895
 „Kruk” zob. Kłymyszyn Iwan
 „Kruk” zob. Rózański Stanisław
 Krysowata Anna 1209
 Krysowata Paulina 1209
 Krysowaty Andrzej 1209
 Krysowaty Tymoteusz 1209
 Krysztow 609, 617, 619, 621, 623, 637, 639, 641
 „Kszemił” (Albin) 803
 Kszewania Stanisław 693, 695
 Kubalski Jan, „Grot” 389, 391
 Kubiak Stanisław, „Gwóźdź” 1371, 1373
 Kubijowicz Włodzimierz zob. Kubijowycz Wołodymyr
 Kubijowycz Wołodymyr 47, 121, 123, 143, 301, 1243, 1257
 Kubijowycsch zob. Kubijowycz Wołodymyr
 Kubrak Dymitr 1287
 Kuczer Michał 1211
 Kuczer Orest 1211
 Kuczer Teodora 1211
 Kuczeruk G. 643
 Kuczma 1337
 Kuczyńska Antonina 733
 Kuczyński 733
 Kuczyński Adolf 495
 Kuczyński Aleksander 495
 Kuczyński Bronisław 495, 733, 735, 745, 749, 751, 753
 Kuczyński Dionizy 495
 Kuczyński Józef 419
 Kuczyński Piotr 733, 743, 745, 747, 749, 751, 753, 755
 Kuczyński Stanisław 495, 733
 Kuk Wasyl, „Łemisz” 271, 275, 403
 „Kukułka” zob. Karpeta Tadeusz
 Kulak Pawło 617
 Kulczycki Zygmunt, „Olgierd” 821, 825
 Kulik 1105
 Kulikowskýj 567
 Kulińska Lucyna 31
 Kułakowska 551
 Kupiszewska Maria 1215
 Kuriennoj 1223
 Kuryło Ludwik 1387
 Kusznir Józef 97
 Kutasiuk Włodzimierz 791
 Kuzmuk Panas 1309
 Kuzniecowa D. 643
 „Kuźma” zob. Ochrymowycz Wasyl
 Kuźma Danyło 1329, 1331
 Kuźmicz Janek 853, 869
 Kuźel Anton 871
 Kuźel Petro 837, 857, 859
 Kuźel Semen 837
 Kwasek Jerzy 1311
 Kwaśnicki Stanisław 1185
 Kwiatkowski T. 1283
 Kwiczor Franciszek 489, 491
 Kyryluk Ołeksza, „Hamalija”, „Rubacz” 447, 453
 Kyryluk Sawa 447
 Lachowicz 659
 Ladocha Antoni 659
 Ladocha Seweryn 659

Ladocha Tadeusz 659
 Laszcz Tychon 839
 Laszczuk zob. Iljaszuk
 Laszczuk Josyp 523
 Laura 775
 Lawina zob. Komorowski Tadeusz
 Lazar Józefa 1211
 „Łąd” 1377
 „Lech” zob. Brzozowski Marcel
 Lechthaler Franz 1323
 Ledek zob. Szot Lucjan
 Legiend Jewgienij zob. Kłymiw Iwan
 Lehmann Alfons 85
 „Lemiesz” zob. Wiśniewski Władysław
 Leszczuk Iwan 867, 869
 Leszczynskij Mykoła 571
 Leśków 1419
 „Lew” zob. Malinowski Ludwik
 Lewak Łazar 409
 Lewandowska 1423
 Lewicka Olga 1417, 1419
 Lewicka Katarzyna z d. Drożdźiak 1417
 Lewicki 987
 Lewicki Grzegorz 1417
 Lewicki Józef, „Sawatowski” 1145
 Libera Witold 461
 Libionka Dariusz 33
 „Liman” zob. Pałamarczuk D.
 Linkiewicz Leopold 1197
 Linowski Jan zob. Banach Kazimierz
 Lipczyński 431
 Lirnyk P. 459, 461
 „Lis” 655, 659
 „Lis” zob. „Łys”
 Litwinczuk Pawło 1189
 Litwińcowie 741
 Liwar Ołeksandr 507
 Lizak Kazik 1373
 Lonyk Iwan 1149
 Losacker Ludwig 1267
 Lubluk Iwan 843
 Lubluk Prokop 843, 863, 865
 „Luboń” zob. Bąbiński Kazimierz
 Ludwikowicz Piotr 845
 Lulka Paweł 1217
 Łabaj Iwan 983
 Łabaj Mychajło 983
 Łahdan 953
 Łapczuk Igor 409, 411
 Łapiński Leon, „Zenon” 189
 Łastoweckij Andrij 947, 949, 951
 „Ław” zob. Staruch Jarosław
 Łebed’ Mykoła, „Jaropełk”, „Maksym Ruban”,
 „Orest” 181, 187, 191, 193, 195, 197, 199,
 203, 205, 207, 221, 223, 227, 229, 231, 241,
 243, 247, 249, 265, 269, 271, 325
 Łebedź Mykoła zob. Łebed’ Mykoła
 Lebid’ Mykoła zob. Łebed’ Mykoła
 „Lehenda” zob. Kłymiw Iwan
 „Lehenda Jewhen” zob. Kłymiw Iwan
 „Leks” zob. Stepaniak Mychajło
 „Lemis” zob. Kuk Wasyl
 Łenkawskij F. 199
 Leon zob. Kaletyński Karol
 Lesia 757
 „Lewadnyj” 215
 „Lewczuk” zob. Kaminśkij Zbigniew
 Łewkowycz Wasyl, „Woronyj” 1363, 1365
 Łewoniuk Kostantyn 835
 Łewoniuk Pawło 835
 Łewoniuk Stepan 833
 Łewoniuk Wira zob. Aleksiejewa Wira
 Łewyckij, „Sielek” 197
 Łewyckij Borys 197, 201, 249
 Łohwinowycz Wołodymyr 815
 Łomaha 947
 Łopacinskij zob. Łopatynskij Jurij
 Łopatynskij Jurij (Jurko), „Kałyna”, „Szeżk”
 197, 201, 355
 Łopatynskij M. 971
 Łopiak Anna 1223
 Łopiak Katarzyna 1223
 Łopiak Stach 1223
 Łopuszańskij Mychajło 1261
 Łowiński 737
 Łowiński Tadeusz 749
 Łozińska 431
 Łozowyckij Jewtuch 717, 721
 Łuciuk Maria 587
 Łuciuk Tryfon, „Murawka” 603
 Łuciuk Wołodymyr 583, 585, 587, 597, 599, 603
 Łucki 1387
 Łučkyj 961
 Łučkyj 963
 Łučkyj Leontij 963
 Łučkyj Ołeksandr, „Andrijenko”, „Bohun”, „Boh-
 dan” 179, 277, 281, 325, 1353, 1355, 1363
 Łukasiewicz R. 1283
 Łukaszewycz Marian, „Jahoda” („Jagoda”),
 „Czernyk” 1035, 1043, 1359, 1363, 1379,
 1405
 Łupnik A. 643
 Łupynka Josyp (Józik) 607, 609, 611, 619, 623,
 625
 „Łycar” zob. Hasyn Ołeksza
 Łynda Ostap, „Jarema” 1135, 1355, 1357, 1363
 „Łys” 1041, 1363
 Łysko 1195
 „Łysyj” 413, 1157
 Łytwyn Wołodymyr 35
 Łytwynczuk Iwan, „Dubowjy” 161, 177, 399,
 401, 403, 405

Lyżwa, „Burza” 669
 „M” zob. Pylyp Dmytro
 M... Zenon 195
 „M-22” zob. Pylyp Dmytro
 Macejko Hryhorij 107
 Machow 281, 327, 329
 Machun Serhij 33, 35
 Maciążek Mieczysław 689, 693, 697, 699
 Mackrojsz 735
 Majewska zob. Jarmolińska-Majewska
 Majiwskij Dmytro, „Kosar”, „Taras” 195, 201,
 223, 325, 355, 873
 Majski Iwan 823
 Majstruk Władimir 1173, 1175, 1179, 1185
 „Makar” 449, 451, 453
 Makarow 731, 809, 823
 „Maks” zob. Skorupskij Maksym
 „Maksym” 873
 „Maksym Ruban” zob. Lebed’ Mykoła
 Maksymuk Hryhorij 723
 Maksymuk Hryhorij 723
 Maksymuk Kuźma 725
 Makuszyński Alfred zob. Makuszyński Kornel
 Makuszyński Kornel 917, 929
 Malas 723
 Malenda Zdzisław 1143
 Malichin 1333, 1339
 Malinin Leonid 1197, 1199, 1205, 1213, 1227,
 1231, 1235
 Malinowski Ferdynand Mikołaj 961, 965
 Malinowski Franciszek 497, 499
 Malinowski Ignacy 963
 Malinowski Józef 965
 Malinowski Karol 965
 Malinowski Ludwik, „Lew” 429, 433
 Malinowski Mikołaj 965
 Malinowski Włodzimierz 963, 965
 Małużyński Mykoła 475, 481
 Małanczuk 1019
 Małazeński Wasyl zob. Małazyński Wasyl
 Małazyński Wasyl 1291, 1297, 1333, 1339
 Małek Wasyl 1419
 Małżeński zob. Małazyński Wasyl
 Mamełko Jan 1283, 1285, 1289
 Mańkowski Zygmunt 33
 Marcehel 1023
 Marceniuk, „Zabereżnyj” 605
 Marciszewskij 785
 Marcykowska Helka 465
 Marcenko 1201
 Maria 853
 Maria 1209
 Marian Stach 1385
 Markiewicz J. 1304, 1305, 1306, 1307, 1308,
 1309, 1322, 1323, 1326, 1327, 1364, 1365,
 1388, 1389, 1414, 1415
 Markowscy 423
 Markowski Adam 423
 Martjanow 507, 509
 Martyn 251
 Martyniuk Antoni 1233
 Martyniuk Michalina 1233
 Martyniuk Mychajło 853
 Martyniuk Stefan 1231
 Martyniuk Weronika 1231
 Masinek Izydor 1353
 Masztalerz 431
 Maślanka Franciszek, „Sowa” 1371
 Matijewski 771
 Matkowski Cezary 1055, 1057
 Matkowski Michał 1167
 Matkowski Onufry 965, 967
 „Matła” zob. Matła Zinowij
 Matła Zinowij, „Dniprowyj” 223, 233, 241, 247,
 249
 Matlachowski Jan 917, 931
 Matusiak Władysław 1063
 Matwiejew 339
 Matwijejko Myron 183
 Matwijkeno 607, 611
 Matwijkeno Iwan 483, 485
 Matwijkeno Ołeksandr 485
 Matyszczuk Stefan, „Rybak” 791, 795
 Mazin Konstantin 699, 773
 Mazur Grzegorz 31, 58, 59, 60, 1146, 1147
 Mazurek 491, 493, 737
 Mazurkewycz Stepan 531
 Mazurok Jakiw 843
 Mazurok Łeśko 1019
 Mazur-Stowba Olga 871
 „Mecz” 1187, 1189
 Med 725
 Medwedczuk Wiktor 35
 Meiler 1099
 Melnyk Andrij 93, 109, 217
 Melnyk Iwan 979
 Melnyk Jarosław, „Robert” 349, 351
 Melnyk Kyryło, „Stucz” 215
 Meškiw Jan 1199
 Metel’skij 541
 Mewa 347
 Michajłow 1161, 1163
 Michajski Franciszek 1173
 Michalczuk Jewstachij 843, 857, 859
 Michalczuk Stach zob. Michalczuk Jewstachij
 Michaluk Likander zob. Michaluk Nikander
 Michaluk Nikander 873, 875
 Michariewicz A. 469
 „Miecz” 791
 Mieczysław 775
 Miedwiediew Dmitrij 89, 107
 Mielnik 497

Mielnik K. 1283, 1287, 1297
 Mielnik S. 999
 Mierkułow Wsiewołod 89, 107, 807
 Mietek 603
 Mikołaj I 1259
 Mikołajczyk Stanisław, „Stem” 517
 „Mikuszka” zob. Pryszlak Hryhorij
 Mikuś 965
 Miller Alojzy 1125
 Mirowska Adela 593
 Misiuha Iwan, „Striła” 1153, 1155, 1157, 1159
 Miszczuk Kłym 587
 Miszura 331
 Miszyn 1205
 Mitrenga Iwan zob. Mitrynga Iwan
 Mitringa zob. Mitrynga Iwan
 Mitrynga Iwan 183, 191, 195
 Mizalski, „Roman” 917
 Mniewski Włodzimierz 971
 Mojsak Mychajło (Michał) 1417, 1419, 1421, 1423
 Mokrousov 1211
 Molenda Władysław 663, 665
 Mołodczikow 1097
 Mołotow Wiaczesław 45
 Monarik Maria 1197
 Moriak 1023
 Moroz Myrosław 1189
 „Morozenko” 1095, 1361
 Moroziuk 587
 Moroziuk Adam 593
 Moroziuk Adolf 593
 Moroziuk Franciszek 593
 Moroziuk Josyp 583
 Moroziuk Juchym 587
 Moroziuk Piotr 593
 Motyka Grzegorz 33, 1278, 1279, 1280, 1281, 1304, 1305, 1308, 1309, 1330, 1331, 1364, 1365, 1388, 1389, 1414, 1415
 Mucha Demian 837
 Mucha Iwan 857
 Muczak Illia 723
 Muczak Iwan, s. Iwana 723, 725
 Muczak Iwan, s. Stacha 723
 Mudryj Wasyl 41, 123, 143, 355
 „Mur” 1095
 „Murawa” 605
 „Murawka” zob. Łuciuł Tryfon
 Mychajło 483, 839, 841, 843
 Mychajło zob. Fiszczuk Mychajło
 „Mychajło” zob. Arsenycz Mykoła
 Mykoła 1347
 Mykoła zob. Redesza Mykoła
 „Mykoła” zob. „Kruk”
 Mykyta 1413
 Myzyneć Włas 833
 „Nadzieja” 451, 1131
 Nahirnyj 1193
 Nalot 925
 „Nalywajko” 199, 995
 Nasalski Ceško 1385
 Naumow Michaił 711, 715
 „Neczaj” 1153, 1155, 1157, 1159
 Nedbajło Anastazja 873
 Nedbajło Fedir 873
 Nedbajło Iwan 873
 Nedbajło Mykoła 583, 585, 587, 603, 605
 Nedbajło Stepan 843, 857, 861
 Nedbało zob. Nedbajło Mykoła
 Nedzwedśkyj Mykoła, „Chrin” 895, 897, 997
 Nehring Joachim 1099, 1103, 1117, 1119
 „Nezłomnyj” 333, 335
 Niechwatałow 621
 Niedzialek Antoni 495
 Nieszczuk Janka 1233
 Nieszczuk Polina 1233
 Nikanczuk Iwan 467, 471
 Nikanczuk O. 469, 471
 Nikanczuk Stepan 467, 471
 Nikitiuk Mychajło 1189
 Nikołajew 1183
 Nikołosow 1233
 Nikonczuk I. zob. Nikanczuk Iwan
 Nikonczuk S. zob. Nikanczuk Stepan
 Nowacki Franciszek 1285, 1291
 Nowacki Tomasz 1285, 1291
 Nowaczyński Adolf 917, 929
 „Nowina” 283
 Nowy 781
 Nowyćkyj Stepan, „Spec” 1281
 „Oboźnik” zob. Śpiwak Leon
 Ochmaniuł Iwan 725
 „Ochrym” zob. Klaczkiewśkyj Dmytro
 Ochrymowycz Wasyl, „Bar”, „Gruzin”, „Kuzma” 223, 233, 325, 327, 329
 „Ogończyk” zob. Różyński Czesław
 Ohijenko Iwan zob. Harion
 Ohorodnik zob. Ohorodniszczuk Wasyl
 Ohorodniszczuk Wasyl, „Akuła” 613, 615, 617, 619, 621, 623, 625, 627, 629, 631, 633, 635, 637, 639, 641, 643, 645
 Okoński 95
 „Olcha” zob. Grobowski Stanisław
 Olechowska Maryna 1231
 Olechowski Józef 1231
 „Oleh” zob. Jakymczuk Mykoła
 „Oleh” zob. Onyszkewycz Myrosław
 „Olgierd” zob. Kulczycki Zygmunt
 Olijnyk Petro, „Enej” 163, 171, 177, 403, 439
 Olijnyk Zachar 1019
 „Oliwa” zob. Kiwerski Jan
 Oliwa Apolinary 495, 497

Olszewska Maria, „Brzoza” 1145
 Olszewski Franciszek 763
 „Oleń” zob. Jakymczuk Mykoła
 Ołejnyk Wołodymyr 1189
 „Ołeksza” zob. Worobeć Fedir
 Ołeksandr 853
 Ołeksiw Józef 1173
 Ołeszko 909
 Ołewycz Semko 1019
 Ołewycz Wasyl 1019
 „Ołyko” 449
 Onyszkewycz Myrosław, „Orest”, „Bohdan”,
 „Oleń” 1021, 1353, 1357, 1359, 1363
 Onyszkewycz Taras, „Hałajda” 1019, 1021,
 1023, 1025, 1035, 1039, 1041, 1353, 1357,
 1359, 1363, 1365
 Onyszkiewicz Mirosław zob. Onyszkewycz
 Myrosław
 Onyszkiewicz Taras zob. Onyszkewycz Taras
 Opajechał Antoni 733
 Opołona 839
 „Opór” zob. Pawełczak Franciszek
 Orańskijskyj Spyrydon 549, 551, 563
 „Oreł” 1011, 1037, 1041, 1099, 1101, 1103, 1117
 „Oreł” zob. Halczewskij-Wojnarowskijskyj Jakiw
 „Orest” zob. Lebed’ Mykoła
 „Orest” zob. Onyszkewycz Myrosław
 „Orkan” zob. Banaczyk Władysław
 Orluk Juchym 581, 587, 591, 595, 597, 599
 „Orłan” zob. Rebet Daria
 Orłewycz Mychajło 935, 937
 „Orływ” zob. Hrynioch Iwan
 „Orsza” zob. Bąkowski Tadeusz
 „Orzech” zob. Wasilewski Albert
 Orzech Józef 659
 „Orzeł” zob. Cichus Józef
 „Ostap” zob. Desiatnyczuk Fedot
 Ostapczuk Andrij 853
 Ostapowicz Michał 735, 737, 739, 741, 743, 749,
 751, 753
 Ostriżkyj 1405, 1415
 Ostrowski, „Staszek” 1133
 Ostrowski Adam, „Tomasz Niedziela” 353, 357
 Ostrowski Bronisław 493
 Ośmiński Ignacy 1215
 Otrembowicz Maria 889
 Owczarienko J. 339, 893
 Paczaj 1161, 1163
 Palczyńscy 1311
 Palczyńska Ludwika 1311, 1313
 Palczyńska Maria 1311, 1313
 Palczyński Ambroży 1311, 1313
 Palczyński Antoni 1311, 1313
 Palczyński Czesław 1311, 1313
 Palczyński Stanisław 1313
 Palczyński Stefan 1313
 Pałamarczuk D., „Andrijczuk”, „Liman” 995
 Panas 723, 807
 „Panas Mosur” zob. Klaczkowskijskyj Dmytro
 Panas Wasyl 1089
 Panasiewicz Ołeksandr 585, 587
 Panasiuk Danyło 409
 Panasiuk Fedir 409
 Panasiuk Mykoła, „Trawenko” 605
 Pankowskijskyj Kost’ 949, 951
 Pankowski J. 1283
 „Pantera” 1377
 Pańczyszyn Marian 951
 „Pańkow” zob. Wasyleńko Petro
 Papierzyńska-Turek Mirosława 59, 60, 1348,
 1349
 Parczewski Aleksy 693, 695
 Parczewski Stanisław 693, 695
 Parfieniuk Adam 651
 Parfieniuk Jakub 651
 Parfieniuk Jerzy 651
 Pasoś Iwan 857, 859
 Pasoś Petro 839, 843, 845
 Pasternak Iwan 725
 Pasternak Mychajło 1179
 Pasternak Trochym 725
 Paszkowska Aleksandra 749
 Paszkowski Stefan 459, 461
 Paško 1185
 Patoka Petro 843
 Patrylak Iwan 35
 Pawełczak Franciszek, „Opór” 703, 713
 Pawlina Maria 1211
 Pawliw Wołodymyr 33
 „Pawlenko” zob. Wołoszyn Rostysław
 Pawłowicz Włodzimierz 971
 Pawłowski, „Cuchaj” 489, 491, 493, 499
 Pawłyszyn Łuka, „Wowk” 205, 207, 213
 „Pawur” 1357
 Peczelańskijskyj Wasyl 215, 219
 Peczyszyn Edward 925
 Pelczyńska Wanda 1349
 Pelczyński Tadeusz, „Grzegorz” 917, 929
 „Peniok” zob. Bortnyk Hryhorij
 Perchaluk Mykoła 963
 „Perebyjnis” zob. Hrycej Dmytro
 Peretiatkowicz Adam 31
 „Perun” zob. Dak Teodor
 Petlura Semen 145, 161, 177, 233
 „Petrenko” 1357
 „Petro” 339
 „Petro” zob. Krawczuk Roman
 Petrow Hryhorij 531, 533, 535
 Petrowska Sofija 1227
 Petruk Piotr, „Kozuch” 789
 Petryk Anna 1227
 Petrykuff Rudolf 937

Piasecki Bolesław 919, 931
 Piasecki Wł. zob. Piasecki Bolesław
 Piaszczyński Stanisław, „Pogrom” 819, 825
 Piatocha Mykoła 843
 Piatocha Nina 871
 Piatocha Prokop 843
 „Piąty” 323
 Piczuha Bohdan 1187, 1191
 Pidcerkownyj Mychajło 935
 Pidkowa 1059
 „Pidkowa” zob. Redesza Stepan
 Pidkowa Iwan 933, 939
 Pidstupnyj 1023
 Piekalkiewicz Jan 917, 929
 Pieracki Bronisław 91, 107, 191
 „Pietrow” 731
 Pietruszewski Jakub 1285, 1287, 1291, 1335, 1337
 Pietruszko N. 621, 643
 Pietrykowicz 495
 Pietrykowicz Stefan 495
 Pieturo Tymoteusz 1209
 „Pika” zob. Dyczko Karol
 Pilecki Witold 831
 Pilipniuk Wasyl 581
 Piłsudski Józef 37, 41, 107
 Pisuliński Jan 58, 59
 Pjatkowska Aniela 847
 Pjatkowska Kastunia 847
 Pjatkowski Adam 847
 Pjatkowski Karol 847
 Placek 459
 Pliszc 479
 Pliszczyński Tadeusz 999
 Pniak 609, 623
 Pocenmajł Seweryn 1231
 Poczek 469, 473
 Podgórski Władysław 1003
 Podhajcki Franciszek 1173, 1175
 Podhajny Iwan 873
 Podkrzyniecki zob. Zakrzynicki
 Podlewski 491, 493
 Podlewski Stefan 495
 Pogriebnoj 357
 „Pogrom” zob. Piaszczyński Stanisław
 Pokrowskyj 757
 Polewiak Roman 431
 Polewoj Mychajło 337, 339
 Polikarp 475
 Poliszczuk W. 481
 Pomagil Paweł 1385
 „Pomian” 283
 Ponomarienko Pantelejmon 51
 Popierieka Michał 363, 381, 385
 Popowycz 1023
 Popowycz Myrosław 33
 Popowycz Pawło 1189
 „Poraj” („Wirita”) 669
 Postolukowie 1193
 Pozniak Józef 983
 Pozniak Stanisław 983
 „Prawdzie” zob. Sławomirski Mścisław
 „Prezes” zob. Rzepecki Jan
 Priesnow 219
 Pristupa W. 717, 721
 Prociuk Stefan 1291
 Prociuk Wasyl, „Kropywa” 435, 437, 439, 441, 895
 Progniuk Kyryło 583, 597
 Progniuk Wasyl 583
 Prokop Myrosław, „Wołodymyr” 325, 329
 Prokopiuk 497
 „Prołom” 1035, 1037, 1039
 Proń 723
 Proń Kindrat 725
 Prończuk Franciszek 791
 Prończuk Michał, „Jaszczum” 789
 Prützmann Hans 991, 993
 Prychod’ko Stefan 495
 Prydman zob. Prützmann Hans
 Prystupa Stefan 1289
 Pryszczewska Stefania 1001, 1003
 Pryszczewski Kazimierz 1001, 1003
 Pryszlak 957
 Pryszlak Hryhorij, „Mikuszka” 673, 677
 Pryszlak Jewhen, „Czernota” 215, 355, 357
 Pryszlak T. 1217, 1225
 Przybylski, „Burza” 1141, 1145
 Przybyła 1387
 Przybyłówna Paulina 553
 Psiekurski 1183
 Ptaszek Władysław 1001, 1003
 Pticzkin 327
 Puff Erich 77
 Pugacz Piotr 1209, 1211
 Puławski Piotr 1285, 1287, 1291, 1335, 1337
 Pupiger 475
 Puzdrowski Paweł 1387
 Puzińska Anna 1231
 Puzińska Maria 1233
 Puzińska Stefania 1231
 Puziński Józef 1231
 Puziński Michał 1231
 Puzowiec Myron 613, 615, 617, 623, 625, 627, 629, 635, 641, 643, 645
 Pużak Kazimierz 917, 929
 „Pyłyp” 677
 Pyłyp Dmytro, „Em”, „Jewsza”, „M-22” 1359, 1361, 1365
 Pyłypczuk Pawło, „Karpo” 1361, 1365, 1409
 „R. Łozowyj” zob. Szuchewycz Roman
 Raczkiwicz Władysław 917, 931

Raczkowska Teodora 1223
 Radczuk Demian 753
 Radczuk Olga zob. Kołkowiec Olga
 Radczuk Tatiana 745
 Radiuk 521
 Radziwiłł 809
 Radziwiłł J. 785
 „Rafał” zob. Dąbrowski Antoni
 Rajczakowska Aniela 1215
 Rajczakowska Maria 1215
 „Rakoń” zob. Rowecki Stefan
 Rakowski 251, 253, 265
 Ralinowski 807
 Ralko 1007
 Ratajski Cyryl 917, 929
 Rauling Gustav 1315
 Razumiec Andrij 463
 Razumiec Iwan, „Niedola” 463, 465
 Razumiec Matriona 463
 Razumiec Olga 463
 Rebet Daria z d. Cisyk, „Orlan” 325, 329
 Rebet Lew 329
 Rebruk Kyrjło 855
 Reć 679
 Redesza Mykoła 409, 411
 Redesza Stepan, „Pidkowa” 407, 415, 417
 „Regent” zob. Klimczak
 Reinefarth Heinz Friedrich 713, 715
 Relec Józef 659
 „Ren” 677
 Repkin 171
 Rerutko Jan Kanty, „Drzazga” 319, 323
 Reszetiuk Petro 617
 Rewucka Rozalia 1217
 Rezmer Władysław 43, 59, 60, 61
 Riasnoj Wasylj 349, 351, 811, 813, 815, 817
 Rikke 75
 Robak Grzegorz 1291
 Robert zob. Weigner Robert
 „Robert” zob. Melnyk Jarosław
 Rojek 1009
 Rokosz Antoni 649, 651
 Roliński Adam 31
 „Roman” zob. Mizalski
 Romanczuk Kostyk 1019
 Romaniuk 173, 725, 1261
 Romaniuk Antoni 491
 Romanowski Bolek 1387
 Romanowski Wincenty 31
 Ronikier Adam 785
 Rosenberg Alfred 71, 73, 75, 77, 81, 87, 99
 Rosiecki St. 1283, 1287
 Roskowińscy 763
 Roskowiński Antoni 763
 Rowecki Stefan, „Rakoń”, „Grabica”, „Grot”,
 „Inżynier”, „Kalina” 113, 143, 293, 395, 917
 Róża 983
 Różański Stanisław, „Kruk” 1145
 Różyński Czesław, „Ogończyk” 787, 789, 793
 „Rubacz” zob. Kyryluk Oleksa
 „Ruban” zob. Lebed’ Mykoła
 Rudniew Semen 55
 Rudnik Anna 1211
 Rudnik Jan 1209
 „Rudy” zob. Wysokiński Jan
 „Rudyj” zob. Stelmaszczuk Jurij
 Rudyj Wołodymyr 983, 1011
 Rudziel Adam 1189
 Rudziel Anna 1189
 Rudziel Hela 1189
 Rudzki Bronisław 791
 Rudzki Kasper, „Jawor” 791, 795
 Rudzki Tomasz 789
 Rusiecki 609, 617, 619, 621, 627, 639, 641
 Rusnaczenko Anatolij 61
 „Rybak” zob. Matyszczuk Stefan
 Rybak Jurij, „Jurko” 151, 177
 Rybka 657, 659
 Rybka Anna 1217
 Ryłko Stanisław 659
 Ryszard 775
 Ryś 551
 „Ryś” zob. Basaj Stanisław
 Rzepecki Jan, „Burmistrz”, „Prezes” 917, 929
 Rzeszutko Aleksander 1283, 1285, 1289
 Rzeszutko Jan 1283, 1285, 1289
 Saburow Aleksandr 171, 177
 Saczaniuk Serhij 411
 Sadowskij Aksientij 871
 Safjaniuk Hryhorij 1179
 Saganjuk Wasyl 583
 Sak 735
 Salski Tadeusz 917, 931
 Sameluk Stefan 1291
 Samoluk Omelan 725
 Samotyja-Lenczewski Kazimierz, „Strzemień-
 czyk” 819, 825
 Sanoćkyj Hryć 1019
 Sapyha Mychajło 1019
 Sardaczuk Danyło 765
 Satanowski Robert 667, 669, 671, 711
 „Sawatowski” zob. Lewicki Józef
 Sawczenko Siergiej 89, 105, 109, 667, 807, 823,
 827
 Sawczuk Iwan 757
 Sawiccy 609, 623, 637
 Sawicka Agata 493
 Sawicka Helena, „Drwał” 703
 Sawicki 619
 Sawicki Józef 493
 Sawicki Oleško 609
 Sawicz 1085

Sawinkow 1237
 Szaśiadek, „Aga” 1125, 1127, 1129, 1131, 1133,
 1143, 1147
 Schmidt 475
 Schöne Heinrich 475
 Schöngarth Eberhard 1267
 Schreud 769, 771
 Schybuk 725
 Sekuła Maria z d. Stańska 557
 Sekuła Zbigniew 555, 557
 Selizuk Jehor 835
 Selizuk Kateryna 835
 Selizuk Wira zob. Aleksiejewa Wira
 Semczuk Iwan 757
 Semeniuk Nykon, „Jarema” 199, 201, 815, 817
 „Sereda” 995, 997
 Sereda Larion 757
 „Serhij” 995, 997
 „Serhij” zob. Stepianiak Mychajło
 Serhijczuk Wołodymyr 33
 „Sewer” zob. Bujakiewicz Józef
 Seweryn 659
 Seyda Marian 917, 931
 Sidor Józko 1385
 Sidorow 175, 731, 809, 823
 Siczko Jan 687
 Siemaszko Ewa 31, 58, 59
 Siemaszko Władysław 31, 58, 59, 60
 „Siemieńczuk” zob. Samotyja-Lenczewski Ka-
 zimierz
 Sierakiewicz Antoni 733, 743
 Sieriebrianskij (Bergman) Jakow 807, 809
 Sierleczo Jan, „Szarfa” 1371, 1373, 1375, 1377,
 1379, 1381, 1383
 Sikorski Polikarp (Piotr) 125, 145
 Sikorski Władysław 51, 59, 60, 267, 273, 293,
 363, 667, 669, 823, 917, 925, 1265, 1277
 Silczuk Nestor 723
 Simonowycz 947
 Sinicki Franciszek 425, 427
 Sirotiuk Afanasja 873
 Sirotiuk Tekla 873
 Sitajło 703, 711, 713
 Siwek Zofia 999
 Skakun 987
 „Skala” zob. Kosuń Stanisław
 Skiba Anna 1223
 Skiba Maria 1223
 Skiba Michał 1223
 Skiba Włodzimierz 1223
 Skibiński Jerzy 1143
 Skipałskij Ołeksandr 757, 759
 Sklanczuk 725
 Sklanczuk Wasyl, „Danyło” 723
 Skomorowski 1175
 Skorupskij Maksym, „Maks” 995, 997
 Skrypnyk Mścisław zob. Skrypnyk Stepan
 Skrypnyk Stepan 41, 125, 145
 Słabucka Maria 925
 Słatkowski 763
 „Sława” zob. Białoszewicz Włodzimierz
 Sławikowski Rupert 431
 Sławomirski Zdzisław, „Prawdzic” 821, 825
 „Słoń” 323
 „Słowik” 1377
 „Słucki” zob. Szczepaniak Feliks
 „Słucz” zob. Melnyk Kyryło
 Smolański 965
 Smoliński Jakiw 1019
 Smoliński Wasyl 1019
 Smoluchowska H. 1283
 Smulski Jan 889
 Smulski Władek 889
 Sobczuk Tadeusz 1417, 1419
 Sobczyński Józef 1089
 Sobkiw Anna 1221
 Sobkiw Jan 1221
 Sobkiw Katarzyna 1221, 1223
 Sobkiw Stefan 1221
 Sobkiw Włodzimierz s. Franka 1221
 Sobkiw Włodzimierz s. Michała 1221
 „Sobol” zob. Jankowski Jan Stanisław
 Sobolewski 691, 693, 695, 763, 771, 773
 Sobotkiewicz Józef 925
 Sobotko M. 775
 Socha Stanisław 917
 Sodzański Mikołaj 1167
 „Sokił” 541
 Sokołow 483, 487
 Sokołowskij 723
 „Sokół” zob. Fijałka Michał
 „Sokół” zob. Wawrzycki Stanisław
 Sołoduha Stepanija 1019
 Sołoduha Wołodymyr 1019
 Sołoimskij 473
 Sołoniuk Mykoła 583
 Sołopow 765
 Sołowniuk Mykoła 597
 Sołtys Mychajło, „Czerkas” 1401, 1415
 „Som” zob. Iwachiw Wasyl
 „Sonar” zob. Iwachiw Wasyl
 „Soroka” zob. Wołoszyn
 Sosnkowski Kazimierz 293, 819, 821, 823
 Sosula 1193
 Sosulski Marek 1197
 Soszyński Antoni 609, 611, 637, 643
 Sowa 1023
 „Sowa” zob. Maślanka Franciszek
 Sowa Andrzej 31
 Spiwakowskij 231, 273
 Stachowicz Stanisław 659
 Stadnik Anna 1211

Stadnik Jan 1211
 Stadnik Maria 1211
 Stadnyk-Szlemko Iryna 349, 351
 Stalin Józef 45, 301, 1049, 1113, 1265
 Stanisław Janusz zob. Jachymek Zenon
 Stankiewicz Feliks 1311, 1313
 Stankiewicz Julian 1311, 1313
 Stankiewicz W. 1339
 Stańska Anna 557
 Stański Bolesław 555, 557
 Stański Jan 555, 557, 1139
 Stański Zygmunt, „Gończyk” 553, 559, 561
 Staruch Jarosław, „Stiah”, „Jarlan”, „Ław”, „Synij”, „Wolt” 185, 191, 353, 355
 Staryj 1387
 Starzyńscy 551, 563
 „Stasia” zob. Sulińska Stanisława
 Stasik 577
 Stećko Jarosław 151, 177, 195, 199
 Stefania 775
 Stelmaszczuk Jurij, „Rudyj” 443, 445
 Stełaniuk Akim 651
 Stełaniuk Stepan 651
 „Stem” zob. Mikołajczyk Stanisław
 Stepanenko Andrij, „Jastrub” 457
 Stepaniak Mychajło, „Serhij”, „Leks” 45, 221, 223, 231, 233, 241, 273, 277, 279, 325
 Stepanyszyn 955
 Stepkowski Włodzimierz, „Czarny Orzeł” 937
 „Stepowyj” 677
 Stępnik Bronisław 663, 665
 Stępnik Katarzyna z d. Grądkowska 663
 Stępnik Stanisław 663
 „Stiah” zob. Staruch Jarosław
 Stiepanow 531, 533, 537
 Stojanowycz Hnat 725
 Stojanowycz Ołeksij 725
 „Stolarski” zob. Tokarzewski-Karaszewicz Michał Tadeusz
 Stolnowski 917
 Strecker Herman 77
 Streicher 1099, 1105
 „Striła” zob. Misiuha Iwan
 Strielnikow 331
 Strizaczuk Jakiw 523, 525, 527
 Strokacz 1201
 Strokacz Timofiej 89, 107, 667, 671
 Struk G. 617, 623, 643
 Struk Iwan 1019
 Struk Marija 1019
 Strusiński Jan 1417
 Struś Tomasz 789
 Strutynska Marija 1081
 Strutynskij Mykoła 1275, 1281
 „Strzemięńczyk” zob. Samotyja-Lenczewski Kazimierz
 „Strzemię” zob. Błachowski Zenon
 Stupnyckij Jurij 161
 Stupnyckij Leonid, „Honczenko” 161, 163, 177
 Stypułkowski Zbigniew 917, 931
 Sudopłatow Paweł 89, 107, 807
 Sulimska zob. Sulińska Stanisława
 Sulińska Stanisława, „Stasia” 703
 Suprun Anastazja 871
 Susnowski 1387
 Suszko Paweł 791
 Suszko Roman 43
 Swieżowski 1377
 Sydir 839
 Sydor M. zob. Sydor Wasyl
 Sydor Wasyl, „Szelest” 179, 197, 201, 1361, 1363
 „Synij” zob. Staruch Jarosław
 „Syrokomla” zob. Żypowski Zdzisław
 Szadczin 435, 437, 439, 441
 Szafran Pyłyp 725
 Szafranski 775
 Szajer 1073
 Szajner Tadek 1385
 Szandruk Pawło 43, 199, 201, 203
 Szapował Jurij 35
 „Szarapit” 409
 „Szarfa” zob. Sierleczo Jan
 Szatowski Jan, „Kowal” 819, 825
 Szawłowski Bolesław 555
 Szczepan 283
 Szczepaniak Feliks, „Słucki”, „Szczepcio” 703, 713
 Szczepankiewicz Stanisław 1205, 1207
 „Szczepcio” zob. Szczepaniak Feliks
 Szczupiński Mietek 1385
 Szczurowska Antonina 585
 Szczurowski 599
 Szczurowski Antoni 585
 Szczurowski Józef 585
 Szednyj Iwan 953
 Szekulska Anna 1231
 Szekulska Wiera 1231
 Szeleszuk 593
 Szelińska Maria z d. Rohadowska 983
 Szeliński Jan 983
 Szeliński Zbigniew 983, 985
 „Szelest” zob. Sydor Wasyl
 Szeptycki Andrzej 41, 123, 143, 237, 283
 Szeptyckij Andrij zob. Szeptycki Andrzej
 Szewc 1401
 Szewczenko Taras 955
 Szewczuk Semen 873
 Szewczuk Wincenty 593
 Szkuta Jan 429
 Szkuta Stanisław 429

Szkuta Wiktor 429
 Szkutowie 429
 Szorubałka 353
 Szot Ignacy 683
 Szot Lucjan 683, 685, 687
 Szot Waclaw 685
 Szpak 925
 „Szpak” 873
 Szpak Oleksandr 409
 Szpan 1363
 Szpontak Iwan, „Zaliziak” 1043, 1361, 1365
 Szpryngiel A. 431
 Szramek 1073
 Sztowbak Włodzimierz 971
 Sztreker Michał 1001, 1003
 Sztumberk-Rychter Tadeusz, „Żegota” 713, 715
 Szybel Iwan 551
 Szuba Wasyl 613, 615, 621, 623, 627, 629, 635, 641, 643, 645
 Szuchewycz Roman, „Taras”, „gen. T. Czuprynka”, „R. Łozowyj”, „Taras Czuprynka”, „Tur” 151, 177, 195, 197, 201, 223, 227, 229, 231, 235, 237, 269, 275, 325, 355
 Szufel Anastazja 1325, 1327
 Szuhaj 1023
 „Szuhaj” zob. Jaciuk Ilia
 „Szum” 873
 Szwarz 613, 633
 Szwarz Feliks, „Wąsowicz” 821, 825
 Szybałow 857, 861, 867, 869
 „Szydło” zob. Wiśniewski Tadeusz
 Szymański Jan 733
 Szypel 843
 Szypow 649, 653
 Szyriajew 1175
 „Szyszka” zob. Kobak Mychajło
 Szytow Iwan 709, 711, 715
 Ścibjor Włodzimierz, „Cebulka” 937
 Śliwa Stanisław 1007
 Śliwiński Stanisław 965
 Ślusarski 853
 Śnieżyk Tadeusz, „Iskra” 1125, 1141, 1143
 Śpiwak Leon, „Oboźnik” 703, 713
 „Światła” 389
 Taczyński Józef 585
 „Taras” zob. Majiwskij Dmytro
 „Taras” zob. Szuchewycz Roman
 „Taras Bulba” zob. Borowec Taras
 „Taras Czuprynka” zob. Szuchewycz Roman
 Tarasiuk 735
 Tarasiuk Stepan 539, 541
 Tarka Michał 965
 Tarnawska Janina, „Eleonora” 1123, 1125, 1139, 1147
 Tarnawski Ignacy 1385
 Tarnawska zob. Tarnawska Janina
 Tarnowski Władysław 811
 Tchórznicki K. 785
 Terebko Zachar 1303
 Tereszczuk Wasyl 937
 Terlecki Jan 1217
 Timofiejew 851, 855
 Tito Josip Broz 1297
 Tiuchta Kazimierz 1291
 Tiutiunnyk Jurko 161, 177
 Tkaczek Kateryna 1019
 Tkaczek Serhij 1019
 Tkaczenko Mykoła, „Dorosz” 163, 817
 Tkaczuk Iryna 1227
 Tokarczuk E. 1330, 1331, 1364, 1365, 1414, 1415
 Tokarzewski-Karaszewicz Michał Tadeusz, „Torwid”, „Stolarski”, „Doktór” 293, 917, 929
 Tołejko 1239
 „Tomasz Niedziela” zob. Ostrowski Adam
 Tomaszek J. 431
 Tomaszkwie 431
 Torańska Helena z d. Kułasińska 999
 Torańska Maria z d. Sulbecka 999
 Torański Antoni 999, 1003, 1005
 Torański Elias 999
 Torczyło 611
 Toronczak Antoni 1215
 Torubara 1175
 „Torwid” zob. Tokarzewski-Karaszewicz Michał Tadeusz
 Torzecki Ryszard 29, 41, 59, 60, 61
 „Trawenko” zob. Panasiuk Mykoła
 „Trembita” 1357
 Trifonowa 581, 589
 Trochimeczuk Petro 423
 Trofimczuk S. 453
 Trofymowycz Wołodymyr 35
 Troszenko 1233
 Truszczyński Franciszek 885, 889
 Trzański Jan 1183
 Tuczak 475
 Tupicyna 777
 „Tupola” 535, 537
 „Tur” zob. Szuchewycz Roman
 Turański Karol 965
 Turczyło 619
 Turowski Józef 31
 Turzański Antoni zob. Torański Antoni
 Turzański Ludwik 1167
 Turzyński zob. Torański Antoni
 Tybyczuk (Tymczuk) Eugenia 1255
 Tyczyńska Aniela 1197
 Tyczyńska Anna 1199
 Tyczyński 915
 Tyczyński Wojtek 1197

Tykałskij Iwan, „Klucz” 893
 Tym 1161, 1163
 Uljanicki Petro 871
 Uljanow 549, 551, 563, 565
 „Ułas” 249, 251
 „Uparty” zob. Kastański Jacek
 Urbanśkij 963
 Ustyma 835
 „Uszka” zob. Wilczewski Michał
 Wachowski Józef 431
 Wächter Gustaw Otto 949, 951, 1255
 „Wacław” zob. Biss Józef
 Wadym 1041
 Wajdyk Józef, „Czarny” 703, 713
 Wajsberg 453
 Walczyk Karol 1373
 „Walerij” 731
 Waluch Franciszek 791
 Waluch Katarzyna 787
 Wanach A. 643
 Wanda 235, 347, 393
 Wasilewska Wanda 237, 973
 Wasilewski Albert, „Orzech” 807, 809
 Wasyl 607, 609
 Wasylenko Anna 455
 Wasylenko Oksenia 455
 Wasylenko Petro, „Pańkow” 455, 457
 Wasylenko Tatiana 455
 Watiuha 1025
 „Watra” 539, 541
 Wawrzycki Stanisław, „Jaszczum”, „Sokół”
 791, 793, 801, 803
 „Wąsowicz” zob. Szwarc Feliks
 Weber Józef, „Gil” 1143
 Weć Maksymilian 1291
 Weigner Robert 411, 413
 Weiss 935
 Weliczko J. F. 469
 Weliczko J. N. 469, 471
 Weliczko L. 469
 Wera 113
 Weremko Andrzej 791
 „Wereszczaka” zob. Worobeć Fedir
 Węgierski Jerzy 31, 1146, 1146, 1147
 Widski Jan 1211
 Wieliczko 1181, 1183, 1233
 Wielopolski Aleksander 1283, 1285, 1289
 Wielopolski Tadeusz 1283, 1285, 1289
 Wierbickij Gurij 871
 Wieremczuk 749
 Wieremczuk Lidia 741
 Wieszniewska Bronisława 577
 „Wiktor” 1047
 „Wiktor” zob. Jachymek Zenon
 Wilczewski Michał, „Uszka” 1123, 1125, 1137,
 1139, 1141, 1143, 1147
 Wilczyński 913
 „Wilnyj” 873
 Winniczenko 445
 „Wirita” zob. „Poraj”
 Wiszniewska Marcela 1215
 Wiśniewski Czesław 1009
 Wiśniewski Franciszek 1375
 Wiśniewski Michał 1009
 Wiśniewski Tadzik, „Szydło” 1375
 Wiśniewski Władysław, „Lemiesz” 1373, 1377,
 1379, 1381
 Witos Wincenty 917, 929
 Wiza J. 1169
 „Władek” zob. Kobylecki Mieczysław
 Własow Andriej 199, 201
 Włodarkiewicz Jan 831
 Woch Jan 1285, 1291
 Woch Natalia 1285, 1291, 1295
 Woch Piotr 1285, 1291
 Woch Stanisław 1285, 1291
 Wojciechowska zob. Dowmont Danuta
 Wojciechowski Bernard 1169
 Wojciechowski Tadeusz, „Korab” 309, 321
 Wojewska Maria 1209
 Wojewska Michalina 1209
 Wojmilir Józko 1385
 Wojnarowski zob. Halczewskij-Wojnarowś-
 kij Jakiw
 Wojnicki 497
 Wojtun Piotr 1217
 Wojzitskij Pawło 1189
 Wolska Anna 1215
 Wolska Marcela 1215
 Wolska Maria c. Józefa 1215
 Wolska Maria c. Michała 1215
 Wolska Maria c. Stefana 1215
 „Wolt” zob. Staruch Jarosław
 „Wołodko” 1357
 „Wołodymyr” zob. „Harmasz”
 „Wołodymyr” zob. Prokop Myrosław
 Wołoszyn, „Soroka” 615, 617, 621, 623, 625,
 637, 639
 Wołoszyn Augustyn 269, 275
 Wołoszyn Maria 741, 743, 747, 753, 755
 Wołoszyn Rostysław, „Pawlenko” 327, 329
 Worobeć Fedir, „Wereszczaka”, „Oleksa” 403,
 405
 Worobjow 573, 579
 „Woron” 727, 729, 817
 Worona 671
 Woronin Aleksandr 679, 681
 Woronowicz 497
 „Woronyj” zob. Łewkowicz Wasyl
 Wowczyszyn Iwan 97
 „Wowk” zob. Pawłyszyn Łuka
 Wowk Iwan 871

Wozniuk Fedir 893
 Woźniak 887
 Wójcicki Franciszek 425, 427
 Wójcik Konstantyn 763, 765
 Wraszczałow 807
 Wreciona Jewhen 269, 271, 275
 Wróblewska 1145
 Wróblewski Mściślaw 60, 61
 Wróblewskyj Stepan, „Brygider” 197
 „Wujek” zob. Kochański Władysław
 Wyhowski Iwan 933, 939
 Wysocki Janek 465
 Wysoczański Adolf 1167
 Wysokiński Jan, „Rudy” 1165, 1169, 1171
 „X” zob. Hrynioch Iwan
 „Zabereżnyj” zob. Marceniuk
 Zabłocki 735
 Zachar 739, 839, 841
 Zacharczuk Serhij 1347
 Zachorowska Antonina z d. Sawicka 493
 Zadoja 1147
 Zajac 937
 Zajac Myrosław 1189
 Zajac Stasiek 465
 Zajączkowska Z. 1283
 Zakrewska Emilija 869
 Zakrewskyj Rostysław 851, 855, 869
 „Zakrznicki” 823
 Zaleska J. 1283
 „Zalizniak” zob. Szpontak Iwan
 Zalizniak Maksym 505
 „Zaliznyj” 583
 Zamjatin Wiktor 35
 Zamlińska Janka 1237
 Zannerman (Zwerman, Zauerman) Jan (Józef)
 661
 Zawadzy 431
 Zawara 935
 „Zawisza” 983, 1011, 1039
 Zborowski 659, 1073
 Zbrowski 657
 Zelenyj 949
 Zelenyj Petro 951
 Zelenyj Zenon 951
 Zelyński 1327
 „Zen” 1359
 „Zenon” zob. Łapiński Leon
 Zerfas 1105
 Ziblikiewicz 1387
 Zieler 411, 413
 Zielenow 683, 687
 Zielonka Iwan 1019
 Zielonka Justyna 1019
 Zielonka Mychajło 1019
 Zielonka Teodor 1019
 Zięba Andrzej A. 59, 60
 Zigmont Jan 1173, 1175
 Zimny Lucjan 427
 Zinczuk Anton 725
 Zinczuk Oleksandr 725
 Zinczyk Adam 847
 Zinczyk Janek 847
 Zinczyk Karolina 847
 Zinczyk Ludwik 847
 Zinczyk Wacka 847
 Zubariew 1153, 1155
 Zwierz Czesława 775
 Zwierz Witold 775
 „Zwinka” 1213
 Zybynkiewicz Udek 1385
 Zychowicz P. 1283, 1287
 Zykow 731
 Żarkowskyj 957
 Żarkowskyj Petro 979
 Żarkowskyj Stepan 979
 Żarkowskyj Wasyl 979
 „Żegota” zob. Sztumberk-Rychter Tadeusz
 „Żeleźniak” zob. Szpontak Iwan
 „Żen” 1369
 Żolińska Anna 1233
 Żolińska Antonina 1233
 Żolińska Halina 1233
 Żolińska Maria 1179
 Żoliński Adam 1179
 Żoliński Franciszek 1179
 Żoliński Michał 1179
 Żolkowski Mikołaj 853, 869, 873
 Żukowski 1387
 Żułyński Mykoła 33
 Żur Adam 803
 Żurakowski Kazimierz 999, 1001, 1003
 Żuryk Stepan 435, 437, 441
 Żuszman Ananij 463
 Żydkiewicz zob. Żytkiewicz Franciszek
 Żyła Mychajło 843, 845
 Żyła Nadija 873
 Żypowski Zdzisław, „Syrokomla” 1051, 1053,
 1055, 1057
 Żytkiewicz Franciszek 497, 807, 809
 Żytnikow 1211

ПОКАЖЧИК ПРІЗВИЩ І ПСЕВДОНІМІВ

- Абакумов Віктор 362, 382
Агеев 894
Агорн Анжей 556
„Ага” див. Сонсядек
„Акула” див. Огороднішук Василь
Александр 852
Александрович Єжи, „Чижик” 496, 498
Алексеева (Левонюк, Селіжук) Віра 832, 834
Альберт Ян 1216
„Амі” див. Кнежатко Зигмунт
Андерс Владислав 354, 356, 384
Андрей 838
„Андрей” („Анжей”) 1142
Андреев 710, 714
Андрієнко див. Луцький Олександр
Андрішин 1216, 1224
Андрійчин Ян 1168
„Андрійчук” див. Паламарчук Д.
Андрієвський (Андрієвський) Дмитро 98, 108
„Андрійко” див. Луцький Олександр
Андрощук Антін (Антон) 522, 524
Андрощук Яків (Яков) 524, 526
„Арієць” („Білий”) 896
Аркадій 728
Арсенич Дмитро див. Арсенич Микола
Арсенич Микола, „Дмитро”, „Григір”, „Михайло” 180, 186, 188, 676
Артесюк Апон 598
Артесюк Кирилл 584, 598
Артесюк Николай 584, 586, 598
Артесюк Селивестр 596
Артесюк Яков 584
Арутюнов 812
„Аскольд” 1186
Ассмусс Зігфрід 1290, 1292, 1298, 1314
Ассумсс див. Ассмусс Зігфрід
Атаманюк 356
„Аттар” див. Домбровський Антоні
Баб’як 1038
Багинский В. 468
Бадецкі 1026
Бадольо Піетро 948, 950
Бажик Юзеф 1000, 1002
„Байда” 412, 414
Балюк Фердинанд 912
Банах 1418
Банах Гриць 1018
Банах Іван 1018
Банах Казімеж, „Ян Ліновський” 512, 514
Баначик Владислав, „Оркан” 518
Бандера Степан 90, 96, 108, 150, 190, 192, 194, 196, 198, 200, 216, 232, 356, 444, 886, 1112
Бандьяк Анна 1236
Бандьяк Людвиг 1234
Бандьяк Мария Дмитриевна 1236
Бандьяк Мария Павловна 1236
Банцанский Леон 574
„Бар” див. Охримович Василь
Баран 848
Баран Василь 1332
Барановскі Ян 1088
Барщ 494
Барщиховский Антон 1222
Басай Станіслав, „Рись” 1278, 1312, 1314
Басараб Ольга 932, 938
Баторій Стефан 938
Бауер Отто 1254, 1256
Бах-Зелевський Еріх фон дем 714
Бачинский Чеслав, „Гуцул” 666
Башук Пйотр 1284, 1286, 1290, 1334, 1336
Баший Анастасия 1220
Баший Анна 1222
Баший Екатерина 1220
Баший Мария 1220
Баший Михайлина 1222
Бегма Василь (Василий) 828, 830
Бездетная Мария 1198
Безносюк Иван 408, 410
Бек 1044
Бекус Антонина 1208
Бекус Викта 1208
Бекус Мария 1208
Бекус Мария Михайловна 1208
Бекус Юлия 1208
Бекус-Новикова Цесса 1208
Беленький В. 468
Белетюк Фома 410
Белец 660
Белецький Станіслав 430
Белецький Тадеуш 916, 930
Белла 182
Бенеш Антон 530, 532
Бергель Адам 424, 426
Березинский 612, 616, 624, 626, 632, 644
„Берестень” див. Коринець Дмитро
Берія (Берия) Лаврентій 106, 108, 348, 350
„Беркут” 436, 438, 440, 506, 1018, 1022
Берлінг (Берлинг) Зигмунт 380, 384, 1122
„Берлог” 232
Бернат Анелія 846
Бернат Ромек 846
Бернат Стефан 846
Бернацький Миколай 430
Бесчастнов 966

Бенъ Адам 32
 Бжезінські 936
 Бжеський Ян 32
 „Бжоза” див. Ольшевська Марія
 Бжозовский Марцель, „Лех” 666
 Билык Иванна 1222
 „Бистрий” див. Хамчук Петро
 Биц Иван 1186
 Біда 1418
 Білецький Ян 1216
 „Білий” див. „Ариец”
 Біляк 120
 Бісс Юзеф, „Чарни”, „Вацлав” 1044, 1046, 1048,
 1050, 1052, 1054, 1056
 Быков 356
 Бласяк Марія 774
 Біліхарський Чеслав
 Блоховські 888
 Бляховський Зенон, „Стшем’є” 702, 712
 Бобровская Юзефа 566
 „Богдан” див. Луцький Олександр
 „Богдан” див. Онишкевич Мирослав
 „Богослов” див. Янішевський Степан
 „Богун” див. Луцький Олександр
 Богуволя 998
 „Богуміл” („Богумил”) 358, 360
 Богуславський 998
 Божемський 914
 Божко 866, 868
 Бойко 100
 Бойко Александр 586, 600
 Бойковський Маріан 426
 Боклашевиц Валентина 1210
 Боль 734
 „Бомба” див. Коханський Владислав
 Бомбінський Казімеж, „Любонь” 312, 316, 322
 Бондаренко Кость 34
 Бондарь Федор 584
 Бонковський Тадеуш (Бонковский Тодей),
 „Дуб”, „Орша” 1122, 1124, 1134, 1146
 Бончук 734
 Борейша Леонард 732
 Борецький Антоні 430
 „Борис” див. Бронеveckий
 Борис Пилип (Филипп) 612, 614, 616, 620,
 622, 624, 626, 628, 634, 640, 642, 644
 „Борисфен” див. Коринець Дмитро
 Борковський-Дунін Пйотр 248, 272
 Борман Мартін 72, 86
 Боровець Анна 190
 Боровець Тарас, „Бульба” 104, 108, 182, 190,
 194, 236, 392, 474, 714, 782, 1280, 1410
 Бортник Григорій (Григорий), „Пеньок” 466,
 468, 470, 472
 Бочан Ваврик 970
 Бочар Анна 1214
 Бочар Антон 1214
 Бочар Йосиф 1214
 Бочковска Францишка 576
 Брагин 1200
 „Бригідер” див. Врублевський Степан
 Брилковський Йосиф 1214
 „Бродяга” 1356, 1358, 1360, 1362
 Бронеveckий, „Борис” 666
 Бронеveckая Марья 576
 Броцік Льодзя 490
 Броцік Францішек 490
 Будзай Болек, „Чарни” 1372
 Будний Мечислав, „Гром”, „Ірка” 1370
 „Бужа” див. Пшибильский
 Бужинский 820
 Буздан Йосиф 1188
 „Булат” див. Коханський Владислав
 Булкецький 418
 „Булла” див. Коханський Владислав
 „Бульба” див. Боровець Тарас
 Бульба-Боровець див. Боровець Тарас
 „Бур” див. Коморовський Тадеуш
 Бурковский Василий 534
 „Бурмістш” див. Жепецкий Ян
 Бурчак Антонина 550, 562
 „Буря” див. Лижва
 Бусел Яків, „Галина” 228, 230, 232, 400, 402,
 404
 Бутинець Михайло 1334, 1336
 Бухенвизер 1104
 Бухман Анджей, „Корсак” 818, 824, 1356, 1358,
 1360
 Бучик Зофья 592
 Бучко Іван 236, 238
 Буякевич Йосиф, „Север” 666
 Бюлер Йосиф 1242, 1256
 Бялі Юліан 654, 660
 Бялошевич Влодзімеж, „Дан”, „Слава” 1046,
 1048
 Вавжицький Станіслав (Вавжицкий Станис-
 лав), „Яшум”, „Сокол” 790, 792, 800, 802
 Вадим 1040
 Вайдик Юзеф, „Чарни” 702, 714
 Вайс 934
 Вайсберг 452
 „Валерій” 730
 Валюх Екатерина 786
 Валюх Франц 790
 Ванак А. 642
 Ванда 234, 346, 392
 Варвара 454
 Василевська Ванда 236, 238, 972
 Василевський (Василевский) Альберт,
 „Ожех” 806, 808
 Василенко Анна 454
 Василенко Оксенія 454

Василенко Петро, „Паньков” 454, 456
 Василенко Татьяна 454
 Василий 606, 608
 „Ватра” 538, 540
 Ватюга 1024
 Ваховський Юзеф 430
 „Вацлав” див. Бісс Юзеф
 Вебер Йосиф, „Гиль” 1144
 Вейгнер Роберт 410, 412
 Величко 1180, 1232
 Величко Л. 468
 Величко Я. Н. 468
 Величко Я. Ф. 468
 Вельопольський Александр 1282, 1284, 1288
 Вельопольський Тадеуш 1282, 1284, 1288
 Венгерський Єжи 30
 Вера 112
 Вербицкий Гурий 870
 Веремко Андрей 790
 Веремчук 748
 „Верещака” див. Воробець Федір
 „Вернигора” див. Фриз М.
 Вехтер Густав Отто 948, 850, 1254
 Вець Максиміліан 1290
 Вешневская Бронислава 576
 Веремчук Лідія 740
 Виговський Іван 932, 938
 Видский Іван 1210
 „Вильный” 872
 „Вирита” див. „Порай”
 Високінський Ян, „Рудий” 1164, 1168, 1170
 Височанський Адольф 1166
 Вишневецький Болеслав 1372
 Віза Й. 1168
 „Віктор” див. Януш Станіслав
 „Віктор” див. Яхимек Зенон
 Вільчевський Міхал, „Ушка” 1122, 1126, 1136,
 1138, 1140, 1142, 1144, 1146
 Вільчинський 912
 Вісневський Міхал 1008
 Вісневський Чеслав 1008
 Вісьневські Владислав, „Лемеш” 1374, 1376, 1378
 Вісьневські Тадзік, „Шидло” 1374
 Вітос Вінченці 916, 928
 Вішньовська Марцеля 1214
 Высоцкий Янек 464
 „Владек” див. Кобилецький Мечислав
 „Владимир” див. „Гармаш”
 Власов Андрій 198, 200
 Влодаркевич Ян 830
 „Влодко” 1356, 1358
 „Вовк” див. Павлишин Лука
 Вовк Іван 870
 Вовчишин Іван 96
 Воевская Марія 1208
 Воевская Миролина 1208
 Вознюк Федор 892
 Возняк 886
 Воизитский Павел 1188
 Воймілір Юсько 1384
 Войнаровський див. Гальчевський-Войнаров-
 ський Яків
 Войніцький 496
 Войгун Петро 1216
 Войцеховська див. Довмонт Данута
 Войцеховський Бернард 1164, 1168
 Войцеховський Тадеуш, „Кораб” 308, 322
 „Володимир” див. Прокоп Мирослав
 „Волоцюга” 1398
 Волошин, „Сорока” 614, 616, 618, 620, 622,
 624, 636, 640
 Волошин Августин 270, 274
 Волошин Марія 740, 742, 746, 752, 754
 Волошин Ростислав, „Павленко” 326, 328
 Вольська Анна 1214
 Вольська Марія Йосифівна 1214
 Вольська Марія Михайлівна 1214
 Вольська Марія Степанівна 1214
 Вольська Марцеля 1214
 „Вольт” див. Старух Ярослав
 „Вонсович” див. Шварц Фелікс
 Воробець Федір, „Верещака”, „Олекса” 404
 Воробьев 572, 578
 „Ворон” 726, 728, 816, 1022
 Ворона Т. 670
 „Вороний” див. Левкович Василь
 Воронін Олександр (Воронин Александр)
 678, 680
 Воронович 496
 Vox Наталія 1284, 1290, 1294
 Vox Пйотр 1284, 1290
 Vox Станіслав 1284, 1290
 Vox Ян 1284, 1290
 Вращалов 806
 Врецьона Євген (Евгений) 270, 272, 274
 Врублевская 1144
 Врублевський Степан, „Бригідер” 196
 „Вуйко” див. Коханський Владислав
 Вуйцик Константин 762
 Вуйціцький Францішек 424, 426
 Габрих Б. 430
 Гавранек Казимир 986, 988
 Гаврилюк Степан 1018
 Гаде 1132
 Гаджала Василь 724
 Газало Антон 790
 Газало Йосиф 790
 Гайдик Панас 722
 Гайдук 612, 628, 632
 „Галайда” див. Онишкевич Тарас
 Галан Єфрем (Ефрем) 836, 844, 872
 „Галина” див. Бусел Яків

Гальц 1160, 1162
 Гальчевський-Войнаровський Яків, „Орел” 1274, 1280
 „Гамалія” див. Кирилюк Олексій
 Ганушевская Милина 1222
 Гарасименко Володимир 1402
 Гарасимчук 1400
 „Гармата” див. Глушук Гриць
 „Гармаш” („Владимир”) 222
 „Гарри” див. Цибульський Генрик
 Гасин Олекса, „Лицар” 178, 196, 200
 Гачинская Марцелина 592
 Гачинская Тереза 592
 Гачинский Йосиф 590, 594, 598
 Гачинский Петр 592
 „Гвоздьз” див. Кубяк Станіслав
 Генбин Петр 462
 Гендрика Марьяна 1146
 Герасемчук Степан 764
 Герасименко див. Герасименко Володимир
 Герасимов 454, 456
 Герасимовський див. Гриньох Іван
 Гербут Андрій 1214
 Гербут Йосиф 1214
 Герман Владислав, „Глобус” 1124, 1132, 1134, 1136, 1146
 Герман Емерик 430
 „Гиль” див. Вебер Юзеф
 Гімлер Генріх 64, 72, 80, 86
 Гіряк Владзімеж 970
 Гітлер Адольф 44, 48, 70, 72, 76, 84, 86, 112, 114
 Глезман Павло 760, 762, 764
 Глован Роман 1188
 Глушук Гриць, „Гармата” 462, 464
 Гнап 1216
 Гнатев 908
 Гой Роман 1086
 Голіш Анелія 846
 Голіш Болек 846
 Голіш Броніслав 846
 Голіш Броня 846
 Голіш Казімир 846
 Голіш Казімира 846
 Голіш Янек 846
 Голіш Янка 846
 Голіш Ясік 846
 Головий Дмитрій 408
 Голота Євген 1334, 1336
 „Голуб” 894, 1360, 1362
 Голубов 1114
 Голушко Тадеуш 38, 90, 108, 938
 Голумбицкий 610
 Гольба Кароль 648, 650
 Гольке 1370
 Голянд Николай 852
 Гондзинський 658
 Гонзюк М. 468
 „Гонта” 1092, 1094
 Гонта Іван 504
 „Гонтар” 994
 „Гончаренко” див. Ступницький Леонід
 Горбань Михайл 584, 598
 Горбатюк Василь (Василий) 520, 522, 526
 „Горбенко” 228, 230
 Горбовий Володимир (Горбовой Владимир) 120, 144, 354
 Гординок Іван 520, 522, 524, 526
 Гордутко Гриць 1018
 Горный Стах 1208
 „Горностаї” 166
 Гошко Іван 562
 Гошовська Валентина 34
 „Граб” 540
 Грабарчук Федот 856, 858
 Грабська Розалія 1216
 „Граніт” 1094
 Гребенников 472
 Грембовська Філомена 732
 Гречаник Йосиф 1010
 Гречило Павел 1198
 „Григор” див. Арсенич Микола
 Григорій 838, 840, 864
 Гринь Іван (Іван) 548, 550, 562
 Гринь Михайл 562
 Гриньох Іван (Гринех Іван), „Діброва”, „Доктор Орлів”, „Орлів”, „Х” 198, 264, 270, 272, 352, 354, 356
 Гринюк Іван 790
 Грицай Дмитро, „ген. Перебийніс” 184, 190
 Грищечко Назар 1018
 Грицина Михайло, „Чайчук” 1356, 1364
 Грицук Філімон 482
 „Гриць” див. Коринєць Дмитро
 Грицюк Григорій 872
 Грицюк Гжегож 30
 Грицюк Іван 788
 Грицюк Петр 1052
 Грицюк Станіслав, „Хмура” 788
 Гришук М. 642
 Гробовський Михайл, „Яскулка” 788
 Гробовський Станіслав, „Ольха” 788
 „Гром” див. Будний Мечислав
 Громада Зигмунт 1384
 „Громовий” 1036
 „Грузин” див. Охримович Василь
 Груца 946
 Грушецкий Іван 382
 Гуга Назар 722
 Гуд Андрей 606
 Гудима Францішек 1284, 1290
 Гуменюк 1238
 Гуменюк Юзеф 884, 886, 888

Гунчак Тарас 34
 Гуран Іван 952
 Гуриненко 590, 594, 596, 600
 Гуркалова Нюнька 790
 Гусев 460
 Густинський 1084
 „Гуцул” див. Бачинський Чеслав
 Гавронський 656, 658
 Галензовський 430
 Галля Тадеуш 430
 Гачинський 588
 Гебуртовський Маріан 732
 Жебеняк 732
 „Гжегож” див. Пелчинський Тадеуш
 Ѓжимала 912
 Глобоцнік Отто 714, 1266
 „Глобус” див. Герман Владислав
 Глянц 742, 746
 „Гонта” 452
 „Гончик” див. Станський Зигмунт
 „Грабіца” див. Ровецький Стефан
 Грабська-Третерова Яніна 322
 Грембовський Антоні 732, 738
 Гроновський 732
 „Грот” див. Кубальський Ян
 „Грот” див. Ровецький Стефан
 Гурни Ф. 1282, 1286
 Давидович Ян 428
 Давыдов 462, 464
 Дак Анастасія з д. Гулід 1282
 Дак Максим 1282
 Дак Теодор (Теодозій), „Кракус”, „Перун”
 1282, 1284, 1286, 1288, 1290, 1292, 1296,
 1334, 1336
 „Далекий” див. Янішевський Степан
 „Дан” див. Бялошевич Влодзімеж
 Данилевич 1220
 Данилевич Ярослав 1222
 Данилишин Дмитро 932, 938
 „Данило” 336, 338
 Данилюк Петро 1306
 Данута 774
 Дацок 846
 Дацок Дмитрій 852
 Дацок Михайл 586
 „Двораковський” 552
 Дворницький 1232
 Дембіцька Аделія 1216
 Демчик Антон 724
 Демчик Клим 724
 Демчук 432
 Демчук Адам 482, 486
 Демчук Владимир 484
 Демчук Наталья 484
 Демьяненко 174
 „Дем’ян” див. Коротченко Дем’ян
 Денисюк Іван 1336
 Дергачева 1228
 Деревянко 1232
 Десятничук Федот, „Остап” 836, 856, 860,
 862, 864, 866, 868, 870, 872, 874
 „Джазга” див. Рерутко Ян
 „Дзенцьол” див. Дробік Маріан
 „Дзидз” 1018
 Дзиновская Прасковья 1188
 Дзиновский Адам 1188
 Дзюрбан Гринько 970
 Дика 488
 Дичко Іван (Дычко Ян, Іван) 790, 792, 794
 Дичко Кароль, „Піка” („Пика”) 788, 794
 Дынька Афанасія 874
 „Діброва” див. Гриньох Іван
 Діонізій 126, 144, 1348
 Длива 964
 Длугош Стах 1384
 Дмитрій 838
 Дмитрик Євген див. Матвієйко Мирон
 „Дмитро” див. Арсеніч Микола
 „Дніпровий” див. Матла Зіновій
 Добошинський Адам 916, 930
 Добровольская 610
 Доброшинський див. Добошинський Адам
 „Довбня” див. Яцюк Ілля
 „Довбуш” 1036
 Довгань Юстин 978
 Довмонт Данута, „Йоланта” 322
 „Доктор” див. Токажевський-Карашевич
 Міхал Тадеуш
 „Доктор Орлів” див. Гриньох Іван
 Домацкая Анна 1234
 Домацкая Юстина 1234
 Домацкий Виктор 1234
 Домацкий Иосиф 1234
 Домацкий Михаил 1234
 Домашевский Михаил 468, 470, 472
 „Домб” 1374
 „Домб” див. Колтун Томаш
 „Домб” див. Ціхус Станіслав
 Домбровська Марія 490
 Домбровський (Домбровский) Антоні, „Ат-
 тар”, „Рафал” 826, 830
 Домбровський Владислав 422
 Домбровський Міхал 422
 Домбровський Станіслав 490
 Домбруфка Вінценти 936
 „Дон”, див. Камінський Збігнев
 „Донський” див. Камінський Збігнев
 Доргер Константин 468, 472
 „Дорош” див. Ткаченко Микола
 Драган Іван 1188
 „Дрваль” див. Савицька Гелена
 Дрегомирецький 1232

Дрекслер Антон 84
 Дробік Маріан, „Дзенцьол” 916, 928
 Дробницький 1188
 Дроздов Віктор 404
 „Дуб” 204, 206
 „Дуб” див. Бонковський Тадеуш
 Дубас Петро 1334, 1336
 „Дубенко” 604
 Дубина 722
 Дубина 722
 Дубина А. 36
 Дубина Іван 722
 Дубинчук Володимир (Владимир) 606, 610,
 614, 616, 618, 620, 622, 624, 626, 628, 632,
 634, 636, 638, 640, 642
 Дубинчук Т. 642
 Дубовицкий 458, 460
 „Дубовой” див. Литвинчук Іван
 Дубок 404
 Дубчук Ананий 522
 Дужий Петро 1352
 „Дулько” 872
 Дунин-Борковский Петро див. Борковський-
 -Дунін Пйотр
 Дуфанец 718
 Духевіч Магдалена з д. Збронців 1010
 Духевіч Францішек 1010
 Духевіч Юзеф 1010
 Дюжий 1160, 1162
 Дьячук П. 642
 Дяченко П. 202
 Евтух Епифан 836
 Евтух Іван 842
 „Елеонора” див. Тарнавська Яніна
 Елизаров 356
 „Ем” див. Пилип Дмитро
 Енорик Марьян 1144
 Ермаков 1204
 Ерчук С. 892
 Ефим див. Орлюк Ефим
 „Свшан” див. Пилип Дмитро
 Эйдук 822
 „Эней” див. Олійник Петро
 Жарковский Василий 978
 Жарковский Петр 978
 Жарковский Стефан 978
 Жарковский 954, 956
 „Жегота” див. Шгумберк-Рихтер Тадеуш
 „Железный” 582
 „Жен” 1368
 Жепецкий (Жепецкі) Ян, „Бурмістш”, „Пре-
 зес” 916, 928
 Жешутко Александр 1282, 1284, 1288
 Жешутко Ян 1282, 1288
 Жидкевич див. Житкевич Францішек
 Жила Михайл 842, 844
 Жила Надежда 874
 Жиповський Здзіслав, „Сирокомля” 1050, 1052,
 1054, 1056
 Житкевич Францішек 496, 806, 808
 Житников 1210
 Жолинская Анна 1232
 Жолинская Антонина 1232
 Жолинская Галина 1232
 Жолинская Мария 1178
 Жолинский Адам 1178
 Жолинский Михаил 1178
 Жолинский Франк 1178
 Жолковский Николай 852, 868, 872
 Жуковский 1386
 Жулинський Микола 32
 Жур Адам 802
 Жураковский Казімеж 1000, 1002, 1004
 Журик Степан 434, 436, 440
 Жушман Ананий 462
 „Забережний”, „Забережний” див. Марценюк
 Заблоцкий 734
 Завадські 430
 Завара 934
 „Завіша” 982, 1010, 1038
 Задоя 1146
 Заец Стасик 464
 Зайончковська З. 1282
 Закревская Эмилия 868
 Закревский Ростислав 850, 854, 868
 „Закржицкий” 822
 Залеська 1282
 „Залізняк” див. Шпонтан Іван
 Залізняк Максим 504
 Замлинска Янка 1236
 Зам’ятін Віктор 34
 Занерман (Заверман, Зауерман) Ян (Юзеф) 660
 Захар 738, 838, 840
 Захарчук Сергій 1346
 Захоровська Антоніна 492
 Заяц Мирослав 1188
 Заяць 936
 Зборовський 658, 1072
 Збровський 656
 „Звинка” 1212
 Звіж Бенедикт 774
 Звіж Вітольд 774
 Звіж Чеслава 774
 Зелений Зенон 948, 950
 Зелений Петро 948, 950
 Зеленов 682, 686
 Зелинський 1326
 „Зен” 1358
 „Зенон” див. Лапінський Леон
 Зерфас 1104
 Зельонка Іван 1018
 Зельонка Михайло 1018

Зельонка Теодор 1018
Зельонка Юстина 1018
Зибинкевич Удек 1384
Зигмонт Иван 1172, 1174
Зихович П. 1282, 1286
Зицлер 410, 412
Зіблікевич 1386
Зімний Люціан 426
Зінчик Адам 846
Зінчик Вацька 846
Зінчик Кароліна 846
Зінчик Людвиг 846
Зінчик Янек 846
Зінчук Антон 724
Зінчук Олександр 724
Зубарев 1154
Зыков 730, 822
„Иванив” 230, 248, 270, 272
Иванчук Томаш 788
Иванюк Надежда 684, 686
Ивать Анна 1220
Ивать Ева 1220
„Игор” 994
Ильяш 452
Иван Павло II 28
Ивахів Василь (Ивахив Василий), „Сонар”, „Сом” 204, 206, 212
Ивахів Микола 934
Ізерський Кароль 1386
Ізерський Францішек 1384, 1386
Іларіон див. Огієнко Іван
Іловська Анеля 1006
Іловський Томаш 1006, 1008
Іловський Юзеф 1006
Ільюшин Ігор 32, 34
Ільяшук А. 642
Ільяшук Дмитро (Ільяшук Дмитрий) 606, 608, 630, 638, 640
Іляріон див. Огієнко Іван
„Інженер” див. Ровецький Стефан
„Ірка” див. Будний Мечислав
Ісаєвич Ярослав 34
„Іскра” див. Снежик Тадеуш
„Йоланта” див. Довмонт Данута
Кавеч Іосиф 978
Калетинская Дануся 576
Калетинський Кароль (Калетинский) 572, 574, 576, 578
„Калина” див. Лопатинський Юрій
Каліна див. Ровецький Стефан
„Каліна” див. Ровецький Стефан
Калужинський 498
Калюба Ян 1168, 1170
Каминский Максим 410, 412
„Каминь” див. Яськевич Лев
Камінська 430
Камінський Альбін 430
Камінський Збігнев, „Дон”, „Донський”, „Левчук” 180, 188, 192, 198, 726, 728
„Каминь” див. Яськевич Леонтій
Кандзинський 658
Канюка Василь 1290
„Каня” 824
Карась 1386
„Карась” 1132
Карл див. Калетинський Кароль
„Кармелюк” 1034
Карпенко Дмитро, „Яструб” 974, 1020, 1022, 1360, 1362
Карпета Тадеуш, „Кукулка” 388, 390
Карпець О. 34
„Карпо” див. Пилипчук Павло
Кастанский Яцьк, „Упертый” 1140
Касюк Марія 1284
Касюк Мирон 1284, 1290, 1294, 1334, 1336
Качмарський Микола 1386
Квасек Єжи 1310
Квасницкий Станислав 1184
Квічор Францішек 488, 490
Квятковський Т. 1282
Кедрин-Рудницький Іван 60
Келясінський М. 1282, 1286, 1296
Кемпінська Анна 1282, 1284, 1288
Кесливаполько 806
Кидун Есип 464
Кириллов 1232
Кирилюк Олексій (Алексей), „Гамалія” („Гамалія”), „Рубач” 446, 452, 872, 994
Кирилюк Савва 446
Кириченко 1228
Кислюк Ананий 522, 524, 526
Китайчук Іосиф 1208
Китайчук Екатерина 1208
Китайчук Марія 1208
Кишка 608, 618, 622, 638
Ківерський Ян, „Оліва” 312, 320, 322, 818, 820
Кізяк Володимир 1088
Кірілов 1166, 1168, 1170
Кіров 714
Кірпіченко (Кирпиченко) 232, 272, 280, 328, 404, 452, 678
Кічинський 430
Кладочный 240, 248
Клапаушко Софія 1226, 1228
Клезор Станислав 936
„Клим” 1158
„Клим Савур” див. Клячківський Дмитро
Климишин Іван, „Крук” 434, 436, 438, 440
Климів Іван (Климов Іван), „Легенда” 204, 206, 212
Климашевская Анелька 576
Климашевская Антонина 576

Климашевская Филипина 576
 Климашевский Владимир 576
 Климашевский Иван 576
 Климашевский Степан 576
 Клімовський Збігнев, „Немчик” 702
 Клімчак, „Регент” 1142, 1144
 „Клос” 1378
 Кльоновський 916
 „Кльоновський” див. Янковський Ян
 „Ключ” див. Тукальський Іван
 Клябра Владислав 1282, 1284, 1288
 Клябра Едвард 1290
 Клябра Катажина 1284, 1290, 1294
 Клябра Людвік 1290
 Клячківський Дмитро, „Клим Савур”, „Ох-
 рим”, „Панас Мосур” 150, 164, 176, 178,
 226, 228, 230, 232, 404, 442
 Кнежатко 1128, 1140, 1144
 Кнежатко Зигмунд, „Ами” 1144
 „Князь” 524, 526
 Коа Чиммек 1104
 Кобак Михайло, „Шишка” 1020
 Кобелев 786, 792, 796, 798, 800, 804
 Кобелянский Франко 976
 Кобилецкий Мечислав, „Владек” 488, 490,
 492, 498
 Кобилянський Антоні 424, 426
 Кобилянський Чеслав 424, 426
 Кобыльняк Иван 962
 Кобулов Богдан 806, 808
 Ковадоров Савелій 746
 Коваленко 698
 Ковалів Ян 1088
 „Коваль” див. Шатовський Ян
 Ковальський 488
 Ковальський Домінік 424, 426, 432
 Ковальський Ігнаці 660
 Ковальський Йосиф (Ковальский Иосиф)
 568, 570, 572, 574, 576, 578, 1138
 Ковальчики 658
 Ковальчук Александр 464
 Ковальчук Калистрат 842
 Ковальчук Микола (Николай) 462, 464, 468,
 838, 840, 842
 Ковальчук Нечипор 464, 468
 Ковпак Сидір 52, 178, 674, 680, 706, 710, 714
 Ковтонюк див. Якимчук Микола
 Ковч Анна 1216
 Ковя Петро 1216
 Кожеля Людвик 968
 Коженівський Генрик 430
 Коженівський Емерик 430
 Коженівський Станіслав 430
 „Козак” 534
 Козак Дзюнек 1384
 Козаненко 1022
 Козачинські Стефан, „Чарни Ясь” 1376
 Козачук П. 636
 Козачук Самуїл 722
 Коздровська Анна 1214
 Козерацкий 892
 Козловска Маря 568, 570
 Козловський Борис 36
 Колібський 664
 Колковець (Радчук) Ольга 734, 736, 738, 740,
 742, 744, 746, 748, 750
 „Коло” див. Хаїнський Ян
 Колодичук Николай 1230
 Колодынский Петр 530
 Коломбійовський Людвік 1088
 Коломеец Олег 570
 Коломинський 734
 Колосинская Зофелька 576
 Колосинский Петр 576
 Колосинский Феликс 576
 Колосов 520, 522, 524, 528
 Колпак див. Ковпак Сидір
 Колтун Томаш, „Довмб” 788
 Кольф Альфред 48
 Коляда 1018
 Комарницкі 916
 Комарницький Ян 1166
 Комеец Вера 570
 Комеец Гриц 570
 Коміновський 968
 Коморовський Тадеуш, „Бур”, „Корчак”,
 „Лавіна” 234, 236, 238, 306, 320, 346, 378,
 392, 818, 916
 Конверский 828
 Кондек Ч. 1282
 Кондратюк 1216
 Кондратюк Андрій 722
 Кондратюк Иван 466, 470
 Конев 612, 632
 Коновалець Євген 108
 Коперник Сергій 490
 Копочкин 538, 542
 „Кора” див. Корзюк Федір
 „Кораб” див. Войцеховський Тадеуш
 „Корд” див. Філіпович Казимир
 „Корень” 540
 Корзюк Федор, „Кора” 454
 Коринець Дмитро, „Берестень”, „Борисфен”,
 „Гриць” 162, 178
 Корнійчук 302
 Коробко 612, 632
 Король Вальчик 1372
 Король Константи 1370
 Королюк Кузьма 836, 842, 844
 Коротченко Дем’ян, „Дем’ян” 1022 88, 108
 „Корсак” див. Бухман Анджей
 „Корчак” 1370, 1372, 1376, 1378, 1380

„Корчак” див. Коморовський Тадеуш
 Корчик Іван (Іван) 608, 612, 614, 616, 618, 620, 622, 624, 626, 628, 632, 634, 638, 640, 642, 644
 Корчинська Гелена 1216
 „Кос” 1374
 Косажицький 490, 492
 Косажицький Анастазій 494
 „Косар” див. Маївський Дмитро
 „Косар” („Тарас”) 222
 Косач 1020
 Косіба Вацек 1372
 Косіба Еугеніуш 658
 Косак-Щуцька Зофія 916, 928
 Костарев Леонид 872
 Костелецький Алексей 584, 598
 Костецкий Іван 790
 Костючко Яков 866, 868
 Косунь Станіслав, „Скала” 1094, 1374
 Кот Владимир 568, 570
 Котиза Антон 650
 Котиля Франц 460
 Кох Адольф 64
 Кох Альбіна з д. Матенс 64
 Кох Еріх 48, 64, 70, 72, 74, 76, 78, 80, 82, 84, 86
 Кохан Хілари 1288
 Коханський Владислав, „Булат”, „Булла”, „Бомба”, „Вуйко” 316, 318, 322, 488, 496, 498, 668, 700, 708, 712, 714, 818, 822, 824, 828, 830
 Коцевал Степан 1188
 Коцерубо Михаїл 1174, 1176, 1212
 Коцько Адам 932, 938
 Кошевой 1154
 Кравец 730
 Кравецка Казимира 1222
 Кравецкий Адол 1222
 Кравецька Франка 1222
 Кравчинський Маріан 1352, 1362
 Кравчук Владимир 1186
 Кравчук Дмитрій 1186, 1188
 Кравчук Іван 1290
 Кравчук Роман, „Петро” 222, 232, 338
 Кравчук Сабина 1186
 Кравчук Станіслав 802
 Кравчук Степанида 1186
 „Кракус” див. Дак Теодор
 Крамарчук Елизавета 1222
 „Кропива” див. Процюк Василь
 Красноокий 844
 Краузе 474
 Кремнюк Кузьма 584, 598
 Кремнюк Яков 584, 598
 Крет Марія 1214
 Криштов (Крыштов) 608, 616, 618, 620, 636, 638, 640
 Крысоватая Анна 1208
 Крысоватая Павлина 1208
 Крысоватый Андрей 1208
 Крысоватый Тимофей 1208
 Кровицька Юлія 1000, 1002
 „Кропива” див. Процюк Василь
 Крохмаль Гитер 884
 Крохмаль Мехель з д. Бухвальд 884
 Крохмаль Регіна 884, 888
 Крочек Йосиф 1222
 „Крук” 892, 894, 896
 „Крук” див. Климишин Іван
 „Крук” див. Ружанський Станіслав
 Круликовская Ира 790
 Круликовская Хилина 790
 Круцевич 418
 Крюгер Фрідріх Вільгельм 1266
 „Крюк” див. „Крук”
 Кубальський Ян, „Грот” 388, 390
 Кубійович Володимир 46, 120, 122, 144, 300, 1242, 1256
 Кубрак Дмитро 1286
 Кубяк Станіслав, „Гвузьд” 1370
 Кужель Антон 870
 Кужель Петр 836, 856, 858
 Кужель Семен 836
 Кузрук Панас 1308
 Кузнецов Д. 642
 „Кузьма” див. Охримович Василь
 Кузьма Данило 1328, 1330
 Кузьмич Янык 852, 868
 Кук Василь, „Леміш” 270, 274, 404
 „Кукулка” див. Карпета Тадеуш
 Кулаковская 550
 Кулик 1104
 Куликовский 566
 Кулінська Люцина 32
 Кульчицький Зигмунт, „Ольгерт” 820
 Куляк Павел 616
 Купішевська Марія 1214
 Куренной 1222
 Курило Людвік 1386
 Кутасюк Владимир 790
 Кучер Михаїл 1210
 Кучер Орест 1210
 Кучер Теодора 1210
 Кучерук Г. 642
 Кучинська Антоніна 732
 Кучинський 732
 Кучинський Адольф 496
 Кучинський Александр 496
 Кучинський Броніслав 494, 732, 734, 744, 748, 750, 752
 Кучинський Діонізій 494
 Кучинський Пйотр 732, 742, 744, 746, 748, 750, 752, 754

Кучинський Станіслав 496, 732
 Кучинський Юзеф 418
 Кучма 1336
 Кушнир Юзеф 96
 Кшевеля Станіслав 692, 694
 „Кшеміль”, Альбін 802
 Лабай Іван 982
 Лабай Михайло 982
 „Лав” див. Старух Ярослав
 „Лавіна” див. Коморовський Тадеуш
 Лагдан 952
 Лазарь Юзефа 1208
 Лапінський Леон, „Зенон” 188
 Ластовецький Андрій 946, 948, 950
 Лебедь Микола (Николай), „Ярополк”, „Максим Рубан”, „Орест”, „Олег”, „Ігор” 180, 186, 190, 192, 194, 196, 198, 202, 204, 206, 220, 222, 226, 228, 230, 240, 242, 246, 248, 264, 268, 270, 324
 „Лев” див. Маліновський Людвік
 „Левадний” 214
 Левак Лазар 408
 Левандовський 1422
 Левицький Йосиф, „Саватовський” 1144
 Левицька Катажина з д. Дроздзяк 1416
 Левицька Ольга 1416, 1418
 Левицький, „Селек” 196
 Левицький Гжегож 1416
 Левицький (Левицький) Борис 196, 200, 248
 Левіцкі 986
 Левковський Василь, „Вороний” 1362, 1364
 Левонюк Костянтин 834
 Левонюк Павло 832, 834
 Левонюк Степан 832, 834
 „Левчук” див. Камінський Збігнев
 „Легенда” див. Клімів Іван
 „Легенда Евгений” див. Клімів Іван
 Ледек див. Шот Луціан
 „Лекс” див. Степаняк Михайло
 „Леміш” див. Кук Василь
 Ленкавський Ф. 198
 Леон див. Калетинський Кароль
 Леськів 1418
 Леся 756
 „Лех” див. Бжозовський Марцель
 Лехманн Альфонс 84
 Лехталер Франц 1322
 Лещинський Николай 570
 Лещук Іван 866, 868
 „Лемеш” див. Вишневецький Владислав
 Либера Витольд 460
 Ливар Александр 506
 „Лиман” див. Паламарчук Д.
 Линда Остап, „Ярема” 1354, 1356, 1360, 1364
 Линкевич Леопольд 1196
 Лирник П. 458, 460
 „Лис” 654, 658, 1038, 1362
 Лиско 1194
 Литвин Володимир 34
 Литвинці 740
 Литвинчук Іван, „Дубовий” 162, 178, 398, 400, 404, 520, 524, 526, 528
 Литвинчук Павел 1188
 „Лицар” див. Гасин Олекса
 Лібйонка Даріуш 32
 Лізак Казік 1372
 „Ліновський Ян” див. Банах Казімеж
 Ліпчинський 430
 Лыжва, „Буря” 668
 „Лысы” 412, 1158
 Ловінський Тадеуш 736, 748
 Логвинович Владимир 814
 Лозинська 430
 „Лозовий Р.” див. Шухевич Роман
 Лозовицький Евтух 716, 720
 Ломага 946
 Лопатинський М. 970
 Лопатинський Юрій (Лопатинский Юрий), „Калина”, „Шежк” 196, 200, 354
 Лопушанський Михайло 1260
 Лопяк Анна 1222
 Лопяк Екатерина 1222
 Лопяк Стах 1222
 Лосакер Людвіг 1266
 Лукасевич Р. 1282
 Лукашевич Маріан, „Ягода”, „Черник” 1034, 1040, 1358, 1362, 1404
 Лулка Павло 1216
 Лупинка Йосиф (Йосиф, Юзик) 606, 608, 610, 616, 618, 620, 624
 Лупник А. 642
 Луцький Леонтий 962
 Луцький 962
 Луцький 1386
 Луцький Олександр (Луцкий Александр), „Андрієнко”, „Богун”, „Богдан” 178, 276, 280, 324, 1352, 1354, 1364
 Луцько Володимир (Владимир) 582, 584, 586, 596, 598, 602,
 Луцько Марія 586
 Луцько Трифон, „Муравка” 602
 „Льонд” 1376
 Льоник Іван 1148
 Люблюк Іван 844
 Люблюк Прокоп 842, 862, 864
 „Любонь” див. Бомбінський Казимир
 Людвикович Петр 844
 Лядоха Антоні 658
 Лядоха Северин 658
 Лядоха Тадеуш 658
 Ляпчук Егор 408, 410
 Ляюра 774

Ляхович 658
 Лящ Тихон 838
 Лящук 620, 622
 Лящук Іосиф 222
 „М” див. Пилип Дмитро
 „М-22” див. Пилип Дмитро
 М... Зенон 194
 Маевская 610
 Мазін Костянтин (Мазин Константин) 698, 775
 Мазур Гжегож 30
 Мазурек 490, 492, 736
 Мазуркевич Степан 530
 Мазурок Лесько 1018
 Мазурок Яков 842
 Мазур-Стовба Ольга 870
 Маївський Дмитро (Маевский Дмитрий), „Косар”, „Тарас” 194, 200, 324, 328, 354
 Майструк Володимир 1172, 1174, 1178, 1182, 1184
 Майський Іван 822
 „Макар” 448, 450, 452
 Макаров 730, 808, 822
 „Макс” див. Скорупський Максим
 „Максим” 872
 „Максим Рубан” див. Лебедь Микола
 Максимук Григорій 722
 Максимук Григорій 722
 Максимук Кузьма 724
 Макушинський Корнель 916, 928
 Макушинські Альфр. див. Макушинський Корнель
 Малаженський Василь див. Малажинський Василь
 Малажинський Василь 1290, 1296, 1332, 1336, 1338
 Маланчук 1018
 Малек Василь 1418
 Маленда Здислав 1142
 Малженський див. Малажинський Василь
 Малиновский 964
 Малиновский Владимир 962, 964
 Малиновский Игнат 964
 Малиновский Кароль 964
 Малиновский Николай 964
 Малихін 1332, 1338
 Малінін (Малинин) Леонід 1196, 1198, 1204, 1212, 1226, 1230, 1234
 Малиновський Людвік, „Лев” 428, 432
 Малиновський (Малиновски) Фердинанд 960, 964
 Малиновський Францішек 498
 Малюжинський Микола 474, 480
 Малаєс 722
 Мамелко Ян 1282, 1284, 1288
 Маньковський Зигмунт 32
 Марія 852
 Марковський Адам 422
 Марковські 422
 Мартын 250
 Мартынюк Антон 1232
 Мартынюк Верония 1230
 Мартынюк Михаил 852
 Мартынюк Михалина 1232
 Мартынюк Степан 1230
 Мартьянов 506, 508
 Марцегель 1022
 Марценюк, „Забережний” 604
 Марциковская Гелька 464
 Марцишевский 784
 Марченко 1200
 Марян Стах 1384
 Масінек Ізидор 1352
 Масьлянка Францішек, „Сова” 1022, 1370
 Матвеев 338
 Матвиенко 606, 610
 Матвиенко Александр 484
 Матвиенко Иван 482, 484
 Матвієйко Мирон 182
 Матиевский 770
 Матищук Стефан, „Рибак” („Рыбак”) 790, 794
 Матковський Міхал 1166
 Матковський Онуфрій (Матковский Онуфрий) 964, 966
 Матковський Цезари 1054, 1056
 Матла Зіновій, „Дніпровий” („Днипровый”) 222, 232, 240, 246, 248
 Матлаховський (Матлаховскі) Ян 916, 930
 Матусяк Владислав 1062
 Махов 280, 328
 Махун Сергій 34
 Мацейко Григорій 108
 Мацкройш 734
 Мацьонжек (Мачёнжек) Мечислав 688, 692, 698
 Машталез 430
 Мева 346
 Мед 724
 Медведев Дмитро 88, 108
 Медведчук Віктор 34
 Мейлер 1098
 Мельник 496
 Мельник Андрій (Андрей) 92, 108, 216
 Мельник Иван 978
 Мельник К. 1282, 1286, 1296
 Мельник Кирилл, „Случ” 214
 Мельник С. 998
 Мельник Ярослав, „Роберт” 348, 350
 Меркулов Всеволод 88, 106, 806
 Меськів Иван 1198
 Метельский 540

„Меч” 790, 1186, 1188
 Мечислав 774
 Мизинець Влас 832
 Микита 1412
 Микола I 1258
 Миколай 1346
 Миколайчик Станіслав, „Стем” 516
 Микусь 964
 „Микушка” див. Пришляк Григорій
 Миллер Олейзе 1124
 Миrowsкая Аделя 592
 Митик 602
 Михаил 482, 838, 840, 842
 Михаил див. Фішук Михайло
 „Михайло” див. Арсенич Микола
 Михайлов 1160, 1162
 Михайски Франко 1172
 Михальчук Евстахий 844, 856, 858
 Михальчук Стах див. Михальчук Евстахий
 Михалюк Лікандер див. Михалюк Никандр
 Михалюк Никандр 872, 874
 Михаревич А. 468
 Мишин 1204
 Мишура 330
 Мишук Клим 586
 Мізальські, „Роман” 916
 Міровий Тадеуш див. Токажевський-Кара-
 шевич Міхал-Тадеуш
 Місюга Іван (Мисюга Іван), „Стріла” 1152,
 1154, 1156, 1158
 Мітренга Іван див. Мітринга Іван
 Мітринга Іван 182, 190, 194
 Мітринга див. Мітринга Іван
 „Мыкола” 894
 Мнівські Влодзімеж 970
 Мойсак Михайло 1416, 1418, 1420, 1422
 Мокроусов 1210
 Моленда Владислав 662, 664
 Молодчиков 1096
 Молотов Вячеслав 44
 Монарик Марія 1196
 Мороз Мирослав 1188
 „Морозенко” 1094, 1360
 Морозюк 586
 Морозюк Адам 592
 Морозюк Адольф
 Морозюк Ефим 586
 Морозюк Йосиф 582
 Морозюк Петр 592
 Морозюк Франц 592
 Моряк 1022
 Мотика Гжегож 32
 Мудрий Василь (Мудрый Василий) 42, 124,
 144, 354
 „Мур” 1094
 „Мурава” 604
 Муха Дем'ян 836
 Муха Іван 856
 Мучак Іван Іванович 722, 724
 Мучак Іван Стахович 722
 Мучак Ілля 722
 Нагірний 1192
 „Надея” („Надия”) 450, 1130
 „Наливайко” 198, 994
 Нальот 924
 Насальський Цесько 1384
 Наумов Михайло (Михаил) 710, 714
 Недбайло Анастасія 872
 Недбайло Іван 872
 Недбайло Микола (Николай) 582, 584, 586,
 602, 604
 Недбайло Степан 844, 856, 860
 Недбайло Федор 872
 Недбало див. Недбайло Микола
 Недбало Николай див. Недбайло Микола
 Недзевцький Микола, „Хрін” 894, 896, 996
 Недзялек Антоні 494
 „Недоля” див. Разумец Іван
 „Незломний” 332, 334
 „Немчик” див. Клімовський Збігнев
 Нерінг (Неринг) Йоахим 1098, 1102, 1116,
 1118
 Нехваталов 620
 „Нечай” 1152, 1154, 1156, 1158
 Нещук Полина 1232
 Нещук Янка 1232
 Никанчук Іван 466, 470
 Никанчук О. 468
 Никанчук Степан 466, 470
 Никитюк Михайл 1188
 Николаев 1182
 Николосов 1232
 Никончук І. див. Никанчук Іван
 Никончук С. див. Никанчук Степан
 Новацький Томаш 1284, 1290
 Новацький Францішек 1284, 1290
 Новачинський Адольф 916, 928
 Новицький Степан, „Спец” 1280
 „Новіна” 282
 „Новы” 780
 „Обозник” див. Спеквак Леон
 Овчаренко 340
 Овчаренко Я. 892
 Огієнко Іван, Іларіон 1340, 1342, 1344, 1346,
 1348, 1350, 1400
 Огородник див. Огороднішук Василь
 Огороднішук Василь (Огороднишук Васи-
 лий), „Акул” 612, 614, 616, 618, 620, 622,
 624, 626, 628, 630, 632, 634, 636, 638, 640,
 642, 644
 „Огоньчик” див. Ружинський Чеслав
 „Ожел” див. Ціхус Юзеф

„Ожех” див. Василевський Альберт
 Ожех Юзеф 658
 Озер Павло 1290
 Оконский 94
 „Окунь” 1020
 Олевич Василь 1018
 Олевич Семко 1018
 „Олег” див. Онишкевич Мирослав
 „Олег” див. Якимчук Микола
 Олейник Владимир 1188
 „Олекса” див. Воробець Федір
 Олександр II 1258
 Олексив Йосиф 1172
 Олеховская Марина 1230
 Олеховский Йосиф 1230
 Олешко 908
 „Оліва” див. Ківерський Ян
 Оліва Аполінарій 494, 496
 Олійник Захар 1018
 Олійник Петро, „Еней” 162, 172, 178, 404, 438
 „Олыко” 448
 „Ольгерт” див. Кульчицький Зигмунт
 „Ольха” див. Гроровський Станіслав
 Ольшевская Марія, „Бжоза” 1144, 1146
 Ольшевский Францішек 762
 Онишкевич Мирослав, „Орест”, „Богдан”, „Олег” 1020, 1352, 1356, 1362
 Онишкевич Тарас, „Галайда” 1020, 1022, 1024, 1034, 1038, 1040, 1352, 1356, 1358, 1364, 1398
 Опаехал Антоні 732
 Ополон 838
 „Опур” див. Павелчак Францішек
 Оранский Спиридон 548, 550, 562
 „Орел” 1010, 1036, 1038, 1040, 1098, 1100, 1102, 1116
 „Орел” див. Гальчевський-Войнаровський Яків
 „Орест” див. Онишкевич Мирослав
 „Оркан” див. Баначик Владислав
 „Орлан” див. Ребет Дарія
 Орлевич Михайло 934
 „Орлів” див. Гриньох Іван
 Орлюк Ефим 580, 588, 590, 592, 594, 596, 598
 „Орша” див. Бонковський Тадеуш
 „Остап” див. Десятничук Федот
 Остапович Михайло 734, 736, 738, 740, 742, 748, 750, 752
 Остапчук Андрей 852
 Острізький 1404, 1414
 Островский, „Сташек” 1132
 Островський (Островский) Адам, „Томаш Недзеля” 352, 356
 Островський Броніслав 492
 Осьминський Ігнатій 1214
 Отрембович Марія 888
 Охманюк Іван 724
 Охрим див. Клячківський Дмитро
 Охримович Василь (Василій), „Бар”, „Грузин”, „Кузьма” 222, 232, 324, 326, 328
 „Охрім” див. Клячківський Дмитро
 Павелчак Францішек, „Опур” 702, 714
 „Павленко” див. Волошин Ростислав
 Павлина Марія 1210
 Павлишин Лука, „Вовк” 204, 206, 212
 Павлів Володимир 34
 Павлович Влодзімеж 970
 Павловський („Цухай”) 488, 490, 492, 498
 „Павур” 1356, 1358
 Паламарчук Д., „Андрійчук”, „Лиман” 964
 Пальчинська Людвіка 1310, 1312
 Пальчинська Марія 1310, 1312
 Пальчинський Амброзій 1310, 1312
 Пальчинський Антоні 1310, 1312
 Пальчинський Станіслав 1312
 Пальчинський Стефан 1312
 Пальчинський Чеслав 1310, 1312
 Пальчинські 1310
 Панас 722, 806
 Панас Василь 1086
 „Панас Мосур” див. Клячківський Дмитро
 Панасевич Александр 584, 586
 Панасевич Йосиф 584
 Панасюк Даниїл 408
 Панасюк Николай, „Травенко” 604
 Панасюк Федор 408
 Панковський 1282
 „Пантера” 1374
 Паньківський Кость 948, 950
 „Паньков” див. Василенко Петро
 Паньчишин Маріан 946, 950
 Парфенюк Адам 650
 Парфенюк Юрій 650
 Парфенюк Яков 650
 Парчевский Алексей 692, 694
 Парчевский Станіслав 692, 694
 Пасось Іван 844, 856, 858
 Пасось Петр 838, 842, 844
 Пастернак Іван 724
 Пастернак Михаїл 1178
 Пастернак Трохим 724
 Пасько 1184
 Патока Петр 844
 Патриляк Іван 34
 Пачай 1160, 1162
 Пашковська Александра 748
 Пашковський (Пашковский) Стефан 458, 460
 Пекалкевич Ян 916, 928
 Пелчинська Ванда 1348
 Пелчинський Тадеуш, „Гжегож” 916, 928

„Пеньок” див. Бортник Григорій
 Перацький Броніслав 90, 108, 190
 „Перебийніс” див. Грицай Дмитро
 Перетяткович Адам 30
 „Перун” див. Дак Теодор
 Перхалюк Николай 962
 Петлюра Симон 144, 162, 178, 232
 „Петренко” 1356
 Петрик Анна 1226
 Петрикович Стефан 494
 Петрикуф Рудольф 936
 „Петро” див. Кравчук Роман
 „Петров” 730
 Петров Григорій (Григорий) 530, 532, 534
 Петровская Софія 1226
 Петрук Петро, „Кожух” 788
 Петрушевський Якуб (Яків) 1284, 1286, 1290,
 1334, 1336
 Петрушко Н. 620, 642
 Петуро Тимофей 1208
 Печишин Едвард 924
 Пидгаецкий Франко 1172, 1174
 Пилип Дмитро, „Ем”, „Євшан”, „М-22” 1020,
 1022, 1040, 1358, 1360, 1362, 1364
 Пилипнюк Василій 580
 Пилипчук Павло, „Карпо” 1358, 1360, 1364,
 1408
 „Підкова” див. Редеша Степан
 Підкова Іван 932, 938
 Підступний 1022
 Підцерковний Михайло 934
 „Піка” див. Дичко Кароль
 Пілецький Вітольд 830
 Пілсудський Юзеф 38, 40, 108
 Пічуга Богдан 1186, 1188
 „Пйонти” 322
 „Пылып” 676
 Пліщ 478
 Пліщинський Тадеуш 998
 Пляцек 458
 Пняк 608, 620, 622
 Погребной 356
 „Погром” див. Пящинський Станіслав
 Подгайный Іван 872
 Подгурський Владислав 1002, 1004
 Подкрчиницький див. Закржицький
 Подлевський 490, 492
 Подлевський Стефан 494
 Позняк Станіслав 982
 Позняк Юзеф 982
 Покровський 756
 Полевой Михайл 336, 338
 Полев'як Роман 430
 Полий Макар 464
 Полікарп див. Сікорський Петро
 Помагіль Павло 1384
 „Пом'ян” 282
 Пономаренко Пантелеймон 52
 Поперека Михайло (Михаил) 362, 382, 384
 Попович 1022
 Попович Мирослав 34
 Попович Павел 1188
 „Порай”, „Вирита” 668
 Постолюки 1192
 Поценмайл Северин 1230
 Почек 468, 472
 „Правдеч” див. Славомірський Мстислав
 „Презес” див. Жепецький Ян
 Преснов 218
 Придман див. Прюцман Ганс
 Приступа В. 716, 720
 Приступа Стефан 1288
 Приходько Стефан 494
 Пришляк 956
 Пришляк Григорій (Григорий), „Микушка”
 672, 676
 Пришляк Євген (Евгений), „Чернота” 214,
 354, 356
 Пришляк Т. 1216, 1224
 Прищевська Стефанія 1000, 1002
 Прищевський Казімеж 1000, 1002
 Прогнюк Василій, „Кропива” 582
 Прогнюк Кирилл 582, 596
 Прокоп (Прокип) Мирослав, „Володимир”
 („Владимир”) 324, 328
 Прокоп'юк 496
 „Пролом” 1034, 1036, 1038
 Прончук Михайл, „Яшум” 788
 Прончук Франц 790
 Пронь 722
 Пронь Кіндрат 724
 Прохоров Дмитрій
 Процюк Василь, „Кропива” 434, 436, 438,
 440, 894
 Процюк Степан 1290
 Прюцман Ганс 990
 Псекурський 1182
 Пташек Владислав 1002
 Птичкін 326
 Пугач Петр 1208, 1210
 Пужак Казимир 916, 928
 Пуздровський Павло 1386
 Пузинская Анна 1230
 Пузинская Марія 1232
 Пузинская Стефа 1230
 Пузинський Михайл 1230
 Пузинський Юзек 1230
 Пузовец Мирон 612, 614, 616, 622, 624, 626,
 628, 634, 640, 642, 644
 Пулавський Пйотр (Петро) 1284, 1286, 1290,
 1334, 1336
 Пупігер 474

Пуфф Еріх 76
 Пчелянский Василий 214, 218
 Пшибила 1386
 Пшибиловна Пауліна 552
 Пшибильский, „Бужа” 1140, 1144, 1146
 Пшиемский 1088
 Пятоха Николай 842
 Пятоха Нина 870
 Пятоха Прокоп 842
 Пяцинський Станіслав, „Погром” 818, 824
 П’ясецкы Вл. див. П’ясецький Болеслав
 П’ясецький Болеслав 918, 930
 П’ятковська Анелія 846
 П’ятковська Кастуня 846
 П’ятковський Адам 846
 П’ятковський Кароль 846
 „Р. Лозовий” див. Шухевич Роман
 Радзивилл 808
 Радзивілл Я. 784
 Радчук Дем’ян 752
 Радчук Ольга див. Колковець Ольга
 Радчук Тетяна 744
 Радюк 520
 Разумец Андрей 462
 Разумец Иван, „Недоля” 462, 464
 Разумец Матрена 462
 Разумец Ольга 462
 Райнефарт Гейнз Фрідріх 712, 714
 Райчаковська Анелія 1214
 Райчаковська Марія 1214
 Раковский 250, 252, 264
 „Раконь” див. Ровецький Стефан
 Ралиновский 806
 Ралько 1008
 Ратайський Цирил 916, 926
 Раулінг Густав 1314
 „Рафал” див. Домбровський Антоні
 Рачкевич Владислав 916, 930
 Рачковская Федора 1222
 Ребет Дарія (Дарья) з д. Цісик, „Орлан” 324, 328
 Ребет Лев 328
 Ребрук Кирилл 854
 Ревуцкая Розалія 1216
 „Регент” див. Клімчак
 Редеша Микола (Николай) 408, 410
 Редеша Степан, „Підкова” 406, 414, 416, 1058
 Резмер Владислав 42
 Релец Юзеф 658
 „Рен” 676
 Репкин 172
 Рерутко Ян Канти, „Джазга” 318, 322
 Рець 678
 Решетов 88
 Решетюк Петр 616
 „Рибак” див. Матишук Стефан
 Рибак Юрій, „Юрко” 150, 176
 Рибка 656, 658
 Рибка Анна 1216
 Рилко Станіслав 658
 Рись 550
 „Рись” див. Басай Станіслав
 Ришард 774
 Рікке 74
 Робак Григорій 1290
 Роберт див. Вейгнер Роберт
 „Роберт” див. Мельник Ярослав
 Ровецький Стефан, „Раконь”, „Грабіца”, „Грот”, „Інженер”, „Каліна” 112, 144, 292, 394, 916
 Роєк 1008
 Розенберг Альфред 70, 72, 74, 78, 80, 86, 98
 Рокосш Антон 648, 650
 Ролінський Адам 32
 „Роман” див. Мізальський
 Романовський Болек 1386
 Романовський Вінценти 30
 Романчук Костик 1018
 Романюк 174
 Романюк 724
 Романюк 1260
 Ронікер Адам 784
 Росецький С. 1282, 1286
 Росковинские 762
 Росковинский Антон 762
 „Рубан” див. Лебедь Микола
 „Рубач” див. Кирилук Олексій
 Рудзель Адам 1186
 Рудзель Анна 1186
 Рудзель Геля 1188
 „Руди” див. Високінський Ян
 „Рудий” див. Стельмашук Юрій
 Рудий Володимир 982, 1010
 Руднев Семен 54
 Рудник Анна 1208
 Рудник Иван 1208
 Рудский Бронислав 790
 Рудский Томаш 788
 Рудський (Рудский) Каспер, „Явор” 790, 794
 „Ружа” 982
 Ружанський Станіслав, „Крук” 1144
 Ружинський (Ружинский) Чеслав, „Огоньчик” 786, 788, 792
 Русецкий 608, 616, 618, 620, 626, 638, 640
 Русначенко Анатолій 60
 Рясний Василь (Рясной Василий) 348, 350, 810, 812, 814, 816
 Сабуров Олександр (Александр) 172, 178
 „Саваторський” див. Левицький Юзеф
 Савинков 1236
 Савицкая Бронислава 608

Савицькіє 608, 622, 636
 Савицький Олесько 608
 Савицька Агата 492
 Савицька Гелена, „Дрваль” 702
 Савицький 618
 Савицький Юзеф 492
 Савіч 1084
 „Савур Клим” див. Клячківський Дмитро
 Савченко Сергій (Сергей) 88, 106, 108, 146, 666, 806, 822, 826
 Савчук Іван 756
 Саганюк Василь 582
 Садовский Аксентий 870
 Сак 734
 Сальський Тадеуш 916, 930
 Самелюк Стефан 1288
 Самолук Омелян 724
 Самотія-Ленчевський Казімеж, „Стшеменчик” 818
 Саноцький Гриць 1018
 Сансядек див. Сонсядек
 Сапиґа Михайло 1018
 Сардачук Данило 764
 Сатановський Роберт 666, 668, 670, 710
 Сафьянюк Григорий 1178
 Сачанюк Сергей 410
 Свежовскі 1376
 „Святло” 388
 „Север” див. Буякевич Йосиф
 Сейда Маріан 916, 930
 Секула Збігнев 556
 Секула Марія з д. Станська 556
 Селіжук Єгор 832, 834
 Селіжук Катерина 834
 Семашко Владислав 30
 Семашко Ева 30
 „Семенчук” див. Самотія-Ленчевський Казімеж
 Семенюк Никон, „Ярема” 198, 200, 814, 816, 1134
 Семчук Іван 756
 Серакевич Антоні 732, 742
 „Сергій” див. Степаняк Михайло
 Сергійчук Володимир
 Серебрянський (Серебрянский) Яків (прав. Бергман), „Яша” 806, 808
 „Середа” 994, 996
 Середа Ларіон 756
 Сечка Іван 686
 Серлечко Ян, „Шарфа” 1370, 1372, 1374, 1376, 1378, 1380
 Сидор 838
 Сидор Василь, „Шелест” 178, 196, 200, 1360, 1362
 Сидор М. див. Сидор Василь
 Сидор Юсько
 Сидоров 176, 730, 808, 822
 „Синий” див. Старух Ярослав
 „Сирокомля” див. Жиповський Здзіслав
 Сиротюк Афанасія 872
 Сиротюк Текля 872
 Сівек Зофія 998
 Сікорський (Сикорский) Владислав 52, 266, 272, 292, 362, 364, 666, 668, 822, 908, 916, 924, 1264, 1276
 Сікорський Петро 124, 144, 474
 Сікорський Полікарп див. Сікорський Петро
 Сільчук Нестор 722
 Сімонович 946
 Сініцький Францішек 424, 426
 Сітайло 702, 710, 714
 Скаун 986
 „Скала” див. Косунь Станіслав
 „Скала” див. Старух Ярослав
 „Скеля” 1354, 1362
 Скиба Анна 1222
 Скиба Владимир 1222
 Скиба Марія 1222
 Скиба Михаїл 1222
 Скибинский Юрий 1142
 Скіпальський Олександр 756, 758
 Склянчук 724
 Склянчук Василь, „Данило” 722
 Скоморовский 1174
 Скорупський Максим, „Макс” 994, 996
 Скрипник Мстислав див. Скрипник Степан
 Скрипник Степан 42, 124, 126, 144
 Слабуцька Марія 924
 „Слава” див. Бялошевич Влодзімеж
 Славіковський Руперт 430
 Славомірський Здзіслав, „Правдзіц” 820, 824
 Слатковский Ян 762
 Сливинский Станіслав 964
 Сліва Станіслав 1006
 „Словік” 1374
 „Слонь” 322
 „Слуцький” див. Щепаняк Фелікс
 „Случ” див. Мельник Кирил
 Слюсарский 852
 Смолінський Василь 1018
 Смолінський Яків 1018
 Смолюховська Г. 1282
 Смолянський 964
 Смутьський Владек 888
 Смутьський Ян 888
 Снежик Тадей (Тадеуш, Тодей), „Искра” („Искра”) 1058, 1124, 1142
 Собків Анна 1220
 Собків Владимир Михайлович 1220
 Собків Владимир Франкович 1220

Собків Іван 1220
Собків Катерина 1222
Собків Катерина Йосифівна 1220
Собків Степан 1220
Соболевський 690, 692, 694, 770, 772
Соболецкий 762
„Соболь” див. Янковський Ян Станіслав
Соботкевич Юзеф 924
Соботко М. 774
Собчинський Юзеф 1088
Собчук Тадеуш 1416, 1418
„Сова” див. Масьлянка Францішек
Сова Анджей-Леон 30
Содзанський Миколай 1166
„Сокол” 540
Соколов 482, 486
Соколовський 722
Соколовський Адам
„Сокул” див. Вавжицький Станіслав
„Сокул” див. Фіялка Міхал
Соловенок Николай 596
Солодуха Володимир 1018
Солодуха Степанія 1018
Солоимский 472
Солонюк Николай 582
Солопов 764
Солтис Михайло, „Черкас” 1400, 1414
Сольські див. Сальський Тадеуш
„Сом” див. Івахів Василь
„Сонар” див. Івахів Василь
Сонсядек, „Ага” 1124, 1126, 1128, 1130, 1132, 1142, 1146
„Сорока” див. Волошин
Соснковський Казімеж 292, 818, 820, 822
Сосульский Марко 1196
Сосуля 1192
Соха Станіслав 916
Сошинский Антон 608, 610, 638, 642
Спевак Леон, „Обозник” 702, 714
Спиваковский 230, 272
Стадник Анна 1210
Стадник Іван 1210
Стадник Марія 1210
Стадник-Шлемко Ірина (Ірина) 348, 350
Стажинские 550, 562
Сталін Йосиф 44, 300, 1048, 1112, 1264
Станіслав Януш див. Яхимек Зенон
Станкевич Фелікс 1310, 1312
Станкевич Юліан 1310, 1312
Станська Анна 554, 556
Станський Болеслав 556
Станський Зігмунт 552, 560
Станський Ян 554, 1138
„Старий” 1386
Старух Ярослав, „Ярлан”, „Лав”, „Синій”, „Стяг”, „Вольт” 182, 190, 352, 354
Стасик 576
„Стася” див. Сулінська Станіслава
Стахович Станіслав 658
Стеланюк Аким 650
Стеланюк Степан 650
Стельмашук Юрій, „Рудий” 442, 444
„Стем” див. Миколайчик Станіслав
Стемпняк Броніслав 662, 664
Стемпняк Катажина з д. Грондовська 662
Стемпняк Станіслав 662
Степаненко Андрей, „Ястреб” 456
Степанов 530, 532, 536
Степаняк Михайло (Михаил), „Лекс”, „Сергій” („Сергей”) 46, 220, 222, 230, 232, 240, 272, 276, 278, 324, 994, 996
Степковський Володимир, „Чарни Ожел” 936
„Степовой” 676
Стефанишин 954
Стефанія 774
Стецько Ярослав 150, 176, 194, 198
Стипулковський Збігнев 916, 930
Стольновський 916
„Столярський” див. Токажевський-Карашевич Міхал-Тадеуш
Стоянович Гнат 724
Стоянович Олексій 724
„Стрела” див. Мисюга Іван
Стрельников 330
Стрижачук Яков 522, 524, 526
Строкач Тимофій 88, 108, 666, 670, 1200
Струк Г. 616, 622, 642
Струк Іван 1018
Струк Марія 1018
Струсінський Ян 1416
Струсь Томаш 788
Струтинська Марія 1080
Струтинський Микола 1274, 1280
Ступницький Леонід (Ступницкий Леонид), „Гончаренко” 162, 166, 178
Ступницький Юрій 162
„Стшменьчик” див. Самотія-Ленчевський Казимир
„Стшем’е” див. Бляховський Зенон
„Стяг” див. Старух Ярослав
Судоплатов Павло 88, 108, 806
Сулімська див. Сулінська Станіслава
Сулінська Станіслава, „Стася” 702
Супрун Анастасія 870
Сусновський 1386
Сушко Павел 790
Сушко Роман 42
Схибук 724
Сцібйор Володимир, „Цибулька” 936
„Тарас” 872
„Тарас” див. Маївський Дмитро

„Тарас” див. Шухевич Роман
 „Тарас Бульба” див. Боровець Тарас
 „Тарас Чупринка” див. Шухевич Роман
 Тарасюк 734
 Тарасюк Степан 538, 540
 Тарка Михаил 964
 Тарновский Владислав 810
 Тарнавська Яніна (Тарнавская Янина), „Еле-
 онора” 1124, 1140, 1146
 Тарнавський Ігнац 1384
 Тарновська див. Тарнавська Яніна
 Тачинский Йосиф 584
 Теремко Захар 1302
 Терещук Василь 936
 Терлецький Іван 1216
 Тибичук (Тимчук) Євгенія 1254
 Тикальський Іван, „Ключ” 892
 Тимофеев 850, 854
 Тіто Йосиф-Броз 1296
 Тым 1160, 1162
 Тычинська Анелія 1196
 Тычинська Анна 1198
 Тычинский Войтко 1196
 Ткачек Катерина 1018
 Ткачек Сергій 1018
 Ткаченко Микола (Николай), „Дорош” 162,
 816
 Ткачук Ирина 1226
 Тожецький Ришард 30, 40
 Токажевський-Карашевич Міхал-Гадеуш, „Тор-
 від”, „Столярський”, „Доктор” 292, 916, 928
 Толейко 1238
 „Томаш Недзеля” див. Островський Адам
 Томашек Я. 430
 Томашки 430
 Торанська Гелена з д. Куласінська 998
 Торанська Марія з д. Сульбецька 998
 Торанський Антоні 998, 1002, 1004
 Торанський Ілля 998
 „Торвід” див. Токажевський-Карашевич Мі-
 хал-Гадеуш
 Торончак Антон 1214
 Торубара 1174
 Торчило Василий 610
 „Травенко” див. Панасюк Микола
 „Трембіта” 1356
 Тржанский Іван 1182
 Трифонова 580, 588
 Трофимович Володимир 34
 Трофимчук С. 452
 Трохімчук Петро 422
 Трошенко 1232
 Трущинський Францішек 884, 888
 Тужанський див. Торанський Антоні
 Тужанський Людвік 1168
 Тупицяна 776
 „Туполя” 534, 536
 „Тур” див. Шухевич Роман
 Туранський Кароль 964
 Туровський Юзеф 30
 Турчило 618
 Тучак 474
 Тучинський 914
 Тхужніцький К. 784
 Тютюнник Юрко 162, 178
 Тюхта Казімеж 1288
 „Улас” 250
 Ульяницький Петр 870
 Ульянов 548, 550, 562, 564
 „Упарти” див. Кастанський Яцек
 Урбанський 962
 Устима 834
 „Ушка” див. Вільчевський Міхал
 Файзель 936
 Фаландин 1232
 „Федір” 818
 Федонюк Ісаак 724
 Федонюк Максим 724
 Федотов Петро 806, 808
 Федюра 748
 Филиппов 1182
 „Финин” 1144
 Финстер Ванда 1208
 Финстер Марина 1208
 Финстер Юзеф 1208
 Финстер Юзефа 1208
 Финстер Янина 1208
 Фишук 586, 594
 Фідик 952
 Філіпович (Филиппович) Казимир, „Корд”
 728, 788, 790, 792, 794, 796, 798, 800, 802
 Філяр Владислав 30, 794
 Фітін (Фитин) Павло 88, 108
 Фішук Антін (Фишук Антон) 582, 584, 602
 Фішук Михайло (Фишук Михаил) 584, 590,
 592, 596, 600
 Фіялка Міхал, „Сокул” 818, 824
 Франк Ганс 46, 98, 108, 144, 1242, 1266, 1268
 Фриз М., „Вернигора” 194
 Фургала А. 998
 Фурманець Володимир (Фурманец Хавхун
 Владимир) 468, 472
 Хавхун 722
 Хавчун Федір, „Чумак” 726, 728, 872
 Хаїнський Іван (Хайнский Иван), „Коло”
 790, 792, 796, 798
 Халостовський Владислав 690, 698, 772
 Хамчук Петро („Быстрый”) 1220, 1222
 Хандзинський 658
 Хассе 1266
 Хвиль (Хвиль) Тарас 612, 614, 618, 620, 624,
 626, 628, 634, 638, 642, 644

Хвостов 780
 Хмельницький Богдан 782, 1400
 Хмельницький Мар'ян 846, 852
 „Хміль” 1116
 „Хмура” 388
 „Хмура” див. Грицюк Станіслав
 „Холоднеча” 446
 Холостовский див. Халостовський Владислав
 Холостоцкий 762
 Хомутец 1212
 Хоптяный 612, 628, 632, 646
 Хрищевская П. 468
 „Хрін” див. Недзвецький Микола
 Хрусталеv 1198
 Хрустіль 934
 Хрушов Микита (Хрущев Н.) 88, 106, 382, 810
 Царук Ярослав 34
 Цветухін Федір (Цветухин Федор) 88, 108, 466, 472, 826, 830
 Цибульський Генрик, „Гарри” 534, 712, 714, 806
 Цибуля Дмитрий 606
 Цихонская 360
 Ціхус Станіслав (Цихус Станислав), „Домб” 684, 686, 688, 690, 692, 694, 696
 Ціхус Юзеф, „Ожел” 686
 „Цухай” див. Павловський
 Чабан Іван 1334, 1336
 Чайли 172
 „Чайчук” див. Грицина Михайло
 „Чарни” див. Бісс Юзеф
 „Чарни” див. Будзай Болеслав
 „Чарни” див. Вайдик Юзеф
 „Чарни Ясь” див. Козачинський Стефан
 Чацька Констанція з д. Вельгорська 556
 Чацький Владзімеж 556
 Чацький Міхал 556
 Чацький Тадеуш 556
 „Чепчик” 448
 Червинская Анастасия 872
 Червинский Данило 820, 872
 Червяков 870
 Чередниченко 416
 Черепанов 568, 570
 „Черкас” див. Солтис Михайло
 Чермінський Владислав, „Ястшомб” 820, 824
 „Черник” див. Лукашевич Маріан
 Черник Віктор 1378, 1380
 Чернишов Василь (Чернышов Василий) 814, 816
 Черноморд 836, 844, 862, 864, 866, 868, 870, 874
 „Чернота” див. Пришляк Євген
 Чернявський Владислав 1006, 1008
 Черняк Маріан 1384
 Черчілль Уінстон 1112, 1114
 Чижевский 94
 „Чижик” див. Александрович Єжи
 Чорна Настя 1010
 „Чорний” 1192
 „Чорноморець” 1356
 „Чорнота” 1018, 1034, 1038
 Чубак Ананий 528
 Чуйкевич Николай див. Редеша Степан
 Чумак 1198
 „Чумак” див. Хавчун Федір
 Шавловський Болеслав 554
 Шадчин 434, 436, 438, 440
 Шаєр 1072
 Шайнер Тадек 1384
 Шандрук Павло 42, 198, 200, 202
 Шаповал Юрій 34
 „Шарпит” 408
 „Шарфа” див. Серлечко Ян
 Шатовський Ян, „Коваль” 818, 824, 1022
 Шафран Пилип 724
 Шафранський 774
 Шварц 612, 632
 Шварц Фелікс, „Вонсович” 820, 824
 Швець 1400
 Шевченко Тарас 954
 Шевчук Вицент 592
 Шевчук Семен 872
 Шедний Іван 952
 Шекульская Анна 1230
 Шекульская Вера 1230
 „Шелест” див. Сидор Василь
 Шелешук 592
 Шелінська Марія з д. Рогадівська 982
 Шелінський Збігнев 982
 Шелінський Ян 982
 Шене Гайнріх 474
 Шептицький Андрей 42, 122, 144, 236, 282
 Шибалов 856, 860, 866, 868
 „Шидло” див. Вісневський Тадеуш
 Шиманський Ян 732
 Шингарт Еберрхард 1266
 Шипель 842
 Шипов 648, 652
 Ширяев 1174
 Шитов Іван 708, 710, 714
 „Шишка” див. Кобак Михайло
 Шкут Віктор 428
 Шкут Станіслав 428
 Шкут Ян 428
 Шкути 428
 Шмідт 474
 Шорубалка 352
 Шот Вацлав 684
 Шот Ігнатий 682
 Шот Люціан 682, 684, 686

Шпак 924
 „Шпак” 872
 Шпан 1362
 Шпонтак Іван, „Залізник” 1042, 1360, 1362, 1364
 Шпрингель А. 430
 Шрамка 1072
 Шройд 770
 Штовбак Влодзімеж 970
 Штрейхер 1098, 1104
 Штрекер Герман 76
 Штрекер Міхал 1000, 1002
 Штумберк-Рихтер Тадеуш, „Жегота” 712, 714
 Шуба Василій 612, 614, 620, 622, 624, 626, 628, 634, 640, 642, 644
 „Шугай” див. Яцюк Ілля
 „Шум” 872
 Шуфель Анастасія 1324, 1326
 Шухевич Роман, „Тарас”, „ген. Т. Чупринка”, „Р. Лозовий”, „Тарас Чупринка”, „Тур” 150, 178, 194, 196, 200, 222, 226, 228, 230, 236, 268, 274, 324, 356
 Щепан 282
 Щепанкевич Станіслав 1204, 1206
 Щепаняк Фелікс, „Слуцький”, „Щепцьо” 702, 712
 „Щепцьо” див. Щепаняк Фелікс
 Щипанкович див. Щепанкевич Станіслав
 Щупінський Метек 1384
 Щуровський Антоній 584, 598
 Юзек 904
 Юзефський Генрик 38, 144
 Юзик див. Гачинський Юзеф
 Юник Аниська 1232
 Юник Казимир 1232
 Юрій див. Ступницький Юрій
 Юркевич Іван 766, 772
 „Юрко” див. Рибак Юрій
 Юрченкович 552
 Юрченкович Пауліна див. Пшибиловна Пауліна
 Юрьев 1186, 1190
 Юхимюк Василій 522, 524, 526
 Юхневич Іван 962
 „Юхно” 818, 822
 Яблонський Влодзімеж (Володимир) 1284, 1286, 1290, 1334, 1336
 „Явір” 1020, 1022, 1028, 1030, 1058
 Явнюк Марія 1216
 „Явор” див. Рудзький Каспер
 Яворський 1166
 „Ягода” див. Лукашевич Маріан
 Якимов Якуб 978
 Якимчук (Ковтонюк) Микола, „Олег” 442, 444
 Якса-Марцінковський В. 928
 Якубець Арцеліна 1310
 Якубовський 484
 Яловий Болеслав 950
 Ямнюк Анастасія 1214
 Январь Николой 462
 „Яник” 788
 Яниц Петро 586
 Яницький 614, 616, 622, 624, 636, 640
 Яницький Зенобіуш 422, 432
 Яницький Леонард 422, 432
 Яницький Тадеуш 422, 432
 Янішевський (Янишевський) Степан, „Далекий”, „Богослов” 396, 404
 Янішин Ян 1000, 1002, 1004
 Янковський Болеслав 1184
 Янковський Йосиф 1184
 Янковський Ян Станіслав, „Соболь”, „Кльоновський” 516, 518
 Яноха Іван 1222
 Яноха Катерина 1222
 Яноха Ксенія 1222
 Януш Станіслав, „Віктор” 1046, 1374
 Янчук Филипп 612, 614, 616, 620, 622, 624, 626, 628, 634, 640, 642, 644
 „Ярема” див. Линда Остап
 „Ярема” див. Пацак
 „Ярема” див. Семенюк Никон
 Яремко Станіслав 1288
 „Ярлан” див. Старух Ярослав
 Ярмолицький див. Ярмолиця
 Ярмолинская 610, 630
 Ярмолинская-Маевская 636, 638
 Ярмолицкая 618, 620, 630
 Ярмолюк 722
 Ярмолюк Анна 872
 Ярмолюк Прасковья 872
 Ярмолюк Ростислав 872
 „Ярополк” див. Лебедь Микола
 Ярош Павел 1222
 Ярош Павлина 1222
 Ярошевський 762
 Ясінський Василь 1216
 „Яскулка” див. Гробовський Міхал
 Яскульська Ядвіга 732
 „Ястреб” див. Чермінський Владислав
 „Яструб” див. Карпенко Дмитро
 Яськевич Лев (Яскевич Леонтий), „Камінь” 434, 436, 438, 440, 894
 Яхимек Зенон, „Віктор” 1372, 1376, 1378, 1380, 1382
 Яцюк Ілья, „Довбня”, „Шугай” 892, 1022
 Яцюк Михайло 1018
 „Яша” див. Серебрянський Яков
 Ящук Іван 586
 „Яшум” див. Вавжицький Станіслав
 „Яшум” див. Прончук Михаїл

INDEKS MIEJSCOWOŚCI

- Adamówka 539, 541, 575, 577
Adamy 983
Aleksandria 735, 739, 741, 743, 747, 749, 751
Ameryka 1313
Andrzejówka 535, 537, 1021, 1023, 1025, 1319, 1321, 1387, 1393
Antonowce 435
Antonówka 235, 669, 705
Archangielsk 929
Armatniów 499
Augsburg 355
Bałuczyn 1085
Barczewo 85
Barszczowice 1075
Barysz 1215
Baszowa 763
Bażany 1089
Bednarów 941
Beheta 615, 619, 623, 625
Bekas 1033
Belz 99, 1357, 1359, 1361, 1385, 1387, 1417, 1419
Bełzec 1061, 1065, 1361, 1373
Bebeki 983, 985, 1011
Berehów 925
Beresteczko 153
Berestia zob. Bereście
Berestka 97
Berestowice zob. Berestowiec
Berestowiec 489, 751
Bereście 1281, 1321, 1323, 1329, 1365, 1367, 1403
Beretowo 925
Bereza 933
Bereźce 727
Berezyna 655
Bereźne 657, 711
Berlin 87, 503, 663, 1149
Bermieszów 839, 859, 873
Beskubiczi 587
Bezbrudy 1085, 1089
Biała 1033
Biała Podlaska 1247, 1323
Białka 817
Białobrzegi 553
Białowody 1329
Biały Kamień 1085
Bielczakowska Kolonia 705
Bielsk 705
Bieniów 313
Biłgoraj 659
Biłka Szlachecka 1121
Binduha 727
Bir 1091
Bitków 1115, 1139
Błazowa 1045
Błazów 953
Bobrki 1065
Bochnia 659, 1313
Bohdaniwice 1087
Bohorodyci 1409
Bojanice 1409
Bolesławówka 521, 523, 525, 527, 529
Bołtuny 727
Bończa 1261
Boratyn 1409
Boremel 539, 541
Boremszczyzna 531
Borki Małe 1209, 1211
Borki Wielkie 1185
Borowica 1345
Borówka 401, 489, 491, 493, 735
Borsuki 1393
Borszczów 1179, 1183, 1213, 1277
Bortniki 1087
Boruchów 651
Borynia 1169
Borysław 659, 707, 903, 905
Borysów 655
Bowszy (Bowszi) 469, 471, 817
Boża Wola 611, 617, 623, 625, 637, 641
Bożenka 1361
Bóbrka 347, 1063, 1067
Brody 99, 201, 313, 991, 1009, 1069
Broniki 495
Bronisławka 705
Broszniów 1073
Bruckenthal 1037
Brusno 1065
Bryń 941
Brzazinki 1023
Brześć 1275
Brzeżany 99, 291, 337, 937, 1061, 1077
Brzuchowice 707
Bubeczki 587
Buczacz 923
Buda Chylecka 1089
Budapeszt 271
Budki Nieznanowskie 983
Bujeno 1261
Bukowiec 1371, 1373, 1375, 1379
Bukowska Wola 1293
Buszcza 507
Buszcze 339

Buszkowicze 839, 871, 873
Buśno 1393
Bystrzyce 569, 657
Cebłów 1409
Ceniów 677
Charków 77, 81, 267, 671
Charołów 575
Chełm 1069, 1113, 1267, 1269, 1323, 1349, 1351,
1401, 1407, 1413
Chełm Lubelski zob. Chełm
Chłęcka Buda 1149
Chlebowice 1033
Chlebowice Świrskie 1063
Chlebowice Wielkie 1067
Chlewiska 1361
Chlibowice Wielkie zob. Chlebowice Wielkie
Chliple 1065
Chłaniów 1283, 1285, 1287, 1293, 1299
Chłonowiec 495
Chmielnickij 831
Chmielówka 431, 571, 575
Chobolitów zob. Chobułtów
Chobułtów 607, 633, 635, 637
Chodorów 927
Chodorówka 909
Chodowanci zob. Chodywańce
Chodywańce 1019, 1037, 1065
Chołopy 817
Chomiakówka 969
Chopniewo 807
Chopniów 685
Chorobród 1333, 1335, 1409
Choronów 1037
Chorostów 619, 635
Chosin 1205
Chrynów 557
Chyrów 199, 1153
Cichobórz 1367
Cieszanów 1039, 1043, 1065, 1275
Cumań 493
Cyców 1269
Cygany 1183, 1231, 1233
Czajki 1269
Czaple 955
Czarny Las 1111
Czartorja 97
Czarunowo 533
Czebenie 693
Czerepasznik 737
Czerepin 1063
Czereszczuki 1013
Czermin 649
Czernica 991, 1007, 1009
Czerniczyn 1321, 1409
Czesanów zob. Cieszanów
Czetnia 431
Czetwertnia 425, 427, 429
Częstochowa 659, 661
Czmykos 757
Czornowiec 1347
Czortków 337, 961, 1173, 1179, 1185, 1197, 1205,
1209, 1213, 1227, 1231, 1235, 1247, 1301
Czudel 817
Czudwy 489
Dachany 1361
Dagany Wielkie 1037
Darachów 1197, 1199
Daszawa 1073
Dawidów 1121
Dąbie 933
Dąbrowa 319, 321, 1153, 1379, 1381, 1405
Dąbrowica 815
Dederkały 419, 421
Dederkały Wielkie 893
Demidówka 539, 541
Dereźno (Deraźne) 105, 489, 491, 493, 495
Dermań 501
Derzów 1059, 1071
Dębica 655, 659, 661, 665, 959
Dębina 421
Dęblin 239
Dębliny 1021
Dębno 743
Dniepropietrowsk 177
Dobra 429
Dobromil 911
Dobromirka 1187, 1189
Dobrosin 1011
Dobry Kraj 321
Dobrzanica 95, 1033
Dobuzek 1371, 1375
Dolina 1071, 1073, 1077
Dołgoje 459
Dołhobyczów 1385
Domaniz 1373
Domaszów 1037
Dorohonicze 873
Dorohusk 317
Drogojewka 1329
Drohobycz 99, 199, 707, 959, 1027, 1063, 1073,
1277
Drohomiczany 951
Drohomyśl 1067
Druchowa 817
Dubienko 923
Dubiszczce 761
Dubniki 319
Dubno 317, 319, 755, 829
Dukla 197
Dutrów 1377, 1381
Dynów 909
Dzieduszyce Wielkie 1059

Dziekanów 1311, 1313, 1403
 Dźwiniacz 221
 Elbersfeld 65
 Eleonorówka 1209
 Elizabetpol 605
 Elźbiecin 683, 687, 689, 693
 Eupatoria 77
 Ewa 617
 Falków 1375
 Fastowo 163
 Fedorówka 1335
 Firlejów 311
 Firlejówka 1193
 Franusin 1399
 Freifeld 1039
 Fridrichsdorf 485
 Gańczary 1121
 Gawarczyczna 955, 1087, 1089
 Gdeszyn 1261, 1321
 Gdynia 665
 Giblaki 1071
 Gliniany 1067, 1085
 Glinna Nawaria 1045
 Głębocek 1213
 Gniła Lipa 123
 Gnojno 581, 587
 Gołogóry 1149
 Gorlice 925
 Gozdów 1319, 1399, 1415
 Góra 1421
 Góra Kalwaria 239
 Górów 519
 Górów Duży 519
 Górów Mały 519
 Grabowiec 1347, 1365, 1399, 1403
 Grafka 1321
 Gratz 1247
 Grodysławice 1373
 Grodziszczce 81
 Gródek [Nadbużny] 1311, 1313
 Gródek Jagielloński 915
 Gruszówka 717, 719, 721
 Grzymałów 1209, 1211
 Gubynok 1039, 1041
 Gwoździec 945
 Halendernia zob. Holendernia
 Halicz 941, 945
 Hały 455
 Hałyna 1033
 Hanaczów 923, 935, 937, 975, 1075
 Hanczirki 971
 Haniów 1065
 Haczyska 1393
 Henrykówka 1067
 Hermanówka 323
 Himmlerstadt zob. Zamość
 Hlibów 1211
 Hłuboczek Wielki 1205
 Hłużkowo 705
 Hnilcze 925
 Holendernia 551, 555, 563
 Hołoby 313, 319, 321
 Hołowin 485
 Hołyń 1015
 Honczericha 737, 739
 Honiatycze 1393
 Honiatyczki 1261
 Honiatyn 1283, 1285, 1289
 Hopkie 1375, 1379
 Horeszów Ruski 1403
 Horochów 479
 Horochówka 841, 847, 853
 Horodenka 915
 Horodnica 711
 Horodnica Mała 431
 Horodyczno 431
 Horodyszczce 535
 Horoszczyce 1369
 Horyczów 521, 525, 527
 Horyszów 1261
 Hostynne 1329
 Hrabnyk 1033
 Hrebenne 1361
 Hrebło 911
 Hrobiwczyky 1329
 Hrubieszów 47, 1113, 1247, 1269, 1281, 1309,
 1311, 1313, 1317, 1319, 1321, 1323, 1325,
 1327, 1329, 1375, 1391, 1399, 1401, 1403,
 1409, 1411, 1413, 1423
 Hubinek 1353, 1359
 Hucisko 1067, 1089
 Humieniec 953, 955
 Hurby 505
 Huta 407, 409
 Huta Bystrzycka 705
 Huta Lubycka 1037
 Huta Pieniacka 975, 977, 979, 981, 1009
 Huta Pieniawska zob. Huta Pieniacka
 Huta Stara 573
 Huta Stepańska 235, 495, 669, 703, 705, 707,
 829
 Huta Suchodolska 1067
 Huta Szczerzecka 1067
 Huta Werchobuska 981
 Ithrowica 1205, 1207
 Ilkiw Horod 1023
 Iwanhorod 995
 Iwaniczce 483, 485, 549
 Iwaszkowce 1167
 Iwaszkowiec zob. Iwaszkowce
 Jabłonna 659
 Jabłonówka 925

Jackowy Horod 1021, 1023
 Jadwigów 609, 617, 619, 637
 Jadwipol 465, 817
 Jagielnica zob. Nowa Jagielnica
 Jagodzin 723
 Janczyn 1067
 Jankowce 789, 791
 Janowa Dolina 393, 477, 483, 489, 491, 493, 495,
 655
 Janówka 533, 535, 735, 817
 Jarczów 1373
 Jarewiszczce 413
 Jarke 99
 Jaromla 433
 Jarosław 911, 1063
 Jarosławiec 1261
 Jaryczów 1045
 Jasieniewicze 465
 Jasło 909, 925
 Jasna 1067
 Jaworów 1061, 1065
 Jazienica Polska 983
 Jazienica Ruska 983, 1011
 Jeziorko 173
 Jezioro 429
 Józefin 493, 497, 1269
 Józefówka 1373
 Jurów 1021, 1037
 Kajzerwald 1193
 Kalisz 659
 Kalników 1065
 Kałacz 105
 Kałusów 557, 559
 Kałusz 95, 103, 987, 1017
 Kamieniec Podolski 267
 Kamienne 469, 471
 Kamień Koszyrski 173
 Kamień Królewski 389
 Kamionka 799, 1357
 Kamionka Strumiłowa 1011, 1099, 1103, 1117,
 1279
 Karaganda 853
 Karczunek 313, 319, 703
 Karów 1359, 1361
 Karpilówka 447, 453, 469, 471
 Kaseń 507
 Kasilany 1269
 Kasztelany 1089
 Katowice 909
 Katyń 1083
 Kercz 77
 Kijów 59, 77, 79, 81, 217, 277, 357, 463, 559, 731,
 813, 817, 827, 1097, 1175, 1341
 Kisielin 557
 Kiwerce 235, 423, 477, 479, 499, 651, 659, 713,
 819
 Klecka Mała 573, 575
 Klepaczów 423
 Klesów 469, 471, 701, 711
 Klewań 493, 495
 Klimentówka 807
 Kluwińce 1209
 Kłodzko 743
 Kłuboczyn 81
 Kłubowce 941
 Książ-Sioło 817
 Książę 1277
 Kniesioło 1067
 Kobło 1261
 Kobryń 153
 Kochanów 655
 Kocury 727
 Koleśniki 161
 Kołajce 1037
 Kołki 431
 Kołobrzeg 701
 Kołodja 731
 Kołodno 995
 Kołomyja 103, 915, 927, 941, 1247
 Kołona 839, 843, 867
 Kołowerta 569, 571
 Kołyszanka 649, 651
 Komańcza 925
 Komarniki 1059
 Komarówka 923
 Koniuchy 557, 1391, 1403
 Konstancja 1213
 Konstantynówka 459, 461
 Konstantynówka-Janówka 711
 Kopanki 1017
 Kopcze 497, 499
 Kopyłów 1261
 Korczewie 483, 485
 Korczunek 1413
 Korczunek Daszawski 1029, 1031
 Korczyn 491
 Kordyszów 895
 Koropiec 1221, 1235, 1237
 Korosna 925
 Korościatyn 887
 Korytyna 1269, 1319
 Korzec 215
 Kosmów 1319, 1321, 1367
 Kostopol 105, 153, 167, 393, 483, 485, 489, 493,
 655, 657, 711, 829
 Kosztowa 909
 Kościaszyn 1399
 Kotlarówka 895
 Kotłów 1089
 Kowel 153, 317, 319, 411, 413, 417, 499, 553, 719,
 723, 725, 815, 821, 827, 831, 1069
 Kozłów 1071, 1095

Kozodawy 1321, 1367
 Kozowa 1201
 Koźle 1007, 1009
 Krakowiec 1061, 1065
 Kraków 101, 105, 143, 193, 195, 197, 265, 273,
 281, 445, 659, 783, 785, 909, 929, 1063,
 1243, 1247, 1257, 1313
 Kralowe 925
 Krasne 1063, 1087, 1149, 1169, 1193
 Krasnosielce 1227
 Krasnowodzk 385
 Krasnystaw 1293
 Krechówka 1029
 Kriwcy 415
 Krobonosz 1269
 Kropiwnik 987
 Kropka 655
 Krosno 741, 909, 911, 925, 973, 1281
 Krukienice 1073
 Kryłos 943
 Kryłów 1321, 1367, 1409
 Krynica 103, 197, 909, 1079, 1281
 Kryszyn 1381
 Krzemieniec 153, 421, 475, 479, 815, 895
 Krzywicze 463, 465
 Ksawerówka 915
 Kulczyn 685
 Kulik 1269
 Kuliki 1087
 Kułakowice 1261
 Kundki 97
 Kupiczów 819
 Kupracze 795
 Kurhany 485
 Kuropatniki 1067
 Kurowice 935
 Kutkorz 1063
 Kuty 435, 437, 439, 895, 1239
 Kuźmin 1365
 Kwasów 1279
 Lachowce 1381
 Lackie 1089
 Lagenburg 663
 Laszki 1085
 Laszków zob. Łaszczów
 Leningrad 205
 Leszczanka 1269
 Leśniki 337
 Leżajsk 659
 Licyn 1095
 Lida 333
 Lipsko 1021, 1023
 Lisieczyńce 1189
 Liski 1399
 Liski Horodelskie 1311, 1313
 Liszno 1269
 Litowisko 999
 Litzmannstadt zob. Łódź
 Londyn 113, 235, 249, 255, 259, 261, 269, 271,
 277, 279, 307, 347, 365, 367, 371, 377, 379,
 393, 519, 821, 827, 829, 931, 961, 1123, 1125,
 1127, 1261, 1263
 Lorain 1371
 Lubaczów 191, 347, 1195
 Lubieszów 173
 Lublin 53, 103, 391, 485, 789, 937, 999, 1005,
 1069, 1261, 1283, 1297, 1311, 1313, 1319,
 1395, 1421, 1423
 Lubochiny 407
 Lubomelskie 757
 Lubomirka 735
 Luboml 475, 479, 797, 801, 833, 835
 Lubyca zob. Lubyca Królewska
 Lubyca Kniazie 1255
 Lubyca Królewska 1037, 1247, 1255
 Ludmilpol 595
 Ludryn 101
 Ludwipol 105, 569, 571, 573, 709
 Lwia Rudnia 701
 Lwów 31, 33, 39, 45, 53, 93, 95, 103, 115, 121,
 123, 127, 129, 149, 177, 183, 185, 191, 199,
 201, 205, 207, 215, 221, 241, 251, 255, 265,
 267, 269, 271, 279, 283, 307, 325, 353, 357,
 359, 363, 367, 379, 381, 383, 445, 659, 673,
 707, 741, 783, 789, 913, 919, 925, 943, 947,
 949, 951, 983, 1045, 1061, 1065, 1067, 1069,
 1073, 1077, 1079, 1081, 1099, 1105, 1111,
 1113, 1133, 1137, 1139, 1147, 1153, 1193,
 1247, 1249, 1263, 1353, 1355, 1385, 1421
 Łachowce 1405
 Łagiwei 1041
 Łanki 1063, 1067
 Łasków 1281, 1303, 1319, 1321, 1347, 1367
 Łaszczów 1035, 1371, 1373, 1375, 1377, 1379,
 1381, 1385
 Łażowa 735, 737, 741, 743, 751, 753, 755
 Łokacze 863
 Łopatyn 1079
 Łopiennik Dolny 1269
 Łopuszna 1063, 1067
 Łowcza 1065
 Łódź 209, 659
 Łubcze 1037, 1039, 1041, 1359
 Łuck 31, 55, 153, 317, 319, 393, 423, 497, 499,
 553, 607, 613, 633, 645, 655, 691, 761, 763,
 775, 803, 807, 811, 819, 821, 837, 857, 871,
 1069, 1415
 Łudzin 1403
 Łukowicze 837, 843, 845, 855, 857, 859, 861,
 863, 865, 871, 873
 Łuniniec 495
 Łupińsk 457

Lupków 925
 Lyczki 429
 Łykoszyn 1363, 1377, 1381
 Łysiec 1127
 Łysiec Stary (Stary Łysiec) 1131
 Łysów 837, 839, 859
 Machnówek 1409
 Maciejów 393, 825
 Majdan 435, 437, 439, 441, 895, 941, 1239
 Majdan Pieniacki 955
 Majdan Stary 983
 Majdan Stocki 97
 Majdan Wielki 313, 1329
 Majdanek 715
 Majnicz 1029, 1073
 Malice 1321, 1367, 1373, 1377, 1391
 Malin 541
 Małachowka 385
 Małków 1319, 1321
 Małoniż 1375
 Małyńwka 1149
 Małyńsk 489
 Małżiw 1367
 Manasterzec 955
 Marcelówka 583, 597, 603
 Mariampol 1141
 Markowa 337
 Markowce 915
 Maruszka 1063, 1065, 1089
 Marysia 531, 533, 535
 Marysin 1041, 1393, 1399
 Masłomęcz 1367
 Masłowice 1321
 Maszki 683
 Matcze 1261
 Matków 1165, 1167, 1169
 Mawreciwka 1023
 Maziarnia Gogolowa 983, 985, 1011
 Maziarnia Wawrzkowa 983
 Melitopol 77
 Michajłówka 895
 Michałec 1023, 1025
 Michałów 1373
 Michałówka 489, 495, 563
 Miechów 1293, 1313
 Mieniany 1321, 1367
 Międzyrzec 215
 Mięksisz 911
 Miętkie 1261, 1307, 1319, 1321, 1367, 1391,
 1393
 Mikołajów 349, 1073
 Mikołajówka 603
 Mikulińce 97
 Milatyn Nowy 673, 1071
 Mircze 1319, 1367, 1409
 Mirnoje 333
 Misteczko 1033
 Moczulanka 705, 711
 Modryniec 1321, 1365, 1367
 Modryń 1321, 1367
 Mohilno 581, 583, 585, 587, 591, 593, 597, 599,
 601, 635
 Mokra 43
 Mokre 705
 Mokwin 669
 Mołodatyszcze zob. Mołodziatycze
 Mołodeczno 101
 Mołodziatycze 97, 1261, 1345, 1367
 Monachium 1297
 Monasterek 1361, 1363
 Monasterzyska 1201
 Moratyn 1375
 Moroczyn 1311, 1313, 1403
 Mosberg 1065
 Moskwa 103, 177, 205, 301, 321, 349, 363, 371,
 385, 503, 517, 713, 823, 929, 931, 1049, 1263
 Mosty 439, 1065, 1239
 Mosty Wielkie 1161, 1163
 Mościska 1073
 Mszaniec 1205
 Mychlin 531
 Myłyńsko
 Mysiowa 1033
 Myszakówka 705
 Mytusznia 1087
 Nabróż 1347, 1399, 1403
 Nadolce 1371
 Nadyby 955
 Nakoty 739, 741, 743, 745, 747
 Narajów 1067
 Narol 1021, 1023, 1061, 1361
 Niedoszew 1255
 Niedzieliska 1033
 Nielelew 1311
 Niemirów 1039, 1363
 Niemodlin 423
 Niemojki 1069
 Niemowicze 461
 Niesuchojeże 173
 Niewoczyn 1115
 Nikołajew 77
 Niskołyzy 1223
 Niwa 429
 Niwice 983, 1079
 Norymberga 71, 73, 75, 81, 109
 Nowa Jagielnica 969
 Nowa Wierzchnia 987
 Nowe Sioło 1187
 Nowica 333
 Nowiny 519, 569, 571, 705, 1311, 1313
 Nowosiółka Skalaćka 925
 Nowosiółki 455, 673, 1084, 1369, 1377

Nowowołyńsk 853
 Nowy Jagodzin 789, 791, 797
 Nowy Jahodyn zob. Nowy Jagodzin
 Nowy Sącz 1281
 Nowy Zahorów zob. Zahorów Nowy
 Nuśmice 1409
 Nydrijówka 1367
 Ochłapów 1279
 Ochoża 1269
 Odessa 121, 995
 Ogryzek 1347
 Oleniewka 533, 535
 Oleń zob. Olesk
 Olesk 519, 759
 Olesko 223, 955
 Oleszkowice 693, 695
 Olewsko 405
 Olhanówka 693, 761
 Ołęksiata 953
 Ołęsko zob. Olesko
 Ołyka 497
 Omelno 807
 Opór 123
 Opulsko 1409
 Ornatowice 1329
 Oryszczce 839, 843
 Orzesz zob. Orzeszyn
 Orzeszyn 519
 Oseredek Stary 583, 603, 605
 Osiekrów 719
 Ostobuż 1037
 Ostrów 1025, 1085, 1359
 Ostrówek 583, 1329
 Oszczów 1369, 1377, 1387
 Oświęcim 715, 929
 Otrocz 635
 Owadno 873
 Ozdów 1409
 Ożydów 1085
 Paleszcza 173
 Pańków 1255
 Pańska Dolina 235
 Pariniszczce 101
 Parom 571
 Parośle 53, 455, 705
 Parypsa 1269
 Paryż 273, 293, 823
 Pastryna zob. Paszczyna
 Paszczyna 663
 Pawelce 1021, 1023
 Pawlikówka 1013
 Pawłówka zob. Poryck
 Pełcza 507
 Pendencyki 489, 493
 Perekosy 1013
 Pererytka 705
 Perespa 667, 1385, 1387
 Periatyn 1261
 Perylczyk 705
 Peszówka 1065
 Piasków 483
 Pieczygóry 1287, 1337
 Piłatkowce 1179
 Pińsk 153
 Piotrków 743
 Piotrków Trybunalski 937
 Plebanka 1019
 Plebanówka 961, 963, 965
 Plisków 1269
 Pniatyn 1033
 Pniewno 173
 Pobocz 1091
 Podbuż 955
 Podhajce 923, 925, 1371, 1377
 Podhorce 955
 Podhorki 349
 Podkamień 991, 993, 995, 999, 1001, 1003, 1007,
 1009
 Podlodów 1359, 1377
 Podłużne 485
 Podrałowka 705
 Podwysoka 937
 Pohorylce 935
 Pokup 911
 Polanky 1385
 Polany 911
 Poledów 1033, 1039, 1041
 Połapy 723, 725, 801
 Połonice 1085
 Połtew 1087
 Połuczyn 1089
 Połupanówka 925
 Pomorzany 1093, 1095
 Poryck 53, 519, 549, 551, 553, 555, 557, 563, 567,
 1375
 Poryck Stary 873
 Posadów 1019, 1035, 1039, 1261, 1359, 1363,
 1371, 1377, 1379, 1381, 1391, 1399, 1405
 Posiecz 915, 1111, 1127
 Potoki 1037
 Poturzyn 1369, 1371, 1373, 1375, 1377, 1387,
 1399
 Potylicz 1037
 Pozareło 575
 Poznań 929, 1169
 Pożarki 771
 Praga 201, 275
 Prehoryle 1319, 1367
 Proskurów 267
 Protesy 1013
 Pruszyn 1069
 Prybeń 1033

Przebraże 321, 423, 425, 427, 429, 431, 433, 495,
497, 499, 709, 715, 807, 809, 829, 1069
Przekurki 725, 797, 801
Przemusłany zob. Przemysłany
Przemysł 53, 95, 97, 99, 665, 907, 909, 921, 927,
973, 1065, 1365
Przemysłany 347, 923, 925, 935
Przewale 1253
Przewodów 1359, 1409
Przeworsk 1311
Przybyłów 941
Przybysław 495
Przysucha 659
Psinskaja 411
Psków 1247
Pszeniczniki 915
Puchawa 741
Pukarzew 1375
Puźniki 923, 1223
Radków 1041, 1381, 1405
Radom 499, 959
Radomianka 495
Radostów 1369
Radoszówka 893, 895
Radziechów 899
Rafałowice 105
Rafałówka 495, 497, 667, 731, 807
Rakowiec 727
Rakołupy 1269
Ratyczów 1037, 1391
Rawa Ruska 99, 1035, 1039, 1065, 1083, 1105,
1357, 1361, 1381, 1385
Rawa zob. Rawa Ruska
Retowo 689, 693
Retówka 683, 687, 689
Rewucze 819
Rimini 1297
Rkałyn 1369
Rohatyn 99, 339, 927
Rokitno 701, 709, 711, 1019, 1039, 1041, 1359,
1377
Romowod 727
Rozhadów 1093, 1095
Rozworzany 1087
Rożdżałów 1387
Roźniatów 1071
Rożyszcze 321, 417, 655, 683, 687, 691, 697, 727,
761, 769, 771, 773, 807
Równe 75, 77, 105, 153, 317, 319, 401, 455, 473,
493, 495, 497, 657, 701, 703, 735, 741, 761,
819, 831, 1201, 1311
Równy 793, 797, 801, 911
Ruda Różaniecka 45
Rudka 1037, 1043, 1063, 1065
Rudnia 761, 765
Rudnia Stryj 705
Rudniki 1065, 1071
Rulikówka 1321
Rusiłów 1193
Rychcice 959
Rymacze 727, 789, 791, 793, 795
Rypne 1071
Rzeczycza 1037, 1359, 1363, 1379, 1381, 1405
Rzeplin 1041, 1363, 1381, 1383
Rzeszów 661, 909, 1045, 1047, 1051, 1053, 1055,
1057, 1421
Rzyczki 1035, 1037, 1065
Rzym 273, 357, 557, 951
Sachsenhausen 107, 109, 143, 177, 201, 233
Sadki 419, 1301
Sadów 519
Sahryń 1281, 1307, 1321, 1325, 1347, 1367
Sałówka 969
Sałasze 1037
Sambor 199, 903, 905, 1063
Sanok 909
Sapohów 649
Sarny 153, 319, 393, 459, 461, 497, 669, 701, 703,
705, 711, 815, 817, 829
Sasów 1089, 1091, 1195
Sądowa Wisznia 921
Sądowa zob. Sadów
Sełyśko 935
Seredne 925
Sewastopol 77
Side 953
Siedliska 45, 1065
Sieliszcze 467, 469, 471
Siemiginów 1029
Siemianówka 1045
Sieniawa 1229
Siergiejówka 531, 535
Silno 81
Sitaniec 663, 1261
Sitno 1261
Sitorówka 693
Skalbmierz 1283, 1285, 1293
Skała 1179, 1231
Skała Podolska zob. Skała
Skałat 925
Skałat Stary 925
Skierniewice 203
Skole 903
Skomorochy 1185
Skybucz 1329
Sławatycze 427, 685
Słoboda Rungurska 945
Słoboda Złota 229
Słobodarka 693
Słobodka Strusowska 1199
Słobódka Bołszowiecka 975
Słowita 1085

Smoligów 1303, 1319, 1367
 Smolin 1037
 Smykowska Dubrawa 531, 535
 Sobieszczyce 731
 Sokal 99, 559, 927, 1247, 1279, 1385, 1387, 1409
 Sokołów 971, 1031
 Sokołówka 1063, 1067
 Sokół 725, 801, 1011
 Sokul 763, 771
 Sołomka 733, 735, 737, 739, 741, 743, 745, 747, 749, 751, 753
 Sołomka Średnia 737, 739, 741
 Sołotwina Mizuńska 1077
 Sołówki 345
 Stalingrad 205
 Stanisławów 923, 927, 941, 975, 1073, 1077, 1079, 1115, 1129, 1131, 1135, 1137, 1139, 1141, 1143, 1145, 1157
 Stanisłówka 1037, 1071, 1161
 Stanimirz 935
 Stara Huta 439, 441, 701, 703, 705, 709, 1239
 Stare Sioło 1121, 1363, 1381, 1405
 Starogród 1283, 1285, 1287, 1291, 1297, 1333, 1337
 Stary Jagodzin 791
 Stary Łysiec zob. Łysiec Stary
 Stary Majdan zob. Majdan Stary
 Stary Poryck zob. Poryck Stary
 Stary Zahorów zob. Zahorów Stary
 Starzyki 817
 Stariki 469, 473
 Stasin 591, 593
 Staw 1269
 Staweczki 801
 Stawek 1269
 Stawiny 1165
 Stawki 801
 Stebnik 903
 Stefkowa 909
 Steniatyn 1035, 1039, 1041, 1377, 1379, 1391, 1399, 1401, 1403
 Stepankowice 1261
 Stepań 105
 Stężarycze 757
 Stinka 1149
 Stołpin 1087
 Streptów 1117
 Strusów 1197
 Stryj 99, 707, 903, 905, 959, 1031, 1059, 1071, 1073, 1077, 1123, 1125, 1135, 1139, 1143
 Strykiwieć 1321
 Stryń 1321
 Strzałki 1063, 1067
 Strzelce 1261, 1269, 1367
 Strzeliska Stare 1067
 Strzelsk 815
 Strzyżowiec 1367
 Strzyżów 635
 Suchowyczi 1321
 Sulatycze 1029, 1071
 Sumin 1255
 Susk 491, 495, 685, 695
 Suszów 1373, 1399
 Swaryczów 1073
 Swojczów 607, 609, 611, 617, 619, 623, 637, 639, 641
 Swoz 685, 687, 693, 695, 697, 761, 765
 Symferopol 77
 Symonów 735
 Szara Wola 1255
 Szarbia 1285, 1287, 1293
 Szczecin 411
 Szczekieczyn 215, 577
 Szerokie Pole 987, 1065
 Szkrobotówka 893
 Szłozaki 983
 Szołomyja 1121
 Sztokholm 357
 Szuń 727, 757, 801
 Szubków 495
 Szumsko 1239
 Szychowice 1367, 1403
 Szychtory 1283, 1285, 1287, 1289, 1291
 Szymanów
 Szystowice 1329
 Ślipcze 1321, 1367
 Świdwin 495
 Święty Krzyż 933
 Świniary 821
 Świrz 923, 1061
 Świstylniki 937
 Talingh 659
 Tajkury 161
 Tarakanów 539
 Tarnawatka 97, 1387
 Tarnopol 97, 435, 439, 1069, 1079, 1205
 Tarnoszyn 1281, 1353
 Tarnów 659, 1269
 Taurów 1301
 Tehłów 1037
 Telatyn 1019, 1041, 1261, 1371, 1375, 1377, 1381, 1411
 Terebejki 727, 791
 Terebiż 223
 Terebiń 1309, 1321, 1367
 Terechy 727, 797
 Terszów 1073
 Tłumacz 1153
 Tomaszowce 1015
 Tomaszów 659, 743, 1373, 1375, 1377, 1379
 Topcza 575

Torp (Thorn) zob. Toruń
 Toruń 485
 Toustobaby 1201
 Trembowla 963, 1173, 1175
 Trościaniec 313, 433, 807
 Trójca 983
 Trzcianka 1165, 1171
 Tuchanie 1269, 1367
 Tuchola 933
 Tuczapy 1319
 Tuczna 1033
 Tuczne 1067
 Tudorkowice 1283, 1285, 1287, 1289, 1291,
 1293, 1297
 Tur 411
 Turka 199, 903, 959
 Turkowa 409
 Turkowice 1321, 1367, 1373, 1377
 Turzysk 825
 Tuszczów 1067
 Tusków 1385
 Tworymierz 429, 431
 Tychoburz 1321
 Tyszowce 1307, 1319, 1371, 1373, 1375, 1405
 Tyszyca 817
 Tyśmienica 915
 Uchanie 1261
 Ucisk Brodzki 1009
 Uhły 817
 Uhnów 1061, 1065, 1077, 1105, 1109, 1353, 1355,
 1401, 1403
 Uhrynów 1289
 Ujście 709
 Ułhówek 1041, 1359, 1379, 1381
 Ulicko Seredkiewicz 1037
 Ustrzyki 903
 Ustrzyki Dolne 1249
 Usznia 1067, 1085, 1089
 Uście Zielone 885, 887
 Uściług 317
 Utichowyczi 1033
 Wałbrzych 885
 Wałujki 223
 Waręż 1385
 Warszawa 59, 65, 69, 85, 95, 101, 127, 129, 181,
 189, 193, 241, 249, 259, 273, 279, 365, 367,
 371, 375, 377, 379, 381, 701, 785, 799, 821,
 827, 919, 929, 949, 959, 1069, 1243, 1275,
 1293, 1353, 1377, 1387
 Wasilejka 737, 749
 Wasylów 1369, 1377
 Wasylów Wielki 1399
 Wasylówka Nowa 687, 689
 Weldzisz 1065, 1071
 Werbil 99
 Werbka 1235
 Werbkowice 47, 1309, 1399
 Werchoły 983
 Werchrata 1037, 1361
 Wereszczaki 893
 Wereszczyn 1269
 Wereszyn 1303, 1367
 Wertenc 823
 Westerland 715
 Wiazowka 817
 Wicyń 1067
 Widły 1269
 Wieczorki 1161
 Wielki Studyniec 163
 Wielkie Oczy 975, 1061, 1065, 1067, 1281, 1363
 Wieluń n. Notecią 1169
 Wierzbica 1037
 Wierzchowiny 1405
 Wierzchowsk 436, 465
 Wigurzyce 535
 Wiktorów 943
 Wilia 701, 711, 715
 Wilno 245
 Winnica 405
 Winniki 913
 Wirki 469, 473
 Wismar 485
 Wiszenki 763, 1269
 Wiszniów 1069
 Wiśniowiec 895
 Witkowicze 401, 817
 Witków 1369
 Witoldów 1311, 1313
 Witriczi 817
 Witwica 397, 1065
 Władysławin 1285, 1287, 1293
 Władysławówka 607, 615, 617, 619, 621, 623,
 625, 637, 639, 641, 643
 Włodawa 1247, 1401
 Włodzimierz Wołyński 317, 319, 389, 391, 553,
 555, 557, 559, 581, 583, 593, 603, 815
 Włodzimierz zob. Włodzimierz Wołyński
 Włodzimierzec 669
 Wojnów 1069
 Wojsławice 1409
 Wola Gródecka 1375
 Wola Wielka 1023, 1195
 Wołnianka 761, 763, 765
 Wołoszcza 1027, 1073
 Wożuczyn 1373, 1381
 Wólka Cycowska 1269
 Wólka Horyniecka 1039
 Wólka Pukarzowska 1375, 1379
 Wrocław 663, 733, 755
 Wronowice 1373, 1377
 Wyczułki 1069
 Wydymer 705

Wydźgów 757, 759
 Wygadanka 431
 Wygnanka 519
 Wygoda 989, 1065
 Wykopce 419
 Wykowice 1371
 Wyrka 669, 829
 Wysock 727, 729, 797, 801
 Wysocko 1167
 Wysoczanka 941
 Wyszniów 727
 Wyźłów 1409
 Wyżniany 1087
 Wznosiczi 817
 Zabara 435, 437, 439, 441, 1239
 Zabłocie 411, 415
 Zabłotów 941
 Zabołotce 519
 Zaborce 1393
 Zaborze 1035, 1037
 Zaderewacz 1059
 Zadwórze 1087
 Zady 1027, 1073
 Zagaje 519
 Zagórz 199
 Zahaje 533, 535
 Zahorce 893
 Zahorów 839, 843, 859, 863
 Zahorów [Stary albo Nowy] 843, 865
 Zahorów Nowy 839, 851, 853, 855, 857, 859, 861, 867, 873
 Zahorów Stary 839, 841, 847, 853, 859, 867, 869
 Zakomarze 677
 Zakrzew 1069
 Zalesie 415, 1085, 1221, 1223
 Zaleszczyki 927, 1247
 Załawie 1173
 Załuże 439, 503, 1239
 Zamlicze 843
 Zamłyńie 727, 757
 Zamość 715, 1275, 1379, 1387, 1391, 1415, 1421, 1423
 Zapałów 911
 Zapole 793, 797, 801, 833, 835
 Zarubyna 1033
 Zarzecze 553
 Zarzyck 451
 Zasyki 719, 821, 1069
 Zastaw 1269
 Zastawcze 925
 Zastawie 569, 571
 Zaszczytów 843
 Zaszków 1085
 Zaturzyn 923
 Zawadówka 1201
 Zawałów 925
 Zawołoce 703
 Zawonie 1161
 Zazdrość 1197, 1199
 Zbaraż 421, 1227, 1301
 Zborów 919
 Zdołbunów 267, 317
 Zdziry zob. Zdzary
 Zelemianka 1013
 Zieleńce 1179
 Zielona Góra 1297, 1333
 Zielone Bagno 689
 Ziemlica 757
 Zimna Woda 707
 Zimno 553, 1037, 1377, 1391
 Złoczów 99, 899, 1063, 1071, 1075, 1085, 1149, 1151
 Złoczówka 535, 537
 Złota Lipa 1221
 Złotniki 971
 Zmysłówka 1047
 Zofiówka 429, 431, 521, 525, 527
 Zubków 1387
 Zulnia 401
 Zwierzyniec 715
 Żabcze 1281, 1369
 Żabokruki 1033
 Żarków 981
 Żdana Tuga 99
 Żdzary 519
 Żedowice 1033
 Żędowice 1067
 Żerniki 1037, 1039, 1359, 1377, 1391, 1399, 1403, 1405
 Żmudź 1405
 Żniatyń 1043
 Żukocin 1065
 Żuków 1087
 Żulice 1041, 1377
 Żulin 1029
 Żurawica 97
 Żydyczyn 1401
 Żytomierz 153, 659, 947, 1025

ПОКАЖЧИК НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

- Адами 982
Адамівка (Адамовка) 538, 540, 542, 574, 576
Александрія 734, 738, 740, 742, 746, 748, 750
Америка 1312
Андріївка (Андреевка) 534, 536, 1020, 1022, 1024, 1318, 1320, 1386, 1392
Антонівка (Антоновка) 234, 668, 704
Антоновці (Антоловцы, Антоновцы) 434, 436
Арматнів 498
Архангельськ 928
Аугсбург 354
Бажани 1088
Балочин (Балучин) 1084, 1090
Барамли див. Баремель
Баремель (Бурамель) 538, 540, 542
Бариш 1214
Барчево 84
Башево (Башова) 762, 764
Бегета 614, 618, 622, 624
Безброди (Безбрудж) 1088, 1090
Безоруки 1084
Бекас 1032
Белжець (Белжец, Белзец) 1060, 1064, 1360, 1372
Белз 100, 1356, 1358, 1360, 1384, 1386, 1416, 1418
Бельчаковска колонія 704
Бенів (Беньов) 312
Бербекі (Межовий) 982, 984, 1010
Берегів 924
Бережани (Бережаны) 100, 290, 336, 936, 1060, 1076
Бережно 712
Бережці 726
Береза 932
Березино 654
Березів 924, 1320
Березно 656
Берестівка (Береставіце) 488, 750
Бересть 1274, 1278, 1322, 1328, 1366, 1402
Берестя 98
Берлін 86, 504, 664, 1148
Бермешів, Бермишів (Бермышев) 838, 844, 858, 872
Бескубичі (Бескубичи) 586
Бельск 704
Бжазінки 1022
Бистричі (Быстричи) 568, 656
Битків (Битково, Быткув) 1114, 1138, 1146, 1368
Біберка 346, 1062
Бібрка 1064, 1066
Біла Підляська 1246, 1322
Білгорай 658
Біле 1032
Білий Камінь 1084, 1090
Білка (Белка) 816
Білка Шляхоцька 1120
Білобжеги 552
Біловоди 1328
Біндюги 726
Бір 1088
Бірки Малі (Бирки Малые) 1208, 1210
Біще (Быщи) 338, 340
Блажів 952
Блажова 1044
Бовтуни 726
Бовші (Бовши) 468, 470, 816
Богданівка 1086
Богородиця 1408
Боднарів 940
Божа Воля (Божья Воля) 610, 614, 616, 622, 624, 636, 640, 642
Боженка 1360
Болеславівка (Болеслаука) 520, 522, 524, 526, 528
Боньча 1260
Боратин 1408
Боремщизна 530
Боринь 1168
Борислав 658, 708, 902, 904
Борисово 654
Борівка (Боривка) 400, 488, 490, 492
Боровиця 1344
Боровка 734
Борохів (Борохов) 650
Борсук 1392
Бортники 1086
Борщів (Борщев) 1178, 1182, 1212, 1276
Борщовичі 1074
Бохня 658, 1312
Бояничі 1408
Бресть 1320, 1364
Бринь 940
Броди 100, 202, 312, 990, 1008, 1068
Броники 494
Броніславка 704
Брошнів 1072
Брукенталь 1036
Брусно 1064
Брюховичі 708
Бубечі (Бубечи) 586
Буда Хилецька (Буда Химецька) 1088, 1090

Будапешт 270
Будки Незнанівські 982
Бусно 1260
Бужковичі (Бужковичи) 838, 870, 872
Бузько 1392
Буковець (Буковец) 1370, 1372, 1374, 1378
Буковська Воля див. Воля Буковська
Бурамель див. Баремель
Бучач 922
Буша 506
Валбжих 884
Валуїки 222
Варшава 58, 64, 68, 84, 94, 102, 126, 128, 180,
188, 192, 240, 248, 258, 260, 272, 278, 364,
366, 370, 372, 374, 376, 380, 700, 784, 798,
820, 826, 918, 928, 946, 958, 1068, 1242,
1274, 1292, 1352, 1376, 1386
Варяж 1384
Василейка 736, 748
Василів 1368, 1376
Василів Великий 1398
Василівка (Василевка) 686, 690
Ведвиполь див. Ядвипіль
Веддзіж 1064, 1070
Велике Колодно 994, 996
Великий Студинець (Большой Студинец)
162
Великі Мости (Великие Мосты) 1160
Великі Очі 974, 1060, 1064, 1280, 1362
Великі Хлібовичі 1066
Велюнь 1168
Верба 98
Вербиця 1036
Вербка 1234
Вербковичі 46, 1308, 1398
Вершин (Вершен) 1302, 1366
Верещаки 892
Верещин 1268
Вертенц 822
Верховини 1404
Верховськ (Верховск) 462, 464
Верхоли 982
Верхрата 1036, 1360
Вестерлянд 714
Вечерки 1160
Взносичі (Взносичи) 816
Вигаданка 430
Вигнанка 518
Вигода 988, 1064
Вигуричі (Вигуричи) 534
Видимер 704
Вижгів 756, 758
Вижлів 1408
Вижні див. Вижняни
Вижняни 1086, 1090
Виковичі 1370
Викопці 418
Винники 912
Вирка (Вырка) 668, 828
Висоцьк 726, 728, 796, 800
Висоцьке 1166
Височанка 940
Витвиця (Витвица) 396, 1064
Вихулки 1068
Вишенька (Вишеньки) 762, 1268
Вишнів 726, 1068
Вишнівець (Вышневецы) 894, 896
Відли 1268
Вікторів 942
Вілія 702, 710, 714
Вілька Коровицька 1036
Вільно (Вильно) 244
Вінниця 404
Вірка (Вирка) 468, 470
Вісмар (Висмар) 484
Вітковичі (Витковичи) 400, 816
Вігольдів 1310, 1312
Вітрічі (Витричи) 816
Віцинь 1066
Владимирец 668
Владиславин 1284, 1286, 1292
Владиславівка (Владиславовка) 606, 614, 616,
618, 620, 622, 624, 636, 638, 640, 642
Влодава 1246, 1400
Вовнянка 760, 762, 764
Воеславичі 1408
Вожучин 1372, 1378
Войнів 1068
Волнянка див. Вовнянка
Володимир-Волинський 316, 318, 388, 390,
552, 554, 556, 558, 580, 582, 592, 602, 814
Волоща 1026, 1072
Воля Буковська 1292
Воля Велика (Висоцька) 1022, 1194
Воля Грудецька 1374
Вороновичі 1372, 1376
Вроцлав 662, 732, 754
Вулька Покажовська 1374, 1378
Вулька Цицівська 1268
В'язівне (Вязовка) 816
Гавареччина 954, 1086, 1088
Галендерня, Голяндерня 550, 554, 556, 562
Гали 454
Галина 1032
Галич 940, 944
Ганачів див. Ганачівка
Ганачівка 922, 930, 934, 936, 974, 1074
Ганів 1064
Ганчари див. Гончарі
Ганчірки 970
Гачиська 1392
Гвіздець 944

Гвоздів 1318
 Гдешин 1260, 1320
 Генриківка 1066
 Германівка 322
 Гибляки 1070
 Глибочок 1212
 Глинна Наварія 1044
 Глиняни 1066, 1084
 Глібів (Глибов) 1210
 Глібовичі 1032
 Глубичек див. Глибочок
 Глужково 704
 Гнила Липа 122
 Гнильче 924
 Гнойне 580, 586
 Годованці 1064
 Гоздів 1414
 Голинь 1014
 Голоби 312, 320
 Головин 484
 Гологори 1148
 Гончарі 1120
 Гончериха 736, 738
 Гонятин 1282, 1284, 1288
 Гонятичі 1392
 Гонятички 1260
 Гопке 1374, 1378
 Гора 1420
 Гора Кальварія 238
 Горешів Руський 1402
 Горичевська (Горичевская) 524, 526
 Горичі (Горичи) 520, 524
 Горлиці 924
 Городенка 914
 Городиславія 1372
 Городичин 430
 Городище (Городыще) 534
 Городниця 710
 Городок 914
 Горохів 478
 Горохівка (Гороховка) 838, 846, 852
 Горшів 1260
 Госшин 1328
 Грабівець (Грабовець) 1346, 1364, 1398, 1402
 Грабник 1032
 Графка 1320
 Гребенне 1360
 Гребло 910
 Гримайлів (Гримайлов) 1208, 1210
 Гробівчики 1328
 Гродище 80
 Грубешів (Грубешов) 46, 1112, 1246, 1268, 1280, 1308, 1310, 1312, 1316, 1318, 1320, 1322, 1324, 1326, 1328, 1374, 1390, 1398, 1400, 1402, 1408, 1410, 1412, 1422
 Грушівка (Грушевка) 716, 718, 720
 Губинок 1038, 1352, 1358
 Гуменець 952, 954
 Гурби 504
 Гурово 518
 Гурово Велике 518
 Гурово Мале 518
 Гута 406, 408
 Гута Бистрицька 704
 Гута Верхобузька (Верхобужівська) 980
 Гута-Любицька 1036
 Гута Пеняцк див. Гута Поняцька
 Гута Понявська див. Гута Поняцька
 Гута Поняцька 974, 976, 978, 980, 1008
 Гута Степанська 234, 496, 668, 702, 704, 708, 828
 Гута Суходільська 1066
 Гута Щерецька 1066
 Гутисько 1066, 1088
 Гутище 1090
 Гдиня 664
 Гратз 1246
 Грудек 1310, 1312
 Давидів 1120
 Дагани 1360
 Дагани Великі 1036
 Дарахів 1196, 1198
 Дармань (Дармань-Залуже) 500, 502
 Дашава 1072
 Дашавський Корчунок див. Корчунок-Дашавський
 Дедеркали 418, 420
 Дедеркали Великі 892
 Дембіца 654, 658, 660, 664, 958
 Демблін 238
 Дембліна 1020
 Дембно 742
 Демидівка (Демидовка) 538, 540
 Деражно (Деражне) 104, 488, 490, 492, 494
 Держів 1058, 1070
 Дзвиняч 220
 Дзеканів 1310, 1312
 Діброва 1402, 1404
 Дідушичі Великі (Дідушиці Великі) 1058
 Дніпропетровськ 178
 Добра 428
 Добраниця (Добраница) 94
 Добрий Край 322
 Доброміль 910
 Добромирка 1186, 1188
 Добросин 1010
 Добряничі 1032
 Добуже 1370, 1374
 Довге (Долгое) 458
 Долина 1070, 1072, 1076
 Долобичів 1384
 Доманіжин 1372

Домашів 1036
 Домбе 932
 Домброва 320, 1378, 1380
 Домбровиця (Домбровица) 814
 Дорогиничі (Дорогиничи) 872
 Дорогуськ 316
 Дорохів (Дорохов) див. Дарахів
 Дрогаївка 1328
 Дрогобич 100, 198, 708, 958, 1026, 1072, 1276
 Дрогомирчани 914
 Дрогомисль 1064
 Дрохово 816
 Дубина 420
 Дубище 760
 Дубники 318
 Дубно 318, 754, 828
 Дубрава 1152
 Дукля 196
 Дутрів 1376, 1380
 Дяконів 1402
 Езерки див. Озерки
 Елеонорівка див. Оленівка
 Ельберсфельд 64
 Ельзбетин (Ельзбетин, Эльзбетин, Елиса-
 ветин, Елизаветин) 682, 686, 688, 690,
 694, 698
 Єва (Ева) 614, 616
 Євпаторія (Евпатория) 78
 Єлеонорівка див. Оленівка
 Єлизветин див. Ельзбетин
 Єлизветпіль (Елизавето-Поль) 604
 Жабокрук 1032
 Жабче 1280, 1368
 Жапалів 908
 Жарків (Жаркив) 980
 Жарники 1036, 1038, 1376
 Ждана Туга 100
 Жджари 518
 Жендовіце 1066
 Жеплін див. Ріплін
 Жерники 1358, 1376, 1390, 1398, 1402, 1404
 Жечица див. Річиця
 Жидичин 1400
 Жидовичі 1032
 Жилинці (Жилинцы) 1178, 1182
 Житомир 658, 946, 1024
 Жмудь 1404
 Жнятин 1040
 Жуків 1086
 Жукотин 1064
 Жулин 1028
 Жуличі 1040
 Жулице 1376
 Журавці (Журавцы) 96
 Забара 434, 436, 438, 440, 1238
 Забірці 1392
 Забір'я 1034, 1036
 Заболотів 940
 Заболотка 518
 Заболоття (Заболотье) 410, 412
 Завадівка (Завадувка) 1200, 1202
 Завалів 924
 Заволоче 702
 Завоння (Завонье) 1160
 Загаї (Загаи) 518
 Загая 532, 534
 Загірці (Загорцы) 892
 Загір'я 198
 Загорів (Загоров) 838, 842, 844, 858, 862, 864
 Задвір'я 1086
 Задеревачі 1058
 Зади 1026, 1072
 Заздрість (Заздрість, Заздрость) 1196, 1198
 Закомар'я (Закомарье) 676
 Заксенхаузен 108, 144, 176, 200, 232
 Закшев 1068
 Залав'я (Залавье) 1172
 Залісся (Залесье) 414, 1084, 1220, 1222
 Заліщики 926, 1246
 Залужжя (Залужье) 438, 502, 1238
 Замліня 726
 Замління 756
 Замличі 842, 844
 Замость (Замість) 714, 1274, 1378, 1386, 1390,
 1414, 1420, 1422
 Запілля (Заполье) 792, 796, 800, 832, 834
 Зарицьк (Зарицк) 450, 452
 Заріччя 552
 Зарубина 1032
 Засмики (Засмыки, Засмы) 718, 820, 824, 1068
 Застав 1268
 Заставче 924
 Застав'я (Заставье) 568, 570
 Затурин 922
 Зашків 1084
 Защитів (Защиров) 842, 844
 Збараж 420, 1300
 Зборів 918
 Звіринець 714
 Звози (Свозы) 684, 686, 692, 694, 696, 698,
 760, 764
 Здзіри див. Жджари
 Здолбунів (Здолбунов) 266, 316
 Зелена Гора 1296
 Зелене Багно 690
 Зелене Устя 884, 886
 Землиця 756
 Земличі див. Замличі
 Землянка див. Зем'янки
 Зем'янки (Земянки) 1012, 1014
 Зимна Вода 708
 Зимне 552

Зімно 1036, 1376, 1390
Змислувка 1044
Золота Липа (Золотая Липа) 1220
Золота Слобода 228, 232
Золотники 970
Золочів (Золочев) 100, 898, 1062, 1074, 1084, 1148, 1150
Золочівка (Золочивка) 534, 536
Зофиевка див. Софіївка
Зубків 1386
Зульня 400
Івангород (Ивангород) 994
Іваничі (Иваничи) 482, 484, 548
Іванова Долина 476
Івашківець див. Івашківці
Івашківці 1166
Ігровиця (Игровицы) 1204, 1206
Ільків Город 1022
Кайзервальд 1192
Калач 106
Каліш 658
Калусів 556, 558
Калуш 94, 104, 986, 1016
Кальників 1064
Камінне (Каменное) 468, 470
Камінь Королівський 388
Камінь Каширський (Камень-Каширский) 172, 174
Кам'янець Подільський (Каменец-Подольский) 266
Кам'янка (Каменка) 798, 1356
Кам'янка-Бузька див. Кам'янка Струмилівська
Кам'янка Струмилова (Каменка Струмилова) див. Кам'янка Струмилівська
Кам'янка Струмилівська 1098, 1102, 1116, 1118, 1278
Караганда 852
Карів 1360
Карпилівка (Карпиловка) 446, 452, 468, 470
Карчунек 702
Карчунок 312, 318
Касень (Касене) 506, 508
Касілани 1268
Катинь 1082
Катовиці 908
Каштеляни 1088
Квасів 1276, 1280
Керч 78
Київ (Киев) 58, 78, 80, 82, 216, 276, 356, 462, 558, 730, 812, 816, 826, 1096, 1174, 1340
Киселин 556
Ківерці (Киверцы) 234, 422, 476, 478, 498, 650, 658, 712, 818
Клевань 492, 494
Клепачів 422
Клесів 468, 470, 472, 700, 710
Клесово див. Клесів
Климентівка (Климентовка) 806
Клодзьк 742
Клубівці 940
Клубочин 80
Клювинці (Клювенцы) 1208, 1210
Кнесьол 1066
Княже 1276
Княсово 816
Кобло 1260
Ковасів див. Квасів
Ковель 316, 318, 410, 412, 416, 498, 552, 718, 722, 724, 814, 820, 826, 830, 1068
Кожова див. Коржова
Козле 1006, 1008
Козлів (Козлов) 1070, 1094
Козодави 1320, 1366
Колесники 162
Колишанка (Кольшанка) 648, 650
Колки (Кілки) 430
Колобжег 700
Коловерте див. Коловерти
Коловерти 568, 570
Колодно див. Велике Колодно
Колодно Велике див. Велике Колодно
Колодьяк 730
Коломия 914, 926, 940, 1246
Колона 838, 842, 866
Команча 924
Комарівка 922
Комарники 1058
Константинівка (Константиновка) 458, 460, 710
Констанція (Констанца) 1212
Конюхи 556, 1390, 1402
Коордишів (Коордышив) 894
Копанки 1016
Копилів 1260
Копча 498
Корець 214
Коритина 1268
Коритниця 1318
Коржова 1200, 1202
Королеве 924, 930
Коропець 1236
Коросне 924
Коросно див. Кросно
Корощатин 888
Корчин 490
Корчів'я (Корчевье) 482, 484
Корчунок 1412
Корчунок-Дашавський 1028, 1030
Космів 1318, 1320, 1366
Костова 908
Костопіль (Костополь) 104, 166, 392, 482, 484, 488, 492, 654, 656, 712, 828
Костяшин 1398

Котлів 1088
 Котлярівка 894
 Коханів 654
 Коцури 726
 Краків 102, 104, 144, 192, 194, 196, 264, 272,
 280, 444, 658, 782, 784, 908, 1062, 1242,
 1246, 1256, 1312
 Краківець 1060, 1064
 Кракув див. Краків
 Кральов див. Королеве
 Красне 1064, 1086, 1148, 1168, 1192
 Красний Став 1292
 Красноводськ 384
 Красносельці (Красносельцы) 1226
 Красностав 604
 Крем'янець (Кременец) 420, 474, 814, 896
 Крехів (Крехівка) 1028, 1030
 Кривичі (Кривичи) 462, 464
 Крилів 1320, 1366, 1408
 Крилос 942
 Криниця 102, 196, 1078, 1280
 Кришин 1380
 Кривци (Кривцы) 414
 Кробонош 1268
 Кропивник 986
 Кропка 654
 Кросно 740, 908, 910, 924, 972, 1280
 Крукеничі 1072
 Ксаверівка 914
 Кузьмин 1364
 Кулаковичі 1260
 Кулик 1268
 Куліки 1086
 Кульчин 684
 Кундки 98
 Купичів (Купичев) 818
 Купрачі 794
 Кургани (Курганы) 484
 Куровичі 934
 Куропатники 1066
 Кути (Куты) 434, 436, 438, 894, 1238
 Куткір 1062
 Лагівець 1404
 Лагівці 1040, 1380
 Лажова 734, 736, 740, 742, 750, 752, 754
 Ланки 1062, 1066
 Ласків 1278, 1302, 1318, 1320, 1346, 1366
 Лашів (Лашув) 1034, 1370, 1372, 1374, 1376,
 1380
 Лєвова Рудня 700
 Лежайськ 658
 Ленінград (Ленинград) 204
 Лещанка 1268
 Лещатів 1040
 Ликоши див. Ликошин
 Ликошин 1376, 1380
 Липсько 1020, 1022
 Лисець (Лисец) 1126, 1128
 Лисичинці (Лисичинцы) 1186
 Лисів (Лысово) 838, 844, 858
 Ліда (Лида) 332
 Ліски 1398
 Ліски Горodelьські 1310, 1312
 Лісники (Лесники) 336
 Літовиська 998
 Ліщин (Лицын) 1094
 Лицманштадт див. Лодзь
 Лішно 1268
 Ловча 1064
 Лодзь 208, 658
 Локачі (Локачи) 862
 Лондон (Льондон) 112, 234, 248, 254, 258,
 260, 268, 270, 276, 278, 306, 346, 364, 366,
 370, 376, 378, 380, 392, 518, 820, 826, 828,
 930, 960, 1122, 1124, 1126, 1260, 1262
 Лопатин 1078
 Лопінник Нижній 1268
 Лопушна 1062, 1066
 Лубенко 922
 Лубче 1038
 Лудина 1402
 Луковичі (Луковичи) 836, 842, 844, 854, 856,
 858, 860, 862, 864, 870, 872
 Лукошин 1362
 Лунінець 494
 Лупинськ (Лупинск) 456
 Лупків 924
 Лупче 1036, 1358
 Луцьк (Луцк) 30, 56, 316, 318, 392, 422, 496,
 498, 552, 606, 612, 632, 644, 654, 690, 760,
 762, 774, 802, 806, 810, 818, 820, 836, 856,
 870, 1068, 1414
 Лучки 430
 Львів (Львов) 38, 44, 54, 92, 94, 102, 114, 120, 122,
 126, 128, 150, 176, 182, 184, 190, 198, 200, 204,
 206, 214, 220, 240, 250, 254, 264, 266, 270,
 278, 282, 306, 324, 352, 356, 358, 362, 366,
 378, 380, 382, 444, 656, 658, 672, 708, 740,
 782, 786, 912, 918, 922, 924, 942, 946, 948,
 950, 982, 1044, 1060, 1062, 1064, 1066, 1068,
 1072, 1076, 1078, 1080, 1098, 1104, 1110, 1112,
 1132, 1136, 1138, 1146, 1152, 1192, 1246, 1262,
 1332, 1352, 1354, 1356, 1384, 1420
 Любачів 190, 346, 1194
 Любешів 174
 Любича 1036
 Любича-Князя 1254
 Любича-Колайці 1036
 Любича Королівська 1246, 1254
 Люблін (Люблин) 54, 102, 390, 484, 788, 936,
 998, 1004, 1068, 1260, 1282, 1296, 1310, 1312,
 1318, 1394, 1420, 1422

Любомирка 734
 Любомль 474, 478, 796, 800, 832, 834
 Любомльщина 756
 Любохіни (Любохины) 406
 Людвіполь (Людвиполь) 104, 568, 570, 572, 708
 Людмерпіль (Людмерполь) 594
 Людрин 100
 Лягенбург 664
 Ляцьке див. Червоне
 Ляцьке Велике див. Червоне
 Ляшки 1084
 Ляшків 1384
 Маврецівка 1022
 Мазарня Гоголева 982, 984, 1010
 Мазки 682
 Мазярня Ваврикова 982
 Мазярня Гоголева див. Мазарня Гоголева
 Майдан 434, 436, 894, 940, 1238
 Майдан Великий 312
 Майдан Пеняцький 954
 Майдан Старий див. Старий Майдан
 Майдан Стоцький (Майдан Стоцкий) 98
 Майданек 714
 Майдани 438, 440
 Майнич 1028, 1030, 1072
 Мала Горадниця 430
 Мала Клецька (Мале Клецьке) 572, 574, 578
 Малахівка 384
 Мала Клецькая див. Мала Клецька
 Малеве (Малыв) 540, 542
 Малжів 1366
 Малинівка 1148
 Маличі 1320, 1366, 1372, 1376, 1390
 Малків 1318, 1320
 Малоніж 1374
 Маринопіль 1140, 1146
 Марисін 1038, 1392, 1398
 Маркова (Марково) 338, 340
 Марковці 914
 Маруся 530, 532, 534
 Марушка 1062, 1064, 1088
 Марцелівка (Марцелевка) 582, 596, 602
 Марьянполь див. Маринопіль
 Масловичі 1320
 Масломичі 1366
 Матвіїв 392
 Матків 1164, 1166, 1168
 Матче 1260
 Махнівок 1408
 Мацейов 824
 Межеричі (Межиричи) 214, 216, 218
 Мелітополь 78
 Мейнич див. Майнич
 Мехів 1292, 1296
 Миколаїв (Николаев) 78, 348, 602, 1072
 Миколаївка (Николаевка) 602
 Милинсько 488
 Мирне (Мирное) 332
 Мироліубівка 98, 108
 Мискова 1032
 Митушня 1086
 Михайлівка (Михайловка) 550
 Михайлівський 562, 894
 Михалівка 488, 494
 Михальці 1022, 1024
 Михлін (Мыхлин) 530
 Мишаківка 704
 Мікулинці (Микулинец) 96
 Міняни 1320, 1366
 Мірче 1318, 1366, 1408
 Містечко 1032
 Міхалове 1372
 Міхів 1312
 Могильне (Могильно, Могильное) 580, 582, 584, 586, 590, 592, 596, 598, 600, 634
 Модринь 1320, 1364, 1366
 Модринь 1320, 1366
 Моквин 668
 Мокра 42, 704
 Молідан Великий 1328
 Молодатище див. Молодятичі
 Молодечно 100
 Молодятичі 98, 1260, 1344, 1366
 Монастир 1360
 Монастирець 952
 Монастирська (Монастырская) 1200
 Монастирок 1362
 Морашин 1374
 Морочин 1310, 1312
 Морочне 1402
 Мосберг 1064
 Москва 104, 178, 204, 300, 322, 348, 362, 370, 384, 502, 504, 516, 712, 714, 822, 928, 930, 1048, 1260
 Мости (Мосты) 438, 1064, 1238
 Мостиська 1072
 Мочулянка 704, 710
 Мшанець (Мшенец) 1204, 1206
 Мюнхен 1296
 М'яке (М'ягке) 1260, 1306, 1318, 1320, 1366, 1390, 1392
 М'якіш 910
 Наброщ (Набруж) 1346, 1398, 1402
 Надиби 954
 Надольці 1370
 Накоти 738, 742, 744, 746
 Нараїв 1066
 Нароль 1020, 1022, 1060, 1360
 Невочин див. Нивочин
 Неділіська 1032
 Недосів 1254

Неледва 1310
 Немирів 1038, 1362
 Немовичі (Немовичи) 460
 Немойки 1068
 Несухостя (Несухостье) 174
 Нємедлін 422
 Нива 428
 Нивиці 982
 Нивочин 1114
 Нидрїївка 1366
 Нижньо-Устріки 904
 Низьколізи (Низколизы) 1222
 Нисвичі 1408
 Нівіще (Новица) 332, 1078
 Нова Верхня 986
 Нове Село (Новое Село) 1186
 Новий Загорів (Новый Загоров) 838, 842, 850,
 852, 854, 856, 858, 860, 864, 866, 872
 Новий Милятин 1070
 Новий Санч 1280
 Новий Ягодин 788, 790, 792
 Новини (Новины) 518, 568, 570, 704, 1310,
 1312
 Нововолинськ (Ново-Волянск) 852
 Новосілка Скалацька 924
 Новосілки (Новоселки) 454, 1368, 1376
 Новосілки (Новосилки) 672
 Новосілок 1086
 Нюрнберг 70, 72, 74, 80, 86, 108
 Овадно 872
 Огризок 1346
 Одеса 120, 994
 Ожеша (Ожешин) 518
 Ожидів 1084
 Оздів 1398, 1408
 Озерки 174
 Озеро 428
 Олексята 952
 Оленевка 532, 534
 Олені див. Олесько
 Оленівка 1208, 1210
 Олевськ 404
 Олеськ 758
 Олесько 222, 518, 954
 Олешковичі (Олешкевичи) 692, 694
 Олещин 954
 Олика 496, 498
 Ольганівка (Ольгановка) 692, 760
 Ольгівок див. Ульгівок
 Ольгувек див. Ульгівок
 Омелено див. Омельно
 Омельно 806, 808
 Опільсько 1408
 Опір (Опор) 122
 Орище (Орыще) 838, 842
 Орнотовичі 1328
 Освенцім 714, 928
 Осекрив 718, 720
 Осекров див. Осекрив
 Остобіж 1036
 Острів 1024, 1084, 1358
 Острівок (Островок) 582, 1328
 Отроч 634
 Охожа 1268
 Охлопів (Охопів) 1276, 1280
 Ощів 1368, 1376, 1386
 Павельці 1020, 1022
 Павликівка 1012
 Павлівка (Павловка, Павлуква) 54, 518, 548,
 550, 552, 554, 556, 558, 562, 566, 1372
 Палеша 174
 Панків 1254
 Панська Долина 234
 Париж 274, 292, 822
 Паринищі 100
 Парипса 1268
 Паром 570
 Паросль 54, 704
 Паросля 454, 704
 Пащина 662
 Пельтів 1090
 Пендики 488, 492
 Переводів 1360, 1408
 Перекірка (Перекирка) 724, 792, 796, 800,
 804
 Перемишль 54, 94, 96, 664, 906, 908, 920, 926,
 1064, 1364
 Перемишляни 346, 922, 924, 934
 Переритка 704
 Переспа 666, 1384, 1386
 Перетирка див. Перекірка
 Перильчик 704
 Перкоси 1012
 Перятин 1260
 Песков 482
 Печигори (Печегори) 1286, 1336
 Пешівка 1064
 Пилатківці (Пилатковцы) 1178
 Пібуж 952
 Підвисоке 936
 Підгайці (Підгайце) 922, 924, 1370, 1376
 Підгірки (Підгирок) 348, 350
 Підгірці 954
 Підгорілля 934
 Піддубці 428
 Підкам'нь (Подкамень) 990, 992, 994, 998, 1000,
 1002, 1006, 1008
 Підлужне (Подлужное) 484
 Підлядів (Підльодів) 1358, 1376
 Підпилип'я (Підпилипка) 1182, 1184
 Пілатківці (Пилатковцы) 1178
 Пісків (Песков) 482

Пйотркув 742
Пйотркув Трибунальський 936
Плебанівка (Плебановка) 960, 962, 964
Плебанка 1018
Плісків 1268
Пнятин 1032
Побіч 1088
Погорільці 938
Подльодув див. Підлядів
Подралівка 704
Подфилиповцы див. Підпилип'я
Пожарки 770, 772
Пожарти див. Пожарки
Позарело 574
Позычи див. Посіч
Познань 926, 1168
Покажув 1374
Покуп 910
Полави 910
Полапи (Полапы) 722, 724, 800
Поледів 1036, 1038
Полоничі 1084
Полтва 1086
Полупанівці 924
Полусине 1090
Получин 1086
Полче (Повча) 506, 508
Полянки 1384
Поморяни (Поморяны) 1092, 1094
Порицьк (Порицк) див. Павлівка
Посадів 1018, 1034, 1038, 1040, 1260, 1358,
1362, 1376, 1378, 1380, 1390, 1398, 1402,
1404
Посіч (Посич) 914, 1110, 1114, 1126
Потелич 1036
Потоки 1036
Потуржин 1368, 1370, 1372, 1374, 1376, 1386,
1398
Прага 200, 274
Прибилів 940
Прибинь (Прибин) 1032
Пригоріле 1318, 1366
Проскурів (Проскуров) 266
Протеси 1012
Прушин 1068
Псинська (Псинская) 410
Псков 1246
Пужники (Пужньки) 922, 1222
Пухава 740
Пшебислав 494
Пшебрады див. Пшебраже
Пшебраже 320, 422, 424, 426, 428, 430, 432,
496, 498, 708, 714, 806, 808, 828, 830, 1068
Пшеброже див. Пшебраже
Пшевале 1252
Пшеворськ 1310
Пшеничники 914
Пшисуха 658
Рава-Руська 100, 1034, 1038, 1064, 1082, 1104,
1362, 1380, 1384
Радехів 898
Радків 1038, 1380
Радом 498, 958
Радом'янка 494
Радостів 1368
Радошівка (Радошевка) 892, 894, 896
Развадів (Развадов) 1092, 1094
Раковець 726
Раколупи 1268
Ратичів 1036, 1390
Ратків 1402, 1404
Рафалівка (Рафаловка) 494, 496, 666, 730,
806
Рафаловичі (Рафаловичи) 104
Ревушки 818
Ретівка (Ретовка) 682, 686, 690
Ретово 690, 692, 694
Речиця див. Річиця
Рим 272, 356, 556, 950
Римачі (Рымачи) 726, 788, 790, 792, 794
Рипне 1070
Рихтичі 958
Рівне 74, 76, 104, 316, 318, 400, 454, 472, 492,
494, 496, 656, 700, 702, 734, 740, 760, 818,
830, 1200, 1310
Рівне (Ровно) 792, 794, 796, 800, 910
Ріміні 1296
Ріплин 1038, 1040, 1362, 1380
Річиця 1036, 1358, 1362, 1378, 1402, 1404
Річки 1034, 1036, 1064
Ркалин 1368
Ровно див. Рівне
Рогатин 100, 926
Рогачин-Місто 338
Рожджанів 1386
Рожище 320, 416, 654, 682, 686, 690, 692, 696,
726, 760, 768, 772, 806
Рожнятів 1070
Розвадів див. Развадів
Розваряни 1086
Розсохи див. Жидовичі
Рокитно (Рокетно) 700, 708, 710, 1018, 1024,
1038, 1040, 1376, 1382
Ромоводь 726
Руда Ружанецька 46
Рудка 1042, 1064, 1182
Рудники 1064, 1070
Рудня 760, 764
Рудня Стрий 704
Рулькифка 1320
Русилів 1192
Рутка 1036

Ряшів 660, 908, 1044, 1046, 1050, 1052, 1054, 1056, 1420
 Сагринь 1278, 1306, 1320, 1322, 1324, 1346, 1366
 Садів 518
 Садки 418, 1300
 Салаші 1036
 Салівка 968
 Самбір 198, 902, 904
 Сапогово 648
 Саргань див. Сагринь
 Сарни (Сарны) 318, 392, 458, 460, 496, 668, 700, 702, 704, 710, 814, 816, 828
 Сасів 1088, 1194
 Сасів-Бір 1088
 Сваричів 1072
 Сверж 922
 Свинарин 820
 Свистільники 936
 Свичев див. Свійчів
 Свідвін 494
 Свійчів 606, 608, 610, 616, 618, 622, 632, 636, 638, 640
 Свірж 930, 1060
 Свобода Рангурська 944
 Свобода Струсовська (Слобода Струсовская) 1198
 Звози див. Звози
 Святий Хрест 932
 Севастополь 78
 Селиська 934
 Селище 466, 468, 470
 Семенів 734
 Семенівка 1044
 Семигинів 1028, 1030
 Семичинів див. Семигинів
 Сергіївка (Сергеевка) 530, 534
 Середне 924
 Середня Соломка 736, 738, 740
 Синява 1228
 Ситанець 1260
 Ситно 1260
 Ситорівка (Ситоровка) 692
 Сіде 952
 Сідлиська 46, 1064
 Сільно 80
 Сімферополь 78
 Сіроволя 1254
 Сітанець 662
 Скалат 924
 Скальбмер 1282, 1284, 1292
 Скерневіце 202
 Скибичі 1328
 Сколе 902
 Скоморохи 1184
 Славатичі (Словатичи) 426, 684
 Славіта (Словіта) 1084
 Сліпча (Сліпче) 1320, 1366
 Слобідка Більшовцівська (Слобідка Волшівська) 974
 Слобода-Золота див. Золота Слобода
 Слободарка (Сободарка) 692, 698
 Словіта 1090
 Смиківська Дубрава (Смыковская Дубрава) 530, 534
 Смолигів (Смогилів) 1302, 1304, 1318, 1366
 Смолин 1036
 Смоличів див. Смолигів
 Собіщиця (Собышене) 730
 Сокаль 100, 558, 926, 1244, 1278, 1384, 1386, 1408
 Сокіл 724, 764, 772, 800
 Соколів 970, 1030
 Соколівка 1062, 1066
 Соколе 1010
 Сокуль 762, 770
 Соломка 732, 736, 738, 740, 742, 744, 746, 748, 750, 754
 Солотвин Мушинський 1078
 Сондова див. Садів
 Софіївка (Софиевка) 428, 430, 520, 524, 526
 Став 1268
 Ставек 1268
 Ставіни 1164
 Ставки 800
 Ставочки 800
 Сталінград 204
 Станіслав (Станіславів, Станислав) 922, 926, 940, 974, 1072, 1076, 1078, 1114, 1128, 1132, 1134, 1136, 1138, 1140, 1142, 1144, 1146, 1156
 Станіславівка 1042
 Станіслівок 1036, 1160
 Станіслувка 1070
 Станомир 934
 Стара Гута (Ст. Гути, Старая Гута) 438, 440, 572, 700, 702, 704, 708, 710, 1238
 Старгород 1282, 1284, 1286, 1290, 1296, 1332, 1336
 Старе Село 1120, 1362, 1380, 1402, 1404
 Старий Загорів (Старый Загоров) 838, 842, 846, 852, 858, 864, 866
 Старий Лисець (Старый Лисец) 1130
 Старий Майдан 982, 984
 Старий (Старый) Осередок 582, 602, 604
 Старий Порицьк (Старый Порицк) 872
 Старий Скалат 924
 Старий Ягодин 790
 Старики 468, 470, 816
 Старогород див. Старгород
 Стасин 590, 592
 Стебник 902

Стенжаричі 756
 Стенятин 1018, 1034, 1038, 1040, 1374, 1376,
 1390, 1398, 1402, 1414
 Степанковичі 1260
 Степань 104
 Стефкова 908
 Стинятин див. Стенятин
 Стінка (Стійка) 1148, 1150
 Стовпин 1086
 Стокгольм 356
 Стрептів (Стрептов) 1116
 Стрижів (Стрижов) 634
 Стрижівець 1366
 Стрий 100, 708, 902, 904, 958, 1030, 1058,
 1070, 1072, 1076, 1122, 1124, 1134, 1140,
 1142
 Стриківець 1320
 Стринь 1320
 Стрілиська Старі 1066
 Стріличі 1260
 Стрільки 1062, 1066
 Стрільськ (Стрельск) 814
 Стрільці 1268, 1366
 Судова Вишня 920
 Сулятичі 1028, 1070
 Сумин 1254
 Суськ (Суск) 492, 684, 694
 Суховичі 1320
 Сушів (Сушув) 1372
 Сянік 908
 Таврів 1300
 Тайкури 178
 Талінг 658
 Танкур 162
 Тараканів (Тараканово) 538, 542
 Тарнаватка (Тарноватка) 98, 1386
 Тарнів 658, 1268
 Тарношин 1280, 1352
 Творимір 428, 430
 Телятин 1018, 1040, 1260, 1370, 1374, 1376,
 1380, 1410
 Теребежі (Теребеж) 222, 232
 Теребейки 790
 Теребендя 726
 Теребінь 1308, 1320, 1366
 Теребовля 962, 1172, 1174, 1176
 Тереків див. Терехи
 Терехи 726, 728, 796
 Тернопіль (Тарнополь) 96, 434, 438, 1068,
 1078, 1204
 Тершів 1072
 Тилятин див. Телятин
 Тихобіж 1320, 1366
 Тишечі (Тышечи) 816
 Тишівці 1306, 1318, 1370, 1372, 1374, 1390,
 1404
 Тлумач (Товмач) 940, 944, 1152
 Товмач див. Тлумач
 Товстобаби (Товстобабы) 1200
 Томашівці 1014
 Томашів (Томашов) 658, 742, 1372, 1374,
 1376, 1378
 Топча 574
 Торп див. Торунь
 Торунь 484
 Трёмбовля див. Теребовля
 Трійці 982
 Тростянець 312, 428, 430, 806
 Тудорковичі 1282, 1284, 1286, 1288, 1290,
 1296, 1298
 Тулиголови 1064
 Тур 410
 Турисько 824
 Турка 198, 902, 958
 Туркова 408
 Турковичі 1320, 1366, 1372, 1376
 Тухані 1268, 1366
 Тухоля 932
 Тучапи 1318
 Тучне 1032, 1066
 Тушків 1384
 Тушів 1066
 Тщанка 1164, 1170
 Тяглів 1036
 Угли (Углы) 816
 Угнів 1060, 1064, 1076, 1104, 1108, 1352, 1354,
 1400, 1402
 Угринів 1288
 Уйстя 708
 Улицько-Середковичі 1036, 1042
 Ульгівок 1040, 1358, 1360, 1378, 1380
 Унов див. Угнів
 Устилуг 316
 Устрики 902
 Устрики Нижні 1248
 Утіховичі 1032
 Утішків Бродівський 1008
 Ухані (Ухане) 1260
 Ушно 1066, 1084, 1088
 Ушня див. Ушно
 Фальків 1374
 Фастів 162
 Федорівка 1334
 Ферлиівка 1192
 Фірлеїв 310
 Фрайфельд 1038
 Франусін 1398
 Фридрихсдорф 484
 Хапнево див. Хопнів
 Хараух див. Харалух
 Харалух 574, 578
 Харків (Харьков) 78, 82, 266, 670

Хворостів (Хворостово) 618, 634
 Хелм див. Холм
 Херів див. Хирів
 Хирів 198, 1152
 Хілецька Буда 1148
 Хланів 1282, 1284, 1286, 1292, 1298
 Хлібовичі Свіржські 1062
 Хлівиська 1360
 Хліпло 1064
 Хлоновець 494
 Хмелівка (Хмелевка) 430, 570, 574
 Хоболитов див. Хоболтів
 Хоболтів (Хоболтов) 606, 610, 632, 634, 636
 Ходованці (Ходовці) 1018, 1036
 Ходорів 926
 Ходорівка 908
 Холендерня див. Галендерня
 Холм 1068, 1112, 1266, 1268, 1322, 1348, 1350,
 1400, 1406, 1412
 Холопи (Холопы) 816
 Хом'яківка 968
 Хопнів (Хопнив) 684, 806, 808
 Хоробів див. Хоробрів
 Хоробрів 1332, 1334, 1408
 Хоронів 1036
 Хорошиці 1368
 Хосин 1204
 Хринів 556
 Цебрів 1408
 Ценів (Ценив) 676
 Цигани (Цигане) 1182, 1230, 1232
 Циців 1268
 Цумань 492
 Чайки 1268
 Чаплі 954
 Чаруново 532
 Чебені (Чебеня) 692, 698
 Ченстохова 658, 660
 Червоне 1088, 1090
 Черепашник 736
 Черепин 1062
 Черешеньки 1012
 Черми 648
 Черниця 990, 1000, 1006, 1008
 Черничин 1320, 1408
 Чертков див. Чортків
 Чертгоря див. Миролубівка
 Чесанів 1038, 1042, 1064, 1274
 Четвертня 422, 424, 426, 428
 Четня 430
 Чмикос 756
 Чорновець 1346

Чортків 336, 960, 1172, 1178, 1184, 1196,
 1204, 1208, 1212, 1226, 1230, 1234, 1246,
 1300
 Чортгоря див. Миролубівка
 Чудава 490
 Чудель 816
 Чудень див. Чудель
 Шарб'я 1284, 1286, 1292
 Широке Поле 986, 1064
 Шистовичі 1328
 Шиховичі 1366, 1408
 Шихтори 1282, 1284, 1286, 1288, 1290
 Шкотска 104
 Шкроботівка (Шкроботовка) 892
 Шльозаки 982
 Шоломия 1120
 Штеттин див. Щецін
 Штунь 726, 756, 800
 Шубків 494
 Щекичин (Щекичино, Щекичин) 214, 218, 576
 Щецін 410
 Юзефин 492, 496, 1268
 Юзефівка 1372
 Юрів (Юров) 1020, 1036
 Яблонівка 924
 Яблонна 658
 Яворів 1060, 1064
 Ягодин 722
 Ягольниця 968
 Ядвигів (Ядвигов, Ядвиг) 608, 616, 618, 638
 Ядвипіль (Ядвиполь) 464, 816
 Ядмерпіль 594
 Язениця Польська 982
 Язениця Руська див. Ясениця Кам'янська
 Янівка (Яневка) 710, 734, 816
 Янківці (Янковцы) 786, 788, 790
 Янова Долина 392, 482, 484, 488, 490, 492,
 494, 496, 654
 Янувка 532, 534
 Янчин 1066
 Яревище 412, 416
 Яривище див. Яревище
 Яричів 1044
 Ярке 100
 Яромля 432
 Ярослав 908, 910, 1062, 1064
 Ярославець 1260
 Ярчів (Ярчув) 1018, 1372
 Ясениця Кам'янська 982, 984, 1010
 Ясло 924
 Ясна 1066
 Яцків Город (Яцковий Город) 1020, 1022